

LATVIJAS REPUBLIKAS
LABKLĀJĪBAS MINISTRIJA

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

**“Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas
rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. padziļināts izvērtējums par
maznodrošinātām personām)”
(līguma numurs: LM2022/24-1-1323/2)**

Gala ziņojums

Saskaņā ar Eiropas Sociālā fonda projektu „Iekļaujoša darba tirgus un nabadzības risku pētījumi un monitorings” (projekta identifikācijas Nr. 9.2.1.2./15/I/001)

Pasūtītājs: Labklājības ministrija

Izpildītājs: Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences”

Baltic
Institute
of Social
Sciences

Rīga

2022

Saturs

Saturs.....	2
<i>Jēdzienu un terminu skaidrojums</i>	4
<i>Saīsinājumi</i>	8
<i>Tabulu rādītājs</i>	9
<i>Attēlu rādītājs</i>	11
Ievads	15
Izvērtējuma teorētiskais modelis un tvērums.....	19
1. Sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomas izvērtējums par 2020. gadu.....	21
1.1. Izvērtējuma metodika.....	21
1.2. Tiesību aktu un rīcībpolitikas izmaiņas 2020. gadā sociālās atstumtības un nabadzības, kā arī ienākumu nevienlīdzības mazināšanas jomā.....	29
1.2.1. <i>Atbalsta pasākumi Covid-19 negatīvās ietekmes uz nodarbināto ienākumiem mazināšanai</i>	31
1.2.2. <i>Darba politika: nodarbinātības veicināšana un atbalsts bezdarbniekiem</i>	40
1.2.3. <i>Minimālo ienākumu saņēmēju atbalsta pasākumi</i>	45
1.2.4. <i>Sociālās aizsardzības politika: slimības apdrošināšanas gadījumi un vecuma pensijas</i> .54	
1.2.5. <i>Bērnu un ģimenes politika: atbalsta pasākumi ģimenēm ar bērniem</i>	64
1.2.6. <i>Atbalsta pasākumi iedzīvotājiem citās politikas nozarēs</i>	72
1.3. Statistikas datu analīze ienākumu palielināšanas, nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības jomā par 2020. gadu.....	79
1.3.1. <i>Ienākumu nevienlīdzību raksturojošie rādītāji dinamikā</i>	80
1.3.2. <i>Iedzīvotāju (mājsaimniecību) ienākumi</i>	83
1.3.3. <i>Nabadzības riska tendences</i>	104
1.3.4. <i>Iedzīvotāji ar trūcīgas ģimenes (personas) statusu</i>	114
1.3.5. <i>Garantētā minimālā ienākuma līmeņa pabalsta saņēmēji</i>	120
1.3.6. <i>Maznodrošinātas personas</i>	125
1.3.7. <i>Mājokļa pabalsta saņēmēji</i>	133
1.3.8. <i>Sociālo atstumtību raksturojošie rādītāji</i>	136
1.3.9. <i>Personu ar invaliditāti ienākumu raksturojums</i>	152
1.3.10. <i>Datu kvalitātes novērtējums un rādītāju interpretācijas ierobežojumi nabadzības un sociālās atstumtības jomā</i>	168
1.4. Secinājumi par galvenajām tendencēm nabadzības un sociālās atstumtības jomā 2020. gadā	172
1.5. Galvenās problēmas un ieteikumi to risinājumiem nabadzības un sociālās atstumtības jomā	179
2. Padziļināta maznodrošinātām personām sniegtā atbalsta izpēte.....	185
2.1. Izvērtējuma metodika.....	185
2.2. Maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšņi Latvijas pašvaldībās	191

2.3. Valsts un pašvaldību noteiktie atbalsta veidi maznodrošinātajām māsaimniecībām.....	205
2.3.1. Sociālā palīdzība un pabalsti sociālās rehabilitācijas īstenošanai	206
2.3.2. Sociālie pakalpojumi	209
2.3.3. Izglītības joma	213
2.3.4. Veselības aprūpes joma	218
2.3.5. Atbalsts mājokļa jomā	225
2.3.6. Atbalsts transporta jomā	228
2.3.7. Juridiskā palīdzība	229
2.3.8. Atvieglojumi kultūras jomā	231
2.3.9. Nodokļu atvieglojumi	232
2.3.10. Citi atvieglojumi.....	233
2.3.11. Kopsavilkums	233
2.4. Maznodrošināto personu (māsaimniecību) portrets: statistikas datu analīze.....	236
2.4.1. Maznodrošinātu māsaimniecību tipi un pabalstu saņemšanas struktūra māsaimniecību griezumā.....	236
2.4.2. Maznodrošināto personu skats, vecums, nodarbinātības un veselības stāvokļa raksturojums.....	264
2.4.3. Pabalstu saņemšanas struktūra maznodrošinātu personu griezumā.....	273
2.4.4. Datu kvalitātes novērtējums un rādītāju interpretācijas ierobežojumi maznodrošināto personu portreta analīzei	277
2.5. FGD ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem rezultāti.....	279
2.5.1. Maznodrošināto personu/ māsaimniecību portrets	279
2.5.2. Maznodrošinātās personas statusa piešķiršanas kārtības pašvaldībā vērtējums	284
2.5.3. Maznodrošinātām personām pieejamā atbalsta valstī kopumā un pašvaldībā vērtējums	287
2.5.4. Maznodrošināto personu ienākumu sliekšņu un to prognožu vērtējums	291
2.6. Secinājumi par maznodrošināto personu situāciju un tām sniegtā atbalsta efektivitāti	295
2.7. Galvenās problēmas un ieteikumi par nepieciešamajiem uzlabojumiem rīcībpolitikā attiecībā uz maznodrošinātajām personām	300
Pielikumi	303
1. pielikums: Fokusa grupu diskusiju ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem vadlīnijas	303
2. pielikums: Sociālo dienestu sadalījums fokusa grupu diskusijās.....	306
3. pielikums: Tiesību aktu izmaiņas 2020. gadā, kuras vērstas uz nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības samazināšanu (informācijas avots: tiesību akti un to anotācijas)....	307
4. pielikums: Valsts piešķirtie atvieglojumi un palīdzība maznodrošinātām māsaimniecībām (personām)	307
5. pielikums: Latvijas pašvaldību piešķirtie atvieglojumi un palīdzība maznodrošinātām māsaimniecībām (personām)	307

Jēdzienu un terminu skaidrojums

Džini indekss jeb koeficients – rādītājs, kas raksturo ienākumu nevienlīdzību. Tas variē no 0 līdz 100. Džini koeficients ir 0, ja pastāv absolūta ienākumu vienlīdzība (t.i., visiem iedzīvotājiem ir vienādi ienākumi), bet, jo vairāk tas tuvojas 100, jo lielāka ir ienākumu nevienlīdzība.¹

Dziļa materiālā nenodrošinātība – raksturo personas, kurām piemīt vismaz četras no šādām materiālās nenodrošinātības pazīmēm: finansiālu iespēju trūkums (1) segt komunālos maksājumus, īri vai atmaksāt kredītu; (2) finansiāli atļauties uzturēt mājokli siltu; (3) segt pēkšņus, neparedzētus izdevumus no pašu līdzekļiem; (4) ēst gaļu, putnu gaļu vai zivis katru otro dienu; (5) katru gadu vienu nedēļu doties brīvdienās ārpus mājām; (6) lietot savām vajadzībām vieglo auto; (7) lietot veļas mazgājamo mašīnu; (8) skatīties krāsu televizoru; (9) lietot telefonu².

Ekonomiskā spriedze – statistiskais rādītājs, kas tiek noteikts ar vairāku jautājumu palīdzību, kuros respondentiem jānovērtē mājsaimniecības spēja segt šādas izmaksas: segt komunālos maksājumus, īri un kredītu (t. sk. līzīngā maksājumus par pirkumiem uz kredīta); uzturēt mājokli siltu; atļauties segt neparedzētus izdevumus no pašu līdzekļiem; ēst gaļu, putnu gaļu vai zivis, vai līdzvērtīgu veģetāro maltīti katru otro dienu; katru gadu vienu nedēļu doties brīvdienās ārpus mājām. Mājsaimniecības, kuras vismaz uz diviem jautājumiem sniedz noraidošu atbildi, tiek uzskatītas par pakļautām ekonomiskajai spriedzei³.

Ienākumu nevienlīdzība nozīmē ienākumu nevienlīdzīgu pārdali starp iedzīvotājiem⁴. **Tiešie ienākumi** ietver monetāru atbalstu personai vai mājsaimniecībai (piemēram, atalgojums, pabalsti, pensijas u.c.). **Netiešie ienākumi** ietver atbalstu nemonetārā veidā (piemēram, pakalpojumu veidā – auklīšu pakalpojums, brīvpusdienas, asistenta pakalpojums u.tml.).

[Ienākumu] kvintiļu grupa – viena piektā daļa (20%) no apsekoto mājsaimniecību skaita, kuras sagrupētas pieaugošā secībā pēc to rīcībā esošajiem ienākumiem uz vienu mājsaimniecības locekli. Pirmā kvintiļu grupa ietver mājsaimniecības ar zemākajiem ienākumiem, bet piektā kvintiļu grupa ietver mājsaimniecības ar augstākajiem ienākumiem.⁵

Kvintiļu attiecību indekss (S80/S20) – attiecība starp rīcībā esošo ienākumu summu, ko saņem 20% valsts iedzīvotāju ar augstākajiem ienākumiem (augstākā kvintile), pret ienākumu summu, ko saņem 20% valsts iedzīvotāju ar zemākajiem ienākumiem (zemākā kvintile)⁶.

Nabadzība galvenokārt ietver materiālo resursu trūkumu, kā rezultātā cilvēks nevar nodrošināt dzīvei nepieciešamās pamatvajadzības (pārtika, mājoklis, veselība, izglītība, kultūra u.c.). Par **nabadzīgām** tiek uzskatītas personas, ja to ienākumi un resursi (ekonomiskie, sociālie un kultūras) ir tik ierobežoti,

¹ CSP. Oficiālās statistikas portāls. Termini (2022). Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/termini> (sk. 20.04.2022.).

² Turpat.

³ Turpat.

⁴ <https://inequality.org/facts/income-inequality/> (sk. 20.04.2022.).

⁵ CSP. Oficiālās statistikas portāls. Termini (2022).

⁶ Turpat.

ka viņu dzīves līmenis ir zemāks par sabiedrībā pieņemto un tiem tiek liegtas vai ir ierobežotas pamattiesības.⁷

Nabadzības riska sliekšnis – 60% no rīcībā esošo ienākumu mediānas pārrēķinātas uz ekvivalento patērētāju skaitu mājsaimniecībā.⁸

Nabadzības riska indekss – iedzīvotāju īpatsvars (procentos) zem izraudzītā nabadzības riska sliekšņa.

Mājokļa pabalsts – ērtības labad visā izvērtējumā tiek lietots vienots jēdziens “mājokļa pabalsts”, kas ir viens no pašvaldības obligāti izmaksājamiem sociālās palīdzības pabalstu veidiem, lai gan laika posmā līdz 01.07.2021., mājokļa pabalstu sauca par “dzīvokļa pabalstu” un tam bija atšķirīga aprēķināšanas kārtība. Attiecīgi 2020. gadā, kurš analizēts ziņojuma pirmajā nodaļā, faktiskais pabalsta nosaukums bija “dzīvokļa pabalsts”. Gadījumos, kad jēdziens “dzīvokļa pabalsts” ir lietots kāda dokumenta vai pabalsta nosaukumā ar atbilstošu kodu, ziņojuma tekstā ir saglabāts oriģinālais nosaukums.

Mājsaimniecība – vairākas personas, kuras dzīvo vienā mājoklī un kopīgi sedz izdevumus, vai viena persona, kura saimnieko atsevišķi.⁹

Mājsaimniecības rīcībā esošie (neto) ienākumi – naudas ienākumi no algota darba; naudas izteiksmē pārrēķinātie darba ņēmēja natūrā gūtie ienākumi, izmantojot uzņēmuma vai dienesta auto privātām vajadzībām; ienākumi vai zaudējumi, kas gūti no pašnodarbinātības; saņemtās pensijas un pabalsti; regulāra naudas palīdzība no citām mājsaimniecībām; peļņa no noguldījumu procentiem, dividendēm, akcijām; ienākumi, ko saņēmuši bērni, jaunāki par 16 gadiem; ienākumi no īpašuma izīrēšanas; saņemtā summa no Valsts ieņēmumu dienesta (VID) ienākuma nodokļa pārmaksas dēļ (par saimnieciskās darbības veikšanu, attaisnotajiem izdevumiem – izglītību, ārstniecību u. tml.). No šīs kopējās ienākumu summas tiek atskaitīti nekustamā īpašuma nodokļu maksājumi; naudas summas, kas tikušas regulāri piešķirtas citām mājsaimniecībām; atmaksātā summa VID sakarā ar nenomaksāto vai nepilnīgi nomaksāto ienākuma nodokli¹⁰.

Materiālā nenodrošinātība – EU-SILC¹¹ apsekojumā tiek definēta kā iemeslu kopums, kas mājsaimniecībai liedz pieeju noteiktiem materiāliem labumiem (vismaz trim no dziļas materiālās nenodrošinātības pazīmēm). Materiālās nenodrošinātības rādītājus var aplūkot kā mājsaimniecību, tā arī tajās dzīvojošo personu līmenī. Dati tiek vākti, lai papildus monetārajiem un ienākumu nevienlīdzības indikatoriem, varētu vispusīgāk un plašāk novērtēt nabadzību un sociālo atstumtību¹².

Minimālā ienākuma līmenis – valsts noteiktais minimālo ienākumu apmērs indivīdam vai

⁷ Iepirkuma LRLM2022/28-3-03/3ESF “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. padziļināts izvērtējums par maznodrošinātām personām)” nolikuma 1.pielikums „Tehniskā specifikācija”, 20.lpp.

⁸ CSP. Oficiālās statistikas portāls. Termini (2022).

⁹ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, 1. pants 40. punkts

¹⁰ CSP. Oficiālās statistikas portāls. Termini (2022).

¹¹ Pilns nosaukums: Apsekojums „Eiropas Savienības statistika par ienākumiem un dzīves apstākļiem” (angļu valodā – the European Union Statistics on Income and Living Conditions, saīsinājums EU-SILC).

¹² CSP. Oficiālās statistikas portāls. Termini (2022).

mājsaimniecībai. Minimālā ienākuma līmeni nosaka 40% apmērā no mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas vienam ekvivalentajam patērētājam, piemērojot ekvivalences skalā pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā vērtību „1” un pārējām personām – „0.7”¹³.

Maznodrošinātas personas statusu šī Izvērtējuma periodā (2020. gadā) piešķir pašvaldība atbilstoši tās saistošajos noteikumos noteiktajai kārtībai¹⁴. Lai personu atzītu par maznodrošinātu, tika noteikts tās ikmēneša ienākumu līmenis, kas nedrīkstēja būt zemāks par trūcīgas personas ienākumu un materiālā stāvokļa līmeni, kādu, pamatojoties uz Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumu, noteicis Ministru kabinets. Pašvaldības noteiktais maznodrošinātas personas ienākumu līmenis varēja atšķirties dažādām personu grupām.

Politikas plānošanas dokumenti ir pamatnostādnes, plāns un konceptuāls ziņojums (atbilstoši Ministru kabineta 2014. gada 2. decembra noteikumu Nr.737 „Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi” II daļai.). Šajā izvērtējumā analizēti arī informatīvie ziņojumi, informatīvi ziņojumi, kas, kaut arī netiek klasificēti kā politikas plānošanas dokumenti, tomēr sniedz būtisku informāciju par rīcībpolitikas plānošanas procesu.

Sociālā atstumtība ir indivīdu vai cilvēku grupu nespēja iekļauties sabiedrībā nabadzības, nepietiekamas izglītības, bezdarba, diskriminācijas vai citu apstākļu dēļ. Sociāli atstumts cilvēks nespēj piekļūt pakalpojumiem un precēm, nespēj īstenot savas tiesības un izmantot iespējas, jo pastāv šķēršļi, kas to liedz, piemēram, vides nepieejamība, sabiedrības aizspriedumi, emocionālā un fiziskā vardarbība u.c.¹⁵

Sociālie transferti ir valsts, pašvaldības piešķirtās pensijas un pabalsti, izmaksātie uzturlīdzekļi bērniem, stipendijas, sociālās apdrošināšanas pabalsti un kompensācijas, tai skaitā arī citu valstu.¹⁶

Statistiskie reģioni ir atbilstoši 07.12.2021. MK rīkojumam Nr. 911 “Par Latvijas Republikas statistiskajiem reģioniem un tajos ietilpstošajām administratīvajām vienībām”. Izvērtējuma ziņojumā visi dati reģionu griezumā ir sniegti, sekojot dotajam iedalījumam. Rīkojums paredz Latvijas teritorijas iedalījumu sešos statistiskajos reģionos, uzskaitot pašvaldības, kas ietilpst attiecīgajā reģionā. Atbilstoši rīkojuma spēkā esošajai redakcijai šī Izvērtējuma ziņojuma izstrādes laikā Rīgas reģionā ietilpst Rīgas valstspilsēta; Pierīgas reģionā: Jūrmalas valstspilsēta; Ādažu novads, Ķekavas novads, Limbažu novads, Mārupes novads, Ogres novads, Olaines novads, Ropažu novads, Salaspils novads, Saulkrastu novads, Siguldas novads, Tukuma novads; Vidzemes reģionā: Alūksnes novads, Cēsu novads, Gulbenes novads, Madonas novads, Smiltenes novads, Valkas novads, Valmieras novads, Varakļānu novads; Kurzemes reģionā: Liepājas valstspilsēta, Ventspils valstspilsēta; Dienvidkurzemes novads, Kuldīgas novads, Saldus novads, Talsu novads, Ventspils novads; Zemgales reģionā: Jelgavas valstspilsēta; Aizkraukles novads, Bauskas novads, Dobeles novads,

¹³ CSP. Oficiālās statistikas portāls. Termins (2022).

¹⁴ Maznodrošinātas personas statusa piešķiršana tika grozīta, sākot ar 2021. gada 1. janvāri, kad Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. pants noteica zemākās un augstākās ienākumu robežas, kā arī tika pieņemti 17.12.2020. MK noteikumi Nr.809 “Noteikumi par mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu”.

¹⁵ Iepirkuma LRLM2022/28-3-03/3ESF “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. padziļināts izvērtējums par maznodrošinātām personām)” nolikuma 1.pielikums „Tehniskā specifikācija”, 20.lpp.

¹⁶ CSP. Oficiālās statistikas portāls. Termins (2022).

Jelgavas novads, Jēkabpils novads; Latgales reģionā: Daugavpils valstspilsēta, Rēzeknes valstspilsēta; Augšdaugavas novads, Balvu novads, Krāslavas novads, Līvānu novads, Ludzas novads, Preiļu novads, Rēzeknes novads¹⁷.

Tiesību akti – Izvērtējumā tiks pamatā analizēti šādi tiesību aktu veidi: likumi, ministru kabineta noteikumi, pašvaldību saistošie noteikumi. Visi minētie veidi ir normatīvie akti. Atbilstoši tiesību aktu veidiem tiesību akti ir arī Satversmes tiesas spriedumi, lēmumi, reglamenti, starptautiskie līgumi, Ministru kabineta rīkojumi, instrukcijas, protokoli, Valsts prezidenta rīkojumi un paziņojumi, valsts institūciju rīkojumi, lēmumi, noteikumi.

Trūcīga persona – trūcīgas personas statusu piešķir personai, ja tās ienākumu un materiālais stāvoklis nepārsniedz noteiktu līmeni. Attiecībā uz šī Izvērtējuma pirmo daļu jāņem vērā trūcīgās personas piešķiršanas kārtība 2020. gadā (izvērtējuma periodā). Šajā laikā spēkā esošo tiesisko regulējumu persona bija atzīstama par trūcīgu, ja tās vidējie ienākumi mēnesī pēdējo trīs mēnešu laikā nepārsniedza 128,06 EUR¹⁸, tai nepiederēja naudas līdzekļu uzkrājumi vai īpašums, nebija noslēgts uztura līgums, nesaņēma ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas sniegtos pakalpojumus vai tā neatradās ieslodzījumā, un bija reģistrējusies Nodarbinātības valsts aģentūrā kā bezdarbnieks¹⁹. Papildus tam tiesiskais regulējums noteica izņēmumus attiecībā uz pieļaujamo naudas līdzekļu uzkrājuma apmēru un pieļaujamo kustamo un nekustamo īpašumu, lai personu varētu atzīt par trūcīgu.

¹⁷ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/328252-par-latvijas-republikas-statistikajiem-regoniem-un-tajos-ietilpstosajam-administrativajam-vienibam> (sk. 20.04.2022.)

¹⁸ Nosacījums atcelts ar Satversmes tiesas 16.07.2020. spriedumu.

¹⁹ Atbilstoši MK 30.03.2010. noteikumiem Nr.299 "Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu" Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=207462> (sk. 20.04.2022.). Šie noteikumi zaudēja spēku, stājoties spēkā MK 17.12.2020. noteikumiem Nr. 809 "Noteikumi par mājāsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu".

Saīsinājumi

ADTP – aktīvā darba tirgus politika

ATR – administratīvi teritoriālā reforma

BISS – nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences”

CSP – Centrālā statistikas pārvalde

ČAES – Černobiļas atomelektrostacija

EAFVP – Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām

EU-SILC – *European Union Statistics on Income and Living Conditions* (Eiropas Savienības statistika par ienākumiem un dzīves apstākļiem)

ES – Eiropas Savienība

g. – gads

GMI – garantētais minimālais ienākums

IIN – iedzīvotāju ienākuma nodoklis

LabIS – Labklājības informācijas sistēma

LM – Labklājības ministrija

NRP – Latvijas Nacionālā reformu programma

NVA – Nodarbinātības valsts aģentūra

NVO – nevalstiskās organizācijas

MK – Ministru kabinets

MUN – mikrouzņēmuma nodoklis

OECD – *Organisation for Economic Co-operation and Development* (Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija)

p/a – pašvaldības aģentūra

POLSIS – Politikas plānošanas dokumentu datu bāze

PVN – pievienotās vērtības nodoklis

SIA – sabiedrība ar ierobežotu atbildību

sk. – skatīt

SPOLIS – sociālās politikas monitoringa sistēma

tālr. – tālrunis

t.s. – tā sauktais, tā sauktie

TS – tehniskā specifikācija

t.sk. – tai skaitā, to skaitā

tūkst. – tūkstoši

u.c. – un citi

u.tml. – un tam līdzīgi

VSAA – Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra

VSAOI – valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas

Tabulu rādītājs

0.1. tabula. TS definēto darba uzdevumu un pētniecisko aktivitāšu pārskats	20
0.2. tabula. Izvērtējuma posmi, pamata uzdevumi un jomas	20
1.1. tabula. Izvērtējuma uzdevumi un to veikšanā pielietoto metožu kopsavilkums sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomā	21
1.2. tabula. Atbalsta par dīkstāvi apmēra sadalījums darba ņēmējiem un pašnodarbinātām personām no 01.01.2020. līdz 04.01.2021.	37
1.3. tabula. VSNP apmērs personām ar invaliditāti no 01.01.2021.	49
1.4. tabula. Minimālais jaunpiešķirto vecuma pensijas apmērs no 01.01.2020. līdz 31.12.2020.	51
1.5. tabula. Vecuma pensiju sadalījums (%) pēc piešķirtā apmēra EUR (ar piemaksu) periodā no 2015. gada līdz 2020. gadam	63
1.6. tabula. Neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojums 2019. un 2020. gadā (EUR mēnesī)	73
1.7. tabula. Diferencētā neapliekamā minimuma (DNM) palielināšanas ietekme uz nodarbinātā bez apgādībā esošām personām neto darba algu 2020. gadā, EUR	74
1.8. tabula. S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecības indekss pēc vecuma (2017-2020)	81
1.9. tabula. S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecības indekss sociāli demogrāfiskajās grupās (2017-2020)	82
1.10. tabula. S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecības indekss Latvijas reģionos (2017-2020)	82
1.11. tabula. Džini koeficients Latvijas reģionos (2017-2020, %)	83
1.12. tabula. Minimālā ienākuma līmeņa rādītājs (ilustratīvās vērtības), EUR mēnesī (2017-2020)	84
1.13. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju sadalījumā pēc mājsaimniecības tipa, dzimuma un vecuma pazīmēm (EUR mēnesī)	91
1.14. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli sadalījumā pēc mājsaimniecības tipa, dzimuma un vecuma pazīmēm (EUR mēnesī)	92
1.15. tabula. Strādājošo vidējā darba samaksa mēnesī (EUR) 2017-2020	94
1.16. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu sastāvs un struktūra (%) 2017. – 2020. gadā reģionu griezumā vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī	95
1.17. tabula. Mājsaimniecību ienākumi kvintiļu grupās (EUR mēnesī) 2017.- 2020. gads.....	96
1.18. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (EUR mēnesī) kvintiļu grupās 2017. – 2020. gadā uz vienu mājsaimniecības locekli	97
1.19. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (EUR mēnesī) kvintiļu grupās 2017. – 2020. gadā uz vienu ekvivalento patērētāju	98
1.20. tabula. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintiļu grupām 2017. – 2020. gadā reģionos (%)	101
1.21. tabula. Mājsaimniecību sadalījums kvintiļu grupās 2017. – 2020. gadā sadalījumā pēc mājsaimniecības locekļu skaita (%)	102
1.22. tabula. Mājsaimniecību sadalījums kvintiļu grupās 2017. – 2020. gadā sadalījumā pēc pieaugušo un bērnu skaita mājsaimniecībās (%)	103
1.23. tabula. Nabadzības riska sliexsnis (NRS), ilustratīvās vērtības, EUR gadā/ mēnesī un 1.,2. kvintiles augstākās robežas, EUR mēnesī	105
1.24. tabula. Nabadzības riska indekss pēc mājsaimniecības tipa, t.sk. pēc vecuma un dzimuma pazīmēm, 2017. – 2020. gads (%)	106
1.25. tabula. Nabadzības riska indekss 18 gadus veciem un vecākiem iedzīvotājiem pēc izglītības līmeņa (%)	107
1.26. tabula. Nabadzības riska indekss pēc pamatnodarbošanās statusa, vecuma un dzimuma (%)	110
1.27. tabula. Nabadzības riska indekss pirms un pēc sociālo transfertu saņemšanas pēc vecuma un dzimuma (%)	111
1.28. tabula. Nabadzības riska izmaiņu novērtējums sociāli demogrāfiskajās grupās periodā 2019.-2020.g. un 2017.-2020.g.	113
1.29. tabula. Trūcīgu personu/ ģimeņu skaits un īpatsvars no kopējā iedzīvotāju skaita valstī 2017-2020	115

1.30. tabula. Trūcīgo personu skaits sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2017 – 2020)	116
1.31. tabula. Trūcīgo personu profila salīdzinājums starp lielo pilsētu* un novadu pašvaldībām 2019. un 2020. gadā	117
1.32. tabula. Trūcīgo personu ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības (pabalstu) apmēra salīdzinājums starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām 2020. gadā	119
1.33. tabula. GMI pabalstu saņēmēju skaits un īpatsvara izmaiņas 2015.-2020.gadā	120
1.34. tabula. GMI pabalstiem izlietoto līdzekļu un tā īpatsvara izmaiņas 2015.-2020.gadā.	121
1.35. tabula. GMI pabalsta saņēmēju (personu ģimenēs) skaits sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015 – 2020, skaits)	122
1.36. tabula. GMI pabalstam izlietotie līdzekļi lielo pilsētu un novadu pašvaldībās 2015. -2020. gadā (EUR)	124
1.37. tabula. GMI pabalsta apmēra salīdzinājums starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām 2015. – 2020. gadā	124
1.38.A. tabula. Lielo pilsētu pašvaldību noteiktais maznodrošinātas māsasaimniecības (personas) ienākumu līmenis (2018-2020, EUR, mēnesī)	126
1.38.B. Novadu pašvaldību noteiktais maznodrošinātas māsasaimniecības (personas) ienākumu līmenis (2019-2020, EUR, mēnesī)	126
1.39. tabula. Personas, kuru ienākumi bija virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa un kas bija saņēmēji ienākumu testētos pašvaldības pabalstus (2015-2020), un personas ar maznodrošināto statusu (2019-2020). Ģimeņu un personu skaits un īpatsvars.....	129
1.40. tabula. Personas, kuru ienākumi bija virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa un kas bija saņēmēji ienākumu testētos pašvaldības pabalstus, sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015 – 2020, skaits)	130
1.41. tabula. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstiem izlietoto līdzekļu salīdzinājums starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām 2015., 2018., 2019. un 2020.gads (personām, kuru ienākumi bija virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa un kas bija saņēmēji ienākumu testētos pašvaldības pabalstus)	132
1.42. tabula. Izlietoto līdzekļu salīdzinājums personām ar maznodrošināto statusu starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām 2018.g.-2020.g. periodā	132
1.43. tabula. Ienākumu testētā mājokļa pabalsta saņēmēju skaits un īpatsvara izmaiņas 2015.-2020.gadā.	133
1.44. tabula. Ienākumu testētā mājokļa pabalsta saņēmēji sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015-2020, skaits)	134
1.45. tabula. Ienākumu testētam mājokļa pabalstam izlietotie līdzekļi naudā un natūrā (2017-2020)	136
1.46. tabula. Ienākumu testētam mājokļa pabalstam atvēlēto līdzekļu sadalījums pēc izdevumu mērķa (2017-2020)	136
1.47. tabula. Iedzīvotāju īpatsvars zem nabadzības riska sliekšņa, kuri naudas trūkuma dēļ nevarēja atļauties segt atsevišķas izmaksas (2017-2020, %)	148
1.48. tabula. Iedzīvotāju īpatsvars, kuri pakļauti nabadzības riskam vai sociālai atstumtībai pēc vecuma un dzimuma (2017-2020, %)	151
1.49. tabula. Personu – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēju vismaz vienu mēnesi gadā – skaits 2017. – 2020. gadā dalījumā pa maksājumu un pakalpojumu veidiem	158
1.50. tabula. Personu – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēju vismaz vienu mēnesi gadā – īpatsvars 2017. – 2020. gadā dalījumā pēc invaliditātes grupas (%)	159
1.51. tabula. Personu – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēju vismaz vienu mēnesi gadā – īpatsvars 2017. – 2020. gadā dalījumā pēc traucējuma veida (%)	161
1.52. tabula. Personu ar invaliditāti vidējie ienākumi (mēnesī, EUR) dalījumā pa ienākumu veidiem (sociālie transferti, nodarbinātība, kopējie ienākumi) un personas raksturojuma – invaliditātes veida un funkcionālo traucējumu veida, 2020. gads	164
1.53. tabula. Rīcībpolitikas pasākumi nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto mērķa grupu ienākumu palielināšanai (uzturēšanai) un Covid-19 pandēmijas ietekmes uz ienākumu izmaiņām mazināšanai 2020. gadā	173
2.1. tabula. Izvērtējuma uzdevumi un to īstenošanas metožu kopsavilkums padziļinātas maznodrošinātām personām sniegtā atbalsta izpētes veikšanai	185

2.2. tabula. Zemākās un augstākās vērtības maznodrošinātās mājsaimniecības noteiktajiem ienākumu sliekšņiem plānošanas reģionos pirms un pēc ATR	192
2.3. tabula. Zemākās un augstākās vērtības maznodrošinātās mājsaimniecības noteiktajiem ienākumu sliekšņiem pilsētās pirms un pēc ATR	193
2.4. tabula. Zemākās un augstākās vērtības maznodrošinātās mājsaimniecības noteiktajiem ienākumu sliekšņiem pirms un pēc ATR novados Rīgas plānošanas reģionā.....	195
2.5.A. tabula. Zemākās un augstākās vērtības maznodrošinātās mājsaimniecības noteiktajiem ienākumu sliekšņiem pirms ATR novados Vidzemes plānošanas reģionā	197
2.5.B. tabula. Zemākās un augstākās vērtības maznodrošinātās mājsaimniecības noteiktajiem ienākumu sliekšņiem pēc ATR novados Vidzemes plānošanas reģionā	198
2.6. tabula. Zemākās un augstākās vērtības maznodrošinātās mājsaimniecības noteiktajiem ienākumu sliekšņiem pirms un pēc ATR novados Kurzemes plānošanas reģionā	199
2.7. tabula. Zemākās un augstākās vērtības maznodrošinātās mājsaimniecības noteiktajiem ienākumu sliekšņiem pirms un pēc ATR novados Zemgales plānošanas reģionā	201
2.8. tabula. Zemākās un augstākās vērtības maznodrošinātās mājsaimniecības noteiktajiem ienākumu sliekšņiem pirms un pēc ATR novados Latgales plānošanas reģionā	203
2.9. tabula. Maznodrošināto mājsaimniecību kompozīcija plānošanas reģionu griezumā 2019. – 2022. gada janvārī - aprīlī.....	241
2.10. tabula. Citi pašvaldību sociālās palīdzības atbalsta veidi 2019. – 2022. gadā, mājsaimniecību skaits	244
2.11. tabula. Minimālo ienākumu sliekšņu un maznodrošināto personu ienākumu sliekšņu prognozes (kolona “80% no mediānas”).....	293

Attēlu rādītājs

1.1. attēls. Maternitātes un paternitātes pabalstu saņēmēju skaits 2019.-2020. gadā (skaits)	66
1.2. attēls. Mājsaimniecību īpatsvars zem minimālā ienākuma līmeņa pēc mājsaimniecības tipa 2017 – 2020. gads (%)	86
1.3. attēls. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju, EUR mēnesī, 2017-2020)	88
1.4. attēls. Mājsaimniecību ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi Latvijas statistiskajos reģionos (vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju, EUR mēnesī, 2017-2020)	89
1.5. attēls. Mājsaimniecību ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju sadalījumā pēc mājsaimniecības tipa (EUR mēnesī)	90
1.6. attēls. Ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju sadalījumā pa vecuma grupām (EUR mēnesī)	92
1.7. attēls. Mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu sastāvs un struktūra (%) pilsētās un laukos vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī	93
1.8. attēls. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (EUR mēnesī) kvintiļu grupās 2017. – 2020. gadā uz vienu ekvivalento patērētāju	99
1.9. attēls. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintiļu grupām 2017. – 2020. gadā laukos un pilsētās (%)	100
1.10. attēls. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintiļu grupām 2020. gadā sadalījumā pa reģioniem (%)	100
1.11. attēls. Nabadzības riska indekss Latvijas reģionos (2017 – 2020) (%)	107
1.12. attēls. Nabadzības riska indekss pēc vecuma un dzimuma (2017 – 2020, %)	106
1.13. attēls. Trūcīgo personu sadalījums pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2017 – 2020, % no trūcīgo personu kopējā skaita)	116
1.14. attēls. Trūcīgo personu sadalījums pēc statistiskā reģiona pazīmes (2020)	118
1.15. attēls. Trūcīgo personu īpatsvars (%) sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām pēc statistiskajiem reģioniem (2020)	118
1.16. attēls. GMI pabalsta saņēmēji (personas ģimenēs) sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2017 – 2020, % no kopējā skaita)	122
1.17. attēls. GMI pabalsta saņēmēji (personas ģimenēs) sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām 2020. gadā lielajās pilsētās un novados (% no kopējā skaita)	123

1.18. attēls. Personas, kuru ienākumi bija virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa un kas bija saņēmuši ienākumu testētos pašvaldības pabalstus, sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2017 – 2020, % no kopējā skaita)	131
1.19. attēls. Personu ar maznodrošinātās personas statusu sadalījums pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2018, % no kopējā skaita)	131
1.20. attēls. Ienākumu testētā mājokļa pabalsta saņēmēji sadalījumā pa mērķa grupām (2017-2020, īpatsvars % no kopējā skaita)	134
1.21. attēls. Trūcīgo un maznodrošināto personu īpatsvars no kopējā ienākumu testētā mājokļa pabalstu saņēmēju skaita (2015-2020, %)	135
1.22. attēls. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss kvintīļu grupās (2017-2020, %)	138
1.23. attēls. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss laukos un pilsētās (2017-2020, %)	138
1.24. attēls. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss reģionos (2017-2020, %)	139
1.25. attēls. Iedzīvotāju (mājsaimniecību) materiālās nenodrošinātības indekss mājsaimniecību tipu griezumā (2017-2020, %)	140
1.26. attēls. Iedzīvotāju dziļas materiālās nenodrošinātības indekss reģionu griezumā (2017-2020, %)	141
1.27. attēls. Iedzīvotāju dziļas materiālās nenodrošinātības indekss sadalījumā pa vecuma grupām (2017-2020, %)	142
1.28. attēls. Iedzīvotāju dziļas materiālās nenodrošinātības indekss sadalījumā pa mājsaimniecību tipiem (2017-2020, %)	143
1.29. attēls. Iedzīvotāju dziļas materiālās nenodrošinātības indekss sadalījumā pēc izglītības līmeņa un bērnu vecuma ģimenē (2017-2020, %)	143
1.30. attēls. Ekonomiskā spriedze sadalījumā pa ienākumu kvintīļu grupām (2017-2020, %)	145
1.31. attēls. Ekonomiskā spriedze laukos un pilsētās (2017-2020, %)	146
1.32. attēls. Ekonomiskā spriedze statistiskajos reģionos (2017-2020, %)	146
1.33. attēls. Mājsaimniecību ekonomiskā spriedze (2017-2020, %)	147
1.34. attēls. Iedzīvotāju īpatsvars zem nabadzības riska sliekšņa, kuri naudas trūkuma dēļ nevarēja atļauties segt noteiktas izdevumu kategorijas par mājokli (2017-2020, %)	149
1.35.attēls. Personu ar invaliditāti kopskaits 2017. – 2020. gadā – vismaz vienu mēnesi gadā un pilnu gadu VSAA uzskaitē esošas personas	153
1.36.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars 2017. – 2020. gadā dalījumā pēc invaliditātes grupas (%)	153
1.37.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars 2017. – 2020. gadā dalījumā pēc funkcionālo traucējumu veida (%)	154
1.38.attēls. Personu ar invaliditāti grupu kompozīcija pēc funkcionālo traucējumu veida 2020. gadā (%)	155
1.39.attēls. Pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošu personu ar invaliditāti īpatsvars 2017. – 2020. gadā dalījumā pēc dzimuma un funkcionālo traucējumu veida (%)	156
1.40.attēls. Pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošu personu ar invaliditāti īpatsvars vecuma grupās 2020. gadā dalījumā pēc dzimuma un invaliditātes grupas (%)	156
1.41.attēls. Pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošu personu ar invaliditāti īpatsvars vecuma grupās 2020. gadā dalījumā pēc funkcionālo traucējumu veida (%)	157
1.42. attēls. Personu ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēju vismaz vienu mēnesi gadā un pilnu gadu – īpatsvars 2020. gadā dalījumā pēc sociālā transferta veida (%)	163
1.43.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuru ienākumi no sociālajiem transfertiem nepārsniedz nabadzības riska sliekšni 2017. – 2020. gadā (%), dalījumā pēc invaliditātes grupas	165
1.44.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuru ienākumi no sociālajiem transfertiem nepārsniedz nabadzības riska sliekšni 2017. – 2020. gadā (%), dalījumā pēc traucējuma veida ...	166
1.45.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuru kopējie ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšni 2017. – 2020. gadā (%), dalījumā pēc invaliditātes grupas	166
1.46.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuru kopējie ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšni 2017. – 2020. gadā (%), dalījumā pēc traucējuma veida	167
1.47.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars vecuma grupās, kuru ienākumi no sociālajiem transfertiem un kopējie ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšni, 2020. gads (%)	167
2.1. attēls. Maznodrošināto mājsaimniecību skaits 2019. – 2021. gadā plānošanas reģionu griezumā.....	237

2.2. attēls. Maznodrošināto mājsaimniecību raksturojums ģimeņu tipu griezumā 2019. – 2021. gadā	238
2.3. attēls. Saņemtie sociālās palīdzības veidi 2019. – 2021. gadā, maznodrošināto mājsaimniecību skaits	242
2.4. attēls. Saņemtie sociālās palīdzības veidi 2022. gada janvārī-aprīlī reģionu griezumā, maznodrošinātu mājsaimniecību skaits	246
2.5. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem veselības aprūpes pabalstu, 2019. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā	248
2.6. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem veselības aprūpes pabalstu, 2019. – 2021. gadā, mēnešu griezumā	249
2.7. attēls. Vidējais veselības aprūpes pabalsta saņemšanas ilgums mēnešos 2019. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā	250
2.8. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem izglītības pabalstu, 2019. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā	251
2.9. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem izglītības pabalstu, 2019. – 2021. gadā, mēnešu griezumā	251
2.10. attēls. Vidējais izglītības pabalsta saņemšanas biežums mēnešos 2019. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā	252
2.11. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem citus pabalstus, 2019. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā	253
2.12. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem citus pabalstus, 2019. – 2021. gadā, mēnešu griezumā	253
2.13. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem mājokļa īres maksājumu atvieglojumus, 2019. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā	254
2.14. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem mājokļa īres maksājumu atvieglojumus, 2019. – 2021. gadā, mēnešu griezumā	255
2.15. attēls. Vidējais mājokļa īres maksājumu atvieglojumu saņemšanas ilgums mēnešos 2019. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā	256
2.16. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem atvieglojumus par mājokļa apsaimniekošanu, 2020. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā	257
2.17. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem atvieglojumus par mājokļa apsaimniekošanu, 2020. – 2021. gadā, mēnešu griezumā	257
2.18. attēls. Vidējais mājokļa apsaimniekošanas atvieglojumu saņemšanas ilgums mēnešos 2020. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā	258
2.19. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem pabalstu komunālo maksājumu un kurināmā iegādei, cietā kurināmā iegādei, 2019. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā	259
2.20. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem pabalstu komunālo maksājumu un kurināmā iegādei, cietā kurināmā iegādei, 2019. – 2021. gadā, mēnešu griezumā	260
2.21. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem pabalstu par citiem izdevumiem, 2020. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā	261
2.22. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem pabalstu par citiem izdevumiem, 2019. – 2021. gadā, mēnešu griezumā	261
2.23. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem citas kompensācijas, 2019. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā	263
2.24. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem citas kompensācijas, 2019. – 2021. gadā, mēnešu griezumā	263
2.25. attēls. Maznodrošināto personu īpatsvars plānošanas reģionu griezumā 2019. – 2021. gadā	265
2.26. attēls. Maznodrošināto personu īpatsvars vecuma grupās 2019. – 2021. gadā	265
2.27. attēls. Maznodrošināto personu īpatsvars dzimumu griezumā 2019. – 2021. gadā	266
2.28. attēls. Maznodrošinātās personas statusa ilgums dažādās vecuma grupās 2019. – 2021. gadā, vidējais mēnešu skaits gadā	266
2.29. attēls. Maznodrošinātās personas statusa ilgums dažādos plānošanas reģionos 2019. – 2021. gadā, vidējais mēnešu skaits gadā	267
2.30. attēls. Maznodrošināto personu, kas strādā algotu darbu, īpatsvars 2019. – 2021. gadā dažādās vecuma grupās (no pilngadīgām darbspējas vecuma personām)	268
2.31. attēls. Maznodrošināto personu, kas strādā algotu darbu, īpatsvars 2019. – 2021. gadā reģionu griezumā (no pilngadīgām darbspējas vecuma personām)	268

2.32. attēls. Maznodrošināto personu īpatsvars, kas saņem vecuma pensiju, 2019. – 2021. gadā reģionu griezumā (no visām maznodrošinātajām personām)	269
2.33. attēls. Maznodrošināto personu īpatsvars, kurām ir invaliditāte, 2019. – 2021. gadā reģionu griezumā (no visām maznodrošinātajām personām)	270
2.34. attēls. Maznodrošināto personu ar invaliditāti īpatsvars dalījumā pa traucējumu veidiem 2019. – 2021. gadā	270
2.35. attēls. Maznodrošināto personu īpatsvars, kurām ir bezdarbnieka statuss, 2019. – 2021. gadā reģionu griezumā (no pilngadīgām darbaspējas vecuma personām)	271
2.36. attēls. Maznodrošināto personu, kurām ir bezdarbnieka statuss, bezdarba ilgums 2019. – 2021. gadā (no pilngadīgām darbaspējas vecuma personām)	272
2.37. attēls. Maznodrošināto personu, kurām ir bezdarbnieka statuss, īpatsvars 2019. – 2022. gadā dažādās vecuma grupās (no pilngadīgām darbaspējas vecuma personām)	272
2.38. attēls. Galvenie pašvaldību sociālās palīdzības atbalsta veidi 2019. – 2021. gadā, personu skaits	274
2.39. attēls. Galvenie pašvaldību sociālās palīdzības atbalsta veidi 2022. gada janvārī-aprīlī reģionu griezumā, personu skaits	275
2.40. attēls. Vidējais galveno pašvaldību sociālās palīdzības atbalsta veidu saņemšanas ilgums mēnešos 2019. – 2021. gadā	276

Ievads

Vajadzība veikt regulāru nabadzības un sociālās atstumtības rīcībpolitikas izvērtējumu izriet no Eiropas Savienības (turpmāk – ES) un Latvijas ilgtermiņa attīstības mērķiem. Kā norādīts Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2014.-2020.gadam, „valstīs, kurās ir nelielas atšķirības mājāsaimniecību ienākumu līmeņos (jeb lielāka ienākumu vienlīdzība), vērojama zemāka sabiedrības spriedze, augsta uzticība citiem, labāka iedzīvotāju fiziskā un garīgā veselība, augstāki izglītības rādītāji, augsta mobilitāte un zemāka noziedzība”²⁰. Tāpēc Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.-2020. gadam nosaka šādus nabadzības mazināšanas politikas sasniedzamos mērķus un rezultātus:

1. veikt pasākumus nodarbināto labklājības līmeņa paaugstināšanai, samazinot nabadzības riskam pakļauto nodarbināto īpatsvaru vecuma grupā no 18 līdz 64 gadiem no 9,5% 2010. gadā līdz 5% 2020. gadā²¹;
2. ar kompleksas ģimeņu atbalsta sistēmas palīdzību, kas veicina darba un ģimenes dzīves savienošānu, mazināt bērnu nabadzības risku no 25% 2010. gadā uz 20% 2020. gadā²².

Augstāk minēto mērķu nozīmes saglabāšanos turpmākajos gados apliecina Nacionālā attīstības plāna 2021. – 2027. gadam mērķi un pasākumi nabadzības mazināšanai, kas iekļauti Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādņēs 2021. – 2027.gadam.

“Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. padziļināts izvērtējums par maznodrošinātām personām)” (turpmāk – Izvērtējums), tāpat kā līdz šim veiktie izvērtējumi 2017.gadā²³, 2019.gadā²⁴, 2020. gadā²⁵ un 2021. gadā²⁶ ir kārtējais pārskats par īstenoto politiku 2020. gadā, lai novērtētu tuvināšanos iepriekš minētajiem politikas mērķiem un rādītāju izpildei, iekļaujot padziļinātu un izvērstāku analīzi par nabadzības un sociālās atstumtības problemātiku, kas nepieciešama, lai iegūtu pierādījumos balstītu izpratni par cēloņsakarībām politikas un reformu plānošanai un ietekmes novērtēšanai.

Izvērtējuma par 2020. gada rīcībpolitikas izmaiņām nozīmīgu vietu ieņem Tiesībsarga vēršanās Satversmes tiesā „Par Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr.913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” 2.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109.

²⁰ Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.-2020.gadam:

http://www.pkc.gov.lv/images/NAP2020%20dokumenti/20121220_NAP2020_Saeim%C4%81_apstiprin%C4%81ts.pdf (skatīts 20.04.2022.), 36.lpp.

²¹ Turpat, 37. lpp.

²² Turpat, 40. lpp.

²³ SIA Jaunrades laboratorija (2017). „Nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitiku ietekmes izvērtējums. Ziņojums”. Rīga. Pieejams:

https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/data_content/lm_nabadzibas_izvertejums_nodevums1_0.pdf (skatīts 20.04.2022.)

²⁴ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2019). „Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā)”. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/projekts/ikgadejs-nabadzibas-un-socialas-atstumtibas-mazinasanas-ricibpolitikas-izvertejums> (skatīts 20.04.2022.)

²⁵ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2020). „Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā)”. Pieejams: https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/content/gala_zinojums_4_izvertejums.pdf (skatīts 20.04.2022.)

²⁶ Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2022). “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. padziļināts izvērtējums par GMI saņēmēju iztikšanas stratēģijām)”. Pieejams: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/3246> (skatīts 20.04.2022.)

pantam”, Satversmes tiesas pieņemto spriedumu par garantēto minimālo ienākumu līmeni²⁷ un tam sekojošajām likumdevēja iniciatīvām²⁸, kuras stājās spēkā 2021. gada 1. janvārī. Šo iniciatīvu rezultāts ir vērojams 2021. gadā, kas rezultējās, piemēram, GMI pabalsta saņēmēju skaita pieaugumā²⁹. Tādējādi, kaut arī 2020. gadā notikušas nozīmīgas iniciatīvas, to rezultāti 2020. gada rādītājus, visdrīzāk, ietekmēs maz. Tādējādi, izstrādājot izvērtējuma rekomendācijas, šis apstāklis būs jāņem vērā, un rekomendācijām būtu jābūt vērstām uz pieņemto rīcībpolitikas iniciatīvu stiprināšanu.

Šī **izvērtējuma mērķis** ir veikt rīcībpolitikas un īstenoto politikas pasākumu ietekmes un iedzīvotāju ienākumu situāciju raksturojošo datu izvērtējumu par 2020. gadu, lai secinātu, vai iniciētās un ieviestās politikas sniedz mērķētu ieguldījumu nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanā, kā arī padziļināti izpētīt maznodrošinātajām personām sniegto atbalstu šīs mērķa grupas situācijas uzlabošanai, ko raksturo normatīvie akti un statistika par maznodrošināto personu skaitu, sadalījumu un saņemto atbalstu. Apkopojot tehniskajā specifikācijā (turpmāk tekstā – TS) minētos uzdevumus, tos var iedalīt šādās nosacītās grupās:

1. Tiesību aktu izmaiņu 2020. gadā identificēšana, apkopošana un izvērtēšana, ietverot pieņemtos un spēkā stājušos aktus, kuru mērķis bija nabadzības, sociālās atstumtības un/ vai ienākumu nevienlīdzības samazināšana, ieskaitot iedzīvotāju rīcībā esošo tiešo un/vai netiešo ienākumu palielināšanu. Analīzē ietveramas visas nozares, kuras attiecas uz nodarbinātības, iedzīvotāju ienākumu/ izdevumu un sociālās iekļaušanas politiku, t.i., izvērtējot ne tikai Labklājības ministrijas, bet arī citu ministriju atbildībā pieņemtus tiesību aktus.
2. Padziļinātas administratīvo datu, apsekojumu un citu statistikas datu (piemēram, EU-SILC, LabIS) analīzes ienākumu palielināšanas, nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības jomā veikšana par 2020. gadu un salīdzināšana ar 2019. gadu, lai novērtētu rādītāju kopējo dinamiku un saistību ar iepriekšējā punktā identificētajām tiesību izmaiņām (kā arī iepriekšējos gados identificētajām tiesību aktu izmaiņām, kas apkopotas iepriekšējos nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējumu ziņojumos).
3. Balstoties uz veikto nabadzības un sociālās atstumtības jomā īstenotās rīcībpolitikas izvērtējumu kontekstā ar izvērtējuma mērķa grupu situāciju raksturojošo nabadzības un sociālās atstumtības rādītāju analīzi, rekomendāciju izstrāde par nepieciešamajiem uzlabojumiem šajā jomā, t.sk., identificēt potenciālos trūkstošos datus situācijas izvērtējumam.
4. Padziļināta maznodrošinātajām personām sniegtā atbalsta izpēte, ietverot virkni informācijas avotu – tiesību aktus, statistiku (LabIS, pašvaldību administratīvie dati) un fokusa grupu diskusijas ar sociālajiem darbiniekiem ar mērķi sniegt pārskatu par šādiem aspektiem: (1) maznodrošināto personu portrets; (2) maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņu izmaiņas administratīvi teritoriālās reformas un minimālo ienākumu reformas rezultātā; (3) valsts normatīvajos aktos un pašvaldību saistošajos noteikumos noteiktie atbalsta veidi maznodrošinātām mājsaimniecībām; (4) noteikt riskus, kādi pastāv saistībā ar iespējām un motivāciju darbības vecuma personām strādāt, saglabājot nemainīgus nosacījumus gan

²⁷ Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2019-24-03 (25.06.2020.)

https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2019/10/2019-24-03_Spriedums.pdf#search= (skatīts 25.02.2022.)

²⁸ Tika izstrādāti un pieņemti jauni MK noteikumi: 17.12.2020. MK noteikumi Nr. 809 “Noteikumi par mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu”, kas stājās spēkā ar 2021. gada 1. janvāri.

²⁹ Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2022). “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. padziļināts izvērtējums par GMI saņēmēju iztikšanas stratēģijām)”. Pieejams: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/3246> (skatīts 20.04.2022.)

attiecībā uz maksimālo maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšņa apmēru, gan saistībā ar valsts noteikto atbalstu šīm mājsaimniecībām.

Izvērtējuma (par 2020. gadu) rezultāts ir veikta situācijas izpēte un izvērtējums tā, lai tas pēc metodoloģiskās pieejas (izmantoto datu avotiem, analīzes metodes u.tml.), analīzes tvēruma un secinājumu rakstura ir salīdzināms ar iepriekšējiem izvērtējumiem, kas nodrošinātu visu izvērtējumu un tajos sniegto rekomendāciju pēctecību un iespēju robežās – saskaņotību. Veicot 2020. gada rīcībpolitikas, kas vērstas uz nabadzības, sociālās atstumtības un/vai ienākumu nevienlīdzības samazināšanu, palielinot iedzīvotāju rīcībā esošos tiešos un/vai netiešos ienākumus, tiks noteikts, vai iepriekšējā ziņojumā par 2019. gadu konstatētajiem/ aprakstītajiem pasākumiem (rīcībai/ pieņemtajiem lēmumiem) ir novērojama pēctecība (kas tādējādi liecina par sistēmisku pieeju rīcībpolitikas veidošanai) un cik lielā mērā iepriekšējā ziņojumā izteiktās rekomendācijas saglabā savu aktualitāti. Šī ziņojuma padziļinātas analīzes priekšmets ir padziļināta maznodrošinātajām personām sniegtā atbalsta izpēte, ietverot virkni informācijas avotu – tiesību aktus, statistiku (LabIS, pašvaldību administratīvie dati) un fokusa grupu diskusijas ar sociālajiem darbiniekiem.

Izvērtējuma **gala ziņojums** ir strukturēts divās pamata daļās atbilstoši divām izvērtējuma jomām – (1) sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomas izvērtējums par 2020. gadu; un (2) padziļināta maznodrošinātām personām sniegtā atbalsta izpēte. Izvērtējuma **pirmajā nodaļā** sniegts 2020. gada rīcībpolitikas, kas vērstas uz nabadzības, sociālās atstumtības un/vai ienākumu nevienlīdzības samazināšanu, raksturojums un statistikas datu analīze, iekļaujot secinājumus par tiesību aktiem un tiesību normām, kas stājušies spēkā 2020. gadā un to ietekmi uz nabadzības un sociālās atstumtības situāciju, kā arī rekomendācijas par nepieciešamajiem uzlabojumiem rīcībpolitikā nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai. **Otrajā nodaļā** sniegts maznodrošināto personu situācijas un tām sniegtā atbalsta izpētes rezultāts – pārskats par maznodrošināto personu minimālajiem un maksimālajiem ienākumu sliekšņiem Latvijas pašvaldībās 2019. – 2022. gadā, īpašu uzmanību veltot 2021. gada ATR ietekmei uz šiem parametriem, valsts un pašvaldību sniegtā atbalsta pārskats pa dažādām jomām (sociālā, izglītības, veselības, mājokļa, tiesību joma u.tml.), statistikas datu pārskats par maznodrošināto personu un mājsaimniecību portretu un pašvaldības pabalstu saņemšanu 2019. gadā – 2022. gada janvārī – aprīlī un fokusa grupu diskusiju par pašvaldību sociālo dienestu pārstāvjiem rezultāti, kurā minētie jautājumi aplūkoti no dienesta darbinieku viedokļa, iegūstot pārskatu par problēmām, kādas rodas, nodrošinot atbalstu maznodrošinātajām personām.

Gala ziņojumam ir pievienoti pieci pielikumi, no kuriem trīs tā apjoma un formāta dēļ ir pievienoti kā atsevišķi dokumenti (3., 4. un 5. pielikums). Gala ziņojuma sagatavošanā izmantotā literatūra un informācijas avoti ir norādīti zemspītras piezīmju (atsauču) formā.

Gala ziņojuma autori

Ievads: Oksana Žabko

1.daļa. Sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomas izvērtējums

1.1. nodaļa: Oksana Žabko

1.2. nodaļa: Evija Kļave

1.3. nodaļa: Pēteris Nalivaiko, Inese Šūpule, Oksana Žabko

1.4. nodaļa: Evija Kļave, Oksana Žabko

1.5. nodaļa: Oksana Žabko, Inese Šūpule

2.daļa. Padziļināta maznodrošinātām personām sniegtā atbalsta izpēte

2.1. nodaļa: Oksana Žabko

2.2. nodaļa: Oksana Žabko

2.3. nodaļa: Oksana Žabko

2.4. nodaļa: Oksana Žabko, Pēteris Nalivaiko

2.5. nodaļa: Inese Šūpule, Oksana Žabko

2.6. nodaļa: Oksana Žabko, Inese Šūpule

2.7. nodaļa: Oksana Žabko, Inese Šūpule

Pielikumi: Oksana Žabko, Evija Kļave, Agnese Berkolde

Izvērtējuma teorētiskais modelis un tvērums

Tā kā šis ir noslēdzošais izvērtējums par nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitiku 2014. – 2020. gadā, analizējot 2020. gada iniciatīvas, tad pielietotā metodoloģiskā pieeja saskan ar iepriekšējo izvērtējumu pieeju, papildinot ar aktivitātēm, kas ir specifiski mērķētas uz tieši šim izvērtējumam definēto uzdevumu sasniegšanu.

Izvērtējuma pamatā ir **teorijā balstītā pieeja**³⁰. Tā aplūko īstenoto politiku un novērtē ietekmi caur konkrētiem rezultātiem (statistikas datiem: nabadzības un sociālās atstumtības rādītājiem). Šī pieeja prasa rīcībpolitikas ieguldījumu izvērtējumu rezultātu sasniegšanā, balstoties ne tikai uz objektīviem empīriskajiem (administratīvajiem, apsekojumu) datiem, bet arī uz primāriem vai sekundāriem nozares ekspertu viedokļiem (vāktiem konkrēta izvērtējuma ietvaros vai iegūti no dažādām šo ekspertu prezentācijām vai ziņojumiem). Galvenie teorijā balstītās pieejas jautājumi ir: kas, kāpēc un kā ir ticis darīts kādā no intervences attīstības posmiem konkrētās jomās. Šajā izvērtējumā fokusā ir 2020. gadā īstenotā nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības samazināšanas politika, kā arī pēdējo trīs gadu (2019. – 2021. gads) maznodrošinātajām personām sniegtā atbalsta analīze un rezultāti. Šim nolūkam teorijā balstītā pieeja ļauj izmantot dažādas pētījuma metodes atkarībā no konkrētā izvērtējuma vajadzībām. Kopumā priekšroka tiek dota pētniecisko metožu triangulācijai – atšķirīgu kvantitatīvo un kvalitatīvo metožu izmantošanai viena mērķa sasniegšanai, kas ļauj iegūt objektīvāku un labāk pamatotu informāciju, nodrošina augstāku iegūto datu un rezultātu kvalitāti.

Izvērtējuma metodoloģija ir izstrādāta saskaņā ar tā galveno mērķi: veikt rīcībpolitikas un īstenoto politikas pasākumu ietekmes un iedzīvotāju ienākumu situāciju raksturojošo datu izvērtējumu, lai secinātu, vai iniciētās un ieviestās politikas sniedz mērķētu ieguldījumu šādās jomās. Atbilstoši šī izvērtējuma uzdevumiem, metodoloģija ir strukturēta divās grupās:

- 1) nabadzības un sociālās atstumtības mazināšana;
- 2) padziļināta maznodrošinātām personām sniegtā atbalsta izpēte.

Lai veidotu pārskatāmu plānu, kā izpildītāja pielietotās pētījumu metodes saskan ar TS uzdevumiem, 0.1. tabulā ir sniegts darba uzdevumu (to sasaisti ar iepirkuma TS) un tiem atbilstošo pētniecisko aktivitāšu pārskats. Izvērtējuma metodoloģija paredz sasniegt 0.1. tabulā minētos uzdevumus un īstenot tiem atbilstošās pētnieciskās aktivitātes **trīs posmos** (0.2. tabula), kas rāda, ka 2. posmā plānotās aktivitātes lielā mērā ir īstenotas paralēli (gan izvērtējuma kopējā laika ietvara dēļ, gan optimālas darba organizācijas dēļ, ja noteiktu aktivitāšu veikšana nav savstarpēji saistīta).

³⁰ Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2020), “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā)”, 20.lpp. Pieejams: https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/content/gala_zinojums_4_izvertejums.pdf (skatīts 20.04.2022.).

0.1. tabula. TS definēto darba uzdevumu un pētniecisko aktivitāšu pārskats

Darba uzdevuma grupa	Atbilstība TS	Pielietotās pētnieciskās metodes
Tiesību aktu izmaiņu 2020. gadā identificēšana, apkopošana un izvērtēšana, kuru mērķis bija nabadzības, sociālās atstumtības un/ vai ienākumu nevienlīdzības samazināšana un iedzīvotāju rīcībā esošo tiešo un/vai netiešo ienākumu palielināšana	TS 3.1. uzdevums ar apakšpunktiem	Dokumentu analīze
Padziļinātas pašvaldību administratīvo datu, apsekojumu un citu statistikas datu par 2020. gadu analīzes veikšana	TS 3.2. uzdevums ar apakšpunktiem	Statistikas datu analīze
Rekomendāciju izstrāde par nepieciešamajiem uzlabojumiem nabadzības un sociālās atstumtības rīcībpolitikas jomā	TS 3.3. uzdevums ar apakšpunktiem	Dokumentu analīze
Padziļināta maznodrošinātām personām sniegtā atbalsta izpēte	TS 3.4. un 3.5. uzdevums ar apakšpunktiem	Dokumentu analīze (valsts un pašvaldību normatīvie dokumenti) Statistikas datu analīze Fokusa grupu diskusijas ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem

0.2.tabula. Izvērtējuma posmi, pamata uzdevumi un jomas

Izvērtējuma posms	Izvērtējuma pamata uzdevums un izvērtējuma posma raksturojums	Izvērtējuma pamata joma/-s
1. posms	Priekšizpēte un izvērtējuma galīgās metodoloģijas izstrāde un saskaņošana ar Pasūtītāju (TS 3.6. uzdevums)	Nabadzības un sociālās atstumtības mazināšana, padziļināta maznodrošinātām personām sniegtā atbalsta izpēte
2. posms	Datu vākšana un analīze atbilstoši saskaņotajai metodoloģijai: <ul style="list-style-type: none"> • Tiesību aktu izmaiņu izvērtējums 2020.gadā (TS 3.1. uzdevums) • Administratīvo, statistiskās un apsekojuma datu analīze par 2020.gadu (TS 3.2. uzdevums) padziļināta maznodrošinātām personām sniegtā atbalsta izpēte (TS 3.4. uzdevums)	Nabadzības un sociālās atstumtības mazināšana, padziļināta maznodrošinātām personām sniegtā atbalsta izpēte
3. posms	Secinājumu, rekomendāciju sagatavošana, balstoties uz 1.-2. posmā iegūtajiem/ apkopotajiem datiem, atziņām un rezultātiem (TS 3.3., 3.5. uzdevums)	Nabadzības un sociālās atstumtības mazināšana, padziļināta maznodrošinātām personām sniegtā atbalsta izpēte

Ziņojuma turpinājumā ir secīgi raksturotas 2. un 3. posma aktivitātes, savukārt 1. posma – priekšizpētes – rezultāts ir šī metodoloģijas ziņojuma (t.sk., tajā iekļauto instrumentāriju) sagatavošana.

1. Sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomas izvērtējums par 2020. gadu

1.1. Izvērtējuma metodika

1.1. tabulā ir apkopoti visi sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomā veicamie pētnieciskie uzdevumi, katram norādot tā izpildē pielietojamās metodes.

1.1. tabula. Izvērtējuma uzdevumi un to veikšanā pielietoto metožu kopsavilkums sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomā

Nr.	Uzdevums	Metodes	Instrumentārijs
1.1.	Identificēt un izvērtēt izmaiņas spēkā stājušos tiesību aktos 2020. gadā, kuras vērstas uz nabadzības, sociālās atstumtības un/vai ienākumu nevienlīdzības samazināšanu, palielinot iedzīvotāju rīcībā esošos tiešos un/vai netiešos ienākumus (TS 3.1. punkts).	Dokumentu analīze	<ul style="list-style-type: none"> Tiesību aktu atlases un analīzes kritēriji
1.2.	Veikt padziļinātu administratīvo, apsekojumu un citu statistikas datu analīzi ienākumu palielināšanas, nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības jomā par 2020. gadu (salīdzinot ar 2019. gadu) (TS 3.2. punkts) kontekstā ar tiesību aktu izmaiņu analīzi un ņemot vērā sociāli demogrāfiskos faktorus un mērķa grupas atbilstoši TS 3.2.1.1.-3.2.1.8. punktiem. Statistikas datu analīzes rezultātā: <ul style="list-style-type: none"> izveidot sociālo un mērķa grupu portretus (TS 3.2.2. punkts); identificēt dažādu rādītāju tiešu vai netiešu savstarpējo ietekmi un sakarības (TS 3.2.3. punkts); veikt cēloņsakarību analīzi un skaidrot dažādu procesu cēloņus un sekas (TS 3.2.4. punkts). 	Statistikas datu analīze	<ul style="list-style-type: none"> Statistikas datu un apsekojumu datu atlases un kvalitātes kritēriji sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomā
1.3.	Veikt datu kvalitātes analīzi ienākumu palielināšanas, nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības jomā, ietverot šādus aspektus: <ul style="list-style-type: none"> datu pieejamība (t.sk. trūkstošie dati), pieejamības veids un formāts (kādos griezumos, kam un uz kādiem nosacījumiem dati ir vai nav pieejami), publicēšanas regularitāte un veids, datu iegūšanas/vākšanas metodes un avoti, 	Statistikas datu analīze	<ul style="list-style-type: none"> Statistikas datu un apsekojumu datu atlases un kvalitātes kritēriji sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomā

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ mērķa populācija un izlašu, kur attiecināms, apjoms, ▪ datu definīcijas, ▪ datu aprēķināšanas metodes, ▪ datu salīdzināmība, ▪ datu kvalitāte (TS 3.2.5. punkts). 		
1.4.	Identificēt, kuri no datiem turpmāk būtu izmantojami nabadzības, sociālās atstumtības un/vai ienākumu nevienlīdzības samazināšanas izvērtēšanai un kāda papildus datu vākšana šim nolūkam būtu nepieciešama (TS 3.3.2. punkts).	Statistikas datu analīze	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Statistikas datu un apsekojumu datu atlases un kvalitātes kritēriji sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomā
1.5.	Sagatavot secinājumus par tiesību aktiem, kas stājušies spēkā 2020. gadā: <ul style="list-style-type: none"> ▪ raksturojot to ietekmi uz nabadzības un sociālās atstumtības situāciju (TS 3.3.1.1. punkts); ▪ identificējot un skaidrojot trūkumus un šķēršļus tiesību aktu ietekmes izvērtēšanas procesā (TS 3.3.1.2. punkts). 	Integrēta analīze (dokumentu analīzes un statistikas datu analīzes integrēts novērtējums)	Nav attiecināms
1.6.	Sagatavo rekomendācijas par nepieciešamajiem uzlabojumiem rīcībpolitikā (t.sk. normatīvo aktu pilnveidi) nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai (TS 3.3.3. punkts)	Integrēta analīze (dokumentu analīzes un statistikas datu analīzes integrēts novērtējums)	Nav attiecināms

Tiesību aktu izmaiņu izvērtējums 2020.gadā: dokumentu analīze (TS 3.1. uzdevums)

Dokumentu analīzes metodes pielietojumu nosaka viens no galvenajiem izvērtējuma izpētes objektiem – tiesību akti un tiesību aktu projektu anotācijas saskaņā ar TS 3.1. uzdevumu. Dokumentu analīzes metodes pielietojumā ļoti svarīgi ir, pirmkārt, dokumentu (datu) avoti; otrkārt, dokumentu atlases kritēriji; treškārt, dokumentu satura analīzes kritēriji. Ņemot vērā iepriekšējo izvērtējumu pieredzi, dokumentu analīzes rezultātā tiks novērtēti šādi tiesību aktu izmaiņu aspekti:

- kādi tiesību akti ietver mērķi iedzīvotāju ienākumu atbalsta palielināšanai;
- kā tiesību akti definē mērķi iedzīvotāju ienākumu palielināšanai;
- kādus pasākumu veidus tiesību akti paredz iedzīvotāju ienākumu atbalsta palielināšanai;
- vai un kurām iedzīvotāju grupām esošās tiesību aktu normas paredz atbalstu ienākumu palielināšanai;
- vai tiesību aktu normas paredz mērķētu atbalstu iedzīvotāju grupām ar augstākiem nabadzības riskiem;
- vai tiesību akti rada vai var radīt tiešu vai netiešu ietekmi uz nabadzības, sociālās atstumtības un / vai ienākumu nevienlīdzības situāciju;
- vai ieviestie tiesību akti kopumā ir sekmējuši nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju ienākumu palielināšanos 2020. gadā.

Ņemot vērā TS 3.1. uzdevuma saturu, dokumentu analīze (tiesību aktu atlase un analīze sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomā) tiks īstenota secīgos soļos:

- 1. Analizējamo tiesību aktu atlases un analīzes kritēriju izstrāde:** identificēti tiesību akti, kuros ir notikušas izmaiņas laikā no 01.01.2020.-31.12.2020., kā arī tiesību akti, kuri ir izstrādāti un stājušies spēkā minētajā laika periodā. Tiesību aktu un tajos veikto izmaiņu identificēšanai tiks izmantots vortāls www.likumi.lv, kurā ir pieejama pārskatāma informācija par visām izmaiņām, kas notikušas konkrētajā tiesību aktā. Primāri tiks atlasīti pilnīgi visi tiesību akti, kuri atbilst minētajiem laika perioda kritērijiem.
- 2. Sekundārā tiesību aktu atlase:** atlasīti tie tiesību akti, kuri ietver mērķi iedzīvotāju ienākumu atbalsta palielināšanai. Tas notiks, veicot kvalitatīvu tiesību akta anotācijas I. sadaļas „Tiesību akta projekta izstrādes nepieciešamība” analīzi. Līdzīgi kā iepriekšējos ziņojumos, tiesību aktu izmaiņu analīzē netiek iekļauti MK noteikumi un to grozījumi, kas regulē Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” specifiskā atbalsta mērķu īstenošanas nosacījumus.
- 3. Atlasīto tiesību aktu projektu anotāciju analīze,** kas tiek veikta pēc šādiem galvenajiem rādītājiem/ kritērijiem:
 - tiesību akta anotācijā norādītās problēmas, kas ir pamatā iniciētajam tiesību aktam vai tā izmaiņām (anotācijas I daļas „Tiesību akta projekta izstrādes nepieciešamība” kvalitatīva analīze);
 - pasākumu veidi tiešo un netiešo ienākumu palielināšanai (anotācijā ietvertais skaidrojums, tiesību akta redakcija);
 - pasākumu mērķa grupas – iedzīvotāju grupas, kurām tiesību aktu normas paredz atbalstu tiešo un netiešo ienākumu palielināšanai, kādas identificētas tiesību akta anotācijā, t.i., pēc fakta, (anotācijas II sadaļas „Tiesību akta projekta ietekme uz sabiedrību, tautsaimniecības attīstību un administratīvo slogu”, kuras 1.punktā tiek norādītas visas “mērķgrupas, uz kurām attiecināms projekta tiesiskais regulējums tiešā un netiešā veidā, t.i., kuru tiesības, pienākumus, finanses vai iespējas projekts ietekmē vai varētu ietekmēt”³¹, ar terminu “mērķgrupas” apzīmējot gan fiziskas, gan juridiskas personas), kā arī izvērtējot, vai piedāvātie pasākumi (netieši) skar arī tādas citas, dokumentos nenosauktas mērķa grupas, t.i., pēc būtības;
 - izvērtējums, vai atbalsts ir/nav mērķēts iedzīvotāju grupām ar augstākiem nabadzības riskiem (gan anotācija, gan tiesību akts);
 - mērķētā atbalsta veids iedzīvotāju grupām ar augstākiem nabadzības riskiem (anotācijā ietvertais skaidrojums, tiesību akta redakcija), kas pēc būtības atbilst pasākumu veidiem tiešo un netiešo ienākumu palielināšanai.

Vērtējot analīzes avotus, svarīgi ir noteikt visus iepriekš minētos rādītājus gan tiesību akta anotācijā, gan pašā tiesību aktā, jo anotācijā sniegtā informācija parasti izskaidro pieņemto lēmumu mērķi (t.i., ietverta fona informācija un argumentācija, daudzos gadījumos precīzāka nekā būtu iegūstama ekspertu interviju ietvaros). Anotācijas ir būtisks tiesību aktu izstrādes un pieņemšanas konteksta analīzes papildu avots, jo ļauj izprast tā mērķi, veikto ietekmes izvērtējumu uz identificētajām problēmām u.tml., kas tiesību akta redakcijā pārvēršas par konkrētu kārtību, kādā sniedzams atbalsts, īstenojami pasākumi u.tml.

³¹ 07.09.2021. MK noteikumi Nr. 617 “Tiesību akta projekta sākotnējās ietekmes izvērtēšanas kārtība”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/325945-tiesibu-akta-projekta-sakotnejas-ietekmes-izvertesanas-kartiba> (sk. 20.04.2022.)

Tiesību aktu un anotāciju analīze tiks strukturēta MS *Excel* formātā, kas pēc vajadzības ļauj šķirot un atlasīt apkopoto informāciju (sakārtojot to drukāšanai piemērotā veidā).

- 4. Sagatavoti tiesību aktu izvērtējuma rezultātā iegūtie primārie secinājumi:** apkopojot informāciju par tiesību aktu analīzes rezultātiem, tiks izstrādāti secinājumi par tiesību aktiem un tiesību normām, kas stājušies spēkā 2020. gadā, ietverot novērtējumu par to ietekmi uz nabadzības un sociālās atstumtības situāciju un konstatētajiem trūkumiem un šķēršļiem tiesību aktu un tiesību normu ietekmes izvērtēšanas procesā (TS 3.3.1. uzdevums un tā apakšuzdevumi).

Tiesību aktu ietekmes izvērtējumā tiks ņemti vērā ne tikai šī izvērtējuma ietvaros apkopotie statistikas dati (sk. nākamās metodes aprakstu), bet arī citu Latvijas zinātnieku/ nozares speciālistu sagatavotie aprēķini vai apkopojumi, kas attiecas uz nabadzības vai sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitiku, ar īpašu fokusu uz 2020. gadā īstenotās politikas novērtējumu.

Administratīvo, statistiskās un apsekojuma datu analīze par 2020.gadu: statistikas datu analīze (TS 3.2. punkts)

Administratīvo, statistiskās un apsekojuma datu analīzes par 2020.gadu mērķis ir sniegt apkopojumu par to rādītāju dinamiku, kas raksturo ienākumu palielināšanos, nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības situāciju 2020. gadā, un šīs situācijas izmaiņas attiecībā pret 2019. gadu (kā arī plašākā laika perspektīvā), kā arī noteikt īstenoto politiku ietekmi uz rādītāju izmaiņām.

Ņemot vērā, ka noteiktas iedzīvotāju grupas ir pakļautas lielākam nabadzības un sociālās atstumtības riskam, datu analīzē, ja vien tas ir iespējams, izmantojot konkrēto datu avotu, tiks ņemtas vērā šādas mērķa grupas un šādi sociāli demogrāfiskie faktori (gadījumos, kad nav iespējams, ierobežojumi, šķēršļi, ieteikumi tiks aprakstīti datu kvalitātes analīzes raksturojumā un izvērtējuma secinājumos un rekomendācijās):

- ienākumu veids, apmērs, struktūras u.tml.;
- vecums (bērni, darbaspējas vecuma cilvēki, pirmspensijas vecuma cilvēki, pensijas vecuma cilvēki u.tml.);
- dzimums;
- mājsaimniecības tips (īpaši mājsaimniecības ar bērniem; viena pieaugušā mājsaimniecības; ja iespējams, mājsaimniecības, kurās ir persona ar funkcionēšanas ierobežojumiem vai invaliditāti);
- personu ar funkcionēšanas ierobežojumiem traucējuma veids (redzes, dzirdes, kustību un garīga rakstura traucējumi) un invaliditātes dalījums (I, II un III invaliditātes grupa);
- pamatnodarbošanās statuss (strādājošs, bezdarbnieks u.c.);
- piederība noteiktai sociālai grupai (romi, no ieslodzījuma vietām atbrīvotās personas, patvēruma meklētāji, bēgļi u.c.);
- teritoriālais iedalījums, t.sk. attīstības indekss, bezdarba līmeņa rādītāji u.c. sociālekonomiskie faktori.

Kopā ar iepriekš norādīto situācijas raksturojumu, tiks veiktas arī šādi TS 3.2. punktā minētie uzdevumi:

- izveidot sociālo un mērķa grupu portretus;
- identificēt dažādu rādītāju tiešu vai netiešu savstarpējo ietekmi un sakarības;
- ietvert cēloņsakarību analīzi un skaidrot dažādu procesu cēloņus un sekas;
- veikt raksturojošo datu kvalitātes analīzi (datu pieejamība, pieejamības veids un formāts, norādot kādos griezumos, kam un uz kādiem nosacījumiem dati ir vai nav pieejami, publicēšanas regularitāte un veids, datu iegūšanas/vākšanas metodes un avoti, mērķa populācija un izlašu, kur attiecināms, apjoms, datu definīcijas, datu aprēķināšanas metodes, datu salīdzināmība, datu kvalitāte u.c. aspekti, ja attiecināmi).

Administratīvo, statistiskās un apsekojuma datu analīzē tiks izmantoti šādi datu avoti:

- Centrālās statistikas pārvaldes dati;
- ES statistika par ienākumiem un dzīves apstākļiem (*European Union Statistics on Income and Living Conditions – EU-SILC*) par 2020. gadu;
- pašvaldību administratīvie dati sociālās palīdzības jomā par 2020. gadu;
- Labklājības informācijas sistēmas (LabIS) dati;
- VSAA mikrodati personu ar invaliditāti ienākumu analīzei.

Vērtējot augstāk minētos datu avotus, redzams, ka tie vienlaikus ietver gan tādus nabadzību un sociālo atstumtību raksturojošos indikatorus, kas tiek izmantoti visā ES³² (no EU-SILC), gan pievienojot Latvijas specifiskos rādītājus (pašvaldību administratīvie dati, LabIS, VSAA). Turpinājumā īsi raksturoti galvenie ziņojumā aplūkojamie datu avoti un tajos pieejamie rādītāji TS 3.2. uzdevuma izpildei.

EU-SILC datu analīze

EU-SILC apsekojums sniedz plašu nabadzību raksturojošo rādītāju spektru, uz tā pamata tiek aprēķināti:

- mājāsaimniecību rīcībā esošie ienākumi;
- Džini koeficients;
- kvintiļu attiecību indekss (S80/S20);
- nabadzības risks;
- nabadzības risks vai sociālā atstumtība;
- dziļa materiālā nenodrošinātība;
- minimālā ienākuma līmenis;
- ekonomiskās spriedzes rādītājs (to veido pieci mainīgie lielumi);
- materiālās nenodrošinātības indekss (deviņi mainīgie lielumi, no kuriem ar iepriekšējo rādītāju pārklājas pieci mainīgie lielumi).

Tomēr EU-SILC datiem ir ierobežojumi. Tie neļauj raksturot nabadzības un nevienlīdzības indikatorus šādās mērķa grupās: personas ar funkcionēšanas ierobežojumiem pēc traucējuma veida (redzes, dzirdes, kustību un garīga rakstura traucējumi) un invaliditātes dalījuma (I, II un III invaliditātes grupa); piederība noteiktai etniskai/ sociālai grupai (romi, no ieslodzījuma vietām

³² ES indikatoru sarasts pieejams: Social Protection Committee Indicators Sub-group (2015). "Portfolio of EU Social Indicators for the Monitoring of Progress Towards the EU Objectives for Social Protection and Social Inclusion." Luxembourg: Publications Office of the European Union. Pieejams: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=756&langId=en> (sk. 20.04.2022.)

atbrīvotās personas, patvēruma meklētāji, bēgļi u.c.). Tāpēc personu ar funkcionēšanas ierobežojumiem dalījumā pēc traucējuma veida (redzes, dzirdes, kustību un garīga rakstura traucējumi) un invaliditātes (I, II un III invaliditātes grupa) ienākumu analīzei tika izmantoti VSAA mikro dati par personu ar invaliditāti ienākumiem. Savukārt situācijas raksturojumam noteiktās etniskās/sociālās grupās tiks izmantoti pieejamie sekundārie datu avoti, ja tādi ir pieejami par 2020. gadu.

Datu analīzē tiks pamatā izmantotas aprakstošās statistikas metodes (piemēram, biežuma rādītāji) un attēlota rādītāju dinamika, lai raksturotu, kurās grupās un cik lielā apmērā nabadzības, nevienlīdzības un sociālās atstumtības rādītāji ir augstāki, pieauguši/ samazinājušies. Aprakstošās statistikas metodes, kur attiecināms un iespējams, tiks papildinātas ar ekonometrisko analīzi. Būtiski, ka nabadzības un sociālās atstumtības rādītāji tiks aplūkoti saistībā ar valsts ekonomisko attīstību raksturojošiem rādītājiem, tādējādi parādot, vai pastāv saistība starp šo rādītāju izmaiņu dinamiku (pēc iespējas šāda analīze tiks balstīta uz sekundāriem avotiem, izmantojot jau esošus izvērtējumus, piemēram, Latvijas Bankas ekonomistu sagatavotus pārskatus). Šādas analīzes mērķis ir padziļināt izpratni par dažādu sociāli ekonomisko procesu ietekmi uz nabadzības un sociālās atstumtības rādītāju izmaiņām.

LabIS sistēmas SPOLIS apakšsistēma: pašvaldību administratīvo datu par sociālo palīdzību analīze

Pašvaldību administratīvo datu analīzē tiks iekļauti šādi rādītāji:

- ienākumu testētie pašvaldības sociālās palīdzības pabalsti;
- ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī;
- iedzīvotāji ar trūcīgas ģimenes (personas) statusu raksturojums, t.sk. sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām, pašvaldību (lielās pilsētas un novadu pašvaldības) un reģionu griezumā;
- trūcīgu personu/ ģimeņu ienākumu līmeņa, nabadzības riska sliekšņa un minimālā ienākuma līmeņa rādītāju salīdzinājums;
- maznodrošināto personu ienākumu līmenis, sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām, pašvaldību griezumā;
- ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstiem izlietoto līdzekļu maznodrošinātām personām apmērs, t.sk. pašvaldību griezumā (lielās pilsētas un novadu pašvaldības);
- GMI pabalsta saņēmēju (mājsaimniecību, personu ģimenēs) skaits un īpatsvars sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām, pašvaldību (lielās pilsētas un novadu pašvaldības) un reģionu griezumā;
- GMI pabalstam izlietoto līdzekļu apjoms, t.sk. pašvaldību griezumā (lielās pilsētas un novadu pašvaldības).

Datu analīzē tiks pamatā izmantotas aprakstošās statistikas metodes un attēlota rādītāju vērtības 2020. gadā un dinamika salīdzinājumā ar 2019. gadu. Datu analīzes rezultāti tiks atspoguļoti arī attēlu un tabulu formātā. Ja iespējams, tiks veikts administratīvo datu rādītāju salīdzinājums ar nabadzības un sociālās atstumtības rādītājiem, piemēram, nabadzības riska sliekšņa rādītāju.

LabIS VSAA mikro datu analīze par personām ar invaliditāti

Dati par personām ar invaliditāti, kuras ir VSAA uzskaitē kā sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas (VSAA administratīvie mikro dati)³³, ļauj analizēt personu ar invaliditāti ienākumu struktūru, aplūkojot tās tikai kā atsevišķas personas, nevis kā noteiktu mājsaimniecību locekļus. Svarīgi, lai izvērtējuma nolūkiem Pasūtītājs nodrošina VSAA piekrišanu 2020. gada mikro datu sagatavošanai, lai izpildītājs varētu veikt to tālāko apstrādi, atbilstoši zemāk minētajiem principiem. Saskaņā ar pieejamo informāciju izvērtējumam pieejamie dati iekļauj informāciju par visām personām, sākot no 16 gadu vecuma, kurām attiecīgā gada ietvaros kaut vienu mēnesi ir noteikta invaliditāte (un piešķirta invaliditātes grupa).

VSAA mikro datu analīzē par personu ar invaliditāti ienākumiem ir analizējami šādi ienākumu veidi par 2020. gadu:

- vecuma pensija;
- invaliditātes pensija;
- apgādnieka zaudējuma pensija;
- izdienas pensija;
- valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts;
- apdrošināšanas atlīdzība sakarā ar nelaimes gadījumu darbā vai arodslimību;
- personas ar invaliditāti īpašas kopšanas pabalsts;
- transporta kompensācija;
- kaitējuma atlīdzība un valsts sociālais pabalsts ČAES seku likvidēšanas dalībniekiem;
- bezdarbnieka pabalsts;
- slimības pabalsts;
- papildus izdevumi saistībā ar nelaimes gadījumu darbā vai arodslimību;
- pabalsts par asistenta izmantošanu personām ar I grupas redzes invaliditāti;
- citi pabalsti, ja tādi pieejami;
- ienākumi no algota darba vai saimnieciskās darbības.

Analizētie ienākumi neaptver visus personu ar invaliditāti potenciālos ienākumus, proti, pašvaldību sniegtais atbalsts līdz šim analīzei nav bijis pieejams. Ienākumu veidu saraksts parāda, ka personu ar invaliditāti gadījumā tiek aplūkotas visas personas – gan darbaspējas vecumā, gan vecuma pensijas vecumu sasniegušās personas.

Persona ir iekļaujama datos, ja gada ietvaros vismaz mēnesi tai ir bijusi piešķirta invaliditāte. Analīzes nolūkiem tiek šķīrotas un atsevišķi atlasītas personas, kurām invaliditāte bijusi visu gadu (divpadsmit mēnešus) un personas, kuras mikro datu masīvā ir nepilnu gadu.

VSAA mikro dati ļauj noteikt šādus personu ar invaliditāti ienākumus raksturojošos rādītājus:

- sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēju skaits un īpatsvars dalījumā pa maksājumu un pakalpojumu veidiem dalījumā pēc traucējumu veida un invaliditātes grupas;
- aprēķini par saņemto sociālo transfertu kopējo īpatsvaru (procentos) no visiem personas ienākumiem dalījumā pēc invaliditātes grupas un funkcionālo traucējumu veida;

³³ VSAA mikro datu analīzes apraksts iziet no iepriekš veikto izvērtējumu informācijas, sk., piemēram: Nodibinājums "Baltic Institute of Social Sciences" (2022). "Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. padziļināts izvērtējums par GMI saņēmēju iztikšanas stratēģijām)". Pieejams: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/3246> (skatīts 20.04.2022.)

- personu ar invaliditāti vidējie ienākumi (mēnesī, EUR) dalījumā pa ienākumu veidiem (sociālie transferti, nodarbinātība, kopējie ienākumi) un personas raksturojuma – invaliditātes veida un funkcionāli traucējumu veida;
- strādājošu un nestrādājošu personu ar invaliditāti vidējie ienākumi (mēnesī, EUR) dalījumā pēc personas raksturojuma – invaliditātes veida un funkcionāli traucējumu veida;
- personu ar invaliditāti īpatsvars (procentos), kuru ienākumi no sociālajiem transfertiem nepārsniedz nabadzības riska sliekšni dalījumā pēc personas raksturojuma – pēc invaliditātes veida un funkcionālo traucējumu veida;
- personu ar invaliditāti īpatsvars (procentos), kuru kopējie ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšni dalījumā pēc personas raksturojuma – pēc invaliditātes veida un funkcionālo traucējumu veida.

Statistikas datu kvalitātes analīze

Lai veiktu 3.2.5. uzdevumu, t.i., sagatavotu datu kvalitātes analīzi ienākumu palielināšanas, nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības jomā par 2020. gadu, tāpat kā iepriekšējos izvērtējumos, tiks veikts datu avotu novērtējums, balstoties uz zemāk minētiem kritērijiem³⁴:

1. Datu avota uzticamība un datu iegūšanu raksturojošās informācijas pārskatāmība:
 - a. Iestādes/ organizācijas, kas veikusi datu vākšanu, profesionalitāte (likumā vai līgumā noteikts deleģējums vākt konkrētos datus, specializācija, ekspertīze);
 - b. pakāpe, kādā iestādei vai organizācijai ir pieejami visi dati par mērāmo jomu;
 - c. datu vākšanas sākotnējais mērķis vai nolūks.
2. Iegūto datu kvalitāte:
 - a. metodes, kādas ir pielietotas datu ieguvē, šo metožu priekšrocību un trūkumu izvērtējums (aptauju gadījumā: ģenerālā kopuma definīcija, izlases vienības definīcija, pielietotā izlases metode, aptaujas metode, sasniegto respondentu skaits);
 - b. mērījuma precizitāte;
 - c. mērījuma atbilstība izvērtējuma mērķim (t.sk. aptvertajam laika posmam);
 - d. datu (atkārtotas/ regulāras) iegūšanas procesa sarežģītība (komplicētība).
3. Datu savietojamība:
 - a. datu salīdzināmības iespējas laikā un telpā;
 - b. mērīto indikatoru stabilitāte (mērīšanas instrumentu nemainīgums);
 - c. mērīto indikatoru jūtīgums pret sociālās situācijas (realitātes) izmaiņām;
 - d. dažādu datu avotu un indikatoru savietojamība kompleksas analīzes vajadzībām.

³⁴ Minētais aspekts analizēts vairākos izvērtējumos, kā pēdējo publiski pieejamo, sk., piemēram: Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2022). “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. padziļināts izvērtējums par GMI saņēmēju iztikšanas stratēģijām)”. Pieejams: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/3246> (skatīts 20.04.2022.)

1.2. Tiesību aktu un rīcībpolitikas izmaiņas 2020. gadā sociālās atstumtības un nabadzības, kā arī ienākumu nevienlīdzības mazināšanas jomā

Tiesību akti, kas stājās spēkā 2020. gada laikā, sākotnēji tika identificēti, veicot to atlasī vortālā www.likumi.lv. Piemērojot tiesību aktu atlasē kritērijus “stājies spēkā periodā no 01.01.2020. līdz 31.12.2020., spēkā esošs, vēl nav spēkā, zaudējis spēku”, no minētās tiesību aktu datu bāzes tika atlasīti **1102 tiesību akti** – 247 likumi un 852 Ministru kabineta (MK) noteikumi, ņemot vērā grozījumus. Balstoties uz tiesību aktu nosaukumu un anotāciju vispārēju sākotnējo izvērtējumu, no visiem tiesību aktiem, kuri stājās spēkā 2020. gadā, par tādiem, kuriem varētu būt ietekme uz **iedzīvotāju, īpaši nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto mērķa grupu, rīcībā esošajiem tiešajiem un/vai netiešajiem ienākumiem** īstermiņā vai ilgtermiņā (saskaņā ar TS 3.1., 3.3. uzdevumiem), tika atzīti un tālākai padziļinātai analīzei atlasīti **24 likumi** un **56 MK noteikumi**, t.sk. to grozījumi. Tiesību aktu un to grozījumu apkopojums atbilstoši izvērtējuma metodoloģijā noteiktajiem analīzes kritērijiem par visiem tiesību aktiem ir pieejams 3. pielikumā.

Tiesību aktu analīzē, ievērojot izvērtējuma darba uzdevumus, **nav iekļauti:**

- MK noteikumi un to grozījumi, kas regulē Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” specifiskā atbalsta mērķu īstenošanas nosacījumus;
- tiesību akti, kuri tika pieņemti 2020. gadā, bet to stāšanās spēkā datums noteikts pēc 31.12.2020., jo tiem nebija iespējama ietekme uz iedzīvotāju ienākumiem 2020. gadā, izņemot izmaiņas, kas bija saistītas ar minimālo ienākumu līmeņu atbalsta sistēmas pilnveidošanu, lai atspoguļotu nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas progresu;
- tiesību akti par epidemioloģiskās drošības pasākumiem Covid-19 pandēmijas mazināšanai, kas varēja netieši ietekmēt ienākumu gūšanas iespējas;
- tiesību akti par atbalsta pasākumiem dažādām tautsaimniecības nozarēm, kuras cietušas no Covid-19 pandēmijas epidemioloģiskās drošības pasākumiem;
- tiesību akti par atbalstu pašvaldībām, izsniedzot valsts aizdevumu ārkārtējās situācijas ietekmes mazināšanai un novēršanai saistībā ar Covid-19 izplatību.

Tiesību aktu analīze (atbilstoši TS 3.1. uzdevumam) ir pamatā balstīta uz **tiesību aktu projektu sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju) analīzi**, aptverot šādus aspektus: identificētās problēmas, plānotie pasākumi to mazināšanai, izmaiņu ietekme uz mērķa grupas tiešajiem un/vai netiešajiem ienākumiem (sk. jēdzienu un terminu skaidrojumu), ir/nav mērķēts atbalsts un mērķētā atbalsta veids. Saskaņā ar šī izvērtējuma metodoloģiju **mērķēts atbalsts ir tieši vērsts uz iedzīvotāju grupām ar augstākiem nabadzības riskiem, zemākiem ienākumiem un augstākiem ienākumu nevienlīdzības un sociālās atstumtības rādītājiem tādā nozīmē, ka īstenotais rīcībpolitikas pasākums paredzēts konkrētu mērķa grupu ienākumu palielināšanai vai situācijas (kopējās labklājības) uzlabošanai.**

Izmaiņas, kas stājušās spēkā 2020. gadā, ar mērķi ietekmēt iedzīvotāju ienākumus, nabadzības un sociālās atstumtības riskus, īpaši īstermiņā Covid-19 pandēmijas ietekmē, tika **veiktas dažādās politikas jomās un nozarēs**³⁵, pamatā sociālās aizsardzības, sociālās iekļaušanas, bērnu un ģimenes,

³⁵ Politikas nozaru klasifikācija atbilstoši 07.04.2009. MK noteikumu Nr.300 “Ministru kabineta kārtības rullis” 3. pielikumam. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/190612> (sk. 13.05.2022.)

darba, mājokļa, izglītības un veselības aprūpes politikas nozarēs. Pieņemto izmaiņu detalizēts apkopojums skatāms 3. pielikumā. 1.2. nodaļā apkopotas izmaiņas, kurām izvērtējuma autoru skatījumā ir vērtējama ietekme uz iedzīvotāju tiesājumiem vai netiesājumiem ienākumiem.

2020. gadā lielākā daļa atbalsta pasākumu tika izstrādāti kā terminēti pasākumi Covid-19 pandēmijas radīto seku mazināšanai. Reaģējot uz Pasaules veselības organizācijas 11.03.2020. paziņojumu, ka koronavīruss Covid-19 izplatība ir sasniegusi pandēmijas apmērus, 12.03.2020. Ministru kabinets pieņēma rīkojumu Nr.104 “Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu”, nosakot virkni Covid-19 ierobežojošo pasākumu Latvijā. Sākotnēji ārkārtējā situācija tika noteikta uz laiku līdz 14.04.2020., pēcāk pagarināta līdz 09.06.2020. Atkārtoti ārkārtējā situācija valstī tika izsludināta 06.11.2020., pamatojoties uz MK rīkojumu Nr. 655 “Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu”, uz laiku no 09.11.2020. līdz 06.12.2020., pēcāk to vairākkārt pagarinot līdz 06.04.2021. Ārkārtējās situācijas apstākļos noteiktie ierobežojumi negatīvi ietekmēja ekonomisko situāciju un darba tirgu, objektīvu faktoru ietekmē tika būtiski ierobežotas daļas iedzīvotāju ienākumu gūšanas iespējas. Atbalsta pasākumi iedzīvotājiem attiecināmi uz dažādām politikas nozarēm, tāpēc to apskats un ietekmes analīze ir strukturēta atbilstoši politikas jomām un nozarēm un konkrētās rīcībspolitikas mērķa grupām. Izvērtējuma autori vērs uzmanību, ka pārskatā nav iekļautas izmaiņas attiecībā uz Covid-19 pandēmijas seku mazināšanas pasākumiem, kas stājās spēkā pēc izvērtējuma perioda – 2021. gadā un vēlāk. Svarīgi norādīt, ka 2020.-2021. gadā Valsts pētījumu programmas „Covid-19 seku mazināšanai” ietvaros tika īstenots pētniecisks projekts “Dzīve ar Covid-19: Novērtējums par koronavīrusa izraisītās krīzes pārvarēšanu Latvijā un priekšlikumi sabiedrības noturībai nākotnē” (VPP-COVID-2020/1-0013). Tā ietvaros divi no LM pasūtītajiem pētījumiem tika veltīti sociālo pakalpojumu pieejamības izvērtējumam, sniedzot īstenoto sociālās aizsardzības pasākumu efektivitātes padziļinātu izvērtējumu³⁶. Pētījumos aptvertais laika periods sakrīt ar izvērtējuma periodu – 2020. gads.

2020. gadā turpinājās 30.10.2014. pieņemtās “Konceptijas par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu” ieviešana. Kaut arī 2020. gadā kā fiskālo, tā ārkārtas situācijas radīto ierobežojumu dēļ neizdevās īstenot 22.08.2019. apstiprinātajā “Plānā minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošana 2020.-2021. gadam” ietvertos pasākumus, tika īstenotas atsevišķas izmaiņas minimālo ienākumu līmeņos, lai atbalstītu nabadzības riskam vislielākā mērā pakļautās iedzīvotāju grupas. Turklāt tika izstrādāta un pieņemta vesela tiesību aktu pakete (sk. 1.2.3. sadaļu), tādējādi izpildot 2020. gada vasarā pieņemtos Satversmes tiesas spriedumus vairākās lietās, kuras tika ierosinātas pēc Latvijas Republikas Tiesībsarga biroja pieteikumiem par minimālo ienākumu sliekšņu neatbilstību valsts pamatlikumā noteiktajam, ka Latvijas kā sociāli atbildīgas valsts pienākums ir nodrošināt cilvēka cienīgu dzīves līmeni un iespēju izmantot sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā.³⁷ Jaunpieņemtās tiesību normas ar tiešu ietekmi uz sociālās palīdzības un pakalpojumu saņēmējiem

³⁶ Pētījumu rezultāti apkopoti ziņojumā “Izvērtējums par valsts un pašvaldību nodrošināto sociālais aizsardzības pasākumu efektivitātes un pārklājuma nodrošinājumu, to ietekmi uz dažādu sociāli demogrāfisko grupu atbalstu krīzes situācijā un iedzīvotāju labklājības līmeņa nodrošināšanā” un ziņojumā “Ziņojums par būtisku sociālo pakalpojumu pieejamības ierobežojumu īstermiņa un vidēja termiņa ietekmi, novērtējot pakalpojumu ierobežojumu noteikšanas pieejas dažādās jomās”. Pieejams: <https://www.rsu.lv/projekts/dzive-ar-covid-19> (sk. 31.05.2022.).

³⁷ 01.10.20219. Tiesībsarga pieteikums Satversmes tiesā par Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam. Pieejams: https://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/satversmes_tiesai_pieteikums_par_gmi_01102019_1570010780.pdf (sk. 03.06.2022.).

stājās spēkā 2021. gadā (pēc šī izvērtējuma perioda), tāpēc to ietekme uz iedzīvotāju ienākumiem nav analizēta.

1.2.1.-1.2.6. sadaļās, balstoties uz atlasīto **tiesību aktu un to anotāciju analīzi** (datu avots: vortāls www.likumi.lv), LM publiskoto informāciju par izmaiņām sociālās politikas jomā, politikas plānošanas dokumentiem, iepriekš veiktiem pētījumiem un ziņojumiem konkrētajā politikas nozarē, Valsts kontroles revīzijas ziņojumiem, NRP „Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai progresa ziņojumu par 2020. gadu, kā arī citām izvērtējuma mērķim un uzdevumiem atbilstošām publikācijām, ir apkopotas galvenās izmaiņas rīcībpolitikā 2020. gadā ar ietekmi uz sociālās atstumtības un nabadzības, kā arī ienākumu nevienlīdzības mazināšanu gan ilgtermiņā, gan īstermiņā, ņemot vērā Covid-19 pandēmijas apstākļus 2020. gadā.

1.2.1. Atbalsta pasākumi Covid-19 negatīvās ietekmes uz nodarbināto ienākumiem mazināšanai

Lai mazinātu Covid-19 pandēmijas ietekmē radītās ekonomiskās situācijas pasliktināšanās sekas iedzīvotājiem, tika izstrādāti un īstenoti vairāki jauni ekonomiskā un sociālā atbalsta pasākumi. 1.2.1. apakšnodalā ir aplūkoti **terminētie ekonomiskās un sociālās palīdzības instrumenti iedzīvotāju, kuriem tika liegtas vai samazinātas ienākumu gūšanas iespējas no nodarbinātības, atbalstam – dīkstāves pabalsts, dīkstāves palīdzības pabalsts, piemaksa pie dīkstāves pabalsta, atbalsts par dīkstāvi, atbalsts algu subsīdijai nepilna laika darbiniekiem.**

1.2.1.1. Dīkstāves pabalsts un piemaksa pie dīkstāves pabalsta

Ņemot vērā 12.03.2020. valstī izsludināto ārkārtējo situāciju, kā arī ar to saistīto prognozējamo ietekmi uz valsts ekonomiku, 20.03.2020. steidzamības kārtā tika pieņemts likums “Par valsts apdraudējuma un tā seku novēršanas un pārvarēšanas pasākumiem sakarā ar Covid-19 izplatību”. Tas paredzēja pasākumus Covid-19 pandēmijas seku pārvarēšanai, tajā ietverot nodokļu, sociālās aizsardzības, atbalsta uzņēmējdarbībai, līdzekļu neparedzētiem gadījumiem palielināšanas, apropriāciju pārdales un citus nozarēm nepieciešamos jautājumus, kas saistīti ar krīzes pārvarēšanu, kā arī priekšlikumus par valsts atbalstu dīkstāves izmaksu kompensēšanai – **dīkstāves pabalstu** – noteiktās krīzes skartajās nozarēs.

Darba likuma (20.06.2021.) 74. pants nosaka, ka darba devējam ir jāizmaksā darbiniekam atlīdzība par dīkstāves laiku. Covid-19 izplatība un valstī noteiktie ierobežojumi radīja dīkstāves situācijas, kad darba devēji noteiktās nozarēs nevarēja nodrošināt darbiniekiem darbu. Līdz ar to bija nepieciešams paredzēt atbalsta mehānismu darba devējam vieglāk pārvarēt pārejošu darba krīzi. 24.03.2020. MK noteikumi Nr. 152 “Noteikumi par dīkstāves pabalstu darbiniekiem, kurus skar Covid-19 izplatība” noteica dīkstāves pabalsta aprēķina un piešķiršanas kārtību darbiniekam, kas tiek nodarbināts nozarē, kurā sakarā ar Covid-19 izplatību ir būtiski pasliktinājusies finanšu situācija. Sākotnēji tika noteiktas 40 krīzes skartās nozares³⁸, kuras pēcāk vairākkārtējos tiesību aktu grozījumos tika precizētas, pakāpeniski paplašinot potenciālo dīkstāves pabalsta saņēmēju loku. Otrs nosacījums līdzās krīzes skartās nozares kritērijam, lai darbinieks varētu pretendēt uz dīkstāves pabalstu, bija darba devēja

³⁸ 24.03.2020. MK noteikumi Nr 151 “Noteikumi par krīzes skartajām nozarēm, kurām sakarā ar Covid – 19 izplatību ir piemērojami pasākumi un īpašie atbalsta mehānismi”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/313428> (sk. 13.05.2022.).

ieņēmumu samazinājuma rādītājs. MK noteikumu Nr.152 pamata redakcijā tika noteikts, ka uz dīkstāves pabalstu var pretendēt uzņēmumu darbinieki, kuru ieņēmumi no saimnieciskās darbības 2020. gada martā, salīdzinot ar 2019. gada martu, Covid-19 izplatības rezultātā bija samazinājušies vismaz par 50% (3. punkts), bet jau 26.03.2020. MK noteikumi Nr. 165 “Noteikumi par Covid-19 izraisītās krīzes skartiem darba devējiem, kuri kvalificējas dīkstāves pabalstam un nokavēto nodokļu maksājumu samaksas sadalei termiņos vai atlikšanai uz laiku līdz trim gadiem” noteica jaunus ienākumu samazinājuma kritērijus. Tie paredzēja, ka uz atbalstu var pretendēt tāds krīzes skartais darba devējs, kura ieņēmumi no saimnieciskās darbības samazinājušies vismaz par 30%, bet atsevišķos gadījumos par 20%³⁹. Izvērtējuma periodā 26.03.2020. MK noteikumi Nr. 165 tika grozīti piecas reizes, t.sk. ar mērķi precizēt dīkstāves pabalsta piešķiršanas nosacījumus attiecībā uz darba devēja saimniecisko darbību (sk. 3. pielikumā secīgu un detalizētu izmaiņu raksturojumu).

Saskaņā ar likuma “Par valsts apdraudējuma un tā seku novēršanas un pārvarēšanas pasākumiem sakarā ar Covid-19 izplatību” 14. pantā noteikto, ja krīzes skarto nozaru darba devējs nenodarbina darbinieku vai neveic darbinieka saistības izpildījuma pieņemšanai nepieciešamās darbības (dīkstāve), darbiniekam tiek kompensēta atlīdzība – **dīkstāves pabalsts** – šādos apmēros:

- Vispārējā nodokļu režīmā strādājošo uzņēmumu darbiniekiem dīkstāves pabalsts tika aprēķināts 75% apmērā no mēneša vidējās bruto darba samaksas par pēdējo sešu mēnešu periodu pirms ārkārtējās situācijas vai atbilstoši par darbinieku faktiski deklarētajiem datiem iepriekšējos sešos mēnešos, bet ne vairāk kā 700 EUR apmērā par kalendāro mēnesi neatkarīgi no apgādībā esošo personu skaita (par apgādībā esošām personām tika piešķirta piemaksa 50 EUR apmērā – sk. zemāk).
- Mikrouzņēmuma darbiniekiem dīkstāves pabalsts tika izmaksāts 50% apmērā no mēneša vidējās bruto darba samaksas mikrouzņēmumā par 2019.gada trešo un ceturto ceturksni, bet ne vairāk kā 700 EUR apmērā par kalendāro mēnesi. Savukārt, tiem mikrouzņēmumu nodokļa maksātājam, kuri darbību mikrouzņēmumu nodokļa maksātāja statusā bija uzsākuši pēc 01.10.2019., mikrouzņēmumu darbinieku dīkstāves pabalstu noteica 75% apmērā no mēneša vidējās bruto darba samaksas mikrouzņēmumā par 2020.gada pirmo ceturksni, bet ne vairāk kā 700 EUR apmērā par kalendāro mēnesi⁴⁰.
- Pašnodarbinātām personām⁴¹, kas ir mikrouzņēmumu nodokļa maksātāji, dīkstāves pabalsts tika noteikts 50% apmērā no mēneša vidējiem ieņēmumiem no saimnieciskās darbības par pēdējiem diviem noslēgtajiem ceturkšņiem, bet ne vairāk kā 700 EUR apmērā par kalendāro mēnesi.
- Pašnodarbinātām personām, kas darbojas vispārējā nodokļu režīmā, – 75% apmērā no sociālo iemaksu objekta, no kura 2019. gada otrajā pusē bija veiktas VSAOI, bet ne vairāk kā 700 EUR apmērā par kalendāro mēnesi.

³⁹ Konkrēto nosacījumu raksturojumu sk. 3. pielikumā sniegtajā 26.03.2020. MK noteikumu Nr. 165 aprakstā.

⁴⁰ 09.04.2020. MK noteikumi Nr. 205 “Grozījumi MK 2020. gada 26. marta noteikumos Nr. 165 “Noteikumi par Covid-19 izraisītās krīzes skartiem darba devējiem, kuri kvalificējas dīkstāves pabalstam un nokavēto nodokļu maksājumu samaksas sadalei termiņos vai atlikšanai uz laiku līdz trim gadiem””. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/313514> (sk. 12.05.2022.).

⁴¹ 03.04.2020. MK noteikumi Nr. 179 “Noteikumi par dīkstāves pabalstu pašnodarbinātām personām, kuras skārusi Covid-19 izplatība”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/313680> (sk. 12.05.2022.).

Pašnodarbinātajiem, pieprasot dīkstāves pabalstu, bija prasība iesniegt pašdeklarāciju par to, ka ienākumi netiek un netiks gūti. Dīkstāves pabalstu nebija tiesības saņemt tām pašnodarbinātajām personām, kurām nebija deklarēto ienākumu, kā arī tad, ja pašnodarbinātais vienlaikus ir darba ņēmējs uzņēmumā, kas neatrodas dīkstāvē, un ja nodokļu parāds ir lielāks par 1000 EUR un nav piešķirts samaksas termiņa pagarinājums vai nav noslēgta vienošanās par labprātīgu nodokļu samaksu. Ar 23.04.2020. grozījumiem MK noteikumos Nr. 179 tiesības uz dīkstāves pabalstu tika piešķirtas arī:

- pašnodarbinātām personām, kuras vienlaikus ir nepilnas slodzes darbinieki, bet šajā darbā vidēji mēnesī saņem mazāk par 430 EUR mēnesī (minimālās algas apmērs 2020. gadā);
- pašnodarbinātajiem, kuri vienlaikus veic pedagoģisko vai radošo darbu valsts vai pašvaldības budžeta iestādē vai to kontrolētā uzņēmumā un saņem atalgojumu, kas vidēji mēnesī ir mazāks par minimālo algu;
- vecuma vai izdienas pensionāriem, kā arī pašnodarbinātām personām, kuras nodarbina darbiniekus.

07.05.2020. grozījumi 26.03.2020. MK noteikumos Nr. 165 noteica nākamās precizējumus attiecībā uz dīkstāves pabalsta potenciālo saņēmēju loku un pabalsta apmēru. Pirmkārt, **personām, kuras dīkstāves laikā atgriežas darbā no bērna kopšanas atvaļinājuma**, dīkstāves pabalstu noteica 100% apmērā no piešķirtā vecāku pabalsta par sešu mēnešu periodu pirms ārkārtējās situācijas izsludināšanas, bet ne vairāk kā 700 EUR apmērā par kalendāra mēnesi. Otrkārt, tika noteikts, ka dīkstāves pabalsts nav piešķirams darbiniekam, kuram ienākumi no saimnieciskās darbības pārsniedz 430 EUR, precizējot, ka darbinieki, kuri vienlaikus no saimnieciskās darbības saņem ienākumus, kas nepārsniedz 430 EUR, šo pabalstu var saņemt arī par laikposmu no 14.03.2020. līdz 30.04.2020.

Dīkstāves pabalstu aprēķināja un izmaksāja proporcionāli kalendārajām dienām, kurās darbinieks bija atradies dīkstāvē. Tas netika aplikts ar iedzīvotāju ienākuma nodokli (IIN) un VSAOI. Dīkstāves pabalsta noteikumi neattiecās uz patentmaksas maksātājiem. Sākotnējais dīkstāves pabalsta izmaksas periods tika noteikts līdz 14.04.2020. atbilstoši ārkārtas situācijas periodam, pēcāk, pagarinot ārkārtas situāciju līdz 09.06.2020., to pagarināja līdz 30.06.2020. Covid-19 pandēmijas izplatības otrajā vilnī, kas sākās 2020. gada rudenī un kā rezultātā no 09.11.2020. Latvijā tika atkārtoti izsludināta ārkārtas situācija, dīkstāves pabalsts netika atjaunots. Tā vietā tika ieviesti jauni atbalsta pasākumi – atbalsts par dīkstāvi (sk. 1.2.1.3. sadaļu) un atbalsts algu subsīdijām (sk. 1.2.1.4. sadaļu). Sākotnēji tika aplēsts, ka dīkstāves pabalsts būs nepieciešams 72 707 darba ņēmējiem un 25 221 pašnodarbinātai personai. Faktiski dīkstāves pabalstu saņēma 52 867 darba ņēmēji (72,7% no plānotā) un 2 381 pašnodarbināta (9,4% no plānotā) persona.⁴² VID apkopotie dati atklāj, ka vidējais izmaksātā pabalsta apmērs par martu (nepilns mēnesis) darbiniekiem bija 245 EUR, bet pašnodarbinātajiem 233 EUR, par aprīli attiecīgi 439 un 387 EUR, par maiju – 446 un 386 EUR, bet par jūniju 420 un 390 EUR. Aptuveni ceturtdaļa jeb 25,7 % darba ņēmēju dīkstāves pabalstu saņēmuši vienu reizi, 27,9 % – divas reizes, 27,1 % – trīs reizes, bet 19,3 % – četras vai vairāk reizes (ja kādā mēnesī bijis dīkstāves pārtraukums, piemēram, slimības dēļ).⁴³

⁴² Valsts kontrole (26.11.2020). Labklājības ministrijai piešķirtā finansējuma izlietojums piemaksas pie dīkstāves pabalsta par katru apgādībā esošu bērnu un dīkstāves palīdzības pabalsta un piemaksas pie tā izmaksai. Starpzinojums. Revidējams laika posms: 12.03.2020.-31.07.2020., 10.lpp. Pieejams: <https://lrvk.gov.lv/lv/revizijas> (sk. 05.06.2022.).

⁴³ Valsts ieņēmumu dienests (13.07.2020.). Dīkstāves pabalstu periodā teju 55 tūkstošiem cilvēku VID izmaksājis dīkstāves pabalstus vairāk nekā 53 miljonu EUR apmērā. Pieejams: <https://www.vid.gov.lv/lv/dikstaves-pabalstu-perioda-teju-55-tukstosiem-cilveku-vid-izmaksajis-dikstaves-pabalstus-vairak-0> (sk. 06.06.2022.).

09.04.2020. grozījumi 26.03.2020. MK noteikumos Nr. 165 “Noteikumi par Covid-19 izraisītās krīzes skartiem darba devējiem, kuri kvalificējas dīkstāves pabalstam un nokavēto nodokļu maksājumu samaksas sadalei termiņos vai atlikšanai uz laiku līdz trim gadiem” algotiem darbiniekiem, kuri saņem dīkstāves pabalstu, noteica **piemaksu pie dīkstāves pabalsta 50 EUR apmērā par katru apgādībā esošu bērnu vecumā līdz 24 gadiem**, par kuru darbiniekam uz dīkstāves pabalsta piešķiršanas dienu tiek piemērots IIN atvieglojums. No 24.04.2020. tiesības uz šo piemaksu tika piešķirtas arī pašnodarbinātām personām⁴⁴ un no 02.06.2020. – dīkstāves palīdzības pabalsta saņēmējiem, t.sk. pašnodarbinātām personām⁴⁵ (sk. 1.2.1.2. sadaļu). Tiesības uz šo piemaksu pie dīkstāves pabalsta tika piemērotas ar atpakaļejošu spēku, tādējādi visiem tās potenciālajiem saņēmējiem tika nodrošinātas vienādas tiesības un to piemērošana. Piemaksas pie dīkstāves pabalsta izmaksas periods bija saistīts ar dīkstāves pabalsta izmaksas periodu, kas pēc pirmā pagarinājuma tika noteikts līdz 30.06.2020., bet pēc atkārtotas ārkārtas situācijas izsludināšanas no 09.11.2020. tas tika pagarināts līdz 30.06.2021. Piemaksu pie dīkstāves pabalsta saņēma 12 711 darba ņēmēji un 117 pašnodarbinātas personas. Piemaksu izmaksām tika izlietoti 54% no plānotā finansējuma darba ņēmējiem un 1% no plānotā finansējuma pašnodarbinātām personām. Kopējais dīkstāves pabalsta piemaksām izlietotais finansējums abām nodarbināto grupām veidoja 1 583 374 EUR (plānotais – 3 917 120 EUR).⁴⁶

1.2.1.2. Dīkstāves palīdzības pabalsts un piemaksa pie dīkstāves palīdzības pabalsta

23.04.2020. tika pieņemti MK noteikumi Nr. 236 “Noteikumi par dīkstāves palīdzības pabalstu darba ņēmējiem un pašnodarbinātajām personām, kuras skārusi Covid-19 izplatība” (stājās spēkā no 30.04.2020.)⁴⁷, kas paredzēja tiem darba ņēmējiem un pašnodarbinātajiem, kuri nekvalificējās dīkstāves pabalstam, piešķirt tiesības uz **dīkstāves palīdzības pabalstu 180 EUR mēnesī**. Dīkstāves palīdzības pabalsta apmērs tika noteikts tuvu trūcīgas personas ienākumu līmenim, kādu bija paredzēts noteikt ieviešot “Plānu minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.-2021.gadam” (MK konceptuāli apstiprināts 13.08.2019., tomēr 2020.gada budžeta veidošanās procesā ieviests ierobežotā apmērā). Plānā tika paredzēts, ka trūcīgas personas ienākumu līmenis tiek noteikts 198 EUR jeb 40% apmērā no ienākumu mediānas pirmajai personai mājāsaimniecībā. Ja aprēķinātais dīkstāves pabalsts darbiniekam vai pašnodarbinātai personai⁴⁸ bija mazāks par 180 EUR mēnesī, tika paredzēts aprēķināt un izmaksāt starpību starp 180 EUR un faktiski izmaksāto dīkstāves pabalstu.

⁴⁴ 23.04.2020. MK noteikumi Nr. 234 “Grozījumi MK 2020. gada 31. marta noteikumos Nr. 179 “Noteikumi par dīkstāves pabalstu pašnodarbinātām personām, kuras skārusi Covid-19 izplatība””. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/314258> (sk. 13.05.2022.).

⁴⁵ 02.06.2020. MK noteikumi Nr. 331 “Grozījumi MK 2020. gada 23. aprīļa noteikumos Nr. 236 “Noteikumi par dīkstāves palīdzības pabalstu darba ņēmējiem un pašnodarbinātajām personām, kuras skārusi Covid-19 izplatība””. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315144> (sk. 13.05.2022.).

⁴⁶ Valsts kontrole (26.11.2020). Labklājības ministrijai piešķirtā finansējuma izlietojums piemaksas pie dīkstāves pabalsta par katru apgādībā esošu bērnu un dīkstāves palīdzības pabalsta un piemaksas pie tā izmaksai. Starpziņojums. Revidējams laika posms: 12.03.2020.-31.07.2020., 8.lpp. Pieejams: <https://lrvk.gov.lv/lv/revizijas> (sk. 05.06.2022.).

⁴⁷ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/314353> (sk. 12.05.2022.).

⁴⁸ Ar 02.06.2020. MK noteikumiem Nr. 331 “Grozījumi MK 2020. gada 23. aprīļa noteikumos Nr. 236 “Noteikumi par dīkstāves palīdzības pabalstu darba ņēmējiem un pašnodarbinātajām personām, kuras skārusi Covid-19 izplatība”” tika noteikts, ka dīkstāves palīdzības pabalsts tika piešķirts arī pašnodarbinātajai personai, kurai VID ir atteicis piešķirt dīkstāves pabalstu, jo izpildās kritēriji, kas noteikti MK Nr.179 10.16. (ja pēdējā gada laikā nodokļu revīzijas (audita) un datu atbilstības izvērtēšanas rezultātā papildus noteiktie maksājumi pašnodarbinātajam pārsniedz 1500 EUR), 10.16.¹ (ja pēdējā gada laikā nodokļu revīzijas un datu atbilstības izvērtēšanas rezultātā pašnodarbinātajam papildus noteiktie maksājumi nepārsniedz 1500 EUR, bet iesnieguma izvērtēšanas brīdī par pārkāpumiem aprēķinātā summa nav iemaksāta valsts budžetā vai par tās iemaksas grafiku nav panākta vienošanās ar VID) un 10.17. apakšpunktā (ja pašnodarbinātā persona iesnieguma izvērtēšanas brīdī ir sodīta par pārkāpumu, kas attiecas uz nodokļu saistībām, pārkāpumiem muitas jomā, vai par darba tiesiskās attiecības regulējošo normatīvo aktu pārkāpumu, izņemot gadījumu, ja par atsevišķu

Dīkstāves palīdzības pabalsts tika izmaksāts proporcionāli kalendārajām dienām, kurās persona atradies dīkstāvē. Piemēram, ja dīkstāves statuss personai tika noteikts piecas dienas 2020. gada aprīļa mēnesī, tad dīkstāves palīdzības pabalsts tika aprēķināts sekojoši: 180 EUR/30 dienas dienas = 6 EUR/ dienā, attiecīgi, par piecām dienām personai pienācās dīkstāves palīdzības pabalsts 30 EUR apmērā. Tāpat kā dīkstāves pabalsta saņēmējiem arī dīkstāves palīdzības pabalsta saņēmējiem tika piešķirta piemaksa 50 EUR apmērā par katru apgādībā esošu bērnu vecumā līdz 24 gadiem, par kuru darbiniekam tiek piemērots IIN atvieglojums. Dīkstāves palīdzības pabalsta izmaksas periods kopumā tika noteikts periodā no 14.03.2020. līdz 30.06.2020.

Pamatojoties uz līdz 2020. gada aprīļa vidum novēroto dīkstāves pabalsta atteikumu skaitu, kā arī to dīkstāves pabalstu skaitu, kas bija mazāki par 180 EUR mēnesī, sākotnēji tika lēsts, ka dīkstāves palīdzības pabalsts 180 EUR apmērā būs nepieciešams 6 087 personām, bet mazākā apmērā – 6 405 personām, un vēl 2 435 personām mēnesī būs tiesības uz piemaksu pie dīkstāves palīdzības pabalsta. Faktiski dīkstāves palīdzības pabalstu 180 EUR apmērā saņēma 5 153 personas (84,6% no plānotā), vēl 3 892 personas (60,7% no plānotā) to saņēma mazākā apmērā nekā 180 EUR. Kopējais izlietotais finansējums šim atbalsta pasākumam veidoja 1,591 milj. EUR. Savukārt piemaksu pie dīkstāves palīdzības pabalsta faktiski saņēma 885 personas (36,3% no plānotā).⁴⁹

1.2.1.3. Atbalsts par dīkstāvi un piemaksa pie atbalsta par dīkstāvi

06.11.2020. Covid-19 izplatības dēļ Latvijā atkārtoti tika izsludināta ārkārtējā situācija. Eiropas Komisijas 19.03.2020. paziņojums “Pagaidu regulējums valsts atbalsta pasākumiem, ar ko atbalsta ekonomiku pašreizējā Covid-19 uzliesmojuma situācijā” noteikumos paredzēja iespēju atbalstīt tādus uzņēmumus, pašnodarbinātās personas vai patentmaksātājus, kuriem ārkārtējās situācijas izsludināšanas dēļ ir pārtraukta saimnieciskā darbība vai samazināts saimnieciskās darbības apjoms un bez atbalsta darbinieku atlīdzības segšanai var tikt pārtrauktas darba attiecības vai pašnodarbināto personu un patentmaksātāju gadījumā izbeigta saimnieciskā darbība⁵⁰. 10.11.2020. tika pieņemti MK noteikumi Nr. 675 “Noteikumi par atbalsta sniegšanu nodokļu maksātājiem to darbības turpināšanai Covid-19 krīzes apstākļos”. Tie noteica kritērijus atbalsta piešķiršanas kārtībai atbalstam dīkstāvē esošu darbinieku, pašnodarbināto personu un patentmaksātāju atlīdzības kompensēšanai - atbalsts par dīkstāvi, un atbalstam nepilnu darba laiku strādājošu darbinieku atlīdzības kompensēšanai - atbalsts algu subsīdijai. Abi šie atbalsta pasākumi pilnībā aizstāja Covid-19 pandēmijas pirmajā vilnī – 2020. gada pavasarī un vasarā - nodrošināto dīkstāves pabalstu un dīkstāves palīdzības pabalstu. 24.11.2020. tika pieņemti grozījumi MK noteikumos Nr. 675, ar kuriem tika nošķirti abu minēto atbalsta veidus regulējošie tiesību akti.⁵¹

pārkāpumu ir piemērots brīdinājums vai naudas sods, kas nepārsniedz 151 EUR, un gada laikā sodu kopsumma nepārsniedz 500 EUR). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315144> (sk. 13.05.2022.).

⁴⁹ Valsts kontrole (26.11.2020). Labklājības ministrijai piešķirtā finansējuma izlietojums piemaksas pie dīkstāves pabalsta par katru apgādībā esošu bērnu un dīkstāves palīdzības pabalsta un piemaksas pie tā izmaksai. Starpziņojums. Revidējamais laika posms: 12.03.2020.-31.07.2020., 15.lpp.

⁵⁰ Ministru kabineta noteikumu projekta “Noteikumi par atbalsta sniegšanu nodokļu maksātājiem to darbības turpināšanai Covid –19 izraisītās krīzes situācijas apstākļos” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40494176> (sk. 12.05.2022.).

⁵¹ Atbalstu par dīkstāvi regulē 10.11.2020. MK noteikumi Nr.675 “Noteikumi par atbalsta sniegšanu nodokļu maksātājiem to darbības turpināšanai Covid-19 krīzes apstākļos”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/318757> (sk. 13.05.2022.). Atbalstu algu subsīdijām regulē 24.11.2020. MK noteikumi Nr.709 “Noteikumi par atbalstu par dīkstāvi

Jaunais regulējums noteica, ka uz **atbalstu par dīkstāvi** varēja pretendēt tādi darba devēji, pašnodarbinātie un patentmaksātāji, kuru ieņēmumi no saimnieciskās darbības atbalsta periodā samazinājās vismaz par 50%, salīdzinot ar vidējiem ieņēmumiem 2020. gada augusta, septembra, oktobra mēnešos. Ar 01.12.2020. grozījumiem⁵² ieņēmumu samazinājuma apmērs tika noteikts 20%. Atbalsta par dīkstāvi periods kopumā tika noteikts no 09.11.2020. līdz 09.01.2021. Tā apmērs variēja dažādu nodarbinātības formu darbiniekiem:

- darbiniekam – 70% apmērā no deklarētās mēneša vidējās bruto darba samaksas par laikposmu no 01.08.2020. līdz 31.10.2020. vai no to deklarēto mēnešu vidējās bruto darba samaksas pēc 01.08.2020., kuros darbinieks faktiski strādājis pie konkrētā darba devēja, bet ne mazāk kā 330 EUR un ne vairāk kā 1000 EUR par kalendāra mēnesi;
- mikrouzņēmuma darbiniekam – 50% apmērā no mēneša vidējās bruto darba samaksas mikrouzņēmumā par 2020. gada trešo ceturksni (informācija, kas norādīta mikrouzņēmumu nodokļa ceturkšņa deklarācijā par konkrēto mikrouzņēmuma darbinieku) vai, ja darbinieks darba tiesiskās attiecības uzsācis pēc 2020. gada trešā ceturkšņa, atbilstoši Valsts ieņēmumu dienesta (VID) rīcībā esošajai informācijai (darba devēja VID deklarētajiem datiem), bet ne mazāk kā 330 EUR un ne vairāk kā 1000 EUR par kalendāra mēnesi;
- personām, kuras atgriežas darbā no bērna kopšanas atvaļinājuma laikā no 09.11.2020.-30.06.2021., – 70% apmērā no piešķirtā vecāku pabalsta vidējā apmēra par 2020. gada augustu, septembri un oktobri, bet ne mazāk kā 330 EUR un ne vairāk kā 1000 EUR par kalendāra mēnesi;
- pašnodarbinātām personām - 70% apmērā no attiecīgās personas vidējiem ienākumiem no saimnieciskās darbības vai autoratlīdzības par 2020. gada trešo ceturksni, bet ne mazāk kā 330 EUR un ne vairāk kā 1000 EUR par kalendāra mēnesi;
- pašnodarbinātai personai, kas ir mikrouzņēmumu nodokļa maksātāja, – 50% apmērā no mikrouzņēmumu nodokļa maksātāja mēneša vidējiem ienākumiem no saimnieciskās darbības par 2020. gada trešo ceturksni, bet ne mazāk kā 330 EUR un ne vairāk kā 1000 EUR par kalendāra mēnesi;
- patentmaksas maksātājam – sākotnēji 330 EUR, ja atbalsta periodā ir spēkā esošs patents vai ja patents bijis spēkā vismaz sešus mēnešus pirms ārkārtējās situācijas izsludināšanas, bet no 02.12.2020.⁵³ - 400 EUR apmērā ar tādiem pašiem nosacījumiem attiecībā uz patentu.

Ar 2021. gadu minimālais atbalsta par dīkstāvi apmērs visām nodarbinātības formām tika noteikts 500 EUR apmērā, tādējādi to pielīdzinot minimālās algas apmēram. Jāņem vērā, ka no atbalsta par dīkstāvi, atšķirībā no minimālās algas, netika ieturēts IIN un VSAOI. Atbalstu par dīkstāvi nosaka proporcionāli dīkstāves periodam. Ja darbinieks nodarbināts pie vairākiem darba devējiem vai dažādās nodarbinātības formās, atbalstu par dīkstāvi piešķir, ievērojot iesniegumu iesniegšanas secību, bet ne mazāk kā 500 EUR un ne vairāk kā 1000 EUR pie visiem darba devējiem vai dažādās nodarbinātības formās kopā. Atbalsts par dīkstāvi tika 100% apmērā finansēts no valsts budžeta līdzekļiem un

nodokļu maksātājiem to darbības turpināšanai Covid-19 izraisītās krīzes apstākļos”. Pieejams:

<https://likumi.lv/ta/id/319073> (sk. 13.05.2022.).

⁵² 01.12.2020. MK noteikumi Nr. 724 “Grozījumi MK 2020. gada 24. novembra noteikumos Nr. 709 “Noteikumi par atbalstu par dīkstāvi nodokļu maksātājiem to darbības turpināšanai Covid-19 izraisītās krīzes apstākļos””. Pieejams:

<https://likumi.lv/ta/id/319137> (sk. 13.05.2022.).

⁵³ 01.12.2020. MK noteikumi Nr. 724 “Grozījumi MK 2020. gada 24. novembra noteikumos Nr. 709 “Noteikumi par atbalstu par dīkstāvi nodokļu maksātājiem to darbības turpināšanai Covid-19 izraisītās krīzes apstākļos””. Pieejams:

<https://likumi.lv/ta/id/319137> (sk. 13.05.2022.).

pārskaitīts pa tiešo uz personas, kurai piešķirtas tiesības uz šo atbalstu, bankas kontu. Tāpat kā tas bija dīkstāves pabalsta un dīkstāves palīdzības pabalsta gadījumā, arī atbalsta par dīkstāvi saņēmējiem tika piešķirta piemaksa 50 EUR apmērā par katru apgādībā esošu bērnu vecumā līdz 24 gadiem, par kuru darbiniekam tiek piemērots iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojums.

Atbalstu par dīkstāvē esošu darbinieku atlīdzību nepiešķir šādos gadījumos: ja darba devējs nav izpildījis savas nodokļu maksātāja saistības pret VID – nenokārtoti parādi, pārkāpumi, kuru dēļ darba devējs tika ierobežota saimnieciskā darbība; ja darba devējs ir maksātnespējīgs; darba devēja padomes locekļiem; par tām kalendāra dienām, par kurām piešķirts slimības pabalsts; darba devējam, kura personāls iznomāts citam nodokļu maksātājam; valsts un pašvaldību budžeta iestādēs, kā arī valsts un pašvaldību kontrolētos komersantos nodarbinātajiem darbiniekiem; ja darba tiesiskās attiecības vai pašnodarbinātā un patentmaksātāja gadījumā saimnieciskā darbība uzsākta pēc 01.11.2020.

Līdz 31.12.2020. VID saņēma 7801 iesniegumu par atbalstu dīkstāvei. No tiem 3262 jeb 42% bija darba devēju iesniegumi, 3705 jeb 47% pašnodarbināto personu iesniegumi un 834 jeb 11% patentmaksātāju iesniegumi.⁵⁴ Saskaņā ar VID apkopotajiem datiem periodā no 01.12.2020. līdz 07.01.2021. atbalstu par dīkstāvi saņēma 25 589 darbinieki 7 234 780 EUR apmērā, kas nozīmē, ka vidējais atbalsta par dīkstāvi apmērs bijis aptuveni 283 EUR. Atbalstu par dīkstāvi līdz 07.01.2021. saņēma 4045 pašnodarbinātas personas un 1033 patentmaksātāji.⁵⁵

1.2. tabula. Atbalsta par dīkstāvi apmēra sadalījums darba ņēmējiem un pašnodarbinātām personām no 01.01.2020. līdz 04.01.2021.

Atbalsta par dīkstāvi apmērs	Darba ņēmēji	Pašnodarbinātas personas
Līdz 200 EUR	14,8%	74,1%
200,01 – 430 EUR	69,5%	19,5%
430,01 – 700 EUR	13,3%	3,3%
700,01 – 1 000 EUR	2,4%	3,1%

Avots: VID (08.01.2021.)⁵⁶

1.2. tabulā ir atspoguļots darba ņēmēju un pašnodarbināto personu sadalījums atkarībā no izmaksātā atbalsta par dīkstāvi apmēra laikā no 01.12.2020. līdz 04.01.2021. Savukārt, patentmaksātāju vidū atbalsts par dīkstāvi 9,4% gadījumu bija līdz 200 EUR, 81,6% - 200,01 EUR līdz 300 EUR un 9% gadījumu atbalsta apmērs bijis robežās no 300,01 EUR līdz 400 EUR. Jāpiebilst, ka atbalsta par dīkstāvi izmaksas tika rēķinātas proporcionāli laikam, kad atbalsts bijis nepieciešams, kas ne vienmēr ir bijis pilns mēnesis.

1.2.1.4. Atbalsts algu subsīdijai

Atbalstu algu subsīdijai regulē 10.11.2020. pieņemtie MK noteikumi Nr. 675 “Noteikumi par atbalsta sniegšanu nodokļu maksātājiem to darbības turpināšanai Covid-19 krīzes apstākļos”. Šis atbalsta

⁵⁴ Valsts kontrole (2021). Par Finanšu ministrijas 2020.gada pārskatu, 14.lpp.
⁵⁵ Valsts ieņēmumu dienests (08.01.2021.). VID izmaksājis dīkstāves un algu subsīdiju atbalstu 11,1 miljona eiro apmērā. Pieejams: <https://www.vid.gov.lv/> (sk. 05.06.2022.).
⁵⁶ Turpat.

pasākums tika noteikts kā **atbalsts nepilnu darba laiku strādājošo darbinieku atlīdzības kompensēšanai**. Saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 675 atbalsts algu subsīdijai uzņēmējiem bija pieejams 50% apmērā no deklarētās mēneša vidējās bruto darba samaksas par periodu no 01.08.2020. līdz 31.10.2020., bet ne vairāk kā 500 EUR apmērā par kalendāra mēnesi par darbinieku. Piemēram, ja darbinieka mēneša darba alga ir 860 EUR, subsīdija veido 430 EUR mēnesī, savukārt, ja darba alga ir 430 EUR, iespējams saņemt subsīdiju 215 EUR mēnesī. Vienlaikus tika noteikts pienākums darba devējam izmaksāt darbiniekam starpību starp saņemtā atbalsta apmēru un darba samaksas apmēru, tādējādi nodrošinot, ka darbinieks saņems 100% atlīdzību. Tāpat tika noteikti kritēriji, kas liedz saņemt atbalstu algu subsīdijai.⁵⁷

Ar 24.11.2020. grozījumiem⁵⁸ tika precizēts, ka atbalstam ir tiesīgi pieteikties darba devēji, kuru ieņēmumi no saimnieciskās darbības par konkrēto 2020. gada un 2021. gada atbalsta mēnesi, salīdzinot ar 2020.gada augusta, septembra un oktobra mēnešu vidējiem ieņēmumiem, kuros uzņēmums faktiski darbojies, samazinājušies ne mazāk kā par 20%. Tika arī noteikts, ka atbalsts algas subsīdijai un atbalsts par dīkstāvi darbiniekam pie visiem darba devējiem kopā nedrīkst pārsniegt 1000 EUR par kalendāra mēnesi. Darbinieks par attiecīgo periodu pie viena darba devēja nedrīkst vienlaikus saņemt atbalstu algas subsīdijai un atbalstu par dīkstāvi. Atbalsts algu subsīdijai tika izmaksāts nevis darba devējam, bet pašiem darbiniekiem. Tā izmaksas sākotnējais periods tika noteikts 09.11.2020.-31.12.2020., pēcāk to pagarinot līdz 09.01.2021.

Līdz 31.12.2020. VID saņēma 1492 iesniegumus par algu subsīdiju, 877 iesniegumus vienlaikus gan par atbalstu dīkstāvei, gan atbalstu algu subsīdijai piešķiršanu.⁵⁹ Periodā no 01.12.2020. līdz 07.01.2021. atbalstu algu subsīdijām saņēma 11 240 darbinieki, kam kopumā tika izlietoti 2 466 603 EUR. Algu subsīdiju atbalsta apmērs 44,2% gadījumu bijis līdz 200 EUR, 25,7% - 200,01 – 300 EUR, 30,1% - 300,01 – 500 EUR apmērā.⁶⁰ Arī šī atbalsta gadījumā izmaksas aprēķins noteikts proporcionāli laikam, kad atbalsts bijis nepieciešams, kas ne vienmēr ir bijis pilns mēnesis.

1.2.1.5. Citi Covid-19 izplatības seku mazināšanas pasākumi nodarbinātajiem un darba devējiem

07.05.2020. tika pieņemti grozījumi likumā “Par valsts apdraudējuma un tā seku novēršanas un pārvarēšanas pasākumiem sakarā ar Covid-19 izplatību”⁶¹, kas ietekmēja darbinieku atalgojuma apmēru, atvieglojot atsevišķu Darba likuma (20.06.2001.) normu piemērošanu, proti, līdz 2020. gada beigām **daļai darba devēju dīkstāvē tika atļauts samazināt darbiniekiem algas**. Grozījumu mērķis bija atbalstīt uzņēmējus, lai tie Covid-19 izraisītās krīzes laikā saglabātu uzņēmējdarbību un

⁵⁷ Atbalsts algu subsīdijai netika piešķirts šādos gadījumos: ja darba devējs nav iesniedzis VID visas nodokļu deklarācijas un gada pārskatus par pēdējiem 12 mēnešiem pirms ārkārtējās situācijas; ja darba devējam lēmuma pieņemšanas dienā ir aktuāls maksātnespējas process; darba devēja padomes locekļiem; par tām kalendāra dienām, par kurām piešķirts slimības pabalsts; darba devējam, kura personāls iznomāts citam nodokļu maksātājam; darbiniekiem, kuri nodarbināti valsts un pašvaldību budžeta iestādēs, kā arī valsts un pašvaldību kontrolētos komersantos; ja darbinieks darba tiesiskās attiecības uzsācis pēc 01.11.2020.

⁵⁸ 24.11.2020. MK noteikumi Nr. 710 “Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 10. novembra noteikumos Nr. 675 “Noteikumi par atbalsta sniegšanu nodokļu maksātājiem to darbības turpināšanai Covid-19 krīzes apstākļos””. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/319074> (sk. 13.05.2022.).

⁵⁹ Valsts kontrole (2021). Par Finanšu ministrijas 2020.gada pārskatu.

⁶⁰ Valsts ieņēmumu dienests (08.01.2021.). VID izmaksājis dīkstāves un algu subsīdiju atbalstu 11,1 miliona eiro apmērā. Pieejams: <https://www.vid.gov.lv/> (sk. 05.06.2022.).

⁶¹ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/314567> (sk. 14.05.2022.).

darbavietas. Saskaņā ar Darba likumu, ja dīkstāve nav radusies darbinieka vainas dēļ, darbiniekam ir tiesības uz atlīdzību. Ja darbiniekam ir noteikta laika alga, viņam izmaksā noteikto darba samaksu; ja noteikta akorda alga, izmaksā vidējo izpeļņu.⁶² 07.05.2020. likuma grozījumi noteica tiesības darba devējam, kas atbilst Padziļinātās sadarbības programmas⁶³ dalībnieku kritērijiem, samazināt Darba likumā paredzēto darbiniekam noteikto samaksu par dīkstāvi līdz 70% no izmaksājamās algas. Tāpat darba devējam tika noteiktas tiesības piešķirt darbiniekam neizmantoto ikgadējo apmaksāto atvaļinājumu, neņemot vērā darbinieka vēlmes. Visiem darba devējiem, kuriem īslaicīgi krities ražošanas apjoms, tika paredzētas tiesības noteikt darbiniekam nepilnu darba laiku, par to vienojoties darba koplīgumā ar arodbiedrību. Neraugoties uz noteiktajiem atvieglojumiem, **darba devēju pienākums bija saglabāt darbiniekam darba samaksu minimālās mēneša darba algas apmērā, kā arī līdzekļus par katru darbinieka apgādībā esošu bērnu līdz 24 gadu vecumam valsts noteikto minimālo uzturlīdzekļu apmērā (107,50 EUR katram bērnam līdz sešu gadu (ieskaitot) vecumam un 129 EUR no septiņu gadu līdz 18 gadu vecumam).** Darbiniekam, kurš nepiekrita atlīdzības samazinājumam vai nepilnajam darba laikam, tika paredzētas tiesības uzteikt darba līgumu, neievērojot Darba likumā noteikto mēneša termiņu uzteikumam, un saņemt atlaišanas pabalstu.

No vienas puses, tiesības uz laiku samazināt darbiniekiem algas, radīja īslaicīgu ienākumu samazinājuma risku darbiniekiem, ja darba devējs šo iespēju izmantotu, tāpēc to **nevar viennozīmīgi vērtēt kā mērķētu atbalsta pasākumu darba ņēmējiem, ņemot vērā tā negatīvo ietekmi uz darba ņēmēju ienākumiem.** No otras puses, šāda pieeja tika izmantota kā viens no risinājumiem, lai **ilgtermiņā saglabātu darbavietas un attiecīgi arī regulārus ienākumus darba ņēmējiem,** mazinot bezdarba riskus. No šādas perspektīvas raugoties, darba ņēmējiem tas bija netiešs atbalsta pasākums ar drīzāk pozitīvu ietekmi uz darba ņēmēju ienākumu gūšanas iespējām, normalizējoties epidemioloģiskajai situācijai un mazinoties ar to saistītajiem ierobežojumiem.

05.06.2020. tika pieņemts jauns likums – “Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likums”, kas aizstāja 20.03.2020. likumu “Par valsts apdraudējuma un tā seku novēršanas un pārvarēšanas pasākumiem sakarā ar Covid-19 izplatību”, pilnveidojot, papildinot un secīgi pārņemot sākotnēji pieņemtā likuma normas un nosakot jaunas uz Covid-19 seku novēršanas un pārvarēšanas noregulējumu vērstas normas. Tā mērķis bija “noteikt tiesisko kārtību Covid-19 infekcijas izplatības laikā, paredzot atbilstošu pasākumu kopumu Covid-19 izplatības seku pārvarēšanai un īpašos atbalsta mehānismus un izdevumus, kas tieši saistīti ar Covid-19 izplatības ierobežošanu, lai nodrošinātu sabiedrības ekonomiskās situācijas uzlabošanu un veicinātu valsts tautsaimniecības stabilitāti” (1. pants). Likums noteica vairākus atbalsta pasākumus, kuri bija mērķēti iedzīvotājiem. Pirmkārt, atbrīvojumu no IIN avansa maksājuma, nosakot, ka IIN maksātājs par 2020. taksācijas gadu neveic likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 18. pantā noteiktos iedzīvotāju ienākuma nodokļa avansa maksājumus no saimnieciskās darbības ienākuma. Otrkārt, noteica, ka dīkstāves pabalstu un dīkstāves palīdzības pabalstu (sk. 1.2.1.2. sadaļu) piešķir par laikposmu no 14.03.2020. līdz 30.06.2020., un abi pabalsti netiek aplikti ar IIN un VSAOI. Treškārt, jaunā speciālista pabalsta piešķiršanas un apmēra nosacījumus (sk. 1.2.2.6. sadaļu).

⁶² Dārziņa, L. (09.05.2020.). Noteikti vieglāki nosacījumi atsevišķu Darba likuma normu piemērošanā. LV portāls. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/> (sk. 13.05.2022.).

⁶³ Padziļinātās sadarbības programma ir Valsts ieņēmumu dienesta īstenota jauna sadarbības forma ar nodokļu maksātājiem, kur kritērijiem atbilstošie uzņēmumi tiek atlasīti iekļaušanai un grupēšanai trīs līmeņos – Bronza, Sudrabs, Zelts. Atkarībā no programmas līmeņa, Valsts ieņēmumu dienests tās dalībniekiem nodrošina dažādas priekšrocības. Avots: VID mājas lapa, pieejams: <https://www.vid.gov.lv/lv/padzilinas-sadarbibas-programma-1> (sk. 12.05.2022.).

09.11.2020. tika atkārtoti izsludināta ārkārtējā situācija valstī, attiecīgi 18.12.2020. tika veikti grozījumi⁶⁴ 05.06.2020. “Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likumā”, lai precizētu likuma mērķi, attiecinot to uz visu Covid-19 infekcijas izplatības laiku, un pārskatītu atbalsta pasākumus ekonomikai un to termiņus. Līdz ar minētajiem grozījumiem šī izvērtējuma kontekstā jāmin trīs pasākumi: 1) atbrīvojums no IIN avansa maksājumu no saimnieciskās darbības veikšanas darbība tika pagarināts līdz 31.12.2021.⁶⁵; 2) ar IIN un VSAOI neaplikt atbalstu par dīkstāvi (sk. 1.2.1.3. sadaļu) un atbalstu algu subsīdijai (sk. 1.2.1.4. sadaļu) kā darba devējam, tā darbiniekam; 3) pagarināt normu par jauno speciālistu pabalstu līdz 30.06.2021. (sk. 1.2.2.6. sadaļu).

Visi 1.2.1.1.-1.2.1.4 sadaļās raksturotie atbalsta pasākumi nodarbinātajiem Covid-19 negatīvās ietekmes mazināšanai vai novēršanai ir vērtējami kā **īstermiņa atbalsta pasākumi ārkārtas situācijā un nav uzskatāmi par mērķētu atbalstu nabadzības vai ienākumu nevienlīdzības mazināšanai kopumā**. Vienlaikus šie pasākumi bija nozīmīgi ienākumu samazināšanās un, iespējams, arī nabadzības risku novēršanas instrumenti strādājošajiem, t.sk. sniedzot papildu atbalstu strādājošajiem vecākiem ar bērniem. Būtiski uzsvērt, ka atbalsta pasākumi Covid-19 ietekmes mazināšanai uz iedzīvotāju materiālo situāciju ir aptvēruši gan darbiniekus, gan pašnodarbinātos, gan citas nestandarta nodarbinātības formas. Tas nozīmē, ka ārkārtas situācijas apstākļos valsts sniegtais atbalsts netika ierobežots iedzīvotājiem atkarībā no nodarbinātības veida (nodokļa režīma), veiktajām obligātajām sociālās apdrošināšanas iemaksām (VSAOI) un pilnvērtīgas iesaistes darba tirgū pirms pandēmijas periodā. Ne mazāk nozīmīgi, ka, aprēķinot apdrošinātās personas vidējo apdrošināšanas iemaksu algu valsts sociālās apdrošināšanas pabalstu⁶⁶ apmēra noteikšanai, vidējās apdrošināšanas iemaksu algas aprēķina periodā neieskaitīja kalendāra dienas, par kurām persona saņēma ar Covid-19 saistītus pabalstus – dīkstāves pabalstu, dīkstāves palīdzības pabalstu un vecāku pabalsta turpinājumu⁶⁷.

1.2.2. Darba politika: nodarbinātības veicināšana un atbalsts bezdarbniekiem

2020. gadā stājās spēkā jaunas bezdarbnieka pabalsta apmēra un izmaksas ilguma nosacījumu regulējošas normas, kuras tika pieņemtas vēl 2019. gadā. Taču apjomīgākie rīcībpolitikas pasākumi šajā jomā 2020. gadā bija saistīti ar Covid-19 pandēmijas ietekmes mazināšanas atbalsta pasākumiem bez darba palikušajiem ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem. 2020. gadā tika veiktas vairākas terminētas **izmaiņas bezdarbnieku atbalsta sistēmā**, īstenojot tādus papildu atbalsta pasākumus kā bezdarbnieka palīdzības pabalsts, jaunā speciālista pabalsts, paplašināti bezdarbnieka pabalsta saņemšanas atbilstības nosacījumi, veiktas izmaiņas bezdarbnieka pabalsta piešķiršanas nosacījumos, noteikta iespēja bezdarbniekam uz laiku līdz četriem mēnešiem kļūt par nodarbināto, nezaudējot bezdarbnieka statusu, kā arī tika atviegloti nosacījumi dalībai algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos.

⁶⁴ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/319793> (sk. 13.05.2022.).

⁶⁵ Tāpat kā 2020.gadā, arī 2021.gadā nodokļa maksātājs avansa maksājumus varēja veikt labprātīgi.

⁶⁶ Bezdarbnieka pabalsts, maternitātes pabalsts, paternitātes pabalsts, vecāku pabalsts, slimības pabalsts un apbedīšanas pabalsts .

⁶⁷ 14.05.2020. Grozījums 21.10.2008. MK noteikumos Nr. 866 “Vidējās apdrošināšanas iemaksu algas aprēķināšanas kārtība bezdarbnieka pabalsta apmēra noteikšanai un bezdarbnieka pabalsta un apbedīšanas pabalsta piešķiršanas, aprēķināšanas un izmaksas kārtība”; 14.05.2020. Grozījums 28.07.2008. MK noteikumos Nr. 270 “Vidējās apdrošināšanas iemaksu algas aprēķināšanas kārtība un valsts sociālās apdrošināšanas pabalstu piešķiršanas, aprēķināšanas un izmaksas kārtība”; 14.05.2020. Grozījums 16.02.1999. MK noteikumos Nr. 50 “Obligātās sociālās apdrošināšanas pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām apdrošināšanas atlīdzības piešķiršanas un aprēķināšanas kārtība”.

1.2.2.1. Bezdarbnieka pabalsta apmēra un izmaksas ilguma samazinājums

No 01.01.2020. tika samazināts bezdarbnieka pabalsta apmērs un izmaksas ilgums. 14.11.2019. grozījumi likumā “Par apdrošināšanu bezdarba gadījumam” noteica, pirmkārt, samazināt bezdarbnieka pabalsta izmaksas ilgumu no līdzšinējiem deviņiem mēnešiem uz astoņiem mēnešiem; otrkārt, samazināt izmaksājamo bezdarbnieka pabalsta proporciju par trešo mēnesi no pilna apmēra uz 75%, par piekto un sesto mēnesi no 75% uz 50%, par septīto un astoto mēnesi no 50% uz 45% no piešķirtā bezdarbnieka pabalsta. Šādas rīcībpolitikas mērķis, kā norādīts tiesību akta grozījumu anotācijā⁶⁸, bija veicināt bezdarbnieku atgriešanos darba tirgū, intensīvāk meklēt jaunu darbu, rosināt darba devējus vairāk izmantot vietējo darba spēku. Taču kopumā šis **izmaiņas radīja striktākus bezdarbnieka pabalsta saņemšanas nosacījumus un finansiālā atbalsta samazinājumu bezdarba gadījumā, sākot no trešā bezdarba mēneša, tāpēc to nevar vērtēt kā mērķētu atbalstu bezdarbnieku situācijas uzlabošanai.** Bezdarbnieka pabalsta apmēra un izmaksas ilguma samazinājuma ietekmes izvērtējumu uz konkrētās rīcībpolitikas mērķa grupu aprūstina 2020. gadā sākusies Covid-19 izplatība, kura, no vienas puses, kopumā saasināja bezdarba situāciju, no otras puses, kuras seku mazināšanai tika ieviesta virkne papildu atbalsta pasākumi bezdarbniekiem. Saskaņā ar NVA bezdarba statistikas datiem⁶⁹ 2020. gada martā reģistrētā bezdarba līmenis (reģistrēto bezdarbnieku īpatsvars darbaspējas vecumā ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā) valstī bija 6,8%, jūnijā un jūlijā – 8,6%, decembrī – 7,7%, kas ir par 1,5 procentpunktiem vairāk nekā 2019. gada beigās. Vidējais bezdarbnieka pabalsta apmērs 2020. gadā bija 339,28 EUR mēnesī.

1.2.2.2. Bezdarbnieka palīdzības pabalsts

24.04.2020. grozījumi likumā “Par apdrošināšanu bezdarba gadījumam” noteica jaunu terminētu atbalsta pasākumu bezdarbniekiem Covid-19 pandēmijas apstākļos. Tā mērķis bija sniegt atbalstu tām personām, kuras pēc bezdarbnieka pabalsta izmaksas beigām sakarā ar Covid-19 izsludinātās ārkārtējās situācijas radītajām sekām nav atradušas darbu un neveic saimniecisko darbību. Jaunās normas paredzēja tiesības bezdarbniekam pēc likumā noteiktā bezdarbnieka pabalsta saņemšanas termiņa (8 mēneši) saņemt **vienreizēju bezdarbnieka palīdzības pabalstu 180 EUR apmērā** kā bezdarbnieka pabalsta pagarinājumu (sākotnēji pabalsta apmērs tika plānots 130 EUR apmērā, pielīdzinot to līmenim, kas ir nedaudz virs trūcīgas personas statusam atbilstošajam ienākumu sliekšnim 2020. gadā – 128,06 EUR). Rezultātā tā apmērs tika pielīdzināts dīkstāves palīdzības pabalstam. Pabalsta izmaksas periods sākotnēji tika noteikts ne ilgāks par četriem mēnešiem⁷⁰. Pabalstu izmaksāja par periodu no 12.03.2020. līdz persona sāka gūt ienākumus kā darba ņēmējs vai pašnodarbinātais, bet ne ilgāk kā līdz 31.12.2020. (vēlāk tas tika pagarināts līdz 30.06.2021.). 2020. gada aprīlī, kad pasākums tika ieviests, NVA reģistrētā bezdarba līmenis bija 8% (72 917 personas). Ilgstošo bezdarbnieku (personas, kas bez darba bijušas 12 mēnešus un ilgāk) īpatsvars no visiem reģistrētajiem bezdarbniekiem 2020. gada jūnijā bija 17,8% (13 271 personas). Saskaņā ar Labklājības ministrijas aplēsēm laika posmā no 2020. gada aprīļa līdz decembrim ik mēnesi 18 653 personas potenciāli atbilda bezdarbnieka palīdzības pabalsta saņēmēja nosacījumiem. Savukārt VSAA apkopotā statistika liecina, ka periodā no 2020. gada maija līdz decembrim bezdarbnieka palīdzības pabalstu saņēma 10 546 unikālie

⁶⁸ Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/> (sk. 14.05.2022.).

⁶⁹ NVA oficiālā statistika. Pieejams: <https://www.nva.gov.lv/lv/2020gads> (sk. 13.05.2022.).

⁷⁰ No 01.04.2021. bezdarbniekiem, kuriem šis pabalsts piešķirts 09.11.2020. vai vēlāk (kad tika izsludināts otrais ārkārtas stāvokļa periods), bezdarbnieku atbalsta pabalsta saņemšanas periods tika pagarināts līdz sešiem mēnešiem.

bezdarbnieki⁷¹, kas nozīmē, ka šo atbalsta pasākumu faktiski izmantoja mazāks personu skaits, nekā bija plānots. Valsts kontroles revīzijas ziņojumā konstatēts, ka laikā līdz 31.12.2020. bezdarbnieka palīdzības pabalstu ir saņēmis būtiski mazāks personu skaits, nekā plānots, no sākotnēji plānotajiem 30 217 860 EUR pabalsta izmaksai izlietojot vien 5 050 440 EUR jeb 17%, kopā pabalstu izmaksājot vidēji 4032 personām mēnesī.⁷² Bezdarbnieka palīdzības pabalsta ieviešana vērtējama kā **īslaicīgs mērķēts atbalsta pasākums bezdarbniekiem ar ietekmi uz to tiešajiem ienākumiem Covid-19 krīzes situācijā.**

1.2.2.3. Elastīgāki nosacījumi bezdarbnieka statusa iegūšanai un saglabāšanai Covid-19 apstākļos

16.04.2020. grozījumi “Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likumā” ieviesa divus vērā ņemamus terminētos atbalsta pasākumus bezdarbniekiem. Pirmkārt, tika **paplašināts personu loks, kurām ir tiesības uz bezdarbnieka pabalstu**, nosakot, ka līdz 31.12.2020. šādas tiesības ir personai, kura zaudējusi darba ņēmēja statusu un uz darba ņēmēja statusa zaudēšanas dienu ir a) mikrouzņēmuma īpašnieks Mikrouzņēmumu nodokļa likuma izpratnē, kura mikrouzņēmumam nav apgrozījuma (tai skaitā pēc bezdarbnieka statusa iegūšanas); b) pašnodarbināta persona (izņemot fizisko personu, kura veic saimniecisko darbību un par to maksā patentmaksu), kurš negūst ienākumu (tai skaitā pēc bezdarbnieka statusa iegūšanas). Šādi nosacījumi, atbilstoši kuriem bezdarbnieka statuss tika piešķirts arī personām, kas vienlaikus strādā vairākos nodokļu režīmos, t. i., ir darba ņēmēji, pašnodarbinātie un/vai mikrouzņēmēji, tika noteikti terminēti periodā no 18.04.2020. līdz 31.12.2020. Saskaņā ar VID 2020. gada aprīlī mikrouzņēmumu darbinieki, ieskaitot īpašniekus, kuriem vienlaikus bija arī darba ņēmēja statuss, bija 42 082 personas, savukārt, pašnodarbināto personu skaits, kuras vienlaikus bija arī darba ņēmējas, bija 5 688 personas⁷³.

Otrkārt, tika **pagarināts periods, kura laikā persona nezaudē bezdarbnieka statusu, būdama periodiski pašnodarbinātas personas vai darba ņēmēja statusā.** Līdz 31.12.2020. persona nezaudēja bezdarbnieka statusu, ja darba ņēmēja vai pašnodarbinātā statuss divreiz 12 mēnešu periodā iegūts uz laiku, kas kopā nepārsniedz 120 dienas. Likums līdz tam pieļāva, ka bezdarbnieks, saglabājot bezdarbnieka statusu, var īslaicīgi kļūt par darba ņēmēju vai pašnodarbināto uz laiku līdz 60 dienām 12 mēnešu periodā. Perioda pagarināšanai, kura laikā persona nezaudē bezdarbnieka statusu, būdama periodiski pašnodarbināta persona, tiesību akta anotācijā⁷⁴ pamatots ar to, ka šāda norma dod iespēju bezdarbniekiem iesaistīties īslaicīgos darbos līdz četriem mēnešiem, piemēram, sezonālajos darbos lauksaimniecībā, tādējādi nopelnot iztikas līdzekļus patēriņam un pamatvajadzību nodrošināšanai. Vienlaikus bezdarbnieki četrus mēnešus saglabātu saikni ar darba tirgu un pēc tam bezdarbnieka statusā varētu turpināt saņemt citus atbalsta pakalpojumus NVA. Covid-19 pandēmijas otrajā vilnī šīs normas darbības termiņš tika

⁷¹ Kļave, E., Rajevska, F., Rajevska, O. (2021). *ESPN Thematic Report: Social protection and inclusion policy responses to the COVID-19 crisis. Latvia.* European Commission. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. European Social Policy Network (ESPN), p.20. Pieejams:

https://ec.europa.eu/social/main.jsp?pager.offset=15&advSearchKey=%20ESPN_covid2021&mode=advancedSubmit&catId=22&policyArea=0&policyAreaSub=0&country=0&year=0 (sk. 14.05.2022.).

⁷² Valsts kontrole (23.02.2021.). Labklājības ministrijai piešķirtā finansējuma izlietojums bezdarbnieka palīdzības pabalsta un jaunā speciālista pabalsta izmaksai. Starpziņojums. Revīzijas periods 12.03.2020.-31.12.2020., 9.-10. lpp.

⁷³ Kļave, E., Rajevska, F., Rajevska, O. (2021). *ESPN Thematic Report: Social protection and inclusion policy responses to the COVID-19 crisis. Latvia.* European Commission. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. European Social Policy Network (ESPN), p. 21.

⁷⁴ Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/> (sk. 13.05.2022.).

pagarināts līdz 31.12.2021.⁷⁵ Šīs normas īstenošanai tika veikti arī grozījumi likumā “Par apdrošināšanu bezdarba gadījumā” (16.04.2020.), kas noteica, ka līdz 31.12.2020. bezdarbnieka pabalsta izmaksa tiek apturēta, ja bezdarbnieks ir ieguvis darba ņēmēja vai pašnodarbinātā statusu uz laiku līdz 120 dienām, vienlaikus nezaudējot bezdarbnieka statusu. Pēcāk arī šie nosacījumi tika pagarināti līdz 31.12.2021.

Treškārt, 24.04.2020. grozījumi likumā “Par apdrošināšanu bezdarba gadījumos”⁷⁶ noteica, ka **personām, kas darbu uzteikušas pašas, bezdarbnieka pabalstu piešķir no dienas, kad VSAA saņemts iesniegums par bezdarbnieka pabalsta piešķiršanu** (iepriekš bija jāgaida divi mēneši). Šī norma kopumā bija spēkā no 12.03.2020. līdz 30.06.2021.

Elastīgāku nosacījumu noteikšana bezdarbnieka statusa iegūšanai un saglabāšanai, kā arī bezdarbnieka pabalsta piešķiršanai Covid-19 apstākļos vērtējama kā **īslaicīgi mērķēti atbalsta pasākumi bezdarbniekiem ar ietekmi uz to tiešajiem ienākumiem Covid-19 krīzes situācijā**.

1.2.2.4. Aktīvās nodarbinātības pasākumi

Lai mazinātu Covid-19 pandēmijas ietekmē pasliktinājušos nodarbinātības situāciju, kā vēl viens no atbalsta veidiem uz laiku tika noteikti elastīgāki nosacījumi bezdarbnieku iesaistei aktīvajā nodarbinātības pasākumā “Algoti pagaidu sabiedriskie darbi”, ko īsteno NVA sadarbībā ar pašvaldībām. Saskaņā ar šī nodarbinātības pasākuma pamata prasībām darba vietas var tikt izveidotas pašvaldību institūcijās un nevalstiskajās organizācijās. Algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos iesaista bezdarbniekus ne vairāk kā četrus mēnešus 12 mēnešu periodā ar ikmēneša atlīdzību 200 EUR apmērā, un par dalību šajā pasākumā bezdarbniekiem tiek veiktas VSAOI pensiju apdrošināšanai. Saskaņā ar atvieglotajiem nosacījumiem Covid-19 pandēmijas apstākļos pasākumā drīkstēja iesaistīt bezdarbniekus, kuri vēlas iegūt vai uzturēt darba iemaņas, nesaņem bezdarbnieka pabalstu un ir reģistrēti bezdarbnieka statusā vismaz sešus mēnešus vai ir reģistrēti bezdarbnieka statusā mazāk par sešiem mēnešiem, bet vismaz 12 mēnešus nav strādājuši. Turklāt periodā no 18.03.2020. līdz 31.12.2020. tika noteikts, ka algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos ir tiesības iesaistīties visiem bezdarbniekiem neatkarīgi no reģistrētā vai faktiskā bezdarba ilguma⁷⁷.

2020. gadā pasākumā “Algoti pagaidu sabiedriskie darbi” izveidotas 3 222 darba vietas un iesaistīti 8 994 bezdarbnieki (2019. gadā – 2360 darba vietas un 9 000 bezdarbnieki). Visaktīvāk šis pakalpojums ticis izmantots Latgales reģionā, kur izveidotas 1 827 pagaidu darba vietas jeb 56,7% no kopējā izveidoto algoto pagaidu sabiedrisko darbu vietu skaita valstī; Kurzemes reģions – 446 darba vietas (13,8%); Rīgas reģions – 355 (11,0%), Vidzemes reģions – 324 (10,1%), Zemgales reģions – 270 (8,4%).⁷⁸ Statistikas dati par algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos iesaistītajiem bezdarbniekiem neliecina par būtiskām izmaiņām 2020. gadā salīdzinājumā ar 2019. gadu. Tomēr šāda nosacījumu paplašināšana vērtējama kā **mērķēts atbalsts bezdarbniekiem nodarbinātības un ienākumu gūšanas iespēju radīšanai Covid-19 apstākļos**.

⁷⁵ 21.12.2020. Grozījumi Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likumā. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/319789> (sk. 04.06.2022.).

⁷⁶ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/314291> (sk.04.06.2022.)

⁷⁷ 17.03.2020. MK noteikumi Nr. 135 “Grozījums 25.01.2011. MK noteikumos Nr. 75 “Noteikumi par aktīvo nodarbinātības pasākumu un preventīvo bezdarba samazināšanas pasākumu organizēšanas un finansēšanas kārtību un pasākumu īstenošanu izvēles principiem””. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/313275> (sk. 13.05.2022.).

⁷⁸ NVA publiskie gada pārskati par 2019. un 2020. gadu. Pieejams: <https://www.nva.gov.lv/lv/publikacijas-un-parskati> (sk. 05.06.2022.).

Neskatoties uz dīkstāves pabalstu Covid-19 krīzes visvairāk skarto nozaru uzņēmumos nodarbinātiem darbiniekiem, kura mērķis bija saglabāt darba vietas, daudzi darba devēji izbeidza darba tiesiskās attiecības ar saviem darbiniekiem, NVA tika saņemti vairāki kolektīvās atlaišanas paziņojumi saistībā ar Covid-19 izraisīto krīzi. Tā rezultātā pieauga bezdarba līmenis, sasniedzot 7,9% 2020. gada 1. ceturksnī (2019. gada 4. ceturksnī – 6,7%) un 8,9% - 2. ceturksnī. Turklāt bezdarba pieaugums bija sagaidāms arī pēc dīkstāves atbalsta programmas perioda. Lai veicinātu bezdarbnieku ātrāku atgriešanos darba tirgū pēckrīzes periodā, bija nepieciešams paredzēt **jaunu aktīvo nodarbinātības pasākumu uzsākšanu, jaunu apmācību programmu ieviešanu, kā arī apmācību kvalitātes uzraudzības stiprināšanu**. Tāpat bija nepieciešams noteikt tiesību normas, kas pilnveido aktīvās darba tirgus politikas pasākumu īstenošanas nosacījumus, lai nodrošinātu bezdarbniekiem efektīvāku atbalstu darba meklēšanā un nodrošinātu mērķētākus atbalsta pasākumus. Šim mērķim 16.06.2020. tika pieņemti grozījumi 25.01.2011. MK noteikumos Nr. 75 “Noteikumi par aktīvo nodarbinātības pasākumu un preventīvo bezdarba samazināšanas pasākumu organizēšanas un finansēšanas kārtību un pasākumu īstenošanu izvēles principiem”, nosakot virkni pasākumu. Pirmkārt, **kā mērķētā atbalsta pasākums jānorāda tas, ka tika pagarināts algotu pagaidu sabiedrisko darbu veikšanas periods personai no četriem līdz sešiem mēnešiem 12 mēnešu periodā**, ņemot vērā, ka pēc krīzēm atgriešanās darba tirgū notiek ilgstošāk (atcelts ar 23.11.2021. grozījumiem⁷⁹). Otrkārt, līdz 31.12.2021. **tika pagarināts periods, līdz kuram darba devēji varēja iesaistīties algu subsīdijas atbalsta pasākumā, līdz četriem mēnešiem saņemot subsīdiju darba algai 50% apmērā no darbiniekam noteiktās mēneša darba algas, bet ne vairāk kā 430 EUR mēnesī**. Arī šis pasākums uzskatāms par mērķētu atbalstu šī izvērtējuma metodoloģijas izpratnē. Vairāki pasākumi tika izveidoti ar preventīvu mērķi pilnveidot mācības un to formātus darbam nepieciešamo prasmju pilnveidošanai un attīstīšanai gan bez darba esošiem augstākās izglītības iestāžu studentiem, gan augstas kvalifikācijas speciālistiem. Savukārt, mācību kvalitātes uzraudzības nolūkiem tika iesaistīts Izglītības kvalitātes valsts dienests, lai veiktu jauno attālināto programmu ekspertīzi, metodoloģisko vadību un īstenošanas uzraudzību, kā arī stiprinātu NVA kapacitāti tālmācības procesa digitalizēšanai un apmācību vides adaptācijai darbam jaunajos apstākļos.

1.2.2.5. Jaunā speciālista pabalsts

05.06.2020. “Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likums” cita starpā noteica jaunā speciālista pabalsts piešķiršanas nosacījumus un apmēru. Personai, kas gada laikā pirms atkārtotās ārkārtējās situācijas izsludināšanas (no 09.11.2019. līdz 08.11.2020.) bija beigusi mācības augstskolā vai koledžā, kur ieguvusi augstāko izglītību, un bija ieguvusi bezdarbnieka statusu ārkārtējās situācijas laikā vai trīs mēnešu laikā pēc tās beigām, bija tiesības uz jaunā speciālista pabalstu gadījumā, ja kopējais apdrošināšanas (darba) stāžs ir mazāks par vienu gadu un par bezdarbnieku pēdējo 16 mēnešu periodā pirms bezdarbnieka statusa iegūšanas dienas iemaksas bezdarba gadījumam ir veiktas mazāk nekā 12 mēnešus vai vispār nav veiktas. Jaunā speciālista pabalstu izmaksāja pirmos divus mēnešus 500 EUR apmērā, bet trešajā un ceturtajā mēnesī – 375 EUR apmērā. Pabalstu izmaksāja līdz brīdim, kad persona zaudēja bezdarbnieka statusu, bet ne ilgāk par četriem mēnešiem. Sākotnēji tika noteikts, ka pabalstu iespējams saņemt līdz 31.12.2020., taču, saglabājoties Covid-19 izplatībai, periods tika pagarināts līdz 30.06.2021. Tiesības uz jaunā speciālista pabalstu personai bija noteiktas vienu reizi neatkarīgi no tā, cik reizes tiek izsludināta ārkārtējā situācija Covid-19 izplatības dēļ. Valsts kontroles

⁷⁹ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/327856> (sk.04.06.2022.).

veiktajā revīzijā⁸⁰ par jaunā speciālista pabalsta izmaksām tika konstatēts, ka laikā līdz 31.12.2020. jaunā speciālista pabalstu saņēma būtiski mazāks personu skaits, nekā plānots – pabalstu pieprasīja 94 personas (2,5% no plānotā), lai gan bija plānots, ka pabalstu pieprasīs 3733 personas. Pabalsts tika izmaksāts vidēji 67 personām mēnesī. Jaunā speciālista pabalsts vērtējams kā īslaicīgs mērķēts atbalsta pasākums jaunajiem speciālistiem ar ietekmi uz to tiešajiem ienākumiem Covid-19 krīzes situācijā.

1.2.3. Minimālo ienākumu saņēmēju atbalsta pasākumi

Jau 2017. gadā LM izstrādāja politikas plānošanas dokumenta projektu “Plānu minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2018.-2020. gadam” (turpmāk – Plāns 2018.-2020. gadam)⁸¹. Tajā iekļauto pasākumu mērķis bija pilnveidot minimālo ienākumu atbalsta sistēmu, sniedzot atbalstu nabadzības un ienākumu nevienlīdzības riskiem visvairāk pakļautajām sabiedrības grupām un nosakot minimālo ienākumu līmeņus, attiecībā pret kuriem tiek noteikti dažādi sociālās palīdzības veidi vai arī citi minimālā ienākuma līmeņi. Konkrētie pasākumi tika sadalīti divos rīcības virzienos. Pirmkārt, minimālo ienākumu līmeņu pārskatīšana, kas ietvēra trūcīgas personas statusam atbilstoša ienākuma līmeni, GMI līmeni, minimālo valsts pensiju līmeni un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta (VSPN) apmēru. Otrkārt, minimālo ienākumu atbalsta sistēmas un sociālās palīdzības sistēmas pilnveidošana un harmonizēšana, kas ietvēra šādus pasākumus: ģimenes valsts pabalsta paaugstināšana par trešo bērnu; pensiju pārskatīšana, ņemot vērā apdrošināšanas stāžu; vienota maznodrošinātās personas ienākuma līmeņa noteikšana; normatīvo aktu pilnveide mājokļa atbalsta jomā. Plāns 2018.-2020. gadam netika apstiprināts.

22.08.2019. MK tika apstiprināts nākamais politikas plānošanas dokuments – “Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.-2021.gadam”. Šajā dokumentā tika ietverti astoņi pasākumi, no kuriem seši pēc būtības ir tādi paši kā Plānā 2018.-2020. gadam ar precizējumiem. Papildus tika iekļauti pasākumi, kas attiecas arī uz personām ar invaliditāti – VSPN pārskatīšana personām ar invaliditāti. Bija plānots arī veikt VSPN ikgadēju indeksāciju ar patēriņa cenu indeksu, kā rezultātā palielinātos atbalsts šī pabalsta saņēmējiem – pensijas vecumu sasniegušajiem un personām ar invaliditāti. Valsts fiskālās telpas ierobežojumu dēļ plānā noteiktos pasākumus nevarēja īstenot pilnā apmērā, tādēļ 2020. gada valsts budžeta veidošanas procesā LM prioritārais pasākums “Atbalsts minimālo ienākumu līmeņa palielināšanai” tika atbalstīts ierobežotā apjomā. Lai saglabātu politikas virzību, kas vērsta uz nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanu, prioritāri tika virzīti pasākumi valsts atbalsta palielināšanai cilvēkiem, kuri saņem minimālās vecuma pensijas, un personām ar invaliditāti - gan VSNP saņēmējiem, gan minimālo invaliditātes pensiju saņēmējiem.⁸² Rezultātā no 01.01.2020. tika palielināti vairāki minimālo ienākumu līmeņi – VSNP apmērs un minimālās invaliditātes pensijas līmenis (sk. 1.2.3.2. sadaļu), minimālās vecuma pensijas līmenis (sk. 1.2.3.3. sadaļu).

⁸⁰ Valsts kontrole (23.02.2021.). Labklājības ministrijai piešķirtā finansējuma izlietojums bezdarbnieka palīdzības pabalsta un jaunā speciālista pabalsta izmaksai. Starpziņojums. Revīzijas periods 12.03.2020.-31.12.2020., 14., 16. lpp.

⁸¹ Pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40415197> (sk. 03.06.2022.).

⁸² Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/326208> (sk. 03.06.2022.).

2019. gadā un 2020. gadā Latvijas Republikas Tiesībsarga birojs pieteica vairākus pieteikumus Satversmes tiesā, kuros tika apstrīdēti minimālo ienākumu sliekšņi un to atbilstību Satversmei⁸³. **2020. gada novembrī un decembrī, izpildot Satversmes tiesas lēmumus, tika grozīti un no jauna pieņemti vairāki tiesību akti⁸⁴, kas noteica jaunus minimālo ienākumu sliekšņus un apmērus no 01.01.2021.** – GMI sliekšni; trūcīgas mājsaimniecības ienākumu sliekšni; maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšņa apmēru; minimālās vecuma pensijas apmēru; minimālās invaliditātes pensijas apmēru; VSNP apmēru senioriem un cilvēkiem ar invaliditāti. Tāpat tika palielināts atbalsts bērniem apgādnieka zaudējuma gadījumā gan minimālās apgādnieka zaudējuma pensijas un atlīdzības par apgādnieka zaudējumu saņēmējiem, gan VSNP saņēmējiem. Savukārt no 01.07.2021. tika noteikts vienots tiesiskais regulējums mājokļa pabalsta nodrošināšanai, nosakot konkrētas ar mājokli saistītas izdevumu pozīcijas un to minimālās normas mājokļa pabalsta apmēra aprēķināšanai. 24.11.2020. Grozījums likumā “Par sociālo drošību”⁸⁵ noteica, ka no 01.01.2021. **minimālo ienākumu sliekšnis nav zemāks par 109 EUR un to paredzēts pārskatīt ne retāk kā reizi trijos gados.** Vienlaikus ne šajā, ne citos tiesību aktos netika noteikta minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanas metode, lai gan tiesību aktu anotācijās tās tika iekļautas. Piemēram, attiecībā uz minimālo ienākumu sliekšni, no kura cilvēkam ir sniedzams atbalsts no publiskajiem resursiem, grozījuma likumā “Par sociālo drošību” anotācijā noteikts, ka tas nevar būt zemāks par 20% no pārskata gadā publicētās ienākuma mediānas apmēra.⁸⁶ Minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanas metodoloģijas neiekļaušanas tiesību aktos risks ir uzsvērts arī 17.09.2021. apstiprinātajā “Plānā minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2022.-2024. gadam”, kurā norādīts: “Normatīvajos aktos saglabājot minimālo ienākumu sliekšņu absolūtos apmērus, pastāv risks, ka šos apmērus var pārskatīt, neņemot vērā iedzīvotāju rīcībā esošo ienākumu reālo pieaugumu, attiecīgi tos nosakot bez sociālekonomiskā pamatojuma, vai tos var nepārskatīt vispār. Abas izvēles būtu pretrunā ar Satversmes tiesas spriedumu un pēc būtības nenovērstu šajos spriedumos identificētos trūkumus. Tādējādi ir nepieciešams **veikt grozījumus normatīvajos aktos, nosakot minimālo ienākumu sliekšņu aprēķināšanas metodoloģiju.**”⁸⁷

Konkrētās izmaiņas, kas attiecas uz minimālo ienākumu sliekšņiem (līmeņiem un apmēriem), ir aplūkotas izvērtējuma sadaļās, kuras ir saturiski saistītas ar katru no minimālā ienākuma veidiem.

⁸³ Izvērsta informācija par pieteikumiem, uz to pamata ierosinātajām lietām un spriedumiem pieejama gan Latvijas Republikas tiesībsarga 2019. un 2020. gada ziņojumos, Plānā minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2021.-2024. gadam (apstiprināts 17.09.2021.), Latvijas Republikas Satversmes tiesas mājas lapas sadaļā “Lietas”.

⁸⁴ 24.11.2020. Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā; 24.11.2020. Grozījumi likumā “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā”; 24.11.2020. Grozījumi likumā “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaiemes gadījumiem darbā un arodslimībām”; 24.11.2020. Grozījums likumā “Par sociālo drošību”; 24.11.2020. Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā; 24.11.2020. Grozījums likumā “Par maternitātes un slimības apdrošināšanu”; 24.11.2020. Grozījumi likumā “Par apdrošināšanu bezdarba gadījumam”; 24.11.2020. Grozījumi likumā “Par valsts pensijām”; 17.12.2020. MK noteikumi Nr. 809 “Noteikumi par mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu”; 17.12.2020. MK noteikumi Nr. 788 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta piešķiršanas un izmaksas kārtību”. Tiesību aktu izmaiņu apkopojums pieejams Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2021.-2024. gadam (apstiprināts 17.09.2021.) 1. tabulā “Satversmes tiesas spriedumu rezultātā galvenie veiktie grozījumi tiesību aktos, nosakot minimālos ienākumu sliekšņus, kuri ir spēkā no 2021. gada 1. janvāra.” Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/326208> (sk. 03.06.2022.).

⁸⁵ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/319393> (sk. 03.06.2022.).

⁸⁶ Likumprojekta „Grozījums likumā „Par sociālo drošību”” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams:

<https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/1B51231DBD50D7E3C225860004C09D6?OpenDocument> (sk. 03.06.2022.).

⁸⁷ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/326208> (sk. 03.06.2022.).

Jānorāda, ka grozījumi tika veikti vēl citos sociālo pabalstu veidus regulējošajos tiesību aktos⁸⁸, kuros noteikto pabalstu un atlīdzību apmēri ir saistīti ar augstāk minētajiem minimālo ienākumu sliekšņiem.

1.2.3.1. GMI līmeņa izmaiņas

Nabadzības mazināšanas, minimālo ienākumu palielināšanas rīcībpolitikas pakāpeniskas īstenošanas ietvaros par GMI līmeņa paaugstināšanu no 01.01.2020. LM un LPS ikgadējās sarunās 15.05.2019., klātesot tiesībsargam, tika panākta konceptuāla vienošanās par “Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.-2021.gadam” projektā iekļautajiem pasākumiem un to secīgu ieviešanu, vispirms īstenojot pasākumus valsts pusē. Proti, 2020. gadā tika paredzēts valsts budžeta līdzekļu ieguldījums materiālās situācijas uzlabošanā iedzīvotājiem ar viszemākajiem ienākumiem, savukārt 2021. gadā paredzēts pašvaldību budžeta līdzekļu ieguldījums.⁸⁹ 01.12.2019. tika pieņemts grozījums 18.12.2012. MK noteikumos Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni”⁹⁰, **palielinot GMI līmeni no 53 EUR uz 64 EUR mēnesī**. Minētie MK noteikumi nosaka gan valstī definēto GMI līmeni, gan pašvaldību tiesības noteikt citu GMI līmeni dažādām iedzīvotāju grupām (piemēram, bērniem, vecuma un invaliditātes pensiju saņēmējiem), kas nav zemāks par valstī noteikto līmeni un nepārsniedz normatīvajos aktos par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu noteikto ienākumu līmeni. 2020. gads bija pēdējais gads, kad pašvaldībām bija tiesības noteikt atšķirīgu (augstāku) GMI līmeni noteiktām mērķa grupām, nekā valsts noteiktais.

Neraugoties uz GMI līmeņa paaugstinājumu, 2020. gadā GMI saņēmēju skaits samazinājās par 4,27 %, kas, iespējams, skaidrojams ar to, ka algu (sk. 1.2.6.1. sadaļu) un pensiju (sk. 1.2.3.2., 1.2.3.3. sadaļas) pieaugums pārsniedza GMI sliekšņa palielinājumu. 2020. gadā GMI pabalstu saņēma 16 511 cilvēki, tostarp 3 057 bērni (19%), 6 393 bezdarbnieki (39%), 1 629 citi darbspējas vecuma cilvēki (10%), 2 766 cilvēki ar invaliditāti (17%) un 2 666 pensijas vecuma cilvēki (16%). 2020. gadā GMI pabalstiem tika iztērēti EUR 5 187 828. Vidējā GMI pabalsta summa uz vienu personu bija 48,91 EUR mēnesī, un vidējais GMI pabalsta saņemšanas ilgums bija 5,68 mēneši.

2020. gadā Satversmes tiesa turpināja izskatīt pēc Tiesībsarga 01.10.2019. pieteikuma ierosināto lietu par GMI līmeņa atbilstību Satversmei. Tiesībsarga ieskatā MK noteiktais GMI līmenis 64 EUR apmērā neatbilda sociāli atbildīgas valsts un tiesiskas valsts principiem, jo nenodrošināja trūcīgām personām cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi un neizpilda no Satversmes 109. panta izrietošo pienākumu nodrošināt personām iespēju izmantot sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā. 25.06.2020. Satversmes tiesa pieņēma lēmumu, kurā atzina 18.12.2012. MK noteikumu Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” 2. punktu par neatbilstošu Satversmes 1. un 109. pantam un spēkā neesošu no 01.01.2021.⁹¹ Rezultātā 24.11.2020. tika pieņemti grozījumi Sociālo pakalpojumu

⁸⁸ T.sk. 17.12.2020. Grozījumi Ministru kabineta 2005. gada 15. novembra noteikumos Nr. 857 “Noteikumi par sociālajām garantijām bārenim un bez vecāku gādības palikušajam bērnam, kurš ir ārpusģimenes aprūpē, kā arī pēc ārpusģimenes aprūpes beigšanās”; 17.12.2020. MK noteikumi Nr. 783 “Noteikumi par valsts sociālo pabalstu Černobiļas atomelektrostācijas avārijas seku likvidēšanas dalībniekiem un mirušo Černobiļas atomelektrostācijas avārijas seku likvidēšanas dalībnieku ģimenēm”.

⁸⁹ MK noteikumu “Grozījums Ministru kabineta 2012. gada 18.decembra noteikumos Nr.913 „Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni”” projekta sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40476136> (sk. 11.05.2022.).

⁹⁰ 18.12.2012. MK noteikumi Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/253731> (sk. 11.05.2022.).

⁹¹ LR Satversmes tiesa (25.06.2020.). Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/press-release/norma-kas-nosaka-garanteto-minimalo-ienakumu-limeni-neatbilst-satversmes-1-un-109-pantam/> (sk. 03.06.2022.).

un sociālās palīdzības likumā⁹², cita starpā nosakot arī **paaugstinātus minimālos ienākumu sliekšņus** sociālās palīdzības sniegšanai no 01.01.2021.:

- GMI sliekšnis tika noteikts 109 EUR mēnesī pirmajai vai vienīgajai personai māsaimniecībā un 76 EUR mēnesī pārējām personām māsaimniecībā,
- trūcīgas māsaimniecības ienākumu sliekšnis – 272 EUR mēnesī pirmajai vai vienīgajai personai māsaimniecībā un 190 EUR pārējām personām māsaimniecībā;
- maznodrošinātas māsaimniecības ienākumu sliekšņa noteikšana tika atstāta pašvaldību kompetencē, nosakot, ka tas nedrīkst būt zemāks par trūcīgas māsaimniecības ienākumu sliekšni un augstāks par 436 EUR pirmajai vai vienīgajai personai māsaimniecībā un 305 EUR pārējām personām māsaimniecībā.

Būtisks 2020. gada novembrī pieņemto izmaiņu aspekts attiecībā uz GMI līmeni bija tas, ka no 01.01.2021. pašvaldības zaudēja tiesības noteikt citādu GMI sliekšni un GMI pabalsta izmaksas veidus. 17.12.2020. pieņemtie MK noteikumi Nr. 809 “Noteikumi par māsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu” noteica GMI pabalsta aprēķina un piešķiršanas jauno kārtību no 01.01.2021., kas ir saistoša visām pašvaldībām. Saskaņā ar to GMI pabalsta apmēru aprēķina kā starpību starp GMI sliekšņu summu māsaimniecībai un māsaimniecības kopējiem ienākumiem (ienākumiem par pilniem pēdējiem trim kalendāra mēnešiem, kā arī neregulāra rakstura ienākumiem par pilniem pēdējiem 12 kalendāra mēnešiem). Minēto noteikumu 1. un 2. pielikumā ir noteikti ienākumu veidi, kas tiek ņemti vērā, izvērtējot māsaimniecības ienākumus.

2020. gadā spēkā stājušās izmaiņas GMI līmeņa apmērā, kā arī tā apmēra paaugstināšana no 01.01.2021. līdzās paaugstinātajiem trūcīgu un maznodrošinātu māsaimniecību ienākumu sliekšņiem vērtējamas kā **mērķēti atbalsta pasākumi iedzīvotājiem ar ļoti zemiem ienākumiem. Šiem pasākumiem ir tieša pozitīva ietekme ne tikai uz visnabadzīgāko iedzīvotāju, bet arī uz dažādu sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu saņēmēju tiešajiem un netiešajiem ienākumiem.**

1.2.3.2. Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts un minimālā invaliditātes pensija

VSNP apmērs nebija mainīts kopš 2006.gada, bet personām ar invaliditāti kopš bērnības no 2009. gada. Esošais apmērs tika atzīts kā pārāk zems un to bija nepieciešams pārskatīt atbilstoši valsts budžeta iespējām.⁹³ 10.12.2020. grozījumi 22.12.2009. MK noteikumos Nr. 1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” noteica, ka no 01.01.2020. VSNP apmērs vispārējā kārtībā⁹⁴ tika saglabāts iepriekšējā līmenī - 64,03 EUR mēnesī. Taču **pirmo reizi tika noteikts VSPN personām ar invaliditāti vispārējā kārtībā – 80 EUR mēnesī** (personām ar I un II invaliditātes grupu, aprēķinot VSNP pabalstu, piemēroja koeficientus 1,3 un 1,2, attiecīgi personām ar I invaliditātes grupu VSNP tika noteikts 104 EUR, personām ar II invaliditātes grupu – 96 EUR). **Personām ar invaliditāti kopš bērnības VSPN tika palielināts līdz 122,69 EUR mēnesī** (iepriekš 106,72 EUR mēnesī; piemērojot koeficientus personām ar invaliditāti kopš bērnības, personām ar I grupas invaliditāti VSPN tika noteikts 159,50 EUR, ar II grupas invaliditāti – 147,23 EUR). Izstrādājot

⁹² Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/319381> (sk. 03.06.2022.).

⁹³ Grozījumi Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumos Nr.1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību”. Tiesību akta anotācija. Pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40480663> (sk. 14.05.2022.).

⁹⁴ Valsts sociālo pabalstu likuma (13.10.2022.) 13. pantā noteiktajām personām.

grozījumus, tika prognozēts, ka VSNP palielināšana personām ar invaliditāti radīs pozitīvu ietekmi uz personām, kuras saņem minimālo invaliditātes pensiju. 2020. gadā tās būtu 33 000 personas, 2021. gadā – 33 274, 2022. gadā - 33 559⁹⁵. Saskaņā ar VSAA Oficiālās statistikas datiem 2020. gada decembrī VSNP saņēma 20 043 personas, pabalsta vidējais apmērs bija 120,35 EUR.

Līdz ar izmaiņām VSNP personām ar invaliditāti apmērā, no 01.01.2020. tika **paaugstināts arī invaliditātes pensijas minimālais apmērs**, ko nosaka, piemērojot koeficientus – personām ar I grupas invaliditāti tas ir 1,6, personām ar II grupas invaliditāti – 1,4. Līdz ar to no 01.01.2020. stājās spēkā šādi invaliditātes pensijas jaunie apmēri: I grupa, minimālais apmērs – 128 EUR, personai ar invaliditāti no bērnības – 196,30 EUR; II grupa, minimālais apmērs – 112 EUR, personai ar invaliditāti no bērnības – 171,77 EUR; III grupa, minimālais apmērs – 80 EUR, personai ar invaliditāti no bērnības – 122,69 EUR. Saskaņā ar VSAA Oficiālās statistikas datiem 2020. gada decembrī VSNP saņēma 74 191 persona, tās vidējais apmērs bija 198,67 EUR.

Tā kā minimālās invaliditātes apmērs ietekmē arī atlīdzības par darbaspēju zaudējumu apmēru, tika prognozēts, ka 2020. gadā šīs izmaiņas pozitīvi ietekmētu 218 atlīdzības par darbaspējas zaudējumu saņēmējus, 2021. gadā - 231, 2022. gadā - 245; kā arī darbā nodarītā kaitējuma atlīdzības minimālo apmēru saņēmējus – 2020. gadā - 465 personas, 2021. gadā - 467, 2022. gadā – 467⁹⁶. VSAA dati liecina, ka 2020. gada decembrī apgādnieka zaudējuma pensiju bija saņēmusi 15 461 persona, tās vidējais apmērs gada pēdējā mēnesī – 208,64 EUR.

1.3. tabula. VSNP apmērs personām ar invaliditāti no 01.01.2021.

Personai noteiktā invaliditāte	Nodarbinātām personām	Nenodarbinātām personām
I grupa	152,60 EUR	198,38 EUR
I grupa no bērnības	190,40 EUR	247,52 EUR
II grupa	130,80 EUR	156,96 EUR
II grupa no bērnības	163,20 EUR	195,84 EUR

VSNP un invaliditātes pensijas zemais apmērs senioriem un nenodarbinātām personām ar invaliditāti ar 09.07.2020. Satversmes tiesas spriedumu tika atzīts par neatbilstošu Satversmei⁹⁷. Ņemot vērā gan šo spriedumu, gan kompleksās izmaiņas, kas tika izstrādātas minimālo ienākumu līmeņu sistēmā kopumā, tika pieņemtas jaunas VSNP apmēru regulējošas tiesību normas. 24.11.2020. Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā noteica, ka no 01.01.2021. VSNP vecuma gadījumā un personām ar III grupas invaliditāti tika noteikts 109 EUR, apgādnieka zaudējuma gadījumā par bērnu līdz 6 gadu

⁹⁵ Grozījumi Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumos Nr.1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību”. Tiesību akta anotācija. Pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40480663> (sk. 14.05.2022.).

⁹⁶ Grozījumi Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumos Nr.1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību”. Tiesību akta anotācija. Pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40480663> (sk. 14.05.2022.).

⁹⁷ Satversmes tiesa 2020. gada 9. jūlijā pasludināja spriedumu lietā Nr. 2019-27-03 “Par Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumu Nr. 1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam un 109. pantam”. Avots: LR Satversmes tiesas mājas lapa. Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/press-release/norma-kas-nosaka-valsts-sociala-nodrosinajuma-pabalsta-apmeru-neatbilst-satversmei/> (sk. 04.06.2022.).

vecumam (ieskaitot) – 136 EUR, par bērnu no 7 gadu vecuma – 163 EUR. 1.3. tabulā ir atspoguļots VSNP apmērs personām ar I un II grupas invaliditāti no 01.01.2021.

Personām ar I un II grupas invaliditāti VSNP apmērs tika noteikts, piemērojot koeficientus bāzes VSNP apmēram (1,4 personām ar (I grupas invaliditāti un 1,2 personām ar II grupas invaliditāti) un atkarībā no nodarbinātības un invaliditātes piešķiršanas brīža (no bērnības vai dzīves laikā). Nestrādājošām personām ar invaliditāti tika noteikta piemaksa pie VSNP – personām ar I grupas invaliditāti 30% apmērā, personām ar II grupas invaliditāti 20% apmērā.

24.11.2020. grozījumi likumā “Par valsts pensijām”⁹⁸ noteica turpmākās izmaiņas minimālās invaliditātes pensijas apmērā, paredzot, ka no 01.01.2021. minimālais invaliditātes pensijas apmērs ir atkarīgs no invaliditātes pensijas aprēķina bāzes 136 EUR (personām ar invaliditāti no bērnības – 163 EUR):

- III grupas invaliditātes gadījumā invaliditātes pensija tika noteikta invaliditātes pensijas aprēķina bāzes līmenī;
- II grupas invaliditātes pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par invaliditātes pensijas aprēķina bāzi, kurai piemērots koeficients 1,4, līdz ar to II grupas invaliditātes pensijas minimālais apmērs noteikts 190,40 EUR, bet personām ar invaliditāti kopš bērnības – 228,20 EUR;
- I grupas invaliditātes pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par invaliditātes pensijas aprēķina bāzi, kurai piemērots koeficients 1,6, līdz ar to I grupas invaliditātes pensijas minimālais apmērs noteikts 217,60 EUR, bet personām ar invaliditāti kopš bērnības – 260,80 EUR.

Palielinoties invaliditātes pensijai, tika **palielināts arī atlīdzības par darbspēju zaudējumu apmērs**, kas noteikts sakarā ar nelaimes gadījumu darbā vai konstatēto arodslimību, jo atlīdzība nedrīkst būt mazāka par attiecīgajai invaliditātes grupai noteikto minimālo invaliditātes pensiju.

2020. gadā spēkā stājušās izmaiņas VSPN un invaliditātes pensijas apmērā, kā arī to paaugstināšana no 01.01.2021. vērtējami kā **mērķēti atbalsta pasākumi personām ar invaliditāti. Šiem pasākumiem ir tieša pozitīva ietekme uz minēto iedzīvotāju grupu tiešajiem ienākumiem.**

1.2.3.3. Minimālā vecuma pensija

Likums „Par valsts pensijām” (2.11.1995.), tā vēsturiskajā redakcijā, kas bija spēkā no 01.01.2019.-31.12.2019. noteica, vecuma pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par MK noteikto minimālo vecuma pensiju. 13.11.2019. grozījumi likumā “Par valsts pensijām”, noteica turpmāk deleģējumu MK noteikt minimālās vecuma pensijas aprēķina bāzi, minimālās vecuma pensijas apmēru, piešķiršanas un pārskatīšanas kārtību (12. panta otrā daļa).⁹⁹ Attiecīgi, 03.12.2019. tika pieņemti jauni MK noteikumi Nr. 579 “Noteikumi par minimālās valsts vecuma pensijas apmēru”, atbalstot LM priekšlikumu no 2020. gada paaugstināt minimālās vecuma pensijas apmēru, par pamatu ņemot minimālo vecuma pensiju aprēķina bāzi, nevis VSPN apmēru, kā tas bija iepriekš.

⁹⁸ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/38048> (sk.04.06.2022.).

⁹⁹ Iepriekš minimālo vecuma pensijas apmēru noteica, par pamatu ņemot VSNP apmēru vispārējā gadījumā (2019. gadā – 64,03 EUR), bet personām ar invaliditāti kopš bērnības - 106,72 EUR. Papildus, minimālās vecuma pensijas apmēru nosaka, VSNP apmēram piemērojot noteiktu koeficientu atkarībā no personas apdrošināšanas stāža. Atbilstoši šiem nosacījumiem minimālais vecuma pensijas apmērs 2019. gadā bija robežās no 70,43 EUR līdz 181,42 EUR.

Tiesības uz valsts vecuma pensiju 2020. gadā bija personām no 63 gadu un 9 mēnešu vecuma ar apdrošināšanas stāžu ne mazāku par 15 gadiem. Personām, kuru apdrošināšanas stāžs nav mazāks par 30 gadiem, bija tiesības pensionēties priekšlaicīgi, t.i., divus gadus pirms vispārējā pensionēšanās vecuma sasniegšanas jeb no 61 gada un 9 mēnešu vecuma.¹⁰⁰ Saskaņā ar kārtību, kas stājās spēkā no 01.01.2020., minimālās vecuma pensijas aprēķina bāze vispārējā gadījumā tika noteikta 80 EUR, bet personām ar invaliditāti kopš bērnības - 122,69 EUR (šī bāze tika noteikta atbilstoši valsts budžeta fiskālajam ietvaram, kas ļauj vienoti palielināt aprēķina bāzi par 15,97 EUR, to pieskaitot tā brīža VSNP apmēram 64,03 EUR – vispārējā gadījumā un 106,72 EUR – personām ar invaliditāti kopš bērnības¹⁰¹). Minimālās vecuma pensijas apmēru nosaka, minimālās vecuma pensijas aprēķina bāzei atkarībā no personas apdrošināšanas stāža (pilnos gados), par kuru piešķirta (pārrēķināta) vecuma pensija, piemērojot šādus koeficientus: personām, kuru apdrošināšanas stāžs ir no 15 gadiem līdz 20 gadiem, – 1,1; personām, kuru apdrošināšanas stāžs ir no 21 gada līdz 30 gadiem, – 1,3; personām, kuru apdrošināšanas stāžs ir no 31 gada līdz 40 gadiem, – 1,5; personām, kuru apdrošināšanas stāžs ir 41 gads un vairāk, – 1,7. Minimālās vecuma pensijas apmērus 2020. gadā sk. sk. 1.4. tabulā – jaunpiešķirtās minimālās pensijas apmērs bez piemaksas bija robežās no 88 EUR līdz 136 EUR mēnesī vispārējā kārtībā, bet personām ar invaliditāti kopš bērnības robežās no 134,96 EUR līdz 208,57 EUR. Vienlaikus minimālā vecuma pensija, neatkarīgi no tās piešķiršanas brīža, nedrīkst būt zemāka par valstī noteikto minimālo pensiju, attiecīgi, 2020. gadā – ne zemāka par 80 EUR¹⁰². Tas attiecināms arī uz tiem vecuma pensijas saņēmējiem, kuriem tā tik piešķirta pirms stājās spēkā grozījumi par apdrošināšanas stāža palielinājumu no 10 gadiem līdz 15 gadiem¹⁰³ (no 2024. gada minimālais apdrošināšanas stāžs noteikts 20 gadi).

1.4. tabula. Minimālais jaunpiešķirto vecuma pensijas apmērs no 01.01.2020. līdz 31.12.2020.

Apdrošināšanas stāžs gados	Koeficients	Minimālais vecuma pensijas apmērs (EUR)	
		bāze 80,00	bāze 122,69 personām ar invaliditāti kopš bērnības
no 15 līdz 20 gadiem	1,1	88,00	134,96
no 21 līdz 30 gadiem	1,3	104,00	159,50
no 31 līdz 40 gadiem	1,5	120,00	184,04
41 un vairāk gadu	1,7	136,00	208,57

24.11.2020. tika pieņemti grozījumi likumā “Par valsts pensijām”¹⁰⁴, kas noteica, ka minimālās vecuma pensijas aprēķina bāze no 01.01.2021. ir 136 EUR, personām ar invaliditāti kopš bērnības – 163 EUR. Šīs bāzes apmērs turpmāk pārskatāms ne retāk kā reizi trijos gados. Tika mainīta arī vecuma pensijas aprēķina kārtība. Proti, saskaņā ar jauno kārtību minimālās vecuma pensijas apmēru nosaka, minimālās vecuma pensijas aprēķina bāzei piemērojot koeficientu 1,1 un par katru nākamo gadu, kas

¹⁰⁰ Likuma “Par valsts pensijām” (02.11.1995.) pārejas noteikumu 8.¹, 8.² punkts un 11. panta sestā daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/38048-par-valsts-pensijam> (sk. 19.08.2022.).

¹⁰¹ Ministru kabineta noteikumu projekta „Noteikumi par minimālās valsts vecuma pensijas apmēru” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40480398> (sk. 13.05.2022.).

¹⁰² Ja Latvijas apdrošināšanas periods nav pietiekams, lai rastos tiesības saņemt Latvijas pensiju, tad tiesību noteikšana ņem vērā arī citu ES/EEZ dalībvalstu vai līgumvalstu apdrošināšanas periodus, bet pensiju aprēķina, ņemot vērā tikai Latvijā uzkrāto pensijas kapitālu. Šādām personām Latvijas pensijas piešķirtais apmērs var būt mazāks par valstī noteikto minimālo pensijas apmēru, taču līdztekus Latvijā piešķirtajai pensijai šīs personas var saņemt pensiju arī no citas valsts par tajā uzkrātajiem apdrošināšanas periodiem. Avots: VSAA. Pieejams: <http://www.statistika-vsaa.lv/2020/10/31.html> (sk. 19.08.2022.).

¹⁰³ Grozījumi likumā par valsts pensijām (17.07.2012.). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/249942> (sk. 19.08.2022.).

¹⁰⁴ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/319396> (sk. 03.06.2022.).

pārsniedz likumā noteikto vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamo apdrošināšanas stāžu, apmēru palielinot par 2% no minimālās vecuma pensijas aprēķina bāzes. Tika arī noteikts, ka, mainoties vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamā apdrošināšanas stāža lielumam, minimālās vecuma pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par iepriekš noteikto minimālās vecuma pensijas apmēru atbilstoši konkrētajam apdrošināšanas stāžam. Diemžēl likumā netika ietverta minimālās pensijas aprēķina metodika, kas saskaņā ar grozījumu anotācijā¹⁰⁵ sniegto skaidrojumu paredzētu, ka minimālās vecuma pensijas aprēķina bāze tiktu noteikta 25% apmērā no ienākumu mediānas, personām ar invaliditāti kopš bērnības – 30% apmērā no ienākumu mediānas.

2020. gadā īstenoto izmaiņu, t.sk. minimālās pensijas apmēra palielinājuma, ietekmi uz vecuma pensijas saņēmēju ienākumiem raksturojošo statistikas datu analīzi sk. 1.2.4.6. sadaļā par pensiju indeksāciju un vecuma pensiju apmēra izmaiņām 2020. gadā kopumā.

1.2.3.4. Atlīdzība par apgādnieka zaudējumu un apgādnieka zaudējuma pensija

Līdz ar augstāk aplūkoto minimālo ienākumu līmeni nodrošinošiem atbalsta veidiem, 2020. gada novembrī pieņemtās tiesiskā regulējuma izmaiņas paredzēja noteikt arī augstāku atbalstu bērniem apgādnieka zaudējuma gadījumā. No 01.01.2021. tika paaugstināts apgādnieka zaudējuma pensijas minimālais apmērs, nosakot to 136 EUR (25% no ienākumu mediānas) bērniem līdz 7 gadu vecumam un 163 EUR (30% no ienākumu mediānas) bērniem no 7 gadu vecuma.¹⁰⁶ Iepriekš tās apmērs bija attiecīgi 92,50 EUR (bērnam ar invaliditāti kopš bērnības – 106,72 EUR) un 111 EUR.¹⁰⁷ 2020. gada novembrī apgādnieka zaudējuma pensiju saņēma 15 404 personas, tās vidējais apmērs – 208,71 EUR.¹⁰⁸

Tāpat no 01.01.2021. tika paaugstināta atlīdzība par apgādnieka zaudējumu, nosakot tās minimālo apmēru katram bērnam līdz 7 gadu vecumam 136 EUR mēnesī, no 7 gadu vecuma – 163 EUR mēnesī.¹⁰⁹ Tika noteikts arī mēnesī izmaksājamā atlīdzības apmēra ierobežojums – tas nedrīkst pārsniegt VSNP, kāds tas noteikts personām, kuras sasniegušas pensijas piešķiršanai nepieciešamo vecumu, divdesmitpieckāršu apmēru, t.i., 2725 EUR mēnesī. 2020. gada novembrī atlīdzību par apgādnieka zaudējumu saņēma 54 personas, tās vidējais apmērs – 345,53 EUR.¹¹⁰

Abi aplūkotie atbalsta pasākumi, kas tika apstiprināti 2020. gada novembrī minimālo ienākumu līmeņu sistēmas pilnveidošanas ietvaros, vērtējami kā **mērķēti atbalsta pasākumi ar tiešu pozitīvu ietekmi uz māsaimniecību ar apgādnieku zaudējušiem bērniem tiešajiem ienākumiem un nabadzības riska mazināšanu, sākot no 01.01.2021.**

¹⁰⁵ Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf> (sk. 03.06.2022.)

¹⁰⁶ 24.11.2020. Grozījumi likumā “Par valsts pensijām”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/319396> (sk. 04.06.2022.).

¹⁰⁷ 21.03.2017. MK noteikumi Nr.156 “Noteikumi par apgādnieka zaudējuma pensijas, atlīdzības par apgādnieka zaudējumu un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apgādnieka zaudējuma gadījumā minimālo apmēru un tā pārskatīšanas kārtību”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/289586> (sk. 04.06.2022.).

¹⁰⁸ VSAA Oficiālās statistikas dati. Pieejams: <http://www.statistika-vsaa.lv/2020/10/pakalpojumu-skaitis-un-vidējais-apmērs.html> (sk. 04.06.2022.).

¹⁰⁹ 24.11.2020. Grozījumi likumā “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/319391> (sk. 04.06.2022.).

¹¹⁰ VSAA Oficiālās statistikas dati. Pieejams: <http://www.statistika-vsaa.lv/2020/10/pakalpojumu-skaitis-un-vidējais-apmērs.html> (sk. 04.06.2022.).

1.2.3.5. Mājokļa pabalsta izmaiņas

2020. gadā, turpinot darbu pie minimālo ienākumu līmeņu rīcībpolitikas pilnveidošanas, tika pieņemti nozīmīgi grozījumi mājokļa pabalsta piešķiršanas un aprēķina kārtībā, kas stājās spēkā no 01.07.2021.¹¹¹ Kaut arī tiem nav ietekme uz iedzīvotāju ienākumu līmeni 2020. gadā, šī izvērtējuma ietvarā ir raksturota izmaiņu būtība, cita starpā arī tāpēc, ka izmaiņas mājokļa pabalsta apmērā bija cieši saistītas ar GMI līmeņa paaugstināšanu no 01.01.2021. (sk. 1.2.3.1. sadaļu).

Mājokļa pabalsts ir viens no diviem pamata sociālās palīdzības pabalstiem, ko izmaksā no pašvaldības budžeta. Līdz 2021. gada jūlijam pašvaldībām bija tiesības noteikt personu un grupu loku, kuras saņem mājokļa pabalstu, kā arī noteikt tā piešķiršanas kritērijus, kārtību un apmēru. Šāda pieeja nostādīja iedzīvotājus nevienlīdzīgā situācijā attiecībā uz atbalsta pieejamību mājokļa izdevumu segšanai. Lai novērstu nevienlīdzīgo pieeju šajā jomā, 2020. gada novembrī minimālo ienākumu reformas ietvaros tika noteikta visā valstī vienota mājokļa pabalsta aprēķināšanas metodika. Saskaņā ar to mājokļa pabalsta apmēru no 01.07.2021. aprēķina kā starpību starp GMI sliekšņu summu mājsaimniecībai un faktiskajiem izdevumiem un mājsaimniecības kopējiem ienākumiem. Mājsaimniecības faktiskie ikmēneša izdevumi par mājokli ietver izdevumus par ūri, par energopakalpojumiem (apkure un karstais ūdens, elektrība, ūdens, dabasgāze) un par telekomunikāciju un interneta pakalpojumiem, turklāt kopējais attaisnoto ikmēneša izdevumu apjoms katrai kategorijai ir ierobežots. Savukārt, visu mājsaimniecības locekļu kopējo mēneša ienākumu summā tiek ieskaitīta arī GMI summa, ja mājsaimniecības locekļi ir GMI saņēmēji.

Lai gan tiesiskajā regulējumā nav skaidri noteikts, ka mājsaimniecības ienākumu līmenis ir kritērijs mājokļa pabalsta piešķiršanai un teorētiski uz mājokļa pabalstu var pretendēt ikviens mājsaimniecība, priekšnosacījums mājokļa pabalsta saņemšanai ir mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšana, sagatavojot iztikas līdzekļu deklarāciju, un izdevumus par mājokli apliecināšu rēķinu un cita veida pierādījumu uzrādīšana pašvaldības sociālajā dienestā. Pēc mājokļa izdevumu segšanas attiecīgās personas mājsaimniecības ienākumi nedrīkst būt mazāki par GMI līmeni.

Saskaņā ar iepriekšējo kārtību, kas bija spēkā līdz 01.07.2021., pašvaldībām bija tiesības noteikt augstāku GMI līmeni nekā valstī noteiktais (jaunās mājokļa pabalsta aprēķina formulas pirmais mainīgais), lai aprēķinātu mājokļa pabalstu noteiktām sociālajām grupām (piemēram, pensionāriem, personām ar invaliditāti, daudz bērnu ģimenēm un citām). Daļā pašvaldību GMI līmenis netika ņemts vērā mājokļa pabalsta aprēķinā, jo tā piešķiršanas kritērijs bija personas piederība konkrētai sociālajai grupai, nevis ienākumu līmenis. Ieviešot vienotu GMI līmeni no 01.01.2020., varēja veidoties situācijas, kad mājokļa pabalsta apmērs dažām grupām, galvenokārt pensionāriem un personām ar invaliditāti, vairs nepienācās (piemērojot jauno formulu, tās rezultāts bija vienāds ar nulli), lai gan ienākumu līmenis nebija mainījies. Saskaņā ar pašvaldību norādīto, 30% līdz 75% līdzšinējo mājokļa pabalsta saņēmēju līdz ar jauno kārtību to vairs nesaņēma.¹¹² Citos gadījumos mājokļa pabalsta apmērs samazinājās. Piemēram, GMI līmenis, ko izmantoja mājokļa pabalsta apmēra noteikšanai Rīgā dzīvojošiem pensionāriem, samazinājās no 128,6 EUR līdz 109 EUR, attiecīgi ietekmējot arī mājokļa

¹¹¹ 17.12.2020. MK noteikumi Nr. 809 "Noteikumi par mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/319717> (sk. 04.06.2022.).

¹¹² Papatde, I. (23.12.2021.). Mājokļa pabalsts nepieciešams 35 tūkstošiem ģimeņu. Pieejams: <https://neatkariga.nra.lv/izpete/367315-majokla-pabalsts-nepieciešams-35-tukstosiem-ģimenu> (sk. 04.06.2022.).

pabalsta apmēru. No otras puses, dažas mājsaimniecības guva labumu no jaunās sistēmas, jo mājokļa pabalsta summa, ko tās saņēma, palielinājās tieši paaugstinātā vienotā GMI līmeņa dēļ.

Saskaņā ar iepriekšējo kārtību, kas bija spēkā līdz 01.07.2021., atbalsts mājokļa izdevumu segšanai tika sniegts, izmantojot gan mērķa grupas, gan ienākumu testēšanas pieeju - par atbilstības kritērijiem varēja uzskatīt gan piederību sociālajai grupai, gan personas ienākumu līmeni. No 01.07.2021. mājokļa pabalsta piešķiršanas kritēriji un arī pabalsta apmērs galvenokārt ir atkarīgi no pabalsta saņēmēja ienākumu līmeņa un mājokļa izdevumu apmēra. Kaut arī kopumā 2020. gada beigās izstrādātā jaunā kārtība vērtējama kā **mērķēts atbalsts iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem mājokļa izdevumu segšanai, izmaiņu ietekme uz iedzīvotāju situāciju nav viennozīmīgi vērtējama**. Šādu secinājumu apstiprina arī sekojošās izmaiņas mājokļa pabalsta aprēķina un piešķiršanas kārtībā, saasinoties energoresursu krīzei 2021./2022. gadu mijā, ko pastiprināja Covid-19 pandēmijas apstākļi¹¹³.

1.2.4. Sociālās aizsardzības politika: slimības apdrošināšanas gadījumi un vecuma pensijas

Sociālās aizsardzības politikas jomā īstenotie pasākumi 2020. gadā pamatā attiecināmi uz atbalstu slimības apdrošināšanas gadījumos, kas ir likumsakarīgi, ņemot vērā Covid-19 pandēmijas apstākļus. Tāpat šajā apakšnodaļā ir aplūkotas Covid-19 situācijas dēļ ieviestās izmaiņas pabalsta krīzes situācijā piešķiršanas, noteikšanas un finansēšanas kārtībā, nodrošinot valsts atbalstu šim sociālās palīdzības veidam.

Vairāki pasākumi, kas tika īstenoti pēc būtības sociālās aizsardzības politikas ietvarā, nebija tieši saistīti ar ietekmi uz iedzīvotāju ienākumiem, bet to **mērķis bija atvieglot administratīvās procedūras sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības saņemšanai, nodrošinot to nepārtrauktu pieejamību**. Proti, tika izstrādāta kārtība, kādā iedzīvotāji varēja atvieglotā veidā, t.sk. attālināti, gan pieteikties atbalsta saņemšanai, gan pagarināt sociālā pakalpojuma vai sociālās palīdzības saņemšanai nepieciešamo sociālo statusu vai atbalsta saņemšanas periodu, ņemot vērā ārkārtas situācijas periodu. Piemēram, pagarināt trūcīgas un maznodrošinātas personas statusu, pagarināt tiesības saņemt GMI pabalstu, izmantot iespēju saņemt Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām sniegto materiālo palīdzību attālinātā veidā u.c. Šajā kontekstā jāmin arī ārkārtējiem apstākļiem pielāgotās izmaiņas **asistenta pakalpojuma sniegšanā**¹¹⁴, kas paredzēja, ka ārkārtējās situācijas laikā personai ir tiesības asistenta pakalpojumam piešķirto un neizmantoto stundu apjomu, nepārsniedzot vidēji iepriekš mēnesī izmantoto stundu skaitu, izmantot pasākumam “Iesaistīšanās sociālās iekļaušanas pasākumos”, kur parastais noteiktais pakalpojuma stundu limits ir tikai divas stundas nedēļā. Tādējādi asistentiem tika saglabāts iepriekš saņemtās atlīdzības apmērs, nodrošinot, ka personas ar invaliditāti pavadīšanai joprojām tika sniegts atbalsts, kā arī asistenti, kas daudzos gadījumos ir personu ar invaliditāti ģimenes locekļi, netika atstāti bez ienākumiem, lai radītu nepieciešamību vērsties pašvaldībā pēc sociālās palīdzības. Kopumā Covid-19 radīto apstākļu negatīvās ietekmes mazināšanas

¹¹³ Sk. Klāve, E. (2022). Latvia: The energy crisis shines a spotlight on gaps in housing benefit, ESPN Flash Report 2022/16, European Social Policy Network (ESPN), Brussels: European Commission. Pieejams: <https://www.researchgate.net/profile/Evija-Klave/research> (sk. 04.06.2022.).

¹¹⁴ 17.03.2020. Grozījumi Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumos Nr. 942 “Kārtība, kādā piešķir un finansē asistenta pakalpojumu pašvaldībā, augstskolā un koledžā”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/313274> (sk. 04.06.2022.).

pasākumi sociālās aizsardzības politikas nozarē nav uzskatāmi par mērķētiem atbalsta pasākumiem konkrētu iedzīvotāju grupu nabadzības vai ienākumu nevienlīdzības mazināšanai ilgtermiņā, bet gan šādu risku mazināšanai un novēršanai ārkārtas apstākļos.

Līdzās terminētajiem rīcībpolitikas pasākumiem Covid-19 radīto seku mīkstināšanai, 2020. gadā stājās spēkā arī jaunas vispārējas slimības apdrošināšanu regulējošas normas (tā izpratnē, ka tās vērtējamas kā līdzšinējo vispārējo kārtību pilnveidojošas), paplašinot atbalstu vecākiem smagi slima bērna kopšanai vai bērna ar invaliditāti kopšanai slimības gadījumā, kā arī paplašinot personu loku, kuras var saņemt darbspējas lapu bērna slimības laikā.

No 2020. gada stājās spēkā izmaiņas likumā “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām”¹¹⁵, saskaņā ar kurām gadījumos, kad personai vienlaikus ir tiesības uz atlīdzību par darbspēju zaudējumu vai atlīdzību par apgādnieka zaudējumu un invaliditātes pensiju, tai ir tiesības izvēlēties vienu pakalpojumu pēc savas izvēles. Ar šiem grozījumiem tika paaugstināts arī atlīdzības par apgādnieka zaudējumu minimālais apmērs (sk. 1.2.3.4. sadaļu). Likuma grozījumi paredzēja vēl citas izmaiņas, taču to spēkā stāšanās bija noteikta no 01.01.2021. un no 01.01.2022., tāpēc šajā izvērtējumā tās netiek iztirzātas (to īss raksturojums pieejams 3. pielikumā).

1.2.4. apakšnodaļā raksturotas arī 2020. gadā spēkā stājušās izmaiņas valsts fondēto pensiju shēmā (2. pensiju līmenī uzkrātā kapitāla mantošanas iespējas), kurām gan nebija tieša ietekme uz mērķa grupas ienākumiem, un analizēta ikgadējās pensiju indeksācijas ietekme uz vienas no nabadzības riskam visvairāk pakļautajām sociālajām grupām – vecuma pensijas saņēmējiem.

1.2.4.1. Slimības pabalsts bērna kopšanai

12.12.2019. grozījumi likumā “Par maternitātes un slimības apdrošināšanu” paredzēja papildu atbalstu smagi slimu bērnu kopšanas gadījumā, kā arī tad, ja piešķirts bērna ar invaliditāti kopšanas pabalsts, šādās situācijās piešķirot slimības pabalstu līdz bērna 18 gadu vecuma sasniegšanai (iepriekš – 14 gadu vecumam). Proti, likuma 13. pantā tika noteikts, ja **bērnā, kurš nav sasniedzis 18 gadu vecumu, ir smaga slimība**, kuras dēļ nepieciešama ilgstoša ārstēšanās stacionārā, bet nav prognozējami nepārejoši smagi vai ļoti smagi veselības traucējumi un pēc ārstēšanās ir iespējama dzīves kvalitātes atjaunošanās, un valsts SIA “Bērnu klīniskā universitātes slimnīca” (BKUS) ārstu konsilijs noteicis, ka nepieciešama vecāka nepārtraukta klātbūtne, **slimības pabalstu piešķir un izmaksā par ārstu konsilija noteikto laiku, kas vienā reizē nevar būt ilgāks par trim mēnešiem, bet kopā - ne ilgāks par 26 nedēļām**, skaitot no darba nespējas pirmās dienas, ja darba nespēja ir nepārtraukta, vai ne ilgāks par trim gadiem piecu gadu periodā, ja darba nespēja atkārtojas ar pārtraukumiem. Šajā gadījumā slimības pabalstu izmaksā ne ilgāk kā līdz bērna 18 gadu vecuma sasniegšanai. Savukārt, **slima bērna kopšanai, kurš nav sasniedzis 18 gadu vecumu un par kuru piešķirts bērna ar invaliditāti kopšanas pabalsts**, slimības pabalstu piešķir un izmaksā **ne ilgāk par 26 nedēļām, skaitot no darba nespējas pirmās dienas, ja darba nespēja ir nepārtraukta, vai ne ilgāk par trim gadiem piecu gadu periodā**, ja darba nespēja atkārtojas ar pārtraukumiem. Šajā gadījumā slimības pabalstu izmaksā ne ilgāk kā līdz bērna 18 gadu vecuma sasniegšanai.

¹¹⁵ 02.11.2019. Grozījumi likumā “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/311268> (sk. 01.06.2022.)

06.06.2020. stājās spēkā grozījumi MK noteikumos Nr. 152 “Darbnespējas lapu izsniegšanas un anulēšanas kārtība”¹¹⁶, ar kuriem tika precizēti gadījumi, kad personai var tikt izsniegta darbnespējas lapa slima bērna kopšanai arī tad, ja bērns nav sasniedzis 18 gadu vecumu (iepriekš vecuma robeža bija 14 gadi), taču viņam ir smaga slimība, kuras dēļ nepieciešama ilgstoša ārstēšanās un BKUS ārstu konsilijs noteicis, ka nepieciešama vecāka nepārtraukta klātbūtne. Tāpat tika papildināti darbnespējas lapu izsniegšanas gadījumi slima bērna kopšanai, ja bērns nav sasniedzis 18 gadu vecumu un par viņu piešķirts bērna ar invaliditāti kopšanas pabalsts.

Līdzās gadījumiem, kad slimības lapas izsniegšana nepieciešama smagi slima bērna kopšanai, ar 04.06.2020. MK noteikumu Nr.152 grozījumiem tika **paplašināts personu loks, kurām var tikt izrakstīta darbnespējas lapa slima bērna kopšanai:**

- vienam no bērna vecākiem;
- aizbildnim vai citai personai, kura saskaņā ar bāriņtiesas lēmumu aprūpē bērnu;
- vienam no bērna vai iepriekš minēto personu tuvākajiem radniekiem (vecvecākam, pilngadīgajam brālim vai mātai);
- vecāka laulātajam, ja slimu bērnu nevar kopt bērna vecāki vai aizbildņi vai cita persona saskaņā ar bāriņtiesas lēmumu.

Ar 04.06.2020. grozījumiem MK noteikumos Nr. 152 “Darbnespējas lapu izsniegšanas un anulēšanas kārtība”¹¹⁷ tika precizēti arī nosacījumi darbnespējas lapu izsniegšanai karantīnas laikā. Iepriekš regulējums neparedzēja, vai ir izrakstāma darbnespējas lapa bērnam karantīnas gadījumā, tāpēc Covid-19 pandēmijas apstākļos šis vērtējams kā **papildus atbalsta pasākums strādājošiem vecākiem**. Jaunpieņemtās tiesību normas paredzēja, ja izolācija karantīnas laikā nepieciešama bērnam vecumā līdz 14 gadiem, no pirmās darbnespējas dienas izsniedz B lapu vienam no bērna vecākiem vai aizbildnim, vai citai personai, kura saskaņā ar bāriņtiesas lēmumu aprūpē bērnu, vai arī vienam no bērna vai iepriekš minēto personu tuvākajiem radniekiem (vecvecākam, pilngadīgajam brālim vai mātai) vai vecāka laulātajam, ja šī persona dzīvo vienā mājsaimniecībā ar šo bērnu. Vienlaikus šis pasākums, visdrīzāk, netika plaši izmantots, jo kopējais slimības pabalstu saņēmēju skaits slima bērna kopšanai 2020. gadā bija mazāks nekā iepriekšējos gados. Saskaņā ar VSAA statistikas datiem, 2020. gadā slimības pabalstu slima bērna kopšanai saņēma 66 840 personas (salīdzinājumam 2019. gadā – 68 374 personas), vidējais pabalsta apmērs uz vienu gadījumu bija 268,17 EUR, vidējais pabalsta apmērs vienā dienā – 28,49 EUR. Salīdzinot slimības pabalsta saņēmēju skaitu pa mēnešiem 2019. gadā un 2020. gadā, secināms, ka 2020. gadā tas ir samazinājies arī mēnešu griezumā, kas, iespējams, skaidrojams ar to, ka, attīstoties attālinātajam darbam no mājām, vecāki ne vienmēr izmantoja tiesības uz slimības pabalstu slima bērna kopšanai vai uzraudzībai mājās karantīnas dēļ.

Slimības pabalsta noteikšana smagi slimu bērnu un bērnu, par kuriem ir piešķirts bērna ar invaliditāti kopšanas pabalsts, kopšanai, kā arī personu loka paplašināšana, kurām ir tiesības saņemt darbnespējas lapu slima bērna kopšanai, ir vērtējami kā **mērķēti atbalsta pasākumi strādājošiem vecākiem un citiem ģimenes locekļiem ar pozitīvu ietekmi uz ģimeņu ar bērniem tiešajiem ienākumiem.**

¹¹⁶ 04.04.2020. MK noteikumi Nr. 353 “Grozījumi Ministru kabineta 2001. gada 3. aprīļa noteikumos Nr. 152 “Darbnespējas lapu izsniegšanas un anulēšanas kārtība”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315240> (sk. 01.06.2022.).

¹¹⁷ 04.04.2020. MK noteikumi Nr. 353 “Grozījumi Ministru kabineta 2001. gada 3. aprīļa noteikumos Nr. 152 “Darbnespējas lapu izsniegšanas un anulēšanas kārtība”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315240> (sk. 01.06.2022.).

1.2.4.2. Slimības pabalsta nosacījumu izmaiņas Covid-19 pandēmijas apstākļos

Covid-19 pandēmijas izplatības ietekmē tika noteiktas vairākas terminētas izmaiņas slimības pabalsta saņemšanas nosacījumos. 20.03.2020. grozījumi likumā “Par maternitātes un slimības apdrošināšanu” paredzēja īpašu slimības pabalsta izmaksas kārtību Covid-19 pandēmijas apstākļos, sniedzot atbalstu darba devējiem darbnespējas lapas apmaksas nodrošināšanā. Ja darba ņēmējam līdz 30.06.2020. ir izsniegta darbnespējas lapa sakarā ar saslimšanu ar Covid-19 (vai atrašanos karantīnā, ja ārsts ir izsniedzis darbnespējas lapu), slimības pabalstu piešķir un izmaksā par laiku no darba nespējas otrās dienas (līdz šiem grozījumiem slimības pabalstu piešķīra no 11. dienas). Saskaņā ar veiktajām izmaiņām pandēmijas ietekmē slimības pabalstu piešķīra 80% apmērā no pabalsta saņēmēja vidējās apdrošināšanas iemaksu algas (vispārējā kārtībā 75% apmērā). Par šo periodu bija izsniedzama darbnespējas lapa B. 04.05.2020. grozījumos tika noteikts augstāk raksturoto nosacījumu termiņa pagarinājums līdz 31.12.2020. (ar 12.11.2020. grozījumiem pagarināts vēl līdz 30.06.2021.). Papildus tika noteikts, ka līdz 31.12.2020. slimības pabalsta izmaksas periodā (ne ilgāk par 52 nedēļām triju gadu periodā) neieskaita darbnespējas dienas, par kurām personai izsniegta darbnespējas lapa sakarā ar saslimšanu ar Covid-19 vai atrašanos karantīnā (ar 12.11.2020. grozījumiem pagarināts līdz 30.06.2021.).

Sākoties otrajam saslimstības ar Covid-19 vilnim, 12.11.2020. tika pieņemti jauni grozījumi, ieviešot terminētu papildu atbalstu laikā no 16.11.2020. līdz 30.06.2021. Pirmkārt, tika noteikts, ka personai, kurai izsniegta **darbnespējas lapa B saistībā ar Covid-19 saslimšanu vai atrašanos karantīnā**, minētajā periodā slimības pabalstu izmaksā par laiku no darbnespējas **pirmās** dienas 80% apmērā no pabalsta saņēmēja vidējās iemaksu algas (vispārējā gadījumā slimības pabalstu maksā no darbnespējas 11.dienas). Vispārējā kārtībā maksimālais darba nespējas periods ir noteikts līdz 26 nedēļām, bet īpaši smagos gadījumos slimības pabalsta izmaksas periods var tikt pagarināts līdz 52 nedēļām. Saskaņā ar terminēto kārtību periods, kurā persona slimoja ar Covid-19, tika izslēgts no šī 26 līdz 52 nedēļu perioda. 2020. gadā vidējais piešķirtā slimības pabalsta apmērs dienā bija 27 EUR, vidējais piešķirtā slimības pabalsta apmērs dienā personām, kas slimo ar Covid-19 vai atrodas karantīnā, bija 35 EUR, savukārt vidējais apmaksāto slimības dienu skaits vienā gadījumā – 15,2 dienas¹¹⁸.

Otrkārt, tika noteikts, ka personai, kurai ir izsniegta **darbnespējas lapa sakarā ar elpošanas sistēmas saslimšanu**, par laiku no darbnespējas pirmās līdz darbnespējas trešajai dienai izsniedzama darbnespējas lapa B un par šo periodu piešķirams un izmaksājams slimības pabalsts. Ja persona ir nosūtīta veikt analīzes par saslimšanu ar Covid-19 un analīzes ir: a) pozitīvas – slimības pabalstu piešķir par laiku no darbnespējas pirmās dienās līdz persona ir atguvusi darbības; b) negatīvas, bet darbnespēja turpinās, izsniegtā darbnespējas lapa B noslēdzama trešajā darbnespējas dienā un atverama darbnespējas lapa A. Par pirmajām trim dienām tika piešķirts slimības pabalstu 80% apmērā no pabalsta saņēmēja vidējās apdrošināšanas iemaksu algas. Šādas normas tika pieņemtas, lai sniegtu atbalstu darba devējiem, mazinot izmaksas, un darbiniekiem, motivējot tos izolēties, tādējādi mazinot slimības izplatību. Treškārt, tika noteikts, ka personai, kurai sakarā ar elpošanas sistēmas saslimšanu izsniegta darbnespējas lapa A, kā arī tiesības uz darba devēja izmaksājamo slimības naudu radušās līdz 15.11.2020., un darbnespēja nepārtraukti turpinās pēc 16.11.2020., slimības naudu par pārejošu darbnespēju līdz 10. darbnespējas dienai izmaksā darba devējs.

¹¹⁸ Kļave, E. et al. (2021). ESPN Thematic Report: Social protection and inclusion policy responses to the COVID-19 crisis. Latvia, p.28.

VSAA statistikas dati par slimības pabalsta saņēmējiem vispārējā gadījumā 2020. gadā atklāj, ka to kopējais skaits bijis 177 068, kas ir par 23 868 gadījumiem (jeb 13%) vairāk nekā 2019. gadā.

Visi atbalsta pasākumi, kas tika ieviesti kā terminēti pasākumi slimības pabalsta saņemšanas iespēju un apmēra paplašināšanai vērtējami kā **mērķēti atbalsta pasākumi saslimstības ar Covid-19 mazināšanai, motivējot iedzīvotājus ne tikai ievērot epidemioloģiskās drošības noteikumus, bet arī nodrošinot tādu strādājošo ienākumu aizvietoējuma mehānismu, kas neatturētu tos no slimības pabalsta izmantošanas.**

1.2.4.3. Slimības palīdzības pabalsts Covid-19 pandēmijas apstākļos

Līdz ar Covid-19 pandēmijas izplatības intensitāti 2020. gada rudenī tika slēgtas atsevišķas pirmsskolas izglītības grupas vai iestādes, mācības skolās (vispārējās izglītības programmās) tika organizētas attālināti. Šādas prakses rezultātā ģimenēs, kurās auga bērni vecumā līdz 10 gadu vecumam (ieskaitot) vai bērns ar invaliditāti vecumā līdz 18 gadiem (ieskaitot), bija pamatotas grūtības apvienot darbu ar bērnu uzraudzību. Lai sniegtu atbalstu vecākiem, sākotnēji tika ieviests **vienreizējs slimības palīdzības pabalsts par 14 kalendārajām dienām**. Pabalsts netika piešķirts vecāku vai bērnu saslimšanas gadījumā, bet gan strādājošiem vecākiem, t.sk. pašnodarbinātām personām, kuri nevarēja pieskatīt bērnus un strādāt attālināti vai kuri nevarēja izmantot pašvaldības dienas aprūpes centrus vai dienas centru pakalpojumus, jo tie bija slēgti pandēmijas laikā. Vienreizējo slimības palīdzības pabalstu sociāli apdrošinātajai personai bija tiesības pieprasīt vienu reizi periodā no 02.12.2020.-31.12.2020. pie šādiem nosacījumiem:

- vienam no bērna vecākiem, vienam no adoptētājiem, audžuģimenes loceklim, aizbildnim vai citai personai, kura saskaņā ar bāriņtiesas lēmumu bērnu faktiski kopj un audzina bērnu, ja šī persona nevar strādāt attālināti un aprūpējama bērns ir vecumā līdz 10 gadiem (ieskaitot) vai bērns ar invaliditāti līdz 18 gadu vecumam (ieskaitot), un ja bērns Covid-19 saistīto apstākļu dēļ nedrīkst apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi vai mācības vispārējās izglītības programmā notiek attālināti;
- vienai personai, kura ir atbalsta persona personai ar invaliditāti no 18 gadu vecuma, kurai pašvaldība piešķirusi dienas aprūpes centra vai dienas centra pakalpojumu un kura ar Covid-19 saistīto apstākļu dēļ nedrīkst apmeklēt dienas aprūpes centru.

Vienreizējo slimības palīdzības pabalstu izmaksāja 60% apmērā no pabalsta pieprasītāja vidējās apdrošināšanas iemaksu algas par iepriekšējiem 12 kalendārajiem mēnešiem, tas netika aplikts ar IIN. Pabalstu neizmaksāja gadījumos, ja persona bija nodarbināta, veica saimniecisko darbību un guva ienākumus vai personai bija piešķirts kāds cits pabalsts – slimības pabalsts, vecāku pabalsts, maternitātes pabalsts, paternitātes pabalsts vai dīkstāves atbalsts. Ņemot vērā, ka vidējā sociālās apdrošināšanas iemaksa par slima bērna aprūpi 2020. gada pirmajos deviņos mēnešos bija 36,07 EUR dienā, tika aprēķināts, ka vidējais pabalsta apmērs dienā bija 21,64 EUR. Pieņemot, ka viena strādājoša persona ir tiesīga saņemt slimības pabalstu par vienu personu ar invaliditāti, vidējais sociālās apdrošināšanas iemaksu apmērs dienā 2020. gada pirmajos deviņos mēnešos bija 30,51 EUR. Piešķirot 60% no algas, plānotais vidējais pabalsta apmērs dienā tika lēsts 18,31 EUR apmērā¹¹⁹. No

¹¹⁹ Grozījumu likumā “Par maternitātes un slimības apdrošināšanu” anotācija. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf> (sk. 31.05.2022.).

slimības palīdzības pabalsta netika atskaitīts IIN. Tādējādi tas būtībā bija līdzvērtīgs slimības pabalstam, ko vecāki saņem slima bērna kopšanas gadījumā un kas tiek maksāts 80% apmērā no vidējās sociālās apdrošināšanas iemaksu algas. VSAA 2020. gada jūnija dati (aktualizēti 2020. gada novembrī) par ģimenes valsts pabalsta saņēmējiem, kuri ir nodarbināti (ir atvērts darba ņēmēja vai pašnodarbinātas personas statuss) un kuriem ir bērns vecumā līdz 10 gadiem (ieskaitot) vai bērns ar invaliditāti vecumā līdz 18 gadiem, liecināja, ka tādas ir 109 755 personas¹²⁰. Tās bija uzskatāmas par potenciālajiem vienreizējā slimības pabalsta saņēmējiem. Saskaņā ar LM datiem 2020. gada decembrī pabalstu saņēma 295 personas. Pabalsta vidējais piešķirtais apmērs vienā dienā bija 20,03 EUR.¹²¹ Pabalsta pieprasīšanas administratīvais slogs vērtējams kā drīzāk augsts – nepieciešamība iesniegt iesniegumu, izziņu no izglītības iestādes un darba devēja, kas, iespējams, arī izskaidro nelielo pabalsta saņēmēju skaitu.

10.12.2020. grozījumi¹²² likumā noteica, ka slimības palīdzības pabalsts var tikt pieprasīts līdz 30.06.2021., turklāt periodā no 01.01.2021. – 30.06.2021. šo pabalstu bija iespējams pieprasīt vairākkārt un uz tik ilgu laiku, kāds nepieciešams, ja to apliecināja attiecīgie iestāžu dokumenti un darba devēja apliecinājums, ka darbiniekam nav iespēja strādāt attālināti. Attiecīgi, tika mainīts arī pabalsta nosaukums, svītrojot tajā vārdu “vienreizējs”. Ja vecākiem ir vairāki bērni, pabalstu bija tiesības saņemt ikreiz, kad kādam no bērniem Covid-19 apstākļu dēļ bija jāpaliek mājās, attiecīgi – arī vienam no vecākiem. Ja izglītības iestādes nevarēja apmeklēt vairāki bērni, tad vecākam tika izmaksāts tikai viens pabalsts. Pabalstu par vienu un to pašu bērnu varēja saņemt viens vecāks.

Gan vienreizējais slimības palīdzības pabalsts, gan slimības palīdzības pabalsts vērtējami kā **mērķēts atbalsta pasākums** Covid-19 pandēmijas seku mazināšanai vecākiem un atbalsta personām, kas pieejams personām ar invaliditāti **ar pozitīvu ietekmi uz šo mērķa grupu tiešajiem ienākumiem**. Vienlaikus to saņēma ļoti neliela daļa no potenciālajiem saņēmējiem.

1.2.4.4. Pabalsts krīzes situācijā Covid-19 pandēmijas apstākļos

20.03.2020., uzreiz pēc ārkārtas situācijas izsludināšanas, tika pieņemti grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā¹²³ ar pārejas noteikumiem 37. punktā, nosakot, ka ārkārtējās situācijas laikā sakarā ar Covid-19 izplatību un vienu kalendāra mēnesi pēc ārkārtējās situācijas beigām pašvaldība piešķir ģimenei (personai), kura ārkārtējās situācijas dēļ nespēj nodrošināt savas pamatvajadzības, šā likuma 35. panta otrajā daļā noteikto pabalstu krīzes situācijā, kas tiek izmaksāts no pašvaldības budžeta līdzekļiem. Faktiski tas nozīmēja, ka tika paplašināts pabalsta krīzes situācijā potenciālo saņēmēju loks. Vienlaicīgi tika paredzēts, ka valsts daļēji kompensē pašvaldību izdevumus par pabalstu krīzes situācijā nodrošināšanu, piešķirot mērķdotāciju pašvaldībām izdevumu segšanai 50% apmērā no ģimenei (personai) izmaksātā pabalsta krīzes situācijā apmēra, bet ne vairāk kā 40 EUR mēnesī vienai personai triju mēnešu periodā. Tādējādi kopumā valsts līdzfinansēja līdz 120 EUR apmērā pabalstu krīzes situācijā vienai pieaugušai personai

¹²⁰ Likumprojekta “Grozījums likumā “Par maternitātes un slimības apdrošināšanu”” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/04EF01A5D75F756DC225862B00482CB5?OpenDocument> (sk. 01.06.2022.).

¹²¹ Nerepublicēti LM (VSAA) dati.

¹²² Grozījumi likumā “Par maternitātes un slimības apdrošināšanu” (10.12.2020.). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/319558> (sk. 31.05.2022.).

¹²³ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/313378> (sk. 31.05.2022.).

mājsaimniecībā triju mēnešu periodā. Valsts līdzfinansējuma summa mēnesī bija zemāka par valsts noteikto GMI līmeni (64 EUR).

Ar 16.04.2020. grozījumiem¹²⁴ likuma pārejas noteikumi tika papildināti ar 39. punktu, nosakot, ja ģimene (persona), tai skaitā audžuģimene un aizbildnis, kam ir tiesības uz šo pārejas noteikumu 37. punkta 1. apakšpunktā minēto pabalstu krīzes situācijā, aprūpē bērnu līdz 18 gadu vecumam, pašvaldība palielina izmaksājamā pabalsta apmēru par **50 EUR mēnesī katram bērnam**, un valsts to pašvaldībai kompensē 100% apmērā. Šādu piemaksu periodā 14.03.2020. līdz 31.07.2020. izmaksāja par 2525 bērniem. Šis papildu atbalsta pasākums vērtējams kā **mērķēts atbalsts krīzes situācijā nonākušām ģimenēm, kurās aug bērni, ar pozitīvu ietekmi uz to tiešajiem ienākumiem.**

07.05.2020. grozījumi¹²⁵ likumā precizēja jaunievesto atbalstu, nosakot, ka pabalstu krīzes situācijā nepiešķir, ja ir piešķirts dīkstāves pabalsts vai dīkstāves palīdzības pabalsts. Tas nozīmē, ka persona vienlaicīgi nevarēja pretendēt uz diviem pabalstiem (pabalstu krīzes situācijā un dīkstāves palīdzības pabalstu), kā arī izslēdza dubultfinansējumu un ļāva pašvaldībām nepalielināt izmaksājamā pabalsta krīzes situācijā apmēru par 50 EUR mēnesī katram bērnam, gadījumā, ja personai tas jau bija piešķirts kā piemaksa, saņemot dīkstāves palīdzības pabalstu.

Valsts kontroles revīzijā¹²⁶ konstatēts, ka periodā no 14.03.2020. līdz 31.07.2020. no 119 pašvaldībām pabalstu krīzes situācijā ir izmaksājušas 80 pašvaldības, kopā tam izlietojot 656 257 EUR. Ne visas pašvaldības bija izmantojušas iespēju no valsts saņemt maksimālo mērķdotācijas apmēru. Lai saņemtu maksimālo mērķdotācijas apmēru, pabalsta apmērs pašvaldībai bija jānosaka vismaz 80 EUR apmērā, bet 14 pašvaldības to bija noteikušas mazākā apmērā. Pabalsta krīzes situācijā apmērs pašvaldībās atšķīrās robežās no 30 EUR līdz 150 EUR. Vairumā pašvaldību tas bija 80 EUR apmērā pieaugušai personai, papildus piešķirot arī 50 EUR apmērā par katru aprūpē esošo bērnu līdz 18 gadu vecumam. Saskaņā ar Valsts kontroles revīzijā konstatēto pabalsta izmaksa četrus mēnešu periodā veikta par 5 506 personām jeb vidēji par 1101 personu mēnesī, lai gan sākotnējās aplēses vēstīja, ka šāds atbalsta instruments varētu būt nepieciešams 18 000 personām. Valsts kontroles revidenti secina, ka zemais pabalsts krīzes situācijā saņēmēju skaits skaidrojams ar nepietiekamu iedzīvotāju informētību par šādu atbalsta veidu. Vienlaikus jānorāda, ka saskaņā ar LM apkopotajiem pašvaldību administratīvajiem datiem, pabalsts krīzes situācijā, ko iespējams saņemt arī vispārējā kārtībā atbilstoši Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā noteiktajām normām, kopumā 2020. gadā tika piešķirts 10 246 personām, salīdzinot ar 3 873 personām 2019. gadā.¹²⁷ Tātad pabalsts krīzes situācijā 2020. gadā kopumā tika nodrošināts 2,6 reizes lielākam personu skaitam. Covid-19 pandēmijas apstākļos valsts, paplašinot pabalsta krīzes situācijā pretendentu loku un nodrošinot daļēju tā finansējumu, sniedza papildu atbalstu pabalsta krīzes situācijā nodrošināšanai pašvaldībās, kas vērtējams kā **mērķēts atbalsts krīzē nonākušām mājsaimniecībām ar pozitīvu ietekmi uz to tiešajiem ienākumiem ārkārtas situācijas apstākļos.**

¹²⁴ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/314097> (sk. 31.05.2022.).

¹²⁵ Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2020/88B.3> (sk. 31.05.2022.).

¹²⁶ Valsts kontrole (2020). Starpziņojums. Labklājības ministrijai piešķirtā finansējuma izlietojums pašvaldību izmaksātā pabalsta krīzes situācijā līdzfinansēšanai. Pieejams: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/covid-19/covid-19-krizes-izdevumu-parbaudes/noslegtas-parbaudes> (sk. 02.06.2022.).

¹²⁷ LM Oficiālā statistika. Gada dati. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/par-2020-gadu> (sk. 02.06.2022.).

1.2.4.5. Izmaiņas valsts fondēto pensiju shēmas darbībā

No 01.01.2020. stājās spēkā 11.10.2018. grozījumi Valsts fondēto pensiju likumā, kas paredz, ka fondēto pensiju shēmas dalībnieks var izvēlēties, kā tiks izmantots viņa uzkrātais kapitāls 2. pensiju līmenī gadījumā, ja persona nomirs pirms vecuma pensijas sasniegšanas (tai skaitā priekšlaicīgi). Pēc būtības šie grozījumi noteica iespēju mantot 2. pensiju līmenī uzkrāto kapitālu. Fondētās pensijas (2. pensiju līmenis) kapitāls var tikt izmantots vienā no trim veidiem, ko iepriekš izvēlas fondēto pensiju shēmas dalībnieks – ieskaitīt valsts pensiju speciālajā budžetā; pievienot fondēto pensiju shēmas dalībnieka norādītās personas fondētās pensijas kapitālam; mantot Civillikumā noteiktajā kārtībā. Šis rīcībpolitikas pasākums **tikai nelielā mērā uzskatāms par tādu, kas atstāj ietekmi uz iedzīvotāju ienākumiem** (tad, ja pensiju shēmas dalībnieks izvēlēties par labu mantošanas iespējas nodrošināšanai), taču **to neparedzēja arī šī pasākuma mērķis, kas bija motivēt ieguldījumu veikšanu pensiju 2. līmenī.**¹²⁸ Ņemot vērā šos grozījumus, 13.08.2019. tika pieņemti MK noteikumi Nr. 365 “Noteikumi par valsts fondētās pensijas kapitāla izmantošanu”¹²⁹, kuri stājās spēkā no 01.01.2020. To mērķis bija noteikt valsts fondētās pensijas kapitāla izmantošanas kārtību un iesaistīto institūciju kompetences gadījumos, kad fondētās pensiju shēmas dalībnieks miris līdz vecuma pensijas piešķiršanai.

1.2.4.6. Pensiju indeksācija un vecuma pensiju apmēra izmaiņas 2020. gadā

2020. gada oktobrī tika veikta ikgadējā pensiju indeksācija, indeksējot vecuma, invaliditātes, izdienas un apgādnieka zaudējuma pensijas un atlīdzības, kuras piešķirtas vai pārrēķinātas līdz 2020. gada 30. septembrim. **Pensiju indeksācijas mērķis ir nodrošināt piešķirto pensiju un atlīdzību aizsardzību pret pirktpējas krišanos un panākt to vērtības nezaudēšanu.** 2020. gada 1. oktobrī tika indeksētas pensijas un atlīdzības vai to daļa, kas nepārsniedza 454 EUR. Savukārt tām pensijām un atlīdzībām, kuras bija lielākas par 454 EUR, indeksēja tikai šo daļu no piešķirtās summas – 454 EUR.

Kopš 2018. gada vecuma pensiju indeksācijā kā viens no kritērijiem tiek piemērots darba stāžs. Jo lielāks apdrošināšanas stāžs, jo lielāks indekss tiek piemērots¹³⁰. Ja personas apdrošināšanas stāžs bija līdz 29 gadiem, tad pensiju indeksācijā bez faktiskā patēriņa cenu indeksa tika ņemts vērā arī 50% no apdrošināšanas iemaksu algu summas reālā pieauguma procentiem, ja no 30 līdz 39 gadiem, kā arī ja pensija piešķirta par darbu kaitīgos un smagos vai sevišķi kaitīgos un sevišķi smagos darba apstākļos, – 60%, ja no 40 līdz 44 gadiem – 70%, bet, ja stāžs ir 45 gadi un vairāk, – 80%. Indeksējamā pensijas apmērā piemaksa pie valsts pensijas netiek iekļauta, piemaksu indeksē atsevišķi. Piemaksu indeksācijas rezultātā, 2020. gadā piešķirto piemaksu par katru apdrošināšanas stāža gadu palielināja no 1,61 līdz 1,67 EUR, ja vecuma pensija piešķirta līdz 31.12.1996. vai invaliditātes pensija piešķirta

¹²⁸ Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences (2021). „Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. padziļināts izvērtējums par GMI saņēmēju iztikšanas stratēģijām)”, 55.-56.lpp. Pieejams: http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/title_file/Sociala_atstumtiba_PETIJUMS.pdf (sk. 31.05.2022.).

¹²⁹ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/308729> (sk. 01.06.2022.).

¹³⁰ Vecuma pensijām 2020. gada indeksācijā tika piemēroti šādi indeksi: 1,0380, ja kopējais apdrošināšanas stāžs ir līdz 29 gadiem (šāds indekss tika piemērots arī Invaliditātes, izdienas un apgādnieka zaudējuma pensijām, kā arī apdrošināšanas atlīdzībām neatkarīgi no stāža); 1,0446, ja kopējais apdrošināšanas stāžs ir no 30 līdz 39 gadiem vai ja vecuma pensija ir piešķirta par darbu kaitīgos, smagos vai sevišķi kaitīgos, sevišķi smagos darba apstākļos (arī, ja apdrošināšanas stāžs ir mazāks par 30 gadiem); 1,0512, ja kopējais apdrošināšanas stāžs ir no 40 līdz 44 gadiem; 1,0578, ja kopējais apdrošināšanas stāžs ir 45 un vairāk gadi. Avots: VSAA mājas lapa.

un vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamais vecums sasniegts līdz 31.12.1996.; no 1,07 līdz 1,11 EUR – ja vecuma vai invaliditātes pensija piešķirta, sākot no 01.01.1997.

Kopumā indeksācijas rezultātā vidēji vecuma pensijas apmērs pieauga par 16,77 EUR. Ja darba stāžs bijis līdz 29 gadiem, tad vidējais pensijas apmēra pieaugums bija 13,30 EUR, ja apdrošināšanas stāžs bijis no 30 līdz 39 gadiem, vidējais pensijas apmēra pieaugums bija 15,61 EUR, ja stāžs bijis no 40 līdz 45 gadiem, tad vidējais pieaugums bija 17,92 EUR. Savukārt, ja apdrošināšanas stāžs bija 45 gadi un vairāk, tad pensija palielinājās par 20,23 EUR. Kopējā pensijas apmēra pieaugumā jāņem vērā arī piemaksas pie pensijas palielinājums. Būtiski norādīt, ka piemaksa par apdrošināšanas stāžu, kas uzkrāts līdz 1995. gada 31. decembrim, 2020. gadā tika piešķirta tikai pie tām vecuma un invaliditātes pensijām, kas piešķirtas līdz 2011. gada beigām¹³¹. Jāņem vērā, ka kopējā pensijas apmēra pieaugumā jāņem vērā arī piemaksas pie pensijas palielinājums. Tāpat izmaksājamās pensijas apmēru ietekmēja neapliekamais minimums pensijām, kas 2020. gadā pensijām bija 300 EUR. Attiecīgi, ienākumu daļai no pensijas, kas pārsniedza 300 EUR, tika piemērots arī IIN. Neapliekamā minimuma pensijām izmaiņas pozitīvi ietekmēja tos pensiju saņēmējus, kuru pensija pārsniedza 2019. gadā noteikto neapliekamo minimumu 270 EUR apmērā. Savukārt, īpaši zemo pensiju saņēmējiem, kuru pensijas bija vienāds vai zemākas par 270 EUR, neapliekamā minimuma pensijām palielinājums 2020. gadā neatstāja nekādu ietekmi uz pensijas apmēru.

Lai varētu novērtēt, kā mainījās vecuma pensiju saņēmēju ienākumi 2020. gadā, ko ietekmēja gan minimālās vecuma pensijas apmēra izmaiņas (sk. 1.2.3.3. sadaļu), gan ikgadējā pensiju indeksācija, ir salīdzināti dati par vidējās pensijas apmēru un vecuma pensiju sadalījumu pēc tās apmēra (ar piemaksu) periodā no 2015. gada līdz 2020. gadam (sk. 1.5. tabulu). **Vidējā vecuma pensija 2020. gada decembrī, salīdzinot ar 2019. gada decembri, pieauga par 5,7%** (2019. gadā šis pieaugums bija 15,2%, 2018. gadā – 4,2%). Pozitīvi vērtējams, ka turpināja samazināties to pensionāru īpatsvars, kuru vecuma pensijas nepārsniedza 300 EUR mēnesī, veidojot 25,3% no visiem vecuma pensiju saņēmējiem (2019. gadā – 29,3%, 2018. gadā – 42,9%). Tomēr **joprojām saglabājas teju nemainīgi liela to pensionāru daļa (10,4%), kura saņem kritiski zemas pensijas (ar piemaksu) – līdz 200 EUR mēnesī.** Par 2,5 procentpunktiem pieauga to pensionāru īpatsvars, kuru ikmēneša vecuma pensija bija robežās no 300,01 EUR līdz 400 EUR (2019. gadā attiecībā pret iepriekšējo gadu – par 3,9 procentpunktiem), par 2,6 procentpunktiem palielinājās to pensionāru īpatsvars, kuru ikmēneša vecuma pensija bija robežās no 400,01 EUR līdz 500 EUR (2019. gadā – par 4,3 procentpunktiem). Turpināja pieaugt pensionāru daļa, kuru vecuma pensijas apmērs mēnesī ir virs 500 EUR, veidojot 19% no kopējā vecuma pensiju saņēmēju skaita (2019. gadā – 15%, 2018. gadā – 11%).

¹³¹ Likuma “Par valsts pensijām” (02.1.1995.) pārejas noteikumu 41. pants (likuma vēsturiskā redakcija 01.01.2020.-31.12.2020.). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/38048> (sk. 19.08.2022.).

1.5. tabula. Vecuma pensiju sadalījums (%) pēc piešķirtā apmēra EUR (ar piemaksu) periodā no 2015. gada līdz 2020. gadam

Gads*	Vidējā vecuma pensija mēnesī	Pieaugums **	≤ 200	200,01 – 300,00	300,01 – 400,00	400,01 – 500,00	≥ 500
2015	292,76	2,3%	12,0%	58,5%	18,6%	5,1%	5,8%
2016	301,34	2,9%	12,1%	54,8%	20,5%	5,9%	6,7%
2017	318,47	5,7%	11,7%	48,2%	24,4%	7,4%	8,3%
2018	332,00	4,2%	9,8%	33,1%	36,0%	10,1%	11,0%
2019	382,31	15,2%	10%	19,3%	41,2%	14,4%	15%
2020	404,21	5,7%	10,4%	14,9%	38,7%	17%	19%

Avots: VSAA oficiālā statistika

* kalendārā gada decembrī; ** attiecībā pret iepriekšējo gadu.

2020. gadā vecuma pensijas tika piešķirtas 19 469 cilvēkiem, un to vidējais apmērs bija 427,18 EUR¹³². Nabadzības riska sliekšnis vienas personas māsaimniecībai 2020. gadā bija 472 EUR. Ņemot vērā 2020. gada decembra rādītājus par pensiju apmēru (pēc ikgadējās indeksācijas), tikai 22,4% vecuma pensionāru tā bija virs 470 EUR. Savukārt vidējā vecuma pensija 2020. gada decembrī bija 404,21 EUR (vidēji gada griezumā 392,24 EUR¹³³), veidojot 85,6% no nabadzības riska sliekšņa vērtības (2019. gadā – 86,7%, 2018. gadā – 78,7%, 2017. gadā – 86,6%, 2016. gadā – 91,3%). **Nabadzības riska indekss vienas personas māsaimniecībām vecumā virs 65 gadiem** (pēc būtības tie ir atsevišķi dzīvojoši pensionāri) **bija 73,6%** (2019. gadā – 71,7%, 2018. gadā – 74,9%, 2017. gadā – 74%, 2016. gadā – 72,8%). Kopumā **senioru grupā virs 65 gadiem nabadzības riska indekss 2020. gadā bija 44,6%** (2019. gadā – 40,9%, 2018. gadā – 47,9%, 2017. gadā – 45,7%)¹³⁴. Salīdzinot 2019. gadu un 2020. gadu, šis rādītājs bija pieaudzis par 3,7 procentpunktiem (2019. gadā attiecībā pret 2018. gadu bija samazinājums par 7 procentpunktiem). Dati par vidējās darba algas un vidējās vecuma pensijas apmēra izmaiņām atklāj, ka vidējā pensija 2020. gadā (attiecībā pret 2019. gadu) pieauga par 5,7%, kamēr vidējā bruto alga – par 6,2%, neto alga – par 6,1%, neņemot vērā patēriņa cenu kāpumu (reālais pieaugums bija par 5,9%). Tas nozīmē, ka pensiju indeksācijas pieejai joprojām nebija pensionāru ienākumu līmeni uzturoša ietekme, kaut arī darba algas un pensijas apmēra pieauguma starpībai bija tendence samazināties. 1995. gadā pieņemtajā Pensiju reformas koncepcijā¹³⁵ noteiktais mērķis nodrošināt, ka minimālās pensijas apmērs sasniedz 20% no vidējās bruto algas, lai mazinātu nabadzības risku šajā iedzīvotāju grupā, 2020. gadā netika sasniegts. Teorētiski minimālajai pensijai 2020. gadā būtu bijis jābūt 228,6 EUR mēnesī, taču reāli tās apmērs bija robežās no 88 EUR (7,7% no vidējās bruto algas) līdz 136 EUR (11,8% no vidējās bruto algas) atkarībā no personas sociālās apdrošināšanas stāža, par aprēķina bāzi ņemot valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, kas 2020. gadā tika palielināts līdz 80 EUR.

Neraugoties uz īstenotajiem pasākumiem, kuriem bija tieša ietekme uz vecuma pensijas saņēmēju ienākumiem – minimālās vecuma pensijas palielinājums (sk. 1.2.3.3. sadaļu), pensiju indeksācija, pensionāru neapliekamā minimuma palielināšana līdz 300 EUR (sk. arī 1.2.6.1. sadaļu), piemaksas palielinājums par katru nostrādāto gadu, pensionāru nabadzības riska rādītājiem 2020. gadā saglabājās tendence pieaugt, minimālās pensijas apmērs saglabājās kritiski zems. Tāpēc, kaut arī minētie

¹³² Dārziņa, L. (26.07.2021). Cik lielas ir jaunpiešķirtās vecuma pensijas un kas ietekmē to apmēru. LV.lv portāls. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/330723> (sk. 01.06.2022.).

¹³³ Labklājības ministrija (2021). Publiskā gada pārskats par 2020. gadu, 47.lpp. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/2020-gads-0> (sk. 01.06.2022.).

¹³⁴ Avots: CSP. NNR020. Nabadzības riska indekss pēc vecuma un dzimuma (%).

¹³⁵ Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/26779> (sk. 01.06.2022.).

pasākumi vērtējami kā **mērķēts atbalsts, to ietekme uz senioru ienākumiem ir bijusi nepietiekama viņu situācijas uzlabojumiem.**

1.2.5. Bērnu un ģimenes politika: atbalsta pasākumi ģimenēm ar bērniem

Bērnu un ģimenes politikas jomā 2020. gadā tika īstenotas vairākas izmaiņas gan vispārējā kārtībā – izmaiņas maternitātes, paternitātes un vecāku pabalsta saņemšanas nosacījumos, minimālo uzturlīdzekļu apmēra noteikšanā, vairāku pabalstu bez vecāku gādības palikušu bērnu aprūpei apmēra noteikšanā, gan kā ārkārtas terminēti atbalsta pasākumi Covid-19 pandēmijas apstākļos. Papildus šajā sadaļā ir iekļauts arī atbalsta pasākumu raksturojums mājokļu politikas jomā, jo to tiešā mērķa grupa bija ģimenes ar bērniem.

1.2.5.1. Izmaiņas maternitātes, paternitātes un vecāku pabalsta nosacījumos

2020. gadā stājās spēkā 12.12.2019. pieņemtie grozījumi likumā “Par maternitātes un slimības apdrošināšanu”, ar kuriem tika ieviesti vairāki nosacījumi tiesībām uz maternitātes, paternitātes un vecāku pabalstu īpašās situācijās, nosakot šādas izmaiņas:

- paplašināts personu loks, kurām ir tiesības uz maternitātes pabalstu, proti, šādas tiesības tika piešķirtas arī tad, ja sieviete a) zaudējusi darba ņēmēja vai pašnodarbinātā statusu ne agrāk kā 60 dienas pirms grūtniecības vai dzemdību atvaļinājuma; b) zaudējusi darba ņēmēja statusu sakarā ar uzņēmuma likvidāciju 210 dienas pirms grūtniecības atvaļinājuma sākuma datuma;
- tiesības uz maternitātes pabalstu neliedz tiesības saņemt arī vecāku pabalstu, turklāt sieviete var saņemt vecāku pabalstu arī tad, ja tā piešķiršanas dienā viņa nav nodarbināta, bet viņai par šo bērnu ir bijis piešķirts maternitātes pabalsts;
- ja nākamais bērns piedzims, kamēr iepriekšējam vēl nav trīs gadu vecums (iepriekš divu gadu vecums), vecāku pabalsts nav mazāks kā par iepriekšējo bērnu, kas ir labvēlīgāks nosacījums vecākiem, kuriem ir bērni ar mazu vecuma starpību;
- par vienu un to pašu bērnu ir tiesības izvēlēties vecāku pabalstu uz vienu no diviem periodiem: a) bērna kopšanai līdz viena gada vecumam (šādā gadījumā pabalsta apmērs ir 60% no pabalsta saņēmēja vidējās apdrošināšanas iemaksu algas); b) bērna kopšanai līdz pusotra gada vecumam (pabalsta apmērs ir 43,75% no pabalsta saņēmēja vidējās apdrošināšanas iemaksu algas);
- no 01.09.2020. tiesībām uz maternitātes, paternitātes un vecāku pabalstu noteikts nepieciešamas sociālās apdrošināšanas kvalifikācijas periods, tāpat kā tas jau ir slimības pabalsta saņemšanai: ne mazāk kā trīs mēnešus pēdējo sešu mēnešu periodā vai sešus mēnešus pēdējo 24 mēnešu periodā pirms mēneša, kurā iestājies apdrošināšanas gadījums;
- par vienu un to pašu periodu, par vienu bērnu personai ir tiesības uz vienu pabalstu jeb ienākumu atvietošanu;
- ja bērns, par kuru jau ir bijis piešķirts vecāku pabalsts, tiek nodots ārpusģimenes aprūpē un vecāku pabalstu pieprasa aizbildnis, audžuvecāks vai adoptētājs, tad ārpusģimenes audzinātājam ir tiesības mainīt iepriekšējā pabalsta saņēmēja izvēlēto vecāku pabalsta izmaksas ilgumu;
- precizēta 30% vecāku pabalsta izmaksa strādājošiem vecākiem, nosakot, ka tiek ņemts vērā bērna kopšanas atvaļinājuma periods, turklāt vecāku pabalsta izmaksa 30% apmērā netiek rēķināta par visu kalendāro mēnesi, kurā ir ienākums, bet proporcionāli par kalendāra dienām;

- remigrējošam diasporas loceklim, nosakot tiesības uz pabalstu, ņem vērā attiecīgos apdrošināšanas periodus ES dalībvalstī, Šveices Konfederācijā, Eiropas Ekonomikas zonas dalībvalstī, un lēmumu pieņem 10 darba dienu laikā pēc informācijas saņemšanas no ārvalsts kompetentās iestādes (spēkā no 01.09.2020.).

Kopumā ieviestās izmaiņas vērtējamas kā **labvēlīgāki nosacījumi maternitātes, paternitātes un vecāku pabalsta piešķiršanas kārtībā**. Saskaņā ar VSAA datiem 2020. gadā vērojama kopējā tendence nedaudz samazināties maternitātes un paternitātes pabalsta saņēmēju skaitam (sk. 1.1. attēlu), kas lielā mērā skaidrojams ar dzimstības samazināšanos (absolūtos skaitļos 2020. gadā piedzima 17 552 bērni, kas ir par 1234 bērniem mazāk kā 2019. gadā). LM publiskajos gada pārskatos ir apkopoti dati par vidējo pabalsta saņēmēju skaitu mēnesī. Ja 2019. gadā vidēji mēnesī maternitātes pabalstu saņēma 1 386 personas, tad 2020. gadā – 1 326 personas. Vidējais paternitātes pabalsta saņēmēju skaits mēnesī 2020. gadā bija 816 personas, 2019. gadā – 877 personas. Savukārt, vecāku pabalsta vidējais saņēmēju skaits mēnesī 2020. gadā bija 21 327 personas, 2019. gadā – 21 752 personas¹³⁶, tātad arī vecāku pabalsta saņēmēju skaita dinamikā vērojama lejupslidoša kopējā tendence.

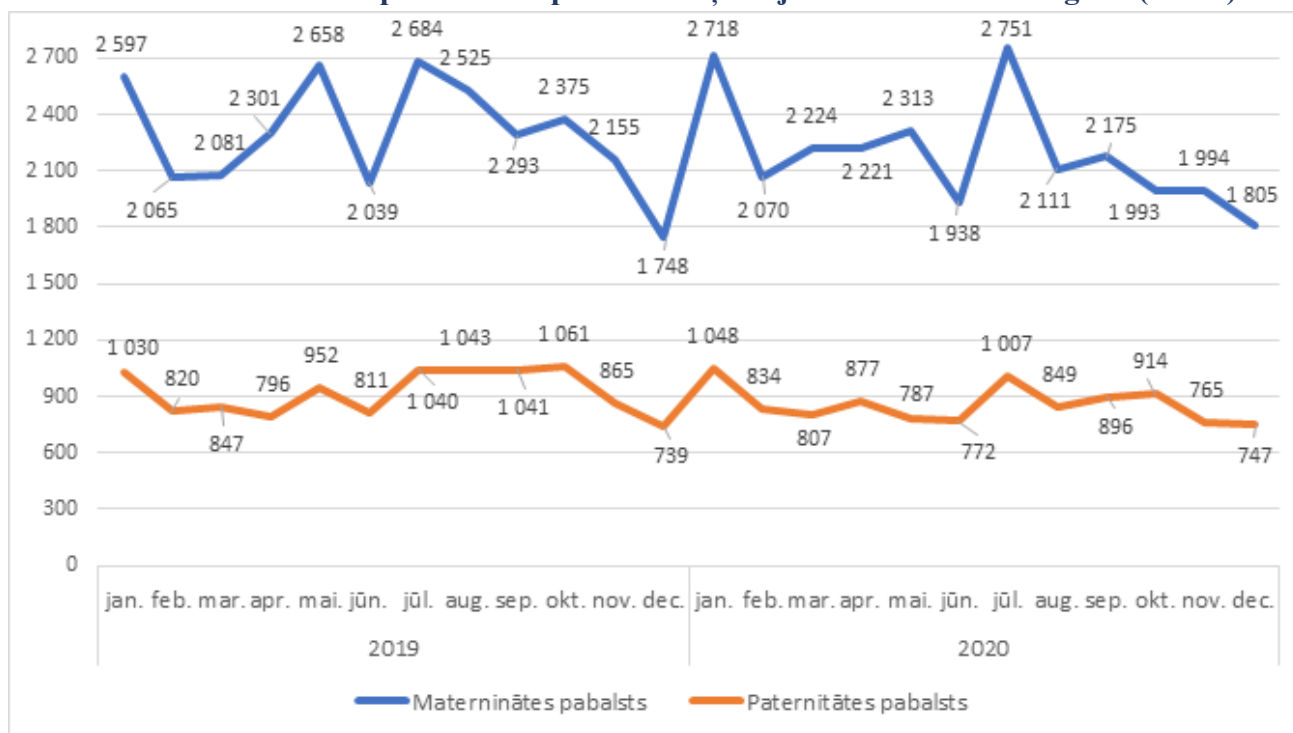
Pozitīvas izmaiņas 2020. gadā novērojamas maternitātes, paternitātes un vecāku **pabalsta vidējā apmēra dinamikā, kas pieauga par 6,8% līdz 9,6%**. Vidējais maternitātes pabalsta apmērs mēnesī 2020. gadā bija 3 209,01 EUR¹³⁷, 2019. gadā – 3 019,60 EUR, kas nozīmē pieaugumu par 189,41 EUR jeb 6,2%. Vidējais paternitātes pabalsta apmērs mēnesī 2020. gadā pieauga par 24,07 EUR jeb 6,7% (attiecīgi no 359,03 EUR 2019. gadā līdz 383,10 EUR 2020. gadā), savukārt vidējais vecāku pabalsta apmērs mēnesī pieauga par 41,47 EUR jeb 10% (attiecīgi no 412,07 EUR 2019. gadā līdz 453,54 EUR 2020. gadā)¹³⁸. Vecāku pabalsta vidējā apmēra mēnesī pieaugums par 4,1 procentpunktu pārsniedz vidējās neto darba algas pieaugumu 2020. gadā - neto darba samaksas reālais pieaugums, ņemot vērā patēriņa cenu kāpumu, bija 5,9% (sk. plašāk vidējās darba algas izmaiņas 2020. gadā 1.2.6.1. sadaļā). Arī maternitātes un paternitātes pabalstu vidējā apmēra pieaugums pārsniedza darba algas pieaugumu.

¹³⁶ Labklājības ministrija (2021). Publiskā gada pārskats par 2020. gadu, 48.lpp.; Labklājības ministrija (2020). Publiskā gada pārskats par 2019. gadu, 38.lpp.

¹³⁷ Maternitātes pabalsts par visu pirmsdzemdību vai pēcdzemdību periodu.

¹³⁸ Labklājības ministrija (2021). Publiskā gada pārskats par 2020. gadu, 48.lpp.; Labklājības ministrija (2020). Publiskā gada pārskats par 2019. gadu, 38.lpp.

1.1. attēls. Maternitātes un paternitātes pabalstu saņēmēju skaits 2019.-2020. gadā (skaits)

Avots: VSAA Oficiālās statistikas dati.

Ieviestās izmaiņas visos trīs aplūkotajos pabalstu veidos vērtējamās kā **mērķēts atbalsts ģimenēm ar bērniem ar pozitīvu ietekmi uz to tiešajiem ienākumiem**, lai, nodrošinot pēc iespējas labvēlīgus materiālos apstākļus bērna gaidīšanas un pirmā vai pusotra gada dzīves laikā, veicinātu bērnu dzimstību, īpaši ģimenēs, kurās jau ir bērni.

1.2.5.2. Minimālais uzturlīdzekļu apmērs bērniem

Saskaņā ar 14.11.2019. grozījumiem Uzturlīdzekļu garantiju fonda likumā no 01.01.2020. valsts garantēto uzturlīdzekļu apmērs netiek piesaistīts minimālās algas apmēram un tiek noteikts konstantā apmērā. Šāds lēmums, kā skaidrots tiesību akta anotācijā¹³⁹, tika pieņemts, lai līdzsvarotu no Uzturlīdzekļu garantiju fonda izmaksājamo uzturlīdzekļu apmēru ar valsts budžeta iespējām. Problēmas cēlonis ir uzturlīdzekļu nemaksātāju parādsaistību pieaugums pret valsti. Līdz ar to saskaņā ar 10.12.2019. MK noteikumiem Nr. 606 “Noteikumi par uzturlīdzekļu apmēru, ko izmaksā no Uzturlīdzekļu garantiju fonda”¹⁴⁰ **2020. gadā minimālo uzturlīdzekļu apmērs saglabājās 2019. gada līmenī: 107,50 EUR katram bērnam no viņa piedzimšanas līdz septiņu gadu vecumam un 129 EUR katram bērnam no septiņu gadu līdz 18 gadu vecumam un pilngadīgai personai no 18 līdz 21 gada vecuma sasniegšanai, ja tā turpina apgūt pamatizglītību, vidējo izglītību, arodizglītību vai speciālo izglītību.** Valsts nodrošinātie minimālie uzturlīdzekļi ir **mērķēts atbalsts bērniem, kuru ikdienas aizgādību īsteno viens no vecākiem**, bet plašākā izpratnē viena vecāka māsaimniecībām, kas ir viena no nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām grupām. Lēmums pārtraukt piesaistīt minimālo uzturlīdzekļu apmēru minimālajai algai vai kādam citam no valstī noteiktajiem

¹³⁹ Likumprojekta “Grozījumi Uzturlīdzekļu garantiju fonda likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/DF021D80D1E171F2C225849000646743?OpenDocument> (sk. 02.06.2022.).

¹⁴⁰ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/311357> (sk. 12.05.2022.).

minimālo ienākumu līmeņiem pēc būtības **radīja negatīvu ietekmi uz bērnu labklājību, kuru aizgādību īsteno viens no vecākiem**. Statistikas dati rāda, ka 2020. gadā pieauga viena pieaugušā ar bērniem māsaiņniecību īpatsvars, kuru ienākumi mēnesī ir zem minimālā ienākuma līmeņa (2020. gadā – 426,7 EUR¹⁴¹), sasniedzot 21% (2019. gadā – 17,3%, 2018. gadā – 8,1%). Tāpat par 6,8 procentpunktiem pieauga šādu māsaiņniecību nabadzības riska indekss: ja 2019.gadā tas bija 30,6%, tad 2020. gadā jau 37,4%. Savukārt, attiecībā pret 2018. gadu šis pieaugums ir vēl ievērojamāks – par 11,2 procentpunktiem. Šos rādītājus ietekmējošo faktoru kopums, protams, ir kompleks, taču tas ietver arī minimālo uzturlīdzekļu apmēru, ko bērniem garantē valsts, ja viens no vecākiem nepilda savus pienākumus saistībā ar bērna materiālo nodrošinājumu.

1.2.5.3. Pabalsts aizbildnībā esoša bērna uzturēšanai, bērna adopcijas pabalsts un pabalsts audžuģimenei bērna uzturam

Ņemot vērā augstāk aplūkotos 10.12.2019. grozījumus MK noteikumos Nr. 606, kas noteica minimālo uzturlīdzekļu apmēru kā konstantu summu, nesaistot to vairs ar minimālās algas apmēru, atbilstoši grozījumi tika veikti arī MK noteikumos¹⁴², kas regulē pabalsta aizbildnībā esoša bērna uzturēšanai, bērna adopcijas pabalsta un pabalsta audžuģimenei apmēru. Līdz ar to tika līdzsvarots pabalsta aizbildnībā esoša bērna uzturēšanai un bērna adopcijas pabalsta apmērs ar minimālo uzturlīdzekļu apmēru, nosakot, ka no 01.01.2020. pabalsta aizbildnībā esoša bērna uzturēšanai un bērna adopcijas pabalsta apmērs netiek piesaistīts minimālās algas apmēram un abos gadījumos tiek noteikts konstantā apmērā.

Salīdzinot ar 2019. gadu, šo pabalstu apmērs 2020. gadā netika mainīts un saglabājās iepriekšējā līmenī: 107,50 EUR mēnesī par bērnu līdz septiņu gadu vecuma sasniegšanai, un 129,00 EUR mēnesī par bērnu, kurš sasniedzis septiņu gadu vecuma. Saskaņotas izmaiņas tika veiktas arī attiecībā uz atbalstu audžuģimenei, nosakot, ka pabalsts bērna uzturam 2020. gadā paliek iepriekšējā gada apmērā – 215,00 EUR mēnesī bērnam līdz septiņu gadu vecuma sasniegšanai un 258,00 EUR mēnesī no septiņu gadu vecuma līdz 18 gadu vecumam. 2020. gada beigās 752 audžuģimenēs dzīvoja 1 377 bērni. LM informatīvajā ziņojumā “Ziņojums par bērnu stāvokli valstī 2019.un 2020.gadā” secināts, ka bērnu skaitam, kuriem nodrošināta aprūpe audžuģimenē, 2020. gadā bija tendence palielināties (salīdzinot ar 2019. gadu, 2020. gadā audžuģimenēs dzīvoja par 22 bērniem vairāk; salīdzinot ar 2018. gadu – par 131 bērnu vairāk)¹⁴³. 2020. gadā vidēji mēnesī pabalstu aizbildnībā esoša bērna uzturēšanai saņēma 1 200 personas (pabalsta vidējais apmērs mēnesī bija 116,79 EUR), pabalstu par bērna adopciju vidēji mēnesī saņēma – 979 personas (pabalsta vidējais apmērs mēnesī bija 124,49 EUR)¹⁴⁴.

Izmaiņas visu trīs pabalstu apmēra noteikšanā 2020. gadā **nav uzskatāms par mērķētu atbalstu bez vecāku aprūpes palikušiem bērniem**. Tā kā 2020. gada vidējā inflācija valstī bija zema (0,2%),

¹⁴¹ Aprēķins, piemērojot atbilstošo minimālā ienākuma līmeņa ekvivalences skalu (1; 0,7; 07), bāzes vērtība 40% no ienākumu mediānas (pie attiecīgās ekvivalences skalas). Minimālā ienākuma līmenis vienas personas māsaiņniecībā 2020. gadā bija 251 EUR (CSP, NNM0101).

¹⁴² 22.12.2009. MK noteikumi Nr. 1643 “Kārtība, kādā piešķir un izmaksā pabalstu aizbildnim par bērna uzturēšanu”; 23.04.2019. MK noteikumi Nr. 177 “Kārtība, kādā piešķir un izmaksā bērna adopcijas pabalstu”; 26.06.2018. MK noteikumos Nr. 354 “Audžuģimenes noteikumi”.

¹⁴³ Labklājības ministrija (21.12.2021.). Informatīvais ziņojums “Ziņojums par bērnu stāvokli valstī 2019.un 2020.gadā”, 566.lpp. Pieejams: https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/cf2cdb15-1e26-4230-aba4-13cb0530d217 (sk. 02.06.2022.).

¹⁴⁴ Labklājības ministrija (2021). Publiskā gada pārskats par 2020. gadu, 49.lpp.

turklāt patēriņa precēm un daļai pakalpojumu tā bija pat negatīva¹⁴⁵, pabalstu apmēra saglabāšana 2019. gada līmenī neradīja būtisku negatīvu ietekmi uz ģimeņu, kuras uzņēmušās rūpes par bez vecāku gādības palikušiem bērniem, materiālo situāciju kopējā ekonomisko procesu kontekstā.

1.2.5.4. Atbalsts ģimenēm ar bērniem Covid-19 pandēmijas apstākļos 2020. gadā

Lai sniegtu atbalstu ģimenēm ar bērniem Covid-19 pandēmijas dēļ izsludināto ārkārtējo situāciju laikā 2020. gadā tika īstenoti vairāki atbalsta pasākumi, lai nepasliktinātos ģimeņu ar bērniem materiālā situācija. Periodā no 12.03.2020. līdz 09.06.2020. tika palielināti divi pabalsti ģimenēm ar bērniem – bērnu kopšanas pabalsts, pabalsts aizbildnībā esoša bērna uzturēšanai. Tāpat šajā periodā tika piešķirta vienreizēja piemaksa vecākiem, kuri audzina bērnu ar invaliditāti, nodrošināts vecāku pabalsta izmaksas turpinājums, kā arī izveidots speciāls slimības palīdzības pabalsts tieši bērnu vecākiem (sk. 1.2.4.3. sadaļu).

Bērna kopšanas pabalsta apmērs tika palielināts no 42,69 EUR līdz 171 EUR mēnesī bērniem no pusotra gada līdz diviem gadiem¹⁴⁶. Pabalsts kopā tika izmaksāts 13 715 personām, faktiski tam izlietojot 3 373 394 EUR jeb 79% no plānotā finansējuma.¹⁴⁷ **Pabalsta aizbildnībā esoša bērna uzturēšanai** apmērs par bērnu līdz septiņu gadu vecumam tika noteikts 161,25 EUR mēnesī (vispārējā kārtībā 107,5 EUR), savukārt par bērnu vecumā no septiņiem gadiem – 193,50 EUR (vispārējā kārtībā 129 EUR) mēnesī.¹⁴⁸ Vecākiem, kuriem bija piešķirta piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu ar invaliditāti, tika izmaksāta **vienreizēja piemaksa 150 EUR apmērā**. Tika noteikts, ka vienreizējā piemaksa a) tiek izmaksāta bez papildu iesnieguma no bērna ar invaliditāti likumiskā pārstāvja puses; b) tiek izmaksāta neatkarīgi no tā, vai vecāks turpina strādāt un saņemt algu, saņem dīkstāves pabalstu, dīkstāves palīdzības pabalstu, bezdarbnieka pabalstu, bezdarbnieka palīdzības pabalstu vai kādu no citiem mērķētajiem pabalstiem, kas tiek izmaksāts ārkārtējās situācijas laikā.¹⁴⁹ Piemaksa tika izmaksāta 8 108 bērniem, kopā tam izlietojot 1 216 200 EUR.¹⁵⁰ Šī atbalsta pasākuma pamatojumā norādīts, ka ārkārtas situācijā “ģimenēm, kurās aug bērni ar invaliditāti, rodas papildu pienākumi un izdevumi, lai nodrošinātu bērna aprūpi esošajā līmenī, ņemot vērā, ka bērni nepameklē izglītības iestādes, ārstniecības pakalpojumu pieejamība ir ierobežota un dienas aprūpes centri, kas, tai skaitā nodrošina pieskatīšanas funkciju, arī ir slēgti”¹⁵¹. 2020.gada martā piemaksa tika izmaksāta 7,97

¹⁴⁵ Oficiālās statistikas portāls. Datu bāze “Valsts un ekonomika. Patēriņa cenas. Patēriņa cenu indekss un pārmaiņas”. Pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_VEK_PC_PCI/?tablelist=true (sk. 02.06.2022.).

¹⁴⁶ 14.05.2020. Grozījums Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumos Nr. 1609 “Noteikumi par bērna kopšanas pabalsta un piemaksas pie bērna kopšanas pabalsta un vecāku pabalsta par dvīņiem vai vairākiem vienās dzemdībās dzimušiem bērniem apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta un piemaksas piešķiršanas un izmaksas kārtību”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/314852> (sk. 02.06.2022.).

¹⁴⁷ Valsts kontrole (2020). Labklājības ministrijai piešķirtā finansējuma izlietojums vecāku pabalsta izmaksas turpinājumam, vienreizējās piemaksas pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu izmaksai un bērna kopšanas pabalsta apmēra palielināšanai, 15. lpp. Pieejams: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/covid-19/covid-19-krizes-izdevumu-parbaudes/noslegtas-parbaudes> (sk. 02.06.2022.).

¹⁴⁸ 05.05.2020. Grozījums Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumos Nr. 1643 “Kārtība, kādā piešķir un izmaksā pabalstu aizbildnībā esoša bērna uzturēšanai”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/314472> (sk. 02.06.2022.).

¹⁴⁹ 14.05.2020. Grozījums Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumos Nr. 1517 “Noteikumi par ģimenes valsts pabalstu un piemaksām pie ģimenes valsts pabalsta”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/314711> (sk. 02.06.2022.).

¹⁵⁰ Valsts kontrole (2020). Labklājības ministrijai piešķirtā finansējuma izlietojums vecāku pabalsta izmaksas turpinājumam, vienreizējās piemaksas pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu izmaksai un bērna kopšanas pabalsta apmēra palielināšanai, 12.lpp.

¹⁵¹ Grozījuma Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumos Nr. 1517 “Noteikumi par ģimenes valsts pabalstu un piemaksām pie ģimenes valsts pabalsta” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40487302> (sk. 02.06.2022.).

tūkstošiem bērnu, bet visas ārkārtējās situācijas laikā – 8,1 tūkstotim bērnu kopumā. Piemaksa tika paredzēta arī bērnam, kam invaliditāte bija noteikta laikā no 12.03.-09.06.2020. saskaņā ar VDEĀK sniegto informāciju¹⁵².

Vēl viens būtisks atbalsta pasākums ģimenēm ar bērniem Covid-19 pandēmijas apstākļos 2020. gadā bija **vecāku pabalsta turpinājums**. Reaģējot uz 12.03.2020. izsludināto ārkārtas stāvokli valstī, 03.04.2020. tika pieņemti grozījumi likumā “Par maternitātes un slimības apdrošināšanu”¹⁵³, kas paredzēja atbalstu vecākiem, kuriem piešķirtā vecāku pabalsta periods (līdz bērna viena gada vai pusotra gada vecumam) beidzas ārkārtējās situācijas laikā un kuriem ārkārtējās situācijas apstākļu dēļ nav iespējams atgriezties darbā, jo darba devējs nenodarbina darbinieku vai iestājusies dīkstāve, vai kuri nevar gūt ienākumus no saimnieciskās darbības. Šādos gadījumos vecākiem tika piešķirtas tiesības pieprasīt vecāku pabalsta turpinājuma izmaksu par periodu no 12.03.2020. līdz dienai, kad vecāks sāk gūt ienākumus kā darba ņēmējs vai pašnodarbinātais, bet ne ilgāk kā līdz ārkārtējās situācijas beigām. Par šo periodu vecāku pabalsta turpinājums tika izmaksāts iepriekš piešķirtā vecāku pabalsta apmērā, bet ne vairāk kā 700 EUR mēnesī. Vecāku pabalsta turpinājumu neizmaksāja, ja persona veica saimniecisko darbību un guva ienākumus vai tai bija piešķirts dīkstāves pabalsts. Ārkārtējās situācijas laikā līdz 09.06.2020. vecāku pabalsta turpinājums kopā tika izmaksāts 1118 personām, faktiski tam izlietojot tikai 714 099 EUR jeb 11% no plānotā finansējuma.¹⁵⁴ 10.12.2020. tika veikti jauni grozījumi¹⁵⁵ ar mērķi atjaunot vecāku pabalsta turpinājumu atkārtoti izsludinātās ārkārtas situācijas laikā no 9.11.2020. līdz 11.01.2021. Pabalsta saņemšanas nosacījumi palika nemainīgi.

Visas Covid-19 pandēmijas ārkārtas apstākļos īstenotās aktivitātes ģimeņu ar bērniem atbalstam 2020. gadā vērtējamas kā **mērķēts atbalsts ar tiešu pozitīvu ietekmi uz to ienākumiem ārkārtējās situācijas laikā**.

1.2.5.5. Atbalsts ģimenēm ar bērniem mājokļa jomā

30.06.2020. Grozījumi 20.02.2018. MK noteikumos Nr. 95 “Noteikumi par valsts palīdzību dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai”¹⁵⁶ bija secīgs solis mājokļa pieejamības programmas attīstībā. To mērķis bija pilnveidot valsts palīdzības sniegšanu, piešķirot garantiju un subsīdiju, atbalstot ģimenes ar bērniem un ģimenes, kurās ir gaidāms ģimenes pieaugums. Uzlabojumi, kas stājās spēkā 2020. gada jūlijā, bija vērsti vairākos virzienos. Pirmkārt, tika **pilnveidota mājokļu garantijas programma**, paredzot sekojošo:

- tika palielināts piešķiramās garantijas apmērs līdz 20% no aizdevuma ģimenēm ar trīs bērniem, līdz 30% no aizdevuma ģimenēm ar četriem un vairāk bērniem;
- tika nodrošināta iespēja saņemt garantiju 10% apmērā ģimenēm, kas vēl ir pirmā bērna gaidībās, savukārt, ja ģimenē gaidāms otrs bērns, garantijas apmērs tika noteikts 15% apmērā

¹⁵² Izvērtējums par valsts un pašvaldību nodrošināto sociālais aizsardzības pasākumu efektivitātes un pārklājuma nodrošinājumu, to ietekmi uz dažādu sociāli demogrāfisko grupu atbalstu krīzes situācijā un iedzīvotāju labklājības līmeņa nodrošināšanā, 79.-80.lpp. Pieejams: <https://www.rsu.lv/projekts/dzive-ar-covid-19> (sk. 31.05.2022.).

¹⁵³ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/313732> (sk. 02.06.2022.).

¹⁵⁴ Valsts kontrole (2020). Labklājības ministrijai piešķirtā finansējuma izlietojums vecāku pabalsta izmaksas turpinājumam, vienreizējās piemaksas pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu izmaksai un bērna kopšanas pabalsta apmēra palielināšanai, 9.lpp.

¹⁵⁵ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/319558> (sk. 02.06.2022.).

¹⁵⁶ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315787> (sk. 02.06.2022.).

(iepriekš garantijas minētajos apmēros varēja saņemt tad, ja ģimenē jau bija, attiecīgi, viens vai divi bērni);

- tika nodrošināta iespēja atkārtoti pieteikties atbalstam, ja dzēstas iepriekšējās saistības, pagājuši vismaz trīs gadi bērnu skaits ģimenē ir palielinājies;
- tika palielināts maksimālais garantijas apmērs no 200 000 EUR līdz 250 000 EUR;
- domājot par reemigrējošajām ģimenēm, tika atcelta prasība aizņēmējam būt deklarētam vai reģistrēt savu dzīves vietas adresi Latvijā, kā arī atcelta prasība aizņēmēja apgādībā esošā bērna tiesiskā statusa Latvijā pierādīšanai;
- tika paredzēta iespēja saņemt papildu 5% garantiju, ja ģimene iegādājas “A” energoefektivitātes klases vai gandrīz nulles enerģijas mājokli, tādējādi veicinot jaunbūvētu mājokļu iegādi.

Periodā no 01.07.2020.-31.10.2020. kādu no paplašinātajām mājokļa garantijas programmas ģimenēm ar bērniem iespēju bija izmantojušas 128 ģimenes, kas veidoja aptuveni 10% no visiem šīs programmas garantiju pieteikumiem. 42 ģimenes izmantoja iespēju pieteikties garantijai, vēl esot pirmā gaidībās; 31 ģimene – esot otrā vai trešā bērna gaidībās; 5 ģimenes ar četriem un vairāk bērnu izmantoja iespēju saņemt atbalstu pirmajai mājokļa iegādes vai būvniecības iemaksai garantijas veidā līdz 30% no izdevuma summas; 48 ģimenes programmas atbalstu izmantojušas darījumiem līdz 250 000 EUR; 7 ģimenes izmantoja atkārtoto iespēju piedalīties programmā.¹⁵⁷ Kopumā visā programmas darbības laikā, sniedzot valsts atbalstu mājokļa iegādei ģimenēm ar bērniem, līdz 2020. gada beigām ģimenēm ar bērniem kopā izsniegtas 15 888 garantijas 118,1 milj. EUR apjomā, no tām 2020. gadā jaunas garantijas tika izsniegtas 22,6 milj. EUR apmērā.¹⁵⁸

Otrkārt, 2020. gada vidū tika ieviesta **jauna mājokļa programma “Balsts”, lai atbalstītu daudz bērnu ģimenes, nodrošinot iespēju saņemt neatmaksājamu valsts dotāciju mājokļa iegādei vai būvniecībai.** Ģimenēm ar trīs bērniem subsīdija tika paredzēta 8 000 EUR parastam mājoklim vai 10 000 EUR apmērā, ja mājoklis atbilst energoefektivitātes prasībām par gandrīz nulles enerģijas ēkām. Ģimenēm ar četriem un vairāk bērniem subsīdijas maksimālie apmēri attiecīgi tika noteikti 10 000 EUR un 12 000 EUR. Vienlaikus vērsama uzmanība uz to, ka neatmaksājamās subsīdijas saņemšanas kritērijs paredzēja, ka izvēlētajā nekustamā īpašuma vērtība nedrīkst pārsniegt 250 000 EUR un **ienākumiem uz vienu ģimenes locekli jābūt līdz 17 000 EUR gadā pirms nodokļu nomaksas (aptuveni 1 417 EUR mēnesī).** Vēl citas prasības paredzēja, ka subsīdijas apmēram bija jābūt ne lielākam par 50% no kopējā darījuma vai būvprojekta apjoma, un saņēmējam jābūt Latvijas nodokļu rezidentam vismaz pēdējos 12 mēnešus. Tika noteikts, ka neatmaksājamo subsīdiju var saņemt arī vienlaikus ar mājokļa garantijas programmu un izmantot, lai segtu obligāto pirmo iemaksu 5% apmērā. Šāda iespēja tika pamatota ar to, ka ģimenēm, kas ikdienā dzīvo īrētos mājokļos un sedz gan īres maksu, gan dažādus izdevumus bērnu vajadzībām, ir sarežģīti iekrāt pirmo iemaksu savam mājoklim.

17.11.2020. tika apstiprināti jauni grozījumi MK noteikumos Nr. 95 ar mērķi precizēt nosacījumus valsts palīdzības sniegšanai dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai, piešķirot subsīdiju “Balsts”,

¹⁵⁷ AS “Attīstības finanšu institūcija Altum” (17.11.2020.). Ģimenes ar bērniem aktīvi izmanto mājokļa iegādes programmas paplašinātās iespējas. LV.lv portāls. Pieejams: <https://lvportals.lv/dienaskartiba/322032> (sk. 04.06.2022.).

¹⁵⁸ AS “Attīstības finanšu institūcija Altum” (2021). Konsolidētais un atsevišķais gada pārskats par gadu, kas noslēdzās 2020. gada 31. decembrī. Pieejams: https://www.nasdaqbaltic.com/market/upload/reports/altm/2020_ar_lv_eur_con_ias.pdf (sk. 04.06.2022.).

vienlaikus samazinot administratīvo slogu un nodrošinot vienlīdzīgu pieeju subsīdijas “Balsts” pretendentiem. Tika pieņemti sekojoši precizējumi:

- precizēti iesniedzamie dokumenti un datu avoti ienākumu noteikšanai subsīdijas “Balsts” saņemšanai;
- noteikts, ka ienākumi, kuri tiek vērtēti subsīdijas “Balsts” piešķiršanai, ir ienākumi par iepriekšējo taksācijas gadu atbilstoši VID izziņai vai kredītinformācijas biroja datiem;
- precizēts personu loks, kurām tiek vērtēti ienākumi, nosakot, ka tos vērtē aizņēmējam vai solidarīgiem aizņēmējiem un galvotājiem (tādējādi tika risināta problēma gadījumos, kad bērnu vecāki dzīvo šķirti un nav pieejama informācija par otra bērna vecāka ienākumiem);
- noteikts brīdis un kritēriji, kuriem izpildoties, personām, kuras jau noslēgušas hipotekārā aizdevuma līgumu ar kredītiestādi, ir iespēja pieteikties kredītiestādē subsīdijas “Balsts” saņemšanai;
- noteikti gadījumi, kad personai ir pienākums atmaksāt saņemto subsīdiju “Balsts”.

Programmas “Balsts” darbības pirmā gada laikā (2020. gada novembris – 2021. gada oktobris) 500 daudzbērnu ģimenes saņēma valsts subsīdiju mājokļa iegādei. Vidēji mēnesī ar programmas subsīdiju mājokli iegādājās 30-40 daudzbērnu ģimenes. Vairāk nekā puse jeb 56% ģimeņu, kas saņēma subsīdiju, izmantoja arī mājokļu garantiju programmu. Vidējais vienai ģimenei izmaksātās subsīdijas apmērs ir 8300 EUR, savukārt vidējais aizdevuma apjoms mājokļa iegādei, kuram ir piesaistīta arī subsīdija, ir 79000 EUR. Lielākais īpatsvars subsīdijas saņēmēju vidū bija ģimenes ar trīs bērniem (87%), savukārt 13% ģimeņu bija ar četriem vai vairāk bērniem. Aptuveni katra trešā subsīdija bija piešķirta ģimenēm reģionos, t.sk. 11% – Kurzemē, 10% – Zemgalē, 9% – Vidzemē, savukārt 3% – daudzbērnu ģimenēm Latgalē. Lielākā daļa jeb 66% subsīdiju saņēmušo ģimeņu iegādājušās mājokļus Rīgā vai Pierīgā.¹⁵⁹

Kopumā mājokļa garantijas programma un 2020. gadā ieviestās izmaiņas ir vērtējama kā mērķēts atbalsts ģimenēm ar bērniem mājokļa pieejamībai ar ietekmi uz ģimenes tiešajiem ienākumiem. Vienlaikus šīs iespējas var izmantot ļoti neliela ģimeņu ar bērniem daļa. Programmas “Balsts” piedāvājums pieejams tikai tām ģimenēm, kuru ienākumi atbilst 5. kvintilei (2020. gadā 5. kvintiles vidējie ienākumi uz vienu mājsaimniecības locekli bija 1 407 EUR, 5. kvintilē bija 10,7% no visām ģimenēm ar trīs un vairāk bērniem, kamēr 31,3% (lielākā daļa) koncentrējās 1. kvintilē, kuras vidējie ienākumi uz vienu mājsaimniecības locekli bija 214 EUR (sk. izvērsti 1.3.2. apakšnodaļu par ienākumu sadalījumu kvintiļu grupās). 2019. gadā veiktajā izvērtējumā par nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā¹⁶⁰, tika secināts, ka vislielākās grūtības ar mājokli ir ģimenēm ar bērniem, kuras neatbilst trūcīgās vai maznodrošinātās ģimenes statusam, bet kuru ienākumi apgrūtina mājokļa pieejamību privātajā sektorā, t.sk. izmantot valsts Mājokļa garantijas programmu ģimenēm ar bērniem, jo to ienākumi neatbilst programmas nosacījumiem. Līdz ar to **mājokļa iegādes vai būvniecības atbalsta rīcībpolitikas pasākumi arī 2020. gadā neuzlaboja nabadzības riskam pakļauto ģimeņu ar bērniem mājokļa pieejamību un dzīves situāciju.**

¹⁵⁹ AS “Attīstības finanšu institūcija Altum” (08.11.2021.). Gada laikā Altum subsīdiju “Balsts” mājokļa iegādei saņēmušas 500 daudzbērnu ģimenes. Pieejams: <https://www.altum.lv/lv/jaunumi/gada-laika-altum-subsidiju-balsts-majokla-iegadei-sanemusas-500-daudzbernu-gimenes> (sk. 04.06.2022.).

¹⁶⁰ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2019). „Ilggadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā)”.

1.2.6. Atbalsta pasākumi iedzīvotājiem citās politikas nozarēs

Vairākas izmaiņas tiesību aktos, kurām bijusi ietekme uz iedzīvotāju tiešajiem un netiešajiem ienākumiem, bijušas arī citās politikas nozarēs. Šajā izvērtējuma sadaļā aplūkotas izmaiņas neapliekamā minimuma un atvieglojuma par apgādībā esošu personu apmērā, veselības aprūpes pakalpojumu apmaksas kārtībā, kā arī atvieglojumi iedzīvotājiem šo pakalpojumu saņemšanā Covid-19 pandēmijas apstākļos, izmaiņas studiju kreditēšanā un stipendiju apmēros.

1.2.6.1. Neapliekamā minimuma un atvieglojuma par apgādībā esošu personu izmaiņas 2020. gadā

Pirms aplūkot izmaiņas neapliekamā minimuma apmēros, balstoties uz CSP apkopotajiem datiem¹⁶¹, ir raksturoti kopējie darba algas apmēra rādītāji 2020. gadā.

2020. gadā minimālā darba alga saglabājās 2018. un 2019. gada līmenī – 430 EUR mēnesī¹⁶². Saskaņā ar CSP datiem 2020. gadā mēneša vidējā bruto darba samaksa valstī par pilnas slodzes darbu bija 1143 EUR. Salīdzinot ar 2019. gadu, vidējā mēneša alga palielinājās par 66 EUR jeb 6,2%, bet samaksa par vienu nostrādāto stundu pirms nodokļu nomaksas – par 6,6% (no 7,47 līdz 7,97 EUR). Vidējā neto darba samaksa (aprēķināta, izmantojot darba vietā piemērojamos darba nodokļus) bija 841 EUR jeb 73,6% no bruto algas. Gada laikā tā pieauga par 6,1%. Neto darba samaksas reālais pieaugums, ņemot vērā patēriņa cenu kāpumu, bija 5,9%. Bruto darba samaksas mediāna 2020. gadā bija 893 EUR. Salīdzinot ar 2019. gadu (832 EUR), tā auga nedaudz straujāk nekā vidējā aritmētiskā darba samaksa – pieaugums 7,3%. Darba samaksas mediāna pēc darba nodokļu nomaksas (neto) 2020. gadā bija 664 EUR un gada laikā tā pieauga par 5,9%. 2020. gadā vidējā bruto darba samaksa privātajā sektorā bija 1 138 EUR, sabiedriskajā sektorā – 1 156 EUR, savukārt vispārējās valdības sektorā, kurā ietilpst valsts un pašvaldību iestādes, kā arī valsts un pašvaldību kontrolētas un finansētas kapitālsabiedrības, – 1 121 EUR. Privātajā sektorā gada laikā algas auga straujāk – par 6,7% gadā, sabiedriskajā – par 4,9%, bet vispārējās valdības sektorā – par 6,3% gadā.

No 01.01.2020. mainījās IIN diferencētā neapliekamā minimuma apmēri, turpinot 2018. gadā sāktās reformas nodokļu politikas jomā. 2019. gada beigās tika precizēts sākotnēji plānotais neapliekamā minimuma apmērs 2020. gadam nodarbinātām personām, nosakot to 300 EUR mēnesī (sākotnēji tika plānots 250 EUR). Šādas izmaiņas paredzēja 19.11.2019. grozījumi MK 14.11.2017. noteikumos Nr.676 “Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai”¹⁶³. Tiesību akta anotācijā norādīts, ka šādas neapliekamā minimuma maksimālā apmēra izmaiņas pamatotas ar iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumiem 2019.gadā, kuri tika iekasēti labāk nekā plānots, un tas ļauj budžeta iespēju robežās mazināt nevienlīdzību un radīt mazāku nodokļa slogu personām ar zemiem ienākumiem.¹⁶⁴ Neapliekamā minimuma un IIN

¹⁶¹ Oficiālās statistikas portāls (n.d.). Sadaļa “Darba samaksa (algas)”. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/darbs/alga> (sk. 31.05.2022.).

¹⁶² Ministru kabineta 29.08.2017. noteikumi Nr.511 „Grozījums Ministru kabineta 24.11.2015. noteikumos Nr.656 „Noteikumi par minimālās mēneša darba algas apmēru normālā darba laika ietvaros un minimālās stundas tarifa likmes aprēķināšanu””. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/278067> (sk. 31.05.2022.).

¹⁶³ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/310775> (sk. 31.05.2022.).

¹⁶⁴ Ministru kabineta noteikumu projekta „Grozījumi Ministru kabineta 2017.gada 14.novembra noteikumos Nr.676 “Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa

atvieglojuma par apgādībā esošu personu apmēru izmaiņu salīdzinājums 2019. un 2020. gadā ir atspoguļots 1.6. tabulā.

1.6. tabula. Neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojums 2019. un 2020. gadā (EUR mēnesī)

Neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma kategorija	2019	2020	Izmaiņas absolūtajos skaitļos (EUR)
Maksimālais mēneša neapliekamais minimums	230	300	+ 70
Mēneša ienākums, līdz kuram piemēro maksimālo neapliekamo minimumu	440	500	+ 60
Mēneša ienākums, līdz kuram neapliekamais minimums pakāpeniski samazinās	1100	1200	+ 100
Pensionāra neapliekamais minimums	270	300	+ 30
Atvieglojums par apgādībā esošu personu	230	250	+ 20

Avots: autoru veidots saskaņā ar MK 14.11.2017. noteikumiem Nr.676 "Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai".

Vienlaikus ar šiem grozījumiem tika papildināta arī VID prognozētā mēneša neapliekamā minimuma aprēķina formula ar paredzamo ienākumu pieauguma koeficientu (1,09). Kā skaidrots tiesību akta anotācijā, ienākumu pieauguma koeficienta ieviešanas mērķis – "aprēķināt VID prognozēto mēneša neapliekamo minimumu iespējami tuvu nodokļa maksātāja faktiskajiem taksācijas gada ienākumiem un tādējādi samazināt iespēju, ka nodokļa maksātājam veidojas iedzīvotāju ienākuma nodokļa piemaksa vai pārākums, pienākums iesniegt gada ienākumu deklarāciju un nomaksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli, kas rada administratīvo slogu gan nodokļa maksātājam, gan nodokļu administrācijai"¹⁶⁵. Koeficienta lielums tika noteikts atbilstoši vidējās bruto darba algas pieaugumam 2018. gadā. Ienākumu pieauguma koeficients tiek piemērots, aprēķinot VID prognozēto mēneša neapliekamo minimumu, ko piemēro taksācijas gada laikā, bet nodokļa maksātājam rezumējošā kārtībā, iesniedzot taksācijas gada ienākumu deklarāciju, tiek aprēķināts taksācijas gada diferencētais neapliekamais minimums atbilstoši nodokļa maksātāja faktiskajiem taksācijas gada ienākumiem.

Tiesību akta grozījumu izstrādes laikā (2019. gada rudenī) tika prognozēts, ka diferencētā neapliekamā minimuma izmaiņas 2020. gadā ietekmēs līdz 52% nodarbināto, bet lielākie ieguvumi tika prognozēti nodarbinātajiem ar darba algu līdz 600 EUR mēnesī. 1.7. tabulā ir atspoguļota izmaiņu ietekme uz vienas nodarbinātas personas bez apgādībā esošām personām neto ienākumiem no darba algas. Jāņem vērā, ka pēc 500 EUR sliekšņa neapliekamā minimuma apmērs pakāpeniski samazinās. Šāda pieeja ir būtiska zemāku ienākumu (zem 500 EUR mēnesī) saņēmējiem, kam lielāks neapliekamais minimums tiek piemērots jau taksācijas gada laikā ik mēnesi, tādējādi palielinot ik mēneša regulāros neto ienākumus no darba algas. Ienākumiem virs 1200 EUR no 2020. gada netiek piemērots neapliekamais minimums (tas ir 0 EUR).

aprēķināšanai" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija), 2.lpp. Pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40475429> (sk. 31.05.2022.).

¹⁶⁵ Ministru kabineta noteikumu projekta „Grozījumi Ministru kabineta 2017.gada 14.novembra noteikumos Nr.676 "Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40475429> (sk. 31.05.2022.).

1.7. tabula. Diferencētā neapliekamā minimuma (DNM) palielināšanas ietekme uz nodarbinātā bez apgādībā esošām personām neto darba algu 2020. gadā, EUR

Bruto alga, EUR	Neto alga 2020. gadā pirms jaunā DNM piemērošanas, EUR	Neto alga 2020. gadā pēc jaunā DNM piemērošanas, EUR	Izmaiņas, EUR
400	335	345	+10
430	356	366	+10
500	402	416	+14
600	467	479	+12
800	596	604	+8
1 000	725	729	+4
1 100	790	792	+2

Avots: autoru adaptēts pēc Ministru kabineta noteikumu projekta "Grozījumi Ministru kabineta 2017.gada 14.novembra noteikumos Nr.676 "Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai"" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma (anotācijas).

Kopumā diferencētā neapliekamā minimuma izmaiņas un atvieglojuma par apgādībā esošu bērnu pieaugums vērtējams kā iedzīvotāju, t.sk. ģimeņu ar bērniem, kurās vecāki strādā algotu darbu, tiešos ienākumus pozitīvi ietekmējošs rīcībpolitikas pasākums. Vienlaikus, analizējot no 2018. gada ieviestās izmaiņas saistībā ar neapliekamo minimumu un IIN atvieglojumiem par apgādībā esošu personu, tika konstatēts, ka zemo algu saņēmējiem (īpaši līdz 500-600 EUR) ar apgādājamiem var veidoties situācijas, kurās nav iespējams pilnā apmērā izmantot gan atvieglojumus par apgādībā esošām personām, gan veidoties negatīvais ienākumu neapliekamais minimums, kas netiek piemērots, jo tiek vienādots ar nulli. Jo lielāks atvieglojums tiek piemērots, jo mazāka ir ar IIN apliekamā summa, attiecīgi jo mazāks ieguvums darbiniekam no IIN likmes samazinājuma.¹⁶⁶

1.2.6.2. Izmaiņas veselības aprūpes pakalpojumu apmaksas kārtībā un atbalsts iedzīvotājiem Covid-19 kontekstā veselības aprūpes pakalpojumu pieejamībai

2020. gadā mainījās pacientu līdzmaksājuma apmēri par valsts garantētajiem veselības aprūpes pakalpojumiem, daļa no tiem tika samazināti, daļa palielināti. Kā skaidrots 10.12.2019. grozījumu MK noteikumos Nr. 555 anotācijā šādu izmaiņu pamata apsvērums bija līdzmaksājuma summu noapaļošana, lai padarītu ērtāku un pacientiem saprotamāku (vieglāk pārskatāmu) norēķināšanās kārtību pacientiem un administrēšanu attiecīgā pakalpojuma sniedzējiem¹⁶⁷. Attiecībā uz līdzmaksājuma samazinājumu par ģimenes ārsta vizīti personām pēc 65 gadu vecuma par 0,42 eiro centiem, anotācijā norādīts, ka tas "būtiski atvieglos šīs vecuma grupas, kas finansiālo ienākumu ziņā ir viena no sensitīvākajām veselības aprūpes pakalpojumu saņēmēju grupām, finansiālo slogu un nodrošinās lielāku pakalpojuma pieejamību pie ģimenes ārsta pensijas vecumu sasniegušajiem iedzīvotājiem"¹⁶⁸. No 01.01.2020. stājās spēkā šādi pacientu līdzmaksājuma apmēri:

¹⁶⁶ Nodibinājums "Baltic Institute of Social Sciences (2021). „Ilgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. padziļināts izvērtējums par GMI saņēmēju iztikšanas stratēģijām)", 44.lpp.

¹⁶⁷ Ministru kabineta noteikumu projekta "Grozījumi Ministru kabineta 2018.gada 28.augusta noteikumos Nr.555 „Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība"" (anotācija). Pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40479582> (sk. 05.06.2022.).

¹⁶⁸ Turpat, 24.lpp.

- par ģimenes ārsta vizīti – personai pēc 65 gadu vecumam līdzmaksājums samazināts līdz 1 EUR, personām līdz 65 gadu vecumam līdzmaksājums palielināts līdz 2 EUR (iepriekš neatkarīgi no vecuma līdzmaksājums bija 1,42 EUR);
- par izmeklējumiem un ārstu speciālistu apmeklējumiem līdzmaksājums samazināts no 4,27 EUR uz 4 EUR;
- līdzmaksājums par gultas vietu dienas stacionārā tika samazināts no 7,11 EUR uz 7,00 EUR;
- datortomogrāfijas izmeklējumiem līdzmaksājums tika samazināts no 14,28 EUR uz 14,00 EUR.¹⁶⁹

Samazināto maksājumu zaudējumi veselības aprūpes pakalpojuma sniedzējiem tika kompensēti ar citiem mehānismiem, piemēram, paaugstinot aprūpes epizožu tarifus ārstiem speciālistiem vai veicot fiksētās piemaksas pārrēķinu par uzņemšanas nodaļā ārstētiem pacientiem.

Attiecībā uz iedzīvotājiem labvēlīgākas situācijas veidošanu, veselības aprūpes jomā 2020. gadā tika ieviestas izmaiņas recepšu medikamentu kompensācijas sistēmā. Proti, no 01.01.2020. tika noteikts ka ārstniecības personām, rakstot zāles kompensācijas sistēmas ietvaros, uz receptes jānorāda zāļu vispārīgais nosaukums un aptiekās ir jāizsniedz lētākais attiecīgās grupas medikaments. Rezultātā pacienta kopējais līdzmaksājums 2020. gadā samazinājās par 17% jeb 7,3 milj. EUR, salīdzinot ar 2019. gadu.¹⁷⁰

Pacientu līdzmaksājuma samazinājums izmaiņas par valsts apmaksātajiem veselības aprūpes pakalpojumiem **personām pēc 65 gadu vecuma vērtējams kā mērķēts atbalsts ar ietekmi uz šo personu netiešajiem ienākumiem, samazinoties tiešajiem izdevumiem par valsts apmaksātajiem veselības aprūpes pakalpojumiem.** Ietekmes nozīmīgumu izvērtēt liedz statistikas datu trūkums par ārstēšanas un medikamentu slogu mājāsaimniecībām (pēdējie dati pieejami par 2017. gadu), savukārt dati par medicīnisko pārbaūžu pieejamību ierobežojošiem apstākļiem nav pieejami vecuma grupu griezumā. Kopumā 2020. gadā 3,2% Latvijas iedzīvotāju norādījuši, ka nav veikuši medicīniskas pārbaudes pakalpojumu dārdzības dēļ (2019. gadā – 2,8%).¹⁷¹ Savukārt iedzīvotājiem līdz 65 gadu vecumam izmaiņas pacienta līdzmaksājumos, neraugoties uz to, ka daļai pakalpojumu tie samazinājās, radīja lielāku finanšu slogu, ņemot vērā, ka tieši ģimenes ārsts ir biežāk izmantots veselības aprūpes pakalpojums. Turklāt, lai veiktu izmeklējumus vai apmeklētu ārstu speciālistu, pacientam vispirms ir jādodas pie ģimenes ārsta, lai saņemtu nosūtījumu. Ja kopējās izmaksas viena ārsta speciālista apmeklējumam līdz izmaiņu ieviešanai varēja būt 5,69 EUR (1,42 EUR par ģimenes ārsta vizīti un 4,27 EUR par ārsta speciālista vizīti), tad no 01.01.2020. šīs izmaksas bija 6 EUR (pieaugums par 5,4%). Līdz ar to secināms, ka **veiktās izmaiņas līdzmaksājumu apmēros iedzīvotājiem līdz 65 gadiem (izņemot bērnus) radīja tiešu negatīvu ietekmi uz to ienākumiem, kopumā palielinot izdevumus par valsts apmaksātajiem veselības aprūpes pakalpojumiem.**

2020. gadā veselības aprūpes nozare piedzīvoja ļoti lielu krīzi, lai cīnītos ar Covid-19 pandēmijas radīto slogu visai sistēmai kopumā. Šajā izvērtējumā netiek aplūkots kopējais atbalsts veselības aprūpes nozarei, bet norādīti tie pasākumi, kas bija mērķēti iedzīvotāju atbalstam, lai nodrošinātu

¹⁶⁹ 10.12.2019. Grozījumi Ministru kabineta 2018. gada 28. augusta noteikumos Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/311460> (sk. 04.06.2022.).

¹⁷⁰ Pieejams: <https://www.vmnvd.gov.lv/lv/media/8123/download> (sk. 04.06.2022.).

¹⁷¹ Oficiālās statistikas portāls. Pārbaūžu veikšana vai ārstēšanās pie medicīnas speciālista (izņemot zobārstu) un apstākļi, kas traucējuši veikt pārbaudes vai ārstēšanos 16 gadus veciem un vecākiem iedzīvotājiem (%). Pieejams:

veselības aprūpes pakalpojumus ikvienam ar Covid-19 vīrusu saslimušajam un iekļaujas izvērtējuma periodā (2020.gads). Līdz 31.12.2020. **Nacionālais veselības dienests (NVD) atbilstoši faktiskajām izmaksām veic samaksu par šādiem sniegtajiem pakalpojumiem Covid-19 izplatības ierobežošanai**¹⁷²:

- par Covid-19 noteikšanai nepieciešamo paraugu paņemšanas organizēšanu un paņemšanas punktu darbības nodrošināšanu;
- par Covid-19 noteikšanai nepieciešamo paraugu nogādāšanu līdz laboratorijai;
- par laboratorisko izmeklējumu veikšanu Covid-19 noteikšanai;
- par Covid-19 pacientu nogādāšanu no stacionārās ārstniecības iestādes uz mājām, ja pacienta veselības stāvoklis ļauj turpināt ārstēties mājās un pacients pats nespēj rast iespēju nokļūt mājās, neapdraudot epidemioloģisko drošību;
- par pacienta nogādāšanu no augstāka līmeņa stacionārās ārstniecības iestādes uz zemāka līmeņa stacionāro ārstniecības iestādi, ja pacienta veselības stāvoklis ir uzlabojies un ļauj turpināt ārstēšanu zemāka līmeņa stacionārā un ja augstāka līmeņa stacionārajai ārstniecības iestādei ir nepieciešams atbrīvot stacionārās gultas Covid-19 pacientu ārstēšanai;
- par Covid-19 pacientu diagnostiku un ārstēšanu;
- ģimenes ārsta mājas vizītes pie tām personām ar hronisku slimību paasinājumu bez dzīvībai svarīgo orgānu funkciju traucējumiem, pie kurām saistībā ar paaugstinātu Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienesta brigāžu izsaukumu skaitu Covid-19 infekcijas dēļ Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienesta brigādes nav devušās izbraukumā un par kurām Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienests ir informējis ģimenes ārstus;
- ģimenes ārstu attālināti sniegtās konsultācijas saskaņā ar manipulāciju sarakstu.

Šie pasākumi vērtējami kā **tiešs mērķēts atbalsts iedzīvotājiem** ar pamata mērķi nodrošināt veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību saslimšanas ar Covid-19 diagnosticēšanai un ārstēšanai un pandēmijas izplatības mazināšanai. Šiem pasākumiem bija **ietekme uz iedzīvotāju tiešajiem ienākumiem, neradot papildu izdevumus par veselības aprūpes pakalpojumiem saistībā ar saslimšanas Covid-19 diagnosticēšanu un ārstēšanu.**

Ņemot vērā Covid-19 epidemioloģiskās drošības situāciju un to, ka gan gripa, gan Covid-19 var izraisīt smagas pneimonijas un paasināt hronisko slimību gaitu, radot papildus slogu veselības sistēmai un veicinot mirstību, 2020. gada rudenī tika noteikta nepieciešamība samazināt riskus arī gripas izplatībai un gripas izraisītiem smagiem veselības traucējumiem. Tāpēc tika veikti grozījumi 31.10.2006. MK noteikumos Nr. 899 “Ambulatorajai ārstēšanai paredzēto zāļu un medicīnisko ierīču iegādes izdevumu kompensācijas kārtība”¹⁷³, kas paredzēja no 02.10.2020. līdz 01.05.2021. aizstāt iepriekšējo 50% apmaksas kompensācijas mehānismu gripas vakcinācijai ar valsts 100% apmaksātu vakcināciju senioriem, kas ir vecāki par 65 gadiem un personām ar hroniskām slimībām. Šis pasākums vērtējams kā **mērķēts atbalsts senioru vakcinācijai pret sezonālo gripu ar ietekmi uz to netiešajiem ienākumiem.**

¹⁷² 09.06.20202. Grozījumi Ministru kabineta 2018. gada 28. augusta noteikumos Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315312> (sk. 05.06.2022.).

¹⁷³ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/317688> (sk. 05.06.2022.).

1.2.6.3. Atbalsts izglītības nozarē: studiju kreditēšana un stipendijas

2020. gadā stājās spēkā jauns tiesiskais regulējums studiju kreditēšanas jomā. Kā norādīts tiesību akta anotācijā¹⁷⁴, studiju vai studējošā kredītu izmanto aptuveni 10% studentu, kuri mācās maksas studiju programmās, 2019./2020. akadēmiskajā gadā par studijām kopumā maksāja 59% studējošo. Studiju maksa ir robežās no 1200 līdz 6000 EUR gadā. Zemāka maksa ir bakalaura studiju programmās. Kaut gan vidējais maksājums par valsts galvotā kredīta atmaksu pēc studiju beigām ir aptuveni 25 EUR mēnesī, noslēgto kreditēšanas līgumu skaits samazinājās. Iepriekšējā kārtība noteica, ka kredītus studijām izsniedz bankas par saviem līdzekļiem, savukārt valsts 90% apmērā nodrošina galvojumu. Lai saņemtu kredītu, bija nepieciešams vēl viens galvotājs. Tā kā daudziem studentiem bija grūti atrast otro galvotāju, tiek meklēti citi risinājumi, piemēram, paralēli studijām strādājot pilnas slodzes darbu vai izmantojot citus aizņēmumus. Valsts galvotā kredīta iegūšana bija laikietilpīgs process, tāpēc studenti bija spiesti meklēt pagaidu finanšu risinājumus, kamēr kredīts tiek piešķirts. Tāpat studiju kredītam bija noteikti griesti, kas ne vienmēr sedza pilnu studiju maksu. Arī bankas nebija ieinteresētas piedalīties izsolē par tiesībām izsniegt studiju kredītus, skaidrojot to ar pārāk lielu administratīvo slogu.

Minēto problēmu risināšanai 20.04.2020. tika pieņemti MK noteikumi Nr. 231 “Noteikumi par studiju un studējošo kreditēšanu studijām Latvijā no kredītiestāžu līdzekļiem, kas ir garantēti no valsts budžeta līdzekļiem”¹⁷⁵, kas noteica jaunas normas studiju kredīta vienkāršošanai:

- tika atcelta prasība par otro galvotāju – galvojumu sniedz finanšu institūcija “Altum” portfeļa garantijas instrumenta veidā;
- tika vienkāršotas studiju kreditēšanas procedūras, paātrināta kredītu saņemšana;
- paredzēta pakalpojuma digitalizācija – iespēja līgumu noslēgt attālināti, izmantojot e-parakstu;
- netika noteikti studiju kredīta griesti – maksimālais studiju kredīts tika noteikts studiju maksas apmērā;
- aizdevumus drīkst izsniegt vairākas kredītiestādes, konkurējot par studiju kreditēšanas pakalpojumu;
- valsts subsidē studiju kredīta procentu maksājumus studiju laikā un gadu pēc absolvēšanas;
- abiem vecākiem, kuri studē, 30% apmērā tiek dzēsts studējošā kredīts par bērna piedzimšanu vai adopciju (iepriekš tika dzēsts kredīts vienam no vecākam).

17.12.2020. tika pieņemti grozījumi MK noteikumos Nr. 231, kas noteica, ka studējošā kredīta apmērs vienam studējošam mēnesī ir 350 EUR (norma stājās spēkā no 01.01.2021.). Tiesību akta pamata redakcija noteica, ka studējošā kredīta apmērs vienam studējošam mēnesī nepārsniedz valstī noteikto minimālās mēneša darba algas apmēru kredītlīguma noslēgšanas brīdī, reizinātu ar koeficientu 0,8 (noapaļota summa līdz veselam skaitlim, tātad 2020. gadā tie bija 344 EUR). Tā kā minimālā alga 2021. gada tika palielināta un noteikta 500 EUR, studējošā kredīts mēnesī palielinātos līdz 400 EUR. Ar tobrīd pieejamo finansējuma apjomu tas nozīmētu, ka būtu iespējams izsniegt mazāku studējošo kredītu skaitu. Tādēļ tika pieņemts lēmums turpmāk studējošā kredīta apmēru noteikt kā fiksēta

¹⁷⁴ Ministru kabineta noteikumu projekta “Noteikumi par studiju un studējošo kreditēšanu studijām Latvijā no kredītiestāžu līdzekļiem, kas ir garantēti no valsts budžeta līdzekļiem” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40483253> (sk. 05.06.2022.).

¹⁷⁵ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/314184> (sk. 05.06.2022.).

summu – 350 EUR mēnesī, orientējoši tikpat, cik 2020. gadā, noapaļojot summu.¹⁷⁶ Ar minētajiem grozījumiem tika arī precizēti studiju kredīta atmaksas nosacījumi, t.sk. studiju pārtraukšanas un eksmatrikulācijas gadījumos. Izmaiņas studiju kreditēšanas kārtībā vērtējamās kā **pasākums ar ietekmi uz konkrētās mērķa grupas – studiju un studējošo kredītuņēmējiem – tiešajiem un netiešajiem ienākumiem, taču nav uzskatāms par mērķētu atbalstu** šī izvērtējuma metodoloģijas izpratnē.

2020. gadā tika grozītas tiesību normas, kas regulē **stipendijas**. Šādu grozījumu nepieciešamība bija saistīta gan ar Covid-19 pandēmijas apstākļiem, gan tāpēc, lai nodrošinātu vienlīdzības principu un skaidru stipendijas piešķiršanas kārtību profesionālo izglītības iestāžu audzēkņiem, tādējādi nodrošinot, ka visas profesionālās izglītības iestādes piemēro vienotus pamatkritērijus stipendiju piešķiršanai un to apmēra noteikšanai. Saistībā ar Covid-19 pandēmijas radīto ietekmi uz izglītojamo dzīves situāciju bija nepieciešamas palielināt stipendiju apmēru un skaitu pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības (koledžas), bakalaura un maģistra līmeņa studijām, lai novērstu risku, ka Covid-19 infekcijas radītās sociālekonomiskās krīzes dēļ liels studējošo skaits varētu pārtraukt studijas, jo ir mazinājušies ienākumi gan ģimenēm, gan pašiem studējošiem, kā arī ir kļuvusi nelabvēlīgāka darba tirgus situācija.

11.08.2020. tika pieņemti Grozījumi 24.08.2004. MK noteikumos Nr. 740 “Noteikumi par stipendijām”¹⁷⁷, nosakot virkni izmaiņas. Pirmkārt, tika **palielināts stipendiju fondam augstākās un profesionālās izglītības iestādēs novirzāmo līdzekļu apmērs**: katrai pilna laika bakalaura studiju programmas vietai, profesionālās augstākās izglītības programmas vietai, maģistra studiju programmas vietai un rezidenta medicīnā studiju vietai - no 145,13 EUR gadā uz 150,82 EUR gadā (palielinājums par 5,69 EUR jeb 3,9%); katrai pilna laika doktora studiju programmas vietai – no 990,32 EUR gadā uz 996,01 EUR gadā (palielinājums par 5,69 EUR jeb 0,6%); profesionālās izglītības iestāžu gadījumā tika noteikts, ka katram izglītojamam tiek paredzēti vidēji ne mazāk kā 20 EUR mēnesī (iepriekš - 14,23 EUR mēnesī, attiecīgi palielinājums par 5,77 EUR jeb 40,5%). Attiecībā uz profesionālās izglītības iestādēm norma par 20 EUR spēkā no 01.01.2021.

Otrkārt, Covid-19 kontekstā tika noteikts, ka bakalaura studiju programmas, profesionālās augstākās izglītības programmas, maģistra studiju programmas studentam un rezidentam medicīnā tika noteiktas tiesības pretendēt uz **Covid-19 radīto ekonomisko seku mazināšanai paredzētu stipendiju 200 EUR apmērā mēnesī**. Šo stipendiju bija paredzēts piešķirt sekmīgiem studējošajiem, kuriem Covid-19 radīto ekonomisko seku dēļ uz stipendijas pieteikuma iesniegšanas dienu bija samazinājušies ienākumi un kuri nesaņēma nekādu valsts sociālo pabalstu, kas paredzēts Covid-19 radīto ekonomisko seku mazināšanai. Ar 13.10.2020. grozījumu¹⁷⁸ tika precizēts, ka uz Covid-19 seku mazināšanas stipendiju var pretendēt studējošais, kurš nesaņem minimālo mēneša stipendiju.

¹⁷⁶ Ministru kabineta noteikumu projekta “Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 21. aprīļa noteikumos Nr. 231 “Noteikumi par studiju un studējošo kreditēšanu studijām Latvijā no kredītiestāžu līdzekļiem, kas ir garantēti no valsts budžeta līdzekļiem”” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija), 3.lpp. Pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40495705> (sk. 05.06.2022.).

¹⁷⁷ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/316936> (sk. 05.06.2022.).

¹⁷⁸ Grozījums Ministru kabineta 2004. gada 24. augusta noteikumos Nr. 740 “Noteikumi par stipendijām”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/317955-grozijums-ministru-kabineta-2004-gada-24-augusta-noteikumos-nr-740-noteikumi-par-stipendijam?&search=on> (sk. 05.06.2022.).

Treškārt, 2020./2021. mācību gadā (līdz 30.06.2021.) tika **paaugstināta minimālā mēneša stipendija bakalaura studiju programmas, profesionālās augstākās izglītības programmas, maģistra studiju programmas studentam un rezidentam medicīnā**, nosakot to divas reizes lielāku kā iepriekš – 200 EUR mēnesī (iepriekš 99,60 EUR mēnesī). Šāds stipendijas apmērs tika noteikts sinhronizējot to ar Covid-19 seku mazināšanas stipendijas apmēru.

Ceturtkārt, norādāmas vairākas ar aplūkojamajiem grozījumiem pieņemtās tiesību normas, kas stājās spēkā no 01.01.2021.

- paaugstināta stipendija profesionālo izglītības iestāžu izglītojamajiem, nosakot to 15 EUR mēnesī (iepriekš – 10 EUR mēnesī, palielinājums par 50%). Vienlaikus šai izglītojamo grupai bija paredzēta iespēja piešķirt paaugstinātu stipendiju, nepārsniedzot 150 EUR mēnesī;
- precizēti stipendiju piešķiršanas nosacījumi - pilngadīgie bez vecāku gādības palikušie izglītojamie vai bāreņi ieguva tiesības saņemt paaugstinātu ikmēneša stipendiju divu minimālo stipendiju apmērā, sākot no pirmā mācību mēneša, lai mazinātu risku, rasties nepieciešamībai uzsākt darba attiecības savu pamatvajadzību nodrošināšanai, neturpinot apgūt izglītību (šāds risks var rasties, jo pilngadību sasniegušajiem bāreņiem aizbildnis vai audžuģimene ir tiesīga vairs nesniegt finansiālu vai jebkāda cita veida atbalstu, neskatoties uz to, ka viņš turpina mācības);
- lai segtu profesionālās izglītības iegūšanai nepieciešamos izdevumus, par kuriem saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumu nav paredzēts pabalsts, profesionālās izglītības iestāde no stipendiju fonda izglītojamam reizi semestrī var piešķirt vienreizēju stipendiju, kas nepārsniedz 150 EUR, ja saņemts pilngadīga izglītojamā vai nepilngadīga izglītojamā likumiskā pārstāvja iesniegums, kurā norādīts pamatojums nepieciešamo papildu izdevumu segšanai, un, ja attiecināms, pievienoti pamatojumu apliecinājoši dokumenti (trūcīgas ģimenes (personas) vai bāreņa statusu apliecinājošs dokuments, izziņa par saņemtās sociālās palīdzības apmēru vai citi dokumenti).

Stipendiju apmēra palielināšana 2020. gadā vērtējama kā kopumā īstermiņa mērķēts atbalsta pasākums Covid-19 seku mazināšanai ar ietekmi uz studējošo tiešajiem ienākumiem. Savukārt, izmaiņas profesionālo izglītības iestāžu studējamo stipendiju apmērā un stipendiju piešķiršanas nosacījumos bez vecāku gādības palikušajiem izglītojamajiem vērtējams kā **pastāvīgs mērķēts atbalsts ar ietekmi uz mērķa grupas tiešajiem ienākumiem.**

1.3. Statistikas datu analīze ienākumu palielināšanas, nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības jomā par 2020. gadu

EU-SILC apsekojums ir datu avots, lai raksturotu nevienlīdzību, nabadzību un sociālo atstumtību gan Latvijas, gan ES līmenī. Šo uzdevumu nosaka EU-SILC apsekojuma veikšanas metodoloģija¹⁷⁹ un ES Sociālās aizsardzības komitejas (*Social Protection Committee*) izdotā rokasgrāmata par sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas politikas progresa novērtēšanas indikatoriem¹⁸⁰. Šie apstākļi ir

¹⁷⁹ Eurostat (bez datuma). European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC). Pieejams: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-statistics-on-income-and-living-conditions> (skatīts 24.04.2022.)

¹⁸⁰ Social Protection Committee Indicators Sub-group (2015). "Portfolio of EU Social Indicators for the Monitoring of Progress Towards the EU Objectives for Social Protection and Social Inclusion." Luxembourg: Publications Office of the European Union. Pieejams: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=756&langId=en> (skatīts 24.04.2022.)

par pamatu secinājumam, ka ienākumu nevienlīdzības izvērtējumam tiek lietoti sistemātiski vākti un uzticami dati atbilstoši starptautiski atzītai un aprobētai metodoloģijai. EU-SILC tiek izmantots valsts līmenī, kā arī noteiktu mērķa grupu līmenī esošo nevienlīdzību raksturojošo parametru aprēķināšanai un salīdzināšanai. Tā kā šim nolūkam tiek izmantota ES līmenī vienota metodoloģija, iegūtajiem datiem atsevišķos gadījumos ir ierobežots pielietojums, vērtējot Latvijā īstenoto nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitiku. No nevienlīdzības, nabadzības un sociālās atstumtības novērtēšanas metodoloģijas starptautiskā rakstura izriet vairāki vispārīgi apsvērumi, kas jāņem vērā, lietojot šo izvērtējuma ziņojumu.

Pirmkārt, lai gan EU-SILC apsekojums ir kopīgs datu avots gan CSP, gan *Eurostat* aprēķinātajiem nevienlīdzības rādītājiem, tomēr datu salīdzināšanai dinamiskā būtiski svarīgi ir izmantot viena turētāja, t.i., Latvijā – CSP, sagatavotos rādītājus, jo to noteikšanas metodika mazliet atšķiras¹⁸¹. Otrkārt, EU-SILC ļauj novērtēt nabadzības indikatorus sabiedrībā kopumā un konkrētās, pietiekami plašās sabiedrības grupās, savukārt informāciju par šaurākām specifiskām mērķa grupām, kuras var tikt pakļautas nabadzības riskam, apsekojums nevar sniegt. Tādējādi šajā gadījumā ir jāmeklē alternatīvi informācijas avoti, kuri spēj sniegt ieskatu problemātikā, tomēr nav pietiekami specifiski, lai dotu iespēju aprēķināt EU-SILC līdzvērtīgus nabadzības un sociālās atstumtības indikatorus.

Analizējot nevienlīdzīgu ienākumu sadalījumu sabiedrībā, svarīgi ņemt vērā konceptuālās atšķirības starp vairākiem indikatoriem, kas tiek lietoti dažādu to izpausmju raksturošanai. Šeit tiek nošķirti (1) ienākumu nevienlīdzīgas sadales indikatori un (2) ienākumu atšķirību sociālās nevienlīdzības izpratnē indikatori, balstoties uz kuriem tiek definēta relatīvā vai absolūtā nabadzība (šajā izvērtējumā Latvijas gadījumā – relatīvā nabadzība). Ienākumu nevienlīdzība nozīmē ienākumu nevienlīdzīgu sadalījumu iedzīvotāju starpā¹⁸². Savukārt ienākumu atšķirības sociālās nevienlīdzības izpratnē raksturo, pirmkārt, mājsaimniecību ienākumu, t.sk. sociālo transfertu, atšķirības uz vienu mājsaimniecības locekli un ekvivalento patērētāju, ņemot vērā, ka mājsaimniecības kopējie ienākumi ir piekritoši visai mājsaimniecībai, ne tikai tiešo ienākumu guvējiem¹⁸³. Otrkārt, ienākumu atšķirības sociālās nevienlīdzības izpratnē ir tieši saistītas ar konkrētām sociāli demogrāfiskām pazīmēm – vecumu, dzimumu, nodarbinātības statusu, izglītības līmeni, dzīves vietu, veselības stāvokli u.c., kas nosaka personas piederību noteiktai sociālajai grupai un attiecīgi šīs grupas objektīvās iespējas gūt savām vajadzībām atbilstošus ienākumus un saņemt valsts vai pašvaldības atbalstu ienākumu nevienlīdzības mazināšanai.

1.3.1. Ienākumu nevienlīdzību raksturojošie rādītāji dinamikā

Ienākumu nevienlīdzības rādītāju raksturošanai izmantoti divi rādītāji, kas aprēķināti, izmantojot CSP datus. Pirmais rādītājs ir S80/S20 kvintiļu attiecību indekss, kas nosaka, kāda ir attiecība starp rīcībā esošo ienākumu summu, ko saņem 20% valsts iedzīvotāju ar augstākajiem ienākumiem (visturīgākā kvintile), pret ienākumu summu, ko saņem 20% valsts iedzīvotāju ar zemākajiem ienākumiem

¹⁸¹ Par konstatētajām atšķirībām sk. sīkāk iepriekšējos Izvērtējumus, piemēram, Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2019). „Ilggadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā)”. Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/petijumi/0-sociala-ieklausana> (skatīts 24.04.2022.)

¹⁸² OECD (2019). “Inequalities”. In: *Society at a Glance 2019: OECD Social Indicators*. Paris: OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/soc_glance-2019-en (skatīts 24.04.2022.).

¹⁸³ OECD (2019). “Poverty”. In: *Society at a Glance 2019: OECD Social Indicators*. Paris: OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/soc_glance-2019-en (skatīts 24.04.2022.).

(vistrūcīgākā kvintile)¹⁸⁴. Otrs izmantotais rādītājs ir Džini koeficients, kas raksturo ienākumu nevienlīdzību skalā no 0 līdz 100. Džini koeficients ir 0, ja pastāv absolūta ienākumu vienlīdzība (t.i., visiem iedzīvotājiem ir vienādi ienākumi), bet, jo vairāk tas tuvojas 100, jo lielāka ir ienākumu nevienlīdzība¹⁸⁵. Abi šie rādītāji ietilpst CSP Monetārās nabadzības, ienākumu nevienlīdzības indikatoru grupā. Monetārās nabadzības un ienākumu nevienlīdzības indikatorus Lākenas Eiropadome pieņēma 2001. gada decembrī, lai varētu izvērtēt un novērot Eiropas Savienības (ES) dalībvalstu progresu sociālās atstumtības mazināšanā. Šie indikatori ir relatīvi, un tie atvasināti no vidējā ienākumu līmeņa. Tas nozīmē, ka tie raksturo relatīvo, nevis absolūto nabadzības risku valsts iedzīvotāju vidū. Monetārās nabadzības un ienākumu nevienlīdzības indikatoru mērījumi tiek iegūti apsekojumā “Eiropas Savienības statistika par ienākumiem un dzīves apstākļiem” (EU-SILC) un ir galvenais avots arī šajā izvērtējumā. Šie rādītāji kopumā uzskatāmi par makro līmeņa nevienlīdzību raksturojošiem rādītājiem.

S80/S20 kvintiļu attiecību indekss

S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecības indekss 2020. gadā bija 6,6 (sk. 1.8. tabulu), kas nozīmē, ka aplūkotajā 2020. gadā 20% nabadzīgāko iedzīvotāju ienākumi (zemākā kvintile) ir 6,6 reizes zemāki nekā 20% turīgākajai iedzīvotāju daļai (augstākā kvintile). Salīdzinot ar 2019. gadu, ienākumu kvintiļu indekss 2020. gadā ir palielinājies par 0,3, t.i., kopumā nevienlīdzība starp turīgāko un nabadzīgāko sabiedrības daļu ir nedaudz palielinājusies. Tāda pati situācija vērojama, salīdzinot rādītāju divu vecuma grupu griezumā. Iedzīvotāju vecuma grupā līdz 64 gadiem nevienlīdzība ienākumos palielinājās – lai gan nabadzīgās daļas iedzīvotāju ienākumi 2020. gadā bija 6,3 reizes zemāki nekā turīgākās daļas, tas ir par 0,2 vairāk nekā 2019. gadā. Savukārt iedzīvotāju grupā vecumā no 65 gadiem, nevienlīdzības starp turīgāko un nabadzīgāko daļu pieaugums bijis straujāks, proti, 2020. gadā nabadzīgākās daļas iedzīvotāju ienākumi bija 5,7 reizes zemāki nekā turīgākās daļas un, salīdzinot ar 2019. gadu, tas ir par 0,6 vairāk.

1.8. tabula. S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecības indekss pēc vecuma (2017-2020)

Vecuma grupas	2017	2018	2019	2020
Visi iedzīvotāji	6,8	6,5	6,3	6,6
<i>No tiem:</i>				
Iedzīvotāji vecumā 0-64 gadi	6,7	6,1	6,1	6,3
Iedzīvotāji vecumā 65+ gadi	5,1	5,4	5,1	5,7

Avots: CSP, “NNI020. S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecības indekss pēc vecuma un reģionos – Rādītāji un Laika periods”¹⁸⁶.

Jānorāda, ka 2020. gadā konstatētais S80/20 ienākumu kvintiļu indeksa palielinājums seko divu gadu krituma periodam, kad no 2017. gada līdz 2019. gadam šis rādītājs samazinājās par 0,5. Neskatoties uz rādītāja palielināšanos, tas tāpat nav tik augsts, kā bija 2017. gadā. Rādītāja aprēķināšanas metodika nosaka to, ka rādītājs var mainīties ļoti minimālā amplitūdā, tāpēc šie rezultāti ir par pamatu secinājumam, ka valsts īstenotā politika 2018. gadā ir rosinājusi ienākumu nevienlīdzības kritumu iedzīvotāju grupā līdz 64 gadu vecumam (aptver pirms darbības un darbības vecuma iedzīvotājus),

¹⁸⁴ CSP, Terminu skaidrojums, “S80/S20 kvintiļu attiecības indekss”.

¹⁸⁵ CSP, Terminu skaidrojums, “Džini koeficients”.

¹⁸⁶ Šeit un turpmāk datu avoti norādīti saskaņā ar aktuālajiem tabulu kodiem un nosaukumiem jaunajā statistikas portālā www.stat.gov.lv.

kuru ienākumus pamatā veido ienākumi no algota darba. Iedzīvotāju grupā, kuras ienākumus pamatā veido vecuma pensijas, nevienlīdzības līmenim līdz 2018. gadam bija tendence pieaugt, samazinoties 2019. gadā.

1.9. tabula. S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecības indekss sociāli demogrāfiskajās grupās (2017-2020)

Sociāli demogrāfiskās grupas/ Gads	2017	2018	2019	2020
Visi iedzīvotāji	6,8	6,5	6,3	nav pieejams
Vīrieši	6,8	6,5	6,1	-
Sievietes	6,7	6,6	6,3	-
Iedzīvotāji vecumā <65	6,7	6,1	6,1	-
Vīrieši vecumā <65	6,7	6,3	6,0	-
Sievietes vecumā <65	6,6	6,0	6,1	-
Iedzīvotāji vecumā >65	5,1	5,4	5,1	-
Vīrieši vecumā >65	5,5	5,6	5,3	-
Sievietes vecumā >65	4,7	5,2	4,9	-

Avots: Eurostat [ilc_di 11]. Ņemti vērā Eurostat datu publicēšanas nosacījumi, atspoguļojot gadu, par kuru apsekojumā vērtēti iedzīvotāju ienākumi.

S80/S20 ienākumu kvintiļu indeksa **rādītāji dzimuma un vecuma griezumā** ir apkopoti 1.9. tabulā.

Mainīgas tendences S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecību indeksā vērojamas **reģionu līmenī** (sk. 1.10. tabulu). 2020. gadā augstākā ienākumu atšķirība fiksēta Rīgā – 6,8, tad Latgales un Pierīgas reģionos – 6,3, kam seko Vidzeme un Zemgale – 6,0, bet vismazākā nevienlīdzība novērojama Kurzemē – 5,3.

1.10. tabula. S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecības indekss Latvijas reģionos (2017-2020)

Reģions	2017	2018	2019	2020
Rīga	6,3	6,3	6,0	6,8
Pierīga	6,6	6,0	6,5	6,3
Vidzeme	5,3	5,6	5,3	6,0
Kurzeme	5,5	5,5	5,6	5,8
Zemgale	6,2	6,1	5,5	6,0
Latgale	7,6	6,0	5,6	6,3

Avots: CSP, “NNI020. S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecības indekss pēc vecuma un reģionos - Rādītāji un Laika periods”.

Salīdzinot šos rādītājus ar 2019. gadu, redzams, ka vienīgais reģions, kur noticis rādītāja kritums, ir Pierīga, kur tas krities par 0,2 procentpunktiem, Rīgā redzams pieaugums par 0,8, Vidzemē un Latgalē par 0,7, Zemgalē – 0,5, bet Kurzemē – 0,2.

Džini koeficients

Džini koeficients, kura lielumu nosaka ienākumu sadalījums visās mājsaimniecībās, rāda, ka Latvijā joprojām pastāv salīdzinoši augsta ienākumu nevienlīdzība, kurai kopš pieauguma 2017. gadā bija

tendence pakāpeniski samazināties, bet 2020. gadā atkal redzams šī rādītāja pieaugums, sasniedzot 35,7% (pieaugums pret 2019. gadu – 1,2 procentpunkti), (ES vidējais rādītājs 2020. gadā bija 30%¹⁸⁷).

1.11. tabula. Džini koeficients Latvijas reģionos (2017-2020, %)

Reģions	2017	2018	2019	2020
Latvija	35,6	35,2	34,5	35,7
Rīga	34,1	33,9	33,8	35,8
Pierīga	35,9	35,0	35,4	34,1
Vidzeme	31,8	33,1	30,8	34,5
Kurzeme	31,8	31,9	32,2	33,6
Zemgale	32,7	32,0	30,4	31,8
Latgale	36,4	33,3	31,3	30,6

Avots: CSP, “NNI030. Džini koeficients (%) - Teritoriālā vienība un Laika periods”.

Atšķirībā no iepriekšējiem gadiem, **reģionu griezumā** lielāka nevienlīdzība izvērtējuma periodā (2019.-2020. gads) vērojama Rīgas un Vidzeme reģionā, kur Džini koeficients 2020. gadā sasniedza attiecīgi 35,8% un 34,5%. Salīdzinot ar 2019. gadu, abos reģionos redzams Džini koeficienta pieaugums, Rīgā par 2 procentpunktiem, bet Vidzemē par 3,7 procentpunktiem, kas ir straujākais pieaugums starp visiem reģioniem. Kurzemē un Zemgalē Džini koeficients pieauga par 1,4 procentpunktiem, kur tas sasniedza attiecīgi 33,6% un 31,8%. Rādītāja dinamikas ziņā pretēja situācija novērojama Latgalē, kur Džini koeficients 2020. gadā kritās par 0,7 procentpunktiem un sasniedza 30,6%, kā arī Pierīgā, kur kritums bija 1,3, bet pats Džini koeficients bija 34,1%.

1.3.2. Iedzīvotāju (mājsaimniecību) ienākumi

Mājsaimniecības ienākumu raksturošanai, kas parāda tās finansiālās iespējas¹⁸⁸, izmantoti CSP dati par **visiem mājsaimniecībā gūtajiem ienākumiem**:

- naudas ienākumiem no algota darba;
- naudas izteiksmē pārrēķinātajiem darba ņēmēja natūrā gūtajiem ienākumiem, izmantojot uzņēmuma vai dienesta auto privātām vajadzībām;
- ienākumiem vai zaudējumiem, kas gūti no pašnodarbinātības;
- saņemtajām pensijām un pabalstiem;
- regulārajai naudas palīdzībai no citām mājsaimniecībām;
- peļņai no noguldījumu procentiem, dividendēm, akcijām;
- ienākumiem, ko saņēmuši bērni, jaunāki par 16 gadiem;
- ienākumiem no īpašuma izīrēšanas;
- saņemtajām summām no Valsts ieņēmumu dienesta ienākuma nodokļa pārmaksas dēļ (par saimnieciskās darbības veikšanu, attaisnotajiem izdevumiem – izglītību, ārstniecību u.tml.).

Izņemot minimālo ienākuma līmeni, kopumā iedzīvotāju (mājsaimniecību) ienākumu analīzē šajā izvērtējumā izmantoti uz EU-SILC apsekojuma datiem veikti aprēķini, kuros atbilstoši ES vienotās

¹⁸⁷ Eurostat (2018). Gini coefficient of equivalised disposable income - EU-SILC survey [ilc_di12]. Last update: 29-04-2022. Pieejams: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12 (skatīts 06.05.2022.)

¹⁸⁸ CSP, Terminu skaidrojums, “Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (EU-SILC apsekojums)”.

statistikas metodikai izmantota OECD modificētā ekvivalences skala, kur pirmajam pieaugušajam māsaimniecībā ekvivalentais svars ir 1, otrajam un katram nākamajam māsaimniecības loceklim virs 14 gadu vecuma – 0,5 (patēriņš 50% apmērā no pirmā māsaimniecības locekļa) un bērniem līdz 14 gadu vecumam – 0,3 (patēriņš 30% apmērā no pirmā māsaimniecības locekļa)¹⁸⁹. Latvijas speciālisti mēdz kritizēt šīs skolas izmantošanu par pārāk zemu koeficientu piešķiršanu bērnu patēriņam, uzskatot, ka šāda skala neatbilst Latvijas māsaimniecību izdevumu struktūrai. Šīs ekvivalences skolas pielietojuma rezultātā, piemēram, māsaimniecību ar vairākiem bērniem gadījumā var rasties labvēlīgāks situācijas vērtējums¹⁹⁰. Ņemot vērā Latvijas situācijas specifiku, minimālā ienākuma līmeņa noteikšanai, sekojot koncepcijā „Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu” (pieņemta un stājās spēkā 30.10.2014.) sniegtajam pamatojumam, tiek izmantota atšķirīga ekvivalences skala (1; 0,7; 0,7).

Minimālā ienākuma līmenis

1.12. tabulā ir atspoguļoti iedzīvotāju minimālā ienākuma līmeņa statistiskie rādītāji vienas personas māsaimniecībai un vairāku personu māsaimniecībām. Šie ienākumi ir attiecināmi uz visiem māsaimniecības locekļiem, t.sk. bērniem, nevis tikai ienākumu guvējiem. Sekojot koncepcijai „Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu”, minimālā ienākuma līmenis tiek noteikts 40% apmērā no māsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas, pārrēķinātas uz ekvivalento patērētāju, piemērojot ekvivalences skalu, atbilstoši kurai pirmajai personai ir piešķirts koeficients 1, katrai nākamajai 0,7 neatkarīgi no vecuma (CSP piemērota skala). Minimālā ienākuma līmeņa noteikšanas metodika atšķiras no ES mērogā pielietotās metodikas nabadzības riska sliekšņa aprēķināšanas metodikas, atbilstoši kurai nabadzības riska sliekšnis tiek noteikts 60% apmērā no māsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas ekvivalentajam patērētājam, piemērojot ekvivalences skalu 1; 0,5; 0,3.

1.12. tabula. Minimālā ienākuma līmeņa rādītājs (ilustratīvās vērtības), EUR mēnesī (2017-2020)

Gads	1 personas māsaimniecība EUR	Izmaiņas % pret iepriekšējo gadu	2 pieaugušie un 2 bērni jaunāki par 14 gadiem EUR*	Izmaiņas % pret iepriekšējo gadu
2017	198	-	614	-
2018	218	↑ 10,1	676	↑ 10,1
2019	233	↑ 6,9	722	↑ 6,8
2020	251	↑ 7,7	778	7,8

Avots: CSP, “NNM010. Minimālā ienākuma līmenis (ilustratīvās vērtības), eiro mēnesī - Māsaimniecības tips un Laika periods”

* aprēķins, piemērojot atbilstošo minimālā ienākuma līmeņa ekvivalences skalu (1; 0,7; 0,7), bāzes vērtība 40% no ienākumu mediānas (pie attiecīgās ekvivalences skolas).

¹⁸⁹ CSP, “Ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi”; Ekvivalences skala ir izstrādāta, ņemot vērā, ka ir noteikti pakalpojumi (piemēram, izdevumi par mājokļa īri vai uzturēšanu), izdevumi par kuriem nepieaug proporcionāli personu skaitam māsaimniecībā.

¹⁹⁰ Plašāku skaidrojumu par dažādu ekvivalences skalu pielietojuma ietekmi uz māsaimniecību ienākumu novērtējumu sk. iepriekšējos ziņojumos, piemēram, Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2020), “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā)”. Pieejams: https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/content/gala_zinojums_4_izvertejums.pdf (skatīts 06.05.2022.).

Atbilstoši minimālā ienākuma līmeņa aprēķina metodikai (piemērojot ekvivalences skalu 1; 0,7; 0,7), 1.12. tabulā redzams, ka laikā no 2019. gada līdz 2020. gadam **vienas personas majsaimniecībās minimālā ienākuma līmenis ir pieaudzis no 233 EUR līdz 251 EUR mēnesī (jeb par 7,7%), savukārt majsaimniecībās ar diviem pieaugušajiem un diviem bērniem attiecīgi no 722 EUR līdz 778 EUR mēnesī (par 7,8%).**

Ņemot vērā aprēķinātos minimālā ienākuma līmeņa rādītājus, 2020. gadā Latvijā 7,7% iedzīvotāju dzīvoja zem minimālā ienākumu līmeņa (1.2. attēls). Salīdzinot ar 2019. gadu, vērojams šī rādītāja kritums par 0,1 procentpunktu, tomēr nesasniedzot 2015. gada līmeni, kad tas bija 7,4%. **Reģionu griezumā saglabājas stabila tendence – vislielākais iedzīvotāju īpatsvars, kas dzīvo zem minimālā ienākumu līmeņa, 2020. gadā ir Latgales reģionā (14%).** Rīgas un Pierīgas reģionā kopumā caurmērā ir viszemākais iedzīvotāju īpatsvars, kuri dzīvo zem minimālā ienākuma līmeņa. Raugoties uz rādītājiem vairāku gadu dinamikā, abi reģioni savstarpēji mainās vietām, kurā no tiem šis rādītājs konkrētā gadā ir bijis zemāks. Ja no 2015. līdz 2017. gadam vismazāk iedzīvotāju, kas dzīvo zem minimālā ienākuma līmeņa, bija Rīgas reģionā (3,4% 2015. gadā, 3,7% 2016. gadā, 4,1% 2017. gadā, 4,4% 2018. gadā), savukārt 2018. gadā vismazākais šādu iedzīvotāju skaits bija Pierīgas reģionā (3,7% 2018. gadā un 5,2% 2017. gadā). 2019. un 2020. gadā situācija atkal ir mainījusies, proti, Rīgā atkal dzīvo mazākais personu īpatsvars zem minimālā ienākumu līmeņa, 2019. gadā tādu bija 4,1% (Pierīgā – 5,6%), bet 2020. gadā – 4,9% (Pierīgā, 6,1%). Skatoties tikai izvērtējuma periodu (2019.-2020. gads), secināms, ka vislielākās pozitīvās izmaiņas pēc šī rādītāja bijušas Latgales reģionā, kur tas ir samazinājies par 1,6 procentpunktiem, no 15,6% 2019. gadā līdz 14% 2020. gadā, bet lielākais kāpums konstatēts Rīgas reģionā, kur šis rādītājs pieauga par 0,8 procentpunktiem¹⁹¹.

Aplūkojot šo rādītāju dzimumu griezumā, redzams, ka **vīriešu īpatsvars, kuri dzīvo zem minimālā ienākumu līmeņa, ir augstāks nekā sievietēm.** 2015. gadā šis rādītājs vīriešu vidū bija 7,8%, sievietēm vidū – 7,1%, 2016. gadā attiecīgi 8,5% un 7,3%, 2017. gadā 9,2% un 8,6%, bet 2018. gadā 8,4% un 7,4%¹⁹². Skatoties šos rādītājus dinamikā, redzams, ka izvērtējuma periodā (2019.-2020. gads) vīriešu īpatsvars, kuri dzīvo zem minimālā ienākuma līmeņa, samazinājies par 0,3 procentpunktiem (2019. gadā – 8,2%, 2020. gadā – 7,9%), bet sievietēm īpatsvars palielinājies par 0,1 procentpunktu (2019. gadā – 7,4%, 2020. gadā – 7,5%).

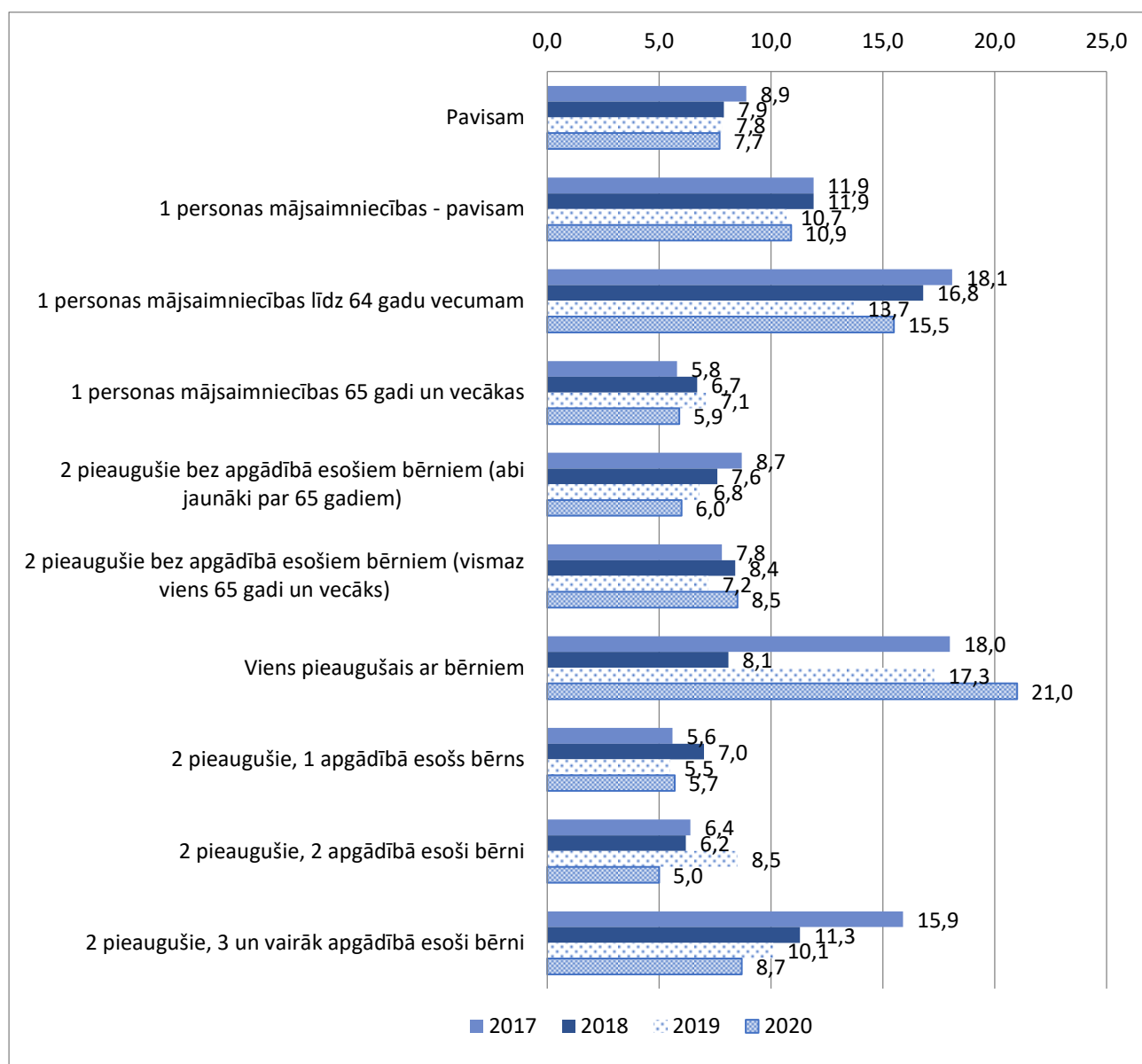
Pēc vecuma pazīmes līdz 2017. gadam bija novērojama pozitīva tendence bērnu vecumā līdz 17 gadiem grupā, jo **samazinājās to bērnu īpatsvars, kuri dzīvo zem minimālā ienākuma līmeņa.** Izvērtējuma periodā šis rādītājs atkal ir pieaudzis, proti, no 8,7% 2019. gadā uz 8,8% 2020. gadā. Darbspējīgo iedzīvotāju vecuma grupā (18-64 gadi) šis rādītājs 2020. gadā bija 7,8%, samazinoties par 0,1 procentpunktu. Īpaša uzmanība jāpievērš **vecuma grupai 65 un vairāk gadu, kurā šim rādītājam bija stabila tendence pieaugt no 6,3% 2017. gadā līdz 7,0% 2018. gadā, bet izvērtējuma periodā šādu personu īpatsvars saglabājies 6,5% apmērā.** Aplūkojot datus dinamikā kopš 2015. gada, redzams, ka **arvien pieaug to senioru daļa, kas dzīvo zem minimālā ienākumu līmeņa**¹⁹³ (2020. gadā 251 EUR mēnesī vienas personas majsaimniecībām).

¹⁹¹ CSP, “NNM020. Personu īpatsvars zem minimālā ienākuma līmeņa reģionos (%) - Teritoriālā vienība un Laika periods”

¹⁹² CSP, “NNM030. Personu īpatsvars zem minimālā ienākuma līmeņa pēc dzimuma un vecuma (%) - Dzimums, Vecuma grupa un Laika periods”

¹⁹³ CSP, “NNM030. Personu īpatsvars zem minimālā ienākuma līmeņa pēc dzimuma un vecuma (%) - Dzimums, Vecuma grupa un Laika periods”.

1.2. attēls. Mājsaimniecību īpatsvars zem minimālā ienākuma līmeņa pēc mājsaimniecības tipa 2017. – 2020. gads (%)

Avots: CSP, “NNM070. Mājsaimniecību īpatsvars zem minimālā ienākuma līmeņa pēc mājsaimniecības tipa un darba intensitātes (procentos) 2004 – 2020”.

Mājsaimniecību tipu griezumā redzams (sk. 1.2. attēlu), ka vislielākais mājsaimniecību īpatsvars, kuras ir zem minimālā ienākuma līmeņa, ir mājsaimniecības, kurā ir viens pieaugušais ar bērniem (2019. gadā 17,3% šī tipa mājsaimniecību, 2020. gadā – 21%), un mājsaimniecības, kurās ir viena persona vecumā līdz 64 gadiem (2019. gadā 13,7% šī tipa mājsaimniecību, 2020. gadā – 15,5%). Izvērtējuma periodā **būtiskākās izmaiņas – straujākais uzlabojums – novērojams mājsaimniecībās, kuras sastāv no diviem pieaugušajiem un diviem apgādībā esošajiem bērniem.** Ja 2019. gadā 8,5% šādu mājsaimniecību atradās zem minimālā ienākumu līmeņa, tad 2020. gadā šis rādītājs bija 5%, kas nozīmē kritumu par 3,5 procentpunktiem. Redzams, ka, vērtējot procentuāli, viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecībās mājsaimniecību ienākumi gan uz vienu ekvivalento patērētāju, gan uz vienu ģimenes locekli no 2019. uz 2020. gadu ir pieauguši. Iespējami vairāki situācijas uzlabojuma skaidrojumi, kas izriet no apstākļa, ka minimālais ienākuma līmenis ir relatīvs rādītājs, proti, tas tiek aprēķināts noteiktā apmērā (40%) no visu mājsaimniecību rīcībā esošo

ienākumu mediānas (vienam ekvivalentajam patērētājam). Minimālās algas paaugstināšana, kas notika 2018. gadā, veicināja algas pieaugumu zemāk atalgoto strādājošo grupās lielākā mērā nekā citās. Kopumā 2018. gadā minimālā alga, salīdzinot ar 2017. gadu, pieauga par 13,2%, savukārt darba samaksas mediāna – mazākā apmērā (bruto mediāna par 9,5% un neto mediāna par 11,0%)¹⁹⁴. Tādējādi, ja viena pieaugušā mājsaimniecībā ar bērniem ienākumu avots bija darba alga minimālās algas līmenī, tad tās paaugstinājums pie mazāk strauja darba algas mediānas pieauguma radīja relatīvu situācijas uzlabošanās efektu.

Balstoties uz minimālā ienākuma līmeņa datiem, secināms, ka galvenās sociāli demogrāfiskās grupas, kuras dzīvo zem minimālā ienākuma līmeņa, ir Latgales reģiona iedzīvotāji, vienas personas vecumā līdz 64 gadiem mājsaimniecības un mājsaimniecības, kurās ir viens pieaugušais ar bērniem.

Mājsaimniecību ienākumi uz vienu ekvivalento patērētāju

Mājsaimniecību ienākumu raksturošanai izmantots CSP aprēķinātais rādītājs par **mājsaimniecības rīcībā esošajiem ienākumiem uz ekvivalento patērētāju**, kas tiek iegūts, dalot mājsaimniecības kopējo ienākumu ar ekvivalento mājsaimniecības lielumu, kuru aprēķina pēc **OECD modificētās ekvivalences skalas** (1,0; 0,5; 0,3). Šāds rādītājs ļauj salīdzināt mājsaimniecību ienākumu un patēriņa līmeni, ņemot vērā mājsaimniecības lielumu un sastāvu (pieaugušo un bērnu skaitu), taču, kā minēts iepriekš, bērniem tiek piemērots zems koeficients (0,3), kā rezultātā pastāv diskusijas, vai šādi iegūts rādītājs ļauj patiesi salīdzināt dažādu mājsaimniecību situāciju¹⁹⁵.

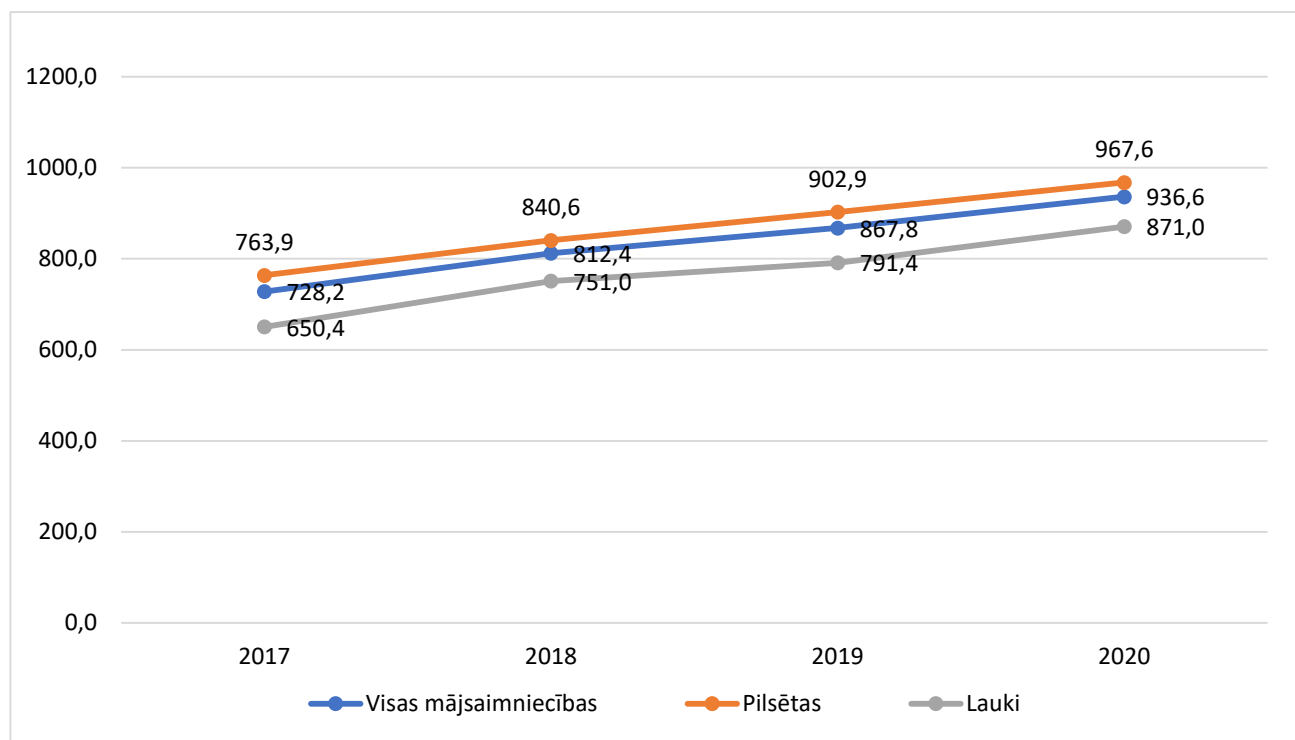
Skatoties mājsaimniecību kopējos ekvivalentos rīcībā esošos ienākumus uz vienu ekvivalento patērētāju atbilstoši piemērotajai metodikai, redzams, ka tiem ir tendence pieaugt (sk. 1.3. attēlu). Kopējais pieaugums izvērtējuma periodā (2019.-2020. gads) – par 68,8 EUR mēnesī (jeb par 7,9%), t.i., 2020. gadā tie bija 936,6 EUR.

Līdzīgi kā iepriekšējos gados, pilsētu iedzīvotāji izvērtējuma periodā guvuši lielākus ienākumus, taču piedzīvojuši mazāk strauju ienākumu kāpumu, nekā laukos dzīvojošie iedzīvotāji. 2020. gadā pilsētās vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju mājsaimniecības rīcībā esošie ienākumi bija 967,6 EUR mēnesī, bet laukos – 871 EUR. Ienākumu pieaugums no 2019. līdz 2020. gadam pilsētās bijis 64,7 EUR (pieaugums par 7,2%), kamēr laukos – 79,6 EUR (pieaugums par 10,1%), kas nozīmē, ka laukos ienākumu pieaugums bijis lielāks nekā pilsētās (1.3. attēls).

¹⁹⁴ CSP (bez datuma). Vidējā alga pirms nodokļu nomaksas 2018. gadā bija 1004 eiro. Preses relīze. Pieejama: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/darba-samaksa/meklet-tema/2608-darba-samaksa-2018-gada>

¹⁹⁵ Šāda ekvivalences skala padara bērnus par mazāk nozīmīgiem patērētājiem, un, jo ģimenē vairāk bērnu, jo pastāv lielāka varbūtība, ka ģimenes rīcībā esošais ienākums uz vienu ekvivalento patērētāju parādās augstāks nekā tas būtu, piemērojot bērnu patēriņa vajadzībām nozīmīgāku svaru (attiecīgi – augstāku aprēķinu koeficientu). Situācijas atšķirības parāda mājsaimniecību ienākumu uz vienu ekvivalento patērētāju salīdzinājums ar mājsaimniecību rīcībā esošiem ienākumiem vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli (pēdējā aprēķinā netiek piemēroti katra nākamā ģimenes locekļa īpatsvara koeficienti).

1.3. attēls. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju, EUR mēnesī, 2017-2020)

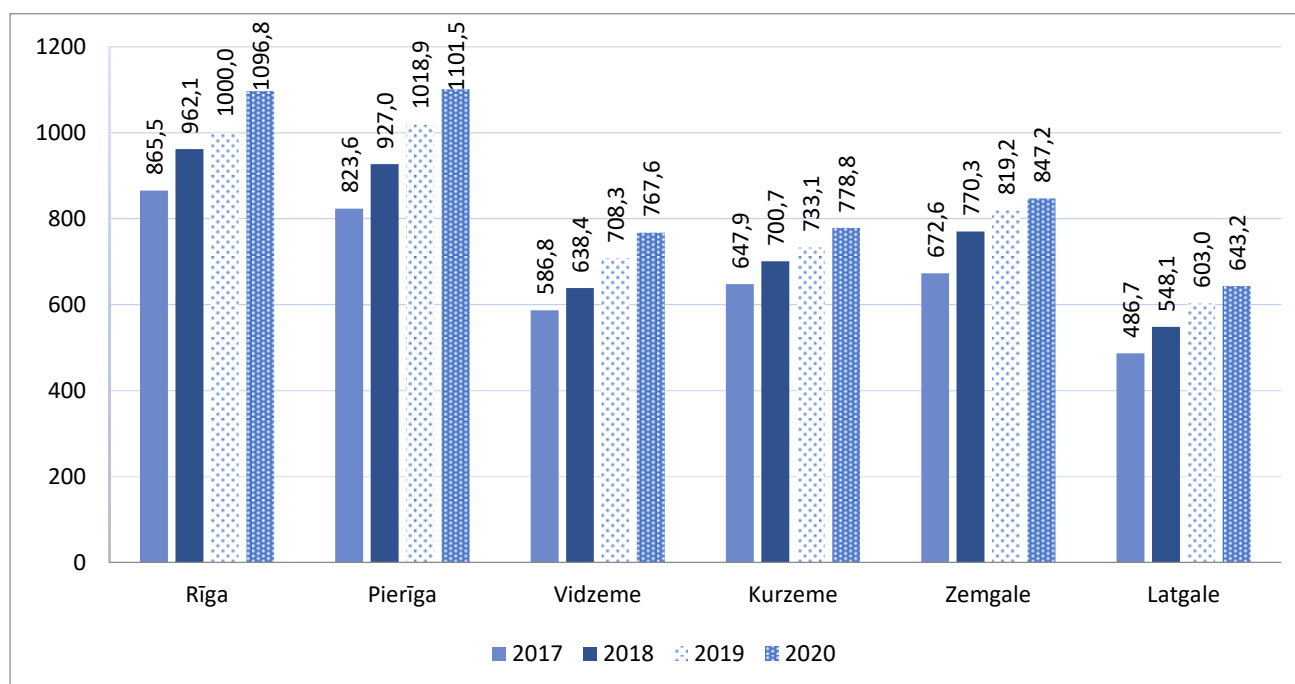

Avots: CSP, "MIS010. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (eiro mēnesī) – Teritorija, Rādītājs un Laika periods".

Likumsakarīgi, ka **reģionu** griezumā augstākais ienākumu līmenis uz vienu ekvivalento patērētāju ir **Rīgas un Pierīgas reģionos**. 2020. gadā tas attiecīgi bija 1096,8 EUR Rīgas un 1101,5 EUR Pierīgas reģionā (sk. 1.4. attēlu). Nākamais augstākais rādītājs ir Zemgales reģionā – 847,2 EUR. Viszemākais ienākumu līmenis uz vienu ekvivalento patērētāju ir bijis Latgalē – 643,2 EUR 2020. gadā.

Relatīvi straujākais mājsaimniecību ienākumu uz vienu ekvivalento patērētāju kāpums izvērtējuma periodā (2019.-2020. gads) konstatēts Rīgā – par 9,7% (jeb par 96,76 EUR), Vidzemes reģionā par 8,4% (59,33 EUR), bet Pierīgā par 8,1% (82,63 EUR). Zemākais ienākumu kāpums konstatēts Zemgalē – par 3,4 % (28,01 EUR), savukārt Latgalē un Kurzemē kāpums bijis par attiecīgi 6,7 % (30,15 EUR) un 6,2 % (45,73 EUR).

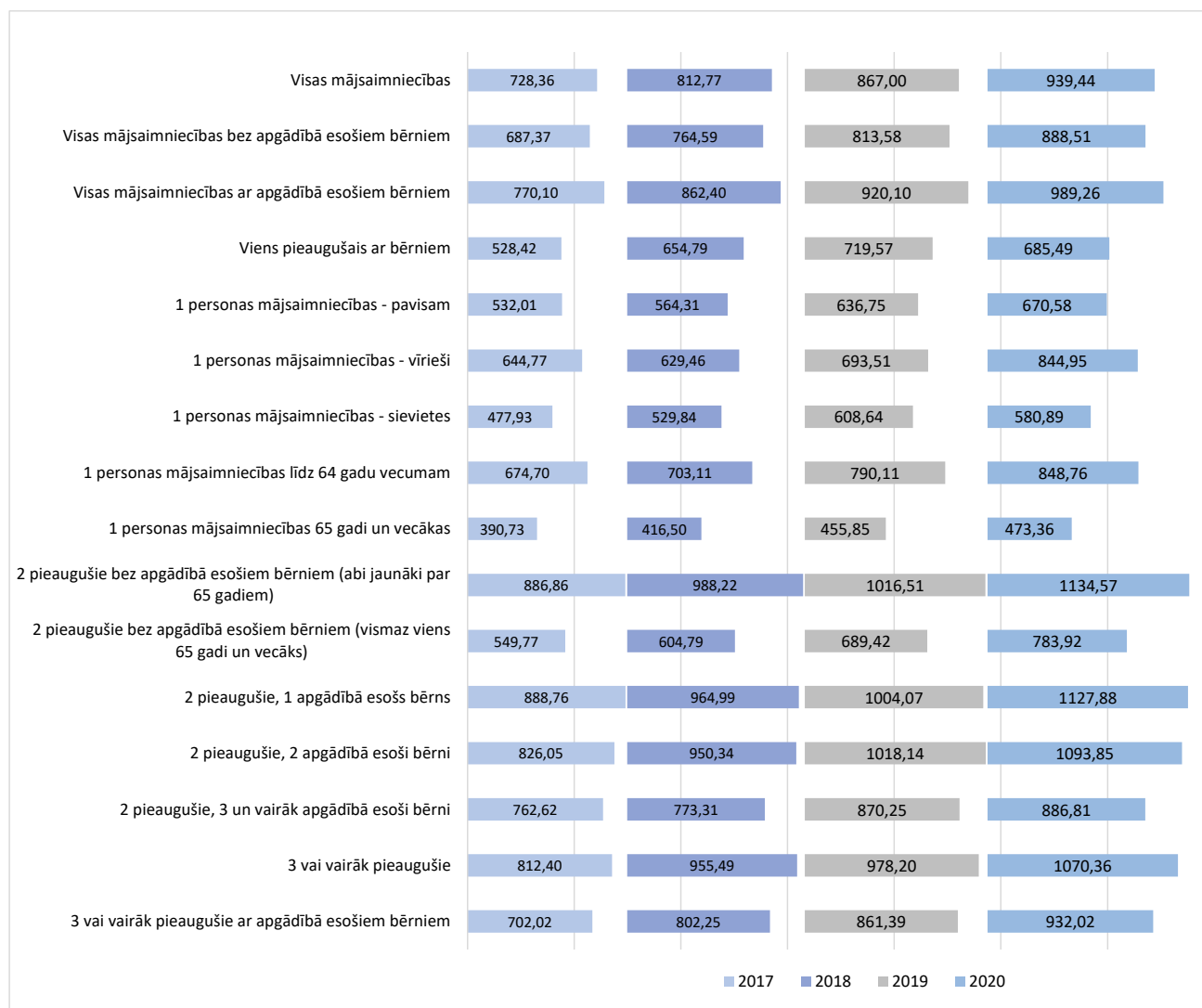
1.4. attēls. Mājsaimniecību ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi Latvijas statistiskajos reģionos (vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju, EUR mēnesī, 2017-2020)

Avots: CSP, "MIS030. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi reģionos (eiro mēnesī) - Teritoriālā vienība, Rādītājs un Laika periods".

Dati par mājsaimniecību ekvivalentajiem rīcībā esošajiem ienākumiem uz vienu ekvivalento patērētāju sadalījumā pēc **mājsaimniecību tipa** atklāj vairākas tendences. Pirmkārt, izvērtējuma periodā mājsaimniecību, kurās ir bērni, ienākumi uz vienu ekvivalento patērētāju ir bijuši nedaudz augstāki (nosacītais pieaugums pret 2019. gadu par 7,5% jeb 69,16 EUR, sasniedzot 989,26 EUR mēnesī 2020. gadā), nekā to mājsaimniecību ienākumi, kurās nav apgādībā esošu bērnu (pieaugums par 9,2% jeb 74,93 EUR, sasniedzot 888,51 EUR mēnesī 2020. gadā). Dati par mājsaimniecību ienākumiem **uz vienu mājsaimniecības locekli** liecina par mazāku neto summas pieaugumu un lielākām atšķirībām starp šiem abiem mājsaimniecību tipiem, taču pieauguma dinamika ir vidēji 8,5% apmērā (sk. turpinājumā 1.13. tabulu). Mājsaimniecībās ar bērniem vidēji ienākumi mēnesī uz vienu mājsaimniecības locekli 2015. gadā bija 374,67 EUR, 2016. gadā – 387,27 EUR, 2017. gadā – 440,29 EUR, 2018. gadā – 492,65 EUR, pieaugumam turpinoties arī izvērtējuma periodā, 2019. gadā sasniedzot 527,71 EUR, bet 2020. gadā – 567,29 EUR. Mājsaimniecībās bez bērniem šis rādītājs bija 460,32 EUR 2015. gadā, 487,15 EUR 2016. gadā un 537,23 EUR 2017. gadā, bet 2018. gadā – 598,54 EUR, pieaugumam turpinoties arī izvērtējuma periodā, 2019. gadā sasniedzot 637,93 EUR, bet 2020. gadā – 698,86 EUR.

1.5. attēls. Mājsaimniecību ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju sadalījumā pēc mājsaimniecības tipa (EUR mēnesī)

Avots: CSP, "MIS050. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi pēc mājsaimniecības tipa (eiro mēnesī) - Mājsaimniecības tips, Rādītājs un Laika periods".

Otrkārt, situācija ir atšķirīga atkarībā no pieaugušo un bērnu skaita mājsaimniecībā (1.5. attēls). **Vislielākos ekvivalentos ienākumus izvērtējuma periodā (2019.-2020. gads) guvušas mājsaimniecības, kurās dzīvo divi pieaugušie, kuri ir jaunāki par 65 gadiem un kuri ir bez apgādībā esošiem bērniem, vai mājsaimniecībās, kurās ir divi pieaugušie un viens apgādībā esošs bērns.** 2020. gadā mājsaimniecības, kurās dzīvo divi pieaugušie, kuri ir jaunāki par 65 gadiem un kuri ir bez apgādībā esošiem bērniem, uz vienu ekvivalento patērētāju saņēma 1134,57 EUR mēnesī (rēķinot uz vienu mājsaimniecības locekli, tie bija 850,93 EUR), salīdzinot ar 2019. gadu, rādītāji uz vienu ekvivalento patērētāju pieauguši par 118,06 EUR (11,6%), bet rēķinot uz vienu mājsaimniecības locekli par 88,55 EUR (11,6%). Savukārt mājsaimniecības, kurās ir **divi pieaugušie un viens apgādībā esošs bērns**, 2020. gadā uz vienu ekvivalento patērētāju saņēma 1127,88 EUR mēnesī (rēķinot uz vienu mājsaimniecības locekli, tie bija 702,34 EUR), salīdzinot ar 2019. gadu, rādītāji uz vienu ekvivalento patērētāju pieauguši par 123,81 EUR (12,33%), bet rēķinot uz vienu mājsaimniecības locekli par 76,27 EUR (12,1%).

Izvērtējuma periodā par 1,9% pieauguši **daudzbērnu ģimeņu** ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi (no 870,25 EUR 2019. gadā līdz 886,81 EUR 2020. gadā uz vienu ekvivalento patērētāju; uz vienu mājsaimniecības locekli attiecīgi pieaugums ir no 439,9 EUR 2019. gadā līdz 447,7 EUR 2020. gadā). Lielāku ekvivalento rīcībā esošo ienākumu pieaugumu saņēmušas mājsaimniecības, kurās ir **divi pieaugušie ar diviem bērniem**. Ja 2019. gadā šādu mājsaimniecību ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi bija 1018,14 EUR, tad 2020. gadā šis rādītājs pieaudzis par 7,4% un sasniedzis 1093,85 EUR. Rēķinot šāda paša mājsaimniecību tipa rādītājus uz vienu mājsaimniecības locekli, pieaugums bijis 41,26 EUR jeb 7,4%. Virs 100 EUR ekvivalento rīcībā esošo ienākumu kāpumu mēnesī laika posmā no 2019. līdz 2020. gadam piedzīvojušas arī mājsaimniecības, kurās **dzīvo viens vīrietis** (693,51 EUR 2019. gadā, 844,95 EUR 2020. gadā; pieaugums par 151,44 EUR jeb 21,8%). Jāatzīmē, ka mājsaimniecība, kurā **dzīvo viena sieviete**, šajā pašā laika periodā piedzīvojusi ienākumu kritumu (608,64 EUR 2019. gadā, 580,89 EUR 2020. gadā; kritums par – 27,75 EUR jeb 4,6%).

1.13. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju sadalījumā pēc mājsaimniecības tipa, dzimuma un vecuma pazīmēm (EUR mēnesī)

Mājsaimniecības tips un sociāli demogrāfiskās pazīmes	2017	2018	2019	2020	Pieaugums EUR (2019.g.-2020.g.)	Pieaugums % (2019.g.-2020.g.)
1 personas mājsaimniecība - vīrieši	644,8	629,5	693,5	845	151,44	21,8%
1 personas mājsaimniecība - sievietes	477,9	529,8	608,6	580,9	-27,75	-4,6%
1 personas mājsaimniecības līdz 64 gadu vecumam	674,7	703,1	790,1	848,8	58,65	7,4%
1 personas mājsaimniecības 65 gadi un vecākas	390,7	416,5	455,9	473,4	17,51	3,8%
2 pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem (abi jaunāki par 65 gadiem)	886,9	988,2	1016,5	1134,6	118,1	11,6%
2 pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem (vismaz viens 65+ gadi)	549,8	604,8	689,4	783,9	94,5	13,7%
Visas mājsaimniecības ar apgādībā esošiem bērniem	770,1	862,4	920,1	989,3	69,2	7,5%
Visas mājsaimniecības bez apgādībā esošiem bērniem	687,4	764,6	813,6	888,5	74,9	9,2%

Avots: CSP, "MIS050. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi pēc mājsaimniecības tipa (eiro mēnesī) – Mājsaimniecības tips, Rādītājs un Laika periods".

Treškārt, atsevišķi aplūkojamas vienas personas mājsaimniecības (1.14. tabula) pēc to vecuma. **Viszemākie ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi izvērtējuma periodā bijuši vienas personas mājsaimniecībām vecuma grupā 65 un vairāk gadi** – kaut arī to ienākumu kopējais pieaugums bijis 17,51 EUR mēnesī (jeb par 3,8%), absolūtā ienākumu vērtība 2020. gadā bijusi 473,36 EUR mēnesī. Savukārt, atsevišķi dzīvojošas personas vecumā līdz 64 gadiem vidēji mēnesī 2020. gadā saņēmušas 848,76 EUR, kas ir par 7,4% vairāk nekā 2019. gadā.

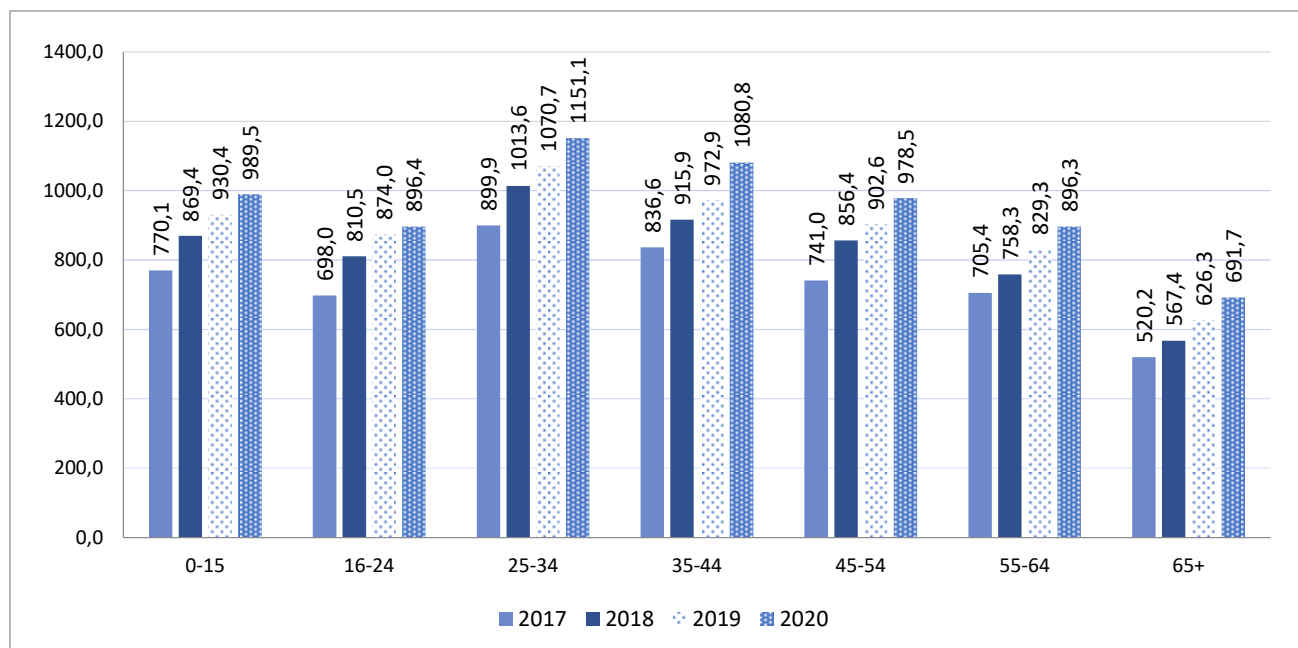
1.14. tabulā salīdzinājumam ir atspoguļoti dati par mājsaimniecību ienākumiem vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli. Ja attiecībā uz vienas personas mājsaimniecībām, likumsakarīgi, rezultāti nemainās, tad situācija ir atšķirīga, aplūkojot citus mājsaimniecību tipus, jo katram mājsaimniecības loceklim šeit ir vienāds svars.

1.14. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli sadalījumā pēc mājsaimniecības tipa, dzimuma un vecuma pazīmēm (EUR mēnesī)

Mājsaimniecības tips un sociāli demogrāfiskās pazīmes	2017	2018	2019	2020	Pieaugums EUR (2019.g.-2020.g.)	Pieaugums % (2019.g.-2020.g.)
1 personas mājsaimniecība - vīrieši	644,8	629,5	693,5	845,0	151,4	21,8%
1 personas mājsaimniecība - sievietes	477,9	529,8	608,6	580,9	-27,8	-4,6%
1 personas mājsaimniecības līdz 64 gadu vecumam	674,7	703,1	790,1	848,8	58,7	7,4%
1 personas mājsaimniecības 65 gadi un vecākas	390,7	416,5	455,9	473,4	17,5	3,8%
2 pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem (abi jaunāki par 65 gadiem)	665,2	741,2	762,4	850,9	88,6	11,6%
2 pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem (vismaz viens 65+ gadi)	412,3	453,6	517,1	587,9	70,9	13,7%
Visas mājsaimniecības ar apgādībā esošiem bērniem	440,3	492,7	527,7	567,3	39,6	7,5%
Visas mājsaimniecības bez apgādībā esošiem bērniem	537,23	598,54	637,9	698,9	60,9	9,6%

Avots: CSP, "MIS050. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi pēc mājsaimniecības tipa (eiro mēnesī) – Mājsaimniecības tips, Rādītājs un Laika periods".

1.6. attēls. Ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju sadalījumā pa vecuma grupām (EUR mēnesī)

Avots: CSP, "MIS070. Rīcībā esošie ienākumi pa vecuma grupām (eiro mēnesī) - Vecuma grupa, Rādītājs un Laika periods."

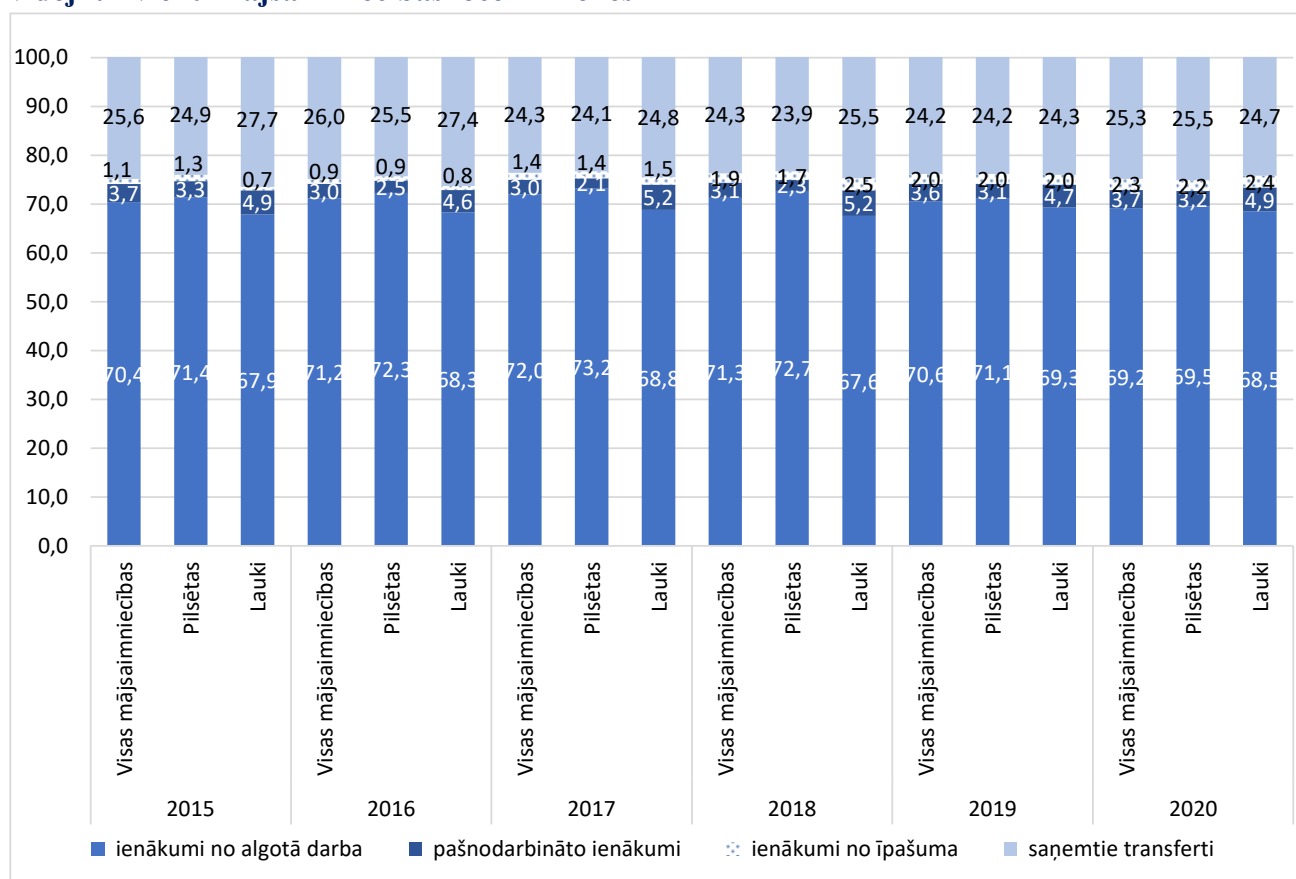
Analizējot atšķirības pēc **vecuma pazīmes**, vislielākos ekvivalentos rīcībā esošos ienākumus 2020. gadā guvušas personas vecuma grupās no 25 līdz 34 gadiem un no 35 līdz 44 gadiem (sk. 1.6. attēlu). Šajās vecuma grupās vidējie ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi bijuši attiecīgi 1151,1 EUR un 1080,8 EUR mēnesī. Viszemākie ienākumi 2020. gadā bijuši vecuma grupā 65 un vairāk gadu – 691,7 EUR mēnesī.

Sadalījumā pa vecuma grupām visievērojamākais ienākumu kāpums izvērtējuma periodā (2019.-2020. gads) bijis vecuma grupā no 35 līdz 44 gadiem (par 11,1% jeb 107,9 EUR mēnesī), vecuma grupā, kurā ietilpst personas vecākas par 65 gadiem, ienākumu kāpums bijis 10,4% jeb 65,4 EUR, savukārt vecuma grupās 45 līdz 54 un 55 līdz 64, ienākumi kāpa par attiecīgi 75,9 EUR un 67 EUR jeb 8,4% un 8,1%. Viszemākais ienākumu pieaugums no 2019. gada līdz 2020. gadam bijis vecuma grupā 16 līdz 24 gadi, kur tas pieaudzis par 22,4 EUR jeb 2,6%.

Mājsaimniecību ienākumu struktūra

Mājsaimniecību ienākumu struktūra saglabājas stabila (sk. 1.7. attēlu). Galvenais ienākumu avots gan laukos, gan pilsētās (līdz ar to arī visās mājsaimniecībās kopā) ir **ienākumi no algotā darba**.

1.7. attēls. Mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu sastāvs un struktūra (%) pilsētās un laukos vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī

Avots: CSP, "MIS020. Mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu sastāvs un struktūra pilsētās un laukos vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī - Teritorija, Rādītāji, Mērvienība un Laika periods".

2020. gadā **ienākumi no algotā darba** veidoja 69,2% no kopējiem mājsaimniecību ienākumiem. Pilsētu un lauku iedzīvotājiem šī proporcija 2020. gadā bija attiecīgi 69,5% un 68,5%. Salīdzinoši 2019. gadā ienākumi no algotā darba veidoja 70,6% no kopējiem mājsaimniecību ienākumiem, 71,1% no pilsētu iedzīvotāju ienākumiem un 69,3% no lauku iedzīvotāju ienākumiem. Vidējā darba samaksa bruto pieaugusi no 1076 EUR 2019. gadā līdz 1143 EUR 2020. gadā (par 6,2%), savukārt vidējās darba samaksas pieaugums neto bija no 793 EUR 2019. gadā līdz 841 EUR 2020. gadā (par 6,1%) (sk. 1.15. tabulu).

1.15. tabula. Strādājošo vidējā darba samaksa mēnesī (EUR) 2017-2020

Rādītājs	2017	2018	2019	2020	Tendence (%) 2019.-2020.g.
Strādājošo mēneša vidējā darba samaksa bruto, EUR	926	1004	1076	1143	6,2
Strādājošo mēneša vidējā darba samaksa neto, EUR	676	742	793	841	6,1

Avots: CSP (bez datuma). 2021. gadā vidējā alga pirms nodokļu nomaksas – 1 277 eiro mēnesī. Preses relīze.

Mājsaimniecību ienākumu struktūras analīze pēc **reģiona pazīmes** (1.16. tabula) atklāj, ka algotā darbā gūti ienākumi veido vismazāko daļu no kopējās ienākumu struktūras Latgales reģionā (62,8% 2019. gadā un 60% 2020. gadā), savukārt, vislielāko – Pierīgas reģionā (73,8% 2019. gadā un 71,9% 2020. gadā) un Rīgas reģionā (72,6% 2019. gadā un 71,5% 2020. gadā).

Otrs nozīmīgākais mājsaimniecību ienākumu veids ir **transferti** (sociālie un privātie), kuri veido nedaudz lielāku daļu no kopējās ienākumu struktūras laukos: 2020. gadā tie veidoja 24,7% no visiem ienākumiem personām, kuras dzīvo laukos, kamēr pilsētās – 25,5% no kopējiem ienākumiem. Salīdzinot šos rādītājus ar 2019. gadu, būtisku izmaiņu nav, jo 2019. gadā transferti veidoja 24,3% lauku iedzīvotāju ienākumus un 24,2% pilsētu iedzīvotāju ienākumus. Reģionu griezumā redzams, ka **salīdzinoši lielāku daļu no visiem ienākumiem sociālie transferti veido Latgales reģionā dzīvojošo mājsaimniecību grupā** (2019. gadā – 31,8%, 2020. gadā – 33%). Tāpat proporcionāli lielāks nekā citos reģionos sociālo transfertu īpatsvars 2020. gadā ir arī Vidzemes (28,7%) un Kurzemes (26,4%) reģionu mājsaimniecību budžetos. Viszemākais transfertu īpatsvars mājsaimniecības ienākumu struktūrā bijis Pierīgas reģionā – 20,1%.

1.16. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu sastāvs un struktūra (%) 2017. – 2020. gadā reģionu griezumā vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī

Reģions	Gads	Ienākumi no algotā darba	Paš-nodarbināto ienākumi	Ienākumi no īpašuma	Saņemtie transferti	<i>t.sk., sociālie transferti</i>	Citi ienākumi
Rīgas reģions	2017	75,4	2,4	1,9	21,7	20,1	0,0
	2018	76,0	2,4	2,0	20,4	18,8	0,1
	2019	72,6	2,7	2,6	22,8	20,8	0,0
	2020	71,5	2,7	2,6	23,9	22,5	0,0
Pierīgas reģions	2017	75,5	2,3	1,3	21,1	20,5	0,0
	2018	73,5	2,4	2,3	22,1	21,1	0,0
	2019	73,8	5,1	2,0	18,5	18,8	0,1
	2020	71,9	4,9	2,5	21,0	20,1	0,0
Vidzemes reģions	2017	68,2	3,1	0,6	28,3	27,3	0,0
	2018	61,7	4,3	2,8	31,2	29,6	0,4
	2019	63,8	4,8	1,4	29,8	25,0	0,0
	2020	63,8	3,8	2,6	29,6	26,4	0,1
Kurzemes reģions	2017	67,0	3,7	1,8	27,6	25,9	0,0
	2018	67,7	3,9	1,1	28,0	26,1	0,0
	2019	68,8	2,8	2,3	26,4	25,0	0,0
	2020	66,5	3,9	2,6	27,7	26,4	0,0
Zemgales reģions	2017	71,7	3,0	1,1	23,8	22,9	0,0
	2018	70,5	3,5	1,7	24,2	23,5	0,0
	2019	70,4	3,3	1,1	24,8	24,0	0,0
	2020	70,2	3,2	1,0	25,8	24,9	0,0
Latgales reģions	2017	58,9	5,4	0,2	36,1	34,4	0,1
	2018	58,4	5,2	1,0	36,7	34,9	0,0
	2019	62,8	3,9	0,6	33,1	31,8	0,1
	2020	60	5,1	1,2	34,4	33,0	0,1

Avots: CSP, "MIS040. Mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu sastāvs un struktūra Latvijas statistiskajos reģionos vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī (%)".

Salīdzinoši mazu ienākumu daļu veido pašnodarbinātības rezultātā gūtie ienākumi (3,6% 2019. un 3,7% 2020. gadā), vēl mazāku – ienākumi no īpašuma (2019. gadā – 2%, 2020. gadā – 2,3%). Vienīgā vērā ņemamā atšķirība šo ienākumu veidu sadalījumā reģionu griezumā ir tāda, ka pašnodarbinātības ienākumu proporcija 2020. gadā ir augstāka Latgales reģionā – 5,1%, kamēr Pierīgas reģionā šis rādītājs ir 4,9%, tikmēr citos reģionos tas ir zemāks. 2019. gadā situācija bija pretēja, proti, pašnodarbinātības ienākumu proporcija Pierīgas reģionā bija 5,1%, kamēr Latgalē tas bija 3,9%.

Ienākumu sadalījums kvintiļu grupās

Iedzīvotāju ienākumu analīzē plaši tiek izmantots ienākumu kvintiļu rādītājs un iedzīvotāju ienākumu salīdzinājums kvintiļu grupās. Kvintile ir viena piektā daļa (20%) no apsekoto mājsaimniecību skaita, kuras sagrupētas pieaugošā kārtībā pēc to rīcībā esošā ienākuma uz vienu mājsaimniecības locekli. Kopumā ir piecas kvintiļu grupas, no kurām 1. kvintilē ietilpst mājsaimniecības ar viszemākajiem ienākumiem, attiecīgi 5. kvintilē – ar visaugstākajiem. Izvērtējot situāciju 2019. – 2020. gadā, redzams, ka ienākumu apjoms uz vienu mājsaimniecības locekli pakāpeniski pieaug, tomēr tas nenotiek vienmērīgi un vienlīdzīgi visās kvintiļu grupās (sk.1.17. tabulu un 1.18. tabulu).

1.17. tabula. Mājsaimniecību ienākumi kvintīļu grupās (EUR mēnesī) 2017.- 2020. gads

Gads, kvintiles raksturojums	1. kvintīļu grupa	2. kvintīļu grupa	3. kvintīļu grupa	4. kvintīļu grupa	5. kvintīļu grupa
2017					
Vidēji uz vienu mājsaimniecību	383,38	598,26	1 004,35	1 375,36	2 229,59
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli	162,36	285,17	401,18	572,41	1 076,25
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli - zemākā robeža	X	247,07	330,23	473,81	698,48
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli - augstākā robeža	247,06	330,22	473,80	698,47	X
Vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju	255,37	426,30	627,94	868,29	1 531,63
2018					
Vidēji uz vienu mājsaimniecību	412,18	693,59	1 100,79	1 544,80	2 395,82
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli	185,50	320,20	444,12	638,42	1 212,73
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli - zemākā robeža	X	270,15	372,91	524,32	788,44
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli - augstākā robeža	270,14	372,90	524,31	788,43	X
Vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju	287,43	486,32	690,83	979,02	1 708,54
2019					
Vidēji uz vienu mājsaimniecību	463,19	795,21	1 220,23	1 617,06	2 559,16
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli	203,13	353,45	483,28	679,63	1 290,15
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli - zemākā robeža	X	299,35	410,19	564,27	827,54
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli - augstākā robeža	299,34	410,18	564,26	827,53	X
Vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju	314,53	538,74	755,78	1 030,45	1 824,56
2020					
Vidēji uz vienu mājsaimniecību	496,03	766,46	1 255,59	1 753,90	2 878,39
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli	214,27	367,10	508,57	720,87	1 407,88
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli - zemākā robeža	X	312,12	427,31	594,26	888,81
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli - augstākā robeža	312,11	427,30	594,25	888,80	X
Vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju	336,65	550,45	788,21	1 100,23	1 994,87

Avots: CSP, "MIS060. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi kvintīļu grupās (eiro mēnesī) 2004 - 2020".

Piezīme: X nozīmē, ka attiecīgā robeža ir bezgalīga: 1. kvintīļu grupā sākas no 0, bet 5. kvintīļu grupā – jebkura vērtība, kas lielāka par zemāko robežu.

Laika posmā no 2019. līdz 2020. gadam mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli pieaugumu raksturo šādi dati: 1. kvintilē šis pieaugums gada laikā bijis 11,14 EUR (jeb par 5,5%), 2. kvintilē 13,65 EUR (jeb par 3,9%), 3. kvintilē 25,29 EUR (jeb par 5,2%), 4. kvintilē tie bija 41,24 EUR (jeb par 6,1%), bet 5. kvintilē 117,7 EUR (jeb par 9,1%). Pieauguma aprēķins **procentuāli** parāda, ka ienākumu pieaugumam uz vienu mājsaimniecības locekli ir U veida forma – tas ir augstāks 1. un 2. kvintilē, kā arī 5. kvintilē. **Absolūtos skaitļos** pieaugums ir lineārs – jo augstāka kvintile, jo lielāks pieaugums absolūtos skaitļos, attiecīgi vislielākais tas ir bijis turīgākajā jeb 5. kvintilē (sk.1.17. tabulu).

1.18. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (EUR mēnesī) kvintiļu grupās 2017. – 2020. gadā uz vienu mājsaimniecības locekli

Kvintiļu grupa	2017	2018	2019	2020	Ienākumu pieaugums 2018. g. pret 2017. g., %	Ienākumu pieaugums 2019. g. pret 2018. g., %	Ienākumu pieaugums 2020. g. pret 2019. g., %
1. kvintile (trūcīgākā)	162,36	185,50	203,13	214,27	14,3	9,5	5,5
2. kvintile	285,17	320,20	353,45	367,10	12,3	10,4	3,9
3. kvintile	401,18	444,12	483,28	508,57	10,7	8,8	5,2
4. kvintile	572,41	638,42	679,63	720,87	11,5	6,5	6,1
5. kvintile (turīgākā)	1076,25	1212,73	1 290,15	1 407,88	12,7	6,4	9,1
Vidēji valstī	488,84	545,87	582,82	630,04	14,5	6,8	8,1

Avots: CSP, "MIS060. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi kvintiļu grupās (eiro mēnesī) 2004 - 2020", CSP "MIS010. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (eiro mēnesī) 2004 – 2020".

1.18. tabulā apkopoti kvintiļu grupu raksturojošie dati uz vienu mājsaimniecības locekli, norādot gan vidējos kvintiļu grupas ienākumus mēnesī absolūtajos skaitļos, gan procentuāli noteikto izmaiņu apmēru attiecībā pret iepriekšējo gadu. Šie aprēķini demonstrē iepriekš raksturotās tendences. Būtiski, ka izvērtējuma periodā (2019.-2020. gads) ienākumu pieaugums novērojams arī zemākajās kvintiļu grupās pretstatā iepriekšējiem periodiem, kad procentuāli augstāks mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu pieaugums bija nevienlīdzīgs un raksturīgs turīgākajiem iedzīvotājiem (sākot no 3. kvintiles uz augšu).

Analizējot ienākumu kvintiļu grupu ienākumus uz vienu ekvivalento patērētāju (1.19. tabula), redzams, ka kopējās tendences ir līdzīgas kā gadījumā ar ienākumiem uz vienu mājsaimniecības locekli. Tomēr var konstatēt arī vairākas atšķirības pieauguma apmērā, ko nosaka katrai kvintilei atbilstošo mājsaimniecību struktūra un piemērotā ekvivalences skala. Pirmkārt, ienākumu apmērs uz vienu vienību (šajā gadījumā ekvivalento patērētāju) ir būtiski lielāks, ko nosaka OECD modificētās ekvivalences skalas (1; 0,5; 0,3) piemērošana (sk. komentārus par skalas ietekmi iepriekš šajā ziņojumā). 2020. gadā mājsaimniecību ienākumi uz vienu ekvivalento patērētāju bija 336.65 EUR 1. kvintiļu grupā, 550,45 EUR 2. kvintiļu grupā, 788,21 EUR 3. kvintiļu grupā, 1100,23 EUR 4. kvintiļu grupā un 1994.87 EUR 5. kvintiļu grupā. Otrkārt, atšķirīgs ir pieauguma apmērs absolūtos skaitļos,

kas ir lielāks uz vienu ekvivalento patērētāju nekā uz vienu mājsaimniecības locekli, kas arī skaidrojams ar pielietoto aprēķinu metodiku. Savukārt relatīvā izteiksmē (procentuāli) pieaugums un tā tendences atšķiras, tādējādi atklājot mājsaimniecības struktūras (pieaugušo un bērnu attiecības) ietekmi uz iegūto rezultātu. 2020. gadā, salīdzinot ar 2019. gadu, visbūtiskākais mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu relatīvais pieaugums uz vienu ekvivalento patērētāju novērojams 5. kvintilē (9,3%) un tad 1. kvintilē (7%), viszemākais – 2. kvintilē (2,2%). Būtiskākais skaidrojums meklējams mājsaimniecību struktūrā (sk. turpinājumā 1.21. tabulu).

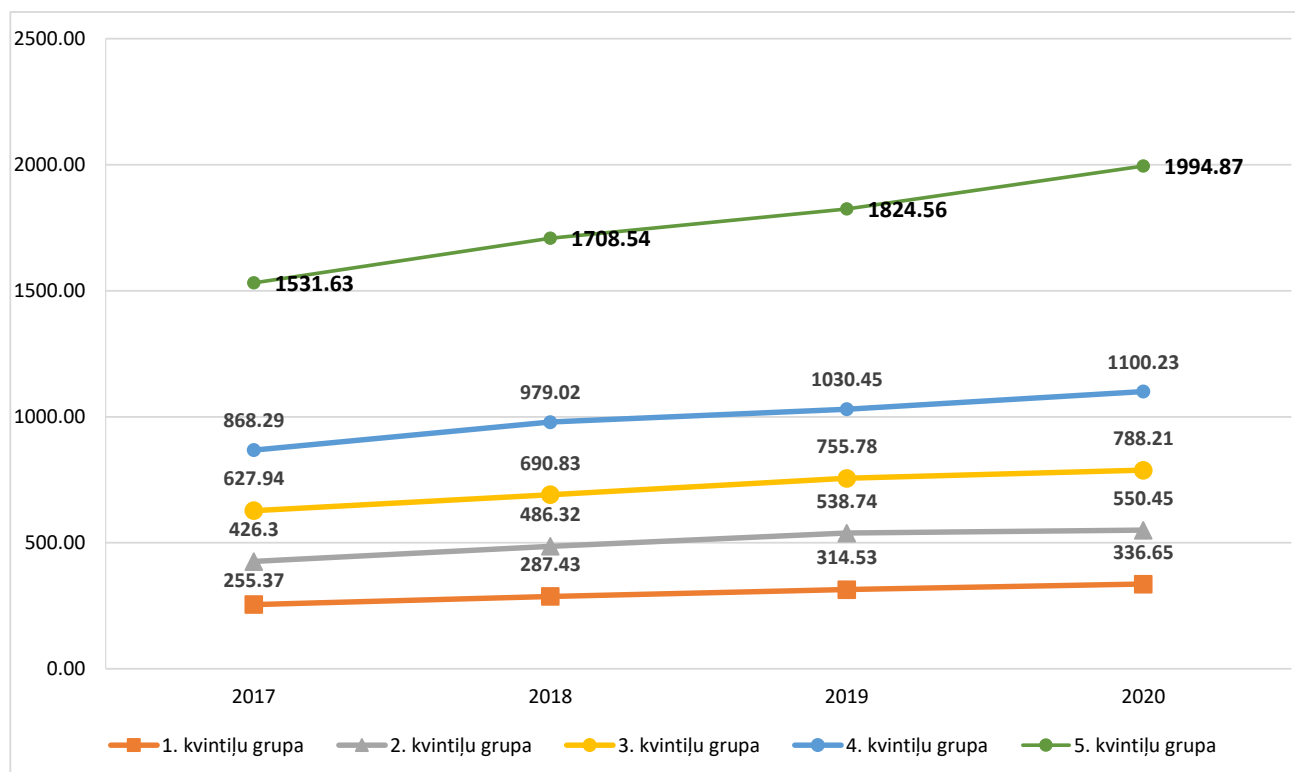
1.19. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (EUR mēnesī) kvintīļu grupās 2017. – 2020. gadā uz vienu ekvivalento patērētāju

Kvintīļu grupa	2017	2018	2019	2020	Ienākumu pieaugums 2018. g. pret 2017. g., %	Ienākumu pieaugums 2019. g. pret 2018. g., %	Ienākumu pieaugums 2020. g. pret 2019. g., %
1. kvintile (trūcīgākā)	255,37	287,43	314,53	336,65	12,6	9,4%	7,0%
2. kvintile	426,3	486,32	538,74	550,45	14,1	10,8%	2,2%
3. kvintile	627,94	690,83	755,78	788,21	10,0	9,4%	4,3%
4. kvintile	868,29	979,02	1 030,45	1 100,23	12,8	5,3%	6,8%
5. kvintile (turīgākā)	1531,63	1708,54	1 824,56	1 994,87	11,6	6,8%	9,3%

Avots: CSP, "MIS060. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi kvintīļu grupās (euro, mēnesī)".

1.8. attēlā mājsaimniecību ienākumi uz vienu ekvivalento patērētāju ir atspoguļoti vizuāli, kas ļauj ieraudzīt to dinamiku ilgākā laika posmā. Redzams, ka ienākumu atšķirības 1.-3. kvintīles starpā ir drīzāk proporcionālas, un tām ir tendence saglabāties dinamikā. Mazliet lielāka plaisa ir starp 3. un 4. kvintīli, kamēr 5. kvintīlē ir būtiski augstākas vērtības – augstāks ienākumu līmenis uz vienu ekvivalento patērētāju, turklāt ar tendenci dinamikā veidot vēl lielāku atrāvumu no pārējām četrām kvintīlēm, kas apstiprina kopējo ienākumu pieauguma nevienmērīguma un nevienlīdzības tendenci, kas konstatēta, veicot analīzi citos griezumos.

1.8. attēls. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (EUR mēnesī) kvintīļu grupās 2017. – 2020. gadā uz vienu ekvivalento patērētāju

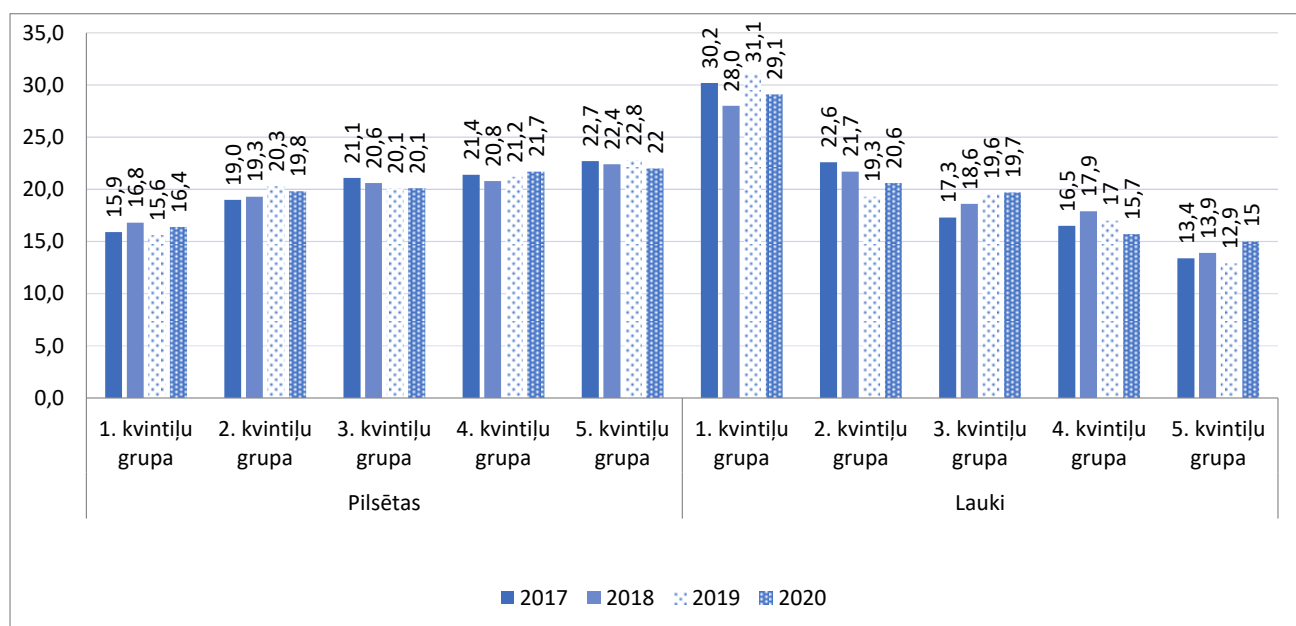

Avots: CSP, "MIS060. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi kvintīļu grupās (eiro mēnesī) 2004 – 2020".

Vērā ņemamas atšķirības ir kvintīļu sadalījumā starp **pilsētām un laukiem** (sk.1.9. attēlu). Izvērtējuma periodā pilsētās 2.-5. kvintīlī ir teju vienāds iedzīvotāju īpatsvars, izklīde starp kvintīlēm ir maza, kas liecina par vienmērīgu iedzīvotāju sadalījumu pēc ienākumu grupām. Turklāt visās piecās kvintīlēs saglabājas proporcionāls iedzīvotāju īpatsvars dinamikā. Vismazākais mājsaimniecību īpatsvars pilsētās ir 1. kvintīlī (15,6% 2019. gadā, 16,4% 2020. gadā), kas ir aptuveni par 3 līdz 7 procentpunktiem mazāks nekā pārējās kvintīlēs.

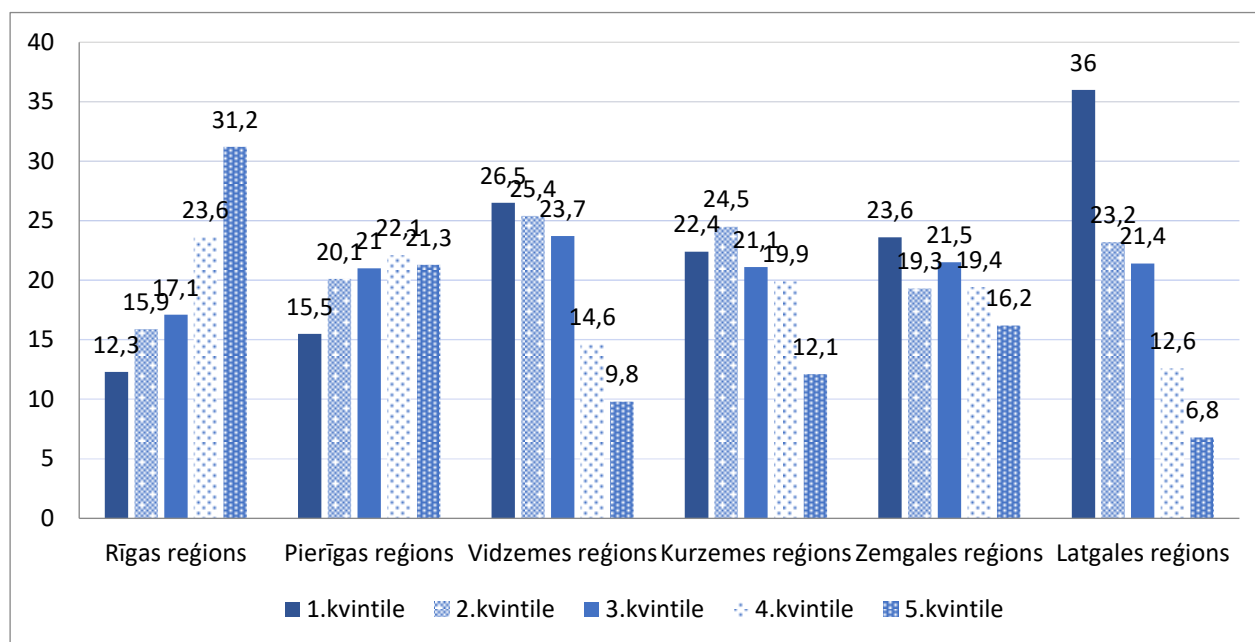
Savukārt laukos situācija ir apgriezti pretēja. Līdzīgi kā iepriekš, arī 2020. gadā 1. kvintīlī ir vislielākais lauku mājsaimniecību īpatsvars, ar minimālu samazināšanās tendenci (29,1% lauku iedzīvotāju 2020. gadā). Tas ir par 12,7 procentpunktiem vairāk nekā pilsētās attiecīgajā kvintīlī 2020. gadā. Kopumā gandrīz puse (49,7%) lauku iedzīvotāju ienākumi 2020. gada atbilst 1., 2. kvintīļu grupai. Vismazākā daļa iedzīvotāju laukos iekļaujas 5. kvintīlī – 2020. gadā 15%.

1.9. attēls. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintiļu grupām 2017. – 2020. gadā laukos un pilsētās (%)

Avots: CSP, “MVE070. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintiļu grupām (procentos) 2005 - 2020”.

1.10. attēls. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintiļu grupām 2020. gadā sadalījumā pa reģioniem (%)

Avots: CSP, “MVE070. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintiļu grupām (procentos) 2005 - 2020”.

1.20. tabulā ir apkopoti dati par mājsaimniecību sadalījumu kvintiļu grupās **reģionos** 2017. – 2020. gadā, savukārt 1.9. attēlā ir atsevišķi salīdzināti dati par 2020. gadu. Būtiski, ka novērojams ilgstošs kvintiļu grupu nevienmērīgs sadalījums reģionu starpā. Salīdzinoši turīgāks (uz pārējo reģionu fona) ir Rīgas un Pierīgas reģions. Rīgas reģionā gandrīz viena trešā daļa (28,6%), Pierīgas reģionā – nedaudz vairāk kā viena piektā daļa (23,8%) mājsaimniecību pēc sava ienākumu līmeņa atbilst 5. kvintilei. Vidzemes, Kurzemes un Latgales reģionos mājsaimniecību ienākumi pārsvarā atbilst 1.

kvintilei (viszemākie ienākumi), bet Zemgales reģionā, savukārt, redzams, ka mājsaimniecību sadalījums 1. – 4. kvintiņu grupās ir salīdzinoši visvienmērīgākais (no 19,5% līdz 21,9%).

1.20. tabula. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintiņu grupām 2017. – 2020. gadā reģionos (%)

Statistiskais reģions	Gads	1. kvintile	2. kvintile	3. kvintile	4. kvintile	5. kvintile
Rīgas reģions	2017	12,3	16,2	18,2	24,1	29,1
	2018	13,0	15,7	18,9	22,7	29,7
	2019	12,3	15,9	17,1	23,6	31,2
	2020	13,0	17,2	19,0	22,2	28,6
Kurzemes reģions	2017	21,6	21,9	21,4	20,2	14,9
	2018	21,0	22,2	23,2	19,9	13,6
	2019	22,4	24,5	21,1	19,9	12,1
	2020	25,5	23,3	20,2	18,8	12,2
Pierīgas reģions	2017	17,1	17,6	20,5	21,9	22,9
	2018	15,0	21,0	20,1	22,7	21,3
	2019	15,5	20,1	21,0	22,1	21,3
	2020	15,7	19,3	21,0	20,2	23,8
Vidzemes reģions	2017	23,6	22,7	22,3	16,1	15,4
	2018	23,8	26,2	19,8	17,0	13,1
	2019	26,5	25,4	23,7	14,6	9,8
	2020	24,4	22,3	19,1	20,1	14,2
Zemgales reģions	2017	24,8	22,0	21,5	17,0	14,7
	2018	23,6	20,6	21,1	17,9	16,8
	2019	23,6	19,3	21,5	19,4	16,2
	2020	21,7	19,5	21,6	21,9	15,2
Latgales reģions	2017	34,1	27,0	19,6	12,6	6,7
	2018	37,1	23,0	19,2	13,6	7,1
	2019	36,0	23,2	21,4	12,6	6,8
	2020	34,7	23,9	20,5	13,4	7,4

Avots: CSP, "MVE070. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintiņu grupām (procentos) 2005 - 2020".

Piezīme: Ar sarkanu krāsu tabulā iezīmētas tās kvintiles, kuras konkrētā reģiona ietvaros ir dominējošās, raugoties no mājsaimniecību ienākumu iedalījuma viedokļa.

Atšķirības kvintiņu grupu starpā nosaka arī **mājsaimniecību locekļu skaits un vecums** (sk.1.21. tabulu). Datu apkopojums par 2020. gadu atklāj, ka augstāka ienākumu līmeņa grupās (4., 5. kvintilē) ir lielāks tādu mājsaimniecību īpatsvars, kurās dzīvo viena persona vecumā no 16 līdz 64 gadiem, kā arī divu personu mājsaimniecībās (pāris bez bērniem). 1.18. tabulā redzamie dati parāda, ka vienas personas mājsaimniecības būtiski ir aplūkot vecuma griezumā, jo, pretstatā darbības vecuma vienas personas mājsaimniecībām, vienas personas mājsaimniecību vecumā virs 65 gadiem ienākumi visbiežāk (39,8% 2020. gadā) atbilst 2. kvintilei. Trīs personu mājsaimniecību ienākumi visbiežāk atbilst 4. kvintilei (24,4% 2020. gadā). Savukārt būtiski atšķirīga situācija, kas parāda Latvijas ģimeņu ienākumu dažādību, parādās, aplūkojot četru vai piecu un vairāk personu mājsaimniecības. Tā četru personu mājsaimniecību ienākumi vienlīdz bieži atbilst gan 3., gan 4. kvintilei, t.i., ienākumus nosaka darbības vecuma personu kvalifikācija un darba samaksa (2020. gadā 26,7% šo mājsaimniecību bija piekritīgas 3. kvintilei un 25,8% - 4. kvintilei). Savukārt piecu un vairāk personu mājsaimniecības var būt piekritīgas gan 1. kvintilei (27,4% 2020. gadā), gan 2. kvintilei (25,3% 2020. gadā), gan 3. kvintilei

(25,4% 2020. gadā), kā arī mazākā mērā – pārējām ienākumu kvintilēm, ko nosaka kopējais darbspējas personu skaits mājsaimniecībā, šo personu nodarbinātība un darba samaksa. Precīzāku ieskatu šajās tendencēs sniedz 1.19. tabula, kurā mājsaimniecības ir aplūkotas **dalījumā pēc pieaugušo un bērnu skaita mājsaimniecībā.**

1.21. tabula. Mājsaimniecību sadalījums kvintīļu grupās 2017. – 2020. gadā sadalījumā pēc mājsaimniecības locekļu skaita (%)

Mājsaimniecības tips	Gads	1. kvintile	2. kvintile	3. kvintile	4. kvintile	5. kvintile
1 personas mājsaimniecība	2017	18,4	30,0	17,8	13,8	20,0
	2018	21,7	25,3	16,3	15,3	21,4
	2019	22,5	24,3	15,7	15,6	21,8
	2020	22,5	22,3	16,0	16,0	23,3
1 personas mājsaimniecība vecumā 16-64 gadi	2017	21,4	9,4	16,7	18,0	34,5
	2018	21,9	6,1	15,3	21,7	35,1
	2019	20,8	6,9	14,2	21,9	36,2
	2020	18,6	7,4	17,0	20,9	36,0
1 personas mājsaimniecība vecumā 65 + gadi	2017	15,7	48,5	18,8	10,1	7,0
	2018	21,5	44,4	17,2	9,0	7,8
	2019	24,3	42,9	17,3	9,0	6,5
	2020	27,0	39,8	14,8	10,1	8,2
2 personu mājsaimniecība	2017	18,8	16,9	17,9	21,9	24,5
	2018	18,1	18,2	19,8	21,0	22,9
	2019	18,7	17,9	20,3	19,9	23,1
	2020	18,5	18,9	19,2	21,3	22,0
3 personu mājsaimniecība	2017	17,3	12,1	23,0	26,7	20,9
	2018	16,2	14,3	22,6	26,7	20,3
	2019	16,7	14,6	22,4	24,7	21,7
	2020	15,6	17,1	23,0	24,4	20,0
4 personu mājsaimniecība	2017	23,9	13,8	24,4	23,8	14,1
	2018	19,9	18,5	23,5	24,5	13,5
	2019	17,8	16,1	26,9	29,0	10,3
	2020	18,7	17,0	26,7	25,8	11,9
5 un vairāk personu mājsaimniecība	2017	33,5	17,3	24,4	17,0	7,8
	2018	29,9	18,2	27,8	13,9	10,1
	2019	24,8	27,3	24,3	17,0	6,6
	2020	27,4	25,3	25,4	14,4	7,5

Avots: CSP, "MVE070. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintīļu grupām (procentos) 2005 – 2020".

Piezīme: Ar sarkanu krāsu tabulā iezīmētas tās kvintīles, kuras konkrētā reģiona ietvaros ir dominējošas, raugoties no mājsaimniecību ienākumu iedalījuma viedokļa.

Aplūkojot dažādu mājsaimniecību tipus ar atšķirīgu pieaugušo un bērnu skaitu, redzams, ka, lai gan joprojām vairāki mājsaimniecību tipi ar bērniem relatīvi biežāk ir piekritīgi 1. kvintīļu grupai, raugoties dinamikā, situācija palēnām uzlabojas (sk. 1.22. tabulu). Iepriekšējos gados bija novērots, ka **viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecības, daudz bērnu ģimenes un citas mājsaimniecības ar bērniem koncentrējas zemāko ienākumu kvintīlē.** Izvērtējuma periodā (2019.-2020. gads) tendence 1. kvintīles īpatsvaram samazināties redzama tikai daudz bērnu ģimeņu mājsaimniecību

gadījumā, kamēr abās pārējās grupās šis īpatsvars pieaudzis. Vērtējot rezultātus par mājsaimniecību izkliedi kvintīļu grupu starpā, jāņem vērā, ka pozitīvi vērtējamas šīs tendences ir tikai tad, ja palielinās mājsaimniecību īpatsvars, sākot ar 3. kvintili, jo tā ir pirmā grupa, kurai atbilstošais ienākumu līmenis atrodas virs nabadzības riska sliekšņa (sk. turpinājumā 1.3.3. sadaļu). Tas nozīmē, ka samazinājums 1. kvintilē ar mājsaimniecību īpatsvara pieaugumu 2. kvintilē ir pārāk niecīgs situācijas uzlabojums, vērtējot no nabadzības riska skatu punkta, lai gan tas jebkurā gadījumā ir uzlabojums no individuālās ģimenes skatupunkta.

1.22. tabula. Mājsaimniecību sadalījums kvintīļu grupās 2017. – 2020. gadā sadalījumā pēc pieaugušo un bērnu skaita mājsaimniecībās (%)

Mājsaimniecības tips	Gads	1. kvintile	2. kvintile	3. kvintile	4. kvintile	5. kvintile
Viens pieaugušais ar bērniem	2017	37,4	17,3	19,3	15,3	10,8
	2018	32,3	19,9	24,4	16,9	6,5
	2019	26,4	17,4	22,7	25,7	7,8
	2020	31,3	18,9	20,6	17,2	12,0
Pāris ar vienu bērnu	2017	13,5	9,1	26,4	31,0	20,1
	2018	10,1	12,2	20,1	34,0	23,7
	2019	13,0	13,0	24,1	28,5	21,3
	2020	11,5	14,8	23,4	27,5	22,9
Pāris ar diviem bērniem	2017	25,8	16,6	24,7	20,5	12,4
	2018	15,6	22,3	25,8	23,1	13,2
	2019	15,9	17,4	26,6	27,3	12,9
	2020	15,1	18,6	29,5	22,4	14,4
Pāris ar trīs un vairāk bērniem	2017	40,9	13,9	28,0	8,4	8,7
	2018	36,4	18,7	21,4	13,7	9,8
	2019	35,8	33,2	14,8	7,9	8,4
	2020	31,3	24,2	21,4	12,3	10,7
Citas mājsaimniecības ar bērniem	2017	32,6	17,4	21,7	19,6	8,7
	2018	29,6	18,6	27,9	14,9	9,0
	2019	23,9	21,3	29,4	19,8	5,6
	2020	26,8	21,4	28,2	17,8	5,9
Pāris bez bērniem	2017	14,1	17,9	17,2	20,7	30,1
	2018	15,0	18,2	18,0	20,7	28,1
	2019	15,9	18,7	16,5	20,3	28,6
	2020	14,8	20,2	18,5	20,5	26,0
Citas mājsaimniecības bez bērniem	2017	18,4	12,9	21,3	27,2	20,1
	2018	18,2	15,3	22,5	25,0	18,9
	2019	18,9	15,1	24,0	22,7	19,3
	2020	18,5	17,0	20,7	25,9	17,9

Avots: CSP, "MVE070. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintīļu grupām (procentos) 2005 – 2020".

Piezīme: Ar sarkanu krāsu tabulā iezīmētas tās kvintīles, kuras konkrētā reģiona ietvaros ir dominējošās, raugoties no mājsaimniecību ienākumu iedalījuma viedokļa.

Viena pieaugušā ar bērniem gadījumā 2020. gadā 31,3% mājsaimniecību bija piekritīgas 1. kvintilei (salīdzinot ar 2019. gadu, 1. kvintīles īpatsvars ir palielinājies par 4,9 procentpunktiem). Šādu mājsaimniecību īpatsvara pieaugums konstatēts arī 2. kvintilē, kur 2020. gadā ietilpa 18,9%

(salīdzinot ar 2019. gadu kāpums par 1,5 procentpunktiem), kamēr 3. un 4. kvintilē redzams īpatsvara kritums (attiecīgi 2,1 un 8,5 procentpunkti), 5. kvintilē redzams 4,2 procentpunktu pieaugums, īpatsvaram 2020. gadā sasniedzot 12%. **Daudzbērnu ģimeņu** (pāris ar trīs un vairāk bērniem) gadījumā novērojama cita tendence – 31,3% šo mājsaimniecību 2020. gadā bija piekritīgas 1. kvintilei (par 4,5 procentpunktiem mazāk nekā 2019. gadā) un 24,2% bija piekritīgas 2. kvintilei (samazinājums par 9 procentpunktiem salīdzinājumā ar 2019. gadu), līdz ar to pārējās kvintilēs redzams īpatsvara pieaugums (3. kvintilē par 6,6 procentpunktiem, 4. kvintilē par 4,4, bet 5. kvintilē par 2,3). **Citu mājsaimniecību ar bērniem** gadījumā 2020. gadā novērojama tā pati tendence, kas gadījumā ar mājsaimniecībām, kurās ir viens pieaugušais ar bērniem, tas ir, palielinājies to personu īpatsvars, kuras piekritīgas 1. kvintilei (26,8%, t.i., par 2,9 procentpunktiem vairāk nekā 2020. gadā), minimāli pieaudzis arī mājsaimniecību īpatsvars 2. un 5. kvintilē (attiecīgi 0,1 procentpunkts un 0,3 procentpunkti), kamēr 3. kvintilē (28,2%, t.i., par 1,2 procentpunktiem mazāk nekā 2019. gadā) un 4. kvintilē (17,8%, t.i., par 2 procentpunktiem mazāk nekā 2019. gadā) redzams īpatsvara samazinājums. Mājsaimniecības bez bērniem 2020. gadā, līdzīgi kā iepriekš, koncentrējas augstāka ienākumu līmeņa kvintiļu grupās – pāri bez bērniem 5. kvintilē, citas mājsaimniecības bez bērniem – 3. un 4. kvintilē.

1.3.3. Nabadzības riska tendences

Tāpat kā ienākumu analīzē arī nabadzības riska tendenču relatīvajā analīzē šajā izvērtējumā izmantoti atbilstoši Eurostat metodikai iegūtie un apstrādātie EU-SILC apsekojuma dati, lietojot OECD modificēto ekvivalences skalu. Šeit nabadzības riska sliekšnis ir 60% no rīcībā esošo ienākumu mediānas pārrēķinātas uz ekvivalento patērētāju skaitu mājsaimniecībā¹⁹⁶ (sk.1.23. tabulu).

Nabadzības riska sliekšnis vienas personas mājsaimniecībai pieaudzis no 441 EUR mēnesī 2019. gadā līdz 472 EUR mēnesī 2020. gadā, veidojot pieaugumu par 6,9% (sk. 1.23. tabulu). Gada nabadzības riska sliekšnis vienas personas mājsaimniecībai 2020. gadā bija 5 662 EUR. Laika posmā no 2019. līdz 2020. gadam vienas personas mājsaimniecības nabadzības riska sliekšnis joprojām pārsniedza gan 1. kvintiles, gan 2. kvintiles augstāko robežu uz vienu mājsaimniecības locekli, kas bija attiecīgi 312 EUR un 427 EUR¹⁹⁷. Svarīgi ir akcentēt, ka **1. un 2. kvintiļu grupā ietilpstošās vienas personas mājsaimniecības 2020. gadā dzīvoja zem nabadzības sliekšņa**. Raugoties no mājsaimniecību struktūras perspektīvas, 1. un 2. kvintilē, ņemot vērā ienākumu līmeni absolūtajos skaitļos, 2019. gadā ietilpa 46,8% vienas personas mājsaimniecību, 2020. gadā – 44,8%¹⁹⁸. Skatoties salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem, var secināt, ka no 2016. gada līdz 2018. gadam gandrīz puse vienas personas mājsaimniecību dzīvoja zem nabadzības riska sliekšņa, taču 2019. un 2020. gadā šis rādītājs samazinājies nedaudz straujāk, tā salīdzinot 2019. gadu ar 2018. gadu šādu mājsaimniecību īpatsvars samazinājās par 0,2 procentpunktiem, bet, salīdzinot 2020. un 2019. gadu – par 2 procentpunktiem

Vērtējot nabadzības riska sliekšni divu pieaugušo un divu bērnu jaunāku par 14 gadiem mājsaimniecībā, redzams, ka 2020. gadā mēnesī tie bija 991 EUR (1.23. tabula). Pieņemot, ka abi pieaugušie mājsaimniecībā strādātu un saņemtu minimālo algu (430 EUR bruto mēnesī, pirms nodokļu nomaksas), šādi ienākumi neļautu pārsniegt nabadzības riska sliekšni, jo aprēķinātās vērtības

¹⁹⁶ CSP, Terminu skaidrojums, “Nabadzības riska sliekšnis”.

¹⁹⁷ CSP, “MIS060. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli - augstākā robeža (eiro mēnesī) - Kvintiļu grupas un Laika periods”

¹⁹⁸ CSP, “MVE070. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintiļu grupām (procentos) 2005 - 2020”

raksturo nepieciešamos neto ienākumus (pēc nodokļu nomaksas). Attiecīgi, ģimene ar diviem bērniem, kurā abi strādājošie vecāki saņem minimālo algu, atrodas zem nabadzības riska sliekšņa. Salīdzinot ar 2019. gadu, kad nabadzības riska sliekšnis šādām mājsaimniecībām bija 927 EUR mēnesī, situācija bija līdzīga – arī tad ģimene, ko veido divi strādājoši pieaugušie, kas saņem minimālo algu, ar diviem bērniem, atrodas nabadzības riska grupā.

1.23. tabula. Nabadzības riska sliekšnis (NRS), ilustratīvās vērtības, EUR gadā/ mēnesī un 1.,2. kvintiles augstākās robežas, EUR mēnesī

Mājsaimniecības tips	2017		2018		2019		2020	
	gadā	mēnesī	gadā	mēnesī	gadā	mēnesī	gadā	mēnesī
1 personas mājsaimniecības NRS	4 400	367	4 912	409	5 296	441	5 662	472
2 pieaugušie un 2 bērni jaunāki par 14 gadiem	9 240	770	10 316	860	11 122	927	11 891	991
1. kvintiles augstākā robeža, EUR mēnesī uz vienu mājsaimniecības locekli	-	247	-	270	-	299	-	312
2. kvintiles augstākā robeža, EUR mēnesī uz vienu mājsaimniecības locekli	-	330	-	373	-	410	-	427

Avots: CSP, “NNR010. Nabadzības riska sliekšnis (ilustratīvās vērtības) 2004 - 2019”, “MIS060. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi kvintiļu grupās (eiro mēnesī) 2004 – 2020”.

Piezīme: NRS mājsaimniecībai noteikts pēc OECD modificētās ekvivalences skalas (1; 0,5; 0,3).

Nabadzības relatīvajai analīzei dažādās sociāli demogrāfiskajās grupās ir izmantots **nabadzības riska indekss**, kas raksturo iedzīvotāju īpatsvaru (procentos), kuru ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi ir **zem nabadzības riska sliekšņa**¹⁹⁹. Kopējais nabadzības riska indekss Latvijā pieauga laika posmā no 2015. gada līdz 2017. gadam, tad, salīdzinot 2017. un 2018. gadu – samazinājās (sk. 1.23. tabulu). 2017. gadā šis rādītājs sasniedza 23,3%, bet 2018. gadā kritās uz 22,9% (par 0,4 procentpunktiem), arī 2019. gadā vēl bija vērojams šī indeksa kritums – par 1,2 procentpunktiem, sasniedzot 21,7%, bet 2020. gadā atkal novērojams indeksa kāpums – par 1,7 procentpunktiem. Rezultātā nabadzības riska indekss **2020. gadā sasniedza 23,4%, kas ir augstākais rādītājs pēdējos sešos gados.**

Analizējot 1.23. tabulā aplūkoto nabadzības riska indeksu sadalījumā pēc **mājsaimniecības tipa**, konstatējams, ka **galvenās tendences par to, kuras mājsaimniecības ir pakļautas lielākam nabadzības riskam, izvērtējuma periodā nav būtiski mainījušās**, tomēr ir mainījušās to nabadzības riska indeksa vērtības.

¹⁹⁹ CSP, Terminu skaidrojums, “Nabadzības riska indekss”

1.24. tabula. Nabadzības riska indekss pēc mājsaimniecības tipa, t.sk. pēc vecuma un dzimuma pazīmēm, 2017. – 2020. gads (%)

Mājsaimniecību tips	2017	2018	2019	2020
Pavisam	23,3	22,9	21,7	23,4
Visas mājsaimniecības bez apgādībā esošiem bērniem	30,1	31,3	27,8	30,9
Vienas personas mājsaimniecības				
1 personas mājsaimniecības – pavisam	52,6	52,6	49,1	53,4
1 personas mājsaimniecības – vīrieši	42,8	45,3	41,0	39,9
1 personas mājsaimniecības – sievietes	57,3	56,5	53,1	60,3
1 personas mājsaimniecības līdz 64 gadu vecumam	31,0	31,7	30,0	35,1
1 personas mājsaimniecības 65 gadi un vecākas	74,0	74,9	71,7	73,6
Mājsaimniecības ar bērniem				
Visas mājsaimniecības ar apgādībā esošiem bērniem	16,5	14,3	15,6	16,0
1 pieaugušais ar bērniem	32,6	26,2	30,6	37,4
2 pieaugušie, 1 apgādībā esošs bērns	12,1	16,2	12,2	12,6
2 pieaugušie, 2 apgādībā esoši bērni	10,2	11,1	12,8	11,7
2 pieaugušie, 3 un vairāk apgādībā esoši bērni	20,7	16,7	17,7	16,5
2 vai vairāk pieaugušie ar apgādībā esošiem bērniem	14,6	12,9	13,6	13,2
3 vai vairāk pieaugušie ar apgādībā esošiem bērniem	18,2	9,5	13,4	13,8
Mājsaimniecības bez bērniem				
2 pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem	24,9	25,5	21,8	23,1
2 pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem (abi jaunāki par 65 gadiem)	17,0	16,0	14,5	14,1
2 pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem (vismaz viens 65 gadi un vecāks)	33,5	36,5	28,9	31,8
2 vai vairāk pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem	20,2	21,7	18,4	20,4
3 vai vairāk pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem	11,0	12,9	11,3	14,1

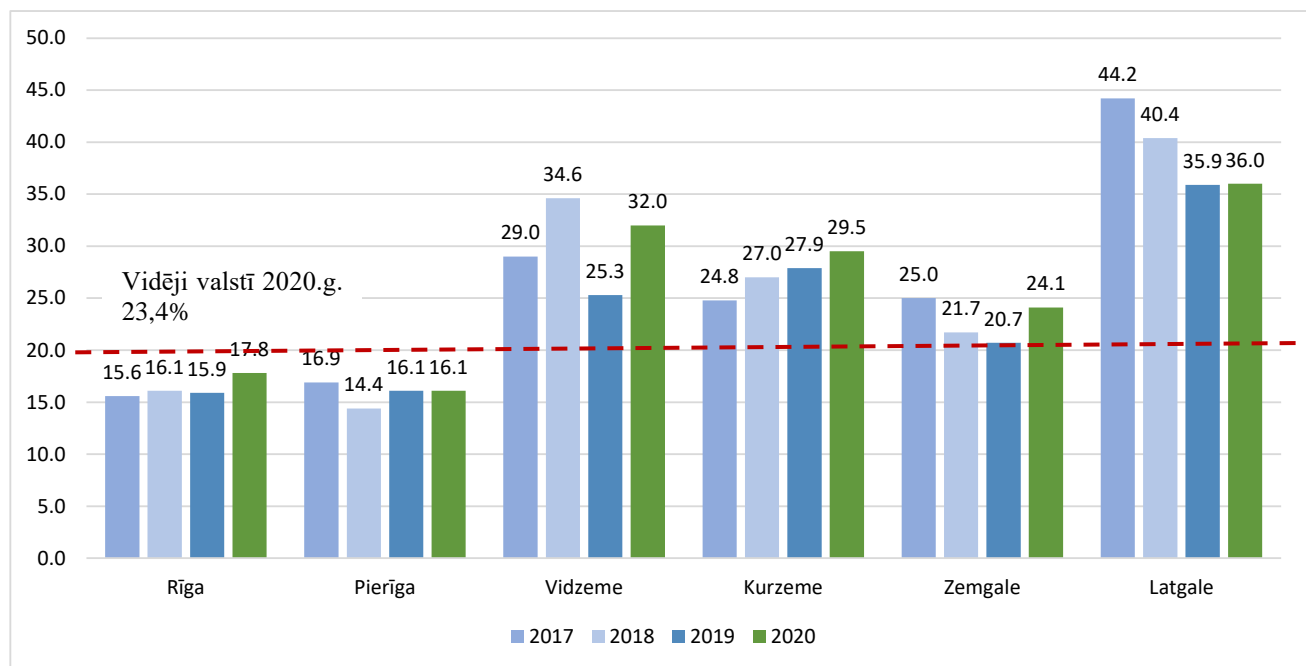
Avots: CSP, “NNR040. Nabadzības riska indekss pēc mājsaimniecības tipa (%) - Mājsaimniecības tips un Laika periods”.
Piezīme: Ar sarkanu krāsu tabulā iezīmētas tās mājsaimniecību grupas, kurās nabadzības riska indekss ir visaugstākais konkrētas mājsaimniecību grupas ietvaros.

Līdzīgi kā visos iepriekšējos gados, **visaugstākais nabadzības riska indekss** 2020. gadā bija **vienas personas mājsaimniecībai vecumā no 65 gadiem** – 73,6% (par 1,9 procentpunktiem vairāk nekā 2019. gadā). Augstas ir arī nabadzības riska vērtības vienas personas mājsaimniecībām dzimumu griezumā bez vecuma nodalījuma – nabadzīgākas ir vienas personas mājsaimniecības, kurās dzīvo sievietes (2020. gadā – 60,3%), salīdzinot ar vīriešu (39,9%). Izvērtējuma periodā vienas personas mājsaimniecībās, kurās dzīvo tikai sievietes, redzams kāpums par 7,2 procentpunktiem, bet vienas personas vīriešu mājsaimniecībās redzams kritums par 1,1 procentpunktu. Mājsaimniecību bez bērniem grupā, ja kaut viens no tās locekļiem ir vecumā 65 un vairāk gadu, nabadzības riska indekss 2020. gadā bija 31,8%, pieaugot par 2,9 procentpunktiem (1.24.tabula). Mājsaimniecību ar bērniem grupā, līdzīgi kā iepriekšējā izvērtējumā, 2020. gadā augstākais nabadzības riska indekss bija **viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecībās** – 37,4%, kas ir par 6,8 procentpunktiem mazāk nekā 2019.

gadā. Šis rezultāts sasaucas ar iepriekšējās sadaļās apkopotajiem datiem, piemēram, par šādu mājsaimniecību īpatsvaru starp mājsaimniecībām, kuru ienākumi ir zem minimālā ienākumu līmeņa. Nākamā grupa ar augstāko nabadzības riska indeksu ir mājsaimniecības ar **diviem pieaugušajiem un trīs vai vairāk apgādībā esošiem bērniem** – 16,5% 2020. gadā, kas ir par 1,2 procentpunktiem mazāk nekā 2019. gadā.

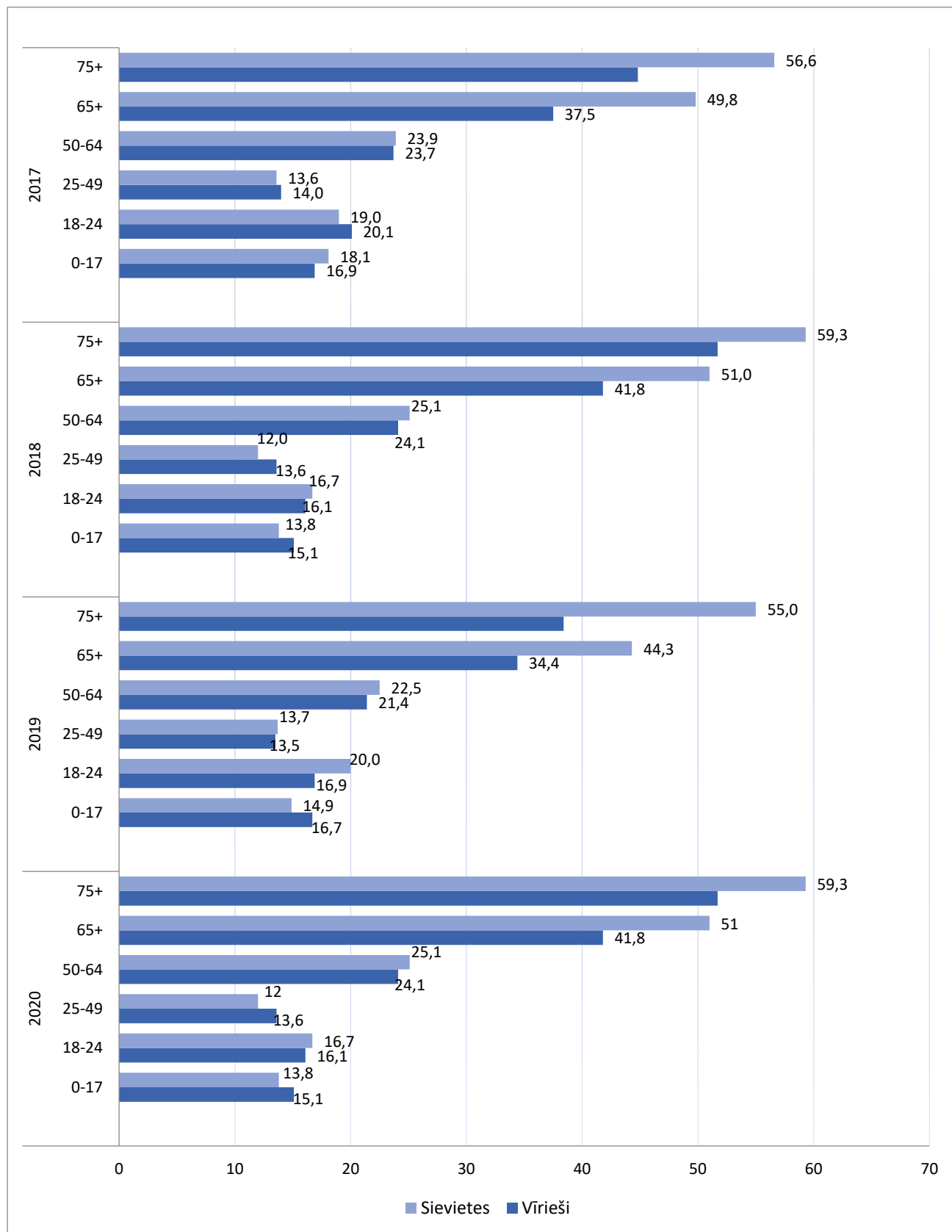
Analizējot nabadzības riska indeksa vērtības **reģionu griezumā, Rīgā un Pierīgā** tas kopumā ir zemāks nekā citos reģionos (sk. 1.11. attēlu), visaugstākais – **Latgales reģionā**. Tomēr, salīdzinot 2020. gadu ar 2019. gadu, redzams, ka novērojama tendence nabadzības riska indeksam pieaugt gandrīz visos reģionos, atskaitot Pierīgu, kur tas izvērtējuma periodā palicis 16,1%. Rīgas reģionā 2020. gadā nabadzības riska indekss bija 17,8% (pieaugums par 1,9 procentpunktiem). Latgales reģionā tas bijis visaugstākais – 36% (pieaugums par 0,1 procentpunktu), kamēr straujākais kāpums novērots Vidzemes reģionā, kur nabadzības riska indekss 2020. gadā sasniedza 32% un piedzīvoja 6,7 procentpunktu kāpumu. Kurzemē un Zemgalē nabadzības riska indekss 2020. gadā sasniedza 29,5% un 24,1%, kas, kā jau norādīts iepriekš, ir kāpums, salīdzinot ar 2019. gadu (Kurzemē par 1,6 procentpunktiem, Zemgalē par 3,4 procentpunktiem).

1.11. attēls. Nabadzības riska indekss Latvijas reģionos (2017 – 2020) (%)

Avots: CSP, “NNR120. Nabadzības riska indekss Latvijas reģionos pēc vecuma un dzimuma (%) - Dzimums, Vecuma grupa, Teritoriālā vienība un Laika periods”.

1.12. attēls. Nabadzības riska indekss pēc vecuma un dzimuma (2017 – 2020, %)

Avots: CSP, “NNR020. Nabadzības riska indekss pēc vecuma un dzimuma (%) - Dzimums, Vecuma grupa un Laika periods”.

1.12. attēlā ir atspoguļoti kopējie dati par nabadzības riska indeksa vērtībām sadalījumā pēc vecuma un dzimuma pazīmēm, kas uzskatāmi parāda, ka 2020. gadā **augstākam nabadzības riskam ir**

pakļautas sievietes vecumā no 75 gadiem. Turklāt, palielinoties personu vecumam, pieaug arī nabadzības riska indekss. Salīdzinot šo rādītāju ar nabadzības riska indeksu sadalījumā pēc mājsaimniecību tipiem, var izdarīt pieņēmumu, ka tas ir saistīts arī ar augstāku vidējo dzīvildzi sievietēm, kas, savukārt, nozīmē to, ka, palielinoties vecumam, palielinās arī to sieviešu īpatsvars, kas dzīvo vienas (vienas personas mājsaimniecības, īpaši sieviešu grupā un vecumā no 65 gadiem, ir pakļautas augstākajiem nabadzības riskiem, sk. 1.24. tabulu). Vecāko sieviešu grupā nabadzības riska indeksa vērtības ir augstākas 2020. gadā, būdamas par 9,2 līdz 7,6 procentpunktiem lielākas, nekā tas ir vīriešu grupā. Citās vecuma grupās atšķirības starp sievietēm un vīriešiem nav tik ievērojamas, indeksa vērtības abu dzimumu grupās ir ļoti tuvas. Zemākās indeksa vērtības, salīdzinot dažādas vecuma grupas, ir vecuma grupā no 25 līdz 49 gadiem, pēc tam arvien straujāk pieaugot, palielinoties vecumam.

Nabadzības risks ir tieši saistīts ar personas **izglītības līmeni** (sk. 1.25. tabulu). Dati rāda, ka 2019. gadā personām ar pirmsskolas, sākumskolas vai pamatskolas izglītību nabadzības riska indekss bija 42,2%, kamēr iedzīvotājiem ar augstāko izglītību – 10,8%. 2020. gadā abi šie rādītāji pieauguši, proti, personām ar pamata izglītību nabadzības riska indekss bija 45,6%, bet personām ar augstāko izglītību – 11,9%. Kopējā tendence ir skaidri redzama – **jo zemāks izglītības līmenis, jo augstāks nabadzības riska indekss.**

1.25. tabula. Nabadzības riska indekss 18 gadus veciem un vecākiem iedzīvotājiem pēc izglītības līmeņa (%)

Izglītības līmenis	2017	2018	2019	2020
Nav skolas izglītības, zemāka par sākumskolas izglītību, pamatskolas vai sākumskolas izglītība (ISCED 0.-2. līmenis)	45,3	47,0	42,2	45,6
Vispārējā vidējā vai vidējā profesionālā izglītība (ISCED 3. un 4. līmenis)	27,3	27,3	25,3	28,5
Augstākā izglītība (ISCED 5.-8. līmenis)	9,9	12,0	10,8	11,9

Avots: CSP, “NNR140. Nabadzības riska indekss 18 gadus veciem un vecākiem iedzīvotājiem pēc izglītības līmeņa (procentos) 2004 – 2020”.

1.26. tabulā ir apkopoti dati par nabadzības riska rādītāju sadalījumā pēc tādām pazīmēm kā **nodarbošanās statuss, vecums un dzimums.** **Strādājošo iedzīvotāju grupā** vecumā no 16-64 gadiem nabadzības riska rādītājs kopumā ir stabils, 2020. gadā – 9,9%, kas, salīdzinot ar 2019. gadu, ir kāpums par 1,5 procentpunktiem. Nedaudz augstāks tas ir sievietēm – 11,4%, kamēr vīriešiem tas ir 8,3%. Strādājošo nabadzības riska indekss korelē ar tādām pazīmēm kā zema izglītība un zems atalgojums.

Būtiski augstāki nabadzības riska rādītāji ir **nestrādājošo grupā**, kur kopējais nabadzības riska indekss 2020. gadā ir bijis 37,6%; salīdzinot ar 2019. gadu, tas nav mainījies. Salīdzinot nestrādājošos vīriešus un sievietes, var secināt, ka vīriešiem nabadzības risks 2020. gadā bijis augstāks – 40,7%, kamēr sievietēm tas bijis 35,3%. Salīdzinot šos rādītājus ar 2019. gadu, var secināt, ka dzimumu grupās tendences ir dažādas: ja vīriešiem nabadzības riska indekss pieaudzis par 2 procentpunktiem, tad sieviešu grupā redzams kritums par 1,4 procentpunktiem.

Nestrādājošo grupa tiek dalīta trīs apakšgrupās – bezdarbnieki, pensionāri un citas neaktīvas personas. Augstākais nabadzības risks 2020. gadā bijis pensionārēm sievietēm 16-64 gadu vecumā – 49,6%, kamēr tās pašas grupas vīriešiem – 43,7%. Salīdzinot ar 2019. gadu, sieviešu grupā novērojams kritums par 1 procentpunktu, kamēr vīriešu grupā vērojams ievērojams pieaugums par 10,9 procentpunktiem, kas arī ir lielākais nabadzības riska indeksa pieaugums šajā vecuma grupā izvērtējuma periodā. Straujākais kritums novērojams 16-64 gadus vecajiem bezdarbniekiem vīriešiem, kuriem nabadzības riska indekss samazinājās no 55,2% 2019. gadā uz 49,4 % 2020. gadā (kritums par 5,8 procentpunktiem), kamēr tādas pašas grupas sievietēm rādītājs samazinājās no 49,8% 2019.gadā uz 45,2% 2020. gadā (kritums par 4,6 procentpunktiem).

Kopumā nabadzības riska indeksa analīze pēc nodarbošanās, vecuma un dzimuma pazīmēm sniedz pamatu secinājumam, ka **augstākam nabadzības riskam vecuma grupā no 16-64 gadiem ir bijuši pakļauti nestrādājoši vīrieši, kamēr vecuma grupā no 65 gadiem – sievietes** (kā strādājošās, tā nestrādājošās), kā arī sievietes, kuras ir pensionējušās.

1.26. tabula. Nabadzības riska indekss pēc pamatnodarbošanās statusa, vecuma un dzimuma (%)

Vecums	Pamatnodarbošanās	Dzimums	2017 %	2018 %	2019 %	2020 %	Tendence (procentpunktos) 2019.g. → 2020.g.
16-64 gadi	STRĀDĀJOŠIE	Kopā	8,2	8,7	8,4	9,9	1,5
		Vīrieši	7,8	8,4	7,9	8,3	0,4
		Sievietes	8,6	9,0	9,0	11,4	2,4
	NESTRĀDĀJOŠIE	Kopā	41,7	37,9	37,6	37,6	0,0
		Vīrieši	45,1	42,0	38,7	40,7	2,0
		Sievietes	39,0	34,8	36,7	35,3	-1,4
	<i>no tiem:</i>						
	... bezdarbnieki	Kopā	59,6	57,7	52,5	47,2	-5,3
		Vīrieši	60,5	62,5	55,2	49,4	-5,8
		Sievietes	58,4	52,9	49,8	45,2	-4,6
	... pensionāri	Kopā	37,5	44,8	43,2	47,3	4,1
		Vīrieši	32,7	34,5	32,8	43,7	10,9
		Sievietes	40,8	51,7	50,6	49,6	-1,0
	... citas neaktīvas personas	Kopā	36,7	30,9	33,1	33,8	0,7
		Vīrieši	41,1	35,7	34,4	37,5	3,1
Sievietes		33,7	27,7	32,2	31,1	-1,1	
65+ gadi	STRĀDĀJOŠIE	Kopā	5,0	3,5	4,4	7,8	3,4
		Vīrieši	3,4	2,7	2,6	5,6	3,0
		Sievietes	6,4	4,1	5,8	9,8	4,0
	NESTRĀDĀJOŠIE	Kopā	50,3	53,6	46,5	51,0	4,5

Vecums	Pamatnodarbošanās	Dzimums	2017 %	2018 %	2019 %	2020 %	Tendence (procentpunktos) 2019.g.→2020.g.	
		Vīrieši	42,9	48,8	40,4	41,8	1,4	
		Sievietes	53,7	55,9	49,4	55,4	6,0	
	no tiem:							
	... pensionāri	Kopā	50,4	53,8	46,6	51,2	4,5	
		Vīrieši	42,9	48,8	40,5	41,6	1,1	
		Sievietes	53,8	56,1	49,7	55,6	5,9	

Avots: CSP, "NNR030. Nabadzības riska indekss pēc pamatnodarbošanās statusa, dzimuma un vecuma (%) - Dzimums, Statuss, Vecuma grupa un Laika periods".

Piezīme: Ar sarkanu krāsu tabulā iezīmētas tās personu grupas, kurās nabadzības riska indekss ir visaugstākais konkrētas mājsaimniecību grupas ietvaros.

1.27. tabula. Nabadzības riska indekss pirms un pēc sociālo transfertu saņemšanas pēc vecuma un dzimuma (%)

Vecuma grupa	Dzimums	2017		2018		2019		2020	
		pirms	pēc	pirms	pēc	pirms	pēc	pirms	pēc
0-17 gadi	Kopā grupā	29,8	17,5	29,5	14,5	28,0	15,8	32,1	16,9
	Vīrieši	29,1	16,9	30,2	15,1	29,5	16,7	31,3	17,0
	Sievietes	30,4	18,1	28,7	13,8	26,5	14,9	33,0	16,9
18-64 gadi	Kopā grupā	28,8	17,8	28,7	17,2	28,3	16,9	29,9	18,3
	Vīrieši	28,1	17,8	28,4	17,2	27,6	16,3	28,3	17,6
	Sievietes	29,5	17,9	29,0	17,2	29,0	17,5	31,5	18,9
65+ gadi	Kopā grupā	79,5	45,7	80,5	47,9	78,2	40,9	79,3	44,6
	Vīrieši	78,0	37,5	78,4	41,8	77,7	34,4	76,6	34,6
	Sievietes	80,2	49,8	81,5	51,0	78,5	44,3	80,6	49,8

Avots: CSP, "NNR080. Nabadzības riska indekss pirms sociālo transfertu saņemšanas pēc vecuma un dzimuma (procentos) 2004 – 2020".

Nabadzības riska indeksa rādītāju svarīgi analizēt arī pēc ienākumu avota, ko netieši ļauj darīt pieejamie dati par nabadzības riska indeksu dažādās vecuma un dzimuma grupās pirms un pēc sociālo transfertu saņemšanas (sk. jēdzienu un terminu skaidrojumu). Iepriekšējo nabadzības riska tendenču rādītāju analizē izmantotie dati par iedzīvotāju ienākumiem ietver sociālos transfertus. 1.27. tabulā apkopotie dati atklāj, ka 2019. – 2020. gadu posmā nabadzības riska indeksa vērtībai pirms sociālo transfertu saņemšanas ir vērojama neliela samazināšanās tendence pirms darbības un darbības vecuma grupās. Līdzīga tendence novērojama arī rādītājā pēc sociālo transfertu saņemšanas, taču jāņem vērā, ka sociālie transferti mēdz būt vecuma grupai specifiski, piemēram, bērniem dominējošais ir ģimenes valsts pabalsts un citi pabalsti, kas piekritīgi viņu vecākiem, senioriem – vecuma pensija. Attiecīgi sociālo transfertu efekts ir aplūkojams saistībā ar dažādu pabalstu aprēķināšanas un izmaksas kārtības izmaiņām noteiktā laika posmā.

Bērniem (vecuma grupa 0 līdz 17 gadi) nabadzības riska indeksa vērtība pēc sociālo transfertu saņemšanas palielinājās par 1,1 procentpunktu no 2019. līdz 2020. gadam, sasniedzot 16,9% vērtību.

Darbspējīgo iedzīvotāju grupā (18 līdz 64 gadi) no 2019. uz 2020. gadu novērojama tāda pati palielināšanās tendence – par 1,4 procentpunktiem, 2020. gadā sasniedzot 18,3%. Līdzīgi kā iepriekšējos gados, arī 2020. gadā šajā rādītājā nav novērojama liela atšķirība pēc dzimuma pazīmes. Jāņem vērā, ka bērni ir piesaistīti pieaugušajiem mājsaimniecību locekļiem, kas nozīmē, ka, piemēram, bērnu vajadzībām izmaksātie sociālās palīdzības pabalsti ietekmē arī pieaugušo mājsaimniecības locekļu situāciju.

Būtiski atšķirīga situācija ir iedzīvotāju grupā vecumā no 65 gadiem, kurā ievērojamu iedzīvotāju ienākumu daļu veido tieši sociālie transferti, t.sk. vecuma pensijas (sk. 1.27. tabulu). Pirms sociālo transfertu saņemšanas šajā vecuma grupā nabadzības riska indekss ir bijis 78,2% 2019. gadā, bet 2020. gadā tas palielinājies par 1,1 procentpunktu, sasniedzot 79,3%. Vairums pensijas vecuma personu nestrādā, tādējādi viņu ienākumi no citiem to gūšanas veidiem, izņemot sociālos transfertus, ir zemi. 2019. - 2020. gadā **pirms un pēc sociālo transfertu saņemšanas augstākais nabadzības risks bija sievietēm, kuras ir vecākas par 65 gadiem**. 2019. gadā šajā grupā tie bija attiecīgi 78,5% pirms sociālo transfertu saņemšanas, kas ir par 0,8 procentpunktiem augstāks rādītājs nekā vīriešiem šajā pašā vecuma grupā, un 44,3% pēc sociālo transfertu saņemšanas, kas ir jau par 9,9 procentpunktiem vairāk nekā vīriešiem. 2020. gadā mainījušies tikai skaitļi, bet ne situācija. Tā nabadzības riska indekss iedzīvotājiem, kuri vecāki par 65 gadiem, bija 79,3%, kas ir par 1,1 procentpunktu augstāks nekā 2019. gadā. Kā 2019. gadā, tā arī 2020. gadā sievietes (80,6%) biežāk nekā vīrieši (76,6%) šajā vecuma grupā pakļauti nabadzības riskam. Gados vecāko iedzīvotāju grupā nabadzības riska indeksa palielināšanās tendence skaidrojama ar vecuma pensiju apmēra nebūtiskajām izmaiņām attiecībā pret iedzīvotāju ienākumu izmaiņām kopumā. Augstāks nabadzības riska indeksa relatīvais pieaugums pēc sociālo transfertu saņemšanas ir sieviešu grupā – 5,5 procentpunkti (sieviešu grupā – 0,2 procentpunkti), vienlaicīgi sievietes 65 un vairāk gadu vecumā nabadzības riskam arī pēc sociālo transfertu saņemšanas tomēr ir pakļautas lielākam riskam nekā vīrieši.

Apkopojot nabadzības riska indeksa izmaiņas, 1.28. tabulā ir izveidots kopsavilkums par sociāli demogrāfiskajām grupām divos periodos: 2019. – 2020. gads (izvērtējuma periods) un 2017. – 2020. gads, lai raksturotu dinamiku. Kopumā nozīmīga nabadzības riskam pakļauta grupa ir **seniori**, it sevišķi vieni (atsevišķi) dzīvojoši seniori 65 un vairāk gadu vecumā. Nelabvēlīgajām tendencēm ir raksturīgs pieaugt laika gaitā. Atsevišķi dzīvojošu senioru nabadzības risks ir augsts – 71,7% 2019. gadā, un tam ir tendence paaugstināties, 2020. gadā sasniedzot 73,6% (pieaugums par 1,9 procentpunktiem). Izvērtējuma periodā straujāk nekā citās grupās pieaudzis nabadzības riskam pakļauto atsevišķi dzīvojošo sieviešu īpatsvars: tā 2019. gadā 53,1% atsevišķi dzīvojošo sieviešu bija pakļautas nabadzības riskam, bet 2020. gadā šis rādītājs pieauga par 7,2 procentpunktiem, sasniedzot 60,3%. Nedaudz mazāks, bet arī pieaugums (par 5,8 procentpunktiem) bijis grupā, kurā ietilpst sievietes vecumā no 65 gadiem (2019. gadā – 45%, 2020. gadā – 50,8%). Šādas pašas grupas vīriešiem situācija ir labāka. 2019. gadā 34,6% vīriešu vecumā no 65 gadiem bija pakļauti nabadzības riskam, kamēr 2020. gadā šis rādītājs paaugstinājās par 1 procentpunktu un sasniedza 35,6%.

1.28. tabula. Nabadzības riska izmaiņu novērtējums sociāli demogrāfiskajās grupās periodā 2019.-2020.g. un 2017.-2020.g.

Mērķa grupas, nabadzības riska vērtību periods: 2019.-2020. gads	Tendence (procentpunktos 2019.-2020. gads)	Tendence (procentpunktos 2017.-2020. gads)
Risks ir pieaudzis (vairāk kā par 2 procentpunktiem)		
• Vidzemes reģiona iedzīvotāji (25,3% → 32,0%)	6,7	3,0
• Pensionāri vecumā no 65 gadiem (46,7% → 51,2%)	4,5	0,8
• Atsevišķi dzīvojošas sievietes (53,1% → 60,3%)	7,2	3,0
• Iedzīvotāji (18+) ar vispārējo vidējo vai vidējo profesionālo izglītību (25,3% → 28,5%)	3,2	1,2
• Iedzīvotāji (18+) ar pamata vai zemāku izglītību (42,2% → 45,6%)	3,4	0,3
• Sievietes vecumā no 65 gadiem (45% → 50,8%)	5,8	0,7
• Viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecības (30,6% → 37,4%)	6,8	4,8
• Zemgales reģiona iedzīvotāji (20,7% → 24,1%)	3,4	- 0,9
Risks saglabājies vai nedaudz mainījies (līdz +/- 2 procentpunkti)		
• Nestrādājošie iedzīvotāji (16-64 gadi) (37,6% → 37,6%)	0	0
• Ģimenes ar vienu bērnu (12,2% → 12,6%)	0,4	0,4
• Atsevišķi dzīvojoši vīrieši (41,0% → 39,9%)	- 1,1	- 2,9
• Kurzemes reģiona iedzīvotāji (27,9% → 29,5%)	1,6	4,7
• Iedzīvotāji (18+) ar augstāko izglītību (10,8% → 11,9%)	1,1	2
• Vīrieši vecumā no 65 gadiem (34,6% → 35,6%)	1,0	- 2,3
• Ģimenes ar diviem bērniem (12,8% → 11,7%)	- 1,1	1,5
• Atsevišķi dzīvojoši seniori vecumā no 65 gadiem (71,7% → 73,6%)	1,9	-0,4
• Strādājošie iedzīvotāji (16 līdz 64 gadi) (8,4% → 9,9%)	1,5	1,7
• Ģimenes ar trīs un vairāk bērniem (17,7% → 16,5%)	- 1,2	- 4,2
• Ģimenes ar bērniem (15,6% → 16%)	0,4	- 0,5
• Latgales reģiona iedzīvotāji (35,9% → 36%)	0,1	- 8,2
Risks samazinājies (vairāk kā par 2 procentpunkti)		
• Vīrieši (16+) bezdarbnieki (55,3% → 49,9%)	- 5,4	- 10,6
• Sievietes (16+) bezdarbnieces (49,0% → 44,5%)	- 4,5	- 13,9

Avots: Autoru sagatavota salīdzinoša tabula, izmantojot: CSP, “NNR030. Nabadzības riska indekss pēc pamatnodarbošanās statusa, dzimuma un vecuma (%) - Dzimums, Statuss, Vecuma grupa un Laika periods”; “NNR040. Nabadzības riska indekss pēc mājsaimniecības tipa (procentos) 2004 - 2020”; “NNR120. Nabadzības riska indekss reģionos pēc vecuma un dzimuma (procentos) 2004 - 2020”; “NNR140. Nabadzības riska indekss 18 gadus veciem un vecākiem iedzīvotājiem pēc izglītības līmeņa (procentos) 2004 - 2020(%)”.

Dalījumā pēc mājsaimniecības kompozīcijas (pieaugušo un bērnu skaita mājsaimniecībā), redzama mainīga nabadzības riska indeksa dinamika. **Viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecības** 2019. gadā bija pakļautas nabadzības riskam 30,6% gadījumos, un situācija nav uzlabojusies arī 2020. gadā, kad šis rādītājs pieaudzis par 6,8 procentpunktiem (otrs straujākais pieaugums no visām grupām) un sasniedzis 37,4%. Salīdzinot 2020. gada rādītāju ar 2017. gada rādītāju, redzams pieaugums par 4,8 procentpunktiem. Nabadzības riskam 2020. gadā bija pakļautas 16,5% **daudzbērnu ģimenes**, kas ir par 1,2 procentpunktiem mazāk, salīdzinot ar 2019. gadu, un par 4,2 procentpunktiem mazāk, salīdzinot ar 2017. gadu. Savukārt nabadzības risks ir minimāli pieaudzis **ģimenēs ar vienu bērnu** – 2020. gadā tas bija 12,6% jeb par 0,4 procentpunktiem augstāks nekā 2019. gadā, kā arī 2017. gadā.

2019. – 2020. gadā ir nedaudz mainījies nabadzības risks personām atkarībā no dzīvesvietas reģiona. Kopumā augsts nabadzības risks stabili saglabājas **Latgales reģiona** iedzīvotājiem. 2020. gadā 46% Latgales iedzīvotāju bija pakļauti nabadzības riskam, kas, salīdzinot ar 2019. gadu, ir kāpums par 0,1 procentpunktu, bet attiecībā pret 2017. gadu – samazinājums par 8,2 procentpunktiem. Līdz ar to iespējams secināt, ka ilgākā laika periodā, situācija Latgales reģionā uzlabojas. Šis rādītājs gan jāaplūko ciešā saistībā arī ar ekonomiskās aktivitātes efektu uz nabadzības risku, jo bezdarbnieku darbības vecumā un senioru īpatsvars Latgales reģionā ir augstāks nekā citur. **Zemgales reģionā** nabadzības riska indekss pieaudzis straujāk: 2019. gadā tas bija 20,7%, bet 2020. gadā sasniedza 24,1%, tātad pieaugums par 3,4 procentpunktiem. Pieaugums konstatēts arī **Vidzemes un Kurzemes reģionos**. Vidzemes reģionā 2020. gadā tas bija 32% (pieaugums par 6,3 procentpunktiem pret 2019. gadu), kamēr Kurzemes reģionā riska rādītājs 2020. gadā bija 29,5% (pieaugums par 1,6 procentpunktiem pret 2019. gadu). Jāatzīst, ka reģionālās svārstības, kā arī svārstības citās sociāli demogrāfiskajās grupās izriet arī no nabadzības riska indeksa aprēķina metodikas, un proti, tas ir relatīvs rādītājs, kura pieaugums vai samazinājums ir atkarīgs no visu iedzīvotāju ienākumu apmēra (un tā pieauguma kādā laika posmā). Tā rezultātā, ienākumiem no gada uz gadu pieaugot atšķirīgi, var tikt novērotas svārstīgas nabadzības riska indeksa un ienākumu nevienlīdzīgas pieauguma/samazināšanās tendences, kurām ir ierobežotas iespējas raksturot to iedzīvotāju daudzumu, kas dzīvo absolūtā nabadzībā (tādu mērījumu sniegtu, piemēram, iedzīvotāju finansiālo iespēju salīdzinājums ar iztikas minimuma grozu). Šis faktors ierobežo iespējas novērtēt politikas efektivitāti ilgtermiņā, un, lai gan konkrētā gada ietvaros var secināt, ka noteiktiem politikas mēriem ir bijusi pozitīva ietekme uz personu finansiālo situāciju, nav skaidra atbilde uz jautājumu, cik lielā mērā šie mēri ir atstājuši pozitīvu ietekmi uz personas vai mājsaimniecības iespējām ilgtermiņā.

1.3.4. Iedzīvotāji ar trūcīgas ģimenes (personas) statusu

Pašvaldību administratīvie dati par trūcīgo personu skaitu laika posmā no 2017. gada līdz 2020. gadam liecina par **stabilu tendenci samazināties trūcīgo personu statusu ieguvušo iedzīvotāju absolūtajam skaitam, kā arī īpatsvaram valstī**. Šī tendence novērojama jau no 2015. gada. 2015. gadā Latvijas pašvaldībās bija 39 001 ģimene un 81 887 persona ar trūcīgas ģimenes vai personas statusu (4,1% no visiem valsts iedzīvotājiem), bet 2020. gadā – 22 535 ģimenes un 37 464 personas (2% no visiem valsts iedzīvotājiem). Jāuzsver, ka šis samazinājums lielā mērā ir saistīts ar to, ka šajā periodā trūcīgas personas ienākumu līmenis nemainīgi bija EUR 128,06 uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī, savukārt vidējā alga šajā laika periodā ir paaugstinājusies (CSP, 2022)²⁰⁰. No 01.01.2021. trūcīgas personas ienākumu līmenis ir noteikts 272 EUR pirmajai personai mājsaimniecībā un 190 EUR nākamajām personām.

Trūcīgo ģimeņu lielums pēdējos divos gados ir vidēji 1,7 personas (2015. gadā - 2,1 personas). Salīdzinot ar 2015. gadu, absolūtajos skaitļos trūcīgo personu skaits 2020. gadā ir sarucis par 54,2%; salīdzinot ar 2019. gadu – par 9,8% (sk. 1.29. tabulu).

²⁰⁰ Centrālā statistikas pārvalde (2022). *2021. gadā vidējā alga pirms nodokļu nomaksas – 1 277 eiro mēnesī*. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/darbs/alga/preses-relizes/8227-darba-samaksas-parmainas-2021-gada>

1.29. tabula. Trūcīgu personu/ ģimeņu skaits un īpatsvars no kopējā iedzīvotāju skaita valstī 2017-2020

Gads	2017	2018	2019	2020
Ģimeņu skaits	32 378	27 793	24 360	22 535
Personu skaits	62 260	50 447	41 522	37 464
Personu skaits ģimenē	1,9	1,8	1,7	1,7
Iedzīvotāju skaits valstī gada sākumā	1 950 116	1 934 379	1 919 968	1 907 675
Trūcīgo personu īpatsvars no valsts iedzīvotājiem*	3,2%	2,6%	2,2%	2,0%
Trūcīgo personu skaita samazinājums attiecībā pret iepriekšējo gadu*	9,5%	19%	17,7%	9,8%
Iedzīvotāju skaita samazinājums attiecībā pret iepriekšējo gadu*	1,0%	0,8%	0,7%	0,6%

Avots: CSP, LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā (2017-2020). Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

*BISS aprēķini.

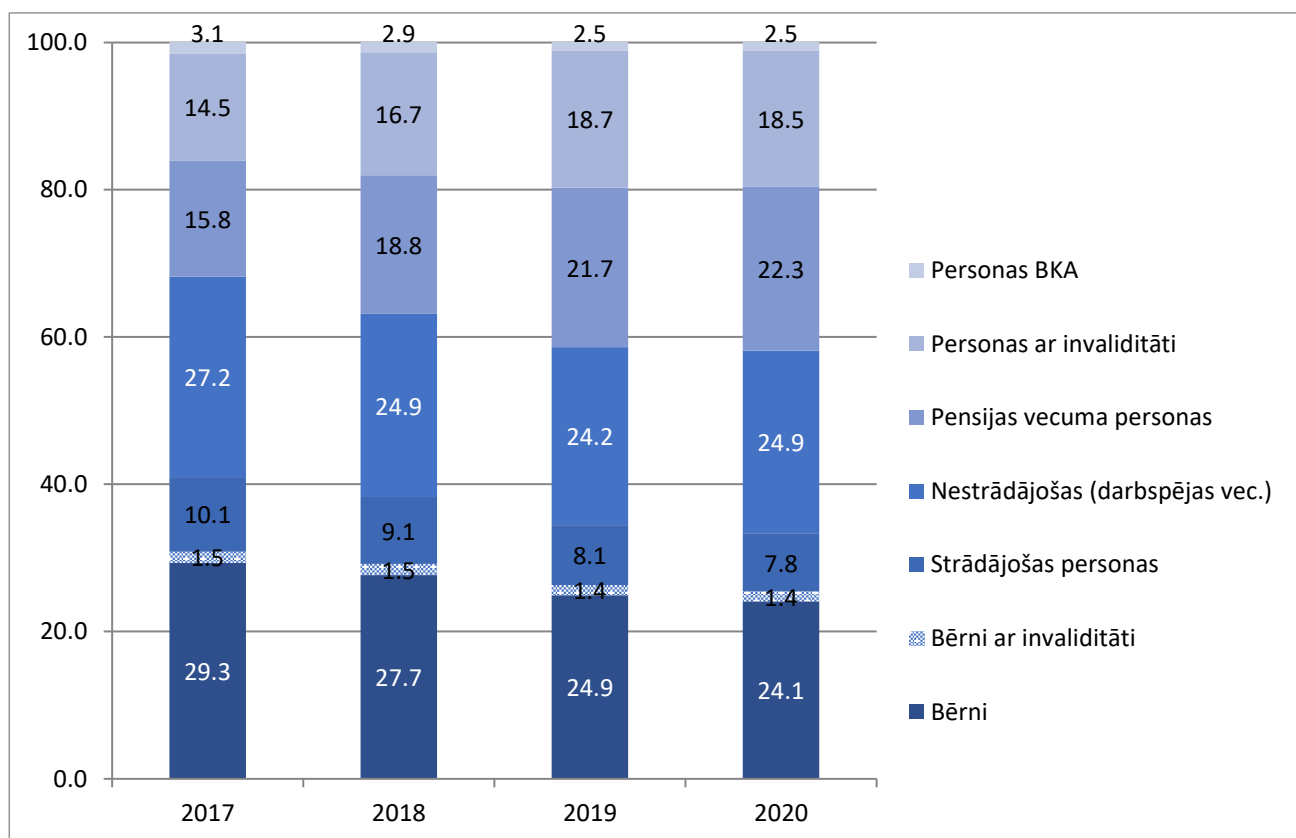
Trūcīgo personu skaits sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām atklāj, ka absolūtos skaitļos visās sociāli demogrāfiskajās grupās trūcīgo skaits samazinās (sk. 1.30. tabulu). Vislielākais trūcīgo personu skaits arī 2020. gadā ir bērnu un nestrādājošu personu darbības vecumā vidū – attiecīgi 9024 un 9314 personas. Šī tendence ir nemainīga, jau sākot no 2015. gada. Trešā lielākā trūcīgo grupa ir pensijas vecuma personas (8 338), un skaita ziņā tuvu tai ir arī pieaugušas personas ar invaliditāti (6934). Īpatsvara dinamika šo grupu vidū tomēr ir atšķirīga, un parāda vairākas būtiskas tendences (sk. 1.13. attēlu). Būtiski uzsvērt, ka trūcīgo personu īpatsvars laika periodā no 2015. gada līdz 2020. gadam ir palielinājies pensijas vecuma personu vidū (no 12,4% 2015. gadā līdz 22,3% 2020. gadā) un personu ar invaliditāti vidū (no 12% 2015. gadā līdz 18,5% 2020. gadā). Savukārt tādās sociāli demogrāfiskajās grupās kā bērni, tajā skaitā arī bērni ar invaliditāti, nestrādājošas personas darbības vecumā, strādājošas personas un personas bērna kopšanas atvaļinājumā trūcīgo personu īpatsvars ir samazinājies.

1.30. tabula. Trūcīgo personu skaits sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2017 – 2020)

Gads	2017	2018	2019	2020
Bērni	18 264	13 957	10349	9 024
Bērni ar invaliditāti	954	774	582	517
Strādājošas personas	6298	4578	3378	2935
Nestrādājošas (darbības vec.)	16937	12545	10031	9314
Pensijas vecuma personas	9816	9505	8990	8338
Personas ar invaliditāti	9041	8423	7747	6934
Personas bērna kopšanas atvaļinājumā	1904	1439	1027	919

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā (2017-2020). Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

1.13. attēls. Trūcīgo personu sadalījums pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2017 – 2020, % no trūcīgo personu kopējā skaita)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā (2017-2020). Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

2019. un 2020. gada salīdzinājums atklāj, ka šajos gados būtiskas izmaiņas nav notikušas un tendences saglabājušās līdzīgas kā iepriekš. Būtiski, ka kopumā periodā no 2015. gada līdz 2020. gadam bērnu īpatsvars trūcīgo personu vidū ir sarucis par 6,6 procentpunktiem (no 30,7% 2015. gadā līdz 24,1% 2020. gadā). Bērnu ar invaliditāti īpatsvars šajā grupā kopš 2015. gada ir samazinājies pavisam nedaudz – par 0,3 procentpunktiem.

Analizējot trūcīgo personu īpatsvara sadalījumu 2019. gadā un 2020. gadā **lielo pilsētu pašvaldībās un novadu pašvaldībās** (1.31. tabula), redzams, ka 66% trūcīgo personu dzīvo novadu pašvaldībās, bet 34% – deviņās nacionālās nozīmes pilsētās. Dažādu sociāli demogrāfisko grupu griezumā būtiskas atšķirības, salīdzinot 2019. gadu un 2020. gadu novados un pilsētās, nav vērojamas. Tomēr var minēt, ka kopumā novadu pašvaldībās augstāks trūcīgo personu īpatsvars ir tādās mērķa grupās kā nestrādājošas personas un pensijas vecuma personas. Savukārt, lielo pilsētu pašvaldībās augstāks trūcīgo personu īpatsvars salīdzinājumā ar novadu pašvaldībām ir pilngadīgo personu ar invaliditāti grupā. Šī tendence saglabājas daudzu gadu garumā.

1.31. tabula. Trūcīgo personu profila salīdzinājums starp lielo pilsētu* un novadu pašvaldībām 2019. un 2020. gadā

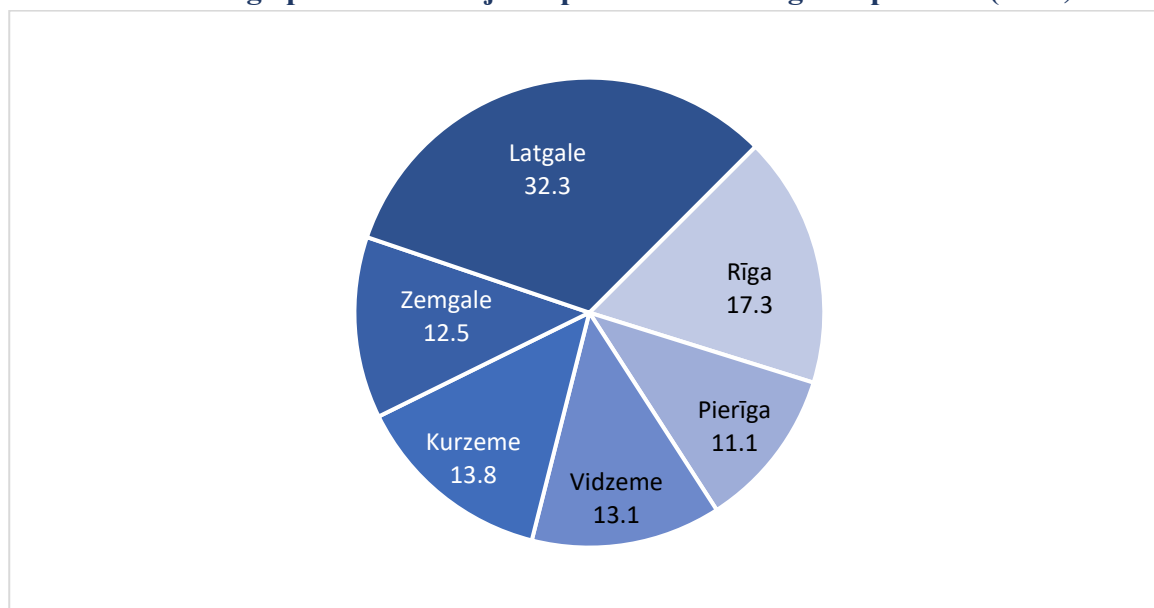
Sociālā grupa		2019			2020		
		Kopā	Pilsētās	Novados	Kopā	Pilsētās	Novados
Personas ar trūcīgās ģimenes (personas) statusu, kopējais skaits		41 522	14 014	27 508	37 464	12 707	24 757
Personas ar trūcīgās ģimenes (personas) statusu, %		100	34	66	100	34	66
Bērni, %	bērni	24,9	25,6	24,6	24,1	25,2	23,5
	bērni bez invaliditātes	23,5	23,9	23,3	22,7	23,5	22,3
	bērni ar invaliditāti	1,4	1,7	1,3	1,4	1,7	1,2
Pilngadīgas darbspējīgas personas, %	pilngadīgas personas	34,8	31,3	36,5	35,1	32,2	36,7
	strādājošas personas	8,1	11,0	6,7	7,8	10,6	6,4
	nestrādājošas personas	24,2	17,9	27,4	24,9	19,0	27,9
	personas BKA	2,5	2,5	2,5	2,5	2,6	2,4
Pilngadīgas personas ar invaliditāti, %		18,7	23,2	16,3	18,5	22,5	16,5
Personas pensijas vecumā, %		21,7	19,9	22,6	22,3	20,2	23,3

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

* Šeit un turpmāk lielo pilsētu (republikas nozīmes pilsētu) grupā ietilpst: Daugavpils, Jēkabpils, Jelgava, Jūrmala, Liepāja, Rēzekne, Rīga, Valmiera, Ventspils.

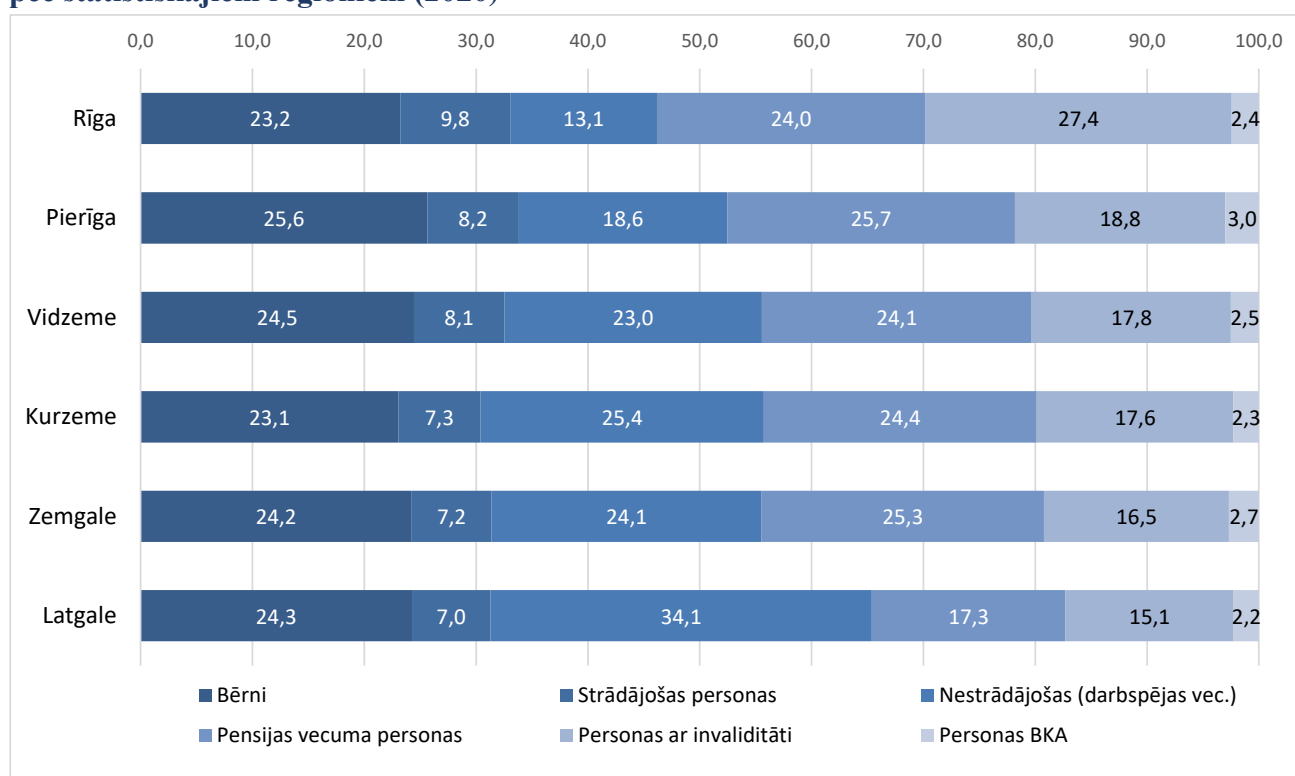
Statistisko reģionu sadalījumā **joprojām lielākais trūcīgo personu īpatsvars ir vērojams Latgales reģionā**, kurā 2020. gadā dzīvoja 32,3% no visām valstī trūcīgās personas statusu ieguvušajām personām (sk. 1.14. attēlu). 2020. gadā Rīgā dzīvoja 17,3% trūcīgo personu, Kurzemē – 13,8%, Vidzemē – 13,1%, Zemgalē – 12,5%, bet Pierīgā proporcionāli vismazākais skaits no visām valstī trūcīgās personas statusu ieguvušajām personām – 11,1%.

1.14. attēls. Trūcīgo personu sadalījums pēc statistiskā reģiona pazīmes (2020)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

1.15. attēls. Trūcīgo personu īpatsvars (%) sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām pēc statistiskajiem reģioniem (2020)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī. BISS aprēķini par teritoriālo sadalījumu.

Trūcīgo personu īpatsvara sadalījums 2020. gadā reģionos pa sociāli demogrāfiskajām grupām (sk. 1.15. attēlu), atklāj, ka vislielākās atšķirības šajā sadalījumā vērojamas Latgalē un Rīgā. Nestrādājošo trūcīgo darbspējas vecuma personu īpatsvars ir būtiski zemāks Rīgā (13,1%), salīdzinoši mazāks tas ir arī Pierīgā (18,6%), bet Latgalē tas sasniedz 34,1%. Tātad Latgalē mazliet vairāk nekā viena trešā

daļa trūcīgo personu ir nestrādājošas, bet proporcionāli mazāk - personas ar invaliditāti (15,1%) un pensijas vecuma personas (17,3%). Rīgā tieši pretēji – vislielākais trūcīgo personu īpatsvars ir personas ar invaliditāti (27,4%), un otrajā vietā - pensijas vecuma personas (24%). Līdzīgi kā citos gados iepriekš nestrādājošo trūcīgo personu rādītājs tieši korelē ar bezdarba rādītājiem, un reģionos, kuros ir zemāki bezdarba rādītāji, ir arī zemāks trūcīgo nestrādājošo personu īpatsvars. Saskaņā ar CSP datiem²⁰¹ 2020. gadā darba meklētāju/bezdarbnieku īpatsvars 15-74 gadus vecu ekonomiski aktīvo iedzīvotāju vidū Rīgā bija 4,9%, Pierīgā – 5,0%, Vidzemē – 7,1%, Kurzemē – 8,0%, Zemgalē – 7,4% un Latgalē – 14,1%.

1.32. tabula. Trūcīgo personu ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības (pabalstu) apmēra salīdzinājums starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām 2020. gadā

Rādītājs	Valstī kopā	Pilsētās	Novados
Trūcīgo personu skaits 2020.g.	37 464	12 707	24 757
Trūcīgo ģimeņu skaits 2020. g.	22 535	8195	14 340
Izlietotie līdzekļi 2020.g., EUR	14 170 539,14	8 653 694,41	5 516 844,73
Trūcīgo personu skaita izmaiņas 2019.-2020.g., %p	▼9,8	▼9,3	▼10,0
Trūcīgo ģimeņu skaita izmaiņas 2019.-2020.g., %p	▼7,5	▼7,3	▼7,6
Izlietoto līdzekļu izmaiņas 2019.g.-2020.g., %p	▲2,6	▲1,3	▲4,6
Vidējais atbalsta apjoms vienai personai 2015.g., EUR	260,3	451,2	160,1
Vidējais atbalsta apjoms vienai personai 2016.g., EUR	267,9	470,8	163,3
Vidējais atbalsta apjoms vienai personai 2017.g., EUR	284,2	517,7	168,6
Vidējais atbalsta apjoms vienai personai 2018.g., EUR	304,1	545,8	180,7
Vidējais atbalsta apjoms vienai personai 2019.g., EUR	332,6	609,4	191,7
Vidējais atbalsta apjoms vienai personai 2020.g., EUR	378,2	681,0	222,8
Vidējā trūcīgas personas pabalsta lieluma vienai personai izmaiņas 2019.g.-2020.g., EUR	▲45,6	▲71,6	▲31,2
Vidējā trūcīgās personas pabalsta lieluma vienai personai izmaiņas 2019.g.-2020.g., %p	▲13,7	▲11,8	▲16,3

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

Atšķirībā no iepriekšējiem gadiem, **2020. gadā trūcīgo personu atbalstam izlietoto līdzekļu daudzums kopumā ir paaugstinājies** (iepriekš bija vērojama tendence samazināties). Ja 2019. gadā trūcīgo personu atbalstam izlietoto līdzekļu daudzums bija 13 812 234,73, tad 2020. gadā tas sasniedza 14 170 539,14 EUR (salīdzinājumam 2015. gadā tas bija 21 311 517 EUR). Kopumā trūcīgo personu skaits no 2019. gada ir samazinājies par 9,8 procentpunktiem, bet izlietoto naudas līdzekļu apmērs šīs mērķa grupas atbalstam ir palielinājies par 2,6 procentpunktiem (sk. 1.32. tabulu). Izlietoto līdzekļu apjoma pieauguma iemesls, izvērtējot to pieauguma struktūru dažādās pozīcijās, iespējams, ir saistīts ar Covid-19 pandēmijas ierobežojumu izraisīto ienākumu samazinājumu trūcīgām personām, kas ir strādājušas, vai citu pašvaldību brīvās iniciatīvas pabalstu pieprasījuma pieaugumu. Salīdzinot vidējo atbalsta lielumu 2019. gadā ar 2020. gadu, redzams, ka lielākā mērā atbalsts trūcīgām personām, rēķinot to uz vienu personu gadā, ir pieaudzis tieši novados, nevis deviņās nacionālās

²⁰¹ Avots: Darba meklētāju/bezdarbnieku īpatsvars 15-74 gadus vecu ekonomiski aktīvo iedzīvotāju vidū reģionos, novados, pilsētās, pagastos (atbilstoši robežām 2022. gada sākumā), apkaimēs un blīvi apdzīvotās teritorijās - Visas teritorijas un Laika periods. Pieejams:

https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_EMP_NBBA_NBB1/RIG090/ (sk. 29.06.2022.).

nozīmes pilsētās. Ja novados tas ir palielinājies par 16,3 procentpunktiem, tad pilsētās – par 11,8 procentpunktiem, lai gan absolūtajos skaitļos pilsētās šī atbalsta apmērs ir pieaudzis par 71,6 EUR, kamēr novadu pašvaldībās tikai par 31,2 EUR.

Kopējā tendence, līdzīgi kā iepriekšējos gados, rāda, ka **atbalsta saņēmēju skaits (trūcīgās personas) samazinās, bet to atbalstam izlietoto līdzekļu apmērs uz vienu personu palielinās.** 2020. gadā joprojām vērojama būtiska atšķirība starp atbalsta apmēru gadā vienai trūcīgai personai nacionālās nozīmes pilsētās un novadu pašvaldībās.

1.3.5. Garantētā minimālā ienākuma līmeņa pabalsta saņēmēji

Garantētā minimālo ienākumu (GMI) līmeni mēnesī 2020. gadā noteica 18.12.2012. MK noteikumi nr. 913²⁰², kas paredzēja gan GMI sliksni, gan pašvaldību tiesības noteikt augstāku GMI sliksni dažādām iedzīvotāju grupām (piemēram, bērniem, vecuma un invaliditātes pensiju saņēmējiem), vienlaikus nepārsniedzot normatīvajos aktos par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu noteikto ienākumu līmeni. No 01.01.2013. līdz 31.12.2017. Latvijā noteiktais GMI sliksnis bija 49,80 EUR mēnesī vienai personai, no 2018. gada tas tika noteikts 53 EUR, no 2020. gada – 64 EUR. Atbilstoši izmaiņām normatīvajā regulējumā²⁰³ no 01.01.2021. GMI sliksnis ir 109 EUR pirmajai vai vienīgajai personai māsaimniecībā un 76 EUR pārējām personām māsaimniecībā (Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. panta pirmā daļa).

1.33. tabula. GMI pabalstu saņēmēju skaits un īpatsvara izmaiņas 2015.-2020.gadā

Gads	Ģimenes	Personas	Personu skaits ģimenē	Iedzīvotāju skaits	GMI pabalstu saņēmēju īpatsvars
2015	19 610	34 218	1,7	1 986 096	1,7
2016	17 229	27 769	1,6	1 968 957	1,4
2017	15 962	25 823	1,6	1 950 116	1,3
2018	13 659	20 878	1,5	1 934 379	1,1
2019	11 844	17 249	1,5	1 919 968	0,9
2020	11 358	16 511	1,5	1 907 675	0,9

Avots: CSP, LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā (2017-2020). Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

Aplūkojot GMI pabalsta saņēmēju skaita izmaiņas kopš 2015. gada, redzams, ka laika posmā no 2015. gada līdz 2020. gadam GMI pabalstu saņēmēju skaits samazinājies vairāk nekā uz pusi (no 34 218 personām 2015. gadā līdz 16 511 personām 2020. gadā; samazinājums par 51,7%). Arī GMI pabalstu saņēmēju īpatsvars no kopējā iedzīvotāju skaita šajā laika periodā ir samazinājies no 1,7% līdz 0,9% (sk. 1.33. tabulu).

Salīdzinot GMI pabalsta saņēmēju skatu 2019. gadā un 2020. gadā, jāsecina, ka vērojams salīdzinoši neliels samazinājums (par 4,1%), jo 2019. gadā GMI pabalstu saņēma 17 249 personas (11 844 ģimenes), bet 2020. gadā - 16 511 personas (11 358 ģimenes), bet kopumā GMI pabalstu saņēmēju

²⁰² 18.12.2012. MK noteikumi Nr. 913 "Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/253731-noteikumi-par-garanteto-minimalo-ienakumu-limeni> (sk. 29.06.2022.)

²⁰³ 24.11.2020. Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/319381-grozijumi-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likuma> (sk. 29.06.2022.).

īpatsvars ir saglabājies tāds pats (0,9% no valsts iedzīvotāju kopskaita). Vienlaikus ir pieaudzis GMI pabalsta saņēmēšo personu īpatsvars trūcīgo personu skaitā: ja 2019. gadā tie bija 41,5%, tad 2020. gadā – 44,1%.

Attiecībā uz GMI pabalstiem izlietotajiem līdzekļiem, jāatzīmē, ka 2020. gadā salīdzinājumā ar 2019. gadu izlietoto līdzekļu daudzums EUR palielinājās, un tas mainīja iepriekš vērojamo samazinājuma tendenci. Ja laika posmā no 2015. gada līdz 2019. gadam GMI pabalstu saņēmēju skaits samazinājies gandrīz uz pusi, bet GMI pabalstiem izlietoto līdzekļu apjoms samazinājies par 39,9 procentpunktiem, tad 2020. gadā turpinājās GMI pabalstu saņēmēja skaita samazināšanās, bet palielinājās kopējā izlietotā summa no 4 721 053 EUR 2019. gadā uz 5 187 828 EUR 2020. gadā (sk. 1.34. tabulu).

1.34. tabula. GMI pabalstiem izlietoto līdzekļu un tā īpatsvara izmaiņas 2015.-2020.gadā.

Gads	GMI pabalstiem izlietotie līdzekļi, EUR	GMI pabalstu saņēmēšo personu īpatsvars trūcīgo personu skaitā, %
2015	7 781 844	41,8
2016	6 684 496	40,4
2017	6 487 489	41,5
2018	5 497 602	41,4
2019	4 721 053	41,5
2020	5 187 828	44,1

Avots: CSP, LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā (2017-2020). Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

Laikā no 2015. gada līdz 2020. gadam pakāpeniski ir nedaudz palielinājies vīriešu īpatsvars GMI pabalsta saņēmēju vidū. Ja 2015. gadā GMI pabalsta saņēmēju vidū bija 51,1% vīriešu un 48,9% sievietes, tad 2020. gadā vīriešu īpatsvars ir palielinājās līdz 53,7%, attiecīgi sarūkot sieviešu īpatsvaram līdz 46,3%.

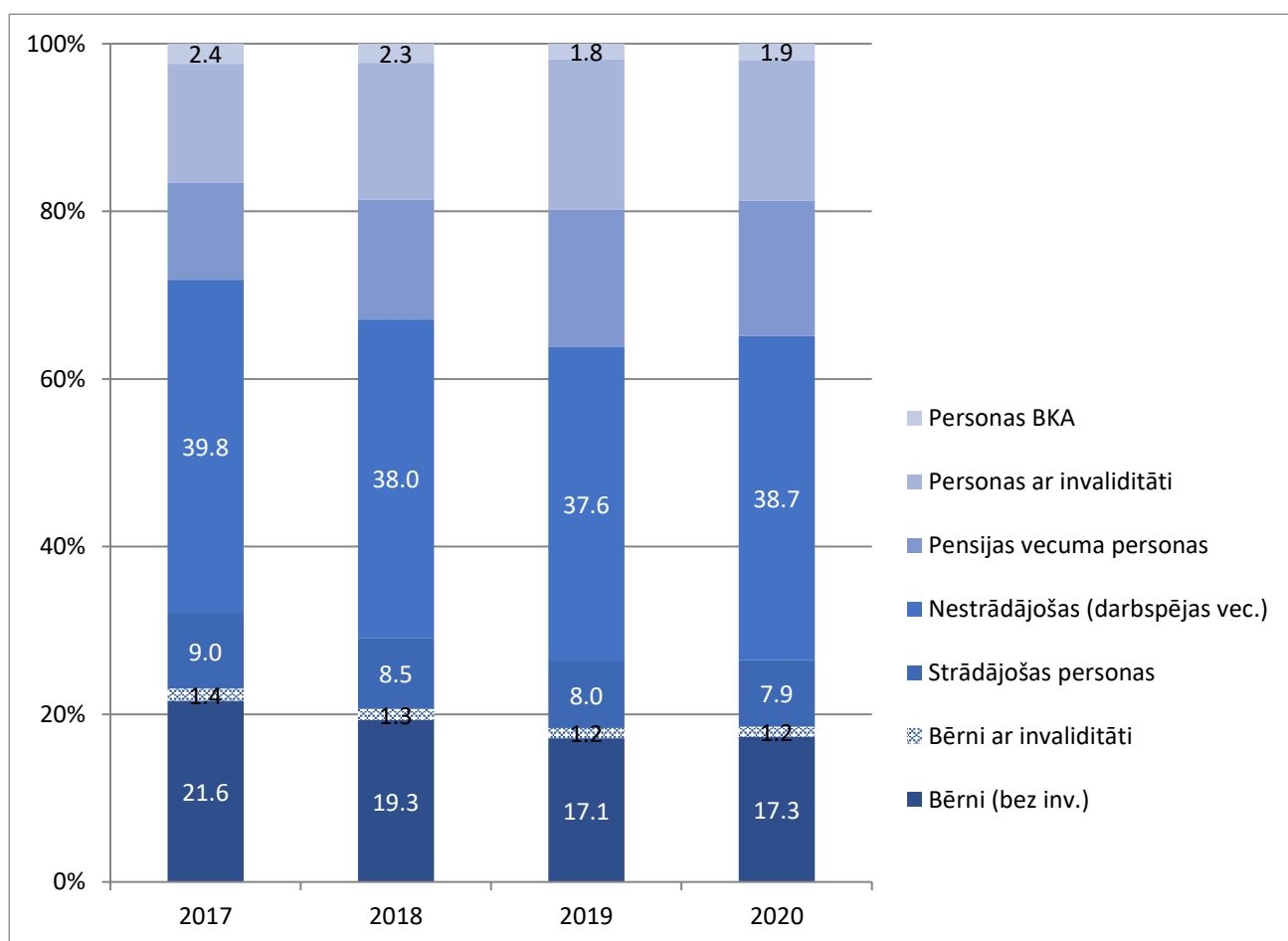
Bērnu skaits GMI pabalsta saņēmēju vidū kopš 2015. gada ir būtiski samazinājies. Ja 2015. gadā GMI pabalsta saņēmēju vidū 26,3% bija bērni (absolūtos skaitļos - 8994 bērni), tad 2020. gadā tie bija 18,5% (3057 bērni). Bērnu skaita samazinājums ir bijis vērojams arī, salīdzinot 2019. un 2020. gadu: 2019. gadā bērnu skaits GMI pabalsta saņēmēju vidū bija 3165 bērni (18,3%). Vienlaikus jānorāda, ka bērnu īpatsvars šo divu gadu salīdzinājumā ir pieaudzis no 18,3% uz 18,5%.

1.35. tabula. GMI pabalsta saņēmēju (personu ģimenēs) skaits sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015 – 2020, skaits)

Gads	Bērni	Bērni ar invaliditāti	Strādājošas personas	Nestrādājošas (darbspējas vec.)	Pensijas vecuma personas	Personas ar invaliditāti	Personas BKA
2015	8486	508	3292	14083	2877	4050	922
2016	5760	360	2430	11779	3049	3743	648
2017	5585	368	2313	10286	2997	3659	615
2018	4136	278	1767	7 927	2986	3407	475
2019	3165	208	1374	6 478	2819	3097	316
2020	3057	195	1311	6 393	2666	2766	318

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā (2017-2020). Pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai.

1.16. attēls. GMI pabalsta saņēmēji (personas ģimenēs) sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2017 – 2020, % no kopējā skaita)

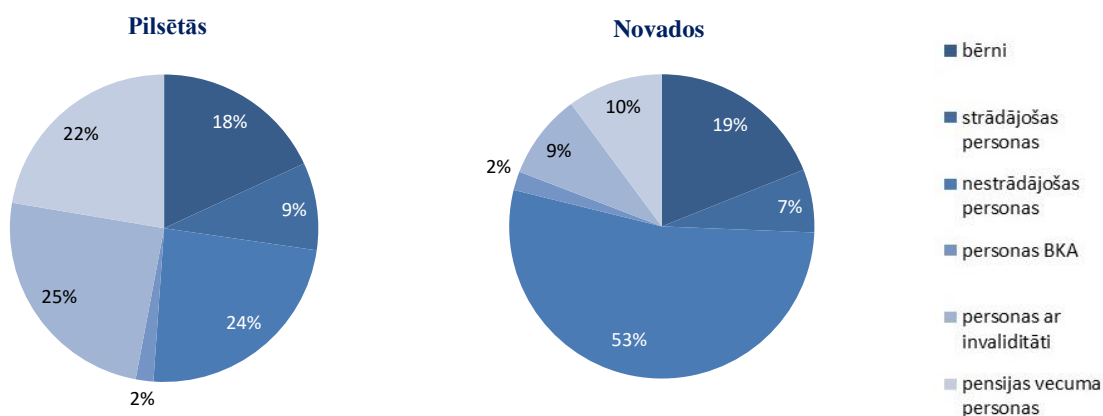
Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai.

GMI pabalsta saņēmēju sadalījums pa sociāli demogrāfiskajām grupām (absolūtajos skaitļos atspoguļoti 1.35. tabulā un īpatsvara izteiksmē 1.16.attēlā) rāda, ka 2020. gadā absolūtos skaitļos GMI pabalsta saņēmēju skaits ir samazinājies visās grupās, izņemot personas bērna kopšanas atvaļinājumā (šeit rādītājs ir mazliet pieaudzis). Kopumā redzams, ka samazinājums ir bijis gan absolūtos skaitļos, gan īpatsvara ziņā bērnu grupā, tajā skaitā attiecībā uz bērniem ar invaliditāti. GMI pabalsta saņēmēju

vidū samazinājies ir arī strādājošo personu skaits. Citās grupās pēdējos gados personu īpatsvars ir par dažiem procentiem svārstījies. Piemēram, nestrādājošo personu skaits darbības vecumā laikā no 2019. gada līdz 2020. gadam ir pieaudzis no 37,6% līdz 38,7%, bet personu ar invaliditāti īpatsvars ir samazinājies no 18% līdz 16,8%.

Līdzīgi kā iepriekšējos gados, arī 2020. gadā no visiem GMI pabalsta saņēmējiem 49% bija lielo pilsētu iedzīvotāji un 51% - novadu pašvaldību iedzīvotāji. 1.17. attēlā apkopotie GMI pabalsta saņēmēju profilu raksturojošie dati sadalījumā pa lielo pilsētu un novadu pašvaldībām atklāj, ka pilsētās un novados būtiski atšķiras nestrādājošo personu īpatsvars GMI pabalsta saņēmēju vidū. Ja pilsētās nestrādājošo personu īpatsvars GMI pabalsta saņēmēju vidū ir 23,8%, tad novados – 53,2%. Personu ar invaliditāti īpatsvars savukārt ir lielāks lielajās pilsētās (24,7%) nekā novados (9%), kā arī pensijas vecuma personu īpatsvars ir lielāks lielajās pilsētās (22,3%) nekā novados (10,1%).

1.17. attēls. GMI pabalsta saņēmēji (personas ģimenēs) sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām 2020. gadā lielajās pilsētās un novados (% no kopējā skaita)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšana.

GMI pabalstam izlieto to līdzekļu (gan naudā, gan natūrā) apmērs valstī, pilsētu un novadu pašvaldībās absolūtajos skaitļos apkopojums parāda, ka **laikā no 2015. gada līdz 2020. gadam kopējie izlietotie līdzekļi GMI pabalsta izmaksai ir samazinājušies par 33,9%**. Mazāks šis samazinājums bijis lielo pilsētu pašvaldībās – par 32,7%, savukārt novadu pašvaldībās tas ir bijis lielāks nekā valstī caurmērā, samazinoties par 35,1%. Lai gan GMI pabalstu saņēmēju samazinājums arī ir vērojams visā valstī (par 51,7%), novadu pašvaldībās samazinājums GMI pabalsta saņēmēju skaita ziņā arī ir mazliet lielāks: kopš 2015. gada tas ir samazinājies par 54,6%, salīdzinoši mazākā apmērā GMI pabalstu saņēmēju skaits ir krities pilsētās – par 48,4% aplūkotajā periodā.

1.36. tabula. GMI pabalstam izlietotie līdzekļi lielo pilsētu un novadu pašvaldībās 2015. -2020. gadā (EUR)

Rādītājs	Gads	Valstī kopā	Pilsētās	Novados
Izlietotie līdzekļi, EUR	2015	7 849 905	3 769 210	4 080 695
	2016	6 728 936	3 414 582	3 314 354
	2017	6 487 489	3 332 982	3 154 507
	2018	5 497 602	2 894 143	2 603 459
	2019	4 721 053	2 489 662	2 231 391
	2020	5 187 828	2 538 040	2 649 788
	Izmaiņas 2015.g.-2020.g., %p	▼ 33,9	▼ 32,7	▼ 35,1
Personu – GMI pabalsta saņēmēju – skaits	2015	34 218	15 762	18 456
	2016	27 769	13 114	14 655
	2017	25 823	12 150	13 673
	2018	20 878	10 188	10 690
	2019	17249	8654	8595
	2020	16 511	8140	8371
	Izmaiņas 2015.g.-2020.g., %p	▼ 51,7	▼ 48,4	▼ 54,6

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšana.

1.37. tabula. GMI pabalsta apmēra salīdzinājums starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām 2015. – 2020. gadā

Rādītājs	Valstī kopā	Pilsētās	Novados
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2015.g. , EUR/ gadā	185,35	205,0	183,75
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2015.g., EUR/ mēnesī	35,67	36,77	35,76
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2016.g. , EUR/gadā	188,6	221,18	185,93
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2016.g., EUR/mēnesī	37,69	37,43	37,71
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2017.g. , EUR/gadā	186,75	229,11	183,26
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2017.g., EUR/mēnesī	38,62	38,51	38,63
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2018.g. , EUR/gadā	204,03	247,88	200,41
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2018.g., EUR/mēnesī	42,26	41,28	42,34
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2019.g. , EUR/gadā	215,29	243,03	212,93
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2019.g., EUR/mēnesī	42,79	40,67	42,97
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2020.g. , EUR/gadā	273,14	300,14	270,91
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2020.g., EUR/mēnesī	48,91	45,70	49,17
Vidējā GMI pabalsta lieluma vienai personai izmaiņas 2015.g.-2020.g., EUR/gadā (%p)	▲ 47,36	▲ 46,41	▲ 47,43
Vidējā GMI pabalsta lieluma vienai personai izmaiņas 2015.g.-2020.g., EUR/mēnesī (%p)	▲ 37,12	▲ 24,29	▲ 37,50

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšana.

2020. gadā vidējais **GMI pabalsts vienai personai gadā bija 273,14 EUR**, kas ir par 57,85 EUR vairāk, nekā tas bija 2019. gadā (sk. 1.37. tabulu). Vienlaikus joprojām ir turpinājies pieaugt **GMI**

pabalsta apmērs mēnesī, 2020. gadā sasniedzot 48,91 EUR. Šis rādītājs jāskata kopsakarībā ar pabalsta izmaksas ilgumu, kas 2020. gadā bija vidēji 5,68 mēneši. Arī pabalsta izmaksas ilgums laikā no 2018. gada līdz 2020. gadam ir turpinājis pakāpeniski pieaugt no 4,89 mēnešiem (zemākais līmenis kopumā analīzes periodā) līdz 5,68 mēnešiem 2020. gadā. Lielo pilsētu pašvaldībās 2020. gadā GMI pabalsta vidējais izmaksas ilgums ir bijis 6,65 mēneši, bet novados GMI pabalsta izmaksas vidējais ilgums bijis 5,60 mēneši.

Lielo pilsētu pašvaldībās 2020. gadā GMI pabalsts vienai personai gadā bija 300,14 EUR, bet novadu pašvaldībās 270,91 EUR. GMI pabalsta apmērs mēnesī lielajās pilsētās ir bijis 45,70 EUR, un novados - 49,17 EUR. Kopumā GMI pabalsta lieluma vienai personai apjoms gan gadā, gan mēnesī ir nedaudz pieaudzis gan novados, gan pilsētās. Tas attiecas gan uz visu pārskata periodu no 2015. gada līdz 2020. gadam, gan arī salīdzinājumā ar 2019. gadu.

1.3.6. Maznodrošinātas personas

Šajā nodaļā ir analizēti statistikas dati gan par personām, kuru ienākumi ir virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa un kas saņēmuši ienākumu testētos pašvaldības pabalstus, gan arī statistikas dati par personām, kuras ir ieguvušas maznodrošinātas personas statusu (tās veido daļu no pirmās grupas). Šāda pieeja ir izvēlēta, jo pārskata perioda laikā ir notikušas izmaiņas pašvaldību administratīvo datu apkopošanas metodikā par maznodrošinātām personām. Līdz 2016. gadam ieskaitot, pašvaldības apkopoja datus par personām, kuru ienākumi ir virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa. Sākot ar 2017. gadu atsevišķi tiek apkopota arī statistika par personām, kuras ir ieguvušas maznodrošinātas personas statusu. Maznodrošinātas personas ienākumu līmeni un to novērtēšanas kritērijus 2020. gadā noteica katra pašvaldība, taču tas nedrīkstēja būt zemāks par trūcīgas personas ienākumu līmeni (128,06 EUR). Papildus tam, izvērstāka un padziļināta maznodrošināto personu situācijas un tām sniegtā atbalsta analīze 2019. – 2022. gada pirmajos četros mēnešos ir dota šī izvērtējuma 2. nodaļā.

Analīze par Latvijas lielo pilsētu un novadu pašvaldību noteiktajiem maznodrošinātas personas ienākumu līmeņiem jeb sliekšņiem parāda, ka pašvaldībām ir bijusi atšķirīga pieeja maznodrošinātas personas ienākumu līmeņa noteikšanā (1.38.A. un 1.38.B. tabula). Redzams, ka kopumā laika periodā no 2019. gada līdz 2020. gadam visaugstākais maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmenis saglabājās Rīgā – 400 EUR mēnesī. Daugavpilī 2020. gadā tas tika paaugstināts līdz 400 EUR visām grupām. Savukārt, viszemākais maznodrošinātas personas ienākumu līmenis nemainīgi jau kopš 2016. gada ir Valmierā – 135 EUR.

1.38.A. tabula. Lielo pilsētu pašvaldību noteiktais maznodrošinātas mājsaimniecības (personas) ienākumu līmenis (2018-2020, EUR, mēnesī)

Pilsēta	2018		2019		2020	
	Min.	Maks.	Min.	Maks.	Min.	Maks.
Rīga	320	320	320	400 ▲	320	400
Liepāja	250	260	260 ▲	370 ▲	260	370
Jēkabpils	247	280	280 ▲	390 ▲	280	390
Daugavpils	304	344	344 ▲	344	400 ▲	400 ▲
Rēzekne	240	240	240	310 ▲	242 ▲	330 ▲
Jelgava	190	215	267 ▲	296 ▲	295 ▲	325 ▲
Jūrmala	190	251	215 ▲	344 ▲	215	344
Ventspils	152	152	152	277 ▲	152	291 ▲
Valmiera	135	135	135	135	135	135

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Pašvaldības noteiktais augstākais maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmenis; Pašvaldības noteiktais zemākais maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmenis.

Salīdzinot 2020. gadu ar 2019. gadu, vērojams, ka piecās no deviņām pilsētām – Rīgā, Liepājā, Jēkabpilī, Jūrmalā un Valmierā – maznodrošinātas personas ienākumu līmeņa sliekšņi netika mainīti, bet pārējās pilsētās tie tika paaugstināti. Vislielākais paaugstinājums tika veikts Daugavpilī. Jāsecina, ka **2020. gadā lielo pilsētu pašvaldību starpā pastāvēja vērā ņemamas atšķirības maznodrošinātas personas ienākuma līmeņa sliekšņa gan maksimālajās un minimālajās vērtībās.**

Kopumā maznodrošinātas personas statusa maksimālais līmenis pašvaldībās 2020. gadā bija noteikts intervālā no 135 EUR (Valmiera) līdz 430 EUR (Garkalnes un Salaspils novadi), kā arī minimālais līmenis bija sastopams šajā pašā intervālā no 135 EUR (Valmiera) līdz 430 EUR (Salaspils novads). Tas liecina par ļoti lielu dažādību un atšķirīgiem šī līmeņa (un to minimālā un maksimālā sliekšņa) noteikšanas kritērijiem un to, ka maznodrošinātās personas statusu varēja iegūt personas ar atšķirīgu ienākumu līmeni. **Jāsecina, ka 2020. gadā tāpat kā iepriekšējos gados saglabājās situācija, ka līdzīgos materiālajos apstākļos dzīvojošas personas dažādās pašvaldībās varēja saņemt atšķirīgu atbalstu.**

1.38.B. tabula. Novadu pašvaldību noteiktais maznodrošinātas mājsaimniecības (personas) ienākumu līmenis (2019-2020, EUR, mēnesī)

Novadi	2019. gads		2020. gads	
	Min.	Maks.	Min.	Maks.
Aglonas	150	150	150	150
Aizkraukles	245	295	260 ▲	310 ▲
Aizputes	228	300	228	300
Aknīstes	193	322	193	322
Alojas	258	301	258	301
Alsungas	200	200	200	200
Alūksnes	258	258	258	258
Amatas	220	220	220	220
Apes	258	258	256 ▼	256 ▼
Auces	301	366	301	366
Ādažu	265	265	265	265

Novadi	2019. gads		2020. gads	
	Min.	Maks.	Min.	Maks.
Babītes	215	280	215	280
Baldones	258	387	258	387
Baltinavas	215	366	215	366
Balvu	230	230	230	242
Bauskas	188	325	188	325
Beverīnas	250	250	250	250
Brocēnu	150	285	150	285
Burtnieku	258	258	300 ▲	300 ▲
Carnikavas	280	366	280	366
Cesvaines	242	242	242	242
Cēsu	265	300	297 ▲	297 ▲
Cīblas	200	200	200	200
Dagdas	242	242	242	242
Daugavpils	258	258	258	258
Dobeles	215	301	215	301
Dundagas	258	258	258	258
Durbes	230	300	230	300
Engures	258	258	258	258
Ērgļu	153	153	153	200 ▲
Garkalnes	387	430	387	430
Grobiņas	258	258	258	258
Gulbenes	188	188	188	188
Iecavas	280	280	280	280
Ikšķiles	200	260	250 ▲	300 ▲
Ilūkstes	258	258	258	258
Inčukalna	310	310	217	310
Jaunjelgavas	171	257	171	257
Jaunpiebalgas	242	242	242	242
Jaunpils	258	258	258	258
Jelgavas	256	256	256	256
Jēkabpils	150	270	150	270
Kandavas	215	215	215	215
Kārsavas	200	200	200	200
Kocēnu	215	301	215	301
Kokneses	258	301	258	301
Krāslavas	215	215	215	215
Krimuldas	157	250	285 ▲	285 ▲
Krustpils	288	288	288	288
Kuldīgas	235	285	235	285
Ķeguma	180	280	180	280
Ķekavas	250	320	318 ▲	338 ▲
Lielvārdes	250	250	250	250
Limbažu	185	200	185	200
Līgatnes	285	285	285	285

Novadi	2019. gads		2020. gads	
	Min.	Maks.	Min.	Maks.
Līvānu	145	230	230	230
Lubānas	200	200	200	200
Ludzas	200	200	200	200
Madonas	200	200	220	220
Mazsalacas	250	250	250	250
Mālpils	172	301	172	301
Mārupes	300	360	300	360
Mērsraga	260	260	260	260
Naukšēnu	280	280	280	280
Neretas	143	143	242 ▲	242 ▲
Nīcas	172	300	172	300
Ogres	250	345	205 ▼	345
Olaines	240	350	240	350
Ozolnieku	301	301	301	301
Pārgaujas	180	220	170 ▼	220
Pāvilostas	250	270	250	270
Pļaviņu	250	250	250	250
Preiļu	215	215	215	215
Priekules	180	180	180	180
Priekuļu	200	280	200	320
Raunas	250	250	250	250
Rēzeknes	215	215	215	215
Riebiņu	180	180	180	180
Rojas	220	260	220	260
Ropažu	215	323	250 ▲	323
Rucavas	240	240	242 ▲	242
Rugāju	285	285	285	285
Rundāles	215	215	215	215
Rūjienas	150	280	150	280
Salacgrīvas	195	280	195	280
Salas	250	250	250	250
Salaspils	430	430	430	430
Saldus	220	320	220	320
Saulkrastu	258	258	258	258
Sējas	250	250	200 ▼	242 ▼
Siguldas	215	301	215	301
Skrīveru	235	270	235	270
Skrundas	188	188	180 ▲	242 ▲
Smiltenes	234	306	242 ▲	306
Stopiņu	266	266	266	266
Strenču	215	215	215	215
Talsu	195	290	195	290
Tērvetes	215	215	215	215
Tukuma	252	301	258 ▲	323 ▲

Novadi	2019. gads		2020. gads	
	Min.	Maks.	Min.	Maks.
Vaiņodes	200	200	200	200
Valkas	175	175	175	175
Varakļānu	166	166	205 ▲	205 ▲
Vārkavas	214	214	214	214
Vecpiebalgas	171	213	242 ▲	242 ▲
Vecumnieku	258	258	258	258
Ventspils	172	280	172	309 ▲
Viesītes	280	280	280	280
Viļakas	172	172	172	172
Viļānu	323	323	323	323
Zilupes	200	300	200	300

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Pašvaldības noteiktais augstākais maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmenis; Pašvaldības noteiktais zemākais maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmenis.

Kopumā 2020. gadā Latvijā bija 67 700 personas, kuru ienākumi bija virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa un kas bija saņēmuši ienākumu testētos pašvaldības pabalstus. Savukārt, kopējais personu skaits, kas bija ieguvušas maznodrošinātas personas statusu, bija 43 770 personas. Salīdzinājumam 2019. gadā bija 67 835 personas, kuru ienākumi bija virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa un kas bija saņēmuši ienākumu testētos pašvaldības pabalstus, un no tām personu skaits, kas bija ieguvušas maznodrošinātas personas statusu, bija 45564 personas (sk.1.39. tabulu).

1.39. tabula. Personas, kuru ienākumi bija virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa un kas bija saņēmuši ienākumu testētos pašvaldības pabalstus (2015-2020), un personas ar maznodrošināto statusu (2019-2020). Ģimeņu un personu skaits un īpatsvars

Personas, kuru ienākumi bija virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa un kas bija saņēmušas ienākumu testētos pašvaldības pabalstus (2015-2020)					
Gads	Ģimenes	Personas	Personu skaits ģimenē	Iedzīvotāju skaits	Īpatsvars valstī
2015	56 591	96 673	1,7	1 986 096	4,9
2016	47 859	82 428	1,7	1 968 957	4,2
2017	46 615	77 700	1,7	1 950 116	4,0
2018	44 177	74 754	1,7	1 934 379	3,9
2019	39 650	67 835	1,7	1 919 968	3,5
2020	36 511	67 700	1,9	1 907 675	3,5
T.sk. personas ar maznodrošināto statusu (2019-2020)					
Gads	Ģimenes	Personas	Personu skaits ģimenē	Iedzīvotāju skaits	Īpatsvars valstī
2019	31 313	45 564	1,5	1 919 968	2,4
2020	28 805	43 770	1,5	1 907 675	2,3

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

Izvērtējot personu, kuru ienākumi bija virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa un kas bija saņēmuši ienākumu testētos pašvaldības pabalstus, **skaita dinamiku** kopš 2015. gada, secināms, ka gan šādu personu skaits absolūtos skaitļos, gan īpatsvars valstī katru gadu ir samazinājies. Ja 2015. gadā bija 96 673 šādas personas, tad 2020. gadā – 67 700 personas. Šo personu īpatsvars no 4,9% no kopējā iedzīvotāju skaita 2015. gadā ir samazinājies līdz 3,5% no kopējā iedzīvotāju skaita 2020. gadā.

Personu ar maznodrošināto statusu skaita izmaiņas 2019-2020. gadā arī ir ar mīnusa zīmi, un šādu personu īpatsvara samazinājums ir no 42,4% no kopējā iedzīvotāju skaita 2015. gadā uz 2,3% no kopējā iedzīvotāju skaita 2020. gadā. Tāpat kā 2019. gadā arī 2020. gadā valstī kopumā maznodrošināto personu skaits ģimenēs vidēji bija 1,5 personas.

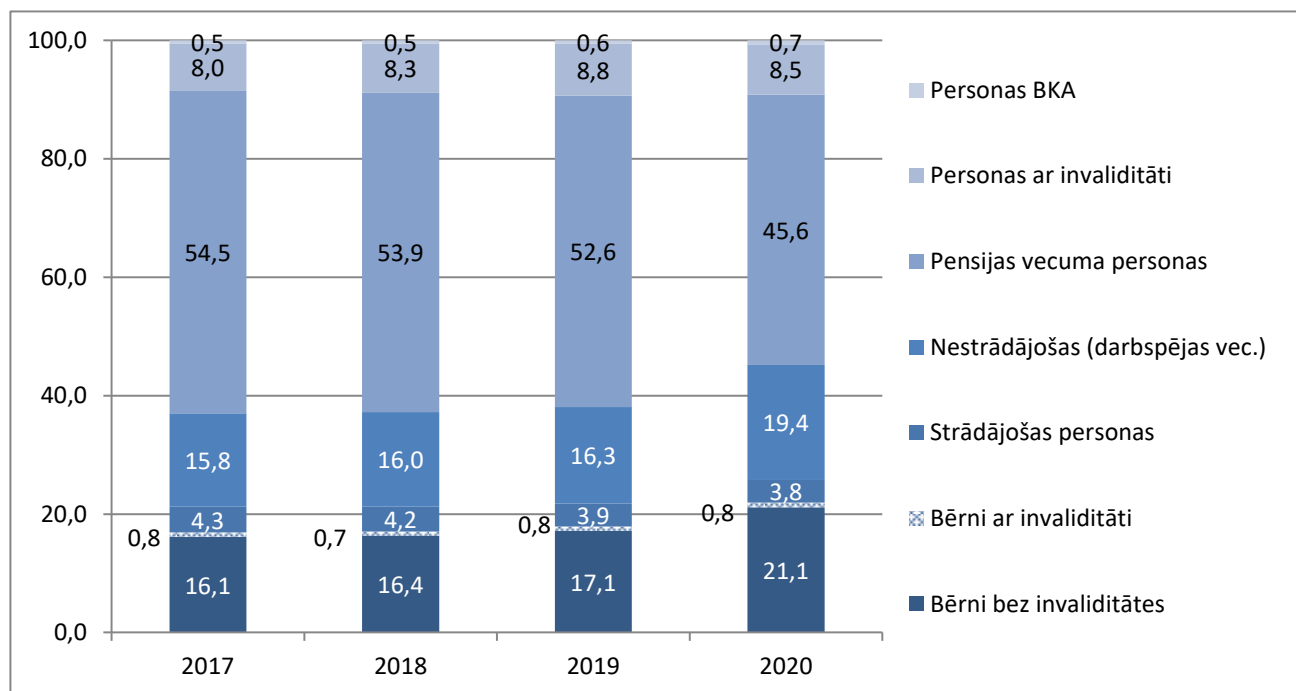
1.40. tabula. Personas, kuru ienākumi bija virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa un kas bija saņēmuši ienākumu testētos pašvaldības pabalstus, sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015 – 2020, skaits)

Gads	Bērni bez invaliditātes	Bērni ar invaliditāti	Strādājošas personas	Nestrādājošas (darbspējas vec.)	Pensijas vecuma personas	Personas ar invaliditāti	Personas BKA
2015	16 036	768	4577	16669	50761	7255	607
2016	14 301	686	3854	13611	42905	6594	477
2017	12 539	606	3358	12249	42318	6212	418
2018	12 247	512	3 135	11 927	40 299	6 229	405
2019	11 626	517	2 616	11 072	35 663	5 953	388
2020	14 308	544	2 585	13 166	30 893	5 751	453

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

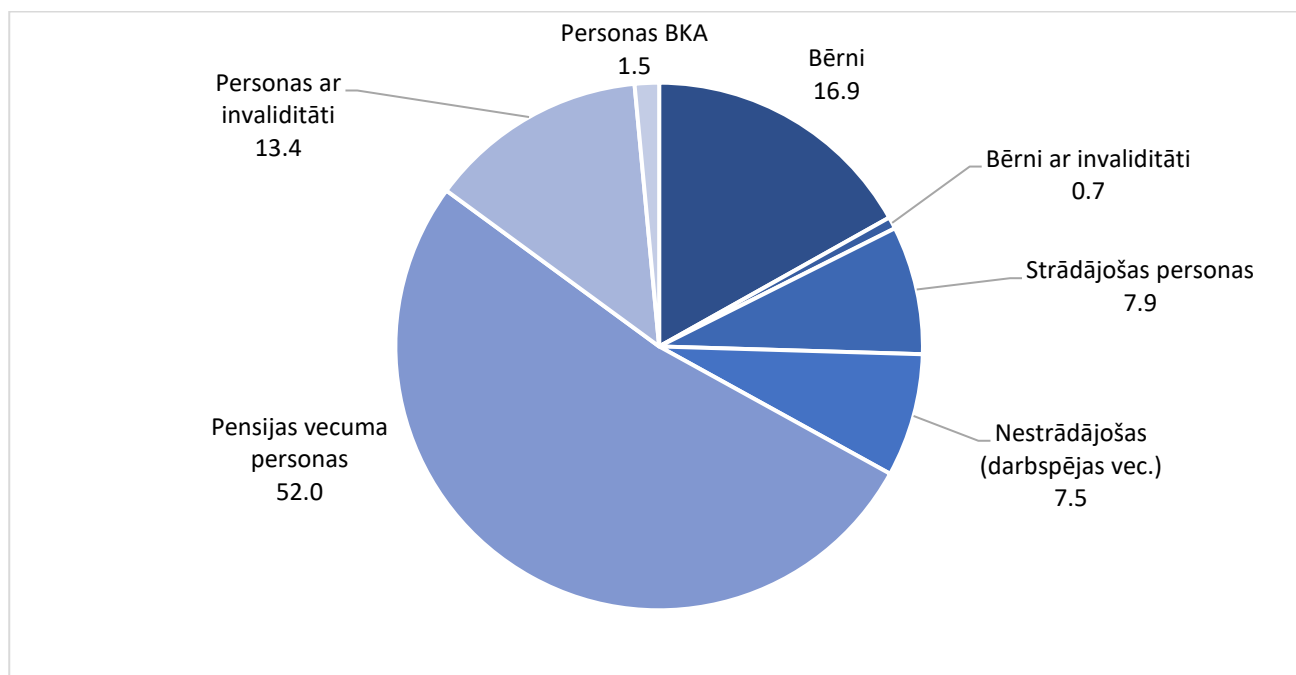
Personu, kuru ienākumi bija virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa un kas bija saņēmuši ienākumu testētos pašvaldības pabalstus, **sadalījums apakšgrupās pēc dažādām sociāli demogrāfiskajām pazīmēm** (1.40. tabula (absolūtajos skaitļos) un 1.18. attēls (īpatsvara izteiksmē)) atklāj vairākas tendences. Pirmkārt, jānorāda, ka, salīdzinot ar 2020. gadu ir pieaudzis bērnu skaits šajā grupā, arī bērnu ar invaliditāti skaits (no 11 626 un 517 personām 2019. gadā uz 14 308 un 544 personām 2020. gadā). Otrkārt, pieaudzis ir arī nestrādājošu darbspējīgu personu skaits, kā arī personu bērnu kopšanas atvaļinājumā skaits. Savukārt, samazinājums ir vērojams strādājošo apakšgrupā, kā arī pensijas vecuma personu un personu ar invaliditāti skaita, kā arī īpatsvara ziņā.

1.18. attēls. Personas, kuru ienākumi bija virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa un kas bija saņēmuši ienākumu testētos pašvaldības pabalstus, sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2017 – 2020, % no kopējā skaita)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

1.19. attēls. Personu ar maznodrošinātās personas statusu sadalījums pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2020, % no kopējā skaita)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

Aplūkojot personu, kuras ieguvušas maznodrošinātas personas statusu, sadalījumu apakšgrupās pēc dažādām sociāli demogrāfiskajām pazīmēm, var secināt, ka kopumā šo personu īpatsvara sadalījums pēc sociāli demogrāfiskajām pazīmēm ir kopējam personu, kuru ienākumi bija virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa un kas bija saņēmuši ienākumu testētos pašvaldības pabalstus, sadalījumam sociāli demogrāfiskajās grupās (1.19. attēls). Īpatsvara ziņā lielākā grupa ir pensijas vecuma personas (52%), otra lielākā grupa ir bērni (16,9%, neskaitot bērnus ar invaliditāti, kas ir vēl 0,7%). Trešā lielākā maznodrošinātas personu grupa ir personas ar invaliditāti – 13,4%.

Izlietoto naudas līdzekļu apjoms personu atbalstam, kuru ienākumi bija virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa un kas bija saņēmuši ienākumu testētos pašvaldības pabalstus, periodā no 2015. gada līdz 2020. gadam turpināja pakāpeniski samazināties. Kopumā valstī tas ir samazinājies par 25,7% (lielajās pilsētās par 26,8%, novados – par 23,8%) (sk. 1.41. tabulu). Savukārt, salīdzinot 2019. un 2020. gadu, valstī kopumā izlietoto līdzekļu apmērs šīs grupas atbalstam samazinājās par 7,8% (lielajās pilsētās par 8,3%, novados – par 7,0%).

1.41. tabula. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstiem izlietoto līdzekļu salīdzinājums starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām 2015., 2018., 2019. un 2020.gads (personām, kuru ienākumi bija virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa un kas bija saņēmuši ienākumu testētos pašvaldības pabalstus)

Rādītājs	Gads	Valstī kopā	Pilsētās	Novados
Izlietotie līdzekļi, EUR	2015	10 699 972	6 504 236	4 195 736
	2018	10 075 953	5 932 318	4 143 635
	2019	9 431 365	5 725 284	3 706 081
	2020	8 699 042	5 251 451	3 447 591
	Izmaiņas 2019.g.-2020.g., %	▼ 7,8	▼ 8,3	▼ 7,0
	Izmaiņas 2015.g.-2020.g., %	▼ 25,7	▼ 26,8	▼ 23,8

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

1.42. tabula. Izlietoto līdzekļu salīdzinājums personām ar maznodrošināto statusu starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām 2018.g.-2020.g. periodā

Rādītājs	Gads	Valstī kopā	Pilsētās	Novados
	2018	10 301 855	6 306 086	3 995 768
	2019	9 096 040	6 173 805	2 922 235
	2020	8 509 618	5 948 466	2 561 152
	Izmaiņas 2019.g.-2020.g., %	▼ 6,4	▼ 3,6	▼ 12,4

Izlietoto naudas līdzekļu apjoms personām ar maznodrošinātas personas statusu arī katru gadu samazinās. Salīdzinot 2019. un 2020. gadu, valstī kopumā izlietoto līdzekļu apmērs personām ar maznodrošināto statusu samazinājās par 6,4%. Lielajās pilsētās samazinājums bija mazāks un veidoja 3,6%, bet novadu pašvaldībās samazinājums bija 12,4% (sk. 1.42. tabulu).

1.3.7. Mājokļa pabalsta saņēmēji

Mājokļa (jeb izvērtējuma periodā faktiski – dzīvokļa) pabalsts (sk. paskaidrojumu terminu definīciju nodaļā) arī ir pamata sociālās palīdzības pabalsts, kas tiek izmaksāts no pašvaldības budžeta līdzekļiem. Nosacījumus, pēc kuriem pašvaldības nosaka to personu loku, kuras ir tiesīgas saņemt palīdzību dzīvojamo telpu jautājumu risināšanā, kā arī kārtību, kādā šī palīdzība tiek sniegta, nosaka likums „Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā”²⁰⁴. Likuma 3.pantā noteikti šādi atbalsta veidi: pašvaldībai piederošās vai tās nomātās dzīvojamās telpas izīrēšana; sociālā dzīvokļa izīrēšana; nodrošināšana ar pagaidu dzīvojamo telpu; palīdzība īrētās pašvaldībai piederošās vai tās nomātās dzīvojamās telpas apmaiņā pret citu īrējamu pašvaldībai piederošu vai tās nomātu dzīvojamo telpu; pabalsta piešķiršana dzīvojamās telpas īres vai pārvaldīšanas maksas un maksas par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvojamās telpas lietošanu, segšanai; mājokļa pabalsta piešķiršana bērnam bārenim un bērnam, kurš palicis bez vecāku gādības; vienreizēja pabalsta piešķiršana dzīvojamās telpas vai dzīvojamās mājas remontam; vienreizēja dzīvojamās telpas atbrīvošanas pabalsta piešķiršana; dzīvojamās telpas remonts; palīdzība dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai; palīdzība dzīvojamās mājas renovācijai un restaurācijai; palīdzība speciālista nodrošināšanai ar dzīvojamo telpu. Savukārt, konkrētie palīdzības veidi – atvieglojumi, to mērķa grupas un piešķiršanas kārtība – pārskata periodā bija atrunāti katras pašvaldības saistošajos noteikumos. Jāuzsver, ka palīdzības apmērs un tās piešķiršanas kritēriji ir ļoti atšķirīgi pašvaldībās (izvērstu analīzi par pašvaldību palīdzību dzīvokļa jautājumos sk. 2019. gadā veiktajā izvērtējumā par nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā²⁰⁵). Mājokļa pabalstu pamatā bija tiesīgas saņemt trūcīgas ģimenes (personas) un maznodrošinātas ģimenes (personas), atsevišķās pašvaldībās noteiktas arī citas iedzīvotāju grupas (piemēram, atsevišķi dzīvojošas personas ar invaliditāti, atsevišķi dzīvojošas pensijas vecuma personas, daudz bērnu ģimenes), taču šādos gadījumos pabalsta saņemšanas nosacījumos tiek noteikts konkrēts personas ienākumu līmenis. Jāpiebilst, ka atsevišķās pašvaldībās mājokļa pabalstu bija tiesīgas saņemt tikai trūcīgas ģimenes (personas)²⁰⁶.

1.43. tabula. Ienākumu testētā mājokļa pabalsta saņēmēju skaits un īpatsvara izmaiņas 2015.-2020.gadā.

Gads	Personas	Iedzīvotāju skaits	GMI pabalstu saņēmēju īpatsvars
2015	113018	1 986 096	5,7
2016	100779	1 968 957	5,1
2017	93738	1 950 116	4,8
2018	82986	1 934 379	4,3
2019	70954	1 919 968	3,7
2020	64481	1 907 675	3,4

Avots: CSP, LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā (2015-2020). Ienākumu testēto pašvaldību dzīvokļa pabalsta saņēmēji.

²⁰⁴ 06.12.2001. likums „Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/56812-par-palidzibu-dzivokla-jautajumu-risinanasana>. (sk. 30.06.2022.)

²⁰⁵ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2019). „Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā)”, Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/petijumi/0-sociala-ieklusana> (sk. 31.05.2021.)

²⁰⁶ Turpat, 281.-282.lpp.

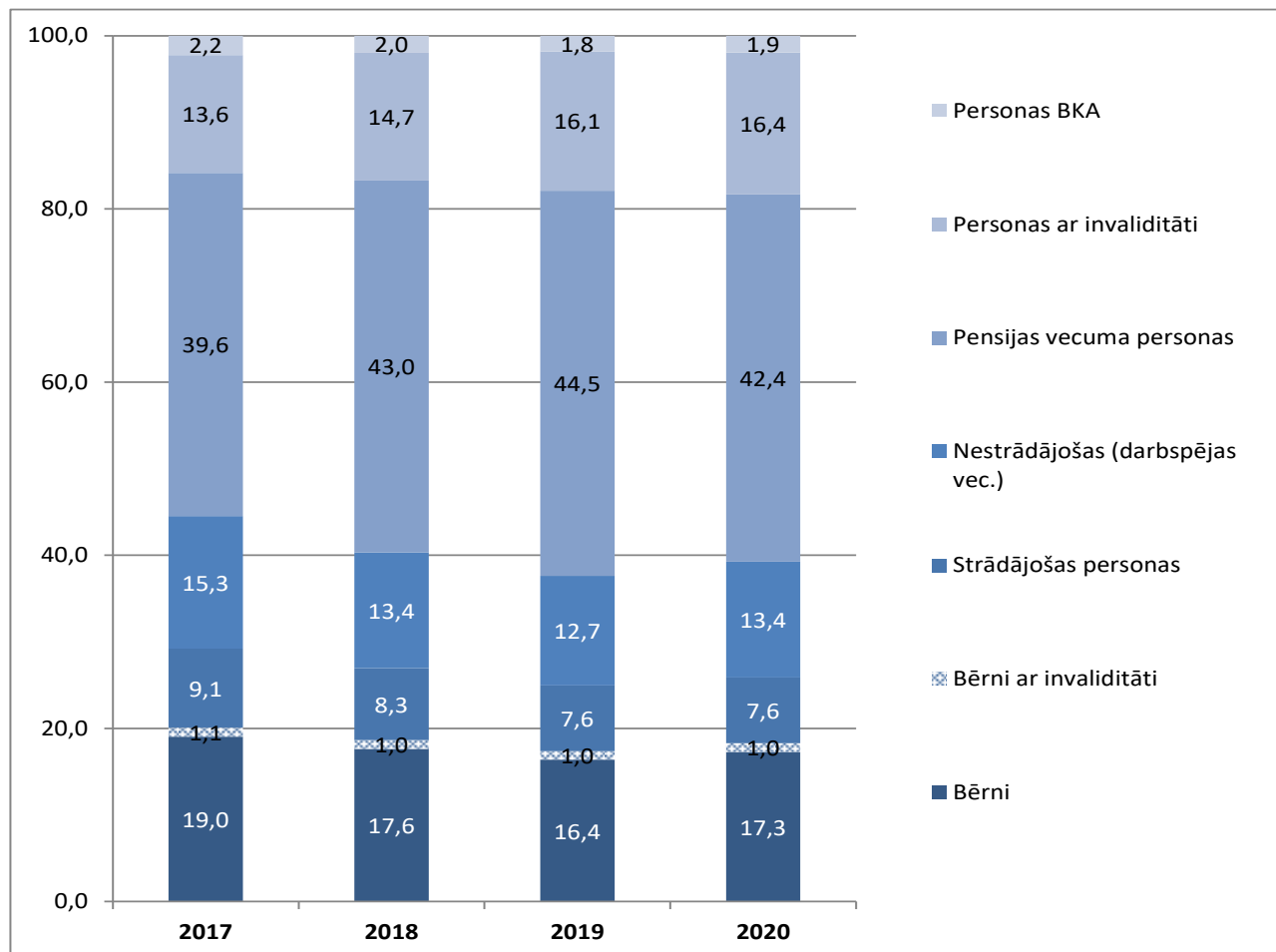
Redzams, ka kopumā laika periodā no 2015. gada līdz 2020. gadam mājokļa pabalstu saņēmēju skaits ir samazinājies no 113 018 personām 2015. gadā (5,7% no kopējā iedzīvotāju skaita) līdz 64 481 personām 2020. gadā (3,4% no kopējā iedzīvotāju skaita) (1.43. tabula.). Mājokļa pabalsta saņēmēju skaits ir samazinājies katru gadu, tajā skaitā arī salīdzinot 2019. gadu un 2020. gadu.

1.44. tabula. Ienākumu testētā mājokļa pabalsta saņēmēji sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015-2020, skaits)

Gads	Bērni bez invaliditātes	Bērni ar invaliditāti	Strādājošas personas	Nestrādājošas (darbspējas vec.)	Pensijas vecuma personas	Personas ar invaliditāti	Personas BKA
2015	24383	1365	12283	19222	39240	13633	2892
2016	20219	1116	9552	16878	37546	13150	2318
2017	17845	996	8536	14353	37151	12772	2085
2018	14628	841	6912	11083	35653	12219	1650
2019	11627	693	5381	8981	31566	11413	1293
2020	11146	651	4892	8630	27345	10574	1243

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Dzīvokļa pabalsts.

1.20. attēls. Ienākumu testētā mājokļa pabalsta saņēmēji sadalījumā pa mērķa grupām (2017-2020, īpatsvars % no kopējā skaita)

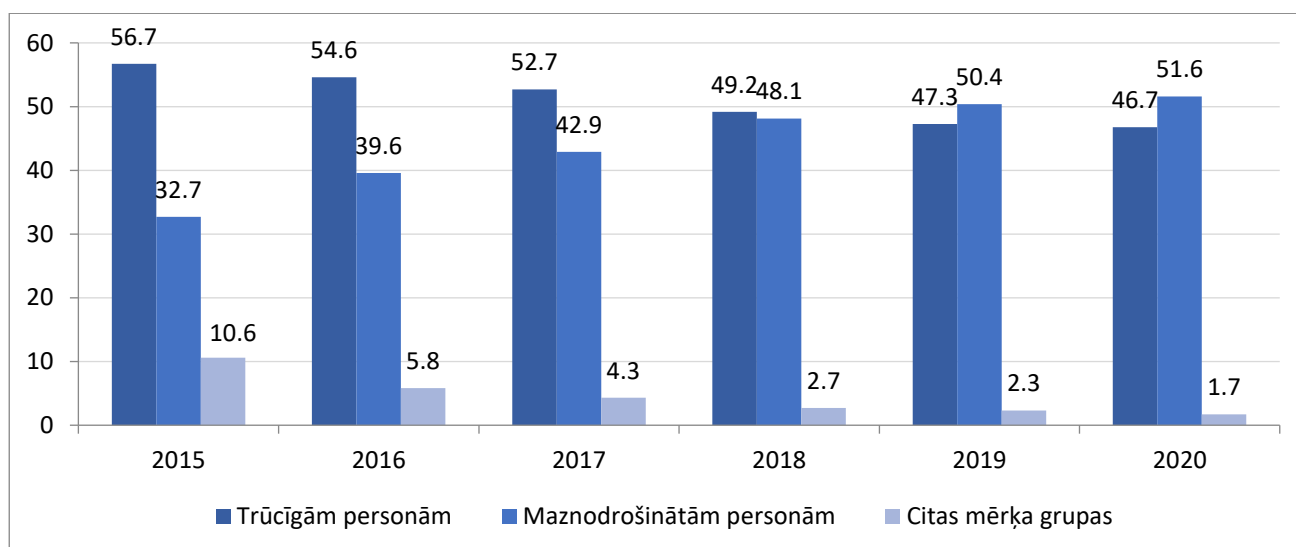

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Dzīvokļa pabalsts.

Aplūkojot ienākumu testētā mājokļa pabalsta saņēmēju sadalījumu apakšgrupās pēc dažādām sociāli demogrāfiskajām pazīmēm, redzams, ka kopumā mājokļa pabalsta saņēmēju samazinājums vērojams visās sociāli demogrāfiskajās grupās (1.43. tabula.). Nemainīgi pēdējos gados saglabājas tendence, ka lielākās mājokļa pabalstu saņēmēju grupas ir pensijas vecuma cilvēki (2020. gadā 42,4%), kam seko bērni (2020. gadā 17,3%) un personas ar invaliditāti (2020. gadā 16,4%) (1.20. attēls).

Mājokļa pabalsta saņēmēju vidū ir gan trūcīgas personas, gan maznodrošinātas personas. Statistikas datu analīze atklāj, ka laikā no 2015. gada līdz 2020. gadam ir būtiski mainījusies trūcīgo personu un maznodrošināto personu īpatsvars mājokļa pabalstu saņēmēju vidū. Ja 2015. gadā mājokļa pabalstu saņēmēju vidū bija 56,7% trūcīgo personu un 32,7% maznodrošināto personu, tad 2020. gadā šī proporcija ir atbilstoši 46,7% un 51,6%. Izmaiņas īpatsvarā, salīdzinot 2020. un 2019. gadu nav būtiskas, tomēr jāatzīmē, ka turpinājās tendence, ka trūcīgo personu īpatsvars samazinājās un maznodrošināto personu īpatsvars pieauga.

1.21. attēls. Trūcīgo un maznodrošināto personu īpatsvars no kopējā ienākumu testētā mājokļa pabalstu saņēmēju skaita (2015-2020, %)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Dzīvokļa pabalsts.

Analizējot mājokļa pabalsta mērķim izlietoto līdzekļu apmēru, redzams, ka pēdējos gados turpināja samazināties mājokļa pabalstam izlietotie līdzekļi, gan naudā, gan natūrā (1.44. tabula). Piemēram, ja 2017. gadā mājokļa pabalstam kopumā tika iztērēti 16 570 182 EUR, tad 2020. gadā – 13 347 419 EUR, no kuriem 36% tika izlietoti naudā, bet 64% - natūrā. Jānorāda, ka kopumā sadalījums starp līdzekļu izlietojumu naudā un natūrā ilgstoši saglabājies proporcionāli vienmērīgs – apmēram divas trešdaļas līdzekļu tiek izlietoti natūrā un viena trešdaļa – naudā. Līdzekļu samazinājums ir vērojams gan lielo pilsētu pašvaldībās, gan arī novados.

1.45. tabula. Ienākumu testētam mājokļa pabalstam izlietotie līdzekļi naudā un natūrā (2017-2020)

Rādītājs	2017		2018		2019		2020	
	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%
Izlietotie līdzekļi mājokļa pabalsta izmaksai kopā , EUR	16 570 182	100	14 893 731	100	13 769 163	100	13 347 419	100
Izlietotie līdzekļi naudā , EUR	5 867 684	35	5 310 613	36	4 862 002	35	4 778 773	36
Izlietotie līdzekļi natūrā , EUR	10 702 498	65	9 583 118	64	8 907 161	65	8 568 646	64

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Dzīvokļa pabalsts.

1.46. tabula. Ienākumu testētam mājokļa pabalstam atvēlēto līdzekļu sadalījums pēc izdevumu mērķa (2017-2020)

Rādītājs	2017		2018		2019		2020	
	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%
Īres un komunālajiem maksājumiem	12 305 371	74,3	10 228 794	68,7	9 681 648	70,3	9 786 616	73,3
Kurināmā iegādei	4 146 696	25,0	3 793 418	25,5	3 357 458	24,4	3 041 880	22,8
Citi izdevumi	118 115	0,7	871 518	5,9	730 057	5,3	518 923	3,9
Kopā	16 570 182	100	14 893 731	100	13 769 163	100	13 347 419	100

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Dzīvokļa pabalsts.

Mājokļa pabalstam atvēlēto līdzekļu sadalījuma analīze pēc izdevumu mērķa atklāj, ja lielākā daļa mājokļa pabalstam atvēlēto līdzekļu jeb 73,3% 2020. gadā tika tērēti **īres un komunālo maksājumu segšanai** (sk. 1.46. tabulu). Tas kopumā ir līdzīgi kā citus gadus, tomēr jānorāda, ka, sākot no 2018. gada, ir vērojama tendence, ka proporcija, kas atvēlēta īres un komunālo maksājumu segšanai mazliet palielinās. Kurināmā iegādei atvēlēto līdzekļu īpatsvars 2020. gadā veidoja 22,8%, kas kopumā ir līdzīgs kā iepriekš, lai gan nedaudz samazinājies. Citiem izdevumiem kopumā tērēti 3,9% mājokļa pabalstam atvēlēto līdzekļu, un tas arī ir neliels samazinājums.

1.3.8. Sociālo atstumtību raksturojošie rādītāji

Sociālā atstumtība, nabadzība un materiālā nenodrošinātība ES mērogā tiek apskatīta vairākās dimensijās, t.sk., tiek aplūkoti tādi materiālās nenodrošinātības rādītāji, ko veido ekonomiskās spriedzes un ilglietošanas preču pieejamības rādītāji, kā arī atsevišķi ekonomiskās spriedzes rādītāji un ilglietošanas preču rādītāji, mājokļa, vides dimensijas. Turpinājumā sociālās atstumtības raksturošanai materiālā (ne tikai iepriekš aplūkotajā monetārajā) izpratnē, izmantoti divi CSP apkopotie rādītāji – materiālās nenodrošinātības rādītājs un ekonomiskās spriedzes rādītājs, kuri ir būtiski tāpēc, ka ietverti stratēģijas “Eiropa 2020” sociālās atstumtības mērķos.

Materiālā nenodrošinātība

Materiālās nenodrošinātības rādītājs raksturo iemeslu kopumu, kas mājāsaimniecībai liedz pieeju noteiktiem materiāliem labumiem. Šie iemesli ir naudas trūkums, neapmierinoši mājokļa apstākļi un piespiedu atteikšanās izmantot ilglietošanas sadzīves priekšmetus. Dati tiek vākti, lai papildus monetārajiem un ienākumu nevienlīdzības indikatoriem varētu vispusīgāk un plašāk novērtēt nabadzību un sociālo atstumtību. Materiālās nenodrošinātības rādītājus var aplūkot kā mājāsaimniecību, tā arī tajās dzīvojošo personu līmenī. Lai uzlabotu datu salīdzināmību ar citām ES dalībvalstīm un Eurostat publicētajiem datiem, dati tiek publicēti arī personu līmenī atbilstoši Eurostat metodoloģijai. Materiālās nenodrošinātības dati, tāpat kā lielākā daļa nabadzības un ienākumu līmeņa rādītāji, tiek iegūti EU-SILC apsekojumā. No šī rādītāja, savukārt, ir aprēķināts **materiālās nenodrošinātības indekss**, kas raksturo personu īpatsvaru, kurām piemīt vismaz trīs no šādām materiālās nenodrošinātības pazīmēm, proti, finansiālu iespēju trūkums neļauj:

- segt komunālos maksājumus, īri vai atmaksāt kredītu;
- finansiāli atļauties uzturēt mājokli siltu;
- segt pēkšņus, neparedzētus izdevumus no pašu līdzekļiem (2017. gads to apmērs tika noteikts 290 EUR, 2018. gads – 320 EUR, 2019. gads – 330 EUR, 2020. gads – 365 EUR);
- ēst gaļu, putnu gaļu vai zivis katru otro dienu;
- katru gadu vienu nedēļu doties brīvdienās ārpus mājām;
- lietot savām vajadzībām vieglo auto;
- veļas mazgājamo mašīnu;
- krāsu televizoru;
- telefonu.²⁰⁷

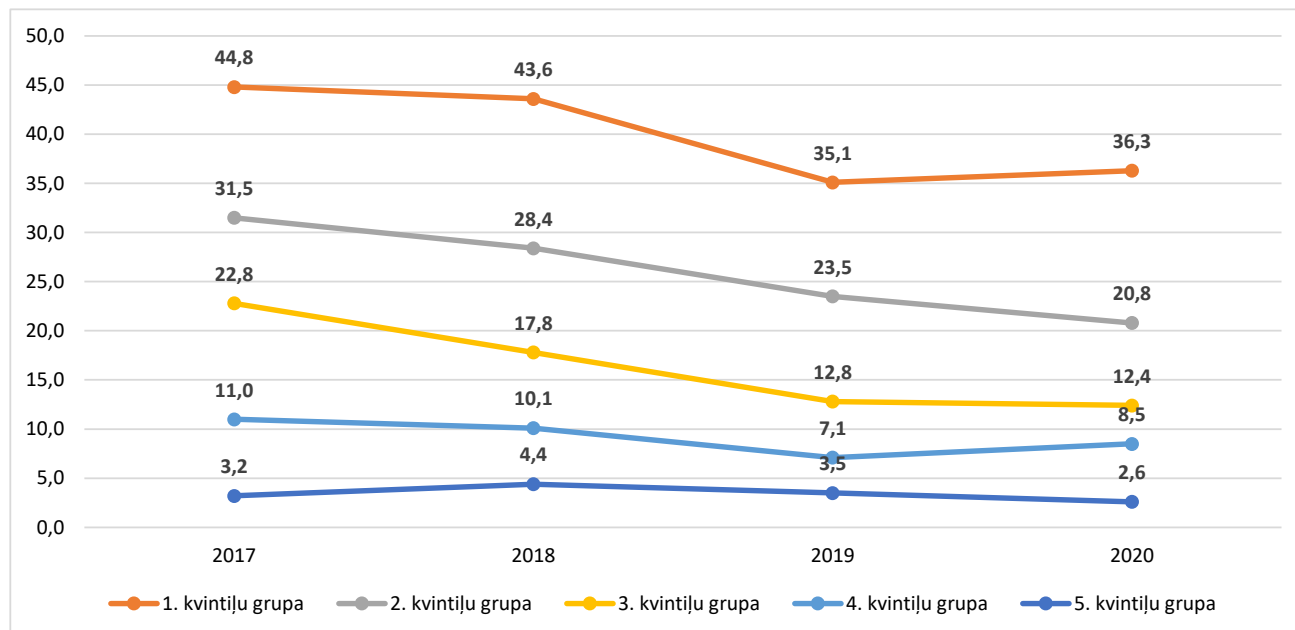
Sociālās atstumtības rādītājiem ir vērojama tendence samazināties, tas ir redzams, skatoties datus par dažādiem indeksiem dažādos griezumos. Kopumā materiālai nenodrošinātībai 2015. gadā bija pakļauti 29,7%, 2016. gadā – 26,4%, 2017. gadā 23%, bet 2018. gadā 21% Latvijas iedzīvotāju. Izvērtējuma periodā (2019.-2020. gads) materiālās nenodrošinātības indekss samazinājās straujāk: 2019. gadā tas ir 16,4%, bet 2020. gadā 16,3%²⁰⁸. Salīdzinot 2020. un 2019. gadu, redzams kritums par 0,1 procentpunktu, bet ņemot vērā visu periodu no 2015. gada, redzams kritums par 13,4 procentpunktiem. Analizējot datus sadalījumā pa ienākumu kvintīļu grupām, secināms, ka iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss no 2015. līdz 2020. gadam ir bijis ar mainīgu tendenci. **1. un 4. kvintīļu** grupā kritums bija vērojams līdz 2019. gadam, kam seko pieaugums 2020. gadā. **2. un 3. kvintīļu** grupā redzams stabils kritums visā periodā, savukārt **5. kvintīļu** grupā kritums tika novērots līdz 2017. gadam. 2018. gadā notika kāpums, pēc kura atkal sekoja kritums gan 2019., gan 2020. gadā. 2020. gadā attiecīgi materiālās nenodrošinātības indekss 1. kvintīļu grupā bija 36,3% (salīdzinot ar 2019. gadu, kāpums par 1,2 procentpunktiem), 2. kvintīļu grupā – 20,8% (salīdzinot ar 2019. gadu, kritums par 2,7 procentpunktiem, kas ir straujākais kritums izvērtējuma periodā), 3. kvintīļu grupā – 12,4% (salīdzinot ar 2019. gadu, kritums par 0,4 procentpunktiem), 4. kvintīļu grupā – 8,5% (salīdzinot ar 2019. gadu, kāpums par 1,4 procentpunktiem), bet 5. kvintīļu grupā – 2,6% (salīdzinot ar 2019. gadu, kāpums par 0,9 procentpunktiem) (sk. 1.22. attēlu). Skatoties ilgākā laika posmā (2015.-2020. gads) redzams, ka lielākais materiālās nenodrošinātības indeksa samazinājums bijis 2.

²⁰⁷ CSP, Terminu skaidrojums, "Materiālās nenodrošinātības indekss".

²⁰⁸ CSP, "NNN130. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss (%) - Rādītāji un Laika periods".

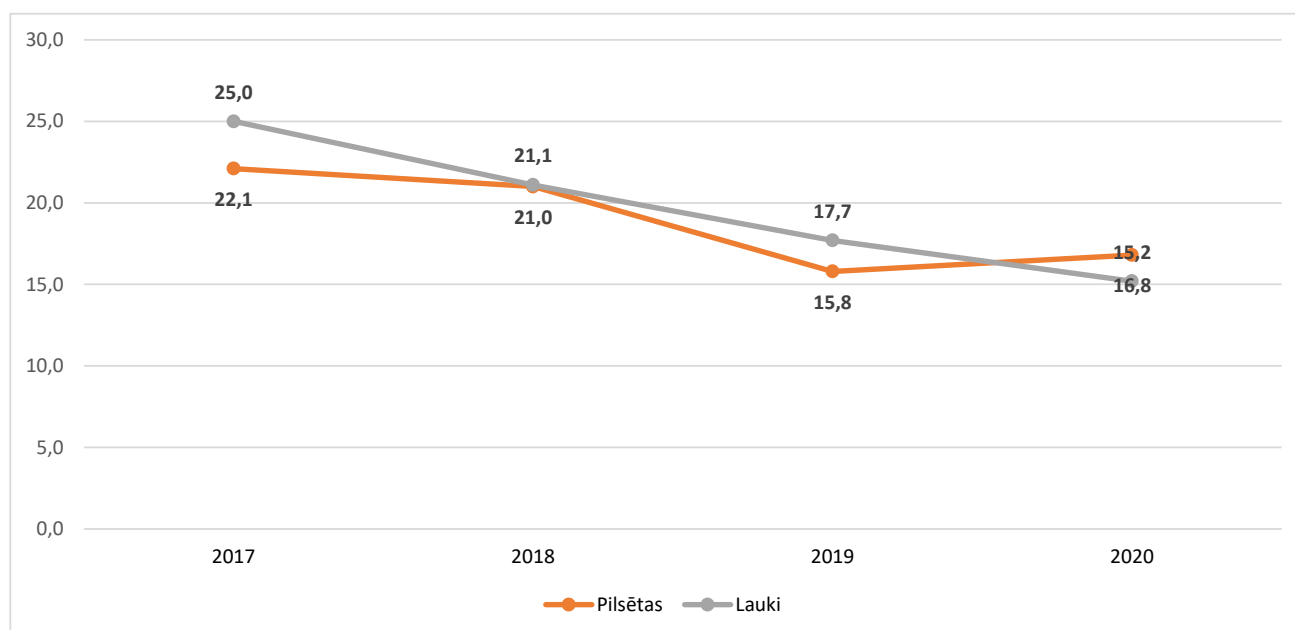
kvintiļu grupā, kur tas samazinājies no 39,3% 2015. gadā uz 20,8% 2020. gadā jeb par 18,5 procentpunktiem.

1.22. attēls. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss kvintiļu grupās (2017-2020, %)

Avots: CSP, “NNN130. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss (%) - Rādītāji un Laika periods”.

1.23. attēls. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss laukos un pilsētās (2017-2020, %)

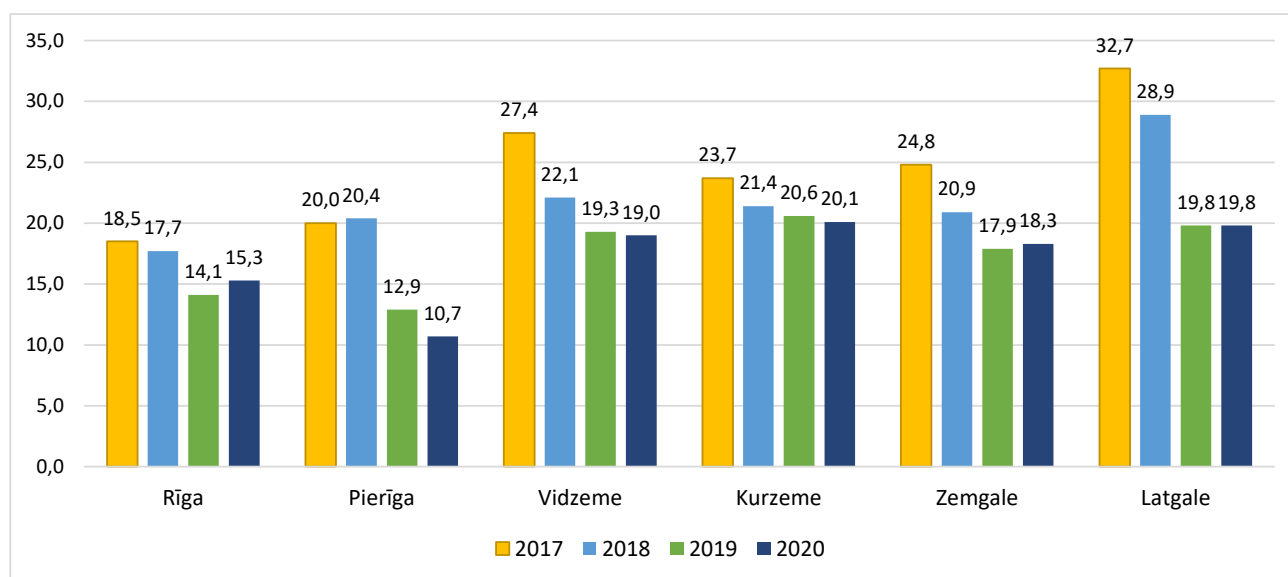

Avots: CSP, “NNN130. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss (%) - Rādītāji un Laika periods”.

Līdz 2019. gadam augstāks materiālās nenodrošinātības indekss vērojams **lauku reģionos**, bet 2020. gadā pirmo reizi tas augstāks bijis **pilsētās**. 2020. gadā pilsētās materiālās nenodrošinātības indekss pilsētās bija 16,8%, kamēr laukos tas bija par 1,6 procentpunktiem zemāks – 15,2% (sk. 1.23. attēlu). Salīdzinot 2020. gada rādītājus ar 2019. gada rādītājiem, redzams, ka kamēr laukos noticis rādītāja kritums (par 2,5 procentpunktiem), tikmēr pilsētā vērojams rādītāja kāpums (par 1 procentpunktu).

Reģionu griezumā redzams, ka **augstākais materiālās nenodrošinātības indekss novērojams Kurzemes reģionā**, kur 2020. gadā tas ir 20,1%, kas, salīdzinot ar 2019. gadu, ir kritums par 0,5 procentpunktiem. Zemākais materiālās nenodrošinātības indekss 2020. gadā vērojams Pierīgā – 10,7%, kas, salīdzinot ar 2019. gadu ir kritums par 2,2 procentpunktiem (sk. 1.24. attēlu), kas arī ir straujākais materiālās nenodrošinātības indeksa kritums izvērtējuma periodā. Lielākais materiālās nenodrošinātības indeksa kāpums vērojamas Rīgā, kur, salīdzinot 2019. ar 2020. gadu, tas pieaudzis par 1,2 procentpunktiem, sasniedzot 15,3%. Vidzemē materiālās nenodrošinātības indekss 2020. gadā bija 19% (salīdzinot ar 2019. gadu, kritums par 0,3 procentpunktiem), Zemgalē 2020. gadā indekss bija 18,3 (salīdzinot ar 2019. gadu, kāpums par 0,4 procentpunktiem), bet Latgalē izvērtējuma periodā indekss nav mainījies – 19,8%.

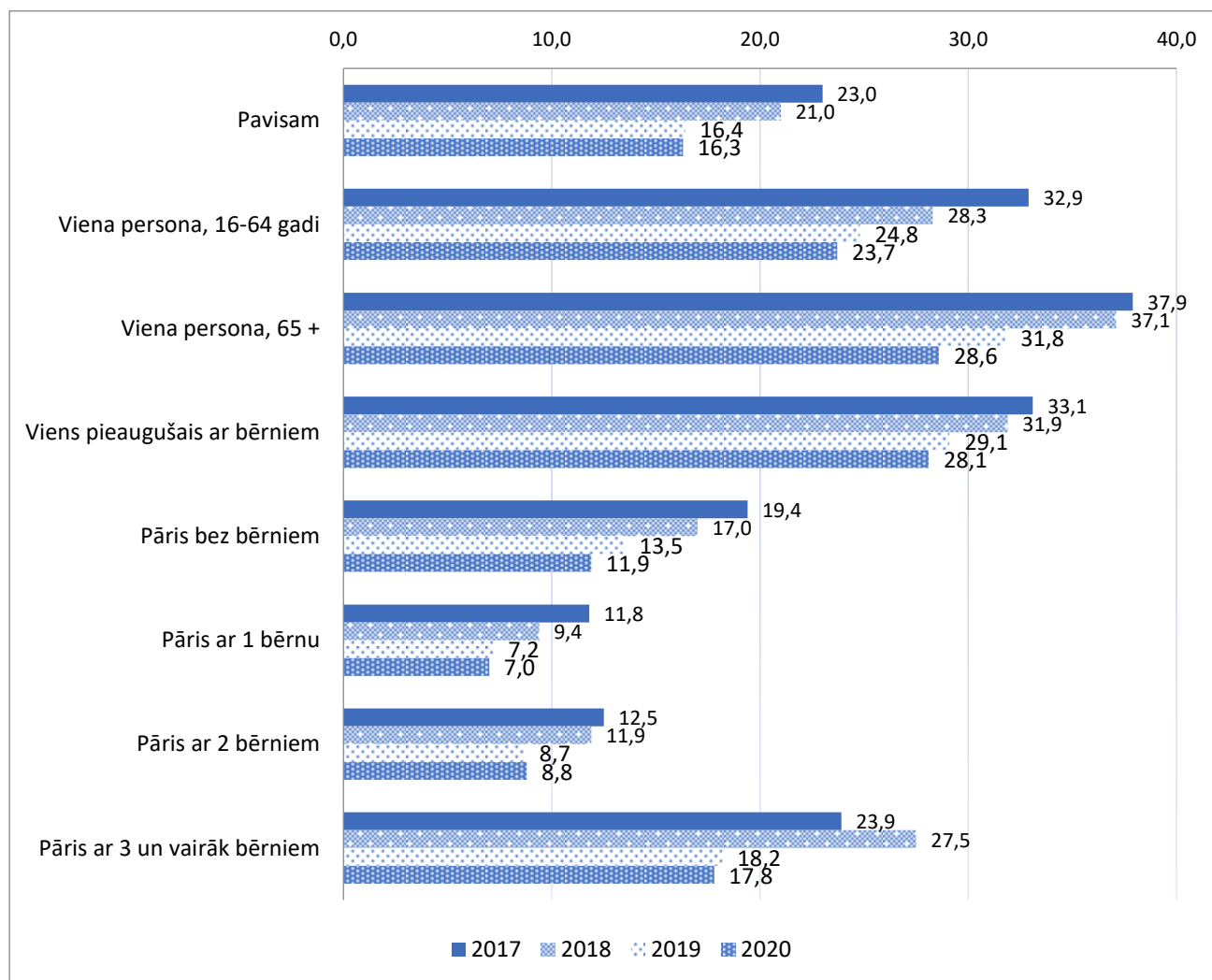
1.24. attēls. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss reģionos (2017-2020, %)

Avots: CSP, “NNN130. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss (%) - Rādītāji un Laika periods”.

Mājsaimniecību griezumā (sk. 1.25. attēlu) augstākās materiālās nenodrošinātības indeksa vērtības ir mājsaimniecībām, kurās dzīvo viens cilvēks vecumā no 65 gadiem, viena pieaugušā mājsaimniecībām ar bērniem un mājsaimniecībām, kurās dzīvo viena persona vecumā no 16 – 64 gadiem. Šis rādītājs katrā no mājsaimniecību tipiem 2020. gadā bija attiecīgi 28,6%, 28,1% un 23,7%. Materiālās nenodrošinātības indekss ir zemāks mājsaimniecībām, kurās ir pāris ar vienu bērnu (2020. gadā – 7%), un mājsaimniecībās, kur ir pāris ar diviem bērniem (2020. gadā – 8,8%). Straujākais materiālās nenodrošinātības indeksa kritums vērojams mājsaimniecībās, kurās ir viena persona vecumā no 65 gadiem – laika posmā no 2019. gada līdz 2020. gadam tas ir krities par 3,2 procentpunktiem, savukārt mājsaimniecībā, kurā ir pāris ar diviem bērniem, izvērtējuma periodā novērots rādītāja pieaugums par 0,1 procentpunktu (2019. gada rādītājs – 8,7%, 2020. gada – 8,8%), kas ir vienīgais mājsaimniecību tips, kurā novērots rādītāja pieaugums.

1.25. attēls. Iedzīvotāju (mājsaimniecību) materiālās nenodrošinātības indekss mājsaimniecību tipu griezumā (2017-2020, %)

Avots: CSP, "NNN130. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss (%) - Rādītāji un Laika periods".

Analizējot materiālās nenodrošinātības rādītāju pēc **izglītības līmeņa** pazīmes, var konstatēt, ka **vairāk materiālajai nenodrošinātībai ir pakļauti bērni vecumā līdz 17 gadiem, kuru vecākiem ir pamatskolas izglītība**. Šajā grupā materiālās nenodrošinātības indekss 2019. gadā bija 43,1%, bet 2020. gadā, salīdzinot ar 2019. gadu, tas kāpa par 6,6 procentpunktiem un ir 49,7%. Jāatzīmē, ka šis kāpums ir straujākais izvērtējuma periodā. Raugoties ilgākā laika perspektīvā, jānorāda, ka šim rādītājam ir tendence svārstīties. Vēl 2014. gadā tas bija 70,6%, 2019. jau bija nokrities uz 43,1%, līdz atkal piedzīvoja iepriekš aprakstīto kāpumu. Izvērtējuma periodā lielākais samazinājums materiālajam nenodrošinātības indeksam bijis personām ar augstāko izglītību, kuras vecākas par 18 gadiem, izvērtējuma periodā tas samazinājies par 0,6 procentpunktiem un 2020. gadā ir 6,7%. Personām ar vidējo izglītību šis rādītājs krities par 0,2 procentpunktiem (2020. gadā – 18,5%), kamēr bērniem līdz 17 gadu vecumam, kuru vecākiem ir vidējā izglītība, šis rādītājs kāpis par 1,1 procentpunktu un 2020. gadā sasniedz 22,9%.

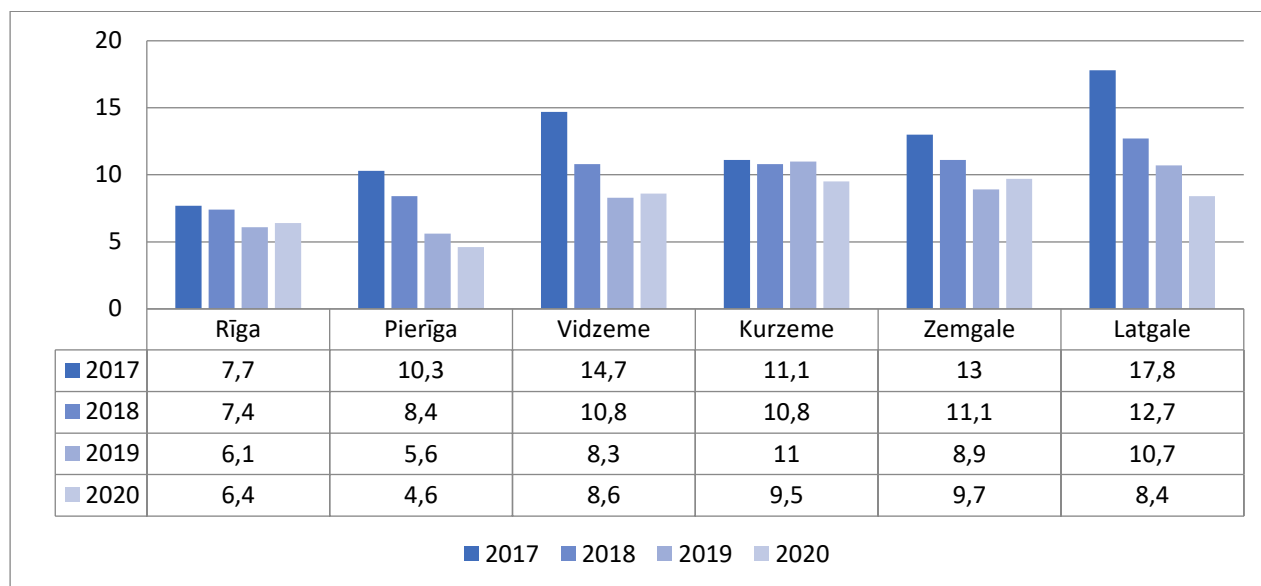
Dziļa materiālā nenodrošinātība

Dziļa materiālā nenodrošinātība raksturo personas, kurām piemīt vismaz četras no šādām materiālās nenodrošinātības pazīmēm, proti, finansiālu iespēju trūkums:

- segt komunālos maksājumus, īri vai atmaksāt kredītu;
- finansiāli atļauties uzturēt mājokli siltu;
- segt pēkšņus, neparedzētus izdevumus no pašu līdzekļiem;
- ēst gaļu, putnu gaļu vai zivis katru otro dienu;
- katru gadu vienu nedēļu doties brīvdienās ārpus mājām;
- lietot savām vajadzībām vieglo auto;
- veļas mazgājamo mašīnu;
- krāsu televizoru;
- telefonu.²⁰⁹

Dziļai materiālai nenodrošinātībai 2019. gadā bija pakļauti 7,8% iedzīvotāju, bet 2020. gadā tādu bija 7,3%, kas nozīmē, ka izvērtējuma periodā redzams dziļās materiālās nenodrošinātības kritums par 0,5 procentpunktiem²¹⁰.

1.26. attēls. Iedzīvotāju dziļās materiālās nenodrošinātības indekss reģionu griezumā (2017-2020, %)

Avots: CSP, “NNN140. Iedzīvotāju dziļa materiālā nenodrošinātība (%) - Rādītāji un Laika periods”.

Reģionu griezumā (sk. 1.26. attēlu) augstākā dziļās materiālās nenodrošinātības indeksa vērtība 2020. gadā bija Zemgales reģionā (9,7%), pēc tam Kurzemes reģionā (9,5%). Latgales reģionā, kur iepriekšējos gados bija viena no augstākajām dziļās materiālās nenodrošinātības indeksa vērtībām, 2020. gadā dziļajai materiālajai nenodrošinātībai pakļauti 8,4% iedzīvotāju. Apskatot tendences izvērtējuma periodā, var secināt, ka tās ir dažādas. Jau minētajos Kurzemes un Latgales reģionos vērojams indeksa vērtības kritums, attiecīgi par 1,5 un 2,3 procentpunktiem, kamēr Zemgalē redzams kāpums par 0,8 procentpunktiem. Vidzemē un Rīgā redzams kāpums par 0,3, rādītājam 2020. gadā

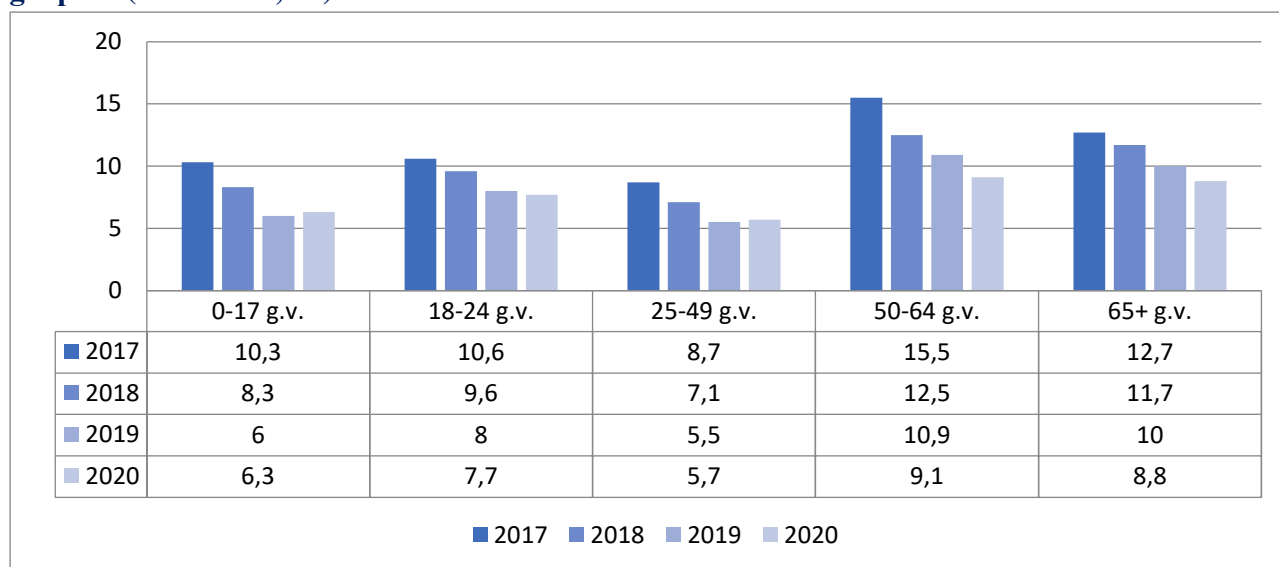
²⁰⁹ CSP, “Terminu skaidrojums, “Dziļa materiālā nenodrošinātība”

²¹⁰ CSP, “NNN140. Iedzīvotāju dziļa materiālā nenodrošinātība (%) - Rādītāji un Laika periods”.

sasniedzot attiecīgi 8,5% un 6,4%, kamēr Pierīgā novērojams rādītāja kritums par 1 procentpunktu, tam 2020. gadā sasniedzot 4,6%, kas ir zemākais rādītājs starp visiem reģioniem.

Salīdzinot materiālās nenodrošinātības sadalījumu starp **pilsētām un laukiem**, redzama tendence izlīdzināties iedzīvotāju īpatsvaram, kuri pakļauti dziļai materiālai nenodrošinātībai pēc dzīves vietas atrašanās pazīmes. Izvērtējuma perioda starpība starp pilsētu un lauku dziļās materiālās nenodrošinātības rādītājiem samazinās. Tā 2019. gadā šī rādītāja vērtības pilsētās bija 7,6%, bet laukos 8,2%, (starpība – 1,4 procentpunkti). 2020. gadā starpība sazinājusies vēl vairāk (par 0,2 procentpunktiem), jo laukos šis rādītājs ir 7,4%, bet pilsētās 7,2%²¹¹.

1.27. attēls. Iedzīvotāju dziļās materiālās nenodrošinātības indekss sadalījumā pa vecuma grupām (2017-2020, %)

Avots: CSP, “NNN140. Iedzīvotāju dziļa materiālā nenodrošinātība (%) - Rādītāji un Laika periods”.

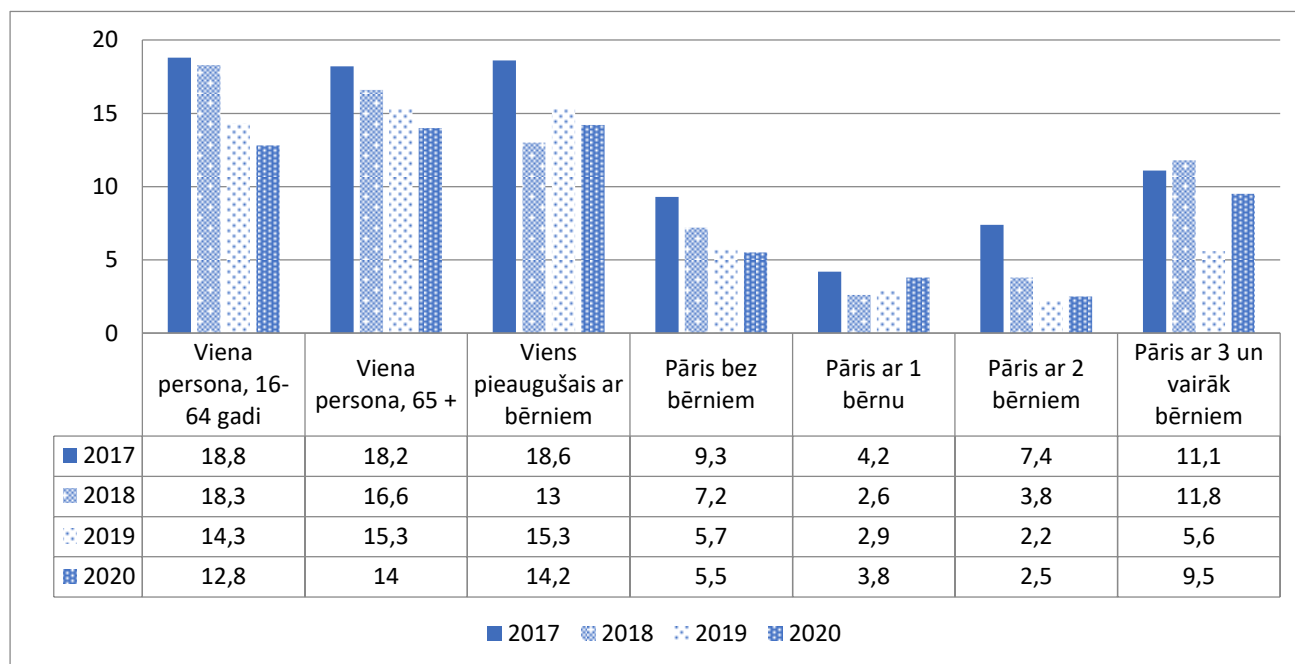
Dziļās materiālās nenodrošinātības indeksa analīze sadalījumā pa **vecuma grupām** atklāj, ka konstanti viszemākais tas ir vecuma grupā no 25 līdz 49 gadiem (2020. gadā, 5,7%), kamēr augstākais dziļās materiālās nenodrošinātības indekss fiksēts vecuma grupā 50-64 gadi, kur 2020. gadā tas bija 9,1% (sk. 1.27. attēlu). Izvērtējuma periodā (2019.-2020. gads) samazinājums dziļajam materiālās nenodrošinātības indeksam novērots vecuma grupās 18-24 gadi (par 0,3 procentpunktiem), 50-64 gadi (visstraujākais samazinājums – 1,8 procentpunkti) un 65 un vairāk gadi (par 1,2 procentpunktiem), savukārt vecuma grupās līdz 17 gadiem un 25-49 gadi vērojams neliels indeksa pieaugums, attiecīgi par 0,3 un 0,2 procentpunktiem.

Trīs mājsaimniecību grupas ir vislielākā mērā pakļautas dziļai materiālai nenodrošinātībai: **vienas personas mājsaimniecības vecumā no 16 līdz 64 gadiem** (2020. gadā – 12,8%), **atsevišķi dzīvojoši seniori vecumā no 65 gadiem** (2020. gadā – 14%) un **viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecības** (2020. gadā – 14,2%) (sk. 1.28. attēlu). Tā kā nabadzības riska indekss ir būtiski augstāks 50 līdz 64 gadu vecumā, tad var secināt, ka arī dziļai materiālai nenodrošinātībai lielākā mērā ir pakļautas tieši šīs vecuma apakšgrupas atsevišķi dzīvojošās personas. Raugoties uz ģimenēm ar bērniem, **negatīvā nozīmē izceļas ģimenes, kurās ir trīs un vairāk bērni**: lai gan rādītājs 2019. gadā ir zemāks nekā pārim bez bērniem (5,6% pret 5,7%), tomēr 2020. gadā tas ir piedzīvojis kāpumu par 3,9

²¹¹ CSP, “NNN140. Iedzīvotāju dziļa materiālā nenodrošinātība (%) - Rādītāji un Laika periods”.

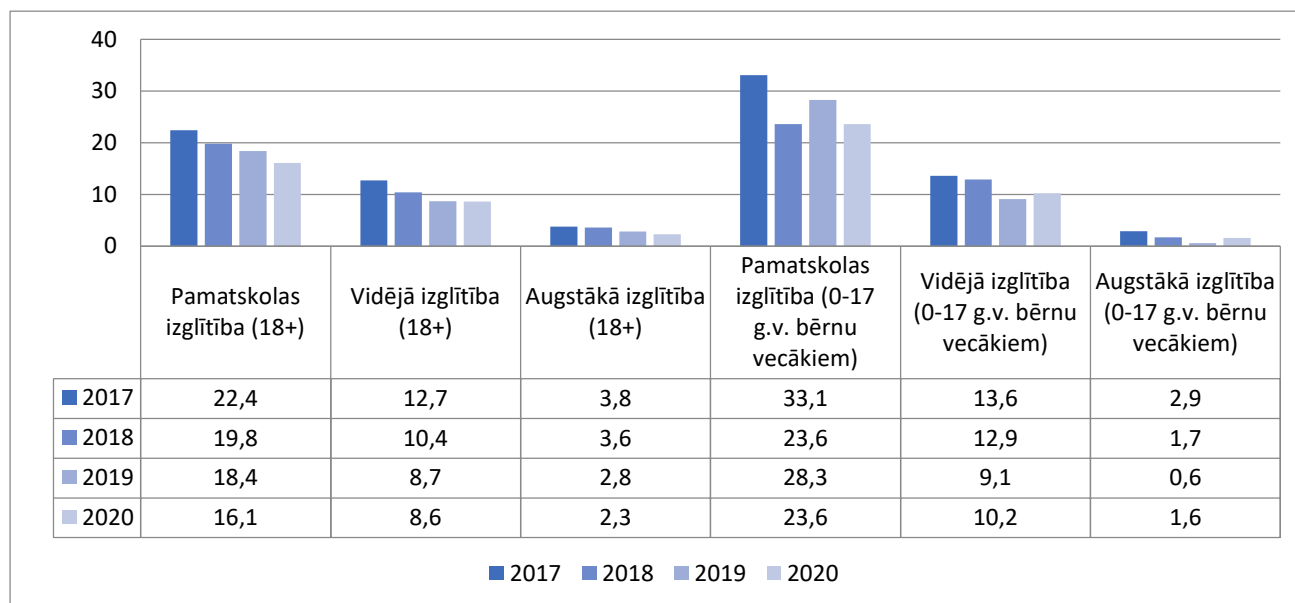
procentpunktiem (straujākais no visām mājsaimniecību grupām), sasniedzot 9,5%. Ģimenēs, kurās ir viens bērns un divi bērni šis rādītājs 2020. gadā bija attiecīgi 3,8% un 2,5%.

1.28. attēls. Iedzīvotāju dziļas materiālās nenodrošinātības indekss sadalījumā pa mājsaimniecību tiem (2017-2020, %)

Avots: CSP, “NNN140. Iedzīvotāju dziļa materiālā nenodrošinātība (%) - Rādītāji un Laika periods”.

1.29. attēls. Iedzīvotāju dziļas materiālās nenodrošinātības indekss sadalījumā pēc izglītības līmeņa un bērnu vecuma ģimenē (2017-2020, %)

Avots: CSP, “NNN140. Iedzīvotāju dziļa materiālā nenodrošinātība (%) - Rādītāji un Laika periods”.

Turpinot analizēt ģimeņu ar bērniem situāciju un to ietekmējošos faktoros, 1.29. attēlā redzams, ka vērā ņemama ietekme uz ģimenes labklājību ir vecāku **izglītībai**. Bērniem, kuru vecāku izglītības līmenis ir zemāks, ir augstākas dziļas materiālās nenodrošinātības indeksa vērtības. Piemēram, 2020. gadā bērniem vecumā līdz 17 gadiem, kuru vecākiem ir pamatzglītība, šis rādītājs bija 23,6%, ar

vidējo izglītību – 10,2% un ar augstāko izglītību – 1,6%. Līdz ar to iespējams secināt, ka, jo augstāks vecāku izglītības līmenis, jo zemāks bērnu materiālās nenodrošinātības indekss. Jāatzīmē, ka izvērtējuma periodā indekss, kas atspoguļo dziļo materiālo nenodrošinātību bērniem, kuru vecākiem ir pamatskolas izglītība, ir vienīgais, kurš ir samazinājies – par 4,7 procentpunktiem – abās pārējās grupās redzams neliels pieaugums. Bērniem, kuru vecākiem ir vidējā izglītība tas ir attiecīgi 1,1 procentpunkts, bet ar augstāko izglītību 1 procentpunkts.

Ekonomiskā spriedze

Otrs sociālās atstumtības rādītājs ir **ekonomiskā spriedze**, kas tiek aprēķināts, izmantojot vairākus jautājumus, kuros respondentiem jānovērtē mājsaimniecības spēja segt šādas izmaksas:

- segt komunālos maksājumus, īri un kredītu (t. sk. līzings maksājumus par pirkumiem uz kredīta);
- uzturēt mājokli siltu;
- atļauties segt neparedzētus izdevumus no pašu līdzekļiem;
- ēst gaļu, putnu gaļu vai zivis, vai līdzvērtīgu veģetāro maltīti katru otro dienu;
- katru gadu vienu nedēļu doties brīvdienās ārpus mājām.

Mājsaimniecības, kuras vismaz par diviem aspektiem sniedz noraidošu atbildi, tiek uzskatītas par pakļautām ekonomiskajai spriedzei.²¹²

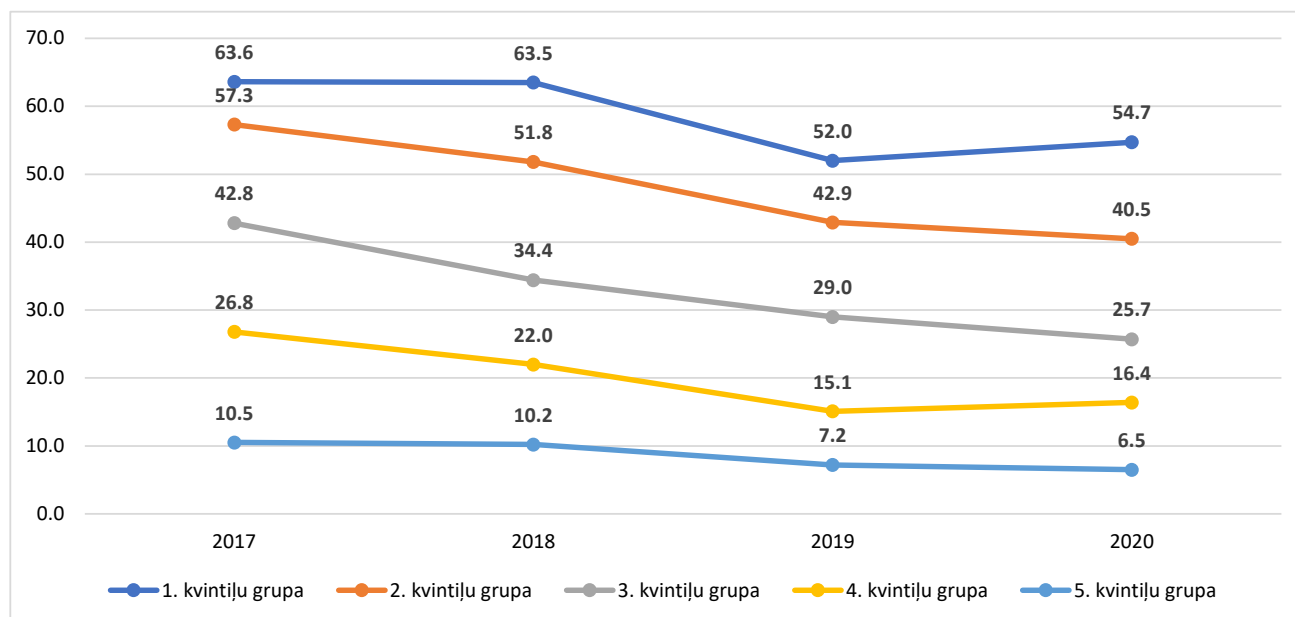
Ekonomiskās spriedzes situācija ar kāpumiem un kritumiem nav tik viennozīmīga kā rādītājos par materiālo nenodrošinātību (sk. 1.30. attēlu).

2020. gadā, salīdzinot ar 2019. gadu, ir vērojams rādītāja kritums 2., 3., un 5. kvintiļu grupā. 2. un 3. kvintiļu grupā tas ir nedaudz straujāks, attiecīgi 2,4 procentpunkti un 3,3 procentpunkti, kamēr 5. kvintiļu grupā 2020. gadā tas ir par 0,7 procentpunktiem zemāks nekā 2019. gadā. 1. un 4. kvintiļu grupā izvērtējuma periodā novērojams kāpums par attiecīgi 2,7 un 1,3 procentpunktiem.

Augstākais ekonomiskās spriedzes rādītājs 2020. gadā ir 1. kvintiles grupā, kurā ietilpst nabadzīgākā iedzīvotāju daļa un 54,7% mājsaimniecību izjutuši ekonomisko spriedzi, savukārt zemākais ir 5. kvintiles grupā, kurā ietilpst bagātākā iedzīvotāju daļa, ekonomisko spriedzi izjutuši 6,5% mājsaimniecību. Apskatot rādītājus kopā ar citām kvintiļu grupām, iespējams secināt, ka – jo nabadzīgāka persona, jo lielāku ekonomisko spriedzi tā izjūt.

²¹² CSP, Terminu skaidrojums, “Ekonomiskā spriedze”.

1.30. attēls. Ekonomiskā spriedze sadalījumā pa ienākumu kvintīļu grupām (2017-2020, %)

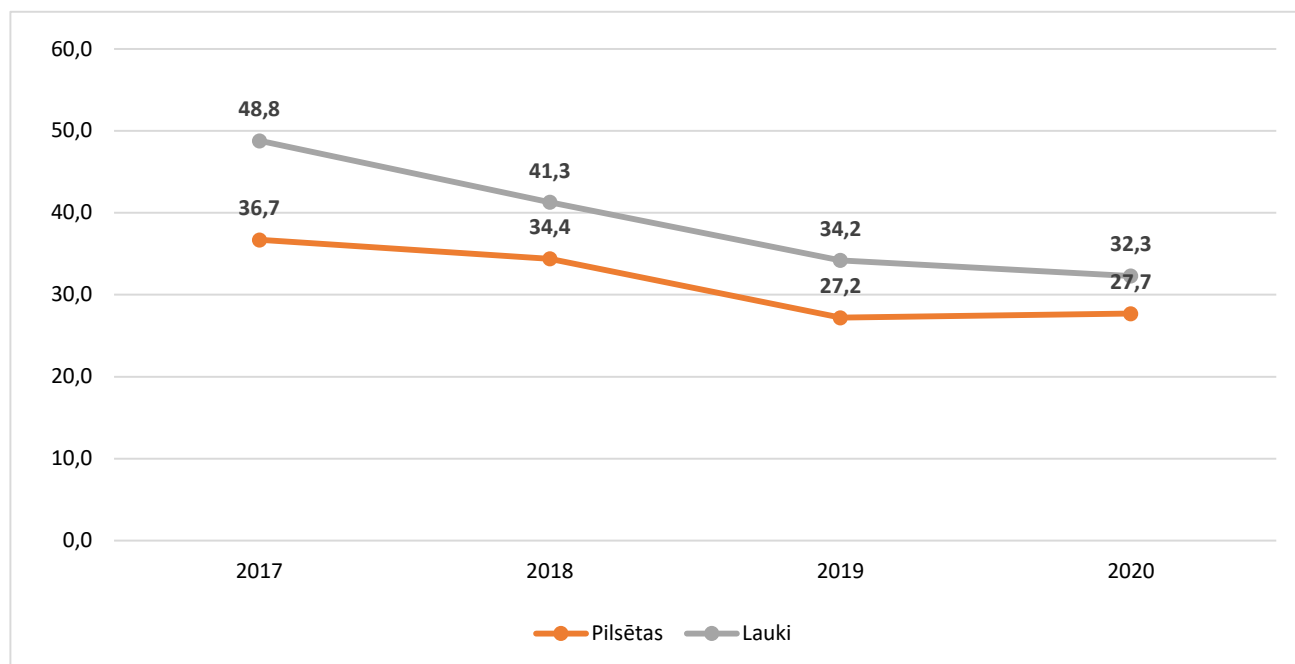

Avots: CSP, “NNN040. Iedzīvotāju ekonomiskā spriedze (procentos) 2005 - 2020”.

Augstākais ekonomiskās spriedzes rādītājs vērojams lauku reģionos – 32,3% 2020. gadā, savukārt pilsētās šis rādītājs bija 27,7%.

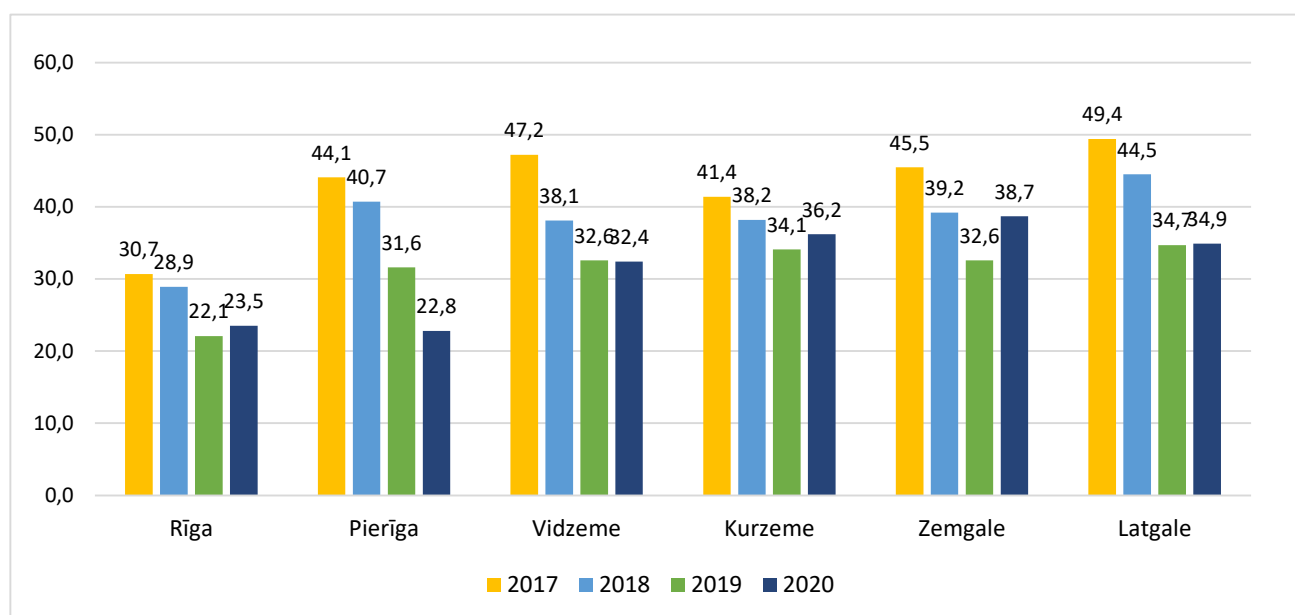
Salīdzinot ar 2019. gadu, redzams, ka abos gadījumos noticis ekonomiskās spriedzes samazinājums, tomēr lauku reģionos tas ir bijis straujāks. Salīdzinājumam lauku reģionos ekonomiskās spriedzes rādītājs samazinājies par 1,9 procentpunktiem (2019. gadā tas bija – 34,2%), savukārt pilsētās samazinājums bija 0,5 procentpunkti (2019. gadā tas bija – 27,2%). Ņemot vērā rādītāju samazināšanās tempu, jānorāda, ka noticis arī starpības samazinājums – ja 2019. gadā ekonomiskās spriedzes rādītāju starpība starp pilsētu un lauku iedzīvotājiem bija 7 procentpunkti, tad 2020. gadā šīs starpība bija 4,6 procentpunkti, tātad par 2,4 procentpunktiem mazāk nekā 2019. gadā (sk. 1.31. attēlu).

1.31. attēls. Ekonomiskā spriedze laukos un pilsētās (2017-2020, %)

Avots: CSP, “NNN040. Iedzīvotāju ekonomiskā spriedze (procentos) 2005 - 2020”.

1.32. attēls. Ekonomiskā spriedze statistiskajos reģionos (2017-2020, %)

Avots: CSP, “NNN040. Iedzīvotāju ekonomiskā spriedze (procentos) 2005 - 2020”.

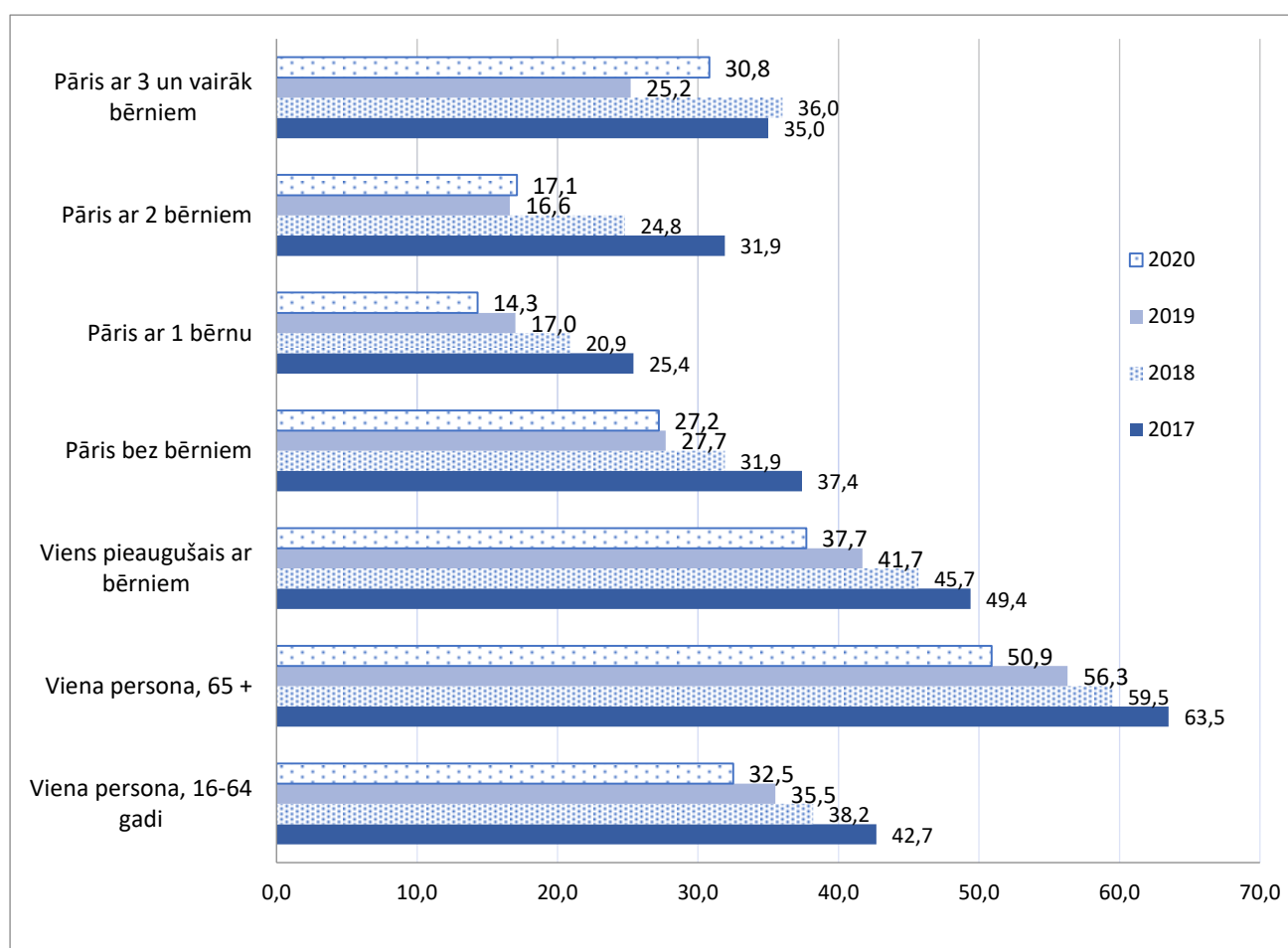
Reģionu griezumā augstākais ekonomiskās spriedzes rādītājs redzams Zemgales reģionā (1.32. attēls), kur 2020. gadā tas bija 38,7%, savukārt zemākais rādītājs ir Pierīgas reģionā – 22,8%. Izvērtējuma periodā ekonomiskās spriedzes rādītājiem starp dažādiem reģioniem nav viennozīmīga tendence. Divos reģionos redzams kritums – Pierīgas reģionā par 8,8 procentpunktiem (no 31,6% 2019. gadā uz 22,8% 2020. gadā), Vidzemes reģionā par 0,2 procentpunktiem (no 32,6% 2019. gadā uz 32,4% 2020. gadā), savukārt pārējos reģionos redzams ekonomiskās spriedzes rādītāja pieaugums. Visstraujākais pieaugums novērots Zemgales reģionā, kur tas pieaudzis par 6,1 procentpunktu (no 32,6% 2019. gadā uz 38,7% 2020. gadā), Rīgā pieaugums bija 1,4 procentpunkti (no 22,1% 2019. gadā uz 23,5% 2020. gadā), Kurzemes reģionā 2,1 procentpunkts (no 34,1% 2019. gadā uz 36,2%

2020. gadā), bet Latgales reģionā pieaugums bijis vismazākais – par 0,2 procentpunktiem (no 34,7% 2019. gadā uz 34,9% 2020. gadā) (sk. 1.32. attēlu).

Mājsaimniecību līmenī **ekonomiskās spriedzes rādītāji** (sk. 1.33. attēlu), līdzīgi kā iepriekš, **augstāki ir tieši vecāka gadagājuma mājsaimniecībās, kur dzīvo viena persona vecumā no 65 gadiem** (2020. gadā – **50,9%**), savukārt **viszemākā spriedze vērojama mājsaimniecībās, kurās ir pāris ar vienu bērniem** (2020. gadā – **14,3%**), Bērnu skaitam palielinoties, palielinās arī spriedzes rādītāji – viena pāra mājsaimniecībā ar diviem bērniem rādītājs 2020. gadā bija 17,1%, bet viena pāra mājsaimniecībā ar trīs un vairāk bērniem – 30,8%.

Iepriekšējos gados **viena pāra ar trīs un vairāk bērniem** mājsaimniecībās bija novērojama situācijas uzlabošanās, tā no 2016. gada līdz 2017. gadam ekonomiskās spriedzes rādītājs nokritās par 14,3 procentpunktiem, taču 2018. gadā, salīdzinot ar 2017. gadu, tas pieaudzis par 1 procentpunktu. 2019. gadā, salīdzinot ar 2018. gadu, sekoja 10,8 procentpunktu kritums, bet izvērtējuma periodā šāda tipa mājsaimniecībām ekonomiskā spriedze pieaugusi par 5,6 procentpunktiem (25,2% – 2019. gadā, 30,8% – 2020. gadā). Izvērtējuma periodā ekonomiskās spriedzes pieaugums vēl redzams mājsaimniecībās, kurās ir **pāris ar 2 bērniem** (par 0,5 procentpunktiem, 16,6% – 2019. gadā, 17,1% – 2020. gadā). Pārējos mājsaimniecību tipos redzams rādītāja kritums, visstraujāk (5,4 procentpunkti) tam krītot mājsaimniecībās, kurās ir **viena persona, kura vecāka par 65 gadiem**, savukārt pārējos mājsaimniecību tipos vidējais ekonomiskās spriedzes rādītāju kritums bijis vidēji 2,6 procentpunkti.

1.33. attēls. Mājsaimniecību ekonomiskā spriedze (2017-2020, %)

Avots: CSP, “NNN040. Iedzīvotāju ekonomiskā spriedze (procentos) 2005 - 2020”.

Analizējot ekonomiskās spriedzes datus pēc **izglītības** pazīmes, var secināt, ka **vislielākā ekonomiskā spriedze ir personām ar zemāku izglītības līmeni**. Tā 2020.gadā ekonomiskās spriedzes rādītājs personām, kuras ir vecākas par 18 gadiem un kurām ir tikai pamatizglītība, sasniedz 53,3%, kamēr tāda paša vecuma personām ar augstāko izglītību tas ir nedaudz vairāk nekā trīs ar pusi reizes mazāks – 14,9%, savukārt personām, kuras ir vecākas par 18 gadiem un kurām ir vidējā izglītība, šis rādītājs ir 33,6%. Bērniem vecumā līdz 17 gadiem, kuru vecākiem ir tikai pamatizglītība, situācija ir vēl sliktāka, jo ekonomiskās spriedzes rādītājs 2020. gadā ir 67,8%, savukārt bērniem, kuru vecākiem ir vidēja vai pamata izglītība, šis rādītājs ir attiecīgi 37% un 12,3%. Skatoties dinamiku izvērtējuma periodā, jāsaņem, ka situācija ir pasliktinājusies, jo vienīgais ekonomiskās spriedzes samazinājums noticis grupās, kurās ir personas, kuras ir vecākas par 18 gadiem ar vidējo un augstāko izglītību (samazinājums attiecīgi 0,4 un 0,3 procentpunkti). Citās grupās redzams pieaugums, piemēram, personām, kuras ir vecākas par 18 gadiem ar pamatizglītību, pieaugums bijis 1,4 procentpunkti. Tāds pats pieaugums bijis arī personām, kuras ir jaunākas par 18 gadiem, bet viņu vecākiem ir vidējā izglītība. Personām, kuras ir jaunākas par 18 gadiem un kuru vecākiem ir augstākā izglītība, pieaugums bijis 1,3 procentpunkti, savukārt straujākais pieaugums konstatēts personām, kuras ir jaunākas par 18 gadiem un kuru vecākiem ir pamatizglītība, šeit pieaugums bijis 9,4 procentpunkti.

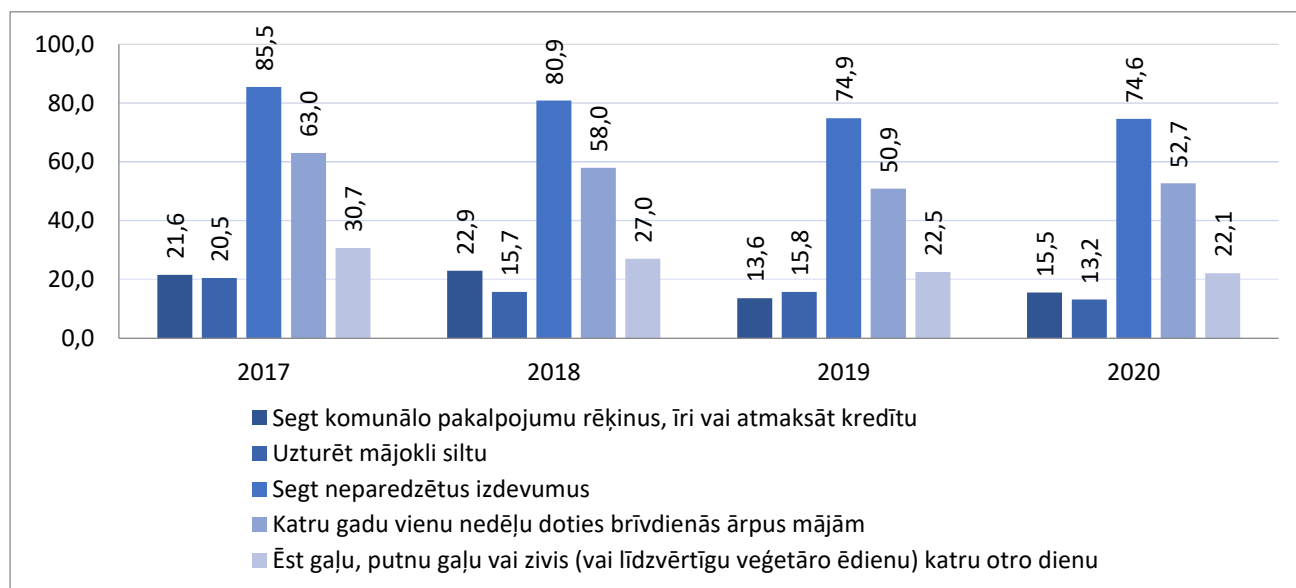
Turpinājumā ir analizētas **ekonomiskās spriedzes rādītāju komponentes iedzīvotājiem zem nabadzības riska** saistībā ar iedzīvotāju īpatsvaru, kuri ienākumu trūkuma dēļ nevarēja atļauties segt atsevišķas materiālās nenodrošinātības rādītājā ietvertās izmaksu kategorijas. Būtiski ir raksturot tās izdevumu kategorijas, kuras nevar atļauties segt cilvēki, kuri dzīvo zem nabadzības riska sliekšņa (sk. 1.47. tabulu un 1.34. attēlu).

1.47. tabula. Iedzīvotāju īpatsvars zem nabadzības riska sliekšņa, kuri naudas trūkuma dēļ nevarēja atļauties segt atsevišķas izmaksas (2017-2020, %)

Izmaksas	2017	2018	2019	2020
Segt komunālo pakalpojumu rēķinus, īri vai atmaksāt kredītu	21,6	22,9	13,6	15,5
Uzturēt mājokli siltu	20,5	15,7	15,8	13,2
Segt neparedzētus izdevumus	85,5	80,9	74,9	74,6
Katru gadu vienu nedēļu doties brīvdienās ārpus mājām	63,0	58,0	50,9	52,7
Ēst gaļu, putnu gaļu vai zivis (vai līdzvērtīgu veģetāro ēdienu) katru otro dienu	30,7	27,0	22,5	22,1

Avots: CSP, “NNN020. Iedzīvotāju īpatsvars, kas naudas trūkuma dēļ nevarēja atļauties segt atsevišķas izmaksas (%) - Rādītāji, Izmaksas un Laika periods”.

1.34. attēls. Iedzīvotāju īpatsvars zem nabadzības riska sliekšņa, kuri naudas trūkuma dēļ nevarēja atļauties segt noteiktas izdevumu kategorijas (2017-2020, %)

Avots: CSP, “NNN020. Iedzīvotāju īpatsvars, kas naudas trūkuma dēļ nevarēja atļauties segt atsevišķas izmaksas (%) - Rādītāji, Izmaksas un Laika periods”.

Dati rāda, ka vislielākās problēmas 2019. un 2020. gadā iedzīvotājiem zem nabadzības riska sliekšņa bija segt neparedzētus izdevumus (attiecīgi 74,9% un 74,6%), kā arī doties vismaz nedēļu ilgās brīvdienās ārpus mājas (attiecīgi 50,9% un 52,7%). Situācija ir mazāk kritiska, ja 2019. gadā un 2020. gadā skatās primāros izdevumus – segt komunālo pakalpojumu rēķinus, īri vai atmaksāt kredītu, ko nevarēja segt attiecīgi 13,6% un 15,5% iedzīvotāju, savukārt mājokli uzturēt siltu nevarēja atļauties 15,8 un 13,2% iedzīvotāju, kuri dzīvo zem nabadzības sliekšņa.

Tendences rāda, ka **zem nabadzības riska sliekšņa esošo iedzīvotāju grūtības segt atsevišķas izmaksu kategorijas laika gaitā ir samazinājušās**, taču izvērtējuma periodā tik viennozīmīga tendence nav novērojama. Apskatot datus, redzams, ka palielinājies (par 1,9 procentpunktiem) to iedzīvotāju īpatsvars, kuri dzīvo zem nabadzības sliekšņa un kuri nevar segt komunālo pakalpojumu rēķinus, īri vai atmaksāt kredītu. Cita pozīcija, kurā novērojams kāpums (par 1,8 procentpunktiem), ir iespēja katru gadu vienu nedēļu doties brīvdienās ārpus mājās. Pārējās kategorijās redzams iedzīvotāju īpatsvara kritums. Zem nabadzības sliekšņa dzīvojošā iedzīvotāju daļa, kura nevarēja atļauties uzturēt mājokli siltu, izvērtējuma periodā samazinājusies par 2,6 procentpunktiem, iespēja ēst gaļu, putnu gaļu vai zivis (vai līdzvērtīgu veģetāro ēdienu) katru otro dienu samazinājusies par 0,4 procentpunktiem, bet nespēja segt neparedzētus izdevumus samazinājusies par 0,3 procentpunktiem.

Lauku un pilsētu starpā šajos rādītājos vērojamas atšķirības. Visbiežāk 2020. gadā gan laukos, gan pilsētās esošajām personām bija grūtības segt neparedzētus izdevumus: laukos – 46,2% (2019. gadā – 51,1%), pilsētās – 45,3% (2019. gadā – 49,1%), kā arī doties vismaz nedēļu ilgās brīvdienās ārpus mājas: īpatsvars laukos – 36,2% (2019. gadā – 37,7%), īpatsvars pilsētās – 25,2% (2019. gadā – 23,1%). Trešā biežāk minētā izmaksu kategorija, kas sagādājusi grūtības laukos, bija gaļas, putna gaļas, zivs vai līdzvērtīga veģetāro ēdiena ēšana katru otro dienu – 10,7% (2019. gadā – 10,4%). Pilsētās trešā biežāk minētā izmaksu kategorija, kas sagādāja problēmas, bija komunālo pakalpojumu segšana – 9,6% (2019. gadā – 10%).

Reģionu griezumā situācija ir līdzīga. 2020. gadā visos reģionos iedzīvotāju īpatsvars, kuri nevarēja atļauties segt neparedzētus izdevumus, ir augsts, īpaši Zemgalē, kur šis rādītājs bija visaugstākais – 55,6% (2019. gadā – 48,5%). Augsts tas bija arī Latgalē – 53,6% (2019. gadā – 57,7% (augstākais šajā gadā) un Kurzemē 50,9% (2019. gadā – 58,6%). Viszemākais šis rādītājs bija Pierīgā – 36,8% (2019. gadā – 45,7%), bet Rīgā – 41% (2019. gadā – 44,6%).

Otra biežāk minētā izmaksu kategorija, kuru iedzīvotājiem bija grūtības segt, bija došanās vismaz nedēļu garās brīvdienas ārpus mājas katru gadu. Visaugstākais šis rādītājs ir Kurzemē, kur šādu iedzīvotāju īpatsvars 2020. gadā bija 36,9% (2019. gadā – 31,8%), savukārt Latgalē tas bija tikai nedaudz zemāks – 36,8% (2019. gadā – 38,2%). Virs 30% šādu personu īpatsvars bija arī Zemgalē (35,3% (2019. gadā – 32,9%)) un Vidzemē (32,6% (2019. gadā 29,1%)), bet Rīgā un Pierīgā šādu personu īpatsvars ir mazāks – 24%.

2020. gadā reģionu starpā būtiski neatšķiras izdevumu kategorijas, kuras personām ir vieglāk segt, proti, visos reģionos visvieglāk bijis segt izmaksas, kas nepieciešamas, lai uzturētu mājokli siltu. Vidzemē un Pierīgā personu īpatsvars zem riska sliekšņa, kuras nevarēja atļauties uzturēt mājokli siltu, bija attiecīgi 3% un 3,3%. Zemgalē un Rīgā šādu personu īpatsvars bija attiecīgi 6,4% un 6,7%, Latgalē – 7,6%, bet Kurzemē tas bija visaugstākais – 8,1%. Izvērtējuma periodā visstraujākais rādītāja kritums, kas raksturo mājokļa uzturēšanu siltu, redzams Pierīgas reģionā (par 3,8 procentpunktiem), Zemgalē un Vidzemē kritums bijis 2,3 procentpunkti, Latgalē – 1,8 procentpunkti, bet Rīgā un Kurzemē – 1,3 procentpunkti.

Mājsaimniecību griezumā īpaši izceļas divi tipi. **Vienas personas vecumā no 65 gadiem mājsaimniecībām** no piecām aplūkotajām izmaksu kategorijām visbiežāk grūtības sagādāja nepieciešamība segt neparedzētus izdevumus – 2020. gadā tādas bija 68,1%. Augsts šis rādītājs bija arī mājsaimniecībām, kur ir viens pieaugušais ar bērnu – 55,8% 2020. gadā. Neparedzēto izdevumu apjoms 2019. gadā bija noteikts 330 EUR un 2020. gadā – 365 EUR, kas nozīmē, ka šajā iedzīvotāju grupā nebija iespēju veidot uzkrājumus negaidītām ikdienas dzīves situācijām. Tajā pašā laikā, skatoties izvērtējuma periodu, iedzīvotāju īpatsvars, kuri ir zem nabadzības riska sliekšņa un kuriem bija grūtības segt neparedzētus izdevumus, ir samazinājies visstraujāk. Visstraujākais kritums novērots mājsaimniecībās, kurās ir **viens pieaugušais ar bērniem**, tur rādītājs nokritās par 11 procentpunktiem (2019. gada rādītājs – 66,8%, 2020. gada – 55,8%). Citās mājsaimniecībās rādītāja kritumi bijuši mazāk strauji. Tā mājsaimniecībās, kurās dzīvo **pāris ar vienu bērnu**, kritums bija 8,1 procentpunkts (2019. gada rādītājs – 38,1%, 2020. gada rādītājs – 30%), **vienas personas mājsaimniecībām, kur persona ir 16-64 gadus veca**, rādītāja kritums bija 7,5 procentpunkti (2019. gada rādītājs – 60,9%, 2020. gada – 53,4%), **vienas personas mājsaimniecībām, kurā persona ir 65 gadus veca un vecāka**, kritums bija 6,3 procentpunkti (2019. gada rādītājs – 74,4%), mājsaimniecībām, kurā dzīvo **pāris ar diviem bērniem**, kritums bija 6 procentpunkti (2019. gada rādītājs – 34,9%, 2020. gada – 28,9%), bet mājsaimniecībām, kurās dzīvo **pāris ar trīs un vairāk bērniem** – 5,6 procentpunkti (2019. gada rādītājs – 52,2%, 2020. gada – 46,6%). Vismazākais kritums novērots mājsaimniecībās, kurās dzīvo **pāris bez bērniem**, tur šis rādītājs krities par 2,8 procentpunktiem (2019. gada rādītājs – 47,1%, 2020. gada – 44,3%).

Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautie iedzīvotāji

Nabadzības vai sociālās atstumtības risks ir rādītājs, kas raksturo personas, kuru ienākumi ir mazāki par nabadzības riska sliekšni vai kuras ir dziļi materiāli nenodrošinātas, vai arī ir nodarbinātas darbā ar zemu intensitāti. Nabadzības riskam vai sociālai atstumtībai pakļauto iedzīvotāju īpatsvara sadalījuma analīze pēc dzimuma un vecuma pazīmēm atklāj, ka **visvairāk nabadzības riskam vai sociālai atstumtībai pakļautā grupa ir cilvēki vecumā no 65 gadiem**. 2020. gadā tādi bija 45,9%, kas, salīdzinot ar 2019. gadu, ir pieaugums par 2,8 procentpunktiem. Līdz ar to var atzīmēt, ka šajā vecuma grupā redzamas negatīvas tendences, kas atbilst arī kopējai situācijai, proti, iedzīvotāju īpatsvars, kuri pakļauti nabadzības riskam vai sociālai atstumtībai, izvērtējuma periodā pieaudzis par 1,1 procentpunktu, no 25,1% 2019. gadā uz 26,2% 2020. gadā. (sk. 1.48. tabulu).

Īpaši nabadzības riskam vai sociālai atstumtībai šajā vecuma grupā 65 un vairāk gadi ir pakļautas sievietes, kuru vidū 2020. gadā šis rādītājs bija 51,2%, kas ir par 15,7 procentpunktiem augstāks nekā vīriešiem tajā pašā vecuma grupā. Arī vecuma grupā 18-64 gadi sieviešu īpatsvars, kuras ir pakļautas nabadzības riskam vai sociālajai atstumtībai, no 2015. līdz 2020. gadam bijis augstāks nekā vīriešiem. 2020. gadā tas ir 22,3% kamēr vīriešiem šajā vecuma grupā tas ir 20,5%, savukārt 2019. gadā šie rādītāji bija attiecīgi 19,6% un 21,9%. Skatoties starpības starp šiem rādītājiem, iespējams secināt, ka tās ir samazinājušās. Ja 2019. gadā starpība bija 2,3 procentpunkti, tad 2020. gadā – 1,8 procentpunkti.

1.48. tabula. Iedzīvotāju īpatsvars, kuri pakļauti nabadzības riskam vai sociālai atstumtībai²¹³ pēc vecuma un dzimuma (2017-2020, %)

Vecuma grupa	Dzimums	2017	2018	2019	2020
Visi	Visi	28,4	27,3	25,1	26,2
0-17 gadi	Kopā grupā	23,8	18,8	19,8	20,1
	Vīrieši	23,7	20,0	20,3	19,7
	Sievietes	23,9	17,5	19,4	20,6
18-64 gadi	Kopā grupā	23,0	21,2	20,8	21,4
	Vīrieši	22,4	20,5	19,6	20,5
	Sievietes	23,5	21,8	21,9	22,3
65+ gadi	Kopā grupā	49,7	50,8	43,1	45,9
	Vīrieši	41,3	44,4	35,8	35,5
	Sievietes	53,9	53,9	46,9	51,2

Avots: CSP, “NNR130. Iedzīvotāju īpatsvars, kuri pakļauti nabadzības riskam vai sociālai atstumtībai pēc vecuma un dzimuma (%) - Dzimums, Vecuma grupa un Laika periods”.

Vecuma grupā 0-17 gadi izvērtējuma periodā situācija ir atšķirīga. Ja 2019. gadā vīrieši (20,3%) biežāk nekā sievietes (19,4%) tika pakļauti nabadzības riskam, tad 2020. gadā situācija ir pretēja, proti, sievietes nabadzības riskam ir pakļautas biežāk (attiecīgi 20,6% pret 19,7%).

²¹³ Personas, kuru ienākumi ir mazāki par nabadzības riska sliekšni vai kuras ir dziļi materiāli nenodrošinātas, vai arī ir nodarbinātas darbā ar zemu intensitāti, CSP, Terminu skaidrojums.

1.3.9. Personu ar invaliditāti ienākumu raksturojums

Personu ar invaliditāti ienākumi raksturoti, balstoties uz LabIS datiem par personām, kuras ir VSAA uzskaitē kā sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas (VSAA administratīvie mikro dati). Tie ļauj analizēt personu ar invaliditāti ienākumu struktūru un kopējo apmēru. Tomēr personas ar invaliditāti iespējams aplūkot tikai kā atsevišķas personas, nevis kā noteiktu tipu mājsaimniecību locekļus, kas ļautu tos sasaistīt ar citu ģimenes locekļu gūtajiem ienākumiem. Vispārējo nabadzības un sociālās atstumtības risku analīze rāda, ka personas ar invaliditāti dzīvošana vienas personas mājsaimniecībā ir saistīta ar augstāku nabadzības risku, taču izvērtējumam pieejamie dati neļauj noteikt analizēto personu mājsaimniecības kompozīciju.

VSAA mikro dati satur informāciju par visām personām, sākot no 18 gadu vecuma, kurām attiecīgā kalendārā gada ietvaros kaut vienu mēnesi ir noteikta invaliditāte (un piešķirta invaliditātes grupa) un kuras 2020. gada ietvaros pilnu vai nepilnu periodu (visa gada garumā vai noteiktu mēnešu skaitu) ir bijušas uzskaitē un saņēmušas sociālās apdrošināšanas vai sociālos pakalpojumus. Informācija par katru VSAA pakalpojuma saņēmēju ir pieejama dalījumā pēc invaliditātes grupas, funkcionālo traucējumu veida, dzimuma un vecuma.

Šīs analīzes ietvaros ir aplūkotas visas personas ar invaliditāti. Nozīmīga daļa personu ar invaliditāti ir pirmspensijas un pensijas vecumā. Papildus sociālās apdrošināšanas maksājumiem un sociālajiem pakalpojumiem par katru personu ir pieejama informācija, vai tai attiecīgā gada ietvaros ir bijuši ienākumi no algota darba vai saimnieciskās darbības, ļaujot noteikt katras personas kopējos ienākumus. Tomēr šī datu analīze neaptver visus personu ar invaliditāti ienākumus, piemēram, par pašvaldību, NVO vai citu mājsaimniecības locekļu sniegto materiālo atbalstu.

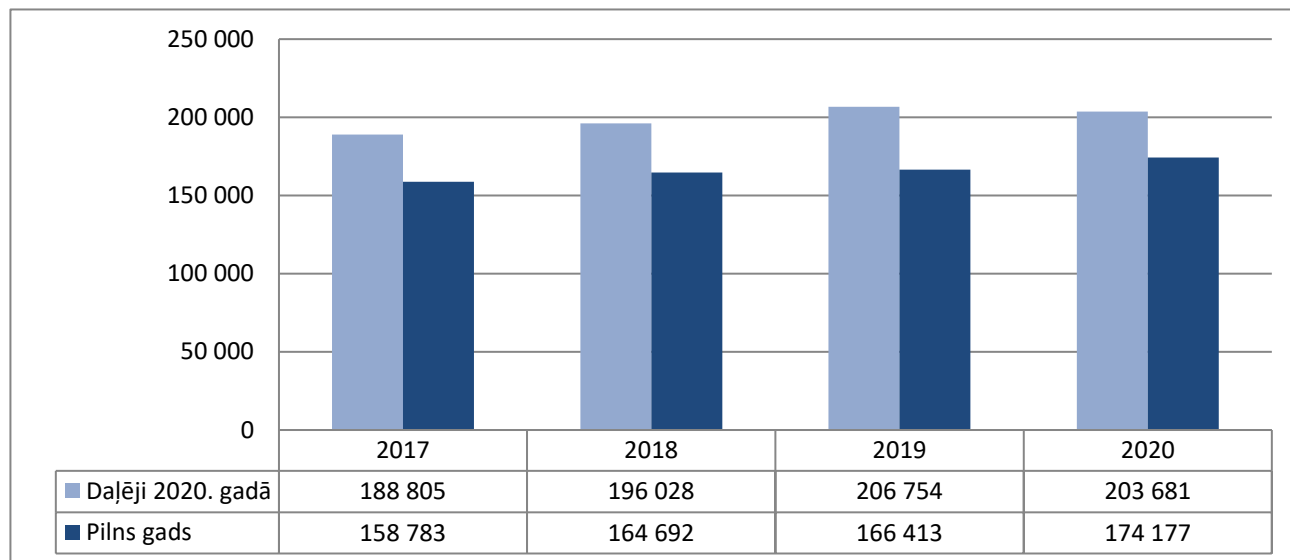
Statistika par personām ar invaliditāti tiek apkopota pēc funkcionālo traucējumu veida, izdalot sešas grupas – redzes, dzirdes, kustību, garīga rakstura un citi traucējumi, kā arī daļai personu tiek norādīts, ka traucējumu veids nav zināms, jo daļā gadījumu, kad personai invaliditāte uz mūžu ir noteikta līdz 2012. gadam un tā nav vērsusies VDEĀVK atkārtotas invaliditātes ekspertīzes veikšanai, šāda informācija nav pieejama (informāciju par funkcionālā traucējumu veidu VDEĀVK sāka uzkrāt 2012. gadā). Grupas, kurai nav zināms traucējumu veids, īpatsvars pakāpeniski samazinās.

Personu ar invaliditāti ienākumus (t.sk. saņemtos sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumus) vismaz daļēji ietekmē funkcionālo traucējumu veids un smaguma pakāpe, no kuriem izriet personas vajadzības pēc specifiskiem pakalpojumiem (piemēram, transporta, asistenta) un iespējas gūt ienākumus no algota darba vai saimnieciskās darbības. Tāpat dati tiek apskatīti dalījumā, vai personai bijusi invaliditāte pilnu vai nepilnu gadu galvenokārt tāpēc, lai nabadzības rādītāju analīze (ienākumu salīdzinājums ar nabadzības riska sliekšni) tiktu veikts korekti. Proti, tā kā nabadzības rādītāji tiek doti konkrētam kalendārajam gadam, tie ir salīdzināmi tikai ar tādu personu ienākumiem, kuriem invaliditāte un atbilstošie maksājumi ir veikti par pilnu atbilstošo gadu.

Kā rāda 1.35. attēls, **personu ar invaliditāti skaits, kurām invaliditāte bija noteikta pilnu gadu, pakāpeniski pieaug**. Vismaz vienu mēnesi gadā VSAA uzskaitē 2019. gadā bija 206 754 personas un 2020. gadā – 203 681 personas. Pilnu gadu VSAA uzskaitē 2019. gadā bija 166 413 personas un 2020. gadā – 174 177 personas.

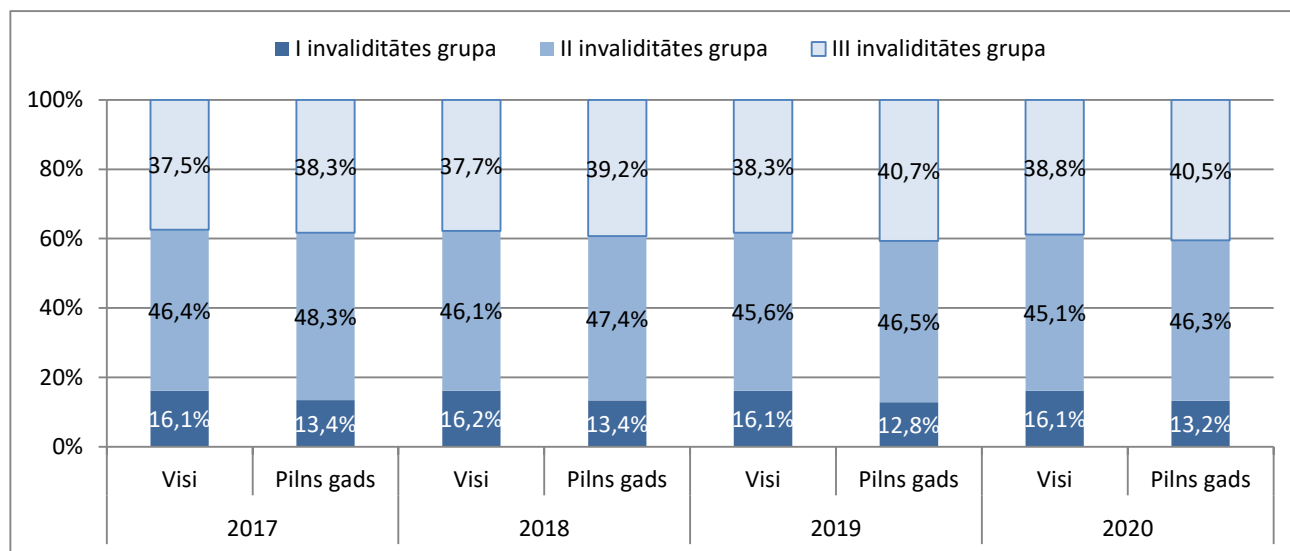
Personu, kuras VSAA uzskaitē bijušas pilnu gadu, īpatsvars, salīdzinot ar visu personu ar invaliditāti kopskaitu, 2020. gadā ir 86%. Personu ar invaliditāti skaita pieaugumu var skaidrot vispirms ar sabiedrības novecošanās procesu – palielinoties personas vecumam, pieaug varbūtība personai iegūt tādus funkcionālos ierobežojumus, kur darbaspēju zudums pārsniedz 25%, t.i., robežu, sākot no kuras tiek piešķirta invaliditāte. Papildus tam pastāv virkne sociālu apstākļu, kur smagu darba apstākļu un savlaicīgas vēršanās pie ārsta trūkuma rezultātā laika gaitā persona iegūst nozīmīgu kaitējumu veselībai.

1.35.attēls. Personu ar invaliditāti kopskaits 2017. – 2020. gadā – vismaz vienu mēnesi gadā un pilnu gadu VSAA uzskaitē esošas personas

Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, BISS (autoru) aprēķini.

1.36.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars 2017. – 2020. gadā dalījumā pēc invaliditātes grupas (%)

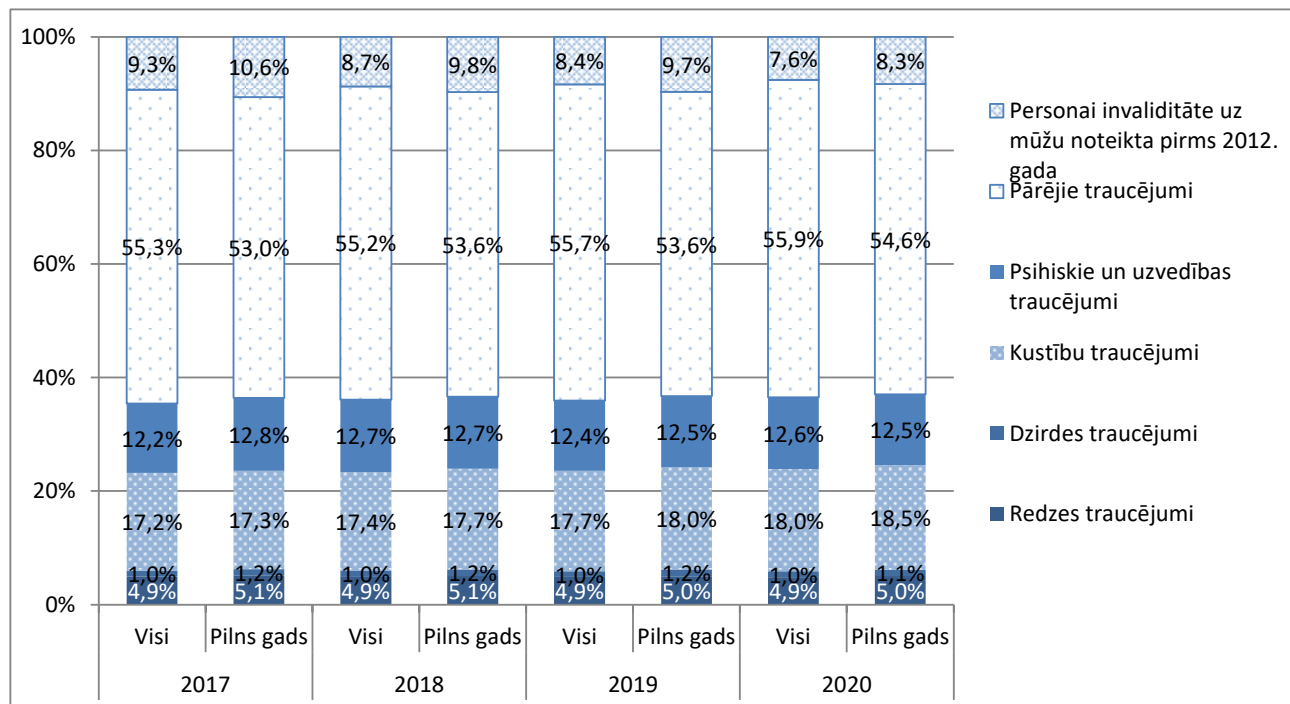

Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, BISS (autoru) aprēķini.

Piezīme: Visi – vismaz vienu mēnesi gadā VSAA uzskaitē esošas personas ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas; pilns gads – pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošas personas ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas

Aplūkojot **personu ar invaliditāti īpatsvaru pēc invaliditātes grupas** (1.36. attēls), redzams, ka 2020. gadā aptuveni 13-16% veido personas ar I grupas invaliditāti, 45-46% ir personas ar II grupas invaliditāti un 39-41% – personas ar III grupas invaliditāti. Īpatsvara robežas norādītas tāpēc, ka tās mazliet mainās atkarībā no tā, vai persona ar invaliditāti bijusi VSAA uzskaitē kā sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēja pilnu vai nepilnu gadu. Laika posmā 2017. – 2020. gads redzams, ka pakāpeniski pieaug (stabila tendence par aptuvenu 0,5-1 procentpunktu gadā) personu ar III grupas invaliditāti īpatsvars.

1.37.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars 2017. – 2020. gadā dalījumā pēc funkcionālo traucējumu veida (%)

Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, BISS (autoru) aprēķini.

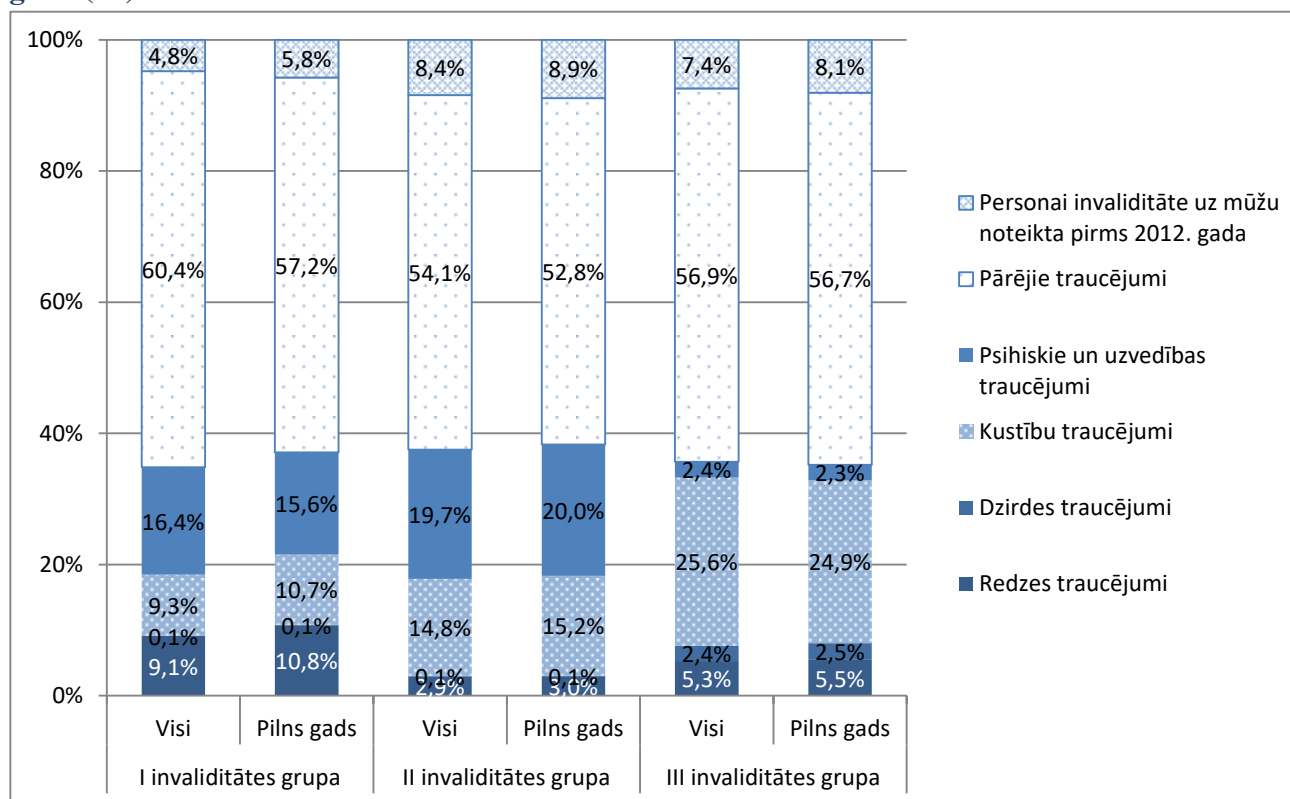
Visi – vismaz vienu mēnesi gadā VSAA uzskaitē esošās personas ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas; pilns gads – pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošās personas ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas.

Salīdzinot personu ar invaliditāti īpatsvaru pēc funkcionālo traucējumu veida atkarībā no tā, vai invaliditātes statuss bijis pilnu vai nepilnu gadu (1.37. attēls), redzams, ka aptuveni 5% personu ar invaliditāti 2020. gadā bija redzes traucējumi, 1% – dzirdes traucējumi, ~18% – kustību traucējumi, 12,5% – psihiskie vai uzvedības traucējumi, 55-56% – pārējie traucējumi un ~8% personu invaliditāte noteikta uz mūžu pirms 2012. gada. Kopumā iedalījums pēc funkcionālo traucējumu veida ir relatīvi stabils, pakāpeniski samazinoties to personu īpatsvaram, kurām invaliditāte noteikta uz mūžu pirms 2012. gada.

Aplūkojot **katras invaliditātes grupas kompozīciju pēc funkcionālo traucējumu veida 2020. gadā** (1.38. attēls), redzamas noteiktas likumsakarības. I invaliditātes grupas vidū relatīvi biežāk nekā citās grupās ir personas ar citiem (“pārējie”) funkcionāliem traucējumiem – 57-60% 2020. gadā atkarībā no tā, vai salīdzina visas VSAA uzskaitē bijušās personas vai tikai tās, kas uzskaitē bijušas pilnu gadu. Citās invaliditātes grupās personu ar pārējiem funkcionāliem traucējumiem īpatsvars ir 53-57%. Nākamais funkcionālais traucējums, kas personām ar I grupas invaliditāti raksturīgs biežāk nekā

citām, ir redzes traucējumi – 9-11% (pretstatā 3-6% citās invaliditātes grupās). Personu ar II grupas invaliditāti vidū biežāk nekā citās grupās ir personas ar psihiskiem un uzvedības traucējumiem – 20%. Savukārt personu ar III grupas invaliditāti vidū biežāk nekā citās grupās ir personas ar kustību traucējumiem – 25-26% un dzirdes traucējumiem – 2,5%.

1.38.attēls. Personu ar invaliditāti grupu kompozīcija pēc funkcionālo traucējumu veida 2020. gadā (%)

Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, BISS (autoru) aprēķini.

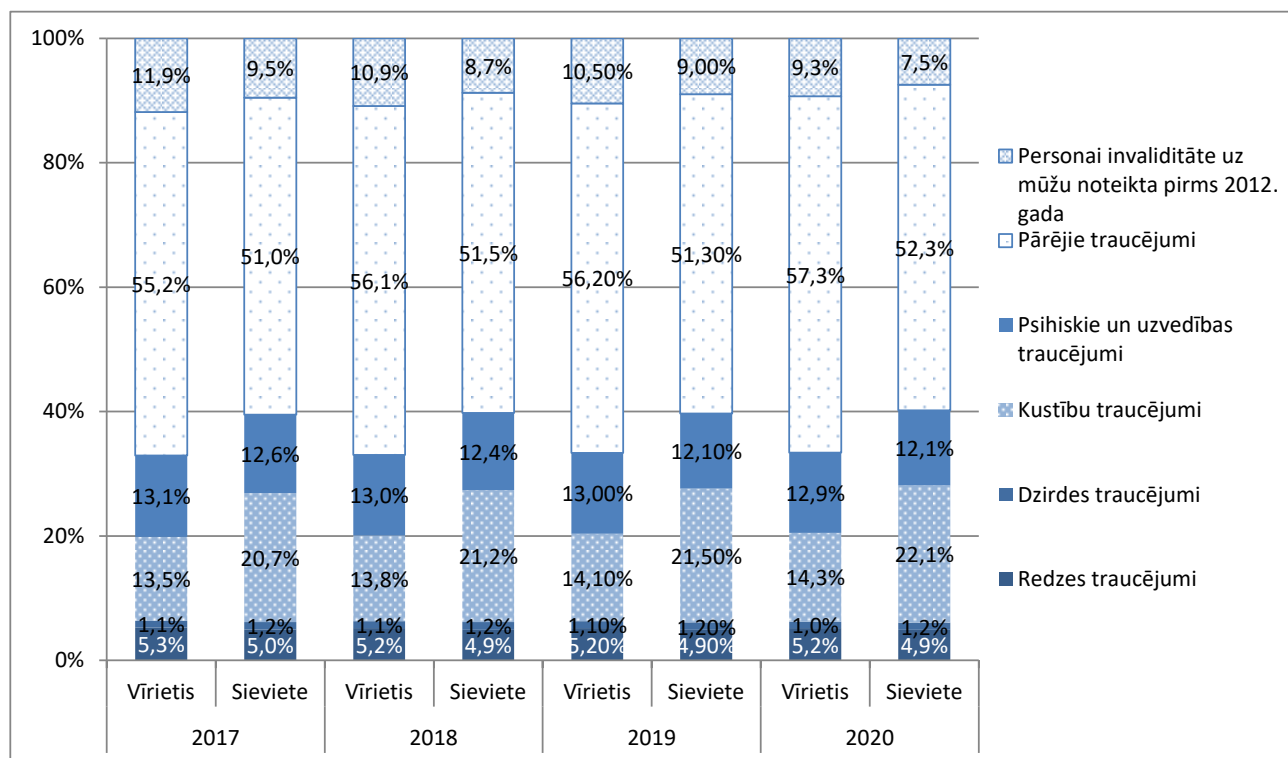
Visi – vismaz vienu mēnesi gadā VSAA uzskaitē esošās personas ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas; pilns gads – pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošās personas ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas.

Personu ar invaliditāti kopējais sadalījums **dzimumu griezumā** ir relatīvi nemainīgs gan aplūkotajā laika posmā 2019. – 2020. gads, gan arī skatoties datus pēc tā, vai personai bijusi invaliditāte pilnu vai nepilnu gadu. Saņemot pakalpojumus kaut vienu mēnesi, 2020. gadā 46,6% personu ar invaliditāti bija vīrieši un 53,4% – sievietes. Vīriešu un sieviešu dalījums pēc invaliditātes grupas arī saglabājas relatīvi stabils laikā, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem. Galvenā atšķirība dzimumu griezumā ir tāda, ka sieviešu vidū lielāks ir personu ar I grupas invaliditāti īpatsvars nekā vīriešu grupā, kā arī nepilna gada griezumā personu ar I grupas invaliditāti īpatsvars ir augstāks. Tādējādi 2020. gadā 14,1% sieviešu, kas bija VSAA uzskaitē pilnu gadu, bija personas ar I grupas invaliditāti, 45,6% – personas ar II grupas invaliditāti un 40,3% – personas ar III grupas invaliditāti. Savukārt vīriešu vidū 2020. gadā bija 12,2% personu ar I grupas invaliditāti, 47,2% personu ar II grupas invaliditāti un 40,6% personu ar III grupas invaliditāti.

Atšķirības dzimumu griezumā novērojamas tad, ja personas ar invaliditāti aplūko pēc funkcionālo traucējumu veida (1.39. attēls). Kopumā raksturīgs, ka vīriešu ar invaliditāti vidū biežāk ir personas ar cita veida (pārējiem) funkcionāliem traucējumiem (2020. gadā vīriešiem – 57,3%, sievietēm –

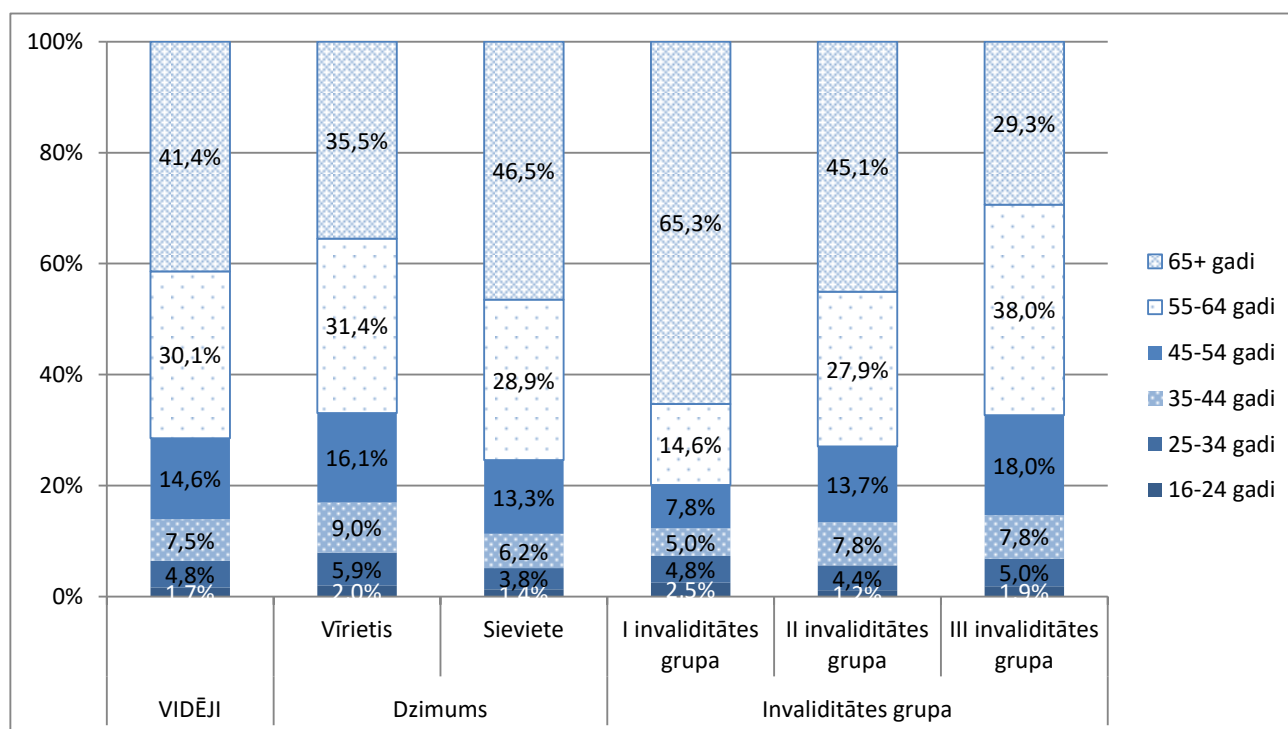
52,3%), savukārt sieviešu vidū ir vairāk personu ar kustību traucējumiem (2020. gadā vīriešiem – 14,3% un sievietēm – 22,1%).

1.39.attēls. Pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošu personu ar invaliditāti īpatsvars 2017. – 2020. gadā dalījumā pēc dzimuma un funkcionālo traucējumu veida (%)

Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, BISS (autoru) aprēķini.

1.40.attēls. Pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošu personu ar invaliditāti īpatsvars vecuma grupās 2020. gadā dalījumā pēc dzimuma un invaliditātes grupas (%)

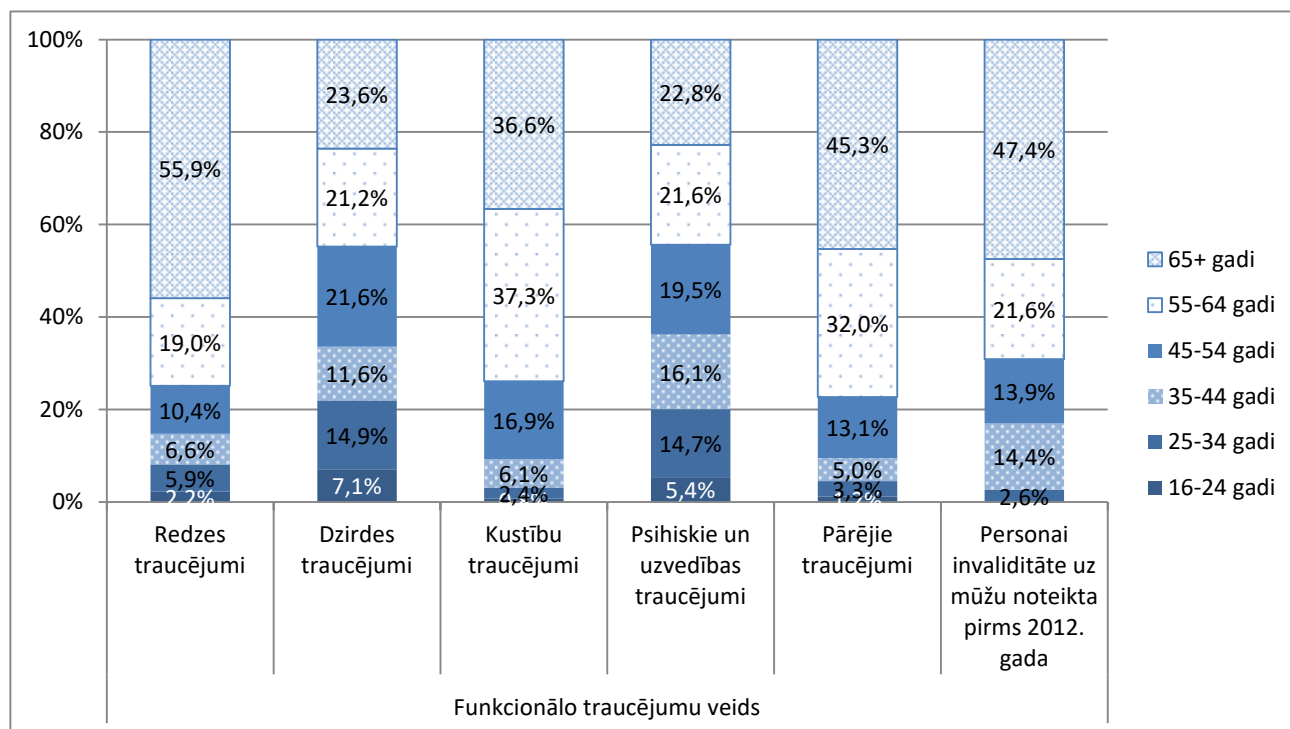
Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, BISS (autoru) aprēķini.

Aplūkojot personu ar invaliditāti kompozīciju **vecuma grupu griezumā**, redzamas atšķirības dalījumā pēc dzimuma, invaliditātes grupas un pēc funkcionālo traucējumu veida (1.40. – 1.41.attēls). Kopumā vairums personu ar invaliditāti ir sasniegušas pirmspensijas vai pensijas vecumu – 30,1% 2020. gadā bija 55-64 gadu vecumā un 41,4% – 65 un vairāk gadu vecumā. Kopumā lielākā daļa personu ar invaliditāti ir 45 un vairāk gadu vecumā. 18-44 gadu vecumā 2020. gadā bija 13,9% personu ar invaliditāti (1.40. attēls). Salīdzinot datus par pilnu un nepilnu gadu VSAA uzskaitē esošajām personām, būtiskas atšķirības vecuma grupu īpatsvarā nav novērojamas.

Personu ar invaliditāti vecuma grupu un dzimuma griezumā redzams, ka sieviešu vidū pensijas vecuma sasniegušo personu īpatsvars ir būtiski lielāks (1.40. attēls) – 2020. gadā sieviešu vidū 46,5% bija personas 65 un vairāk gadu vecumā, savukārt vīriešu – 35,5%. Vienlaicīgi: jo smagāka invaliditātes grupa, jo lielāku tās daļu veido personas 65 un vairāk gadu vecumā (1.40. attēls). Tā 65,3% no personām ar I invaliditātes grupu 2020. gadā bija personas 65 un vairāk gadu vecumā; šajā vecumā ir 45,1% – personas ar II invaliditātes grupu un 29,3% – personas ar III invaliditātes grupu.

Aplūkojot funkcionālā traucējuma veidus vecuma grupu griezumā (1.41. attēls), redzams, ka noteiktiem traucējuma veidiem (dzirdes, psihiskiem un uzvedības traucējumiem) raksturīga lielāka vecuma variācija nekā citiem, t.i., personas ar invaliditāti aptuveni līdzīgās daļās aptver visas vecuma grupas. Savukārt redzes, pārējo traucējumu un neidentificēto traucējumu veidu grupās ievērojamu daļu veido personas 65 un vairāk gadu vecumā (45-56% atkarībā no funkcionālo traucējumu grupas). Lai gan kustību traucējumi arī biežāk raksturīgi pensijas vecuma iedzīvotājiem (36,6%), būtiska daļa personu ar šo traucējuma veidu ir arī pirmspensijas (55-64 gadu) vecumā (37,3%).

1.41.attēls. Pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošu personu ar invaliditāti īpatsvars vecuma grupās 2020. gadā dalījumā pēc funkcionālo traucējumu veida (%)

Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, BISS (autoru) aprēķini.

1.49. tabulā ir aplūkojami visi iespējamie sociālās apdrošināšanas un sociālie pakalpojumi (valsts izmaksātie “sociālie transferti”) un citi ienākumi, par kuriem VSAA tiek saņemti ziņojumi (alga, ienākumi no saimnieciskās darbības u.c.), un personu skaits, kuras tos ir saņēmušas vismaz vienu mēnesi 2017. – 2020. gadā (neņemot vērā ienākuma veida apmēru). Redzams, ka sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņemšanas īpatsvars, t.i., personu ar invaliditāti īpatsvars, kas saņēmušas pakalpojumu, attiecībā pret kopējo personu skaitu konkrētā grupā, nozīmīgi atšķiras iedalījumā pēc invaliditātes grupas un funkcionālo traucējumu veida, turklāt katra sociālā transferta ietekme uz personas ar invaliditāti kopējiem ienākumiem ir atšķirīga. Atšķirības starp sociālo transfertu izmaksu pilna un nepilna gada posmā labāk raksturo to relatīvais sadalījums (sk. turpinājumā 1.42. attēlu).

Personas ar invaliditāti ienākumus veidojošie sociālie transferti atšķiras atkarībā no vecuma un invaliditātes grupas. Vecuma pensiju saņem tās personas ar invaliditāti, kas sasniegušas pensionēšanās vecumu. Persona ar invaliditāti darbības vecumā saņem invaliditātes pensiju vai valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu invaliditātes gadījumā (sk. attiecīgi 1.51. tabulā iekļautos datus). III invaliditātes grupas gadījumā invaliditātes pensija tiek noteikta valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērā. Papildus šiem ienākumiem persona var saņemt citus, iepriekš minētos sociālos transfertus, tomēr to izplatība ir samērā ierobežota, jo, ja vien nepastāv kādi citi iemesli personai sociālā transferta saņemšanai (piemēram, apgādnieka zaudējuma pensijas, izdienas pensijas, apdrošināšanas atlīdzības sakarā ar nelaimes gadījumu darbā saņemšanai u.tml.), citi atbalsta veidi ir specifiski mērķēti, lai atbalstītu personas vissmagāko funkcionālo traucējumu gadījumos. Personas ar invaliditāti īpašas kopšanas pabalstu un transporta kompensācijas parasti saņem tikai personas ar I grupas invaliditāti.

1.49. tabula. Personu – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēju vismaz vienu mēnesi gadā – skaits 2017. – 2020. gadā dalījumā pa maksājumu un pakalpojumu veidiem

Ienākumu veids	2017	2018	2019	2020
KOPĀ	188 805	196 028	206 794	203 681
Vecuma pensija	81 975	86 237	92 708	92 970
Invaliditātes pensija	83 297	83 289	85 451	82 454
Apgādnieka zaudējuma pensija	3 264	3 364	3 494	3 548
Izdienas pensija	761	813	889	866
Apdrošināšanas atlīdzība sakarā ar nelaimes gadījumu darbā	9 676	10 541	11 491	11 934
Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts	19 159	19 270	19 694	19 416
Personas ar invaliditāti īpašas kopšanas pabalsts	20 046	19 934	20 137	20 354
Transporta kompensācija	28 425	30 319	32 686	34 645
Bezdarbnieka pabalsts	8 540	8 087	8 497	9 328
Slimības pabalsts	21 599	22 634	25 245	26 810
Papildu izdevumi saistībā ar nelaimes gadījumu darbā	4 922	5 118	5 388	5 071
Kaitējuma atlīdzība ČAES seku likvidācijas dalībniekiem	3 306	3 241	3 258	3 092
Pabalsts personas ar redzes invaliditāti asistentam	2 389	2 438	2 458	2 422
Citi ienākumu veidi (t.sk. alga)	56 915	61 356	66 281	65 168

Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, BISS (autoru) aprēķini.

1.49. tabulā redzamas vairākas tendences. Pirmkārt, personu ar invaliditāti ienākumu kontekstā būtiskas ir iespējas strādāt (sk. turpinājumā nabadzības riska tendenču analīzi atkarībā no personas ar invaliditāti ienākumu veidiem), ciktāl to ļauj gūtie funkcionālie ierobežojumi. Nodarbinātība un attiecīgi ienākumu saņēmēju īpatsvars no darba vai saimnieciskās darbības pieaug, samazinoties invaliditātes smaguma pakāpei. Ja 2020. gadā 6,0% personu ar I grupas invaliditāti ir ienākumi no darba vai saimnieciskās darbības, tad šādi ienākumi ir 25,2% II grupas un 51,0% personu ar III grupas invaliditāti. 2019. – 2020. gadā šī nodarbinātību raksturojošā tendence ir stabila. Vienlaikus 1.48. tabulā redzams, ka nodarbinātības iespējas būtiski atšķiras arī no personas funkcionālo traucējumu veida. Visbiežāk 2020. gadā vismaz vienu mēnesi gadā strādāja personas ar dzirdes traucējumiem (47,1%), kustību traucējumiem (40,2%) un personas ar pārējiem traucējumu veidiem (35,1%), visretāk – personas ar psihiskiem un uzvedības traucējumiem (17,2%). Otrkārt, citu sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu ienākumu veidu vidū novērojamas vairākas tendences. To starpā, personu ar III invaliditātes grupu pakāpeniski samazinās personu īpatsvars, kas saņem valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu. Laika gaitā pakāpeniski pieaug personu ar I vai II grupas invaliditāti īpatsvars, kas saņēmuši transporta kompensāciju.

1.50. tabula. Personu – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēju vismaz vienu mēnesi gadā – īpatsvars 2017. – 2020. gadā dalījumā pēc invaliditātes grupas (%)

Ienākumu veids	Gads	I grupa	II grupa	III grupa
Vecuma pensija	2017	68,5%	44,5%	31,0%
	2018	67,5%	45,4%	32,0%
	2019	67,6%	46,7%	33,1%
	2020	67,9%	47,5%	34,1%
Invaliditātes pensija	2017	21,1%	46,5%	51,8%
	2018	20,4%	44,5%	50,4%
	2019	19,5%	42,8%	48,7%
	2020	19,3%	42,2%	47,9%
Apgādnieka zaudējuma pensija	2017	2,5%	1,8%	1,2%
	2018	2,5%	1,8%	1,2%
	2019	2,5%	1,8%	1,2%
	2020	2,5%	1,9%	1,2%
Izdienas pensija	2017	0,4%	0,3%	0,5%
	2018	0,3%	0,4%	0,5%
	2019	0,3%	0,4%	0,6%
	2020	0,3%	0,4%	0,6%
Apdrošināšanas atlīdzība sakarā ar nelaimes gadījumu darbā	2017	0,4%	1,3%	11,8%
	2018	0,4%	1,3%	12,4%
	2019	0,5%	1,2%	12,9%
	2020	0,5%	1,3%	13,3%
Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts	2017	9,6%	10,2%	10,0%
	2018	9,4%	9,9%	9,7%
	2019	9,6%	9,8%	9,2%
	2020	9,8%	9,8%	8,8%
Personas ar invaliditāti īpašas kopšanas pabalsts	2017	63,8%	0,9%	0,2%
	2018	61,1%	0,8%	0,2%
	2019	60,3%	0,0%	0,0%

Ienākumu veids	Gads	I grupa	II grupa	III grupa
	2020	60,3%	1,0%*	0,2%*
Transporta kompensācija	2017	54,3%	12,8%	1,7%
	2018	54,9%	13,5%	1,7%
	2019	56,5%	13,7%	1,2%
	2020	59,0%	15,8%	1,8%
Bezdarbnieka pabalsts	2017	1,1%	3,8%	7,0%
	2018	1,0%	3,5%	6,4%
	2019	0,9%	3,4%	6,3%
	2020	0,9%	3,7%	7,3%
Slimības pabalsts	2017	2,9%	8,9%	18,6%
	2018	2,6%	8,9%	19,1%
	2019	2,4%	8,9%	20,3%
	2020	2,7%	9,6%	22,1%
Papildu izdevumi saistībā ar nelaiemes gadījumu darbā	2017	0,1%	0,6%	6,2%
	2018	0,1%	0,5%	6,2%
	2019	0,1%	0,4%	6,3%
	2020	0,1%	0,5%	5,8%
Kaitējuma atlīdzība ČAES seku likvidācijas dalībniekiem	2017	0,4%	1,5%	2,6%
	2018	0,4%	1,4%	2,4%
	2019	0,4%	1,4%	2,3%
	2020	0,4%	1,4%	2,1%
Pabalsts personas ar redzes invaliditāti asistentam	2017	7,6%	0,1%	0,0%
	2018	7,5%	0,1%	0,0%
	2019	7,3%	0,0%	0,0%
	2020	7,2%	0,1%	0,0%
Citi ienākumi (t.sk. alga)	2017	5,7%	24,3%	48,2%
	2018	5,7%	25,0%	50,4%
	2019	5,6%	25,3%	51,2%
	2020	6,0%	25,2%	51,0%

Avots: BISS (autoru) aprēķini, izmantojot VSAA sagatavotos administratīvos mikrodatu.

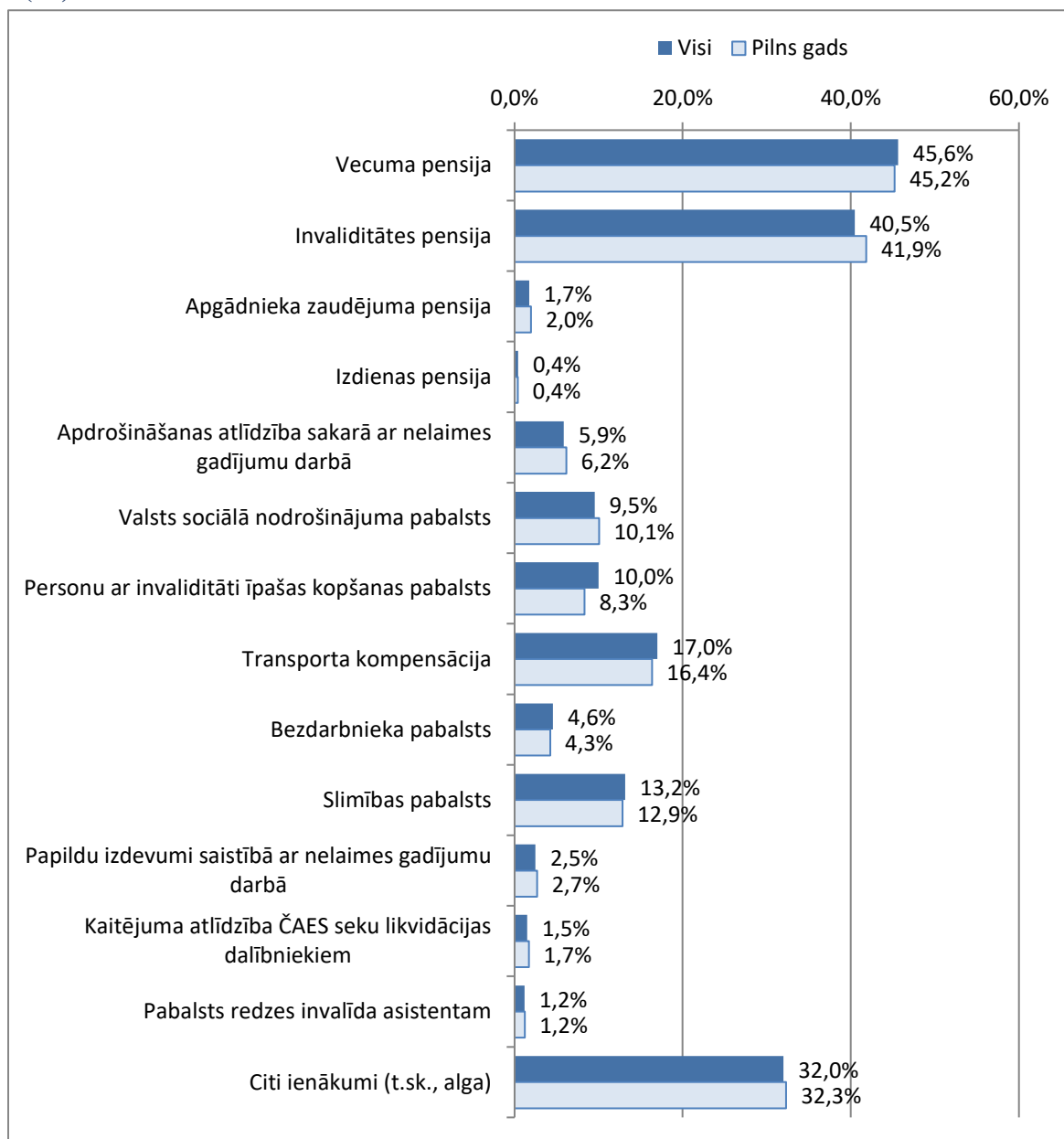
1.51. tabula. Personu – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēju vismaz vienu mēnesi gadā – īpatsvars 2017. – 2020. gadā dalījumā pēc traucējuma veida (%)

Ienākumu veids	Gads	Redzes traucējumi	Dzirdes traucējumi	Kustību traucējumi	Psihiskie un uzvedības traucējumi	Pārējie traucējumi	Personai invaliditāte uz mūžu noteikta pirms 2012. gada
Vecuma pensija	2017	56,3%	25,4%	36,4%	24,6%	47,8%	49,2%
	2018	57,4%	25,7%	38,4%	24,4%	48,6%	48,8%
	2019	58,9%	26,6%	40,2%	25,0%	49,3%	48,1%
	2020	58,9%	26,9%	41,6%	25,3%	50,3%	49,8%
Invaliditātes pensija	2017	34,8%	48,6%	59,6%	44,3%	40,9%	38,3%
	2018	33,4%	48,6%	57,8%	41,3%	39,6%	36,2%
	2019	32,2%	48,1%	55,7%	40,5%	38,4%	37,9%
	2020	32,1%	48,2%	54,9%	39,9%	37,3%	34,5%
Apgādnieka zaudējuma pensija	2017	1,4%	6,7%	0,4%	6,5%	0,7%	3,6%
	2018	1,4%	6,6%	0,4%	6,3%	0,7%	3,7%
	2019	1,3%	6,8%	0,4%	6,4%	0,7%	3,7%
	2020	1,3%	7,1%	0,4%	6,6%	0,7%	4,2%
Izdienas pensija	2017	0,3%	0,1%	0,4%	0,1%	0,6%	0,1%
	2018	0,2%	0,0%	0,4%	0,1%	0,6%	0,1%
	2019	0,3%	0,1%	0,4%	0,1%	0,6%	0,0%
	2020	0,2%	0,0%	0,4%	0,1%	0,6%	0,0%
Apdrošināšanas atlīdzība sakarā ar nelaimes gadījumu darbā	2017	0,8%	0,7%	2,7%	0,2%	8,5%	1,6%
	2018	0,8%	0,7%	2,6%	0,3%	9,0%	1,6%
	2019	0,9%	0,7%	2,5%	0,3%	9,2%	1,2%
	2020	0,9%	0,8%	2,4%	0,3%	9,8%	1,5%
Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts	2017	9,9%	27,3%	5,0%	31,4%	6,4%	13,3%
	2018	9,7%	26,8%	4,8%	29,7%	6,2%	13,2%
	2019	9,2%	26,4%	4,6%	29,5%	5,9%	11,6%
	2020	9,3%	26,1%	4,5%	29,8%	5,9%	13,6%
Personu ar invaliditāti īpašas kopšanas pabalsts	2017	4,9%	0,3%	7,2%	16,0%	12,6%	6,4%
	2018	4,5%	0,5%	6,9%	15,8%	11,9%	6,1%
	2019	4,7%	0,5%	6,6%	15,8%	11,1%	3,6%
	2020	5,2%	0,6%	6,6%	16,8%	11,3%	5,9%
Transporta kompensācija	2017	3,9%	0,8%	21,2%	3,4%	18,8%	10,3%

Ienākumu veids	Gads	Redzes traucējumi	Dzirdes traucējumi	Kustību traucējumi	Psihiskie un uzvedības traucējumi	Pārējie traucējumi	Personai invaliditāte uz mūžu noteikta pirms 2012. gada
	2018	3,9%	1,1%	21,9%	3,7%	19,2%	9,9%
	2019	4,5%	1,3%	22,1%	4,3%	19,3%	6,3%
	2020	5,1%	1,6%	23,5%	5,5%	20,7%	9,9%
Bezdarbnieka pabalsts	2017	3,1%	7,2%	7,6%	3,2%	4,5%	2,1%
	2018	2,9%	7,1%	6,7%	2,9%	4,2%	2,1%
	2019	3,1%	5,7%	6,5%	2,8%	4,1%	1,7%
	2020	3,5%	6,1%	7,2%	3,0%	4,6%	2,2%
Slimības pabalsts	2017	6,2%	9,7%	16,6%	3,9%	13,5%	5,0%
	2018	6,3%	9,1%	16,4%	3,8%	13,7%	4,9%
	2019	6,6%	10,3%	16,8%	4,2%	14,4%	4,5%
	2020	7,2%	12,2%	18,0%	4,6%	15,5%	5,6%
Papildu izdevumi saistībā ar nelaimes gadījumu darbā	2017	0,3%	0,3%	1,7%	0,1%	4,4%	0,2%
	2018	0,3%	0,4%	1,6%	0,1%	4,4%	0,1%
	2019	0,3%	0,2%	1,5%	0,2%	4,3%	0,1%
	2020	0,2%	0,4%	1,3%	0,1%	4,2%	0,1%
Kaitējuma atlīdzība ČAES seku likvidācijas dalībniekiem	2017	0,1%	0,1%	0,0%	0,1%	2,3%	5,9%
	2018	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	2,2%	5,7%
	2019	0,2%	0,1%	0,0%	0,0%	2,1%	4,3%
	2020	0,1%	0,0%	0,0%	0,1%	2,0%	5,6%
Pabalsts personas ar redzes invaliditāti asistentam	2017	22,6%	0,2%	0,0%	0,1%	0,1%	1,7%
	2018	22,5%	0,1%	0,0%	0,0%	0,1%	1,6%
	2019	21,5%	0,2%	0,0%	0,0%	0,1%	1,1%
	2020	21,9%	0,2%	0,0%	0,0%	0,1%	1,5%
Citi ienākumi (t.sk., alga)	2017	24,6%	46,1%	38,8%	16,4%	32,9%	20,3%
	2018	25,5%	46,1%	39,7%	16,8%	34,5%	20,5%
	2019	24,9%	46,4%	39,9%	17,7%	35,1%	18,6%
	2020	25,0%	47,1%	40,2%	17,2%	35,1%	20,7%

Avots: BISS (autoru) aprēķini, izmantojot VSAA sagatavotos administratīvos mikrodatu.

1.42. attēls. Personu ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēju vismaz vienu mēnesi gadā un pilnu gadu – īpatsvars 2020. gadā dalījumā pēc sociālā transferta veida (%)

Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, BISS (autoru) aprēķini.

Aplūkojot atšķirības personu īpatsvarā, kas saņēmušas dažādus sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu maksājumus, atkarībā no tā, vai persona tos saņēmusi pilnu vai nepilnu 2020. gadu (1.42. attēls), redzams, ka pamatā tās ir nelielas atšķirības (1-2 procentpunktu apmērā).

1.52. tabulā redzami vidējie personu ar invaliditāti ienākumi mēnesī 2020. gadā dalījumā pēc ienākumu veida un personas raksturojuma. Redzams, ka sociālo transfertu veidā vidēji mēnesī persona ar invaliditāti guva 327,58 EUR, nodarbinātība vidēji sniedza ienākumus 201,77 EUR apmērā, kas summāri deva vidējos ienākumus 529,35 EUR apmērā. Atkarībā no invaliditātes grupas un traucējumu veida, kā bija redzams iepriekš, personu iespējas gūt ienākumus no nodarbinātības, atšķiras, kas

attiecīgi atspoguļojas ienākumu datus. Invaliditātes grupas griezumā redzams, ka personas ar I invaliditātes grupu gūt ievērojami augstākus ienākumus no sociālajiem transfertiem, bet personas ar III invaliditātes grupu – ienākumiem no darba vai saimnieciskās darbības. Traucējumu veidu griezumā viszemākie ienākumi no sociālajiem transfertiem ir personām ar dzirdes traucējumiem, kuru gadījumā visbiežāk tiek piešķirta III invaliditātes grupa. Viszemākie ienākumi no darba vai saimnieciskās darbības ir personām ar garīga rakstura traucējumiem, turklāt, salīdzinot šo personu ienākumus ar citu personu ar invaliditāti ienākumiem, ņemot vērā katras grupas nodarbinātības īpatsvaru, secināms, ka, pat strādājot, personu ar garīga rakstura traucējumiem ienākumi no darba vai saimnieciskās darbības ir zemāki.

1.52. tabula. Personu ar invaliditāti vidējie ienākumi (mēnesī, EUR) dalījumā pa ienākumu veidiem (sociālie transferti, nodarbinātība, kopējie ienākumi) un personas raksturojuma – invaliditātes veida un funkcionālo traucējumu veida, 2020. gads

Gads/ invaliditātes veids	Sociālie transferti	Ienākumi no darba vai saimnieciskās darbības	Ienākumi kopā
Vidēji	327,58	201,77	529,35
I invaliditātes grupa	467,56	30,39	497,95
II invaliditātes grupa	327,67	139,66	467,34
III invaliditātes grupa	277,79	334,69	612,47
Redzes traucējumi	318,03	165,47	483,51
Dzirdes traucējumi	238,04	271,87	509,91
Kustību traucējumi	287,14	230,70	517,84
Psihiskie un uzvedības traucējumi	273,86	67,74	341,60
Pārējie traucējumi	360,91	236,20	597,11
Personai invaliditāte uz mūžu noteikta pirms 2012. gada	331,41	128,72	460,13

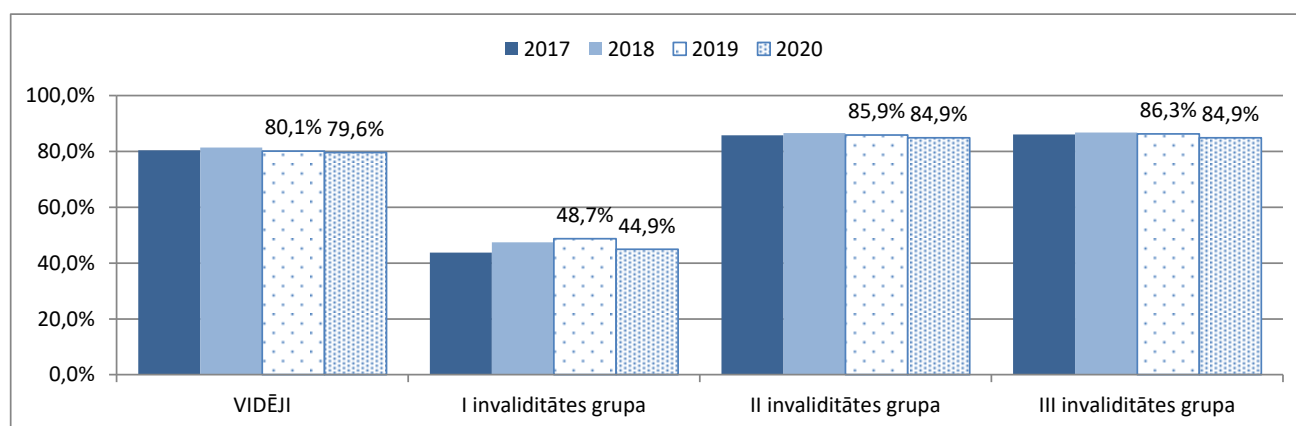
Avots: BISS (autoru) aprēķini, izmantojot VSAA sagatavotos administratīvos mikrodatos.

Lai labāk izprastu personu ar invaliditāti ienākumus, izvērtējuma ietvaros tika veikta analīze, cik personas ir atradušās zem nabadzības riska sliekšņa, kas ļauj tos arī aplūkot salīdzinājumā ar CSP publicētajiem datiem par dažādu grupu mājsaimniecību nabadzības risku (paturot prātā VSAA datu lietošanas ierobežojumus). Šim nolūkam VSAA mikro datus katras personas gada ienākumi, ja tie tika saņemti pilnu kalendāro gadu, tika salīdzināti ar attiecīgā gada nabadzības riska sliekšni vienas personas mājsaimniecībai, kas 2020. gadā bija 5662 EUR. Turpinājumā katras personas ienākumiem tika pievienots identifikators, vai tie ir augstāki vai zemāki par attiecīgā gada nabadzības riska sliekšni, atsevišķi vērtējot ienākumus no visiem sociālajiem transfertiem, kas saņemti no VSAA, un kopējos ienākumus. Kā iepriekš minēts, VSAA mikro datus nav iespējams identificēt, vai persona pieder vienas vai vairāku personu mājsaimniecībai, tāpēc izvērtējumā ir pieņemts, ka visas personas ar invaliditāti ir vienas personas mājsaimniecības, kā rezultātā situācija, iespējams, ir zināmā mērā pārvērtēta, t.i., personu, kuru ienākumi atrodas zem nabadzības riska sliekšņa, īpatsvars ir mazliet zemāks, jo zemos ienākumus no personas sociālajiem transfertiem var kompensēt citu mājsaimniecības locekļu ienākumi, kā arī atspaidu var sniegt pašvaldību piešķirtie atvieglojumi vai sociālie pakalpojumi.

Analizējot personu ar invaliditāti ienākumus, jāņem vērā, ka noteiktu sociālo transfertu, piemēram, **invaliditātes pensijas, uzdevums ir aizvietot personas darbā negūtos ienākumus.** Tā kā **personām ar III un II grupas invaliditāti darbspējas ir daļēji, nevis pilnībā ierobežotas, likumsakarīgi, ka tikai ar sociālajiem transfertiem nav iespējams nodrošināt ienākumus virs nabadzības riska sliekšņa.** Tāpēc izvērtējumā ir aplūkota situācija, kad ienākumus veido tikai sociālie transferti, gan ekonomiskās aktivitātes rezultātā gūto ienākumu ietekme uz personas ar invaliditāti nabadzības risku.

Aplūkojot **ienākumus tikai no sociālajiem transfertiem**, redzams, ka pēdējos četros gados tas ir samērā stabils, bet 2020. gadā, ja salīdzina ar 2019. gadu, pat mazliet samazinājies (par 0,5 procentpunktu). 2020. gadā vidēji 79,6% personu ar invaliditāti ienākumi no sociālajiem transfertiem bija zem nabadzības riska sliekšņa. Tādējādi sociālās apdrošināšanas maksājumu un sociālo pakalpojumu apmērs naudas izteiksmē pieaugums ir bija mazliet ātrāks nekā nabadzības riska sliekšņa pieaugums. Tā rezultātā personu ar invaliditāti, kuru ienākumi no sociālajiem transfertiem atrodas zem nabadzības riska sliekšņa, īpatsvars ir mazliet samazinājies visās invaliditātes grupās un daļījumā pēc funkcionālo traucējumu veida.

1.43.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuru ienākumi no sociālajiem transfertiem nepārsniedz nabadzības riska sliekšni 2017. – 2020. gadā (%), daļījumā pēc invaliditātes grupas

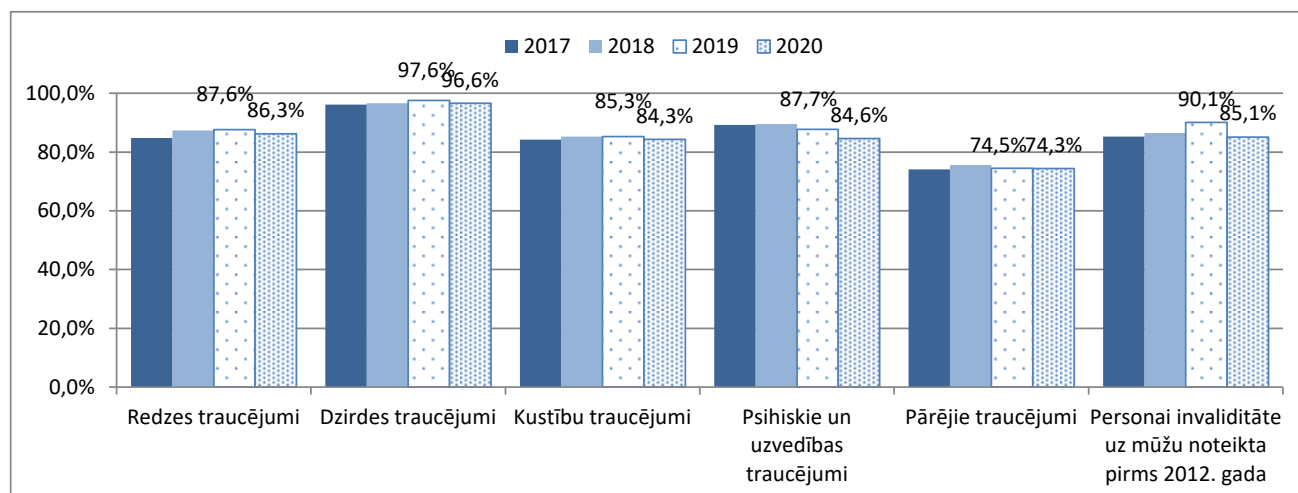

Avots: BISS (autoru) aprēķini, izmantojot VSAA sagatavotos administratīvos mikrodatu.

Salīdzinoši visretāk zem nabadzības riska sliekšņa atrodas personu ar I grupas invaliditāti ienākumi no sociālajiem transfertiem (1.43. attēls) – zem sliekšņa 2020. gadā atradās 44,9% personu ienākumi. Vienlaikus šī grupa ir tā, kura ekonomiski aktīva ir visretāk, attiecīgi sociālie transferti lielākajā daļā gadījumu ir arī vienīgie personu ar I grupas invaliditāti ienākumi.

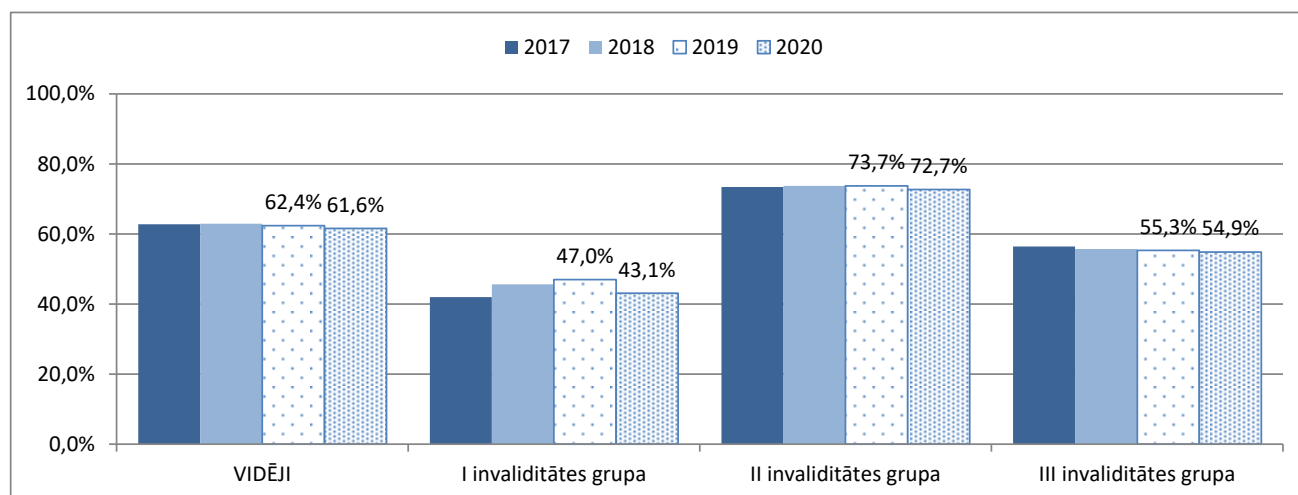
Aplūkojot datus personu ar invaliditāti funkcionālo traucējumu griezumā (1.44. attēls), redzams, ka visvairāk personu zem nabadzības riska sliekšņa, saņemot tikai sociālos transfertus, līdzīgi kā iepriekš, arī 2020. gadā bija ar dzirdes traucējumiem – 96,6%. Tā kā daļa personu ar dzirdes traucējumiem strādā, zem nabadzības riska esošo personu skaits ievērojami samazinās, aplūkojot visus ienākumus (sk. sīkāk 1.46. attēlu). Nākamā grupa, kuras ienākumi no sociāliem transfertiem visbiežāk atrodas zem nabadzības riska sliekšņa, ir personas ar psihiskiem un uzvedības traucējumiem (84,6% 2020. gadā). Salīdzinoši visretāk zem nabadzības riska sliekšņa ienākumi no sociālajiem transfertiem ir personām ar pārējiem funkcionālajiem traucējumiem (74,3% 2020. gadā).

1.44.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuru ienākumi no sociālajiem transfertiem nepārsniedz nabadzības riska sliekšni 2017. – 2020. gadā (%), dalījumā pēc traucējuma veida

Avots: BISS (autoru) aprēķini, izmantojot VSAA sagatavotos administratīvos mikrodatu.

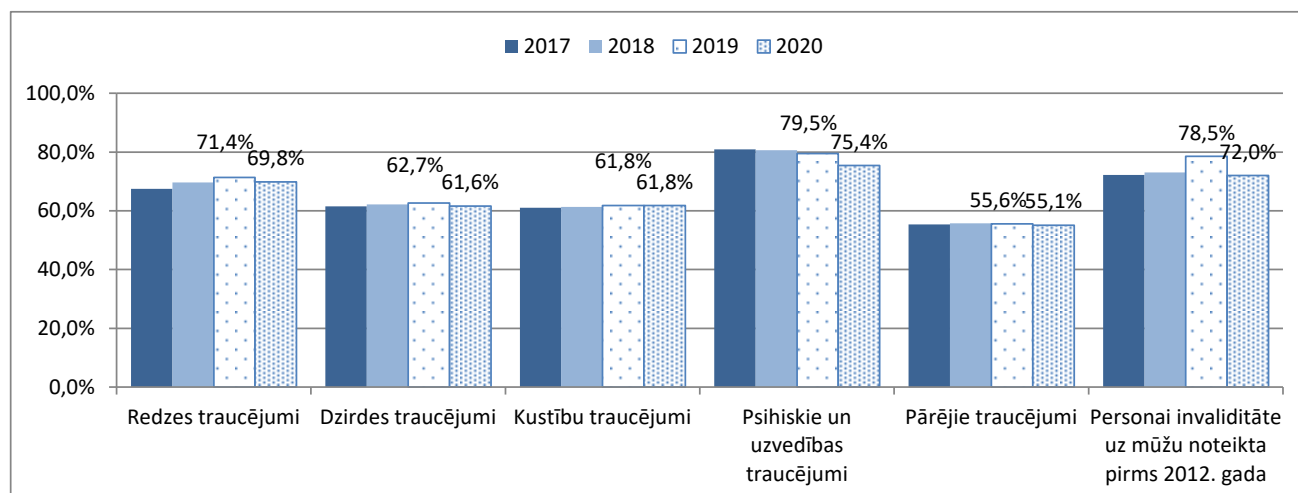
1.45.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuru kopējie ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšni 2017. – 2020. gadā (%), dalījumā pēc invaliditātes grupas

Avots: BISS (autoru) aprēķini, izmantojot VSAA sagatavotos administratīvos mikrodatu.

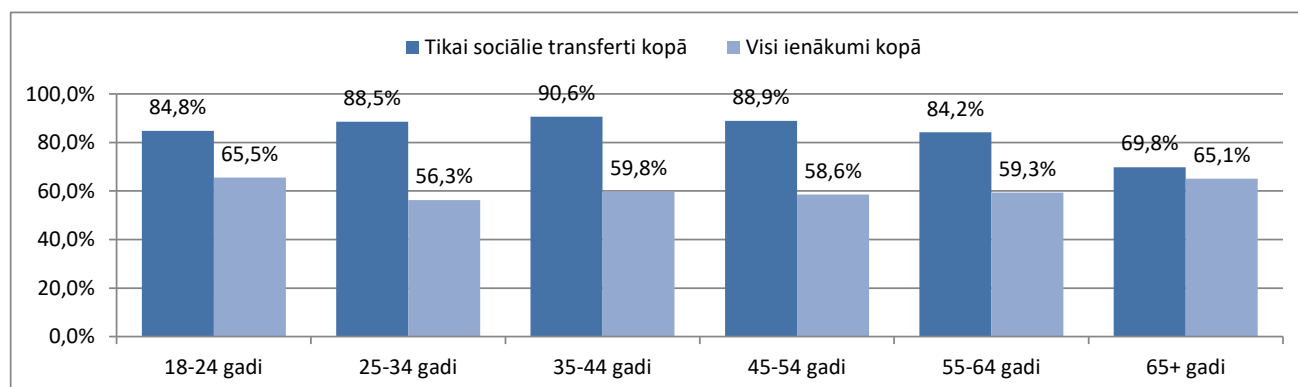
1.45. attēlā, salīdzinot ar 1.43. attēlu, ir redzama **ienākumu no algas vai saimnieciskās darbības** (t.i., nodarbinātības vai citas ekonomiskās aktivitātes) ietekme uz nabadzības riska samazināšanu personām ar invaliditāti. Vērtējot visus personas ar invaliditāti ienākumus, nabadzības riskam 2020. gadā vidēji bija pakļautas 61,6% personu ar invaliditāti. Vērtējot situāciju no kopējiem personas ienākumiem, visaugstākais nabadzības risks ir personām ar II grupas invaliditāti (72,7% 2020. gadā bija pakļauti šim riskam, 1.45. attēls). Vērtējot pēc traucējumu veida (1.46. attēls), visaugstākais nabadzības risks ir personām ar psihiskiem vai uzvedības traucējumiem (75,4%) un personām, kurām nav zināms traucējuma veids – invaliditāte noteikta uz mūžu pirms 2012. gada (72,0%).

1.46.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuru kopējie ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšni 2017. – 2020. gadā (%), dalījumā pēc traucējuma veida

Avots: BISS (autoru) aprēķini, izmantojot VSAA sagatavotos administratīvos mikrodatos.

1.47.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars vecuma grupās, kuru ienākumi no sociālajiem transfertiem un kopējie ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšni, 2020. gads (%)

Avots: BISS (autoru) aprēķini, izmantojot VSAA sagatavotos administratīvos mikrodatos

Savukārt, aplūkojot personu ar invaliditāti īpatsvaru, kuru ienākumi ir zem nabadzības riska sliekšņa, vecuma grupās, ņemot vērā ienākumu veidus – gūti tikai no sociālajiem transfertiem vai kopējos ienākumus (1.47. attēls). Kamēr personas ar invaliditāti ienākumus veido tikai sociālie transferti, iezīmējas tendence, ka zemāks nabadzības risks ir vecuma pensiju saņemošām personām ar invaliditāti. Savukārt, ieskaitot personas ienākumus no nodarbinātības, nabadzības riskam pakļauto īpatsvars ir samērā līdzīgs 25-64 gadus vecu personu ar invaliditāti grupā (56,3%-59,3%), kurām ir vislielākās iespējas strādāt. Tādējādi šie dati ir vēl viens apstiprinājums tam, cik būtiska loma personu ar invaliditāti nodrošinājumā ir iespējām strādāt, turklāt atrast piemērotu darbu tad, kad persona ir noslēgusi mācības un ir pieejama darba tirgum.

1.3.10. Datu kvalitātes novērtējums un rādītāju interpretācijas ierobežojumi nabadzības un sociālās atstumtības jomā

Nabadzības un sociālās atstumtības tendenču analizēšanai pieejamo datu kvalitātes novērtējums aktualizē jautājumus, kas tika aplūkoti iepriekšējos līdzīgos ziņojumos, it īpaši par 2015. un 2016. gadu²¹⁴ un papildus – arī ziņojums par 2019. gadu²¹⁵. Tajos analizēti četrus galvenie aspekti, kas ietekmē iespējas veikt nabadzības un sociālās atstumtības rīcībpolitikas izvērtējumu – datu vākšanas veids, regularitāte, mērītie parametri un iespējas analizēt rādītājus dažādu nabadzības un sociālās atstumtības riskam visvairāk pakļauto mērķa grupu griezumā. Identificētās problēmas saglabā savu aktualitāti arī šī izvērtējuma izstrādes laikā, un, potenciāli, arī turpmāk, ja pēc politikas veidotāja iniciatīvas un sadarbībā ar citām institūcijām, nebūs pieņemts lēmums par papildu datu vākšanu ar zināmu regularitāti, kas papildus nepieciešami Latvijas politikas veidotājiem.

Raugoties vispārīgi, identificētās problēmas, pirmkārt, ir ierobežojumi, kas izriet no datu avota, otrkārt, kas izriet no nabadzības un sociālās atstumtības raksturošanai izmantotiem indikatoriem (absolūtie un relatīvie rādītāji; mērījumu skalas), un, treškārt, šaurāku mērķa grupu, kas īpaši pakļautas nabadzības un sociālās atstumtības riskam, situācijas raksturošanas iespējām.

Ierobežojumi, kas izriet no datu avota, ir saistāmi ar Latvijā līdz šim pieejamajiem datiem un to vākšanas tradīcijām nabadzības un sociālās atstumtības raksturošanai. Galvenais kvantitatīvas informācijas avots, lai raksturotu nevienlīdzību, nabadzību un sociālo atstumtību kā Latvijas, tā ES līmenī ir EU-SILC apsekojums. EU-SILC apsekojumā izmantota starptautiski (ES līmenī) vienota metodoloģija, kas padara iegūtos datus salīdzināmus ES ietvaros. Tādējādi tā ir gan saistoša Latvijai, un vienlaikus nosaka ietvaru dažādu rādītāju aprēķiniem (piemēram, mājsaimniecības rīcībā esošie ienākumi uz ekvivalento patērētāju, nabadzības riska indekss u.c.). Lai gan šī metodoloģija pieļauj iespējas iekļaut mērījumos papildus parametrus, tiem ir jāatbilst visiem turpinājumā nosauktajiem kritērijiem: (1) pietiekams mērķa grupas lielums sabiedrībā, kas nosaka tās iekļaušanas varbūtību izlasē un sasniegtais respondentu skaits būs pietiekams analīzei, (2) mērījuma pieprasījums un aktualitāte ilgtermiņā, (3) būtiskas grūtības iegūt attiecīgo rādītāju no citiem datu avotiem. Tāpat nozīmīgi ir vērtēt papildus izmaksas, kas rodas, precizējot instrumentāriju, vācot un apstrādājot papildu datus. Attiecīgi papildu jautājumi ir iekļaujami tikai tad, ja ieguvumi ir finanšu efektīvi.

Turpinājumā ir raksturoti izvērtējuma gaitā apzinātie datu lietošanas ierobežojumi, kas izriet no iepriekš raksturotās EU-SILC datu vākšanas un apkopošanas prakses. Tos vērtējot, jāņem vērā, ka EU-SILC apsekojumam Latvijas līmenī nav alternatīvu, un, ņemot vērā Latvijas saistības, šis apsekojums paliks kā galvenais (un iespējams – vienīgais) regulārais informācijas avots par nabadzību un sociālo atstumtību Latvijā. Turklāt jāņem vērā, ka, vērtējot pēc šajā izvērtējumā izvirzītajiem parametriem (sk.

²¹⁴ Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2019). “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā)”. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/projekts/ikgadejs-nabadzibas-un-socialas-atstumtibas-mazinanas-ricibpolitikas-izvertejums> (skatīts 12.07.2022.)

²¹⁵ SIA “Projektu un kvalitātes vadība” (2022). “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t. sk. padziļināts izvērtējums par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējiem)”. [pieejams izvērtējuma veicējam]

sīkāk atbilstošo sadaļu 1.1. nodaļas ietvaros), tas ir uzticams, pieejams un ilgtermiņā drošs nabadzības un sociālās atstumtības rādītāju novērtējuma avots.

No EU-SILC apsekojuma īstenošanas mērķa un metodoloģijas izriet fakts, ka tas ir datu avots kā CSP, tā *Eurostat* aprēķinātajiem nevienlīdzības rādītājiem, tomēr datu salīdzināšanai dinamikā svarīgi ir izmantot **viena turētāja datus** (CSP vai *Eurostat*), jo pastāv atšķirības šo institūciju lietotajā datu apstrādes/ aprēķināšanas metodikā, kā rezultātā rādītāju vērtības nedaudz variē. CSP un *Eurostat* rādītāju aprēķināšanas metodikas atšķiras pēc šādiem parametriem:

- *Eurostat* kvintiļu sadalei izmanto ekvivalentus ienākumus, CSP – ienākumus uz vienu mājsaimniecības locekli;
- *Eurostat* vienādās grupās pēc ienākuma līmeņa (kvintiļu grupās, deciļu grupās u.tml.) sadala personas, CSP – mājsaimniecības;
- *Eurostat* publicē datus ar atsauci uz apsekojuma gadu, CSP – ar atsauci uz ienākumu atskaites periodu (t.i., no apsekojuma gada atņemot vienu gadu, piemēram, 2021. gadā veiktā apsekojuma dati raksturo 2020. gada ienākumus); šis pēdējais aspekts ir ņemts vērā, izstrādājot šo izvērtējumu.

Šajā izvērtējumā, līdzīgi kā citos iepriekš veiktajos izvērtējumos, datu analīze ir balstīta uz CSP aprēķinātajiem rādītājiem, kas ir pamatā rīcībpolitikas veidošanai nacionālajā līmenī, tikai atsevišķos gadījumos izmanto *Eurostat* aprēķinus. Pēdējā gadījumā jau sākotnēji datu atlasē ir ņemtas vērā iepriekš minētās atšķirības, un atlasīti tādi indikatori, kas būtu korekti salīdzināmi ar nacionālo līmeni.

Izmantojot EU-SILC datus, jāņem vērā, ka datu iegūšanas un aprēķināto indikatoru pamats ir izlases veida apsekojums. Tas nozīmē, ka relatīvi nelielu un specifisku grupu rādītāji (mājsaimniecību tipu griezumā kāda reģiona ietvaros u.tml.) no gada uz gadu var svārstīties. Konstatējot datus straujas un nozīmīgas izmaiņas, ieteicams ir rādītāju dinamiku vērtēt vismaz trīs gadu periodā, lai izvairītos no pārsteidzīgiem secinājumiem par rīcībpolitikas rezultātiem un ietekmi uz mērķa grupu situāciju.

Izstrādājot izvērtējumu, izceļami ir divi ierobežojumi, kas izriet no šobrīd pieejamo datu rakstura. Pirmkārt, tie, kuri izriet no relatīvo nabadzības indikatoru lietojuma (pretstatā absolūtajiem nabadzības indikatoriem). Otrkārt, vairāku izvērtējuma ziņojumu garumā turpinās diskusija par lietotajām ekvivalences skalām katra mājsaimniecības locekļa patēriņa daļas noteikšanai.

Vērtējot nabadzības rīcībpolitiku, jānošķir un jāvērtē kā absolūtās, tā relatīvās nabadzības indikatori. Absolūtās nabadzības mērījums balstās uz indivīdu ienākumu salīdzinājumu pret viņa potenciālajiem izdevumiem, ko veido izmaksas par definētu preču un pakalpojumu daudzumu (grozs), kas konkrētā valstī ir apstiprināts kā pietiekams, lai apmierinātu indivīda pamata vajadzības²¹⁶. Latvijā šāds mērījums šī ziņojuma izstrādes laikā netiek veikts, taču groza izstrāde ir veikta “Jaunas metodoloģijas izstrāde iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu groza noteikšanai un tās aprobācija (izmēģinājumsprojekti)” pētījuma ietvaros, sniedzot 2020. gadam atbilstošās mājsaimniecību relatīvo

²¹⁶ Social Policy Research Unit, UNIVERSITY OF YORK (n.d.) “THE MEASUREMENT OF ABSOLUTE POVERTY (E2/SEP/14/2000). FINAL REPORT FOR EUROSTAT”. Pieejams: <https://www.york.ac.uk/inst/spru/research/pdf/AbsolutePoverty.pdf> (skatīts 15.07.2022.)

izdevumu budžeta (MRI budžets) vērtības²¹⁷). Tās gan šobrīd nav salīdzināmas ar datu griezumiem, kādos pieejami CSP aprēķinātie dati par mājsaimniecību ienākumiem, ko MRI budžets tiek sīkāk diferencēts bērnu grupā pēc vecuma. Tā rezultātā nabadzības novērtēšanai Latvijā vēl šobrīd tiek izmantoti relatīvie rādītāji, kas tiek atvasināti no mājsaimniecību vidējā (izteikts kā mediānas mērījums) ienākumu līmeņa valstī, piemēram, minimālais ienākumu līmenis un nabadzības riska sliekšnis. Secināms, nabadzības mērīšana balstās uz turīgāko un mazāk turīgo mājsaimniecību ienākumu salīdzinājumu katra gada ietvaros (lietojot no ienākumu mediānas atvasinātus aprēķinus). Šādi relatīvie rādītāji tiek plaši izmantoti nabadzības un rīcībpolitikas rezultātu mērīšanai, taču to vājais punkts ir rezultātu atkarība no visu iedzīvotāju ienākumu apmēra un tā pieauguma noteiktā laika posmā. Tā rezultātā iespējams, kad kādas mērķa grupas nabadzības risks pieaug situācijā, kurā sabiedrības nabadzīgākās daļas dzīves līmenis objektīvi uzlabojas. Tas tāpēc, ka citām sabiedrības grupām materiālā situācija uzlabojas vēl straujāk. Iespējams arī pretējais efekts – situācija, kad nabadzības risks mazinās, lai arī sabiedrības nabadzīgākās daļas dzīves līmenis krītas. Tas iespējams gadījumā, piemēram, kā 2009.-2010. gada ekonomiskā recesija, kad dzīves līmenis samazinājās visām grupām, tomēr pensijas vecuma cilvēkiem mazāk strauji kā pārējai sabiedrībai. Šie piemēri rāda, ka, pēc būtības, pielietojot relatīvos mērus, sagaidāms, ka noteikta sabiedrības daļa vienmēr atradīsies mazāk labvēlīgā situācijā. Jo plašāka ir ienākumu līmeņa izkliede sabiedrībā (lielāka atšķirība starp trūcīgākajiem un turīgākajiem iedzīvotājiem), kas raksturīgs Latvijas sabiedrībai, vērtējot pēc Džini koeficienta un citiem līdzīgiem rādītājiem, jo lielākā mērā kāda iedzīvotāju daļa būs relatīvi nabadzīgāka.

Kā redzams šajā un iepriekšējos ziņojumā, nabadzības riska pieaugums vai samazinājums kādā iedzīvotāju grupā var būt mainīgs, jo atkarīgs no kopējā ienākumu līmeņa izmaiņām sabiedrībā. Attiecīgi šiem rādītājiem ir ierobežotas iespējas raksturot to iedzīvotāju daudzumu, kas dzīvo absolūtā nabadzībā. Tam līdzvērtīgu mērījumu sniegtu, piemēram, iedzīvotāju finansiālās iespējas salīdzinājums ar MRI budžetu (faktiskajām pirktspējas izmaiņām). Vienlaikus jāatzīst, ka MRI budžets kā mērīstruments saglabājas efektīvs zemas inflācijas apstākļos. Savukārt gadījumos, kad patēriņa preču cenu kāpums ir straujš, noteiktās MRI budžeta vērtības ātri zaudē aktualitāti, un ir nepieciešama to atjaunošana, kas prasa laiku un papildus personāla un finanšu resursus.

Diskusija par lietotajām ekvivalences skalām pievēršas jautājumam, cik lielā mērā adekvāts ir koeficients jeb svars, kas tiek piešķirts katram nākamajam mājsaimniecības loceklim. Izņemot minimālo ienākuma līmeni, iedzīvotāju (mājsaimniecību) ienākumu analīzē šajā un iepriekšējos izvērtējumos tiek izmantoti rādītāji, kuru aprēķināšana atbilstoši ES vienotās statistikas metodikai notiek pēc OECD modificētās ekvivalences skalas principiem. Tā nosaka nabadzības riska sliekšni 60% apmērā no mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas vienam ekvivalentajam patērētājam un piešķirt pirmajam pieaugušajam mājsaimniecībā ekvivalento svaru 1, otrajam un katram nākamajam mājsaimniecības loceklim virs 14 gadu vecuma – 0,5 (patēriņš 50% apmērā no pirmā mājsaimniecības locekļa) un bērniem līdz 14 gadu vecumam – 0,3 (patēriņš 30% apmērā no pirmā

²¹⁷ Sīkāka informācija pieejama: <https://www.lm.gov.lv/lv/majsaimniecibu-relativo-izdevumu-budzeta-mri-budzets-izstrades-metodologija-rezultati> (skatīts 15.07.2022.)

mājsaimniecības locekļa)²¹⁸. Latvijas speciālisti mēdz kritizēt šīs skalas izmantošanu par pārāk zemu koeficientu piešķiršanu bērnu patēriņam, uzskatot, ka šāda skala neatbilst Latvijas mājsaimniecību izdevumu struktūrai. Šīs ekvivalences skalas pielietojuma rezultātā, piemēram, mājsaimniecību ar vairākiem bērniem (īpaši – daudz bērnu ģimeņu gadījumā) gadījumā var rasties labvēlīgāks situācijas vērtējums, t.i., nabadzības riska indekss tiek aprēķināts zemāks, nekā to parādītu materiālā situācija mājsaimniecībā pēc būtības²¹⁹. Vienlaikus divu nestrādājošu pieaugušo mājsaimniecībai (t.sk., divu senioru mājsaimniecībai) iespēja nokļūt zem nabadzības riska sliekšņa matemātiski ir augstāka, salīdzinot ar mājsaimniecībām, kurās ir bērni.

Šeit tomēr jāatceras, ka, ņemot vērā Latvijas situācijas specifiku, minimālā ienākuma līmeņa noteikšanai, sekojot koncepcijā „Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu” (pieņemta un stājās spēkā 30.10.2014.) sniegtajam pamatojumam, tiek izmantota atšķirīga ekvivalences skala. Šajā gadījumā ir noteikts zemāks minimālā ienākuma līmenis, kas ir definēts 40% apmērā no mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas, pārrēķinātas uz ekvivalento patērētāju, piemērojot ekvivalences skalu, atbilstoši kurai pirmajai personai ir piešķirts koeficients 1, katrai nākamajai 0,7 neatkarīgi no vecuma. Tas nozīmē, ka praksē, īstenojot nabadzības mazināšanas politiku, tās veidotāji ievieš situācijai atbilstošākus mērus.

Treškārt, jāņem vērā, ka, lai gan EU-SILC ļauj novērtēt nabadzības indikatorus sabiedrībā kopumā un plaši definējamās sociālās grupās, informāciju par šaurākām specifiskām mērķa grupām, kuras var tikt pakļautas nabadzības riskam (piemēram, etniskās grupas, no ieslodzījuma vietām atbrīvotas personas, personas ar invaliditāti u.tml.), apsekojums neļauj iegūt. Kopumā šādu mērķa grupu situāciju pēta, veicot ES un vietēja līmeņa specifiskas aptaujas, kas Latvijā pēdējo gadu laikā nav īstenotas (izņemot attiecībā uz personām ar invaliditāti²²⁰).

Alternatīvs datu avots par situāciju nabadzības un tās mazināšanas jomā ir administratīvie dati. LM dažādu padotības iestāžu rīcībā uzkrātie administratīvie dati tiek apkopoti LabIS sistēmā. Šī izvērtējuma kontekstā nozīmīgākie ir datu apakšsistēmas ir pašvaldību dati par sniegto sociālo palīdzību (SPOLIS) un VSAA dati par sociālās apdrošināšanas un sociālos pakalpojumus saņēmušajām personām.

Attiecībā uz pašvaldību datiem par sniegto sociālo palīdzību (SPOLIS apakšsistēmu), sniegtās palīdzības analīze dažādu mājsaimniecības tipu griezumā šobrīd ir ierobežota. 2019. gada izvērtējumā tiek ieteikts pašvaldībām izmantot mājsaimniecību klasifikāciju, kas tiek izmantota MRI budžeta vajadzībām, mājsaimniecības iedalot septiņās grupās, kurām katrai ir raksturīga specifiska izdevumu

²¹⁸ CSP, “Ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi”; Ekvivalences skala ir izstrādāta, ņemot vērā, ka ir noteikti pakalpojumi (piemēram, izdevumi par mājokļa īri vai uzturēšanu), izdevumi par kuriem nepieaug proporcionāli personu skaitam mājsaimniecībā.

²¹⁹ Sk. diskusiju arī iepriekšējos ziņojumos, piemēram, Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2020), “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā)”. Pieejams: https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/content/gala_zinojums_4_izvertejums.pdf (skatīts 15.07.2022.).

²²⁰ Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2020). Pētījums “Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām ieviešanas izvērtējums”. Pieejams: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/3249> (skatīts 15.07.2022.).

struktūra. Tās ir: viena darbspējīgā mājsaimniecība, divu darbspējīgo mājsaimniecība, viena pensionāra mājsaimniecība, cita divu pieaugušo mājsaimniecība, trīs un vairāku pieaugušo mājsaimniecība, mājsaimniecības ar vienu bērnu, mājsaimniecības ar diviem un vairāk bērniem²²¹. Tomēr šī izvērtējuma autori, vērtējot līdzšinējās nabadzības rādītāju izmaiņu tendences un rīcībpolitikas attīstības tendences Latvijā, iesaka pievērst lielāku uzmanību ģimeņu ar bērniem gradācijai, nodalot viena vecāka ģimenes ar bērniem, kas, balstoties uz GMI pabalsta saņēmēju situācijas izpēti, ir definējama kā viena no tipiskākajām sociālās palīdzības saņēmēju grupām²²² un ģimenēm ar trīs un vairāk bērniem, attiecībā uz kurām valsts līmenī tiek īstenots papildus atbalsts, kuru plānots nākotnē paplašināt.

Izvērtējuma veicējs izmanto VSAA datu mikro datu līmenī, ievērojot datu apstrādes prasības, kur katra persona ir anonimizēta. SPOLIS dati šobrīd pamatā tiek izmantoti daļēji agregētā formā – apkopoti pašvaldību līmenī, taču LabIS sistēmā tie ir pieejami arī indivīdu līmenī. Tomēr šo datu savienošana līdz šim nav notikusi. Tomēr nākotnē šāda iespēja būtu izskatāma, jo noteiktas mērķa grupas, piemēram, personas ar invaliditāti, ir gan VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas, gan var būt arī pašvaldības sociālās palīdzības saņēmējas. LabIS sistēmas konstrukcijai būtu jāpieļauj iespēju iegūt vienotu pārskatu par palīdzību, kas iegūta no visām apakšsistēmām. Praksē tas līdz šim nav īstenots, jo abu datu apakšsistēmu datiem jābūt savienotiem mikro (personas) līmenī. Tas ir administratīvi sarežģīti un laikietilpīgi, attiecīgi ikgadējā nabadzības novērtējumā nav veikta. Pēdējais šādu vairāku administratīvo datu savienošanas un vienotas analīzes piemērs ir OECD izvērtējums Latvijas aktīvo nodarbinātības pasākumu izvērtējumam²²³.

1.4. Secinājumi par galvenajām tendencēm nabadzības un sociālās atstumtības jomā 2020. gadā

Nozīmīgākie rīcībpolitikas pasākumi, kas īstenoti 2020. gadā ar mērķi ietekmēt iedzīvotāju ienākumus, kā arī mazināt nabadzības un sociālās atstumtības riskus, īpaši īstermiņā Covid-19 pandēmijas ietekmē, tika veikti pamatā sociālās aizsardzības, bērnu un ģimenes, darba, mājokļa, izglītības un veselības aprūpes politikas nozarēs. 2020. gada rīcībpolitikas nabadzības un sociālās atstumtības jomā kontekstu veido divi būtiski procesi. Pirmkārt, Covid-19 pandēmija un tās negatīvo seku mazināšanas nepieciešamība visā sabiedrībā un tās dzīves jomās, kas noteica to, ka lielākā daļa atbalsta pasākumu tika izstrādāti kā terminēti atbalsta pasākumi. Otrkārt, minimālo ienākumu līmeņu atbalsta sistēmas pilnveidošanas process, kurā liela loma 2020. gadā bija vairākiem Satversmes tiesas spriedumiem par minimālo ienākumu līmeņu neatbilstību valsts pamatlikumā noteiktajam, ka Latvijas kā sociāli atbildīgas valsts pienākums ir nodrošināt cilvēka cienīgu dzīves līmeni un iespēju izmantot sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā.

²²¹ SIA “Projektu un kvalitātes vadība” (2022). “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t. sk. padziļināts izvērtējums par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējiem)”. [pieejams izvērtējuma veicējam]

²²² Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2022). “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. padziļināts izvērtējums par GMI saņēmēju iztikšanas stratēģijām)”. Pieejams: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/3246> (skatīts 20.04.2022.)

²²³ OECD (2019). *Connecting People with Jobs. Evaluating Latvia's Active Labour Market Policies*. Paris: OECD.

1.49. tabulā ir apkopoti galvenie 2020. gada rīcībpolitikas pasākumi, kuri ir vērtējami kā atbalsts iedzīvotāju ienākumu palielināšanai (vai arī atvietošanai) un situācijas uzlabošanai un kuri ietekmēja iedzīvotāju ienākumus 2020. gadā, norādot, vai konkrētais pasākums ietekmēja konkrētās mērķa grupas tiešos vai netiešos ienākumus (sk. jēdzienu un terminu skaidrojumu). Ņemot vērā, ka 2020. gadā lielākā daļa pasākumu bija mērķēti īstermiņa atbalstam Covid-19 pandēmijas negatīvās ietekmes uz iedzīvotāju materiālo situāciju mazināšanai, ir norādīta pasākuma ilgstamība, proti, vai konkrētais pasākums vērtējams kā pastāvīgs, jo attiecināms uz pakalpojuma vispārējo kārtību, vai kā īstermiņa pasākums uz noteiktu laika periodu Covid-19 pandēmijas dēļ.

1.53. tabula. Rīcībpolitikas pasākumi nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto mērķa grupu ienākumu palielināšanai (uzturēšanai) un Covid-19 pandēmijas ietekmes uz ienākumu izmaiņām mazināšanai 2020. gadā

Mērķētā atbalsta veids	Mērķa grupas	Ietekme uz ienākumiem	Pastāvīgs vai īstermiņa
GMI līmeņa palielināšana no 53 EUR uz 64 EUR mēnesī	Trūcīgas personas (GMI pabalstu saņēmēji)	Tiešo ienākumu palielināšanās	Pastāvīgs
Minimālās pensijas palielināšana	Vecuma pensijas saņēmēji	Tiešo ienākumu palielināšanās	Pastāvīgs
VSNP noteikšana personām ar invaliditāti un palielināšana personām ar invaliditāti no bērnības	Personas ar invaliditāti	Tiešo ienākumu palielināšanās	Pastāvīgs
Minimālās invaliditātes pensijas palielināšana	Personas ar invaliditāti	Tiešo ienākumu palielināšanās	Pastāvīgs
Slimības pabalstu slima bērna kopšanai izmaksā līdz bērna 18 gadu vecuma sasniegšanai un par ilgāku nepārtrauktu darbnespējas periodu	Ģimenes ar bērniem (strādājoši vecāki)	Tiešo ienākumu palielināšanās	Pastāvīgs
Paplašināts personu loks, kurām var tikt izrakstīta darbnespējas lapa slima bērna kopšanai	Ģimenes ar bērniem (strādājoši vecāki un aprūpētāji)	Tiešo ienākumu palielināšanās	Pastāvīgs
Dīkstāves pabalsts	Strādājošie iedzīvotāji	Tiešo ienākumu samazinājuma kompensēšana	Īstermiņa
Piemaksa pie dīkstāves pabalsta	Ģimenes ar bērniem (strādājoši vecāki)	Tiešo ienākumu samazinājuma kompensēšana	Īstermiņa
Dīkstāves palīdzības pabalsts	Strādājošie iedzīvotāji	Tiešo ienākumu samazinājuma kompensēšana	Īstermiņa
Piemaksa pie dīkstāves palīdzības pabalsta	Ģimenes ar bērniem (strādājoši vecāki)	Tiešo ienākumu samazinājuma kompensēšana	Īstermiņa
Atbalsts par dīkstāvi	Strādājošie iedzīvotāji	Tiešo ienākumu samazinājuma kompensēšana	Īstermiņa

Mērķētā atbalsta veids	Mērķa grupas	Ietekme uz ienākumiem	Pastāvīgs vai īstermiņa
Piemaksa pie atbalsta par dīkstāvi	Ģimenes ar bērniem (strādājoši vecāki)	Tiešo ienākumu samazinājuma kompensēšana	Īstermiņa
Atbalsts algu subsīdijai	Strādājošie iedzīvotāji (nepilna laika)	Tiešo ienākumu samazinājuma kompensēšana	Īstermiņa
Bezdarbnieka palīdzības pabalsts	Bezdarbnieki	Tiešo ienākumu palielināšana	Īstermiņa
Personu loka, kurām ir tiesības uz bezdarbnieka pabalstu, paplašināšana	Bezdarbnieki	Tiešo ienākumu palielināšana	Īstermiņa
Pagarināts periods, kura laikā persona nezaudē bezdarbnieka statusu, būdama periodiski pašnodarbinātas personas vai darba ņēmēja statusā	Bezdarbnieki	Tiešo ienākumu palielināšana	Īstermiņa
Pagarināts algotu pagaidu sabiedrisko darbu veikšanas periods personai no četriem līdz sešiem mēnešiem 12 mēnešu periodā	Bezdarbnieki	Tiešo ienākumu palielināšana	Īstermiņa
Pagarināts periods, līdz kuram darba devēji varēja iesaistīties algu subsīdijas atbalsta pasākumā	Bezdarbnieki Darba devēji	Tiešo ienākumu palielināšana	Īstermiņa
Jaunā speciālista pabalsts	Bezdarbnieki	Tiešo ienākumu palielināšana	Īstermiņa
Slimības pabalsta izmaksa no otrās dienas saslimstības ar Covid-19 gadījumā	Strādājošie iedzīvotāji Darba devēji	Tiešo ienākumu samazinājuma atvietošana	Īstermiņa
Slimības pabalsta izmaksa no pirmās dienas saslimstības ar Covid-19 gadījumā	Strādājošie iedzīvotāji Darba devēji	Tiešo ienākumu samazinājuma atvietošana	Īstermiņa
Slimības pabalsts par darbspēju sakarā ar elpošanas sistēmas saslimšanu līdz trešajai dienai	Strādājošie iedzīvotāji Darba devēji	Tiešo ienākumu atvietošana	Īstermiņa
Slimības palīdzības pabalsts	Ģimenes ar bērniem (strādājoši vecāki)	Tiešo ienākumu samazinājuma kompensēšana	Īstermiņa
Pabalsts krīzes situācijā Covid-19 pandēmijas apstākļos	Iedzīvotāji, kuriem bija finansiālas grūtības nodrošināt pamatvajadzības	Tiešo un netiešo ienākumu palielināšana	Īstermiņa
Piemaksa pie pabalsta krīzes situācijā Covid-19 pandēmijas apstākļos	Ģimenes ar bērniem krīzes situācijā	Tiešo ienākumu palielināšanās	Īstermiņa

Mērķētā atbalsta veids	Mērķa grupas	Ietekme uz ienākumiem	Pastāvīgs vai īstermiņa
Labvēlīgāki nosacījumi maternitātes, paternitātes un vecāku pabalsta piešķiršanas kārtībā	Ģimenes ar bērniem	Tiešo ienākumu palielināšanās	Pastāvīgs
Bērna kopšanas pabalsta palielināšana ārkārtas situācijā	Ģimenes ar bērniem	Tiešo ienākumu palielināšanās	Īstermiņa
Pabalsta audžuģimenei bērna uzturam palielināšana ārkārtas situācijā	Ģimenes ar bērniem	Tiešo ienākumu palielināšanās	Īstermiņa
Vienreizēja piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu ar invaliditāti	Ģimenes ar bērniem	Tiešo ienākumu palielināšanās	Īstermiņa
Vecāku pabalsta izmaksas turpinājums ārkārtas situācijā	Ģimenes ar bērniem	Tiešo ienākumu palielināšanās	Īstermiņa
Valsts garantijas mājokļa iegādei nosacījumu uzlabojumi ģimenēm ar bērniem	Ģimenes ar bērniem	Ietekme uz netiešajiem ienākumiem	Pastāvīgs
Mājokļu programmas "Balsts" ieviešana daudzbērnu ģimenēm	Ģimenes ar bērniem	Ietekme uz netiešajiem ienākumiem	Pastāvīgs
Ar IIN maksimālā neapliekamā minimuma palielināšana	Iedzīvotāji (IIN maksātāji)	Tiešo ienākumu palielināšanās (ar nosacījumiem)	Pastāvīgs
Ar IIN neapliekamā diferencētā minimuma apmēra robežu izmaiņas	Iedzīvotāji (IIN maksātāji)	Tiešo ienākumu palielināšanās (ar nosacījumiem)	Pastāvīgs
Ar IIN neapliekamā minimuma palielināšana pensionāriem	Pensionāri	Tiešo ienākumu palielināšanās	Pastāvīgs
IIN atviegrojuma apmēra par apgādībā esošu personu palielināšana	Ģimenes ar bērniem/ apgādājamajiem Bērni	Tiešo ienākumu palielināšanās (ar nosacījumiem)	Pastāvīgs
Pacienta līdzmaksājuma samazinājums iedzīvotājiem pēc 65 gadiem	Seniori	Ietekme uz netiešajiem ienākumiem	Pastāvīgs
Valsts apmaksāti veselības aprūpes pakalpojumi saslimšanas ar Covid-19 gadījumos	Iedzīvotāji (piederība dažādām sociālajām grupām)	Ietekme uz netiešajiem ienākumiem	Īstermiņa
Bezmaksas ģimenes ārstu konsultācijas ārkārtas situācijā	Iedzīvotāji (piederība dažādām sociālajām grupām)	Ietekme uz netiešajiem ienākumiem	Īstermiņa
Minimālo mēneša stipendiju paaugstināšana ārkārtas situācijā	Studējošie	Tiešo ienākumu palielināšanās	Īstermiņa
Stipendija Covid-19 radīto ekonomisko seku mazināšanai	Studējošie	Tiešo ienākumu palielināšanās	Īstermiņa

Kopumā no visiem 1.53. tabulā iekļautajiem mērķētā atbalsta pasākumiem divas trešdaļas (27 no 41 pasākumiem) ir bijuši īstenoti kā **īstermiņa pasākumi Covid-19 pandēmijas negatīvo seku uz iedzīvotāju materiālo situāciju mazināšanai**. Kaut arī tie nodrošināja dažādām sociālekonomiskajām grupām atbalstu ienākumu samazināšanās un/vai ienākumu gūšanas zaudēšanas gadījumos, tādējādi mazinot arī nabadzības risku palielināšanos, tie nav uzskatāmi par mērķētu atbalstu šī izvērtējuma metodoloģijas izpratnē – nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības mazināšanai kopumā. Īstenotie īstermiņa pasākumi, t.sk. izmaiņas iepriekš esošu sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu piešķiršanas un sniegšanas kārtībā, nav kļuvuši kā pastāvīgi atbalsta pasākumi.

Izvērtējot rīcībpolitikas pasākumus no **mērķa grupu** perspektīvas, jāsecina, ka **pastāvīgās izmaiņas (pasākumi) tika mērķētas uz tādām nabadzības un sociālās atstumtības grupām kā trūcīgas personas, personas ar invaliditāti, pensionāri un ģimenes ar bērniem**. Covid-19 pandēmijas seku mazināšanas īstermiņa pasākumi lielākā mērā tika vērsti tieši uz **nodarbinātajiem iedzīvotājiem, ģimenēm ar bērniem un bezdarbniekiem**. Būtiski uzsvērt, ka atbalsta pasākumi Covid-19 ietekmes mazināšanai uz iedzīvotāju materiālo situāciju aptvēra gan darbiniekus, gan pašnodarbinātos, gan citas nestandarta nodarbinātības formas. Tas nozīmē, ka ārkārtas situācijas apstākļos valsts sniegtais atbalsts netika ierobežots iedzīvotājiem atkarībā no nodarbinātības veida (nodokļa režīma), veiktajām VSAOI un pilnvērtīgas iesaistes darba tirgū pirms pandēmijas periodā.

Covid-19 pandēmijas seku mazināšanas pasākumi, kas tika izstrādāti un īstenoti kā krīzes risinājumi, zināmā mērā **atklāja trūkumus sociālās aizsardzības sistēmā**, jo pastāvošie atbalsta instrumenti nebija pietiekami atbalsta sniegšanai bezprecedenta situācijā. Pirmkārt, izgaismojās trūkumi bezdarba apdrošināšanas jomā saistībā ar nošķirtu regulējumu sociālās apdrošināšanas gadījumos dažādām nodarbināto grupām – darba ņēmējiem, pašnodarbinātām personām, patentmaksātājiem. Krīzes risinājumu ietvaros tika gan paplašināts personu loks, kurām ir tiesības uz bezdarbnieka pabalstu, gan pakāpeniski tika radīti vienoti atbalsta pasākumi visām nodarbināto grupām neatkarīgi no nodokļu režīma, kurā tās bija nodarbinātas, piemēram, atbalsts par dīkstāvi, piemaksas pie dīkstāves pabalsta, dīkstāves palīdzības pabalsta, atbalsta par dīkstāvi. Aktualizējās arī problēma, ka personām bez sociālās apdrošināšanas stāža (jaunieši) faktiski nav pieejams atbalsts bezdarba un darba meklēšanas periodā. Šīs problēmas īstermiņa risinājums bija jaunā speciālista pabalsta ieviešana, kura mērķis, protams, bija ne tikai šīs mērķa grupas ienākumu nodrošināšana, bet arī jauno speciālistu emigrācijas risku samazināšana. Jāuzsver, ka bezdarbnieki bija tā grupa, kuras nabadzības risks 2020. gadā samazinājās vislielākā apmērā – vīriešiem par 5,4 procentpunktiem, sasniedzot 49,9%, un sievietēm par 4,5 procentpunktiem, sasniedzot 44,5%. Ņemot vērā kopējā nabadzības riska rādītāja izmaiņas dažādās sociālajās grupās, secināms, ka pastiprinātais atbalsts Covid-19 pandēmijas apstākļos bezdarbniekiem ir rezultējies ar redzamu šīs grupas situācijas uzlabošanos 2020. gadā.

Otrkārt, Covid-19 krīze apstiprināja daļas gan valsts sociālo pabalstu, gan sociālās apdrošināšanas pabalstu **apmēra neatbilstību to saņēmēju reālajām vajadzībām**. Bezdarbnieka palīdzības pabalsta ieviešana 180 EUR apmērā, kas, no vienas puses, bija mērķēts atbalsts bezdarbniekiem situācijā, kad ir objektīvas grūtības atrast darbu, no otras puses, parādīja, ka zemākie bezdarbnieka pabalsta līmeņi²²⁴

²²⁴ 2019. gada jūlijā vidējais bezdarbnieka pabalsts bija 326,02 EUR, zemākais pabalsts bija 8,26 EUR mēnesī, bet augstākais - 3096,99 EUR mēnesī; 54,4% bezdarbnieku pabalsts bija no 200,01 EUR līdz 500,00 EUR. Tādējādi

faktiski ir neatbilstoši pamatvajadzību nodrošināšanai darba zaudēšanas gadījumā un minimālais apmērs, kas personai būtu nepieciešams iztikšanai, ir 180 EUR. Šādā apmērā tika noteikts arī dīkstāves palīdzības pabalsts. Par pabalstu apmēru neatbilstību to saņēmēju vajadzībām, īpaši ģimeņu ar bērniem mērķa grupai, liecināja dažādās piemaksas par bērniem – piemaksa pie dīkstāves pabalsta, dīkstāves palīdzības pabalsta, atbalsta par dīkstāvi, piemaksa pie pabalsta krīzes situācijā Covid-19 pandēmijas apstākļos, vienreizēja piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu ar invaliditāti. Šie pasākumi iekļaujas īpašajā atbalsta paketē, kas Covid-19 pandēmijas negatīvo seku mazināšanai tika mērķēts ģimeņu ar bērniem materiālās situācijas *status quo* saglabāšanai. Bez minētajām piemaksām, tika ieviests arī vecāku pabalsta turpinājums, tika palielināts bērna kopšanas pabalsts, pabalsts audžuģimenei bērna uzturam, kas vispārējā kārtībā 2020. gadā tika noteikts kā konstanta summa atbilstoši 2019. gada līmenim. Covid-19 krīzes situācija parādīja, ka tādā apmērā tas pēc būtības nav atbilstošs šādu ģimeņu vajadzībām.

Treškārt, Covid-19 pandēmijas seku mazināšanas atbalsta pasākumu izstrāde un īstenošana aktualizēja arī **vienotas minimālo ienākumu mērauklas trūkumu**, atbilstoši kurai noteikt gan pastāvīgo, gan krīzes situācijās nepieciešamo atbalsta veidu apmēru. Šāda vienota rādītāja trūkums radīja grūtības politikas veidotājiem vienoties par vairāku atbalsta veidu apmēru, t.sk. dīkstāves pabalstu, dīkstāves palīdzības pabalstu, bezdarbnieka palīdzības pabalstu, kā rezultātā ieilga lēmumu pieņemšana, bija nepieciešami vairākkārtēji tiesību normu grozījumi. Attiecībā uz pēdējo jāņem vērā, ka Covid-19 pandēmijas apstākļi, kā jau iepriekš minēts, bija bezprecedenta apstākļi, kuros sociālā aizsardzība kļuva aktuāla lielākajai daļai valsts iedzīvotāju un likumdevējam bija jāpieņem lēmumi pēc iespējas īsākos termiņos.

Apkopotie VSAA dati un Valsts kontroles revīzijas ziņojumos konstatētais liecina, ka **Covid-19 pandēmijas seku mazināšanai mērķētos pasākumus iedzīvotājiem izmantoja būtiski mazāks cilvēku skaits, nekā sākotnēji plānotais**. Viens no iespējamiem skaidrojumiem ir šo atbalsta pasākumu saņemšanas kritēriju un kārtības mainīgums, kuram varēja būt grūti izsekot atbalsta potenciālajiem saņēmējiem. Otrs iespējama iemesls ir atbalsta pieprasīšanas un saņemšanas administratīvā procedūra, kas, piemēram, slimības palīdzības pabalsta gadījumā vecākiem bija ar augstu administratīvo slogu (nepieciešamība pēc izziņas no izglītības iestādes, izziņas no darba devēja un iesniegums par pabalsta pieprasīšanu). Vienlaikus jānorāda, ka vairāku izmaiņu mērķis bija tieši atvieglot administratīvās procedūras jau iepriekš pastāvējušo sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības saņemšanai, nodrošinot to nepārtrauktu pieejamību.

Neraugoties uz to, ka no 01.01.2020. tika paaugstināts GMI līmenis, minimālā vecuma un invaliditātes pensija, tika noteikts VSNP personām ar invaliditāti un paaugstināts VSNP personām ar invaliditāti no bērnības, to apmērs joprojām neatbilda šo atbalsta veidu saņēmēju vajadzībām un nesekmēja kopējās situācijas uzlabošanai. To apstiprina gan ienākumu nevienlīdzības vispārējo rādītāju palielināšanās 2020. gadā, gan pieņemtie Satversmes tiesas spriedumi lietās, kas tika ierosinātas 2019. un 2020. gadā pēc Latvijas Republikas Tiesībsarga biroja pieteikumiem. Rezultātā, 2020. gada beigās tika noteikti

bezdarbnieka pabalsta apmērs svārstās no 2 % līdz 720,2 % no valstī noteiktās minimālās algas (minimālā alga 2019. gadā bija EUR 430). Avots: Dārziņa, L. (25.09.2021.). Bezdarbnieka pabalsts un rosinātās izmaiņas. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/308619-bezdarbnieka-pabalsts-un-rosinatas-izmainas-2019> (sk. 04.06.2022.).

jauni minimālo ienākumu sliekšņi un apmēri no 01.01.2021., kas ir **vērtējami kā 2020. gada rīcībpolitikas veidošanas rezultāts ienākumu nevienlīdzības, nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai.**

Izvērtējot 2020. gada rīcībpolitikas pasākumus ar mērķi uzlabot **senioru ienākumu līmeni un dzīves situāciju**, secināms, ka, neraugoties uz īstenotajiem pasākumiem, kuriem bija tieša ietekme uz vecuma pensijas saņēmēju ienākumiem – minimālās vecuma pensijas palielinājums, pensiju indeksācija, pensionāra neapliekamā minimuma palielināšana, piemaksas pie pensijas palielinājums par katru nostrādāto gadu, pacienta līdzmaksājuma samazinājumus par valsts apmaksātajiem veselības aprūpes pakalpojumiem, **pensionāru nabadzības riska rādītājiem 2020. gadā saglabājās tendence pieaugt, minimālās pensijas apmērs saglabājās kritiski zems.** Tas nozīmē, ka 2020. gadā īstenoto pasākumu ietekme kopējo ekonomisko un sociālo procesu kontekstā joprojām bija nepietiekama, lai uzturētu un palielinātu vienas no visaugstākajam nabadzības riskam pakļautās grupas – vecuma pensionāru – ienākumus un uzlabotu viņu dzīves situāciju.

2020. gadā **vairāki tiesību normu grozījumi, kas attiecās uz ģimenēm ar bērniem, tika pieņemti bez pozitīvas ietekmes uz šīs mērķa grupas tiešajiem ienākumiem.** Tas attiecas uz tādiem pastāvīgiem atbalsta veidiem kā minimālo uzturlīdzekļu apmērs bērniem, pabalsts aizbildnībā esoša bērna uzturēšanai, bērna adopcijas pabalsts un pabalsts audžuģimenei. Pretēji iepriekšējai sistēmai, kas paredzēja šo atbalsta veidu izmaiņu sinhronizāciju ar izmaiņām minimālās darba algas apmērā, 2020. gadā fiskālo apsvērumu dēļ tika pieņemti lēmumi tos saglabāt iepriekšējā gada apmērā, nosakot kā konstantu summu. Izvērtējot šo pasākumu ietekmi uz ģimeņu ar bērniem ienākumu un nabadzības rādītājiem, jāņem vērā, ka 2020. gadā tika īstenoti virkne īstermiņa atbalsta pasākumu šai mērķa grupai ārkārtas situācijas seku mazināšanai. Pateicoties kompleksajiem pasākumiem 2020. gadā, ģimeņu ar bērniem nabadzības riska rādītājs ir saglabājies 2019. gada līmenī vai mainījies nelielā apmērā (+/- 2 procentpunktu robežās).

2020. gadā turpinājās jau 2018. gadā uzsāktās **nodokļu reformas aktivitātes**, kā rezultātā tika palielināts maksimālais ar IIN neapliekamais minimums un mainītas diferencētā neapliekamā minimuma piemērošanas ienākumu robežas, palielināts pensijas neapliekamais minimums un atvieglojums par apgādībā esošu personu. Kopumā šīs izmaiņas vērtējamas kā iedzīvotāju, t.sk. ģimeņu ar bērniem, kurās vecāki strādā algotu darbu, tiešos ienākumus pozitīvi ietekmējošs rīcībpolitikas pasākums, lai gan šī ietekme nav viennozīmīgi attiecināma uz visiem gadījumiem un ir atkarīga no ienākumu apmēra. Kaut arī diferencētais neapliekamais minimums vislielāko ieguvumu sniedza tieši personām, kuru ienākumi 2020. gadā bija līdz 600 EUR, vienlaikus zemo algu saņēmējiem ar apgādājamiem varēja veidoties situācijas, kurās nebija iespējams pilnā apmērā izmantot gan atvieglojumus par apgādībā esošām personām, gan veidoties negatīvais ienākumu neapliekamais minimums.

1.5. Galvenās problēmas un ieteikumi to risinājumiem nabadzības un sociālās atstumtības jomā

Šajā sadaļā apkopotas nabadzības un sociālās atstumtības rīcībpolitikai risināmās problēmas, kas izriet no izvērtējuma rezultātiem. Daļai no zemāk tabulā dotajām problēmām ir ilgtermiņa raksturs, t.i., tās ir konstatētas, aprakstītas un diskutētas ar ekspertiem 2015.-2019. gada nabadzības rīcībpolitikas izvērtējuma ziņojumos. Tāpat ieteikumu izstrādē būtiska vērība ir veltīta tam, lai rekomendācijas stiprinātu rīcībpolitikas mērķus un to īstenošanu turpmākajos gados. Šim nolūkam secinājumu un ieteikumu sadaļā ir integrētas gan iepriekšējos izvērtējumos sniegtās rekomendācijas, gan politikas veidotāju ieceres, kas šī ziņojuma izstrādes laikā ir pieejamas informatīvo ziņojumu u.c. līdzvērtīgu dokumentu veidā un ziņojuma izstrādes laikā ir izskatītas vai tuvākajā laikā tiks izskatītas valdībā.

Problēma #1	Nepieciešams konsekventi īstenot LM izstrādātos rīcībpolitikas pasākumus minimālo ienākumu līmeņu pārskatīšanai un paaugstināšanai; līdzšinējā valdības politika rada bažas, ka šie plāni tiks ievēroti
Problēmas izvērsts raksturojums un ieteikumi problēmas risinājumam	<p>Vairākos nabadzības un sociālās atstumtības rīcībpolitikas izvērtējumos secināts, ka 2015. – 2020. gadā nav pilnā mērā bijuši īstenoti LM izstrādāti rīcībpolitikas pasākumi, kas vērsti uz savlaicīgu un adekvātu minimālo ienākumu līmeņu pārskatīšanai. Šādu situāciju konstatēja un 2020. gadā Satversmes tiesā ar prasību vērsās arī Tiesībsargs “Par Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr.913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” 2.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam”. Satversmes tiesas pieņemtā sprieduma, ka garantēto minimālo ienākumu līmenis neatbilst Satversmei un ka tas zaudē spēku 2021. gada 1. janvārī, rezultātā likumdevējam bija jāpieņem jauni noteikumi. Lai izpildīto Satversmes tiesas spriedumu, LM izstrādāja minimālo ienākumu atbalsta sistēmas parametru noteikšanas kritērijus, kārtību un metodi, kā arī pārskatīšanas kārtību, ņemot vērā valsts ekonomikas attīstību. Tā šobrīd ir definēta arī vidēja termiņa dokumentā “Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2022.-2024.gadam”. Tomēr, 2020. gada otrajā pusē izstrādājot jaunās tiesību aktu redakcijas, attiecīgajos sociālās aizsardzības jomu regulējošos likumos tika noteikta nevis minimālo ienākumu sliekšņu aprēķināšanas metode, bet apmēri absolūtā izteiksmē, kuri izriet no šīs metodes, to aprakstot tikai attiecīgā normatīvā akta projekta anotācijā. Tas, savukārt, rada bažas, ka likumos minētas summas netiks savlaicīgi pārskatītas, t.i., atkārtosies situācija, ka minimālie ienākumu sliekšņi nav atbilstoši valsts sociāli ekonomiskajai situācijai.</p> <p>Lai precizētu šīs normas, t.i., noteikti sasaisti ar relatīvajiem, nevis absolūtajiem rādītājiem, LM ir izstrādājusi un izvērtējuma izstrādes laikā saskaņošanā bija piecu tiesību aktu grozījumu projekti: Grozījums likumā „Par sociālo drošību” (22-TA-2078), “Grozījumi likumā „Par valsts pensijām”” (22-TA-2050), Grozījumi likumā “Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām” (22-TA-2048), Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā (22-TA-2016), Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības</p>

	<p>likumā (22-TA-2170). Būtiski, ka Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā (22-TA-2170) paredz izteikt likuma 33. pantu būtiski jautā redakcijā, proti, piesaistot minimālos ienākumu sliekšņus sociālās palīdzības sniegšanai procentuālā apmērā no CSP pārskata gadā publicētās minimālo ienākumu mediānas uz vienu ekvivalento patērētāju un nosakot noteiktu procentuālo apmēru GMI sliekšnim, trūcīgas mājsaimniecības ienākumu sliekšnim un maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšnim (t.sk., piemērojot koeficientus pirmajai vai vienīgajai un pārējām personām mājsaimniecībā. Turklāt, lai mazinātu slogu pašvaldību budžetiem, ko varētu radīt pie minimālo ienākumu sliekšņiem piesaistīto pabalstu izmaksa, Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā paredz ieviest valsts mērķdotāciju pašvaldībām 50% apmērā no faktiskajiem izdevumiem GMI pabalsta un mājokļa pabalsta izmaksu nodrošināšanai²²⁵. Pārējos tiesību aktu grozījumu projektos ir paredzēts atbilstoši pārskatīt citus sociālās apdrošināšanas maksājumus. Svarīgi, lai likumdevējs pieņem izstrādātos grozījumus ieteiktajā redakcijā, kas liktu nozīmīgu pamatu savlaicīgas nabadzības samazināšanas politikas īstenošanai nākotnē.</p>
<p>Problēma #2</p>	<p>Nepieciešamība īstenot sistemātisku un preventīvu atbalsta politiku nabadzības un sociālās atstumtības riska grupām jomās, kurās iespējams savlaicīgi konstatēt būtisku resursu cenu kāpumu, t.sk., energoresursu jomā 2022. gada rudenī</p>
<p>Problēmas izvērsts raksturojums un ieteikumi problēmas risinājumam</p>	<p>Nabadzības un sociālās atstumtības rīcībpolitikas izvērtējumi ir parādījuši, ka nozīmīgas tās mērķa grupas ir pensijas vecuma personas, personas ar invaliditāti un ģimenes ar vairākiem bērniem, kuru nabadzības risks gadiem saglabājas augsts. Tā rezultātā ir jādomā par sistemātisku atbalsta politiku, sevišķi preventīvi – apstākļos, kur iespējams savlaicīgi konstatēt mājsaimniecībai būtisku resursu cenu kāpumu. Šī izvērtējuma izstrādes brīdī, ņemot vērā ģeopolitisko situāciju, ir sagaidāms energoresursu cenu kāpums 2022. gada rudenī, kas atsauksies arī uz apkures izmaksām 2022./2023. gada ziemas periodā. Attiecīgi valdībai ieteicams savlaicīgi plānot šīm mērķa grupas vajadzībām atbilstošu atbalsta politiku, ņemot vērā, ka tās izskatīšana valdībā aizņem laiku.</p> <p>Šī izvērtējuma sagatavošanas laikā LM bija veikusi virkni aktivitāšu, kas atbilst ierosinājumam: (1) LM sagatavoja un 21.06.2022. MK izskatīja un pieņēma informatīvo ziņojumu “Par atbalsta pasākumiem energoresursu cenu un vispārējās inflācijas pieauguma ietekmes mazināšanai mazaizsargātajām iedzīvotāju grupām”²²⁶; (2) 11.08.2022. Saeima pieņēma Grozījumus Energoresursu cenu ārkārtēja pieauguma samazinājuma pasākumu likumā²²⁷,</p>

²²⁵ Ar grozījumu projektu iespējams iepazīties šeit: <https://tapportals.mk.gov.lv/structuralizer/data/nodes/fae95ceb-7c35-450b-b93a-64f19e2be939/preview> (skatīts 22.07.2022.)

²²⁶ Ar informatīvo ziņojumu iespējams iepazīties šeit: https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/6d249fc1-fe60-4922-b7c6-1084401bfe13 (skatīts 22.07.2022.)

²²⁷ Skatīt <https://likumi.lv/ta/id/334771-grozijumi-energoresursu-cenu-arkarteja-pieauguma-samazinajuma-pasakumu-likuma> (skatīts 26.08.2022.)

	<p>kuri stājās spēkā 13.08.2022. Atbalsts tiks sniegts iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem, senioriem, personām ar invaliditāti, apgādnieku zaudējušiem un ģimenēm, kurās ir bērns ar invaliditāti. Šobrīd, 2022./2023. gada ziemas sezonā ir plānota: (1) mājokļa pabalsta pieejamības paplašināšana laika posmā no 01.10.2022. līdz 30.04.2023., paaugstinot koeficientu mājokļa pabalsta apmēra aprēķinam, kā rezultātā pieaugs atbalstu saņēmušo personu loks; tiks veikts (2) ikmēneša maksājums laika posmā no 01.11.2022. līdz 31.05.2023. atkarībā no pensijas apmēra – to saņems seniori, personas ar invaliditāti un apgādnieku zaudējušie; (3) ģimenes, kuras saņem piemaksu pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu ar invaliditāti, laikā no 01.11.2022. līdz 31.05.2023. saņems 30 eiro mēnesī bez ienākumu izvērtējuma; (4) tām mājsaimniecībām, kuras apkurei izmanto elektroenerģiju, pārsniedzot noteiktu patēriņa sliekšni, valsts kompensēs 50% no elektroenerģijas cenas; (5) mājsaimniecībām, kuras apkurei izmanto dabasgāzi, kompensācijas apmērs tiks noteikts, balstoties uz starpību starp nākamās apkures sezonas dabasgāzes cenu un pagājušās apkures sezonas dabasgāzes cenu. Minētie atbalsta veidi ir būtiski, lai kompensētu potenciālo izmaksu pieaugumu, kas nestu iedzīvotāju pirkjspējas samazināšanos.</p> <p>Ņemot vērā grūtības prognozēt situāciju nākamajos gados, politikas veidotājiem nepieciešams sekot situācijas izmaiņu prognozēm, lai savlaicīgi piedāvātu papildu risinājumus gadījumos, ja prognozes rādīs tādu nepieciešamību.</p>
<p>Problēma #3</p>	<p>Saglabājas augsts pensijas vecumu sasniegušo iedzīvotāju, īpaši, vientuļo pensionāru, nabadzības riska līmenis: īstenoto rīcībpolitikas pasākumu kopums nav bijis pietiekams šīs grupas dzīves situācijas uzlabošanai</p>
<p>Problēmas izvērstis raksturojums un ieteikumi problēmas risinājumam</p>	<p>2020. gadā nabadzības riska indekss vienas personas mājsaimniecībām, kurās dzīvo pensijas vecuma personas (65 un vairāk gadu vecumā), bija 73,6%. Savukārt divu pieaugušo personu bez apgādībā esošiem bērniem mājsaimniecībā, kur vismaz viens ir vecumā 65 gadi un vecāks, nabadzības risks ir būtiski zemāks – 31,8%. Tādējādi redzams, ka dzīvošana plašākā mājsaimniecībā mazina pensijas vecuma personu nabadzības risku.</p> <p>Kā konstatēts iepriekšējos izvērtējumos, nepieciešamība risināt situācijas, kad dažādu iemeslu dēļ vecuma pensiju saņēmēju ienākumi ir zemi un atrodas zem nabadzības sliekšņa, Latvijā saglabāsies ilgāku laika posmu. Šīs problēmas risināšanai ir nepieciešami kompleksi pasākumi, kur tiešo ienākumu (piemēram, pensijas) paaugstināšana ir kombinēta ar dažādiem netiešos ienākumus paaugstinājošiem vai izdevumu slogu samazinošiem instrumentiem mājokļa, transporta un veselības aprūpes jomā.</p> <p>Kā redzams šī izvērtējuma 2. daļā, nozīmīgs atbalsts, vērtējot pēc dažādu maznodrošināto mājsaimniecību tipu aptveres (īpatsvara), pensijas vecuma personām ar zemiem ienākumiem (maznodrošinātām personām) ir pašvaldību izmaksātie mājokļa un veselības aprūpes pabalsti, kas vienlaikus ir nozīmīgas šo personu grupu izmaksu pozīcijas (pamatvajadzības). Pašvaldības atbalsts vērtējams kā būtisks, raugoties no pabalstu saņēmēju skaita viedokļa (sk. pabalstu saņēmušo mājsaimniecību skaitu tās tipu griezumā 2.4.1. nodaļā,</p>

	<p>mājokļa pabalsta aprakstu 2.3.5. un pašvaldību piešķirtā veselības aprūpes pabalsta aprakstu 2.3.4. nodaļā, sociālo darbinieku viedokli par šo atbalsta veidu nozīmi 2.5.3. nodaļā un secinājumus par maznodrošinātajām personām sniegtā atbalsta efektivitāti 2.6. nodaļā). Vienlaikus pastāv arī šķēršļi saņemt pašvaldību sniegto atbalstu visiem iedzīvotājiem, kuru ienākumi atbilst trūcīgas vai maznodrošinātas personas statusam, daļu no kuriem novērst palīdz pašvaldību sociālie darbinieki, bet daļā gadījumu nepieciešams politikas veidotāju atbalsts nacionālajā līmenī (sk. sīkāk otro sadaļu).</p>
Problēma #4	Saglabājas mainīgi augsts nabadzības risks viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecībās
<p>Problēmas izvērstis raksturojums un ieteikumi problēmas risinājumam</p>	<p>Viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecībās nabadzības riska indekss 2020. gadā bija 37,4%, kas visu mājsaimniecību ar bērniem grupā ir visaugstākais rādītājs. Vienlaikus, aplūkojot nabadzības riska indeksa izmaiņas šajā mājsaimniecības tipā ilgākā laika perspektīvā, redzams, ka nabadzības risks ir bijis svārstīgs, piemēram, kopš 2018. gada pieaudzis par 11,2 procentpunktiem, pirms tam, salīdzinot 2017. un 2018. gadu – samazinājies par 6,4 procentpunktiem. Šādai situācijai var būt divi iemesli, no pirmais ir saistīts ar īstenotās nabadzības rīcībpolitikas pasākumiem un to piemērotību šīs konkrētās grupas situācijai. Otrs iemesls izriet tīri no nabadzības riska aprēķināšanas metodes un rīcības politikas uzraudzīšanai lietotajiem indikatoriem kopumā.</p> <p>Runājot par pirmo problēmas iemeslu, būtiski ir tas, ka viena pieaugušā ar bērniem ienākumus mazākā apmērā ietekmē rīcībpolitikas pasākumi, kas vērsti uz iedzīvotāju tiešo ienākumu palielināšanu vai ienākumu nevienlīdzības mazināšanu. Piemēram, minimālās algas izmaiņu ietekmes analīze uz dažādiem mājsaimniecību tipiem parādīja, ka vienas personas mājsaimniecību ar apgādājamo ienākumus šāds rīcībpolitikas pasākums ietekmē mazākā mērā kā citas mājsaimniecības. Piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta neattiecas uz tām vienas personas mājsaimniecībām, kuru apgādībā ir tikai viens bērns.</p> <p>Līdz ar to, domājot par turpmākajiem pasākumiem, kas ir vērsti uz šīs mērķa grupas tiešo un netiešo ienākumu palielināšanu, ieteicams būtu padziļināti pētīt šīs mājsaimniecību grupas kompozīciju (bērnu skaitu, pieaugušā mājsaimniecības locekļa veselības stāvokli, izglītību un nodarbinātību), lai saprastu, kuri instrumenti ir piemērotākie nabadzības un sociālās atstumtības riska mazināšanai.</p> <p>Runājot ar otro problēmas iemeslu, jāņem vērā, ka šī mērķa grupa ir to starpā, kuras situācijas izvērtēšanai būtu ieteicams lietot arī MRI budžetu (sk. zemāk Problēmu # 6 un tās aprakstu), lai izvērtētu, cik lielā mērā augstais nabadzības riska rādītājs izriet no nabadzības riska mērījumā izmantotā rādītāja noteikšanas metodikas. MRI budžets ļautu precīzāk noteikt, cik lielam mājsaimniecību skaitam pietrūkst minimāli nepieciešamo resursu.</p>
Problēma #5	Saglabājas augsts nabadzības riskam pakļauto personu ar invaliditāti īpatsvars trūcīgo personu vidū; nabadzības riska tendenču analīze apliecina nepieciešamību veicināt personu ar invaliditāti nodarbinātību

<p>Problēmas izvērst raksturojums un ieteikumi problēmas risinājumam</p>	<p>VSAA datu analīze rāda, ka, ja personu ar invaliditāti ienākumus veido tikai sociālie transferti, 2020. gadā nabadzības riskam pakļautas bija 79,6% mērķa grupas pārstāvju. Ieskaitot ienākumus arī no nodarbinātības un saimnieciskās darbības, vidēji nabadzības riskam ir pakļauti 61,6% personu ar invaliditāti, kas rāda, ka iesaistīšanās nodarbinātībā būtiski samazina nabadzības risku. Nodarbinātība ir efektīvs līdzeklis, lai mazinātu nabadzības risku personām ar III invaliditātes grupu, taču vislielākās grūtības rodas personām ar II invaliditātes grupu – kā sociālie transferti, tā iesaistīšanās nodarbinātībā ir relatīvi zema, sevišķi personām ar psihiskiem vai uzvedības traucējumiem.</p> <p>Minētie secinājumi liecina, ka arī nākotnē, domājot par nabadzības riska samazināšanu personām ar invaliditāti, nepieciešams paplašināt atbalsta pasākumu klāstu un to efektivitāti personu ar invaliditāti nodarbinātības veicināšanai. 2021. gadā Labklājības ministrija ir izstrādājusi un valdība īstenojusi virkni tiesību aktu grozījumu šī mērķa sasniegšanai, un NVA piedāvā virkni pasākumu, lai atvieglotu personu ar invaliditāti darbā iekārtošanos (piemēram, subsidētā darbavieta un atbalsta persona darba attiecību uzsākšanai). Kopš 2017. gada NVA mērķtiecīgi rīko atvērto durvju dienas, kurās darba meklētājiem ar invaliditāti ir iespēja apmeklēt uzņēmumus, organizācijas vai iestādes, lai gūtu praktisku priekšstatu par darba procesu un uzzinātu par darba piedāvājumiem. 2021. gadā tika veikti arī Darba likuma grozījumi – izslēgta 109. panta otrā daļa, kas darba devējam liedza atlaist darbinieku ar invaliditāti, likuma 101. panta pirmajā daļā noteiktajās situācijās. Atbilstoši publiskā telpā pieejamajai informācijai darba devēji bieži atsaucās uz šo normu kā personu ar invaliditāti nodarbinātību kavējošu. Līdz ar to redzams, ka tiesiskā regulējuma un atbalsta pasākumu pieejamībā tiek mazināti šķēršļi, kurus dažādas iesaistītās puses uzskatīja par būtiskiem. Citi šķēršļi, uz kuriem norāda līdzšinējie pētījumi²²⁸, var būt darba devēju un potenciālo kolēģu piesardzīgā attieksme pret personu ar invaliditāti nodarbinātību, piemēram, biroja telpu neatbilstības vai citu līdzīgu iemeslu dēļ. Šo šķēršļu mazināšana ir laikietilpīgs un nepārtraukts darba process, kas prasa gan aizspriedumu mazināšanu, gan informētības par NVA piedāvātā atbalsta personām ar invaliditāti paaugstināšanu.</p>
<p>Problēma #6</p>	<p>Lietojot relatīvos nabadzības rādītājus rīcībpolitikas izvērtējumam (bez papildinošiem absolūtajiem nabadzības rādītājiem), novērojamas laika gaitā svārstīgas rādītāju izmaiņu tendences, kas ierobežo iespējas novērtēt nabadzības politikas efektivitāti ilgtermiņā</p>
<p>Problēmas izvērst raksturojums un ieteikumi</p>	<p>Izvērtējumā lietots plašs nabadzības un sociālās atstumtības rīcībpolitikas indikatoru klāsts, kas balstīts uz EU-SILC apsekojuma datiem, kā arī pieejamas atsevišķas administratīvo datu kopas (VSAA dati). Tomēr aprēķinu loģika ir balstīta uz dažādu sabiedrības grupu salīdzinājumu, t.i., iegūtie dati pēc sava rakstura pamatā ir relatīvi.</p>

²²⁸ Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2020). Pētījums “Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām ieviešanas izvērtējums”. Pieejams: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/3249> (skatīts 26.07.2022.)

<p>problēmas risinājumam</p>	<p>Šajā un iepriekšējos izvērtējumos secināts, ka relatīvie rādītāji, kas tiek atvasināti no mājsaimniecību vidējā ienākumu līmeņa valstī, no gada uz gadu var būt mainīgi (svārstīgi). Viens no iemesliem ir rādītāja aprēķināšanas loģika, kas paredz turīgāko un mazāk turīgo mājsaimniecību ienākumu salīdzinājumu katra gada ietvaros. Attiecīgi atšķirīgs galveno ienākumu veidu (algas, pensijas u.tml.) pieauguma temps kādā no sociālajām grupām rada svārstīgus nabadzības riska mērījuma rezultātus, jo kāda sabiedrības grupa vienmēr atradīsies relatīvi mazāk labvēlīgā situācijā attiecībā pret citu grupu. Šādi rezultāti neļauj izvērtēt, cik daudz iedzīvotāju valstī atrodas tiešām kritiskā situācijā, proti, nespēj nodrošināt savas vajadzības pēc ēdiena, droša mājokļa, veselības aprūpes u.tml. Pastāv prakse šim nolūkam nabadzības izvērtējumos iekļaut arī absolūtos nabadzību raksturojošos rādītājus, kas balstās uz indivīdu ienākumu salīdzinājumu pret konkrētajā valstī apstiprināta, indivīda pamatvajadzībām atbilstoša preču un pakalpojumu groza reālajām izmaksām (t.i., personas potenciālajiem iedevumiem). Latvijā “Jaunas metodoloģijas izstrāde iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu groza noteikšanai un tās aprobācija (izmēģinājumuprojekti)” pētījuma ietvaros, ir izstrādāts mājsaimniecību relatīvo izdevumu budžets (MRI budžets), sniedzot 2020. gadam atbilstošās vērtības²²⁹), kas attiecībā uz pārtikas groza daļu ir uzskatāms par absolūtas nabadzības rādītājam līdzīgu mērījumu. Lai gan Labklājības ministrija ir izmantojusi MRI budžetu noteiktu atbalsta pasākumu atbilstības novērtēšanai, turpmāko 2020. gadā aprēķināto MRI budžeta vērtību izmantošanu 2022. gadā apgrūtina inflācijas pieauguma temps, kas ir mazinājis šo budžeta vērtību atbilstību realitātei; ir nepieciešama to atjaunošana, kas prasa laiku un papildus personāla un finanšu resursus. Neskatoties uz šiem ierobežojumiem, MRI budžets ir vērtīgs instruments nabadzības rīcībpolitikas novērtēšanai. Turpmāk nepieciešams pieņemt lēmumu, kādā apjomā, periodiskumā un pie kāda inflācijas pieauguma tempa MRI budžeta vērtības ir regulāri atjaunojamas.</p>
------------------------------	---

²²⁹ Sīkāka informācija pieejama: <https://www.lm.gov.lv/lv/majsaimniecibu-relativo-izdevumu-budzeta-mri-budzets-izstrades-metodologija-rezultati> (skatīts 15.07.2022.)

2. Padziļināta maznodrošinātām personām sniegtā atbalsta izpēte

2.1. Izvērtējuma metodika

2.1. tabulā ir apkopoti visi padziļināta maznodrošinātām personām sniegtā atbalsta izpētē veicamie pētnieciskie uzdevumi, katram norādot tā izpildē pielietojamās metodes.

2.1. tabula. Izvērtējuma uzdevumi un to īstenošanas metožu kopsavilkums padziļinātas maznodrošinātām personām sniegtā atbalsta izpētes veikšanai

Nr.	Uzdevums	Metodes	Instrumentārijs
2.1.	Izvērtēt, kā administratīvi teritoriālās reformas un minimālo ienākumu reformas rezultātā ir mainījušies maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņi (TS 3.4.1. punkts)	Dokumentu analīze: normatīvo aktu analīze	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dokumentu analīzes raksturojums ▪ Analizējamo dokumentu saraksts
2.2.	Identificēt, kādi ir valsts normatīvajos aktos un pašvaldību saistošajos noteikumos noteiktie atbalsta veidi maznodrošinātām mājsaimniecībām (TS 3.4.2. punkts)	Dokumentu analīze: normatīvo aktu analīze, pašvaldību saistošo dokumentu analīze	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dokumentu analīzes raksturojums ▪ Analizējamo dokumentu saraksts
2.3.	Ņemot vērā maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšņa prognozes 2022.-2025. gadam (Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2022.-2024. gadam), novērtēt, kādi riski pastāv, saglabājot nemainīgus nosacījumus gan attiecībā uz maksimālo maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšņa apmēru, gan saistībā ar valsts noteikto atbalstu šīm mājsaimniecībām (TS 3.4.3. punkts)	Dokumentu analīze: normatīvo aktu analīze Fokusa grupu diskusijas ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dokumentu analīzes raksturojums ▪ Analizējamo dokumentu saraksts
2.4.	Veikt 5 fokusgrupu diskusijas ar sociālajiem darbiniekiem par maznodrošinātajām personām sniegtā atbalsta mērķtiecīgumu, ietekmi uz darbības vecuma personu nodarbinātību un maznodrošināto personu portretu (TS 3.4.4. punkts)	Fokusa grupu diskusijas ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fokusa grupu diskusiju vadlīnijas ▪ Pašvaldību sadalījums dalībai fokusa grupu diskusijās 5 plānošanas reģionu starpā
2.5.	Veikt šādu statistikas datu un pārskatu analīzi (TS 3.4.5.1.-3.4.5.2. punkts): <ul style="list-style-type: none"> ▪ Labklājības informācijas sistēmas (LabIS) dati; 	Statistikas datu analīze	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Statistikas datu atlases un analīzes pārskats ▪ Nepieciešamo statistikas datu griezumu saraksts

	<ul style="list-style-type: none"> pašvaldību administratīvie dati sociālās palīdzības jomā par 2019., 2020., 2021. gadu. 		
2.6.	<p>Raksturot maznodrošināto personu mērķa grupas portretus (TS 3.4.5.3. punkts)</p> <p>Veidojot portretus, ņemt vērā vismaz šādas pazīmes:</p> <ul style="list-style-type: none"> izglītības līmenis veselības stāvoklis un citas pazīmes, pēc iespējamības. 	<p>Statistikas datu analīze</p> <p>Fokusa grupu diskusijas ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem</p>	<ul style="list-style-type: none"> Statistikas datu atlases un analīzes pārskats Nepieciešamo statistikas datu griezumam saraksts Fokusa grupu diskusiju vadlīnijas Pašvaldību sadalījums dalībai fokusa grupu diskusijās 5 plānošanas reģionu starpā
2.7.	<p>Sagatavot secinājumus:</p> <ul style="list-style-type: none"> par datiem, kuri turpmāk būtu izmantojami maznodrošināto personu mērķa grupas turpmākai izvērtēšanai, un kāda papildus datu vākšana šim nolūkam būtu nepieciešama (TS 3.5.1.1. punkts); par maznodrošinātām personām sniegtā atbalsta minimālās ienākumu reformas ietvaros efektivitāti (TS 3.5.1.2. punkts) 	<p>Integrēta analīze (dokumentu analīze, statistikas datu analīze, fokusa grupu diskusijas ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem)</p>	Nav attiecināms
2.8.	<p>Sagatavot rekomendācijas par nepieciešamajiem uzlabojumiem rīcībpolitikā attiecībā uz maznodrošināto personu mērķa grupu un tai sniegto atbalstu (TS 3.5.1.3. punkts)</p>	<p>Integrēta analīze (dokumentu analīze, statistikas datu analīze, fokusa grupu diskusijas ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem)</p>	Nav attiecināms

Attiecīgi šī aktivitāte sīkāk iedalāma šādās galvenajās apakšaktivitātēs:

1. Dokumentu analīze (valsts un pašvaldību normatīvie dokumenti);
2. Statistikas datu analīze;
3. Fokusa grupu diskusijas ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem.

Turpinājumā sniegts katras apakšaktivitātes darba organizācijas raksturojums, metodiskās pieejas un apsvērumi, kas izvirzīti, veicot situācijas priekšizpēti.

Dokumentu analīze

Dokumentu analīzes mērķis ir veikt šādus tehniskajā specifikācijā noteiktos darba uzdevumus:

- izvērtēt, kā administratīvi teritoriālās reformas un minimālo ienākumu reformas rezultātā ir mainījušies maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņi;
- identificēt, kādi ir valsts spēkā esošajos normatīvajos aktos un pašvaldību saistošajos noteikumos noteiktie atbalsta veidi maznodrošinātām mājsaimniecībām.

Identificējot valsts normatīvajos aktos un pašvaldību saistošajos dokumentos noteiktos atvieglojumus un palīdzību maznodrošinātām ģimenēm (personām), uzdevums paredz aplūkot plašu jomu klāstu, ietverot:

- sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu jomu,
- veselības jomu,
- izglītības jomu,
- mājokļa jomu,
- transporta jomu,
- juridisko jomu,
- kultūras jomu,
- nodokļu jomu,
- citas jomas, ja identificētas.

Šī izvērtējuma kontekstā dokumentu analīze ietver gan kvalitatīvo, gan kvantitatīvu komponenti. Kopumā galvenā dokumentu analīzes dimensija ir kvalitatīvā analīze. Lai raksturotu situāciju iepriekš minētajās jomās tika sistemātiski atlasīti un aprakstīti visi dokumenti, kas attiecas uz palīdzības sniegšanu maznodrošinātām personām.

Saistībā ar noteikto atvieglojumu apkopojumu pēc dažādām sabiedriskās dzīves jomām, izdalot valsts un pašvaldību noteiktos atvieglojumus, jānorāda, ka tie ir atspoguļoti tabulas formātā, iekļaujot šādas sadaļas: (i) tiesību akts, kurā noteikts atvieglojums un punkts, elektroniskā saite; (ii) atvieglojuma veids; (iii) atvieglojuma apmērs (sk. 4. un 5. pielikumu). Pašvaldību noteiktie atvieglojumi ir identificēti arī pašvaldības līmenī.

Tā kā iepriekš minētais formāts paredz pašvaldības noteikto atvieglojumu tabulas veida Excel pārskata sagatavošanu bez iespējām sistematizēti raksturot tipveida atvieglojumus, pašvaldību saistošie noteikumi tika papildus analizēti, izmantojot kvantitatīvo dokumentu (satura) analīzi. Dokumentu kvantitatīvās analīzes nolūkiem tika izstrādāti indikatori, kas ļauj raksturot atvieglojumu veidus (formulējot raksturīgākos atvieglojumu veidu tipus) un apmēru.

Indikatoru sākotnējā izstrāde notika, caurskatot 10-15 pašvaldību saistošos noteikumus ar iespēju formulēt tipiskākos un papildināt tos ar retāk sastopamiem definējumiem. Atbilstoši definētajiem kodiem tika veikta visu pašvaldību saistošo noteikumu apstrāde, kas savukārt turpinājumā ļāva saskaitīt, cik bieži noteikti atvieglojuma veidi tiek minēti pašvaldību saistošajos noteikumos.

Nākamais dokumentu kvantitatīvās analīzes solis ir dokumentos esošās informācijas kvantificēšana. Šajā procesā notiek daļēja kvalitatīvās informācijas pārvēršana kvantitatīvā formātā (galvenokārt ieviešot bināros (0-1) sistēmas mainīgos). Veicot dokumentu kvantitatīvo kodēšanu, tās rezultāti tika

ievadīti MS Excel formātā, kas ļauj veikt iegūto datu apkopošanu un aprēķinus. Kvantitatīvā analīzes (kontentanalīzes) procesā iegūtie mainīgie tika apstrādāti, rezultātus atspoguļojot sistemātiska izklāsta veidā.

Aktivitātes rezultātā tika sniegts apkopjošs pārskats par dokumentu analīzes rezultātiem, ietverot gan kvalitatīvās, gan kvantitatīvās analīzes rezultātus. Tā kā noteiktu atvieglojumu veidu – veselības, mājokļa un sabiedriskā transporta jomās – ir veikti iepriekšējo nabadzības un sociālās atstumtības izvērtējumos, sagatavojot ziņojumu, iespēju robežās, ir sniegts vērtējums par situācijas (atvieglojumu izplatības) izmaiņām pēdējo gadu laikā.

Statistikas datu analīze

Statistikas datu analīzes mērķis ir identificēt šobrīd pieejamo kvantitatīvo informāciju, kas ļauj raksturot izvērtējumā definēto mērķa grupu, t.sk., veidojot maznodrošināto personu mērķa grupas portretus, pēc iespējas ietvert tādas pazīmes kā izglītības līmenis, veselības stāvoklis u.tml. Padziļināta maznodrošinātām personām sniegtā atbalsta izpēte ietver statistikas datu un pārskatu analīzi par 2019., 2020., 2021. gadu un 2022. gada janvāri – aprīli, ieskaitot, balstoties uz šādiem datu avotiem:

- Labklājības informācijas sistēmas (LabIS) dati kā kopums, kas ļauj analizēt pašvaldību iesniegtos administratīvos datus saistībā ar citās apakšsistēmās ietvertajiem datiem (piemēram, no VSAA, NVA vai VDEĀK);
- pašvaldību administratīvie dati sociālās palīdzības jomā (viena no LabIS apakšsistēmām).

Nepieciešamos datus pēc zemāk definētajiem pazīmēm sagatavoja pasūtītājs, bet to tīrīšanu, analīzi nodrošināja izpildītājs. Datu pieprasījums ietvēra šādas pazīmes iedalījumā pēc pašvaldībām (Latvijas administratīvi teritoriālajām vienībām):

1. Maznodrošināto personu skaits kopā, un šādos iedalījumos:

- pieaugušo skaits;
- bērnu skaits;
- darbspējas vecuma pieaugušo skaits;
- pieaugušo ekonomiskās aktivitātes raksturojums (strādā, nestrādā, atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, strādā pagaidu algotos sabiedriskos darbus²³⁰);
- personas ar invaliditāti (t.sk., iedalījums pēc invaliditātes grupas un funkcionālo traucējumu veida);
- izglītības līmenis (par 2021. un 2022. gadu, jo pirms tam šāda reģistra LabIS sistēmā nebija);
- pensijas vecuma personas.

2. Maznodrošināto ģimeņu skaits kopā, un šādos ģimeņu iedalījumos:

- Viena pieaugušā* ģimene ar 1-2 bērniem;
- Viena pieaugušā* ģimene ar 3 un vairāk bērniem;
- Pilna ģimene ar 1-2 bērniem;

²³⁰ Tā kā nevienā no ziņojumā analizētajiem gadiem neviena no mērķa grupas personām nav bijusi nodarbināta algotajos pagaidu darbos, šādu datu izvērtējumā nav.

* LabIS saukta “nepilna ģimene”.

- Pilna ģimene ar 3 un vairāk bērniem;
- Vientuļš pensionārs/ persona ar invaliditāti;
- Ģimene bez bērniem, kurā dzīvo tikai pensionāri;
- Ģimene bez bērniem, kurā dzīvo vismaz viena darbspējīga persona.

3. Maznodrošināto personu skaits, kas reģistrētas NVA kā bezdarbnieki (uz mēneša beigām) kopā un sadalījumā pēc bezdarba ilguma (līdz 6 mēnešiem, 6 - 12 mēneši, 1 - 3 gadi, 3 gadi un vairāk gadi).

4. Maznodrošinātām personām piešķirtie pabalsti, atsevišķi izdalot šādus pabalstus vai pabalstu grupu 1. un 2. punktā noteiktajos sadalījumos par katru pašvaldību:

- [pabalsta iepriekšējā redakcija] Dzīvokļa pabalsts kopā (104 vai 105 kods).
- [pabalsta iepriekšējā redakcija] Dzīvokļa pabalsts. Īres un komunālo maksājumu segšanai (104 kods).
- [pabalsta iepriekšējā redakcija] Dzīvokļa pabalsts. Kurināmā iegādei (105 kods).
- Pašvaldības saistošajos noteikumos noteiktie citi sociālās palīdzības pabalsti ģimenes (personas) pamatvajadzību nodrošināšanai. Ēdienam. (107 kods), t.sk., iedalījumā pēc izmaksas veida: naudā vai izsniegts materiālā veidā.
- Pašvaldības saistošajos noteikumos noteiktie citi sociālās palīdzības pabalsti ģimenes (personas) pamatvajadzību nodrošināšanai. Apģērbam, t.sk., iedalījumā pēc izmaksas veida: naudā vai izsniegts materiālā veidā.
- Pašvaldības saistošajos noteikumos noteiktie citi sociālās palīdzības pabalsti ģimenes (personas) pamatvajadzību nodrošināšanai. Veselības aprūpei. (109 kods), t.sk., iedalījumā pēc izmaksas veida: naudā vai izsniegts materiālā veidā.
- Pašvaldības saistošajos noteikumos noteiktie citi sociālās palīdzības pabalsti ģimenes (personas) pamatvajadzību nodrošināšanai. Obligātajai izglītībai. (110 kods), t.sk., iedalījumā pēc izmaksas veida: naudā vai izsniegts materiālā veidā.
- Citi pabalsti, apvienojot šādus pabalstu kodus: 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119.
- Mājokļa pabalsts kopā (31442, 31445, 314460, 31449, 31452, 31455 kods kopā).
- Mājokļa pabalsts. Īres maksājumu segšanai (31442 kods).
- Mājokļa pabalsts. Apsaimniekošanas maksājumu segšanai (31445 kods).
- Mājokļa pabalsts. Komunālo maksājumu un kurināmā iegādei, cits (ne cietā kurināmā iegādei) (314460 kods).
- Mājokļa pabalsts. Komunālo maksājumu un kurināmā iegādei, cietā kurināmā iegādei (31449 kods).
- Mājokļa pabalsts. Telekomunikāciju un interneta izdevumiem (31452 kods).
- Mājokļa pabalsts. Citiem ar mājokli saistītiem izdevumiem (31455 kods).
- Pabalsts citu izdevumu apmaksai (31517 kods).
- Speciāla apstrāde Mājokļa pabalstam, komunālo maksājumu summu analīze (3191, 3192 un 3193 kodi kopā).
- Pabalsts krīzes situācijā (3211 kods).
- Atlīdzība par audžuģimenes pienākumu (īsāks par mēnesi) veikšanu (401 kods).

- Citi ārējos tiesību aktos noteiktie pabalsti - atbalsts daudz bērnu ģimenēm (508, 512, 516, 520 kods kopā).
- Citi atbalsta pasākumi un kompensācijas iedzīvotājiem (613 kods).

Fokusa grupu diskusijas ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem

Padziļinātas maznodrošinātām personām sniegtā atbalsta izpētes darba uzdevums paredz veikt **5 fokusa grupu diskusijas ar sociālajiem darbiniekiem** par maznodrošinātajām personām sniegtā atbalsta mērķtiecīgumu, ietekmi uz darbības vecuma personu nodarbinātību un maznodrošināto personu portretu. Izpildītājs veica 5 fokusa grupu diskusijas tiešsaistē (*online*), organizējot vienu grupu diskusiju katram no pieciem Latvijas plānošanas reģioniem (Rīgas, Vidzemes, Kurzemes, Zemgales un Latgales), aicinot uz katru no grupām teritorijai atbilstošo pašvaldību sociālo dienestu pārstāvjus (vismaz vienu). Šāds piedāvājums izrietēja no vairākiem apsvērumiem:

- Pašvaldību sociālajiem darbiniekiem nav jāveic ceļš uz diskusijas norises vietu, kā tas būtu gadījumā, ja diskusija norisinātos klātienē, attiecīgi bija iespējams pārstāvēt visplašāko pašvaldību spektru.
- Pēdējos gados, sociālās distancēšanās apstākļos, ir izveidojies pieradums diskusijas organizēt attālināti, panākot pietiekami augstu dalībnieku līdzdalības pakāpi.
- Fokusa grupu diskusiju organizēšana plānošanas reģionu ietvaros ļāva veidot viendabīgākas pašvaldību grupas, aptverto tādas, kurām jau šobrīd ir nepieciešams sadarboties savu ikdienas pienākumu izpildes ietvaros.

Gadījumos, kad kādu pašvaldības sociālo dienestu pārstāvji nevarēja piedalīties sava reģiona fokusa grupu diskusijā, dalība, vienojoties ar dienestu, tika aizvietota ar padziļinātu tālruna interviju (tika veiktas piecas intervijas ar pašvaldību pārstāvjiem, kuri tehnisku iemeslu dēļ nevarēja pieslēgties sava reģiona diskusijai).

Visas fokusa grupu diskusijas (un intervijas) tika ierakstītas audio formātā un tām tika sagatavoti transkripti. Atsevišķo interviju transkripti ir pievienoti atbilstošā reģiona grupu diskusijas transkriptam.

Fokusa grupu diskusiju ar sociālajiem darbiniekiem īstenošanai bija nepieciešams veikt šādas aktivitātes:

- 1) Vadlīniju (jautājumu saraksta) izstrāde, balstoties uz priekšizpētes rezultātiem, un saskaņošana ar pasūtītāju – sk. 1. pielikumu.
- 2) Sazināšanas un sadarbības modeļa izveide ar pašvaldību sociālo dienestu vadību un darbiniekiem, potenciālo fokusa grupu diskusiju dalībnieku identificēšana (sk. 2. pielikumu, pašvaldību sadalījumu fokusa grupu diskusiju starpā).
- 3) Fokusa grupu diskusiju ar sociālajiem darbiniekiem pašvaldībās veikšana tiešsaistē.
- 4) Transkriptu sagatavošana.
- 5) Fokusa grupu diskusiju analīze un iekļaušana ziņojumā.

Ņemot vērā iepriekšējo pētījumu pieredzi, kuros iegūti sociālo darbinieku viedokļi par pētāmajiem jautājumiem un kuros konstatēta dalībnieku tieksme vispārināt negatīvo pieredzi, fokusa grupu diskusijas kā aktivitāte tika veiktas pēc tam, kad bija vismaz daļēji veiktas iepriekšējās divas aktivitātes – dokumentu un statistikas datu analīze, kas bija pamats objektīvākas, dokumentos un datos pamatotas informācijas ieguvei. Lai gan bija plānots, ka šī informācija tiktu izmantota fokusa grupu diskusiju laikā kā diskusiju rosinošs pamats, kā arī gadījumos, kad diskusiju dalībnieki tiektos pārvērtēt atsevišķas negatīvas pieredzes nozīmi (sk. pievienotās vadlīnijas 1. pielikumā), praksē sociālo dienestu pārstāvji maznodrošināto personu portretu raksturoja atbilstoši statistikas datiem, attiecīgi sagatavotā statistiskā informācija diskusijas gaitā tika izmantota reti.

2.2. Maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšņi Latvijas pašvaldībās

Šobrīd Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. pantā ir definēta minimālā un maksimālā ienākumu robeža, atbilstoši kurai mājsaimniecība tiek atzīta par maznodrošinātu, savukārt precīzākas robežas ir tiesīga noteikt katra pašvaldība atsevišķi. Līdz 2021. gadam, kad Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. pants tika izteikts jaunā redakcijā, valsts līmeņa tiesību akti noteica tikai minimālo maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšni – tas nedrīkstēja būt zemāks par trūcīgas personas ienākumu. Līdz tam, 2019. un 2020. gadā, saskaņā ar 30.03.2010. MK noteikumu Nr. 299 “Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu” (šobrīd zaudējuši spēku) 2. punktu, zemākais maznodrošinātas mājsaimniecības (personas) ienākumu sliekšnis bija 128,06 EUR. Katra pašvaldība bija tiesīga noteikt maznodrošinātu mājsaimniecību augstāko ienākumu sliekšņus bez nacionālā līmenī uzliktiem ierobežojumiem. Izsakot Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. pantu jaunā redakcijā, 30.03.2010. MK noteikumi Nr. 299 zaudēja spēku (un arī nepieciešamību pēc šāda regulējuma), savukārt 33. panta redakcija līdz 31.12.2020. un pēc 01.01.2021. nav salīdzināma.

Kopš 2021. gada 1. janvāra maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšni katra pašvaldība ir tiesīga noteikt ne augstāku par 436 EUR pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā un 305 EUR pārējām personām mājsaimniecībā, bet ne zemāku par panta otrajā daļā noteikto trūcīgas mājsaimniecības ienākumu sliekšni, t.i., ne mazāk kā 272 EUR pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā un 190 EUR pārējām personām mājsaimniecībā. Tāpat pēc 2021.gada tika uzsvērts, ka vienas pašvaldības ietvaros nevar noteikt vairākus maznodrošināto mājsaimniecību sliekšņus, izņemot “pārtikas pakām” un vispārējos gadījumos noteiktos ienākumu sliekšņus. Tomēr, kā redzams turpinājumā, atsevišķās pašvaldībās vēl 2021. un 2022. gadā ir saglabājies princips, ka atkarībā no ģimenes kompozīcijas maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšnis atšķirās (piemēram, mājsaimniecībām, kurās ir vismaz viena darbaspējīga persona, piešķirta zemākus sliekšņus; vienas personas mājsaimniecībām vai personām ar invaliditāti – augstākus).

Izvērtējuma TS 3.4.1. punkts paredz izvērtēt, kā administratīvi teritoriālās reformas un minimālo ienākumu reformas rezultātā ir mainījušies maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņi pašvaldībās. Administratīvi teritoriālā reforma (turpmāk tekstā – ATR) tika īstenota saskaņā ar Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumu, kas Saeimā tika pieņemts 2020. gada 10. jūnijā

un stājās spēkā 2021. gada 1. jūlijā. Likuma 4. panta 1. daļa paredz, ka Latvijā ir valstspilsētu pašvaldību un novadu pašvaldību teritorijas; 18. pants paredz, ka pēc 2021. gada 1. jūlija jaunizveidotajām pašvaldībām ir jāapvieno pašvaldību saimnieciskā gada budžeti.

Šīs nodaļas turpinājumā ir aplūkoti maznodrošināto māsaimniecību ienākumu minimālie (zemākie), kur tādi ir pastāvējuši, un maksimālie (augstākie) sliekšņi 2019. – 2022. gadā dalījumā pēc plānošanas reģiona, valstspilsētām un novadiem (pašvaldību griezumā), 2021. gada ietvaros nodalot ienākumu sliekšņus pirms un pēc ATR. **Plānošanas reģiona ietvars** datu attēlošanai izvēlēts tādēļ, ka šādā griezumā tika organizētas fokusa grupu diskusijas ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem, kuru pārskats sniegts 2.5. nodaļā. Plānošanas reģioni atšķiras no statistiskajiem reģioniem Rīgas, Vidzemes un Kurzemes reģionu gadījumā.

Tabulās ir sniegti katrā reģionā un pašvaldībā noteiktie minimālie un maksimālie maznodrošināto māsaimniecību ienākumu sliekšņi. Maksimālais ienākumu sliekšnis ir tā ienākumu vērtība pirmajai vai vienīgajai personai, kas, aplūkojot dažādas maznodrošināto māsaimniecību grupas, kuras definē pašvaldību saistošie noteikumi, ir visaugstākā. Vienlaikus tā nedrīkst pārsniegt valsts līmenī noteikto augstāko vērtību (sk. iepriekš par katru atbilstošu gadu). Savukārt minimālais ienākumu sliekšnis ir tā vērtība, kas ir zemākā, ja pašvaldībā noteiktām māsaimniecību grupām sliekšnis atšķīrās, vai viszemākā iespējamā katrā konkrētajā plānošanas reģionā vispār (ņemot vērā kā zemāko maksimālo vērtību, tā ienākumu sliekšņu minimālās vērtības, ja kādā pašvaldībā ir saglabāta sliekšņa diferenciācija).

2.2. tabula. Zemākās un augstākās vērtības maznodrošinātas māsaimniecības noteiktajiem ienākumu sliekšņiem plānošanas reģionos pirms un pēc ATR

Reģions	2019		2020		2021 pirms ATR	
	Min.	Maks.	Min.	Maks.	Min.	Maks.
Rīgas	157	430	172 ▲	430	200 ▲	436 ▲
Vidzemes	150	345	150	345	150	380 ▲
Kurzemes	150	370	150	370	152 ▲	390 ▲
Zemgales	143	366	150 ▲	366	242 ▲	436 ▲
Latgales	145	366	150 ▲	400 ▲	180 ▲	436 ▲
Reģions	2021 pēc ATR		2022			
	Min.	Maks.	Min.	Maks.		
Rīgas	340 ▲	436	340	436		
Vidzemes	235 ▲	380	280 ▲	380		
Kurzemes	250 ▲	390	336 ▲	390		
Zemgales	327 ▲	436	327	436		
Latgales	242 ▲	436	327 ▲	436		

Avots: Autoru veidots kopsavilkums, balstoties uz LM Oficiālo statistiku un pašvaldību saistošajiem noteikumiem (par 2019. – 2020. gadu), kā arī iepriekšējā administratīvā iedalījuma pašvaldību mājas lapām (par 2021. – 2022. gadu).

Plānošanas reģionu griezumā redzams (sk. 2.2. tabulu), ka Rīgas plānošanas reģionam raksturīgas Latvijā lielākās vērtības maznodrošinātas māsaimniecības zemākajiem ienākumu sliekšņiem, t.i., pat

zemākā sliekšņa vērtība šajā reģionā ir augstāka nekā citos reģionos (piemēram, 157 EUR 2019. gadā Rīgas reģionā pret 143-150 EUR citos reģionos; 340 EUR 2022. gadā Rīgas reģionā pret 280-336 EUR citos reģionos). Rīgas reģionam 2019. – 2020. gadā bija raksturīgi arī augstākie maksimālie ienākumu sliekšņi (2019. – 2020. gadā 430 EUR; 2021. – 2022. gadā – 436 EUR). Redzams, ka Rīgas plānošanas reģionā 2021. – 2022. gadā augstākais ienākumu sliekšnis saskanēja ar valsts līmenī noteikto augstāko robežu. Sākot ar 2021. gadu, valstī noteiktais maksimāli iespējamais maznodrošinātas personas ienākumu sliekšnis bija arī noteikts vismaz vienā pašvaldībā Zemgales un Latgales reģionā (sk. turpinājumā analīzi pašvaldību griezumā).

Pats zemākais maznodrošināto māsaimniecību ienākumu sliekšnis 2019. gadā ir bijis Zemgales reģionā – 143 EUR, nākamais zemākais bija Latgales reģionā – 145 EUR. Ar 2020. gadu situācija reģionu griezumā izmainās – minimālais maznodrošināto personu ienākumu sliekšnis visos reģionos, izņemot Rīgu bija vienāds – 150 EUR. Sākot ar 2021. gadu (pirms un pēc ATR), atkal mainās situācija reģionos. Pirms un pēc ATR zemākais maznodrošināto māsaimniecību ienākumu sliekšnis bija Vidzemes reģionā – 150 EUR, arī 2022. gadā Vidzemē bija zemākais maznodrošināto māsaimniecību ienākumu sliekšnis – 280 EUR. Kopumā dati rāda, ka 2021. gadā gan pirms, gan pēc ATR vērojams maznodrošināto māsaimniecību ienākumu sliekšņu pieaugums, lai gan maksimālie sliekšņi vairākos reģionos jau pirms ATR bija valsts noteiktajā maksimālajā apmērā.

2.3. tabula. Zemākās un augstākās vērtības maznodrošinātas māsaimniecības noteiktajiem ienākumu sliekšņiem pilsētās pirms un pēc ATR

Reģions	Pilsēta	2019		2020		2021 pirms ATR	
		Min.	Maks.	Min.	Maks.	Min.	Maks.
Rīga	Rīga	320	400	320	400	320	400
	Jūrmala	215	344	215	344	-	436 ▲
Vidzeme	Valmiera	-	135	-	135	-	135
Kurzeme	Liepāja	260	370	260	370	336 ▲	390 ▲
	Ventspils	152	277	152	291 ▲	152	291
Zemgale	Jelgava	267	296	295 ▲	325 ▲	-	370 ▲
	Jēkabpils	280	390	280	390	-	360 ▼
Latgale	Daugavpils	-	344	-	400 ▲	-	436 ▲
	Rēzekne	240	310	242 ▲	330 ▲	242	330
Reģions	Valstspilsēta	2021 pēc ATR		2022			
		Min.	Maks.	Min.	Maks.		
Rīga	Rīga	-	436 ▲	-	436		
	Jūrmala	-	436	-	436		
Kurzeme	Liepāja	336	390	336	390		
	Ventspils	-	370 ▲	-	370		
Zemgale	Jelgava	-	370	-	370		
Latgale	Daugavpils	-	436	-	436		
	Rēzekne	242	330	-	381 ▲		

Avots: Autoru veidots kopsavilkums, balstoties uz LM Oficiālo statistiku un pašvaldību saistošajiem noteikumiem (par 2019. – 2020. gadu), kā arī iepriekšējā administratīvā iedalījuma pašvaldību mājas lapām (par 2021. – 2022. gadu).

Aplūkojot maznodrošinātu mājsaimniecību minimālos un maksimālos ienākumu sliekšņus **valstspilsētu** starpā, sākot ar 2019. gadu un līdz ATR, redzams, ka Valmieras pilsētā ir zemākās vērtības maznodrošinātu mājsaimniecību augstākajam ienākumu sliekšnim – 135 EUR (sk. 2.3. tabulu). Pēc ATR Valmieras un Jēkabpils pilsēta apvienojās ar katrai no tām atbilstošo novadu kopīgā administratīvajā vienībā, kā rezultātā to dati turpinājumā aplūkojami novadu teritoriju griezumā. Laika posmā pēc ATR, 2021. gada otrajā pusē un 2022. gadā, zemākais minimālais maznodrošinātu personu ienākumu sliekšnis bija Liepājas valstspilsētā – 336 EUR, kurš noteikts diferencēts mājsaimniecībām, kurā ir vismaz viena pilngadīga persona darbspējīgā vecumā. Pēc ATR nozīmīgi minimālo maznodrošinātas personas ienākuma sliekšni ir pārskatījusi Ventspils pilsēta: pirms ATR 2019. gads – 2021. gads līdz ATR tie bija 152 EUR, 2021. gadā pēc ATR tika noteikts viens sliekšnis – 370 EUR. To ir pārskatījusi arī Jūrmalas pilsēta, kur līdz 2021. gadam maznodrošinātas mājsaimniecības sliekšņa vērtība bija atkarīga no valsts noteiktās minimālās algas apmēra.

Augstākās maksimālā maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņu robežas visbiežāk ir bijušas Rīgā un Daugavpilī:

- 2019. gadā – Rīgā (400 EUR);
- 2020. gadā – Rīgā, Daugavpilī (400 EUR);
- 2021. gadā līdz ATR – Jūrmalā, Daugavpilī (436 EUR);
- 2021. gadā pēc ATR – Rīgā, Jūrmalā, Daugavpilī (436 EUR);
- 2022. gadā – Rīgā, Jūrmalā, Daugavpilī (436 EUR).

Kopumā 2021. gadā pēc ATR stāšanās spēkā, Latvijas valstspilsētās bija šādas izmaiņas: augstākos maksimālos ienākumu sliekšņus paaugstināja Rīgas un Ventspils pilsētas, Rēzeknes pilsēta – ar 2022. gadu.

2019. gadā **Rīgas plānošanas reģionā** zemākie maznodrošināto mājsaimniecību minimālie ienākumu sliekšņi bija Krimuldas (157 EUR), Mālpils (172 EUR), Babītes, Ropažu un Siguldas (215 EUR) novados (sk. 2.4. tabulu). Augstākās vērtības minimālajiem ienākumu sliekšņiem noteica Salaspils (430 EUR), Garkalnes (387 EUR) un Inčukalna (310 EUR) novadi. Vieni no zemākajiem maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšņiem bija lielākajā daļā novadu, kuri veido pašreizējo Siguldas novadu (Krimuldas, Mālpils, Siguldas), izņemot Inčukalna novadu. Inčukalna novadā pretēji – novads noteica nediferencētu, vienādu vienu no augstākajām maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšņu vērtībām. Maznodrošinātu mājsaimniecību augstākos minimālo ienākumu sliekšņus 2019. gadā noteica Garkalnes, Salaspils (430 EUR), Baldones (387 EUR) un Carnikavas (366 EUR) novadi.

Zemākās maznodrošināto mājsaimniecību maksimālā ienākumu sliekšņa vērtības 2019. gadā noteica Krimuldas (250 EUR), Stopiņu (266 EUR) un Ādažu (265 EUR) novadi. Salīdzinot ar ATR rezultātā izveidotā Ādažu novadu veidojošo pašvaldību maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņu apmērus, redzams, ka Carnikavas novads piemēroja augstāku maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšni, savukārt Ādažu novads – sliekšni, kas vienlaikus ir viena no zemākajām vērtībām maksimālajam sliekšnim reģiona pašvaldību starpā. Līdzīgi ir jaunizveidotajā Ropažu novadā –

Garkalnes novads nosaka augstāko maznodrošināto mājāsaimniecību maksimālo ienākumu sliekšni visā Rīgas reģionā, bet Stopiņu novads – vienu no zemākajām maksimālā ienākuma sliekšņa vērtībām.

2020. gadā novadi, kuri noteica zemākās maznodrošinātu mājāsaimniecību ienākumu sliekšņa vērtības, bija Mālpils (172 EUR), Babītes, Siguldas (215 EUR) un Inčukalna (217 EUR) novadi. Augstākās vērtības minimālajam ienākumu sliekšnim noteica Salaspils (430 EUR), Garkalnes (387 EUR), Ķekavas (318 EUR) novadi. Savukārt, maznodrošinātu mājāsaimniecību augstākie maksimālie ienākumu sliekšņi bija noteikti Garkalnes, Salaspils (430 EUR), Baldones (387 EUR) un Carnikavas (366 EUR) novados. Zemākas vērtības maksimālajiem maznodrošinātu mājāsaimniecību ienākumu sliekšņiem noteica Ādažu (265 EUR), Stopiņu (266 EUR) un Babītes (280 EUR) novados.

2.4. tabula. Zemākās un augstākās vērtības maznodrošinātas mājāsaimniecības noteiktajiem ienākumu sliekšņiem pirms un pēc ATR novados Rīgas plānošanas reģionā

Novads pēc ATR	Novadi pirms ATR	2019		2020		2021 pirms ATR	
		Min.	Maks.	Min.	Maks.	Min.	Maks.
Ādažu	Ādažu	-	265	-	265	-	436 ▲
	Carnikavas	280	366	280	366	-	436 ▲
Ķekavas	Baldones	258	387	258	387	-	327 ▼
	Ķekavas	250	320	318 ▲	338 ▲	-	376 ▲
Mārupes	Babītes	215	280	215	280	-	350 ▲
	Mārupes	300	360	300	360	-	436 ▲
Olaines	Olaines	240	350	240	350	-	436 ▲
Ropažu	Garkalnes	387	430	387	430	-	355 ▼
	Ropažu	215	323	250 ▲	323	-	375 ▲
	Stopiņu	-	266	-	266	-	266
Salaspils	Salaspils	-	430	-	430	-	436 ▲
Siguldas	Inčukalna	-	310	217	310	-	310
	Krimuldas	157	250	-	285 ▲	-	340 ▲
	Mālpils	172	301	172	301	200	350 ▲
	Siguldas	215	301	215	301	-	340 ▲
Novads pēc ATR		2021 pēc ATR		2022			
		Min.	Maks.	Min.	Maks.		
	Ādažu	-	436	-	436		
	Ķekavas	-	376	-	376		
	Mārupes	-	436	-	436		
	Olaines	-	436	-	436		
	Ropažu	-	381 ▲	-	381		
	Salaspils	-	436	-	436		
	Siguldas	-	340	-	340		

Avots: Autoru veidots kopsavilkums, balstoties uz LM Oficiālo statistiku un pašvaldību saistošajiem noteikumiem (par 2019. – 2020. gadu), kā arī iepriekšējā administratīvā iedalījuma pašvaldību mājas lapām (par 2021. – 2022. gadu).

2021. gada sākumā, jau pirms ATR, redzams, ka vairums Rīgas plānošanas reģiona novadu atteicās no maznodrošināto mājāsaimniecību ienākumu sliekšņu diferencēšanas, kas pirms tam bija samērā ierasta

prakse. Pirms ATR zemākais minimālais ienākumu sliekšnis bija Mālpils novadā (200 EUR), bet augstākie ienākumu sliekšņi maznodrošinātām mājražniecībām bija Ādažu, Carnikavas, Mārupes, Olaines, Salaspils (436 EUR), Ķekavas (376 EUR) un Ropažu (375 EUR) novados. Pēc ATR 2021. gadā situācija mainījās tikai Ropažu novadā, kur maznodrošinātu mājražniecību ienākumu sliekšnis tika paaugstināts, un arī 2022. gadā pašvaldības saglabāja pēc ATR noteiktos maznodrošināto mājražniecību ienākumu sliekšņus.

Aplūkojot izmaiņas maznodrošinātu mājražniecību ienākumu sliekšņos 2021. gadā pirms un pēc ATR stāšanās spēkā, izmaiņas nav vērojamas Ādažu, Carnikavas, Ķekavas, Mārupes, Olaines, Salaspils, Krimuldas un Siguldas novados (Olaines, Salaspils novadiem nebija arī teritoriālu izmaiņu). Ķekavas un Mārupes novados netika ieviestas izmaiņas ienākumu sliekšņos, un tiem pievienotie Baldones (pie Ķekavas) un Babītes (pie Mārupes) novadi bija ieguvēji – to ienākumu sliekšņi tika paaugstināti. Līdz ar ATR Ropažu novadā kopumā tika nedaudz paaugstināti maznodrošinātu mājražniecību ienākumu sliekšņi, t.i., pēc ATR ieguvējas bija visas Ropažu novadā ietilpstošās administratīvās vienības. Siguldas novada ietvaros līdz ar reformu pazeminājās ienākuma sliekšnis bijušajā Mālpils novadā. Vairākos novados ATR rezultātā tika paaugstināti ienākumu sliekšņi tajos novados, kas pievienojās centrālajam: Baldones novads Ķekavas novada ietvaros, Babītes – pievienojoties Mārupes novadam un Inčukalna (daļēji) un Mālpils novadi, pievienojoties Siguldas novadam.

2019. gadā **Vidzemes plānošanas reģionā** zemākos maznodrošinātu mājražniecību minimālos ienākumu sliekšņus noteica Rūjienas (150 EUR) un Vecpiebalgas novads (171 EUR) (sk. 2.5.A.-2.5.B. tabulu). To novadu starpā, kur sliekšņi bija diferencēti, augstākās minimālās sliekšņa vērtības bija Cēsu novads (265 EUR). 2019. gadā augstākos maksimālos ienākumu sliekšņus noteica Ogres (345 EUR), Smiltenes (306 EUR) un Kocēnu (301 EUR) novadi. Zemākās vērtības bija Ērgļu (153 EUR), Varakļānu (166 EUR) un Valkas (175 EUR) novados.

2020. gadā zemākie maznodrošinātu mājražniecību minimālie ienākumu sliekšņi bija līdzīgi kā iepriekš – Rūjienas (150 EUR) novadā, kā arī, pazeminoties, salīdzinājumā ar 2019. gadu – Pārgaujas novadā (170 EUR). Augstākās minimālās sliekšņa vērtības bija Alojās (258 EUR) un Ikšķīles novadā (250 EUR). 2020. gadā augstākie maznodrošinātu mājražniecību ienākumu sliekšņi bija Ogres (345 EUR), Priekuļu (320 EUR), Smiltenes (306 EUR) novados, savukārt zemākās maksimālās vērtības – Valkas (175 EUR) un Gulbenes (188 EUR), kā arī Limbažu, Ērgļu un Lubānas novados (200 EUR).

2021. gada sākumā pirms ATR vairums pašvaldību bija jau atteikušās no diferencētas maznodrošinātu mājražniecību sliekšņu noteikšanas, noteiktām mērķa grupām tās saglabāja Burtņieku, Kocēnu un Rūjienas novadi (pensijas vecuma saņēmējiem vai personām ar invaliditāti, Burtņieku novadā papildu kritērijs – bez apgādniekiem); no šiem gadījumiem zemākā vērtība bija Rūjienas novadam (150 EUR). 2021. gadā pirms ATR augstākie maznodrošināto mājražniecību ienākumu sliekšņi bija Ogres (380 EUR), Ikšķīles (354 EUR), Lielvārdes un Burtņieku (350 EUR) novados, bet zemākās maksimālās vērtības Pārgaujas (220 EUR) un Saulkrastu (235 EUR) novados. Pēc ATR 2021. gadā diferencēts maznodrošināto mājražniecību ienākumu sliekšnis Vidzemes plānošanas reģionā vairs netika piemērots.

2.5.A. tabula. Zemākās un augstākās vērtības maznodrošinātas mājsaimniecības noteiktajiem ienākumu sliekšņiem pirms ATR novados Vidzemes plānošanas reģionā

Novads pēc ATR	Novadi pirms ATR	2019		2020		2021 pirms ATR	
		Min.	Maks.	Min.	Maks.	Min.	Maks.
Alūksnes	Alūksnes	-	258	-	258	-	300 ▲
Cēsu	Amatas	-	220	-	220	-	305 ▲
	Cēsu	265	300	-	297 ▼	-	327 ▲
	Jaunpiebalgas	-	242	-	242	-	327 ▲
	Līgatnes	-	285	-	285	-	285
	Pārgaujas	180	220	170 ▼	220	-	220
	Priekuļu	200	280	200	320 ▲	-	332 ▲
	Vecpiebalgas	171	213	-	242 ▲	-	327 ▲
Gulbenes	Gulbenes	-	188	-	188	-	327 ▲
Limbažu	Alojas	258	301	258	301	-	327 ▲
	Limbažu	185	200	185	200	-	327 ▲
	Salacgrīvas	195	280	195	280	-	327 ▲
Madonas	Cesvaines	-	242	-	242	-	327 ▲
	Ērgļu	-	153	153	200* ▲	-	327** ▲
	Lubānas	-	200	-	200	-	327 ▲
	Madonas	-	200	-	220 ▲	-	327 ▲
Ogres	Ikšķiles	200	260	250	300 ▲	-	354 ▲
	Ķeguma	180	280	180	280	-	327 ▲
	Lielvārdes	-	250	-	250	-	350 ▲
	Ogres	250	345	205 ▼	345	-	380 ▲
Saulkrastu	Saulkrastu	-	258	-	258	-	235 ▼
	Sējas	-	250	200	242 ▼	-	327 ▲
Smiltenes	Apes	-	258	-	256 ▼	-	272 ▲
	Raunas	-	250	-	250	-	327 ▲
	Smiltenes	234	306	242	306	-	327 ▲
Valmieras, bez Valmieras pilsētas	Beverīnas	-	250	-	250	-	250
	Burtnieku	-	258	-	300 ▲	300	350 ▲
	Kocēnu	215	301	215	301	215	301
	Mazsalacas	-	250	-	250	-	250
	Naukšēnu	-	280	-	280	-	327 ▲
	Rūjienas	150	280	150	280	150	325 ▲
Strenču	-	215	-	215	-	250 ▲	
Valkas	Valkas	-	175	-	175	-	327 ▲
Varakļānu	Varakļānu	-	166	-	205 ▲	-	327 ▲

Avots: Autoru veidots kopsavilkums, balstoties uz LM Oficiālo statistiku un pašvaldību saistošajiem noteikumiem (par 2019. – 2020. gadu), kā arī iepriekšējā administratīvā iedalījuma pašvaldību mājas lapām (par 2021. – 2022. gadu).

Piezīme: * Saskaņā ar LM oficiālo statistiku. Sliekšnis nav apstiprināts ar Ērgļu novada saistošo noteikumu redakciju par 2021. gadu pirms ATR. ** Pieejams tikai saistošo noteikumu projekts, nav informācijas, vai noteikumu projekts tika pieņemts.

2.5.B. tabula. Zemākās un augstākās vērtības maznodrošinātas mājsaimniecības noteiktajiem ienākumu sliekšņiem pēc ATR novados Vidzemes plānošanas reģionā

Novads pēc ATR	2021 pēc ATR		2022	
	Min.	Maks.	Min.	Maks.
Alūksnes	-	327 ▲	-	327
Cēsu	-	332 ▲	-	332
Gulbenes	-	327	-	327
Limbažu	-	327	-	327
Madonas	-	327	-	327
Ogres	-	380	-	380
Saulkrastu	-	235	-	354 ▲
Smiltenes	-	327	-	327
Valmieras (t.sk., Valmieras pilsēta)	-	280	-	280
Valkas	-	327	-	327
Varakļānu	-	327	-	327

Avots: Autoru veidots kopsavilkums, balstoties uz LM Oficiālo statistiku un pašvaldību saistošajiem noteikumiem (par 2019. – 2020. gadu), kā arī iepriekšējā administratīvā iedalījuma pašvaldību mājas lapām (par 2021. – 2022. gadu).

2021. gada otrajā pusē pēc ATR zemāko maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšni noteica Valmieras (280 EUR) novads, kas ir meklējis zināmu līdzsvaru starp šajā novadā apvienoto pašvaldību atšķirīgajiem sliekšņiem. Mēģinājumu izlīdzsvarot atšķirīgos sliekšņus, kuri iepriekš bijuši novadu veidojošajās administratīvajās vienībās, veicis arī Cēsu novads, pārējos gadījumos maznodrošinātas mājsaimniecības sliekšnis noteikts atbilstoši novada centra iepriekšējam līmenim. Rezultātā augstākos maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšņus pēc ATR noteica Ogres novads (380 EUR), bet zemākās vērtības – Saulkrastu (235 EUR) un Valmieras (280 EUR) novados. 2022. gadā maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšņi ir tādi paši kā 2021. gadā pēc ATR, izņemot izmaiņas Saulkrastu novada noteiktajos ienākumu sliekšņos, palielinot to no 235 EUR uz 354 EUR.

Novadi, kuros pēc ATR maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšņi palika iepriekšējie, bija: Gulbenes, Limbažu, Madonas, Ogres, Smiltenes, Valkas, Varakļānu novadi (Gulbenes, Valkas, Varakļānu novados nebija teritoriālo izmaiņu). Madonas novadā no pievienotajiem trim novadiem ieguvējs bija tikai Ērgļu novads. Ogres novadā ieguvēji bija visi pievienotie novadi (Ikšķiles, Ķeguma, Lielvārdes). Sējas novadā (pievienots Saulkrastu novadam) līdz ar ATR maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšnis samazinājās, bet atkal paaugstinājās 2022. gadā līdz ar kopīgā novada maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņu pārskatīšanu. Apes (pievienots pie Smiltenes) novadā ienākumu sliekšnis tika paaugstināts. Līdz ar reformu Beverīnas, Mazsalacas, Strenču novados maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņi tika paaugstināti; Burtnieku, Kocēnu, Naukšēnu, Rūjienas (pie Valmieras) novados – pazemināti.

2019. gadā **Kurzemes plānošanas reģionā** vairākos novados maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšņi tika diferencēti. Zemākie sliekšņi tika piemēroti Brocēnu (150 EUR), Nīcas un Ventspils (172 EUR) novados (sk. 2.6. tabulu). Augstākie ienākumu sliekšņi tika piemēroti Saldus (320 EUR), Tukuma (301 EUR), Aizputes, Durbes un Nīcas (300 EUR) novados.

2.6. tabula. Zemākās un augstākās vērtības maznodrošinātas mājsaimniecības noteiktajiem ienākumu sliekšņiem pirms un pēc ATR novados Kurzemes plānošanas reģionā

Novads pēc ATR	Novadi pirms ATR	2019		2020		2021 pirms ATR	
		Min.	Maks.	Min.	Maks.	Min.	Maks.
Dienvidkurzemes	Aizputes	228	300	228	300	228	300
	Durbes	230	300	230	300	-	327 ▲
	Grobiņas	-	258	-	258	-	327 ▲
	Nīcas	172	300	172	300	-	327 ▲
	Pāvilostas	250	270	250	270	-	327 ▲
	Priekules	-	180	-	180	-	327 ▲
	Rucavas	-	240	-	242 ▲	-	327 ▲
	Vaiņodes	-	200	-	200	-	200
Kuldīgas	Alsungas	-	200	-	200	-	327 ▲
	Kuldīgas	235	285	235	285	-	285
	Skrundas	-	188	180 ▼	242 ▲	-	327 ▲
Saldus	Brocēnu	150	285	150	285	-	330 ▲
	Saldus	220	320	220	320	-	327 ▲
Talsu	Dundagas	-	258	-	258	-	300 ▲
	Mērsraga	-	260	-	260	-	327 ▲
	Rojas	220	260	220	260	220	260
	Talsu	195	290	195	290	245 ▲	375 ▲
Tukuma	Engures	-	258	-	258	350 ▲	375 ▲
	Jaunpils	-	258	-	258	-	375 ▲
	Kandavas	-	215	-	215	-	354 ▲
	Tukuma	252	301	258 ▲	323 ▲	-	375 ▲
Ventspils	Ventspils	172	280	172	309 ▲	200 ▲	307 ▼
Novads pēc ATR		2021 pēc ATR		2022			
		Min.	Maks.	Min.	Maks.		
Dienvidkurzemes		-	327	-	327		
Kuldīgas		-	354 ▲	-	354		
Saldus		-	354 ▲	-	354		
Talsu		250	375	-	350 ▼		
Tukuma		-	327 ▼	-	327		
Ventspils		-	327 ▲	-	327		

Avots: Autoru veidots kopsavilkums, balstoties uz LM Oficiālo statistiku un pašvaldību saistošajiem noteikumiem (par 2019. – 2020. gadu), kā arī iepriekšējā administratīvā iedalījuma pašvaldību mājas lapām (par 2021. – 2022. gadu).

2020. gadā zemākie maznodrošināto mājsaimniecību minimālie ienākumu sliekšņi saglabājās 2019. gada līmenī Brocēnu, Nīcas un Ventspils novados. Tiem pievienojās arī Skrundas novads, kurā, ieviešot diferencēti minimālo un maksimālo sliekšni, minimālais samazinājās uz 180 EUR. Gan 2019., gan 2020. gadā nemainās novadi, kas piemēroja augstāko vērtību maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšņiem. Tie bija Tukuma (323 EUR), Saldus (320 EUR) un Ventspils (309 EUR) novadi.

2021. gada sākumā pirms ATR vairums Kurzemes plānošanas reģiona pašvaldību bija atcēlušas maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšņu diferenciāciju. Šāda pieeja vēl bija saglabājusies dažos novados, bet tā tika pavisam atcelta līdz 2022. gada sākumam. Atšķirīgi (augstāki) ienākumu sliekšņi pamatā tika piešķirti atsevišķi dzīvojošiem vecuma pensiju saņēmējiem un personām ar invaliditāti. Tā 2021. gadā pirms ATR maznodrošinātu mājsaimniecību zemākie ienākumu sliekšņi bija Ventspils (200 EUR), Rojas (220 EUR) un Aizputes (228 EUR) novados. Augstākos ienākumu sliekšņus piemēroja šādos novados: Talsu, Engures, Jaunpils, Tukuma (375 EUR), Kandavas (354 EUR), Brocēnu (330 EUR). 2021. gadā, stājoties spēkā ATR, augstākos maksimālos ienākumu sliekšņus noteica Talsu novads 375 EUR, bet zemākās vērtības – Dienvidkurzemes, Tukuma un Ventspils (327 EUR) novados.

Apvienoto novadu līmenī ATR rezultātā maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņi pieauga bijušajā Aizputes un Vaiņodes novadā Dienvidkurzemes novada ietvaros, tāpat ieguvēji bija atsevišķi novadi Talsu novada ietvaros. Maksimālā sliekšņa pieaugumu piedzīvoja visi novadi, kas veidoja gan jauno Kuldīgas, gan jauno Saldus novadu. Savukārt Tukuma novadā maksimālais ienākuma sliekšnis samazinājās visās to veidojošajās administratīvi teritoriālajās vienībās.

2022. gadā maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņi Kurzemes plānošanas reģiona ietvaros palika iepriekšējā līmenī, izņemot Talsu novadu, kur sliekšņa vērtība tika samazināta un atcelta sliekšņa diferenciācija. Tādējādi 2022. gadā augstākie ienākumu sliekšņi bija Kuldīgas un Saldus novados (354 EUR), Talsu novadam samazinot ienākumu sliekšni līdz 350 EUR.

2019. gadā **Zemgales plānošanas reģionā** daļēji pastāvēja maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņu diferenciācija, kura tika pilnībā atcelta 2021. gadā pēc ATR. 2019. gadā maznodrošinātu mājsaimniecību zemākie minimālie ienākumu sliekšņi bija Jēkabpils (150 EUR) un Jaunjelgavas (171 EUR) novados, bet augstākā vērtība – Auces novadā (301 EUR) (sk. 2.7. tabulu). Maznodrošinātu mājsaimniecību augstākos maksimālos ienākumu sliekšņus izvēlējās Auces (366 EUR), Bauskas (325 EUR), Aknīstes (322 EUR) novadi, bet zemāko vērtību – Neretas (143 EUR), Rundāles, Tērvetes (215 EUR), Pļaviņu un Salas (250 EUR).

2020. gadā Zemgales plānošanas reģionā maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņi palika praktiski nemainīgi, attiecīgi zemākos minimālos ienākumu sliekšņus noteica Jēkabpils (150 EUR), Jaunjelgavas (171 EUR) un Bauskas (188 EUR) novadi, bet augstāko vērtību – Auces novads (301 EUR). Augstākos maksimālos ienākumu sliekšņus piemēroja Auces (366 EUR), Bauskas (325 EUR), Aknīstes (322 EUR) novadi, kamēr zemāko vērtību piemēroja Rundāles, Tērvetes (215 EUR), Neretas (242 EUR), Pļaviņu un Salas (250 EUR).

2021. gadā pirms ATR pašvaldības pamatā jau bija atcēlušas maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņu diferenciāciju. Tā bija saglabājusies Auces novadā, kur augstāks sliekšnis bija vientuļām (atsevišķi dzīvojošām) pensijas vecuma personām vai personām ar invaliditāti, kurām nav likumisko apgādnieku. Augstākie maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņi bija Jelgavas, Ozolnieku (436 EUR), Auces (425 EUR), Krustpils, Aknīstes, Jēkabpils (360 EUR) novados, zemākās vērtības – Neretas (242 EUR), Tērvetes, Salas (250 EUR), Jaunjelgavas (257 EUR) novados.

2.7. tabula. Zemākās un augstākās vērtības maznodrošinātas mājsaimniecības noteiktajiem ienākumu sliekšņiem pirms un pēc ATR novados Zemgales plānošanas reģionā

Novads pēc ATR	Novadi pirms ATR	2019		2020		2021 pirms ATR	
		Min.	Maks.	Min.	Maks.	Min.	Maks.
Aizkraukles	Jaunjelgavas	171	257	171	257	-	257
	Kokneses	258	301	258	301	-	350 ▲
	Neretas	-	143	-	242 ▲	-	242
	Pļaviņu	-	250	-	250	-	350 ▲
	Skrīveru	235	270	235	270	-	327 ▲
	Aizkraukles	245	295	260 ▲	310 ▲	-	327 ▲
Bauskas	Bauskas	188	325	188	325	-	327 ▲
	Iecavas	-	280	-	280	-	327 ▲
	Rundāles	-	215	-	215	-	327 ▲
	Vecumnieku	-	258	-	258	-	327 ▲
Dobeles	Auces	301	366	301	366	350 ▲	425 ▲
	Dobeles	215	301	215	301	-	350 ▲
	Tērvetes	-	215	-	215	-	250 ▲
Jelgavas	Jelgavas	-	256	-	256	-	436 ▲
	Ozolnieku	-	301	-	301	-	436 ▲
Jēkabpils	Krustpils	-	288	-	288	-	360 ▲
	Viesītes	-	280	-	280	-	280
	Salas	-	250	-	250	-	250
	Aknīstes	193	322	193	322	-	360 ▲
	Jēkabpils	150	270	150	270	-	360 ▲
Novads pēc ATR		2021 pēc ATR		2022			
		Min.	Maks.	Min.	Maks.		
Aizkraukles		-	327	-	327		
Bauskas		-	327	-	327		
Dobeles		-	350	-	350		
Jelgavas		-	436	-	436		
Jēkabpils		-	360	-	360		

Avots: Autoru veidots kopsavilkums, balstoties uz LM Oficiālo statistiku un pašvaldību saistošajiem noteikumiem (par 2019. – 2020. gadu), kā arī iepriekšējā administratīvā iedalījuma pašvaldību mājas lapām (par 2021. – 2022. gadu).

Kopš 2021. gadā stājās spēkā ATR Zemgales plānošanas reģiona novados, nav izmaiņu maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšņos ne 2021., ne 2022. gadā. Attiecīgi augstākais sliekšnis bija Jelgavas (436 EUR) novadā, kas atbilst valsts līmenī noteiktajam maksimālajam sliekšnim. Aizkraukles, Bauskas novadi piemēroja zemāko ienākumu sliekšņu vērtību (327 EUR).

Kopš ATR Jaunjelgavas novads (pie Aizkraukles) uzskatāms par ieguvēju, pielīdzinot ienākumu sliekšņus Aizkraukles novadam; savukārt Kokneses un Pļaviņu novados ienākumu sliekšnis tika pazemināts, Neretas novadā – ievērojami paaugstināts. Bauskas novadā situācija bija harmonizēta jau pirms ATR, tā rezultātā situācija pirms un pēc ATR palika bez izmaiņām. Savukārt Dobeles novadā iezīmējās cita situācija – ATR rezultātā zaudēja Auces novads, kurā tika pazemināts maznodrošinātu

mājsaimniecību ienākumu sliekšnis, taču ieguva Tērvetes novads, kurā tas tika būtiski paaugstināts. Pielīdzinot maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšņus Jēkabpils novadam, Krustpils un Aknīstes novados nebija izmaiņu, bet ieguvēji bija Viesītes un Salas novadi, kur maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšnis tika paaugstināts.

2019. gadā **Latgales plānošanas reģionā** diferencēti maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņi tika noteikti reti. Sliekšņus nediferencēja Aglonas, Balvu, Ciblas, Dagdas, Daugavpils, Ilūkstes, Kārsavas, Krāslavas, Ludzas, Preiļu, Rēzeknes, Riebiņu, Rugāju, Vārkavas, Viļakas un Viļānu novadi. Attiecīgi diferencēja tikai Baltinavas, Līvānu un Zilupes novadi. Latgales plānošanas reģiona zemāko minimālo ienākumu sliekšni noteica Līvānu (145 EUR) novads. Augstākie ienākumu sliekšņi bija Baltinavas (366 EUR), Viļānu (323 EUR) un Zilupes (300 EUR), bet zemākās vērtības – Aglonas (150 EUR), Viļakas (172 EUR) un Riebiņu (180 EUR) novados. Ar 2020. gadu maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņus diferencēja arī Balvu novadā (pēc tam – atcēla).

2020. gadā maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšņi Latgales plānošanas reģionā pamatā saglabājās iepriekšējā, 2019. gada, līmenī. Zemākie maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšņi bija Aglonas (150 EUR), Viļakas (172 EUR), Riebiņu (180 EUR) novados, bet augstākie maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšņi – Baltinavas (366 EUR) un Viļānu (323 EUR) novados.

2021. gada sākumā pirms ATR zemākos minimālos maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšņus noteica Riebiņu (180 EUR) un Vārkavas (214 EUR) novadi. Ar 2021. gadu (pirms ATR) praktiski visas Latgales plānošanas reģiona pašvaldības arī paaugstināja savus maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņus, izņemot Riebiņu, Rugāju, Vārkavas un Zilupes novadus (visi novadi pēc ATR pievienojās lielākām pašvaldībām). Tomēr pirms apvienošanās daļa pašvaldību, kuras vēlāk iekļāvās citu novadu sastāvā, savus maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņus paaugstināja. Tā rezultātā augstākos maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšņus piemēroja Baltinavas (425 EUR), Viļānu (375 EUR) novadi un vairākiem novadiem (Daugavpils, Ilūkstes, Viļakas, Krāslavas, Līvānu, Kārsavas, Ludzas, Rēzeknes) bija piemērots vienādi augsts maksimālais maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšnis – 327 EUR. Zemākās vērtības maksimālajiem maznodrošinātu mājsaimniecību ienākumu sliekšņiem bija Riebiņu (180 EUR), Dagdas (200 EUR) un Vārkavas (214 EUR) novados.

2021. gadā pēc ATR visos Latgales plānošanas reģiona novados, izņemot Preiļu, bija vienādi maksimālie maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņi (327 EUR). 2022. gadā visā Latgales plānošanas reģionā maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņi ir vienādi – 327 EUR, kas atbilst “pārtikas pakas” saņemšanas līmenim pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā.

2.8. tabula. Zemākās un augstākās vērtības maznodrošinātas māsaimniecības noteiktajiem ienākumu sliekšņiem pirms un pēc ATR novados Latgales plānošanas reģionā

Novads pēc ATR	Novadi pirms ATR	2019		2020		2021 pirms ATR	
		Min.	Maks.	Min.	Maks.	Min.	Maks.
Augšdaugavas	Daugavpils	-	258	-	258	-	327 ▲
	Ilūkstes	-	258	-	258	-	327 ▲
Balvu	Baltinavas	215	366	215	366	250 ▲	425 ▲
	Balvu	-	230	230	242 ▲	-	280 ▲
	Rugāju	-	285	-	285	-	285
	Viļakas	-	172	-	172	-	327 ▲
Krāslavas	Dagdas	-	242	-	242	-	200 ▼
	Krāslavas	-	215	-	215	-	327 ▲
Līvānu	Līvānu	145	230	-	230	-	327 ▲
Ludzas	Cīblas	-	200	-	200	-	242 ▲
	Kārsavas	-	200	-	200	-	327 ▲
	Ludzas	-	200	-	200	-	327 ▲
	Zilupes	200	300	200	300	200	300
Preiļu	Aglonas	-	150	-	150	-	327 ▲
	Preiļu	-	215	-	215	-	250 ▲
	Riebiņu	-	180	-	180	-	180
	Vārkavas	-	214	-	214	-	214
Rēzeknes	Rēzeknes	-	215	-	215	-	327 ▲
	Viļānu	-	323	-	323	-	375 ▲
Novads pēc ATR		2021 pēc ATR		2022			
		Min.	Maks.	Min.	Maks.		
Augšdaugavas		-	327	-	327		
Balvu		-	327 ▲	-	327		
Krāslavas		-	327	-	327		
Līvānu		-	327	-	327		
Ludzas		-	327	-	327		
Preiļu		-	250	-	327 ▲		
Rēzeknes		-	327	-	327		

Avots: Autoru veidots kopsavilkums, balstoties uz LM Oficiālo statistiku un pašvaldību saistošajiem noteikumiem (par 2019. – 2020. gadu), kā arī iepriekšējā administratīvā iedalījuma pašvaldību mājas lapām (par 2021. – 2022. gadu).

Stājoties spēkā ATR, Balvu novadā notika maznodrošināto māsaimniecību ienākumu sliekšņa līdzsvarošana novadu starpā, kā rezultātā ieguvējs bija bijušais Balvu un Rugāju novads, bet Baltinavas novadā sliekšņi samazinājās. Pievienojoties Krāslavas novadam, ieguva Dagdas novads. Pievienojoties Ludzas novadam, Cīblas un Zilupes novadi bija ieguvēji. No pievienošanās Preiļu novadam ieguva visi pārējie mazākie novadi, kuros ienākumu sliekšnis tika paaugstināts. Pretēja situācija ir apvienotajā Rēzeknes novadā – pielīdzinot ienākumu sliekšņus Rēzeknes novadam, Viļānu novadā ienākumu sliekšnis samazinājās. Savukārt Augšdaugavas novadu veidojošajās pašvaldībās maznodrošināto māsaimniecību ienākumu sliekšņi bija vienādi jau kopš 2019. gada.

Kopsavilkums

Maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņu analīze plānošanas reģionu dalījumā parāda, ka Rīgas plānošanas reģionam raksturīgas Latvijā augstākās vērtības, t.i., pat zemākā sliekšņa vērtība šajā reģionā bija augstāka nekā citos reģionos. Savukārt salīdzinoši zemākais maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšnis raksturīgs Vidzemes reģionam gan pirms, gan pēc ATR. Salīdzinot datus ar nabadzības riska tendencēm valstī (izvērtējuma sagatavošanas brīdī bija iespējams salīdzinājums par 2019. un 2020. gadu), redzams, ka augstākie maznodrošināto mājsaimniecību maksimālie ienākumu sliekšņi tiek noteikti reģionos (sk. 1.11. attēlu), kuriem raksturīgs zemāks nabadzības riska indekss (Rīga un Pierīga, Zemgale). Reģionos ar augstāku nabadzības riska indeksu (Latgale, Kurzeme un Vidzeme) tika noteiktas zemākas maznodrošināto mājsaimniecību maksimālā ienākuma sliekšņa vērtības. Tomēr turpmākajos gados, pieņemot, ka saglabāsies iepriekšējos gados novērotā tendence un visaugstākais nabadzības riska indekss būs Latgalē, redzams, ka šī reģiona pašvaldības tomēr tiecas paaugstināt maznodrošināto mājsaimniecību maksimālo ienākumu sliekšni tādā mērā, lai tas būtu pēc iespējas tuvāks citos reģionos piemērotajiem līmeņiem, lai gan potenciāli tas var radīt lielāku slogu pašvaldību sociālajiem budžetiem, sniedzot atbalstu maznodrošinātajām mājsaimniecībām, ja vien radītais slogs netiek kompensēts ar šaurāku sociālo pakalpojumu un atbalsta piedāvājumu (sk. atbalsta piedāvājumu analīzi 2.3. nodaļā).

2021. gada 1. janvārī spēkā stājušies Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma grozījumi, kuri noteica ne tikai minimālo, bet arī maksimālo maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšni, veicināja arī sliekšņu pārskatīšanu pašvaldībās. Piemēram, 2020. gadā, salīdzinot ar 2019. gadu, 20 no tobrīd 119 Latvijas pašvaldībām paaugstināja maksimālo maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšni (un sešas paaugstināja zemāko maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšni, ja pašvaldībā sliekšņi bija diferencēti). Līdz ar tiesiskā regulējuma izmaiņām 2021. gada sākumā (pirms ATR) maksimālo maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšni paaugstināja 90 no tobrīd 119 pašvaldībām. 23 pašvaldības maznodrošinātas mājsaimniecības ienākuma sliekšni gada sākumā nemainīja, t.sk., 20 no tām bija pašvaldības, kuras 2021. gada 1. jūlijā iekļāvās lielāku administratīvo vienību sastāvā un pārskatīja sliekšni pēc ATR īstenošanas. Sešas pašvaldības 2021. gada sākumā maksimālo maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšni mazliet samazināja.

Pēc ATR īstenošanas 2021. gada 1. jūlijā maznodrošinātas mājsaimniecības maksimālais ienākumu sliekšnis tika paaugstināts 9 no 43 jaunizveidotajām pašvaldībām, bet vienā – pazemināts. ATR rezultātā 43 no bijušajām 119 pašvaldībām bija ieguvējas – apvienojoties ar citiem novadiem maznodrošinātas mājsaimniecības maksimālais ienākumu sliekšnis tika paaugstināts. Līdz ar ATR sliekšnis pieauga Aizputes, Alsungas, Amatas, Apes, Babītes, Baldones, Balvu, Beverīnas, Brocēnu, Cēsu, Ciblas, Dagdas, Dundagas, Garkalnes, Ikšķiles, Inčukalna, Jaunjelgavas, Jaunpiebalgas, Kuldīgas, Ķeguma, Lielvārdes, Līgatnes, Mazsalacas, Mērsraga, Neretas, Pārgaujas, Riebiņu, Rojas, Ropažu, Rugāju, Salas, Saldus, Sējas, Skrundas, Stopiņu, Strenču, Tērvetes, Vaiņodes, Vārkavas, Vecpiebalgas, Ventpils, Viesītes un Zilupes novados. 15 pašvaldībās no bijušajām 119 maznodrošinātas mājsaimniecības maksimālais ienākumu sliekšnis tika samazināts. Tās bija Aglonas, Auces, Baltinavas, Burtnieku, Engures, Jaunpils, Kandavas, Kocēnu, Kokneses, Mālpils, Naukšēnu, Pļaviņu, Rūjienas, Tukuma un Viļānu novadi. Savukārt 2022. gadā maznodrošinātas mājsaimniecības

maksimālo ienākumu sliekšni paaugstināja trīs pašvaldības (Rēzeknes valstspilsēta, Preiļu un Saulkrastu novadi), bet samazināja – viena pašvaldība (Talsu novads).

Pēc ATR 2021. gadā diferencēts maznodrošināto mājāsaimniecību ienākumu sliekšnis lielākajā daļā pašvaldību vairs netika piemērots. Izņēmums ir Liepājas valstspilsēta, kur arī 2022. gadā ir spēkā diferencētais ienākumu sliekšnis (variē no 336 EUR līdz 390 EUR apmērā atkarībā no mājāsaimniecības kompozīcijas), visas citas pašvaldības no tā ir atteikušās uzreiz pēc ATR vai 2022. gadā.

Aptuveni pusē Latvijas pašvaldību 2022. gadā maznodrošināto mājāsaimniecību ienākumu maksimālais sliekšnis ir noteikts 327 EUR apmērā (19 pašvaldībās un vienā – zemāks), kas atbilst “pārtikas pakas” saņemšanas līmenim pirmajai vai vienīgajai personai mājāsaimniecībā. Tas raksturīgs vienādi visām novadu pašvaldībām Latgales plānošanas reģionā, lielākajai daļai Vidzemes plānošanas reģiona pašvaldību (8 no 11), trīs no sešām Kurzemes plānošanas reģiona novadu pašvaldībām, divām no piecām Zemgales plānošanas reģiona novadu pašvaldībām, nav raksturīgs Rīgas plānošanas reģiona pašvaldībām un valstspilsētām, kas veido atsevišķas administratīvās vienības.

2.3. Valsts un pašvaldību noteiktie atbalsta veidi maznodrošinātajām mājāsaimniecībām

Šīs nodaļas ietvaros ir apkopota informācija par valsts un pašvaldību atvieglojumiem maznodrošinātām mājāsaimniecībām (personām), kas ir spēkā uz izvērtējuma ziņojuma sagatavošanas brīdi. Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 35. pantā noteikto, pastāv divi sociālās palīdzības pabalstu veidi – pamata sociālās palīdzības pabalsti un papildus sociālās palīdzības pabalsti, kuri tiek piešķirti, izvērtējot mājāsaimniecību materiālo situāciju. No pamata sociālās palīdzības pabalstiem maznodrošinātās mājāsaimniecības var pretendēt uz mājokļa pabalstu (atkarībā no mājāsaimniecības veida, ienākumiem un izdevumiem par mājokli), kas nav tieši saistīts ar maznodrošinātas mājāsaimniecības statusa iegūšanu. Papildus tam Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 35. panta 2. daļa definē pabalstu atsevišķu izdevumu apmaksai, kas ir paredzēts kā materiāls atbalsts personām sociālās funkcionēšanas un neatkarīgas dzīves nodrošināšanai. Šī atbalsta apjoms ir atkarīgs no pašvaldības, kurā dzīvo maznodrošināta mājāsaimniecība, jo izriet no pašvaldības autonomās funkcijas īstenošanas atbilstoši likuma “Par pašvaldībām” 15. pantam.

Valsts un pašvaldību atvieglojumi šajā ziņojumā ir iedalīti vairākās savstarpēji neizslēdzošās grupās: sociālā palīdzība, sociālie pakalpojumi, izglītība, veselības aprūpe, mājoklis, transports, juridiskā palīdzība, kultūra, nodokļi, tostarp, citi atvieglojumi. Tie atvieglojumi, kuri attiecināmi uz vairākām pakalpojumu grupām, ir raksturoti vienreiz, pie ziņojuma autoru skatījumā galvenās jomas. Visa maznodrošinātajām mājāsaimniecībām pieejamā atbalsta detalizēts raksturojums ir sniegts šī ziņojuma 4. pielikumā (valsts atbalsts) un 5. pielikumā (pašvaldību atbalsts), kur attiecīgi ir norādīta joma, uz kuru attiecas atvieglojums, tiesību akta nosaukums, tā aktuālā redakcija uz ziņojuma sagatavošanas datumu u.c. informācija. Šīs nodaļas turpinājumā sniegtais pārskats raksturo nozīmīgākās tendences, kā tiek definēts pabalsta ietvars, mērķa grupas un citi nosacījumi, it sevišķi gadījumos, kad valsts noteiktais vispārējais regulējums paredz zināmu pašvaldību autonomiju atbalsta apmēra noteikšanā.

2.3.1. Sociālā palīdzība un pabalsti sociālās rehabilitācijas īstenošanai

Ziņojuma struktūrā valsts un pašvaldību sniegtā sociālā palīdzība un sociālie pakalpojumi ir nodalīti divās atsevišķās apakšsadaļās ar mērķi nošķirt tādu palīdzību maznodrošinātajām mājsaimniecībām, kurā uzsvērtā materiālā komponente, t.i., ietver preces/ priekšmetus vai izmaksas naudā (pabalstus), no tāda atbalsta, kas pieejams un dažāda līmeņa tiesību aktos ir definēts kā pakalpojums. Šis iedalījums neattiecas uz sociālajiem pabalstiem un pakalpojumiem, kurus piešķir sociālās rehabilitācijas plāna īstenošanai, kuru apraksts ir iekļauts sociālās palīdzības sadaļā tāpēc, ka visbiežāk šis atbalsts ir definēts “pabalsta” formā (vadoties pēc nosaukuma), lai gan saturs paredz pakalpojuma saņemšanu.

Aplūkojot sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu klāstu, nodalāmi tādi pašvaldību atvieglojumi, kurus piešķir visām maznodrošinātām mājsaimniecībām, un tādi pašvaldību atvieglojumi, kuri mērķēti uz specifiskām maznodrošinātu mājsaimniecību (personu) grupām. Izņemot mājokļa pabalstu, ēdināšanas maksas atvieglojumus skolā un izglītības pabalstu, uzsākot mācību gadu, kas pieejami lielākajā daļā pašvaldību, pašvaldības mēdz definēt šādas specifiskākas atbalsta grupas, kombinējot maznodrošinātas mājsaimniecības statusu ar papildu pazīmēm:

- personas ar invaliditāti (32 no 43 pašvaldībām; 16 no 32 pašvaldībām ir pieejami aprūpes mājās pakalpojumi un īslaicīgās sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumi, kurus saņem personas ar funkcionāliem traucējumiem);
- bērni (20 no 43 pašvaldībām);
- pensijas vecuma personas (14 no 43 pašvaldībām);
- atsevišķi dzīvojošas pensijas vecuma personas (4 no 43 pašvaldībām);
- atsevišķi dzīvojošas personas ar invaliditāti (4 no 43 pašvaldībām);
- valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēji (3 no 43 pašvaldībām);
- personas pēc ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā (3 no 43 pašvaldībām);
- personas ar slimību izraisītu vidēju vai smagu inkontinenci (3 no 43 pašvaldībām);
- Černobiļas atomelektrostacijas avārijas seku likvidētāji (2 no 43 pašvaldībām);
- personas ar socializācijas grūtībām (2 no 43 pašvaldībām);
- nestrādājošas pensijas vecuma personas (2 no 43 pašvaldībām);
- politiski represētas personas (2 no 43 pašvaldībām);
- nestrādājošas politiski represētas personas darbspējas vecumā (1 no 43 pašvaldībām);
- nestrādājošas personas ar invaliditāti (1 no 43 pašvaldībām);
- personas bez dzīvesvietas (1 no 43 pašvaldībām);
- atsevišķi dzīvojošas personas (1 no 43 pašvaldībām).

Aplūkojot **valsts līmeņa regulējumu**, redzams, ka 25.11.2014. Ministru kabineta noteikumu Nr.727 “Darbības programmas “Pārtikas un pamata materiālās palīdzības sniegšana vistrūcīgākajām personām 2014.–2020.gada plānošanas periodā” īstenošanas noteikumi” 4.1.3. punkts nosaka ienākumu kritēriju, lai maznodrošinātas mājsaimniecības varētu saņemt pārtikas preču, individuālo mācību piederumu un higiēnas un saimniecības preču komplektu. Noteikts, ka mājsaimniecība var saņemt šo atbalstu, ja tās rīcībā esošie ienākumi uz vienu ekvivalento patērētāju mājsaimniecībā nepārsniedz 327 EUR pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā un katrai nākamajai – 229 EUR. Pārtikas preču komplekts tiek

iedalīts četros atsevišķos komplektos: (1) pārtikas preces personai mājāsaimniecībā bez vecuma ierobežojuma; (2) mājāsaimniecības loceklim vecumā no septiņiem līdz 12 mēnešiem (ieskaitot); (3) mājāsaimniecības loceklim vecumā no 13 līdz 18 mēnešiem (ieskaitot); (4) mājāsaimniecības loceklim vecumā no 19 līdz 24 mēnešiem (ieskaitot).

Individuālo mācību piederumu komplekts tiek iedalīts 2 atsevišķos komplektos: (1) individuālie mācību piederumi mājāsaimniecības loceklim vecumā no pieciem līdz 10 gadiem (ieskaitot); (2) individuālie mācību piederumi mājāsaimniecības loceklim vecumā no 11 līdz 16 gadiem (ieskaitot). Savukārt higiēnas un saimniecības preču komplekts tiek iedalīts 5 atsevišķos komplektos atkarībā no personas vecuma: (1) personai mājāsaimniecībā bez vecuma ierobežojuma; (2) mājāsaimniecības loceklim vecumā līdz sešiem mēnešiem (ieskaitot); (3) mājāsaimniecības loceklim vecumā no septiņiem līdz 12 mēnešiem (ieskaitot); (4) mājāsaimniecības loceklim vecumā no 13 līdz 18 mēnešiem (ieskaitot); (5) higiēnas preces mājāsaimniecības loceklim vecumā no 19 līdz 24 mēnešiem (ieskaitot). Tā kā valsts līmenī ir nedefinēti šo pakšu saņemšanas nosacījumi, pašvaldību saistošajos noteikumos pakas nav pieminētas un nav ieviesti citi papildu nosacījumi to saņemšanai.

Savukārt **pašvaldību līmenī** sastopami šādi sociālie pabalsti, kurus tās papildus piešķir maznodrošinātām mājāsaimniecībām (personām):

- pabalsts sociālās rehabilitācijas plāna mērķu sasniegšanai (16 no 43 pašvaldībām);
- atbalsts Ziemassvētkos (3 no 43 pašvaldībām);
- pabalsts patstāvīgas dzīves uzsākšanai pēc ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojuma institūcijā pilngadīgām personām izbeigšanas (2 no 43 pašvaldībām);
- pabalsts personām bez deklarētās dzīvesvietas (1 no 43 pašvaldībām).

Aplūkojot sīkāk iepriekš nosauktos pabalstu veidus, **pabalsts sociālās rehabilitācijas mērķu sasniegšanai** visbiežāk ir paredzēts maznodrošinātu mājāsaimniecību locekļiem, kuriem ir bijusi invaliditāte, darbnespēja, veselības traucējumi, atkarība, persona ir cietusi no vardarbības un citiem faktoriem. Saskaņā ar “Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības” likuma 24. pantu, lai sekmētu valstī un pašvaldībā pieejamo resursu izmantošanu un nodrošinātu personu iekļaušanos sabiedrībā, atbildīgās institūcijas sociāli rehabilitējamām personām izstrādā individuālo sociālās rehabilitācijas plānu. Viens no veidiem, kā pašvaldības šīm personām īsteno 24. pantā minēto sociālo rehabilitāciju dzīvesvietā, ir pēc šī plāna piešķirot pabalstu sociālās rehabilitācijas mērķu sasniegšanai. Pabalsta mērķi var būt uzlabot personu sociālo situāciju, iekļaut personas sabiedrībā, apmierināt personu pamatvajadzības un veicināt personu līdzdarbību savas situācijas uzlabošanā. Pabalstu un/vai sociālās rehabilitācijas pakalpojumus maznodrošinātām mājāsaimniecībām (personām) piešķir 16 pašvaldībās: Aizkraukles, Balvu, Bauskas, Cēsu, Gulbenes, Kuldīgas, Ķekavas, Limbažu, Mārupes, Ogres, Rēzeknes, Smiltenes, Talsu, Tukuma novados, Jūrmalas un Rīgas valstspilsētās.

Pašvaldības izvēlas atšķirīgus nosaukumus maznodrošinātajām mājāsaimniecībām (personām) piešķirtajam pabalstam, kura mērķis ir sociālās rehabilitācijas mērķu sasniegšana. 12 no 16 pašvaldībās šī pabalsta nosaukums ir pabalsts sociālās rehabilitācijas mērķu sasniegšanai, bet pārējos novados pabalsta nosaukumā ir minēta atsevišķu situāciju risināšana (Aizkraukles, Limbažu novados), personu sociālās funkcionēšanas un neatkarīgas dzīves nodrošināšana (Gulbenes novadā) un integrēšana

sabiedrībā (Mārupes novadā). Atbilstība šai grupai ir noteikta atbilstoši tam, ka, neņemot vērā nosaukumu atšķirības, pabalsta piešķiršana balstās uz individuālo sociālās rehabilitācijas plānu.

Atsaucoties uz sociālās rehabilitācijas plānu, lielākā daļa pašvaldību, kuras piešķir šo pabalstu, nedefinē saņemamo preču un pakalpojumu loku. Tādējādi pabalstu var piešķirt dažādu preču un pakalpojumu saņemšanai atbilstoši maznodrošinātas mājsaimniecības statusam un personu vajadzībām, kuras identificē plāns. Tomēr 3 no 16 novadiem tiek nedaudz plašāk raksturots pabalsta saturs – Aizkraukles novadā pabalsts var segt sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, dokumentu atjaunošanu un transporta izdevumus, bet Bauskas novadā pēc sociālās rehabilitācijas plāna var saņemt psihologa pakalpojumu. Ogres novadā pabalstu var piešķirt arī mērķiem, kam nav paredzēti citi saistošajos noteikumos noteiktie pabalsti, piemēram, dokumentu iegūšana vai sakārtošana, kamēr pabalsta mērķi atbilst sociālā darba speciālista izstrādātajam sociālās rehabilitācijas plānam. 1 no 16 novadiem – Ogres – maznodrošinātām personām tiek piedāvāts gan pabalsts, gan sociālās rehabilitācijas pakalpojums, bet pakalpojuma saņemšanai ir noteikti papildu nosacījumi, neskaitot maznodrošinātas mājsaimniecības statusu.

Pašvaldības saistošajos noteikumos galvenokārt nenorāda pabalsta mērķa grupas, taču pēc būtības visas personas, kuras saņem pabalstu, ir sociāli rehabilitējamas, kā tas tika norādīts “Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības” likumā. 2 no 16 pašvaldībām tiek izvirzītas mērķa grupas, kurām ir vairāk priekšrocību. Ogres novadā ir noteikta atsevišķa sociālās rehabilitācijas pasākumu mērķa grupa, kas ir bērni ar funkcionāliem traucējumiem, kuri var saņemt sociālās rehabilitācijas pakalpojumu, kurā ietilpst masāžas, fizioterapeita, audiologopēda un mākslas terapeita pakalpojumi. Savukārt Kuldīgas novadā, ja mājsaimniecībās, kurām ir maznodrošinātas mājsaimniecības statuss, ir bērni, bērni var saņemt atsevišķu pabalsta summu sociālās rehabilitācijas mērķu sasniegšanai, neskaitot pabalsta apmēru, ko saņem pārējās personas mājsaimniecībā.

Pašvaldības definē dažādus pabalsta apmērus, kuri atšķiras kalendārā gada ietvaros. Tie variē, sākot no 50 EUR līdz 570 EUR. Pašvaldību sarindojums pēc pabalsta sociālās rehabilitācijas mērķu sasniegšanai apmēra vienā kalendārajā gadā, sākot ar lielāko apmēru, ir:

- Jūrmala (līdz 570 EUR personai).
- Mārupes novads (līdz 500 EUR).
- Aizkraukles novads (līdz minimālās darba algas apmēram mājsaimniecībai kopumā, 2022. gadā tas ir 500 EUR).
- Ķekavas un Talsu novados līdz 300 EUR personai).
- Smiltenes novads (līdz 250 EUR personai).
- Cēsu novads (līdz 200 EUR personai, līdz 400 EUR vairāku personu mājsaimniecībai).
- Kuldīgas novads (līdz 150 EUR bērnam, līdz 250 EUR mājsaimniecībai).
- Ogres novads (pabalsta apmērs – līdz 250 EUR mājsaimniecībai).
- Rēzeknes novads (līdz 200 EUR mājsaimniecībai).
- Gulbenes novads (līdz 20 % no minimālās darba algas apmēra (200 EUR) mājsaimniecībai).
- Balvu novads (līdz 75 EUR personai).
- Limbažu novads (līdz 50 EUR mājsaimniecībai).
- Rīgas pilsēta, Bauskas un Tukuma novadi (nav norādīts).

Kopumā trīs pašvaldībās piešķir **atbalstu Ziemassvētkos**. Vienā – Ķekavas novadā – atbalstu piešķir visām maznodrošinātām personām, nevērtējot maznodrošināto mājsaimniecību kompozīciju, bet pārējās – Ādažu un Ogres novados – atbalstu saņem tikai ģimenes ar bērniem. Attiecībā uz mērķa grupām Ogres novadā ir izvirzīti papildu nosacījumi – maznodrošinātas ģimenes atbalstu Ziemassvētkos saņem tikai tad, ja ģimenē ir trīs un vairāk nepilngadīgi bērni. Atbalsta Ziemassvētkos saturs visbiežāk ir saldumu paciņa, kurām pašvaldības nosaka atšķirīgas summas – Ķekavas un Ādažu novados līdz 6 EUR vērtībā, bet Ogres novadā līdz 10 EUR. Saldumu paciņa tiek izsniegta katrai maznodrošinātai personai mājsaimniecībā – Ķekavas novadā, Ādažu un Ogres novados – katram bērnam no maznodrošinātas ģimenes. Ādažu novada atbalsta Ziemassvētkos īpatnība ir tā, ka papildu saldumu paciņai katram bērnam, ģimenei tiek piešķirta arī Ziemassvētku pārtikas paka ne vairāk kā 25 EUR vērtībā, bet Ogres novadā – var izvēlēties saņemt, nevis saldumu paciņu, kas Ogres novada saistošajos noteikumos definēta kā dāvana, bet saņemt atbalstu, kas izmaksāts naudā.

Divās pašvaldībās piešķir **pabalstu patstāvīgas dzīves uzsākšanai pēc ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojuma institūcijā izbeigšanas** – Rīgas valstspilsēta un Ogres novads. Šajās pašvaldībās atšķiras pabalsta apmērs, kuru piešķir maznodrošinātām personām, Rīgā – līdz 430 EUR vienai personai; Ogres novadā – līdz 500 EUR vienai personai.

Vienā pašvaldībā – Ogres novadā – piešķir arī **pabalstu personām bez deklarētās dzīvesvietas**. Pabalsta apmērs ir starpība starp garantētā minimālā ienākuma sliekšņu summu mājsaimniecībai un mājsaimniecības kopējiem ienākumiem, piemērojot GMI pabalsta aprēķina formulu.

2.3.2. Sociālie pakalpojumi

Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 3. pantu tiesības saņemt sociālos pakalpojumus ir visiem Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem, taču pakalpojumu saņemšanas kārtību nosaka Ministru kabinets un pašvaldības. Šajā sadaļā ir apkopota informācija par tiem **sociālajiem pakalpojumiem, kuru saņemšana pašvaldībā ir sasaistīta ar maznodrošinātā statusu**. Tas nozīmē, ka pašvaldībās, kuras nav minētas šajā datu izklāstā, var piedāvāt sociālos pakalpojumus, balstoties uz citiem nosacījumiem. Piemēram, valsts līmeņa tiesiskais regulējums paredz, ka noteikta veida sociālie pakalpojumi bez maksas jānodrošina trūcīgām personām.

Aplūkojot sociālos pakalpojumus, kuru saņemšana tiek sasaistīta ar maznodrošinātu personu statusu, pašvaldību saistošajos noteikumos ir minēti šādi varianti:

- higiēnas pakalpojums (16 no 43 pašvaldībām);
- aprūpe mājās personām ar funkcionāliem traucējumiem (16 no 43 pašvaldībām);
- ilgstoša sociālā aprūpe un sociālā rehabilitācija institūcijā pilngadīgām personām ar funkcionāliem traucējumiem (8 no 43 pašvaldībām);
- īslaicīga sociālā aprūpe un sociālā rehabilitācija institūcijā pilngadīgām personām ar funkcionāliem traucējumiem (3 no 43 pašvaldībām);
- zupas virtuve (6 no 43 pašvaldībām);
- psihologs, bez sociālās rehabilitācijas plāna (2 no 43 pašvaldībām);
- grupu māja, bez sociālās rehabilitācijas plāna (1 no 43 pašvaldībām);

- pavadona pakalpojums, bez sociālās rehabilitācijas plāna (1 no 43 pašvaldībām);
- ergoterapija, bez sociālās rehabilitācijas plāna (1 no 43 pašvaldībām);
- fizioterapija, bez sociālās rehabilitācijas plāna (1 no 43 pašvaldībām).

Higiēnas pakalpojums maznodrošinātām personām tiek nodrošināts 16 pašvaldībās: Alūksnes, Bauskas, Dobeles, Jēkabpils, Limbažu, Ludzas, Preiļu, Ropažu, Siguldas, Smiltenes, Talsu, Tukuma novados un Daugavpils, Jelgavas, Jūrmalas, Rēzeknes valstspilsētās. Pakalpojuma raksturojums pašvaldību saistošajos noteikumos mēdz atšķirties pēc tā klāsta (satura) un saņemšanas biežuma. Attiecībā uz pakalpojuma klāstu/ ietvaru, tajā galvenokārt ietilpst veļas mazgāšana, žāvēšana un mazgāšanās dušā, bet ir izņēmumi: (1) Jūrmalas valstspilsēta, kuras saistošajos noteikumos nav norādīta mazgāšanās dušā, bet pieminēta matu griešana; (2) Rēzeknes valstspilsēta precizē, ka higiēnas pakalpojums ietver ne tikai dušas, bet arī sabiedriskās pirts apmeklējumu.

Attiecībā uz pakalpojuma saņemšanas biežumu var nodalīt pašvaldības, kurās tas ir regulēts, un tādās, kurās nav regulēts. Bauskas, Dobeles, Limbažu, Ludzas novadu un Jelgavas, Rēzeknes valstspilsētu pašvaldību saistošajos noteikumos nav norādīts, cik daudz reizu personas var izmantot higiēnas pakalpojumu. 1 no 16 pašvaldībām – Limbažu novadā – maznodrošinātām personām higiēnas pakalpojums nav bez maksas – personas par pakalpojuma izmantošanu maksā līdzmaksājumu, kura apmērs saistošajos noteikumos nav minēts. Pārējās pašvaldībās personas maksā papildus, gadījumos, ja personai ir nepieciešamas papildu veļas mazgāšanas reizes vai duša. Kopumā pašvaldību saistošie noteikumi paredz, ka maznodrošinātas personas **bez maksas katru mēnesi** var saņemt šādu pakalpojumu paketi:

- 4 veļas mazgāšanas ciklus un 2 higiēnas pakalpojumus (mazgāšanās dušā) mēnesī Alūksnes novadā;
- 1 veļas mazgāšanas ciklu personai, bet mājsaimniecībai – ne vairāk kā 3 mazgāšanas ciklus mēnesī, tostarp, persona var izmantot dušu ne vairāk kā 4 reizes mēnesī Jēkabpils novadā;
- veļas mazgāšana un mazgāšanās dušā 4 reizes mēnesī Preiļu, Ropažu, Siguldas, Smiltenes novadā;
- vienai personai 1 veļas mazgāšanas ciklu mēnesī, vairākām personām ne vairāk kā 3 veļas mazgāšanas ciklus mēnesī (ja mājsaimniecībā ir vismaz 6 locekļi, var izmantot vienu papildus reizi). Persona var izmantot dušu ne vairāk kā 4 reizes mēnesī Talsu novadā;
- 4 veļas mazgāšanas ciklus un 1 reizi mazgāšanos dušā mēnesī Tukuma novadā, pašvaldībai sedzot līdz 2 EUR katru nākamo dušas apmeklējumu;
- sabiedriskās pirts apmeklējums 2 reizes mēnesī personām, kurām ir noteikta invaliditāte no bērnības, Daugavpils valstspilsētā;
- 2 veļas mazgāšanas ciklus, 2 veļas žāvēšanas ciklus un matu griešanu 1 reizi mēnesī Jūrmalas valstspilsētā;
- bērniem līdz 7 gadu vecumam bezmaksas pirts, citām personām pašvaldība sedz izdevumus līdz 2,50 EUR apmērā Rēzeknes valstspilsētā.

4 no 16 pašvaldības (Bauskas, Dobeles, Ludzas novadi, Jelgavas valstspilsēta) saistošajos noteikumos norāda, ka maznodrošinātām personām ir tiesības saņemt higiēnas pakalpojumu, bet netiek minēts, vai

pakalpojuma saņemšanai nepieciešama samaksa – tāpat šajās pašvaldībās nav plašs pakalpojuma raksturojums, kā minēts iepriekš.

Aprūpe mājās personām ar funkcionāliem traucējumiem pakalpojuma un/vai pabalsta veidā saistībā ar maznodrošinātas personas statusu tiek piedāvāta 16 no 43 pašvaldībām. Aprūpe mājās ir paredzēta personām, kurām vecuma, funkcionālu traucējumu vai veselības stāvokļa dēļ ir nepieciešama aprūpe. Pakalpojuma piešķiršana atšķiras pēc vairākiem parametriem: (1) kādā statusā attiecībā pret pakalpojuma saņemšanu ir klients, (2) pakalpojuma saņemšanas forma, (3) pakalpojuma nodrošināšanai piešķiramo summu un līdzmaksājuma esamību, kā arī (4) iespēja saņemt citu – “drošības pogas” – pakalpojumu.

Apskatot **klienta statusu**, lai saņemtu aprūpes mājās pakalpojumu personām ar funkcionāliem traucējumiem, divās no 16 pašvaldībām (Jēkabpils, Ludzas novads) aprūpe mājās tiek finansēta no pašvaldības līdzekļiem, ja personas ar funkcionāliem traucējumiem **apgādnieks** ir maznodrošināta persona. Savukārt 14 no 16 pašvaldībām (Aizkraukles, Alūksnes, Ādažu, Kuldīgas, Ķekavas, Madonas, Mārupes, Ogres, Salaspils, Saulkrastu, Talsu, Valkas, Valmieras novadu un Ventspils valstspilsētas) aprūpi mājās finansē no pašvaldību līdzekļiem, ja **klientiem** (personām ar funkcionāliem traucējumiem) ir maznodrošinātas personas statuss, nevis viņu apgādniekiem.

Attiecībā uz **pakalpojuma formu**, jāatzīmē, ka trīs pašvaldībās – Aizkraukles un Talsu novadā, Ventspils valstspilsētā – ir paredzēta iespēja to saņemt kā **pabalstu aprūpes mājās nodrošināšanai**, vienlaikus nosakot arī piešķiramo summu. Tā Aizkraukles novadā aprūpes mājās nodrošināšanai var piešķirt pabalstu līdz 100 EUR mēnesī, bet Talsu novadā to aprēķina atbilstoši piešķirtā aprūpes pakalpojuma apjomam. Savukārt Ventspils valstspilsētā pabalstu diferencē – to piešķir 42 EUR apmērā, ja persona sevi daļēji aprūpē, bet 60 EUR, ja persona nespēj sevi aprūpēt. Ādažu un Ogres novadā atbilstošajai mērķa grupai ir iespējams saņemt gan bezmaksas aprūpi mājās kā pakalpojumu, gan kā materiālu atbalstu pakalpojuma nodrošināšanā (Ādažu novadā pabalstu diferencē atbilstoši aprūpes līmenim – personām, kurām ir noteikts I aprūpes līmenis, piešķir 53 EUR, II aprūpes līmenim – 107 EUR, III aprūpes līmenim – 160 EUR; Ogres novadā pašvaldība finansē 2 EUR stundā). Attiecībā uz **līdzfinansējumu**, redzams, ka vairumā minēto pašvaldību aprūpe mājās maznodrošinātām personām tiek pilnībā finansēta no pašvaldību līdzekļiem, bet divos novados – Ķekavā un Madonā – pašvaldība finansē 50% no pakalpojuma izmaksām.

Piecās no 43 pašvaldībām (Ādažu, Madonas, Ogres, Salaspils, Saulkrastu novadi) piedāvā divu pakalpojumu vienlaicīgu saņemšanu – klientiem pieejama gan aprūpe mājās, gan “drošības pogas” pakalpojums, kas nodrošina nepārtrauktas saziņas iespējas, informatīvu atbalstu un palīdzību 24 stundas diennaktī personām, kurām vecuma vai funkcionālo traucējumu dēļ pastāv risks nonākt bezpalīdzības stāvoklī.

Pilnā apmērā **pašvaldības finansēta ilgstoša sociālā aprūpe un sociālā rehabilitācija pilngadīgām personām ar funkcionāliem traucējumiem** saistībā ar maznodrošinātas personas statusu tiek piešķirta 8 no 43 pašvaldībām. Tās ir: Kuldīgas, Ķekavas, Ogres, Preiļu, Rēzeknes, Ropažu, Saldus, Siguldas un Smiltenes novadu pašvaldības. Ilgstoša sociālā aprūpe un sociālā rehabilitācija tiek piešķirta, ja **apgādniekiem**, ne pakalpojuma saņēmējam ir maznodrošinātas personas statuss.

Īslaicīga sociālā aprūpe un sociālā rehabilitācija, kas tāpat kā ilgstoša sociālā aprūpe ir paredzēta pilngadīgām personām ar funkcionāliem traucējumiem, sasaistē ar maznodrošinātas personas statusu tiek piedāvāta 3 no 43 pašvaldībām – Jēkabpils, Ķekavas un Talsu novados. Jēkabpils novadā pašvaldība finansē īslaicīgu sociālo aprūpi un sociālo rehabilitāciju, ja personas ar funkcionāliem traucējumiem **apgādnieks** ir maznodrošināta persona, bet Ķekavas un Talsu novadā – **klientam/pakalpojuma saņēmējam** ir jābūt ar maznodrošinātas personas statusu. Ķekavas novadā pakalpojums maznodrošinātām personām paredz daļēju izmaksu segumu, pašvaldībai finansējot 50% no pakalpojuma maksas, diferencējot izmaksas arī pēc tā, kādā administratīvajā teritorijā deklarēts pakalpojuma saņēmējs.

Zupas virtuve kā pašvaldību atvieglojums maznodrošinātām personām ir pieejams sešās no 43 pašvaldībām: Ādažu, Kuldīgas, Madonas novados, Jūrmalas, Rīgas un Ventspils valstspilsētās. Ņemot vērā pakalpojuma apraksta detalizētības pakāpi pašvaldību saistošajos noteikumos, var izšķirt trīs kritērijus, pēc kuriem atšķiras tā definējums: (1) pakalpojuma saņemšanas ilgums, (2) ēdienreizu skaits un (3) izsniegšanas forma.

Attiecībā uz zupas virtuves saņemšanas ilgumu, redzams, ka vairums nosaukto pašvaldību nenorāda, cik ilgi maznodrošinātas personas var saņemt šo pakalpojumu, taču Kuldīgas novadā ir norādīts, ka pakalpojuma saņemšanas laiks ir seši mēneši. Savukārt tikai Rīgas saistošajos noteikumos ir norādīts, ka maznodrošinātas personas zupas virtuvi var apmeklēt 15 dienas pēc maznodrošinātas personas statusa termiņa beigām. Attiecībā uz ēdienreizu skaitu vienīgā pašvaldība, kas saistošajos noteikumos to norāda, ir Kuldīgas novads – šeit maznodrošinātas personas zupas virtuvi var izmantot vienu reizi dienā. Savukārt, Ventspils valstspilsētas pakalpojuma īpatnība ir tā, ka pēc sociālā darba speciālista izvērtējuma zupas virtuves pakalpojums var tikt aizstāts un izsniegts pārtikas produktu veidā.

Psihologa pakalpojumu maznodrošinātām personām bez sociālās rehabilitācijas plāna izstrādāšanas piedāvā divas no 43 pašvaldībām (Līvānu, Mārupes novadi). Līvānu novadā psihologa pakalpojumu maznodrošinātām personām piešķir bez maksas. Mārupes novadā maznodrošinātas personas bez maksas var saņemt līdz 10 psihologa konsultācijām kalendārajā gadā, bet sociālais dienests var pieņemt lēmumu pakalpojuma termiņu pagarināt līdz 10 reizēm, pamatojoties uz psihologa rekomendācijām.

Runājot par citiem sociālajiem pakalpojumiem, kuri piesaistīti maznodrošinātas personas statusam, redzams, ka Valmieras novadā noteikts, ka maznodrošinātas personas var saņemt **grupu mājas pakalpojumu**, kas ir paredzēts pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem. Maznodrošinātām personām ir jāmaksā 50% no grupu mājas īres maksas un apsaimniekošanas izdevumiem. Jūrmalas valstspilsētā maznodrošinātām personām ar funkcionāliem traucējumiem, kuras nevar patstāvīgi pārvietoties ārpus mājokļa, tiek nodrošināts **pavadoņa pakalpojums** līdz 12 mēnešiem, nepārsniedzot 20 stundas kalendāra mēnesī. Mārupes novada pašvaldība saistošajos noteikumos paredz, ka maznodrošinātas personas var saņemt **ergoterapijas un fizioterapijas pakalpojumu** bez vajadzības pēc izstrādāta sociālās rehabilitācijas plāna. Abi pakalpojumi tiek piešķirti līdz 10 nodarbībām kalendārajā gadā, bet sociālais dienests var pieņemt lēmumu katra pakalpojuma termiņu pagarināt līdz 10 reizēm kalendārajā gadā.

2.3.3. Izglītības joma

Valsts līmenī maznodrošinātām personām pieejami divi atbalsta veidi izglītības jomā. Pirmais ir **atlaide 50% apmēra dienesta viesnīcas maksai** izglītojamajiem no ģimenēm, kurām ir piemērots maznodrošinātas mājsaimniecības statuss un kas studē profesionālās izglītības iestādēs. Šo atvieglojumu regulē 25.02.2021. MK noteikumi Nr. 131 “Izglītības un zinātnes ministrijas padotībā esošo profesionālās izglītības iestāžu maksas pakalpojumu cenrādis”. Otrs atbalsta veids attiecas uz **pieaugušo izglītību (profesionālās kompetences pilnveidošanu)** – nodarbinātie pieaugušie, kam piešķirts maznodrošinātas personas statuss, var saņemt pilnu izmaksu segšanu saistībā ar apgūtās profesionālās kompetences novērtēšanu un atbalstu reģionālajai mobilitātei. Šis atbalsts tiek piedāvāts saskaņā ar 15.07.2016. MK noteikumu Nr. 474 “Darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” 8.4.1. specifiskā atbalsta mērķa “Pilnveidot nodarbināto personu profesionālo kompetenci” īstenošanas noteikumi” 24. punktu. Attiecībā uz reģionālo mobilitāti finanšu atlīdzība tiek sniegta atbilstoši mācību ilgumam transporta izdevumu segšanai braucieniem no deklarētās dzīvesvietas vai darbavietas uz mācību vai prakses vietu un atpakaļ (saskaņā ar noteikumu 18.1.7.2. apakšpunktu).

Raugoties uz pašvaldību sniegtajiem atvieglojumiem izglītības jomā, tos var iedalīt divās lielās grupās – atvieglojumi, kas ir saistīti ar izglītojamo ēdināšanu, un atbalsts mācību piederumu un apģērba iegādei.

Attiecībā uz **ēdināšanas maksas atvieglojumiem** jāņem vērā, ka valsts līmenī 10.12.2019. MK noteikumi “Kārtība, kādā aprēķina, piešķir un izlieto valsts budžetā paredzētos līdzekļus izglītojamo ēdināšanai” paredz valsts finansējumu pamatizglītības 1.-4. klašu skolēnu ēdināšanai. Izglītības likums paredz, ka katra pašvaldība var lemt arī par citu izglītojamo ēdināšanu, kuru izmaksas tiek segtas no pašvaldību budžeta līdzekļiem. Reagējot uz šiem noteikumiem, daudzas pašvaldības nosaka dažādus ēdināšanas maksas atvieglojumus bērniem no ģimenēm, kurām piešķirts maznodrošinātas mājsaimniecības statuss. **Plašāks atbalsts par valsts noteikto ēdināšanas maksas atvieglojumiem pieejams visās Latvijas pašvaldībās**, tostarp, mērķēts maznodrošināto mājsaimniecību bērniem pieejams 34 pašvaldībās un 9 – bez sasaistes ar maznodrošinātas mājsaimniecības statusu. Pašvaldību starpā pastāv liela noteikumu dažādība attiecībā uz izglītības līmeņiem (pirmsskolas, pamatskolas, vidējās izglītības programmas), kuru audzēkņi saņem ēdināšanas maksas atvieglojumus. Pastāv ēdināšanas maksas atvieglojumu sasaiste ar bērna deklarēto dzīvesvietas adresi, ēdināšanas maksas atvieglojumi var būt piešķirti arī brīvlaikā u.tml. Pašvaldības piemēro arī atšķirīgas pieejas, kā saistošajos noteikumos definēt ēdināšanas maksas apmēru, kuras segšanu nodrošina zemāk minētajām bērnu grupām.

Apkopojot piešķirto atvieglojumu dažādību, identificējami šādi **ēdināšanas maksas atvieglojuma sasaistes ar maznodrošinātas personas/ mājsaimniecības statusu** varianti:

- 36 no 43 pašvaldībām ir ēdināšanas maksas atvieglojumi **pirmsskolas** izglītības iestāžu izglītojamajiem: Aizkraukles, Alūksnes, Ādažu, Balvu, Bauskas, Cēsu, Dienvidkurzemes, Gulbenes, Jelgavas, Jēkabpils, Krāslavas, Kuldīgas, Ķekavas, Limbažu, Ludzas, Mārupes, Ogres, Olaines, Ropažu, Salaspils, Saldus, Saulkrastu, Siguldas, Smiltenes, Talsu, Tukuma, Valkas, Valmieras, Varakļānu, Ventspils novados un Daugavpils, Jelgavas, Liepājas, Rēzeknes

un Ventspils pilsētās, kā arī vienā pašvaldībā – Dobeles novadā – ēdināšanas maksas atvieglojumi ir piešķirti tikai obligātajā 5.-6. gadīgo pirmsskolas izglītības programmā;

- 31 no 43 pašvaldībām ir ēdināšanas maksas atvieglojumi **pamata izglītības** iestāžu izglītojamajiem: Aizkraukles, Alūksnes, Ādažu, Cēsu, Dienvidkurzemes, Dobeles (5.-12. kl.), Gulbenes, Jelgavas, Jēkabpils, Krāslavas, Ķekavas, Limbažu, Ludzas, Mārupes, Ogres, Olaines, Ropažu, Saldus, Saulkrastu, Siguldas, Smiltenes, Talsu, Tukuma, Valkas, Valmieras (5.-9.kl.), Ventspils novados un Daugavpils, Jelgavas, Liepājas, Rēzeknes (5.-9. kl.) un Ventspils pilsētās;
- 30 no 43 pašvaldībām ir ēdināšanas maksas atvieglojumi **vidējās izglītības** iestāžu izglītojamajiem: Aizkraukles, Alūksnes, Ādažu, Cēsu, Dobeles, Gulbenes, Jelgavas, Jēkabpils, Krāslavas, Kuldīgas, Ķekavas, Limbažu, Ludzas, Mārupes, Ogres, Olaines, Ropažu, Saldus, Saulkrastu, Siguldas, Smiltenes, Talsu, Tukuma, Valkas, Valmieras, Ventspils novados un Daugavpils, Jelgavas, Liepājas un Ventspils pilsētās;
- 16 no 43 pašvaldībām ir ēdināšanas maksas atvieglojumi **profesionālās vidējās izglītības** iestāžu izglītojamajiem: Aizkraukles, Alūksnes, Ādažu, Balvu, Bauskas, Cēsu, Dobeles, Gulbenes, Kuldīgas, Limbažu, Saldus, Siguldas, Smiltenes, Valkas, Valmieras novados un Daugavpils pilsētā;
- 9 no 43 pašvaldībām **ēdināšanas atvieglojumi tiek nodrošināti bez sasaistes ar maznodrošinātas personas/ mājsaimniecības statusu**, un tie attiecināmi uz plašākām izglītojamo grupām: Augšdaugavas, Bauskas, Līvānu, Madonas, Preiļu, Rēzeknes, Varakļānu novadi un Jūrmalas un Rīgas pilsētas;
- 7 no 43 pašvaldībām piešķir **ēdināšanas atvieglojumus dažādām maznodrošinātu izglītojamo grupām, kuras mācās ārpus pašvaldību administratīvās teritorijas**: Balvu, Gulbenes, Ludzas, Olaines, Rēzeknes, Tukuma un Valkas novads, t.sk., četras pašvaldības sedz ēdināšanas izdevumus izglītojamajiem, kuri apmeklē vispārizglītojošās (tostarp, pirmsskolas) izglītības iestādes ārpus novada (Ludzas, Olaines, Rēzeknes, Tukuma novads);
- 2 no 43 pašvaldībām (Olaines novads un Daugavpils) ir ēdināšanas maksas atvieglojumi arī bērniem **brīvlaikā un/vai vasaras nometnēs**;
- 2 no 43 pašvaldībām (Ludzas un Smiltenes novads) ir ēdināšanas maksas atvieglojumi **internātos**;
- 1 no 43 pašvaldībām (Jēkabpils novads) ir ēdināšanas maksas atvieglojumi bērniem, kuri **mājmācībā** apgūst pamata vai vidējo izglītību.

Otrs pašvaldību bieži piešķirtais pabalsts izglītības jomā ir pabalsts, kas paredz segt **izmaksas par mācību piederumu un apģērba iegādi**, bērnam uzsākot mācību gadu. Pabalsta piešķiršana, līdzīgi kā ēdināšanas jomā, atšķiras atkarībā no tā, kādu izglītības līmeni apgūst bērns. Tāpat atšķiras pabalstam atvēlēto līdzekļu apmērs. Pastāv arī dažas īpatnības, ar kādiem nosacījumiem piešķir pabalstu izglītībai, piemēram, Talsu novadā, ja izglītojamais netiek pārcelts nākamajā klasē, pabalsts tiek piešķirts 50% apmērā; Daugavpils pilsēta ir vienīgā pašvaldība, kur pastāv atsevišķs pašvaldības sociālais pabalsts par skolas formas iegādi.

Apkopojot informāciju par pašvaldību piešķirto pabalstu izglītībai, uzsākot mācību gadu, redzams, ka tas pieejams bērniem, kuri mācās šādās izglītības programmās:

- 24 no 43 pašvaldībām pabalstu izglītībai saņem bērni, kuri apgūst **pamata izglītību** (sk. sīkāku uzskaitījumu pārskata turpinājumā);
 - t.sk., 20 pašvaldības piešķir pabalstu izglītībai bērniem arī tad, ja viņi ir deklarēti pašvaldības administratīvajā teritorijā, bet mācās izglītības iestādēs ārpus pašvaldības administratīvās teritorijas;
- 19 no 43 pašvaldībām pabalstu izglītībai saņem bērni, kuri apgūst **vidējo izglītību**;
- 12 no 43 pašvaldībām pabalstu izglītībai saņem bērni, kuri apgūst **profesionālo vidējo izglītību**;
- 10 no 43 pašvaldībām pabalstu izglītībai saņem bērni, kuri apgūst **obligāto pirmsskolas izglītību**;
- 5 no 43 pašvaldībām pabalstu izglītībai saņem **visi bērni, kuri apmeklē pirmsskolas izglītības iestādi**;
- 4 no 43 pašvaldībām pabalstu izglītībai saņem **visi bērni, kuri apmeklē izglītības iestādi** (bez iedalījuma izglītības līmeņos);
- 2 no 43 pašvaldībām pabalstu izglītībai piešķir bērniem, kuri apmeklē **speciālās izglītības iestādi** (Mārupes un Ķekavas novads);
- 1 no 43 pašvaldībām pabalstu izglītībai piešķir izglītojamiem, kuri apgūst **augstāko izglītību** (Saldus novads);
- 1 no 43 pašvaldībām pabalstu izglītībai piešķir bērniem, kuri apmeklē **internātskolu** (Mārupes novads).

Pabalstu izglītībai, uzsākot mācību gadu, bērniem, kuri apgūst **pamata izglītību**, piešķir šādās pašvaldībās (24): Aizkraukles, Ādažu, Cēsu, Dienvidkurzemes (tikai 1.-4. klašu grupā), Gulbenes, Jelgavas, Ķekavas, Līvānu, Madonas, Mārupes, Ogres, Olaines, Ropažu, Salaspils, Saldus, Siguldas, Smiltenes, Talsu, Valkas, Ventspils novadi un Daugavpils, Jelgavas, Rīgas un Ventspils pilsētas. No tām: divās pašvaldībās (Aizkraukles un Ādažu novads) pabalstu pamatizglītības iegūšanas gadījumā piešķir līdz 18 gadu vecumam.

Izglītības pabalsta apmērs bērniem, kuri apgūst **pamata izglītību**, dažādās pašvaldībās, kārtojot dīlstošā secībā, par katru bērnu mājsaimniecībā ir šāds:

- Augsts pabalsta apmērs (70-75 un vairāk EUR): Salaspils novadā – 15% no minimālās darba algas (jeb 75 EUR) bērnam un 22% no minimālās darba algas (jeb 110 EUR) aizbildnībā esošam bērnam; Olaines novadā – 75 EUR; Ropažu novadā – 70 EUR.
- Vidēji augsts apmērs (50-60 EUR): Ādažu novadā – 60 EUR; Daugavpils valstspilsētā – summāri 55 EUR, kas sadalās: 25 EUR mācību piederumu iegādei, 30 EUR skolas formas iegādei; Jelgavas pilsēta – 57 EUR; Aizkraukles, Mārupes, Ogres, Saldus, Talsu novados, Rīgas valstspilsētā – 50 EUR.
- Vidēji zems apmērs (30-45 EUR): Madonas novadā – 45 EUR; Līvānu novadā – 36 EUR; Ķekavas, Siguldas novados – 35 EUR; Cēsu, Jelgavas, Smiltenes, Gulbenes, Ventspils novados un Ventspils valstspilsētā – 30 EUR.
- Zems atbalsta apmērs (līdz 30 EUR): Dienvidkurzemes novadā (1. – 4. klasei) – 20 EUR; Valkas novadā – 15 EUR.

19 no 43 pašvaldībām piešķir pabalstu izglītībai, uzsākot mācību gadu, bērniem, kuri apgūst **vidējo izglītību**. Tās ir: Cēsu, Jelgavas, Kuldīgas, Ķekavas, Madonas, Mārupes, Ogres, Olaines, Ropažu, Salaspils, Saldus, Siguldas, Smiltenes, Valkas, Ventspils novadu pašvaldības un Daugavpils, Jelgavas, Rīgas un Ventspils valstspilsētu pašvaldības. Ventspils novada pašvaldība atbalstu piešķir bērniem, kuri apgūst vidējo izglītību, līdz 18 gadu vecumam, nevis līdz 12. klasei.

Izglītības pabalsta apmērs dažādās pašvaldībās bērniem, kuri apgūst **vidējo izglītību**, kārtojot dilstošā secībā, par katru bērnu māsaiņniecībā ir:

- Augsts pabalsta apmērs (70-75 un vairāk EUR): Salaspils novadā – 15% no minimālās darba algas (jeb 75 EUR) bērnam, 22% no minimālās darba algas (jeb 110 EUR) aizbildnībā esošam bērnam; Olaines novadā – 75 EUR; Ropažu novadā – 70 EUR.
- Vidēji augsts apmērs (50-60 EUR): Jelgavas valstspilsētā – 57 EUR; Daugavpils valstspilsētā – summāri 55 EUR, kas iedalīts 25 EUR mācību piederumu iegādei, 30 EUR skolas formas iegādei; Mārupes, Ogres, Saldus novados, Rīgas valstspilsētā – 50 EUR.
- Vidēji zems apmērs (30-45 EUR): Madonas novadā – 45 EUR; Kuldīgas, Ķekavas, Siguldas novados – 35 EUR; Cēsu, Jelgavas, Smiltenes, Ventspils novados un Ventspils valstspilsētā – 30 EUR.
- Zems atbalsta apmērs (līdz 30 EUR): Valkas novadā – 15 EUR.

12 no 43 pašvaldībām piešķir pabalstu izglītībai, uzsākot mācību gadu, bērniem, kuri apgūst **profesionālo vidējo izglītību**. Tās ir Cēsu, Kuldīgas, Līvānu, Olaines, Ropažu, Salaspils, Saldus, Siguldas, Smiltenes novadu pašvaldības un Daugavpils, Rīgas un Ventspils valstspilsētu pašvaldības.

Atbalsta apmērs:

- Augsts apmērs (70-75 un vairāk EUR): Salaspils novadā – 15% no minimālās darba algas (2022. gadā tas ir 75 EUR) bērnam, 22% no minimālās darba algas (2022. gadā tas ir 110 EUR) aizbildnībā esošam bērnam; Olaines novadā – 75 EUR; Ropažu novadā – 70 EUR.
- Vidēji augsts apmērs (50-60 EUR): Daugavpils valstspilsētā – summāri 55 EUR (25 EUR mācību piederumu iegādei, 30 EUR skolas formas iegādei); Saldus novadā, Rīgas valstspilsētā – 50 EUR.
- Vidēji zems apmērs (30-45 EUR): Līvānu novadā – 36 EUR; Kuldīgas, Siguldas novados – 35 EUR; Cēsu, Smiltenes novados, Ventspils valstspilsētā – 30 EUR.

Pabalstu izglītībai bērniem, kuri apgūst **obligāto pirmsskolas izglītību** (5 un 6 gadīgā programma), piešķir 10 (no 43) pašvaldības: Aizkraukles, Ādažu, Līvānu, Madonas, Mārupes, Smiltenes, Talsu, Ventspils novados un Jelgavas un Rīgas valstspilsētās. Atbalsta apmērs:

- Vidēji augsts apmērs (50-60 EUR): Ādažu novadā – 60 EUR; Aizkraukles, Mārupes, Talsu novados, Rīgas valstspilsētā – 50 EUR.
- Vidēji zems apmērs (30-45 EUR): Madonas novadā – 45 EUR; Līvānu novadā – 36 EUR; Smiltenes, Ventspils novados – 30 EUR.
- Zems atbalsta apmērs (līdz 30 EUR): Jelgavas valstspilsētā – 29 EUR.

Papildus iepriekš minētajam vēl 5 novadi piešķir pabalstu izglītībai **visiem pirmsskolas izglītības iestāžu izglītojamajiem** – šāda pieeja ir īstenota Jelgavas, Ķekavas, Ropažu, Salaspils, Saldus

novados. Atbalsta apmērs ir tāds pats kā pamata izglītību apgūstošajiem bērniem, t.i., Salaspils novadā – 15% no minimālās darba algas (2022. gadā – 75 EUR) bērnam, 22% no minimālās darba algas (2022. gadā – 110 EUR) aizbildnībā esošam bērnam; Ropažu novadā – 70 EUR; Saldus novadā – 50 EUR; Ķekavas novadā – 35 EUR; Jelgavas novadā – 30 EUR.

Papildus iepriekš minētajam 4 novadi (Dobeles, Limbažu, Ludzas, Saulkrastu pašvaldības) pabalstu izglītībai definē tādējādi, ka to saņem **visi bērni, kuri apmeklē izglītības iestādi**. Dobeles, Ludzas, Saulkrastu novados pabalsta apmērs ir 50 EUR, Limbažu novadā – 20 EUR.

Aplūkojot saistošos noteikumus, nodalāmas pašvaldības, kuru dokumentos ir uzsvērts, ka pabalsts tiek piešķirts bērniem, kuri mācās pašvaldības administratīvajā teritorijā esošajās izglītības iestādēs. Citas pašvaldības norāda, ka pabalsts tiek piešķirts arī izglītojamajiem, kuri mācās izglītības iestādēs ārpus pašvaldības administratīvās teritorijas. 20 pašvaldības, kuras norāda, ka bērniem ir jābūt deklarētiem pašvaldības administratīvajā teritorijā **bez sasaistes ar mācīšanos izglītības iestādēs pašvaldības administratīvajā teritorijā** ir: Aizkraukles, Ādažu, Cēsu, Dobeles, Limbažu, Ludzas, Jelgavas, Kuldīgas, Madonas, Mārupes, Ropažu, Salaspils, Saldus, Saulkrastu, Siguldas, Smiltenes un Ventspils novadu pašvaldības un Jelgavas, Rīgas un Ventspils valstspilsētu pašvaldības.

Pašvaldības, kuras uzsver, ka piešķir izglītības pabalstu izglītojamajiem **ārpus pašvaldības administratīvās teritorijas**, visbiežāk piešķir pabalstu izglītojamajiem, kuri apgūst zemāk minētās izglītības programmas:

- pirmsskolas izglītība, pamatizglītība, vidējā izglītība, profesionālā vidējā izglītība 7 no 20 pašvaldībām – Dobeles, Ropažu, Salaspils, Saldus, Saulkrastu, Limbažu, Ludzas novadi;
- obligātā pirmsskolas izglītība, pamatizglītība, vidējā izglītība 4 no 20 pašvaldībām – Madonas, Mārupes, Ventspils novados, Jelgavas valstspilsētā;
- pamatizglītība, vidējā izglītība, profesionālā vidējā izglītība 3 no 20 pašvaldībām – Cēsu, Siguldas novados, Ventspils valstspilsētā;
- obligātā pirmsskolas izglītība, pamatizglītība 2 no 20 pašvaldībām – Aizkraukles, Ādažu novadi;
- obligātā pirmsskolas izglītība, pamatizglītība, vidējā izglītība, profesionālā vidējā izglītība 2 no 20 pašvaldībām – Smiltenes novads, Rīgas valstspilsētas;
- pirmsskolas izglītība, pamatizglītība, vidējā izglītība 1 no 20 pašvaldībām – Jelgavas novads;
- vidējā izglītība, profesionālā vidējā izglītība 1 no 20 pašvaldībām – Kuldīgas novada pašvaldībā.

Saistībā ar izglītību vēl tiek piešķirti šādi pašvaldību atvieglojumi maznodrošinātām personām:

- līdzfinansējums profesionālās ievirzes izglītības iestādēs – mākslas, mūzikas, sporta skolās (19 no 43 pašvaldībām): Ādažu, Balvu, Jelgavas, Kuldīgas, Ķekavas, Limbažu, Mārupes, Ropažu, Siguldas, Smiltenes, Talsu, Tukuma, Valkas, Valmieras novados un Daugavpils, Jelgavas, Jūrmalas, Liepājas un Rīgas pilsētā;
- galvojums studiju un/vai studējošā kredītam (4 no 43 pašvaldībām) – Rēzeknes un Talsu novads, Daugavpils un Jūrmalas pilsēta;
- stipendija profesionālo izglītības iestāžu audzēkņiem (1 no 43 pašvaldībām) – Talsu novads;

- stipendija pilna laika koledžā sekmīgi studējošajiem, pilna laika augstākās izglītības programmā sekmīgi studējošajiem, maģistrantūrā sekmīgi studējošajiem, rezidentūrā sekmīgi studējošajiem (1 no 43 pašvaldībām) – Krāslavas novads;
- stipendija profesionālās izglītības vai arodizglītības iestādēs sekmīgi studējošajiem, augstākās izglītības programmā pilna laika programmā sekmīgi studējošajiem gan pašvaldības administratīvajā teritorijā, gan ārpus pašvaldības administratīvās teritorijas (1 no 43 pašvaldībām) – Ventspils;
- pabalsts vispārējo izglītības iestāžu 9. un 12. klašu absolventiem (1 no 43 pašvaldībām) – Ventspils.

Līdzfinansējums profesionālās ievirzes izglītības iestādēs (mākslas, mūzikas, sporta skola) tiek piešķirts 19 no 43 pašvaldībām:

- Ādažu, Balvu, Jelgavas, Kuldīgas, Ķekavas, Mārupes, Ropažu, Siguldas, Smiltenes, Talsu, Tukuma, Valkas, Valmieras novados, Daugavpils, Rīgas valstspilsētās – 100% apmērā.
- Liepājas valstspilsētā – 100%, Liepājas pilsētas 2. mūzikas skolā – 50%.
- Limbažu novadā – 50% apmērā.
- Jūrmalas valstspilsētā – 100% apmērā, ja izglītības iestādē mācās viens izglītojamais, 50% atbrīvojuma apmērs par otro izglītojamo, 75% atbrīvojuma apmērs par trešo izglītojamo un vairāk.
- Jelgavas valstspilsētā – nepārsniedzot 15 EUR mēnesī vienam izglītojamajam.

Papildus iepriekš minētajam 10 no 43 pašvaldībām (Aizkraukles, Līvānu, Madonas, Olaines, Ropažu, Tukuma, Valmieras, Ventspils novadu pašvaldībās un Daugavpils, Jelgavas valstspilsētu pašvaldībās) ir paredzēti **citi atvieglojumi vai atbalsts maznodrošināto ģimeņu bērniem dažādās jomās**:

- Dienas centra apmeklējums maznodrošināto personu bērniem ar vai bez blakus nosacījumiem. Tā Aizkraukles, Madonas un Tukuma novadā ir paredzēti blakus nosacījumi – dienas centru var apmeklēt maznodrošinātu ģimeņu bērni, kuru attīstībai ir nelabvēlīgi apstākļi. Savukārt Valmieras novadā un Daugavpils pilsētā maznodrošinātu ģimeņu bērni var apmeklēt dienas centru brīvā laika pavadīšanai un citām aktivitātēm bez citiem nosacījumiem.
- Līvānu novads ir vienīgais, kas saistošajos noteikumos norāda, ka audžuģimenes var saņemt atsevišķu pabalstu par bērna uzturu un apģērbu.
- Olaines novadā maznodrošinātas mājsaimniecības, kurās ir bērni, var nomāt jauniešu centru.
- Ropažu novada pašvaldībā tiek piedāvāti skolēnu vasaras nodarbinātības pasākumi, kur maznodrošinātu mājsaimniecību bērniem ir priekšrocība iegūt darba vietu vasarā.
- Jelgavas pilsēta piedāvā vasaras nometnes pakalpojumu maznodrošināto mājsaimniecību bērniem no 7 līdz 12 gadiem.
- Ventspils novadā ģimenes ar bērniem var saņemt pabalstu atsevišķu situāciju risināšanā, kas ir paredzēts pārtikai un citām pamatvajadzībām.

2.3.4. Veselības aprūpes joma

Ja trūcīgām personām valsts līmenī ir paredzēti atvieglojumi kā zāļu un medicīnas preču iegādei, tā pacienta līdzmaksājumam, tad **maznodrošinātām personām atbalsts tiek sniegts tikai pašvaldības**

līmenī kā pabalsts veselības aprūpes izdevumiem. Atbalsts veselības aprūpes izdevumu segšanai izriet no iedzīvotāju vajadzībām, jo Latvija ir viena no ES dalībvalstīm, kurā ir augsts pacientu tiešmaksājumu īpatsvars veselības aprūpes izdevumu struktūrā²³¹ un daļa pakalpojumu pieaugušajiem ir pieejama tikai par maksu. Eksperti norāda, ka valsts apmaksāto veselības aprūpes pakalpojumu “grozs” Latvijā ir ierobežots, jo tajā nav iekļauti tādi pakalpojumi kā zobārstniecība pieaugušajiem, daļa rehabilitācijas un fizioterapijas pakalpojumu, dzirdes aparāti pieaugušajiem, redzes korekcija u.tml.²³². OECD norāda, ka šī iemesla dēļ aptuveni 15% Latvijas mājsaimniecību veselības aprūpes izdevumi vērtējami kā “ārkārtīgi augsti” (*catastrophic spending*), kas nozīmē, ka tie pārsniedz 40% no kopējiem mājsaimniecību izdevumiem par iztikas līdzekļiem. Tie ir vērojami visās ienākumu kvintīļu grupās, taču vislielākā mērā – iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem, t.i., kuri ienākumi atbilst 1., 2. un daļēji 3. kvintīļu grupām²³³.

Vairums pašvaldību definē veselības aprūpes pabalsta ietvaru un apmēru, kompensējot reāli radušos izdevumus noteiktām mērķa grupām. Kopumā tas var segt dažādus veselības aprūpes izdevumus, t.sk., ambulatorā pakalpojuma un stacionāra pacienta līdzmaksājumus un/vai dažādu zāļu, medicīnas un higiēnas preču iegādi. Vērojamas biežāk un retāk kompensētas izdevumu grupas. Piemēram, salīdzinoši bieži tiek minēta tādu izdevumu kompensēšanu kā zāļu iegāde, zobārstniecība, endoprotezēšana, izdevumi par operācijām. Retāk pašvaldības kompensē ārstēšanu no alkohola, narkotisko vielu vai azartspēļu atkarības. Tāpat atvieglojumi par veselības aprūpes izdevumiem var tikt piešķirti dažādām maznodrošināto personu apakšgrupām vai sasaistē ar noteiktām diagnozēm.

Ņemot vērā iepriekš minēto, pašvaldības pēc to pieejas veselības aprūpes pabalsta piešķiršanā un atvieglojumu diferenciacijas pakāpē var iedalīt šādi:

- pašvaldības, kuras veselības aprūpes izdevumus sedz **visām maznodrošinātām personām** (33 no 43 pašvaldībām);
 - papildus tam, ka pašvaldībā noteikti veselības aprūpes izdevumi tiek kompensēti **visām maznodrošinātām personām** (iepriekš minētās grupas ietvaros), noteikta veida izdevumi tiek segti **specifiskām maznodrošinātu personu grupām** vai šīm specifiskajām grupām tiek piešķirtas vēl citas papildu priekšrocības, piemēram, lielāks pabalsta apmērs (16 no 43 pašvaldībām);
- pašvaldības, kuras veselības aprūpes izdevumus sedz tikai **specifiskām maznodrošinātu personu grupām** un/vai tikai par **specifiskiem veselības aprūpes izdevumiem** (8 no 43 pašvaldībām).

²³¹ Tiešmaksājums veselības aprūpē (*out of pocket payment/ expenditure*) – tieši maksājumi, kuru veic indivīdi veselības aprūpes pakalpojumu sniedzējam par saņemto aprūpi, t.i., ietverot pacientu līdzmaksājumu, maksājumus par pakalpojumiem, kurus neapmaksā no veselības aprūpes valsts budžeta līdzekļiem, un izdevumus zāļu iegādei.

²³² World Health Organization. Regional Office for Europe, European Observatory on Health Systems and Policies, Behmane, D., Dudele, A., Villerusa, A. et al. (2019). Latvia: health system review. World Health Organization. Regional Office for Europe. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/331419> (skatīts 27.10.2022.)

²³³ OECD & European Observatory on Health Systems and Policies (2021). “State of Health in the EU: Latvia. Country Health Profile 2021”. Pieejams: <https://eurohealthobservatory.who.int/publications/m/latvia-country-health-profile-2021> (skatīts 27.10.2022.)

Kopumā veselības aprūpes pabalsts maznodrošinātām personām plašākā vai šaurākā apmērā ir pieejams 41 no 43 Latvijas pašvaldībām. Tāds nepastāv divās Latgales reģiona pašvaldībās (Augšdaugavas novads, Rēzeknes valstspilsēta).

Kaut arī dažādās pašvaldībās pastāv atšķirīgs veselības aprūpes pabalsta apmērs, 32 no 43 pašvaldībām veselības aprūpes pabalstu **piešķir visām maznodrošinātām personām, lai kompensētu pacienta līdzmaksājumu segšanu un/vai zāles, medicīnas un higiēnas preces**. No šīm 32 pašvaldībām, 26 pašvaldībās veselības aprūpes pabalsta apmēru nosaka **personai** viena kalendārā gada laikā, pārējās 6 pašvaldībās ir piemērota cita veselības aprūpes pabalsta apmēra noteikšanas un piemērošanas kārtība. **Pabalsta apmērs vienai personai** kalendārā gada ietvaros pašvaldībās variē no 500 EUR Mārupes novadā līdz 15 EUR Valkas novadā, nav precīzu datu par pabalsta apmēru Rīgas pilsētā, bet Tukuma novadā pabalsta aprēķinam tiek pielietota formula, ņemot vērā izdevumu apmēru un mājstarpniecības kopējo ienākumu līmeni u.c. raksturlielumus. Ieviešot relatīvu gradāciju, pašvaldības var iedalīt šādās veselības aprūpes pabalsta apmēra grupās:

- Visaugstākais apmērs: Mārupes novads – 500 EUR.
- Augsts apmērs (300 EUR un vairāk): Salaspils – gada laikā pabalsta apmērs nevar pārsniegt pusi no 125% no minimālās darba algas, kas 2022. gadā ir 312,5 EUR; Valmieras, Ropažu novadi – 300 EUR.
- Vidēji augsts apmērs (250-300 EUR): Jelgavas pilsēta – 271 EUR; Kuldīgas novads ar fiksētu summu 250 EUR; Varakļānu, Alūksnes, Siguldas novadi, kuros gada laikā pabalsta apmērs nevar būt lielāks par pusi no minimālās darba algas, kas 2022. gadā arī ir 250 EUR.
- Vidējs apmērs (200-250 EUR): Jelgavas novads – 210 EUR; Madonas un Saulkrastu novads – 200 EUR.
- Vidēji zems apmērs (100-200 EUR): Jēkabpils novads – 170 EUR; Gulbenes, Ogres un Preiļu novads – 150 EUR; Saldus novads – 130 EUR; Talsu novads – 120 EUR (ja personai nav izdevumu par stacionārajiem pakalpojumiem – 120 EUR, ja ir stacionāra izdevumi – 60 EUR); Ādažu, Bauskas, Smiltenes novads – 100 EUR.
- Zems apmērs (zem 100 EUR): Jūrmalas pilsēta – 86 EUR; Ludzas novads – 50 EUR; Ventspils novads – 50 EUR; Valkas novads – 15 EUR.

Trīs no 33 pašvaldībām, kur veselības pabalstu piešķir visām maznodrošinātām personām, to apmēru nosaka nevis vienai personai, bet **mājstarpniecībai** kopumā viena kalendārā gada laikā: Ķekavas novadā – 200 EUR, Dobeles – 100 EUR un Krāslavas novadā 50 EUR. Vēl trīs pašvaldības nosaka **veselības aprūpes pabalsta apmēra ierobežojumus, norādot, kāds ir pabalsta apmērs gan vienai personai, gan vairāku personu mājstarpniecībai**. Tā Aizkraukles novadā vienai personai pabalsta apmērs ir 120 EUR, četru un vairāk personu mājstarpniecībai – 480 EUR; Cēsu novadā vienai personai – 150 EUR, vairāku personu mājstarpniecībai – 300 EUR; Liepājas pilsētā vienai personai – 75 EUR, vairāku personu mājstarpniecībai – 145 EUR.

Papildus iepriekš minētajam, 13 no 32 pašvaldībām, kuras piešķir atvieglojumus visām maznodrošinātām personām, norāda, ka **sedz daļu no veselības aprūpes izdevumiem**, bet ne vairāk par pašvaldību noteikto summu (sk. iepriekš). Astoņas pašvaldības norāda konkrētu izdevumu daļu:

- 50% no izdevumiem – Alūksnes, Ādažu, Preiļu, Ropažu, Salaspils, Smiltenes, Valmieras novadi;
- 30% no izdevumiem – Varakļānu novads.

Vēl piecas norāda, ka pabalsts ir paredzēts daļējai izdevumu segšanai bez precizējuma par daļas apmēru (Aizkraukles, Bauskas, Cēsu, Valkas novadi, Liepājas pilsēta).

Pašvaldībām raksturīgs veidot atšķirīgus kompensēto veselības aprūpes izdevumu “grozus”, t.i., tās izvēlas dažādus veselības aprūpes pakalpojumu kategorijas un to kombinācijas, kuru izdevumus segt maznodrošinātām personām, izmantojot atšķirīgas detalizācijas pakāpes formulējumus. Pašvaldību kompensētie izdevumi par veselības aprūpi (sk. turpinājumā detalizēto pārskatu) ir gan pietiekami aptveroši, gan saistīti ar mērķa grupas aktuālajām vajadzībām veselības jomā, kuru nodrošināšana vienlaikus ir finansiāli ietilpīga.

Vērtējot pašvaldības atbalstu, jāņem vērā, ka aptuveni puse maznodrošināto personu ir pensijas vecumā (sk. sīkāk 2.4.2. nodaļu). Slimību profilakses un kontroles centra publicētais “Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2020” rāda, ka aptuveni divas piektdaļas Latvijas iedzīvotāju 65-74 gadu vecumā savu veselības stāvokli vērtējuši kā diezgan sliktu vai sliktu²³⁴, un vairumam pēdējā gada laikā ir diagnosticēta vai ārstēta kāda būtiski veselības stāvokli ietekmējoša (t.sk., hroniska) saslimšana. Tikai 11% sieviešu un 17% vīriešu 65-74 gadu vecumā pēdējā gada laikā nav ārstēta neviena hroniska slimība. Visbiežāk šajā vecuma grupā iedzīvotājiem diagnosticētas vai ārstētas sirds un asinsvadu slimības (hipertensija, sirds mazspēja, stenokardija), mugurkaula slimības, nieru un urīnceļu slimības, vielmaiņas slimības (hiperholesterinēmija un cukura diabēts)²³⁵, kuru ārstēšanai nepieciešama regulāra zāļu lietošana un ārsta apmeklēšana terapijas rezultāta novērtēšanai un korekcijai. EU-SILC dati rāda, ka personām ar zemiem ienākumiem (ienākumi atbilst 1. vai 2. kvintiļu grupai) jebkurā vecumā ir augstāka varbūtība, ka gada ietvaros ir bijis vismaz viens gadījums, kad personai bijusi vajadzība, taču viņa nav ārstējusies pie medicīnas speciālista (izņemot zobārstu) finanšu trūkuma dēļ. 2019. gadā 6,1% iedzīvotāju, kuru ienākumi atbilst 1. kvintilei, vismaz vienu reizi neveica ārstēšanos, lai gan bija tāda vajadzība, jo nevarēja to atļauties. 2. kvintiles grupas vidū 2019. gadā nepieciešamu ārstēšanos neveica, jo nevarēja to atļauties 4,4% (vidēji 2019. gadā – 2,8% iedzīvotāju)²³⁶.

21 no 32 pašvaldībām, kuras nodrošina veselības pabalstu visām maznodrošinātām personām, veselības aprūpes pabalstā par dažādiem veselības aprūpes izdevumiem iekļauj pakalpojumus, kas ir saistīti ar **zobārstniecību**, vienlaikus definējot atšķirīgus ietvarus:

²³⁴ Pētījuma publikācija pieejama: <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/16574/download> (skatīts 27.10.2022.), 23.lpp. Pētījumā aptaujāti Latvijas iedzīvotāji 15-74 gadu vecumā, t.i., specifiskas mazu bērnu veselības problēmas tajā nav aplūkotas, savukārt 65-74 gadus vecum (pensijas vecuma) iedzīvotāju veselības vajadzības var tikt attiecinātas arī uz vecākiem iedzīvotājiem.

²³⁵ Pētījuma publikācija pieejama: <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/16574/download> (skatīts 27.10.2022.), 19.lpp.

²³⁶ Oficiālais statistikas portāls. Statistikas datubāze Sociālā aizsardzība un veselība Iedzīvotāju veselības pašvērtējums un paradumi Veselības pašvērtējums IVP070. Pārbaudu veikšana vai ārstēšanās pie medicīnas speciālista (izņemot zobārstu) un apstākļi, kas traucējuši veikt pārbaudes vai ārstēšanos 16 gadus veciem un vecākiem iedzīvotājiem (procentos) 2005 – 2021. Pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_VES_IV_IVP/IVP070/ (skatīts 27.10.2022.)

- zobārstniecība (zobu labošana un/vai higiēna) – 11 pašvaldības (Aizkraukles, Alūksnes, Bauskas, Cēsu, Dobeles, Ludzas, Ogres, Saulkrastu (tikai pilngadīgām personām), Smiltenes, Valkas novadi, Liepājas pilsēta);
- zobu protezēšana – 9 pašvaldības (Alūksnes, Bauskas, Cēsu, Dobeles, Ogres, Saulkrastu, Smiltenes novadi, Jūrmalas un Liepājas pilsēta);
- ortodontija – 2 pašvaldības (Bauskas un Dobeles novadi).

Zobārstniecības izdevumu kompensēšana maznodrošinātajām personām ir uzskatāms par nozīmīgu atbalstu divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, zobārstniecības pakalpojumi no valsts budžeta pilnā apmērā tiek apmaksāti tikai bērniem līdz 18 gadu vecumam, savukārt pieaugušajiem tas ir maksas pakalpojums. Otrkārt, EU-SILC dati rāda, ka personām ar zemiem ienākumiem (ienākumi atbilst 1. vai 2. kvintīļu grupai) ir augstāka varbūtība, ka gada ietvaros ir bijis vismaz viens gadījums, kad personai bijusi vajadzība, taču viņa nav apmeklējusi zobārstu tāpēc, ka nevarēja to finansiāli atļauties. Piemēram, 2019. gadā 20,0% iedzīvotāju, kuru ienākumi atbilst 1. kvintīlei, vismaz vienu reizi neveica pārbaudi pie zobārsta, lai gan bija tāda vajadzība, jo nevarēja to atļauties. 2. kvintīles grupas vidū 2019. gadā nepieciešamu zobārsta apmeklējumu neveica, jo nevarēja to atļauties 13,1% (vidēji 2019. gadā – 9,8% iedzīvotāju)²³⁷. Treškārt, Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums par 2020. gadu rāda, ka praktiski visi iedzīvotāji 65-74 gadu vecumā ir zaudējuši vismaz vienu savu zobu. Aptaujas dati rāda, ka 16% vīriešu un 18% sieviešu vispār nav savu zobu, vēl 37% vīriešu un 31% sieviešu trūkst vairāk kā 10 (aptuveni trešā daļa) zobu. Attiecīgi zobu protezēšana un pareiza mutes dobuma higiēna ir nozīmīgas šīs iedzīvotāju grupas vajadzības, turklāt redzams, ka tieši šī grupa zobārstu apmeklē visretāk²³⁸.

18 no 32 pašvaldībām norāda, ka pabalsts, kuru piešķir visām maznodrošinātām personām, sedz **zāļu iegādi**, dažādi nosakot to juridisko ietvaru:

- zāles/ medikamenti (bez papildus nosacījumiem) – 10 pašvaldībās (Aizkraukles, Ādažu, Jēkabpils, Ludzas, Ogres, Saulkrastu, Tukuma, Valkas novadi, Ventspils un Jūrmalas pilsēta);
- zāles ar ārsta izrakstītu recepti – 4 pašvaldībās (Alūksnes, Cēsu, Dobeles, Madonas novadi);
- valsts kompensējamie medikamenti – 2 pašvaldībās (Cēsu novads, Rīga);
- zāļu reģistrā iekļautie medikamenti – 2 pašvaldībās (Smiltenes novads, Liepājas pilsēta).

Vēl divas pašvaldības (Jelgavas un Jūrmalas pilsēta) šajos izdevumos ļauj iekļaut uztura bagātinātājus.

14 no 32 pašvaldībām veselības aprūpes pabalstā, kas tiek piešķirts visām maznodrošinātām personām, iekļauj **redzes korekcijas līdzekļus** (Alūksnes, Ādažu, Bauskas, Cēsu, Dobeles, Jelgavas (tikai bērniem), Ogres, Saulkrastu, Smiltenes, Tukuma, Valkas, Valmieras, Ventspils novadu un Liepājas pilsēta). Papildus tam Ventspils novads norāda, ka apmaksā **dzirdes koriģējošu preču** iegādi. Lai gan publiski dati par redzes un dzirdes problēmu izplatību iedzīvotāju vidū dažādās vecuma grupās nav

²³⁷ Oficiālais statistikas portāls. Statistikas datubāze Sociālā aizsardzība un veselība Iedzīvotāju veselības pašvērtējums un paradumi Veselības pašvērtējums IVP110. Zobārsta apmeklējumi un zobārsta neapmeklēšanas iemesls 16 gadus veciem un vecākiem iedzīvotājiem (procentos) 2005 – 2021. Pieejams:

https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_VES_IV_IVP/IVP110 (skatīts 27.10.2022.)

²³⁸ Pētījuma publikācija pieejama: <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/16574/download> (skatīts 27.10.2022.), 31.-32. lpp.

pieejami, līdz ar novecošanos raksturīgi attīstīties tālredzībai (hipermetropijai), kuras korekcijai nepieciešama brillu iegāde.

12 no 32 pašvaldībām veselības aprūpes pabalstā, kas tiek piešķirts visām maznodrošinātām personām, iekļauj **ambulatoro un stacionāro ārstēšanu** (Bauskas, Cēsu, Dobeles, Madonas, Ogres, Smiltenes, Tukuma, Valkas, Valmieras, Ventspils novadu un Jūrmalas, Liepājas valstspilsētu pašvaldības). Vairākas pašvaldības specifiski precizē, ka apmaksā ārstnieciskās manipulācijas, speciālistu konsultācijas vai pacienta līdzmaksājumus. Šis atbalsts vērtējams kā mērķa grupai piemērots, jo Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums²³⁹ rāda, ka 2020. gadā aptuveni 17-18% iedzīvotāju 65-74 gadu vecumā kalendārā gada laikā ārstējušies stacionārā vismaz vienu reizi (salīdzinot ar 15-24 gadus veciem aptaujātajiem atšķirība ir par 10-15 procentpunktiem atkarībā no dzimuma).

11 no 32 pašvaldībām paredz, ka veselības aprūpes pabalsta, kuru var saņemt visas maznodrošinātas personas, ietvaros var iegādāties **medicīnas un/vai higiēnas preces**, izvēloties šādus formulējumus:

- medicīnas preces (cita informācija nav norādīta) – 5 pašvaldībās (Aizkraukles, Cēsu, Ogres, Ventspils novads, Jūrmalas pilsēta);
- higiēnas preces – 4 pašvaldības (Ādažu, Cēsu, Dobeles, Valkas novads);
- valsts kompensējamās medicīnas preces – 2 pašvaldības (Valmieras novads, Rīga);
- medicīnas preču reģistrā iekļautās – 1 pašvaldība (Smiltenes novads).

Reti, tikai trīs pašvaldības, visām maznodrošinātām personām veselības aprūpes pabalstā iekļauj rehabilitāciju (Krāslavas un Salaspils novads, Jūrmalas pilsēta).

Nosakot veselības pabalstu **visām maznodrošinātām personām**, 5 (no 32) pašvaldības definē noteiktu izdevumu grupu kompensācijas apmēru (sk. iepriekš kopējo kalendārā gada summu):

- Gulbenes novadā kopējā kompensējamā summa 150 EUR apmērā sadalās: medikamentiem pēc ārsta izrakstītas receptes 50 EUR; veselības aprūpes izdevumiem (ieskaitot zobārstniecību, zobu protezēšanu, vakcīnu izdevumus) 100 EUR.
- Kuldīgas novada 250 EUR sadalās: medikamenti pēc ārsta izrakstītas receptes 100 EUR; stacionārā, ambulatorā, neatliekamā medicīniskā palīdzība, vakcinācija, obligātā veselības pārbaude, zobu ārstēšana, protezēšana 150 EUR.
- Mārupes novada 500 EUR apmērs tiek iedalīts: medicīniskiem pakalpojumiem – 300 EUR un medikamentiem – 200 EUR.
- Ropažu novadā attiecīgi: medicīniskie pakalpojumi, recepšu brilles 200 EUR; medikamenti 100 EUR.
- Jelgavas pilsēta: ārstēšanās izdevumi 157 EUR; medikamenti akūtu vai hronisku slimību gadījumos 114 EUR.

Papildus augstāk norādītajam veselības pabalsta apmēram visām maznodrošinātām personām, vēl 7 (no 32) pašvaldības definē noteiktu **papildu – specifisku izdevumu grupu – kompensācijas apmēru**:

²³⁹ Pētījuma publikācija pieejama: <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/16574/download> (skatīts 27.10.2022.), 16.lpp.

- Ādažu – zobārstniecība/zobu protezēšana – nepārsniedzot 100 EUR kalendārajā gadā vienai personai; endoprotezēšana – 300 EUR kalendārajā gadā.
- Jēkabpils – zobārstniecība – nepārsniedzot 100 EUR kalendārajā gadā.
- Ķekavas – endoprotezēšana – nepārsniedzot 430 EUR kalendārajā gadā.
- Saulkrastu – endoprotezēšana – nepārsniedzot 700 EUR vienu reizi divos gados; ārstēšanās no alkohola, narkotisko vielu vai azartspēļu atkarības – nepārsniedzot 250 EUR kalendārajā gadā.
- Siguldas – operācijas un pēcoperācijas ārstēšanās – nepārsniedzot 2 valstī noteiktās minimālās algas (2022. gadā – 1000 EUR).
- Talsu – stacionāra pakalpojumi – 60 EUR.
- Jelgavas valstspilsēta – zobu protezēšana – nepārsniedzot 100 EUR kalendārajā gadā; zobārstniecība – nepārsniedzot 57 EUR kalendārajā gadā.

Tāpat pašvaldības variē veselības aprūpes pabalstu piešķiršanas nosacījumus, kur blakus pabalstam, kas pieejams **visām maznodrošinātām personām**, tiek nosauktas papildus **specifiskās maznodrošinātu personu grupas** ar lielāku atbalstu pakalpojuma klāstu (brilles, tehniskie palīgīdzekļi, ārstēšana vai izdevumu apmaksa pie noteiktām diagnozēm, piemēram, inkontinenci) vai finansiālā atbalsta apmēra ziņā. Kopumā 16 (no 43) pašvaldībās parādās kāds no šiem papildu atbalsta veidiem. Specifisko atbalsta grupu vidū visbiežāk ir maznodrošināto ģimeņu bērni, kā arī maznodrošinātas personas ar invaliditāti vai pensijas vecuma personas (pēdējām divām grupām var tikt piemēroti vēl papildu nosacījumi – vienas personas māsaimniecība, invaliditātes grupa, noteikti funkcionālo traucējumu veidi).

Bērniem papildus atbalstu nosaka 7 pašvaldības: Dobeles, Gulbenes, Jēkabpils, Kuldīgas, Ludzas, Siguldas novados un Jelgavas pilsētā, parasti papildus piešķirot līdzekļus 50 – 100 EUR robežās kalendārā gada ietvaros galvenokārt briļļu un tehnisko palīgīdzekļu iegādei. **Personām ar invaliditāti** papildu atbalstu piešķir 6 pašvaldības: Jēkabpils, Ķekavas (personām ar redzes traucējumiem), Ogres, Valkas novadi un Jūrmalas un Rīgas pilsēta. Šajā gadījumā piedāvātā atbalsta spektrs variē lielākā mērā gan finanšu atbalsta, gan segto pakalpojumu ziņā. Papildus brillēm un tehniskajiem palīgīdzekļiem var tikt segta peldbaseina apmeklēšana un lielāku atbalstu pacienta līdzmaksājuma segšanai. **Pensijas vecuma** maznodrošinātām personām papildu atbalstu (līdzvērtīgu tam, kāds ir sniegts personām ar invaliditāti) piedāvā 4 pašvaldības: Jēkabpils, Ropažu (personām virs 85 gadu vecuma), Valkas novads un Rīgas pilsēta. Citas pašvaldības šīs papildu grupas definē vēl specifiskāk. Lielāks atbalsts **atsevišķi dzīvojošām pensijas vecuma personām** un **atsevišķi dzīvojošām personām ar invaliditāti** ir 3 pašvaldībās: Salaspils novadā un Jūrmalas, Liepājas pilsētās. Atsevišķās pašvaldībās (1-2 novados) pastāv vēl detalizētāk definētas atbalsta grupas.

Blakus augstāk minētajam 8 no 43 pašvaldībām (Balvu, Dienvidkurzemes, Limbažu, Līvānu, Olaines, Rēzeknes novadu un Daugavpils un Ventspils pilsētu) **maznodrošinātas personas var saņemt veselības aprūpes pabalstu tikai ar specifiskiem nosacījumiem** – pašvaldības nosaka konkrētus kompensējamo izdevumu veidus (ārstēšanās stacionārā un operācijas kopumā, kā arī specifiski – endoprotezēšana), vai arī atbalstu saņem konkrētas maznodrošinātu personu apakšgrupas. Raugoties uz personu apakšgrupām, tās kopumā sakrīt ar iepriekš minētajām – atbalsts tiek piešķirts bērniem,

personām ar noteiktu invaliditātes grupu, pensijas vecuma personām, kā arī politiski represētām personām vai atsevišķi dzīvojošām personām ar invaliditāti vai pensijas vecuma maznodrošinātām personām. Šajā gadījumā būtiski variē arī sniegtā atbalsta apmērs un veselības aprūpes pakalpojumu nosaukumi, kuru izdevumi tiek atmaksāti maznodrošinātajām personām. Četrās no minētajām pašvaldībām specifiskā pabalsta apmērs ir 130-150 EUR robežās, taču pastāv arī papildus atbalsta veidi vai nozīmīgi augstākas vērtības. Kā izņēmuma gadījums te jāpiemin Daugavpils pilsēta, kur visas maznodrošinātās personas var saņemt operācijas izmaksu segšanu, kura pēc ārstu konsīlija slēdziena ir jāveic steidzamības kārtā un kuras nesedz valsts vai apdrošinātājs, līdz 1500 EUR kalendārajā gadā.

2.3.5. Atbalsts mājokļa jomā

Lai gan mājokļa pabalsts nav piesaistīts maznodrošinātas mājsaimniecības statusam, maznodrošinātas mājsaimniecības var kvalificēties **mājokļa pabalsta** saņemšanai, kura apmēra aprēķināšanas kārtību regulē valsts līmenī – Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā. Likuma 35. panta 3. daļā ir noteikts, ka mājokļa pabalsta apmērs tiek rēķināts, balstoties uz izdevumiem:

- par dzīvojamās telpas lietošanu (īres maksa, izdevumi par obligāti veicamajām pārvaldīšanas darbībām);
- par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvojamās telpas lietošanu (siltumenerģija apkures un karstā ūdens nodrošināšanai, elektroenerģija, ūdens, dabasgāze, kanalizācijas vai asenizācijas nodrošināšana, sadzīves atkritumu apsaimniekošana), ja tie nav ietverti īres maksā vai nepieciešamajos izdevumos par obligāti veicamajām pārvaldīšanas darbībām;
- ar telekomunikāciju pakalpojumiem un internetu saistītajiem izdevumiem, kā arī izdevumiem par ūdens skaitītāju uzstādīšanu un verifikāciju.

Pēc likuma 35. panta ceturrtās daļas pabalsta apmērs tiek aprēķināts kā starpība starp GMI sliekšņu summu mājsaimniecībai un normatīvajos aktos noteiktajiem izdevumiem par mājokli un mājsaimniecības kopējiem ienākumiem. Vienlaikus pašvaldībām ir tiesības noteikt labvēlīgākus noteikumus mājokļa pabalstam. To nosaka Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 3.panta otrā daļa un 36.panta piektā daļa, kas deleģē MK izdot noteikumus: 17.12.2020. MK noteikumi Nr.809 „Noteikumi par mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu”. Tie ļauj pašvaldībai paredzēt labvēlīgākus nosacījumus attiecībā uz izdevumu pozīciju normām, kā arī noteikt koeficientu GMI sliekšņu summai mājsaimniecībai un mājsaimniecību veidus, kuriem tiek piemērots koeficients mājokļa pabalsta apmēra aprēķināšanai.

Blakus tam Energoresursu cenu ārkārtēja pieauguma samazinājuma pasākumu likuma 13.pantā 2022.gadā un arī līdz 2023.gada 31.maijam ir noteikti augstāki GMI sliekšņu koeficienti, kas ietekmē mājokļa pabalsta apmēru un potenciāli paaugstina mājsaimniecību skaitu, kas varētu kvalificēties tā saņemšanai. Atbalsta intensitāte dažādiem mājsaimniecības tipiem atšķiras dažādu laika posmu starpā. Tā likuma 13. panta 1. daļā noteikts, ka laika posmā no 2022. gada 1. janvāra līdz 2022. gada 30. septembrim pašvaldības, aprēķinot mājsaimniecībai mājokļa pabalsta apmēru, izņemot atsevišķi dzīvojošu pensijas vecuma personu vai atsevišķi dzīvojošu personu ar invaliditāti vai mājsaimniecību, kurā ir tikai pensijas vecuma personas vai personas ar invaliditāti, GMI sliekšņu summai piemēro koeficientu 1,5 vai pašvaldības noteikto koeficientu, ja tas ir lielāks.

Turpinājumā likuma 13. panta 2. daļa nosaka, ka laika posmā no 2022. gada 1. jūnija līdz 2022. gada 30. septembrim pašvaldības, aprēķinot mājokļa pabalsta apmēru, noteiktām māsaimniecību grupām nosaka atšķirīgus augstākus GMI sliekšņu koeficientus. Augstākais koeficients (2,5) piemērojams atsevišķi dzīvojošai pensijas vecuma personai vai atsevišķi dzīvojošai personai ar invaliditāti; bet koeficients 2 piemērojams māsaimniecībai, kurā ir tikai pensijas vecuma personas vai personas ar invaliditāti. Savukārt **laika posmam no 2022. gada 1. oktobra līdz 2023. gada 31. maijam** likuma 13. panta 2¹ daļa nosaka, ka jebkurai māsaimniecībai GMI sliekšņu summai piemēro **koeficientu 3**.

Tāpat saskaņā ar likuma “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanai” 3. pantu, pašvaldība var izskatīt šādus palīdzības veidus, t.sk., maznodrošinātām personām:

- pašvaldībai piederošās vai tās nomātās dzīvojamās telpas izīrēšana;
- sociālā dzīvokļa izīrēšana;
- palīdzība īrētas dzīvojamās telpas remontēšanai.

Valsts līmenī maznodrošinātas personas var saņemt arī **elektrības maksājuma samazinājumu**, kas izriet no aizsargātā lietotāja statusa. Izvērtējuma izstrādes brīdī atvieglojuma apmērs ir 15 EUR laikposmā no 2021. gada 1. novembra līdz 2022. gada 31. decembrim, ko nosaka 19.10.2021. Ministru kabineta noteikumi Nr. 690 “Grozījumi Ministru kabineta 2021. gada 1. jūnija noteikumos Nr. 345 “Aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojuma noteikumi””.

Augstāk minētais atbalsts mazāk aizsargātajiem iedzīvotājiem ir vērtējams kā nozīmīgs, tomēr tas pilnībā neļauj apmierināt visas vajadzības saistībā ar mājokli. Kā iepriekš parādīts 1.47. tabulā, 2020. gadā 15,5% iedzīvotāju, kuru ienākumi bija zem nabadzības riska sliekšņa, naudas trūkuma dēļ nevarēja saņemt komunālo pakalpojumu rēķinus, īri vai atmaksāt kredītu, un 13,2% nevarēja uzturēt mājokli siltu. 2021. gadā šie rādītāji ir attiecīgi 12,1% un 12,2%, kas rāda par tendenci samazināties, salīdzinot ar 2018. gadu²⁴⁰.

Blakus mājokļa pabalstam, pašvaldību saistošos noteikumos ir definēti šādi **ar mājokli saistīti atvieglojumi maznodrošinātām personām**:

- 38 no 43 pašvaldībām identificēta palīdzība dzīvokļa jautājumu risināšanā (dzīvojamo telpu izīrēšana, kārtība, kādā maznodrošinātas personas saņem palīdzību);
- 13 no 43 pašvaldībām – līdzfinansējums dzīvojamo māju pieslēgšanai centralizētajai ūdensapgādes sistēmai un/vai centralizētajai kanalizācijas sistēmai;
- 5 no 43 pašvaldībām – pabalsts dzīvojamo telpu remontam (Augšdaugavas, Jelgavas, Salaspils, Smiltenes novadi, Rīgas pilsēta);
- 2 no 43 pašvaldībām – pašvaldības palīdzība dzīvojamo telpu remontam (Augšdaugavas novads (papildus augstāk minētajam pabalstam) – 50% apmērā no remontdarbu izmaksām, bet ne vairāk kā 1000 EUR vienreiz 10 gados; Jelgavas novads – nav norādīts);

²⁴⁰ Oficiālais statistikas portāls. Statistikas datubāze Iedzīvotāji Monetārā nabadzība, nevienlīdzība un sociālā atstumtība Materiālā nenodrošinātība (EU-SILC) NNN020. Iedzīvotāju īpatsvars, kas naudas trūkuma dēļ nevarēja atļauties saņemt atsevišķas izmaksas (procentos) 2005 – 2021. Pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_NN_NNN/NNN020/table/tableViewLayout1/ (skatīts 27.10.2022.)

- 2 no 43 pašvaldībām – pabalsts ar mājokļa lietošanu saistīto izdevumu parāda apmaksai noteiktas kompozīcijas maznodrošinātām māsaimniecībām, piemēram, ar bērniem u.c. (Ogres novads – līdz 50 EUR, Rīgas pilsēta – nav norādīts);
- 1 no 43 pašvaldībām – pabalsts autonomā ugunsgrēka dūmu detektora iegādei un uzstādīšanai (Kuldīgas novads);
- 1 no 43 pašvaldībām – pabalsts nekustamajam īpašumam piegulošās publiskā lietošanā esošās teritorijas kopšanai (Ventspils pilsēta atsevišķi dzīvojošām pensijas vecuma personām un personām ar invaliditāti);
- 1 no 43 pašvaldībām – pabalsts mājokļa pielāgošanai (Valmiera novads – maznodrošinātai personai ar I invaliditātes grupu līdz 2000 EUR reizi piecos gados).

Attiecībā uz **palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā**, jānorāda, ka 5 no 43 pašvaldību saistošajos noteikumos netiek minētas maznodrošinātas personas (Bauskas, Jēkabpils, Mārupes, Olaines, Saulkrastu novados). Attiecīgi 38 pašvaldību saistošajos noteikumos par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā un citiem ar mājokli saistītiem atvieglojumiem atvieglojumi tiek piešķirti šādām maznodrošinātu personu vai māsaimniecību grupām:

- pensijas vecuma personas (18 no 38 pašvaldībām);
- ģimenes, kuru apgādībā ir vismaz viens bērns, persona ar invaliditāti vai pensijas vecuma persona (16 no 38 pašvaldībām);
- ģimenes, kurās ir 3 un vairāk bērni (14 no 38 pašvaldībām);
- atsevišķi dzīvojoša pensijas vecuma persona (13 no 38 pašvaldībām);
- persona ar invaliditāti (12 no 38 pašvaldībām);
- ģimene, kurā ir bērns ar invaliditāti (12 no 38 pašvaldībām);
- atsevišķi dzīvojoša persona ar invaliditāti (12 no 38 pašvaldībām);
- personas, kuras pēc soda izciešanas atbrīvotas no ieslodzījuma vietas (11 no 38 pašvaldībās);
- visi pilngadīgie ģimenes locekļi ir pensijas vecuma personas, personas ar invaliditāti (10 no 38 pašvaldībām);
- politiski represētas personas (9 no 38 pašvaldībām);
- maznodrošinātas personas, kuru dzīvojamā telpa ir avārijas stāvoklī (9 no 38 pašvaldībām);
- ģimenes, kurās ir vismaz viens bērns (9 no 38 pašvaldībām);
- viena pieaugušā (pašvaldību normatīvajos aktos tiek lietots jēdziens “nepilnas”) ģimenes (5 no 38 pašvaldībām);
- ģimenes, kuras dzīvo denacionalizētā vai likumīgam īpašniekam atdotā mājā un lietojušas dzīvokli līdz īpašuma tiesību atjaunošanai (5 no 38 pašvaldībām);
- bārenis (3 no 38 pašvaldībām);
- personas, kuras nav nodrošinātas ar atsevišķu istabu, ja tā pienākas ar VDEĀK slēdzienu (3 no 38 pašvaldībām);
- personas ar sevišķiem nopelniem (2 no 38 pašvaldībām);
- personas, kuru dzīvojamā telpa ir cietusi stihiskā nelaimē (2 no 38 pašvaldībām);
- atsevišķi dzīvojoša persona ar invaliditāti, kura ir darbnespējīga (1 no 38 pašvaldībām);
- darbnespējīgas personas (1 no 38 pašvaldībām);

- personas ar invaliditāti, kuras ir darbnespējīgas (1 no 38 pašvaldībām);
- personas pēc ilgstošas sociālās aprūpes institūcijā (1 no 38 pašvaldībām).

Daļā pašvaldību pieejams arī **līdzfinansējums (vienu) nekustamā īpašuma pieslēgšanai centralizētajai ūdensapgādes sistēmai un/vai centralizētajai kanalizācijas sistēmai, ja šis īpašums pieder (atbilstošs ieraksts Zemesgrāmatā) un tajā deklarēta persona, kurai piešķirts maznodrošinātā personas statuss.** Tas tiek piešķirts 13 no 43 pašvaldībām dažādos apmēros (Kuldīgas, Ķekavas, Limbažu, Ludzas, Mārupes, Saldus, Saulkrastu, Talsu, Valkas novados, Daugavpils, Rēzeknes un Rīgas pilsētās). Lielākā daļa no tām norāda, ka finansē minētos darbus 100% apmērā, vienlaikus nosakot dažādu finansējuma maksimālo apmēru. Izņēmums ir Kuldīgas novads un Rīga, kas saistošajos noteikumos nenorāda līdzfinansējuma maksimālo apmēru. Pašvaldībās, kurās ir noteikts, ka tiek apmaksāti 100%, maksimālie apmēri variē, sākot no 1000 EUR līdz 8000 EUR:

- Daugavpils pilsēta – 100% apmērā, bet ne vairāk kā 8000 EUR.
- Rēzeknes pilsēta – 90% apmērā ar pašvaldības līdzfinansējumu līdz 4000 EUR.
- Ķekavas novads – 100% apmērā, bet ne vairāk kā 2500 EUR (var palielināt līdz 5000 EUR ar nosacījumiem).
- Limbažu novads – 100% apmērā, bet ne vairāk kā 4000 EUR.
- Mārupes novads – par kanalizācijas pieslēgumu līdz 2500 EUR, par ūdensapgādes pieslēgumu līdz 1500 EUR.
- Talsu novads – 100% apmērā, bet ne vairāk kā 3000 EUR.
- Saulkrastu novads – 90% apmērā ar pašvaldības līdzfinansējumu līdz 1500 EUR.
- Saldus novada pašvaldība piemēro līdzfinansējumu 80% apmērā, bet ne vairāk kā 1000 EUR.
- Ludzas novads – 100% apmērā, bet ne vairāk kā 1000 EUR.
- Valkas novads – līdzfinansējuma maksimālais apjoms ir 600 EUR.

5 no 43 pašvaldībām piešķir **pabalstu dzīvojamo telpu remontam** (ja dzīvojamā telpa nav lietošanai derīga) – Augšdaugavas, Jelgavas, Salaspils, Smiltenes novadi un Rīgas pilsēta:

- Augšdaugavas novadā – līdz 350 EUR.
- Jelgavas novadā – nevar pārsniegt 2 valstī noteikto minimālo algu apmēru (2022. gadā – 1000 EUR) 5 gadu laikā vienai personai.
- Salaspils novads – līdz 250 EUR vienreiz 3 gados.
- Smiltenes novads – līdz 250 EUR vienreiz 3 gados.
- Rīgas pilsēta – nav norādīts.

2.3.6. Atbalsts transporta jomā

Valsts līmenī maznodrošinātām personām nav noteikti nekādi atvieglojumi sabiedriskā transporta vai jebkādu citu līdzīgu pakalpojumu saņemšanai. Attiecīgi šis jautājums ir pilnīgi pašvaldību kompetencē. Saskaņā ar veikto pašvaldību saistošo noteikumu analīzi, maznodrošinātas personas var saņemt specializētā transporta pakalpojumus ar šādiem papildu nosacījumiem (kategorijas nav savstarpēji izslēdzošas):

- 10 no 43 pašvaldībām specializētais transports pieejams **personām, kurām ir nepieciešama pārvietošana guļus stāvoklī**: Alūksnes, Preiļu, Rēzeknes, Ropažu, Salaspils, Saldus, Siguldas, Smiltenes, Talsu novads, Jūrmalas pilsēta;
- 9 no 43 pašvaldībām pieejams transports, kas nogādā uz/no ārstniecības vai citu specializēto iestādi **personas ar funkcionāliem traucējumiem**: Cēsu, Ludzas, Madonas, Ogres, Preiļu, Ropažu, Salaspils, Siguldas, Talsu novads;
- 5 no 43 pašvaldībām paredzēti **braukšanas maksas atvieglojumi sabiedriskajā transportā**: Salaspils, Siguldas novads, Jelgavas, Rēzeknes, Ventspils pilsēta;
- 2 no 43 pašvaldībām transports, kas nogādā uz/no ārstniecības vai citu specializēto iestādi, pieejams **visām maznodrošinātajām personām bez papildu nosacījumiem**: Ludzas un Talsu novads;
- 2 no 43 pašvaldībām paredzēts pabalsts samaksai par transportu slimnieka transportēšanai: Ludzas novads – 250 EUR (laika ietvars nav dots), Olaines novads – 40 EUR gadā;
- 1 no 43 pašvaldībām pieejams transports, kas nogādā uz/no ārstniecības vai citu specializēto iestādi ģimenes ar bērniem (Cēsu novads – 10 reizes gadā);
- 1 no 43 pašvaldībām bez maksas atkārtota sabiedriskā transporta braukšanas kartes izgatavošana (Jūrmalas pilsēta).

2.3.7. Juridiskā palīdzība

Atvieglojumi juridiskās palīdzības saņemšanai mazturīgajām personām ir noteikti nacionālā līmeņa tiesību aktos. Pirmais no tiem Civilprocesa likums (43. panta 4. daļa) paredz pilnīgu vai daļēju **atbrīvojumu no tiesas izdevumu samaksas**. Likuma redakcija nosaka: “Tiesa vai tiesnesis, ievērojot fiziskās personas mantisko stāvokli, pilnīgi vai daļēji atbrīvo to no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos, kā arī atliek valsts ienākumos piespriesto tiesas izdevumu samaksu vai sadala to termiņos”. Lai izlemtu jautājumu par personas pilnīgu vai daļēju atbrīvošanu no valsts nodevas samaksas, tiesnesim ir nepieciešams pārliecināties par apstākļiem, kas objektīvi liedz personai izpildīt likumā noteikto pienākumu samaksāt valsts nodevu par darbībām tiesā. Tas nozīmē, ka personai, lūdzot pilnībā vai daļēji atbrīvot no valsts nodevas samaksas, jāiesniedz pierādījumi par savu mantisko stāvokli, tostarp ienākumiem. Kā pierādījums var kalpot tajā skaitā, izziņa par atbilstību trūcīgas un maznodrošinātas mājāsaimniecības (personas) statusu. Savukārt Civilprocesa likuma 43.panta pirmās daļas 16.punkts noteic, ka no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos atbrīvota puse, kas lietā saņem valsts nodrošināto juridisko palīdzību, kas nozīmē, ka šajā gadījumā personai nekādi papildus pierādījumi par tās mantisko stāvokli tiesai nav jāsniedz.

Kriminālprocesa likumā noteiktajos gadījumos (80.panta trešā daļa, 81.panta pirmā daļa, 85.pants, 104.panta piektā daļa) un kārtībā gan personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, gan cietušajam ir tiesības saņemt **valsts nodrošināto juridisko palīdzību**. Savukārt Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likuma 3.pants noteic, kādas personas un kādā gadījumā (t.sk. maznodrošinātas personas) ir tiesīgas saņemt valsts nodrošināto juridisko palīdzību civillietās, administratīvajās lietās, ārpustiesas juridisko palīdzību un pārrobežu strīdos. Valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība personām, kuras ieguvušas maznodrošinātās personas statusu tiek sniegta bez maksas.

Papildus tam, saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 18. panta piekto daļu, valsts nodrošināto juridisko palīdzību, ievērojot lietas sarežģītību un fiziskās personas mantisko stāvokli, pēc personas lūguma piešķir, pamatojoties uz tiesas (tiesneša) lēmumu, pēc pieteikuma saņemšanas tiesā līdz galīgā tiesas nolēmuma spēkā stāšanās brīdim, proti, lēmumu par valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības piešķiršanu pieņem tiesnesis, vērtējot katru konkrēto gadījumu individuāli.

Juridiskās palīdzības administrācijas apkopotie statistikas dati ļauj iegūt vispārīgu priekšstatu par **valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības saņēmēju skaitu**²⁴¹. Tas ietver trīs mazaizsargāto iedzīvotāju grupas, pirmkārt, trūcīgas un maznodrošinātas personas, otrkārt, personas, kas pēkšņi nonākušas tādā situācijā un materiālajā stāvoklī, kas liedz nodrošināt savu tiesību aizsardzību, un, treškārt, atrodas pilnā valsts vai pašvaldības apgādībā. Administrācijas sagatavotajos statistikas pārskatos palīdzības saņēmēju skaits nav iedalīts sīkāk pēc definētajām grupām, tomēr tās darbības pārskatos kā lielākā grupa ir norādīta trūcīgas un maznodrošinātas personas. Tā 2019. gadā pieņemti 1081 lēmumi par juridiskās palīdzības piešķiršanu²⁴², 2020. gadā – 847 lēmumi²⁴³, 2021. gadā – 864 lēmumi²⁴⁴ un 2022. gada I pusgadā – 358 lēmumi²⁴⁵. Salīdzinot 2019. – 2021. gada, kā arī 2022. gada I pusgada Juridiskās palīdzības administrācijas darbības pārskatus par valsts nodrošināto juridisko palīdzību, redzams, ka aptuveni pusē gadījumu personas vērsas pēc juridiskās palīdzības civiltiesisku strīdu risināšanai ģimenes tiesībās (piemēram, laulības šķiršana, uzturlīdzekļu piedziņa, paternitātes noteikšana, paternitātes pieņemuma apstrīdēšana, saskarsmes tiesību noteikšana, pagaidu aizsardzība pret vardarbību u.c.), 12-14% gadījumos – saistību tiesībās un dzīvokļa tiesībās (īres un komunālo pakalpojumu samaksas strīdi, dzīvojamās telpas lietošanas tiesību izbeigšana un izlikšana no tās u.c.), retāk (5-6%) – īpašuma lietu un mantojuma tiesību jomās²⁴⁶. 2020. gads valsts juridisko palīdzību saņēmušo aptaujas dati indikatīvi rāda, ka nozīmīgs informācijas avots par palīdzības saņemšanas iespēju bijis pašvaldības sociālais dienests²⁴⁷. Jāatzīmē, ka minētie dati neļauj spriest par to, vai juridisko palīdzību saņem visas trūcīgās un maznodrošinātās personas, kurām tā ir nepieciešama, un cik daudz ir gadījumu, kad personai nepieciešama juridiskā palīdzība, bet viņa nav vērsusies Juridiskās palīdzības administrācija citu šķēršļu dēļ (informācijas trūkums, transporta pieejamības vai citas barjeras).

Maznodrošinātām personām ir iespēja saņemt arī **notāra pakalpojumu** maksas atvieglojumu. Balstoties uz Notariāta likuma 166.pantu, Latvijas Zvērinātu notāru padomes 11.05.2018. pieņemtie “Noteikumi par kārtību un kritērijiem personu atbrīvošanai no zvērināta notāra amata atlīdzības un tās samazināšanai” nosaka (4.-5. punkts), ka zvērināts notārs par 50% samazina atlīdzību par laulības šķiršanas lietas vešanu, ja saņēmis motivētu lūgumu no laulātajiem, kuri abi ir maznodrošinātas vai

²⁴¹ Sk. statistikas pārskatus par <https://www.jpa.gov.lv/lv/statistika> (skatīts 25.10.2022.) un darbības pārskatus: <https://www.jpa.gov.lv/lv/darbibas-rezultati> (skatīts 25.10.2022.)

²⁴² Statistikas pārskats par 2019. gadu: <https://www.jpa.gov.lv/lv/media/50/download> (skatīts 25.10.2022.)

²⁴³ Statistikas pārskats par 2020. gadu: <https://www.jpa.gov.lv/lv/media/47/download> (skatīts 25.10.2022.)

²⁴⁴ Statistikas pārskats par 2021. gadu: <https://www.jpa.gov.lv/lv/media/200/download> (skatīts 25.10.2022.)

²⁴⁵ Darbības pārskats un statistika par 2022. gada I pusgadu: <https://www.jpa.gov.lv/lv/media/176/download> (skatīts 25.10.2022.)

²⁴⁶ Apkopojums veikts, balstoties uz 2021. gada un 2022. gada I pusgada darbības pārskatiem, kas pieejami šeit: <https://www.jpa.gov.lv/lv/media/725/download> un <https://www.jpa.gov.lv/lv/media/176/download> (skatīts 25.10.2022.)

²⁴⁷ Aptaujā piedalījies mazs valsts juridisko palīdzību saņēmušo skaits, attiecīgi dati vērtējami piesardzīgi. Šajā aptaujā 40% dalībnieku informāciju saņēmuši pašvaldības sociālajā dienestā. Aptaujas dati pieejami šeit: <https://www.jpa.gov.lv/lv/media/155/download> (skatīts 25.10.2022.)

trūcīgas personas. Zvērināts notārs par 50% var samazināt atlīdzību par mantojuma apliecības taisīšanu, ja:

- mantinieks ir maznodrošināta persona, kuras kopējās mantojamās mantas vērtība nepārsniedz valstī noteikto piecu minimālo darba algu apmēru;
- mantinieks ir maznodrošināta persona un laulātais vai kopā ar mantojuma atstājēju dzīvojošais pirmās šķiras mantinieks un vienīgā mantojamā manta uz mantojuma atklāšanās brīdi ir mantojamais nekustamais īpašums, kas ir mantinieka deklarētā dzīvesvieta un nav deklarēta kā viņa papildu adrese;
- mantinieks ir maznodrošināta persona ar I vai II grupas invaliditāti.

Publiski pieejama informācija par notāra pakalpojumu atvieglojumu piemērošanas biežumu (saņēmušo personu skaitu) nav atrasta.

Tā kā Iekšlietu ministrijas pakļautībā esošo institūciju (piemēram, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē) pakalpojumu atvieglojumi ir pieejami tikai trūcīgām personām, vienas (no 43) pašvaldības (Smiltenes novada) saistošajos noteikumos ir atrodams pabalsts maznodrošinātiem iedzīvotājiem personu apliecinoša dokumenta noformēšanai. Novadā deklarētajām personām, kas atbilst nosacījumiem, pašvaldība sedz kā minimālo apmēru, kāds nepieciešams personu apliecinoša dokumenta izgatavošanai, tā ceļa izdevumus dokumentu noformēšanai.

Lai veicinātu fizisko personu, kurām ir vai ir bijis trūcīgā vai maznodrošinātā māsaimniecībā esošas personas statuss, maksātspējas atjaunošanu un finanšu pratības stiprināšanu, valsts līmenī 2022. gada 1. janvārī stājās spēkā Fiziskās personas atbrīvošanas no parādsaistībām likums. Likuma 5. pants nosaka fiziskās personas atbrīvošanas no parādsaistībām pazīmes, t.i., nosacījumus, kuriem piepildoties parādniekam var piemērot atbrīvošanu no parādsaistībām. Saskaņā ar likumu, ir jāpiepildās visām trim pazīmēm, t.i., (1) parādniekam nav iespēju nokārtot parādsaistības, kurām iestājies izpildes pienākums; (2) visu parādsaistību pamatparāda un blakus saistību kopējais apmērs pārsniedz vienas valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas apmēru, bet nepārsniedz 5000 EUR; un (3) parādsaistības ir radušās no patērētāja kreditēšanas līguma Patērētāju tiesību aizsardzības likuma izpratnē, kas noslēgts ar kredīta devēju, kas ir tiesīgs sniegt kreditēšanas pakalpojumus Latvijā.

2.3.8. Atvieglojumi kultūras jomā

Valsts līmenī ir identificēti atsevišķi atvieglojumi maznodrošinātām personām kultūras jomā. Tā 24.04.2018. MK noteikumi Nr. 250 "Rundāles pils muzeja publisko maksas pakalpojumu cenrādis" nosaka, ka katra mēneša pirmajā trešdienā noteikta 50% atlaide ģimenēm (personām), kurām piešķirts trūcīgas vai maznodrošinātas māsaimniecības (personas) statuss, uzrādot attiecīgu statusu apliecinošu dokumentu.

Tāpat Kultūras ministrija līdzdarbības un finansējuma līgumos ar valsts dibinātajām koncertorganizācijām un teātriem nosaka pasākumu veikšanu, kas sekmē pakalpojumu pieejamību dažādām sabiedrības mērķa grupām (t.sk., maznodrošinātām personām). Šie pasākumi paredz samazinātu biļešu cenu ne mazāk par 10% no vidējās biļešu cenas. Minētie pasākumi attiecas uz šādām organizācijām: Latvijas Nacionālais teātris, Dailes teātris, Jaunais Rīgas teātris, Latvijas Leļļu teātris,

Valmieras drāmas teātris, Daugavpils teātris, Mihaila Čehova Rīgas Krievu teātris, Latvijas Nacionālā opera un balets, „Latvijas Koncerti”, Latvijas Nacionālais simfoniskais orķestris, Liepājas Simfoniskais orķestris, “Kremerata Baltica”, Valsts Akadēmiskais koris “Latvija”.

Pašvaldību līmenī līdzīgi atvieglojumi, piemēram, pašvaldību īpašumā esošajās kultūras iestādēs, saistošajos noteikumos nav atrasti.

2.3.9. Nodokļu atvieglojumi

Nodokļu jomā būtiskākais atvieglojums, kas tiek noteikts valsts līmenī, bet īstenots pašvaldību līmenī, ir nekustamā īpašuma nodokļa (turpmāk NĪN) atvieglojumi. Kā nosaka likuma “Par nekustamā īpašuma nodokli” 5.panta 1.¹ daļa, pašvaldība piešķir nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu nodokļa maksātājiem, kuriem tā ir piešķīrusi maznodrošinātas personas statusu, līdz 90% no aprēķinātās nodokļa summas, bet, ja aprēķinātā nodokļa summa pēc atvieglojumu piešķiršanas 90% apmērā ir mazāka par 7 EUR, tad pašvaldībai ir tiesības maksāšanas paziņojumu nodokļa maksātājam nenosūtīt. Attiecīgi 41 (no 43) pašvaldībā ir identificēts NĪN atvieglojums, bet divās (Līvānu un Rēzeknes novads) – nav. Sazinoties ar Rēzeknes novada Zemes pārvaldības dienestu, tika iegūta informācija, ka Rēzeknes novadā maznodrošinātas personas NĪN atvieglojumu nesaņem. Arī Līvānu novadā, sazinoties ar Finanšu nodaļu, tika noskaidrots, ka maznodrošinātām personām nav NĪN atvieglojuma zemās īpašuma/ zemes kadastrālās vērtības dēļ. **38 pašvaldībās NĪN atvieglojumu apmērs ir vienāds visām maznodrošinātajām personām, neatkarīgi no īpašuma veida.** Sarindojot pēc to atvieglojuma apmēra, tas veido:

- 9 no 38 pašvaldībām – 90% (Augšdaugavas, Dienvidkurzemes, Mārupes, Olaines, Preiļu, Salaspils, Saulkrastu, Talsu novados, Jelgavas valstspilsētā);
- 15 no 38 pašvaldībām – 70% (Daugavpils pilsēta, Aizkraukles, Alūksnes, Ādažu, Balvu, Bauskas, Dobeles, Gulbenes, Jēkabpils, Krāslavas, Ropažu, Smiltenes, Tukuma novados, Liepājas un Rīgas pilsētās);
- 10 no 38 pašvaldībām – 50% (Kuldīgas, Ķekavas, Limbažu, Madonas, Ogres, Saldus, Valkas, Valmieras, Varakļānu, Ventspils novados);
- 1 no 38 pašvaldībām – 25% (Cēsu novads).

Izvērtējot pašvaldību saistošos noteikumus, konstatēti daži izņēmumi NĪN piemērošanā. Tā divās pašvaldībās (valstspilsētās) par ēkām un par zemi piemēro atšķirīgu nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu: Jelgavas – par ēkām – 90%, par zemi līdz 2 hektāriem – 50%; Jūrmalas valstspilsētas – par ēkām – 50%, par zemi – 90%. Diferencēta atvieglojumu piemērošanas prakse pastāv Ludzas novada bijušajos novados: Kārsavas un Zilupes novados NĪN ir 25% apmērā, kamēr bijušajā Ludzas novada teritorijā – 70% apmērā. Vienots NĪN atvieglojums Ludzas novadā 70% apmērā stāsies spēkā 2023. gada 1. janvārī.

3 no 40 pašvaldībām (Siguldas novads, Rēzeknes un Ventspils pilsētas) dažādām maznodrošinātu personu apakšgrupām piemēro atšķirīgu NĪN atvieglojumu 50-90% robežās (atsevišķi dzīvojošas personas, personas ar invaliditāti, pensijas vecuma personas, daudz bērnu ģimenes). Papildus tam

Siguldas novadā notiek arī NĪN diferencēšana atkarībā no īpašuma veida, kur zemākā atvieglojuma robeža ir 25%.

Blakus NĪN pašvaldības ir tiesīgas noteikt arī citus atvieglojumus maznodrošinātām personām, kas ir saistīti ar nodokļiem vai nodevām. Saistošajos noteikumos sastopami šādi atvieglojumu veidi:

- 14 no 43 pašvaldībām ir atvieglojumi par nodevu pašvaldības oficiālo dokumentu un apliecinātu kopiju saņemšanai: Ādažu, Dobeles, Jelgavas, Jēkabpils, Ķekavas, Limbažu, Mārupes, Preiļu, Rēzeknes, Smiltenes novados, Daugavpils, Jelgavas, Jūrmalas, Rēzeknes valstspilsētās;
- 10 no 43 pašvaldībām ir atvieglojumi nodevai par tirdzniecību publiskās vietās: Jēkabpils, Limbažu, Līvānu, Mārupes, Olaines, Saulkrastu, Siguldas, Ventspils novados un Jelgavas, Rēzeknes valstspilsētās. Visas minētās pašvaldības nosaka to, ka maznodrošināta persona tiek 100% apmērā atbrīvota no nodevas maksas;
- 7 no 43 pašvaldībām ir atvieglojumi par nodevām, kas ir saistītas ar būvniecību pašvaldības administratīvajā teritorijā: Dienvidkurzemes, Dobeles, Madonas, Mārupes, Saldus novados un Daugavpils, Liepājas pilsētās;
- 5 no 43 pašvaldībām ir atvieglojumi par nodevu bāriņtiesas pakalpojumiem: Jelgavas, Mārupes, Preiļu, Ropažu, Talsu novadi;
- 1 no 43 pašvaldībām (Rēzeknes pilsēta) maznodrošinātām personām piešķir 50% atlaidi suņu turēšanas nodevai;
- 1 no 43 pašvaldībām (Rēzeknes novads) maznodrošinātām personām piešķir 50% atlaidi nodevai, kas ir jāmaksā par pašvaldības simbolikas izmantošanu.

2.3.10. Citi atvieglojumi

5 (no 43) pašvaldībās piešķir licenci makšķerēšanai (Jelgavas, Kuldīgas, Limbažu, Preiļu, Ventspils novados). Jelgavas un Preiļu novados maznodrošinātām personām makšķerēšanas licencei tiek piešķirta atlaide, bet Kuldīgas, Limbažu, Ventspils novados maznodrošinātas personas var saņemt makšķerēšanas licenci bez maksas. Limbažu un Ventspils novados ir divas makšķerēšanas licences makšķerēšanai dažādās ūdenstilpēs.

2.3.11. Kopsavilkums

Pašvaldību saistošajos noteikumos noteiktie atbalsta veidi maznodrošinātām mājāsaimniecībām ir daudzveidīgi un parāda, ka pašvaldību sniegtā atbalsta grozs būtiski atšķiras dažādās pašvaldībās.

Sociālā palīdzība. Pabalsts sociālās rehabilitācijas plāna mērķu sasniegšanai, kas tiek nodrošināts 16 no 43 pašvaldībām, ir viens no izplatītākajiem pašvaldību papildus piešķirtajiem sociālajiem pabalstiem maznodrošinātām mājāsaimniecībām (personām). Visbiežāk šis pabalsts ir paredzēts maznodrošinātu mājāsaimniecību locekļiem, kuriem ir bijusi invaliditāte, darbnespēja, veselības traucējumi, atkarība, persona ir cietusi no vardarbības un citiem faktoriem. Pašvaldības sniegtā pabalsta apmērs ir ļoti atšķirīgs, sākot no 50 EUR līdz 570 EUR. Atsevišķās pašvaldībās maznodrošinātām mājāsaimniecībām (personām) tiek sniegta arī šāda sociālā palīdzība: pabalsts

patstāvīgas dzīves uzsākšanai pēc ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojuma institūcijā pilngadīgām personām izbeigšanas (2 no 43 pašvaldībām); pabalsts personām bez deklarētās dzīvesvietas (1 no 43 pašvaldībām), kā arī atbalsts Ziemassvētkos (3 no 43 pašvaldībām). Valsts līmenī maznodrošinātas mājsaimniecības var saņemt pārtikas preču, individuālo mācību piederumu un higiēnas un saimniecības preču komplektus, ja tās rīcībā esošie ienākumi uz vienu ekvivalento patērētāju mājsaimniecībā nepārsniedz 327 EUR pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā un katrai nākamajai – 229 EUR.

Sociālie pakalpojumi. Trīs visizplatītākie pašvaldībās pieejamie sociālie pakalpojumi, kuru saņemšana ir sasaistīta ar maznodrošinātā statusu, ir higiēnas pakalpojums (16 no 43 pašvaldībām), aprūpe mājās personām ar funkcionāliem traucējumiem (16 no 43 pašvaldībām) un ilgstoša sociālā aprūpe un sociālā rehabilitācija institūcijā pilngadīgām personām ar funkcionāliem traucējumiem (pieejams 9 no 43 pašvaldībām).

Izglītība. Valsts līmenī maznodrošinātām personām pieejami divi atbalsta veidi izglītības jomā: 1) atlaide 50% apmēra dienesta viesnīcas maksai izglītojamajiem no ģimenēm, kurām ir piemērots maznodrošinātas mājsaimniecības statuss, un kas studē profesionālās izglītības iestādēs; 2) nodarbinātie pieaugušie, kam piešķirts maznodrošinātas personas statuss, var saņemt pilnu izmaksu segšanu saistībā ar apgūtās profesionālās kompetences novērtēšanu un atbalstu reģionālajai mobilitātei. Pašvaldību sniegtie atvieglojumi izglītības jomā attiecas uz izglītojamo ēdināšanu un atbalstu mācību piederumu un apģērba iegādei. Lielākajā daļā pašvaldību ir ēdināšanas maksas atvieglojumi pirmsskolas izglītības iestāžu izglītojamajiem (36 no 43 pašvaldībām), pamata izglītības iestāžu izglītojamajiem (31 no 43 pašvaldībām), kā arī vidējās izglītības iestāžu izglītojamajiem (30 no 43 pašvaldībām). Mazāks skaits pašvaldību nodrošina ēdināšanas maksas atvieglojumus profesionālās vidējās izglītības iestāžu izglītojamajiem (16 no 43 pašvaldībām), bet 7 no 43 pašvaldībām piešķir ēdināšanas atvieglojumus dažādām maznodrošinātu izglītojamo grupām, kuras mācās ārpus pašvaldību administratīvās teritorijas. Pabalsts, kas paredz segt izmaksas par mācību piederumu un apģērba iegādi, visbiežāk tiek nodrošināts pamata izglītības iestāžu izglītojamajiem no maznodrošinātām ģimenēm (24 no 43 pašvaldībām). Salīdzinoši liela daļa pašvaldību nodrošina šādu atbalstu arī bērniem, kuri apgūst vidējo izglītību (19 no 43 pašvaldībām), profesionālo vidējo izglītību (12 no 43 pašvaldībām), kā arī bērniem, kuri apgūst obligāto pirmsskolas izglītību (10 no 43 pašvaldībām). Pabalsta apmērs ir robežās no 15 līdz 75 EUR. Salīdzinoši daudzās pašvaldībās (19 no 43 pašvaldībām) izglītojamajiem no maznodrošinātām mājsaimniecībām tiek piešķirts līdzfinansējums (lielākoties 100% apmērā, retāk – 50% apmērā) profesionālās ievirzes izglītības iestādēs – mākslas, mūzikas, sporta skolās.

Veselības aprūpe. Atvieglojumi zāļu un medicīnas preču iegādei, kā arī pacienta līdzmaksājumam valsts līmenī ir paredzēti tikai trūcīgām personām. Maznodrošinātām personām atbalsts tiek sniegts tikai pašvaldību līmenī kā pabalsts veselības aprūpes izdevumiem. Kopumā 33 no 43 pašvaldībām sniedz atbalstu visām maznodrošinātajām personām veselības aprūpes izdevumu segšanai. No šīm pašvaldībām specifiskām maznodrošinātu personu grupām noteikta veida izdevumi tiek segti 16 no 43 pašvaldībām. Kopumā 8 no 43 pašvaldībām veselības aprūpes izdevumus sedz tikai specifiskām maznodrošinātu personu grupām un/vai tikai par specifiskiem veselības aprūpes izdevumiem. Augšdaugavas novads un Rēzeknes valstspilsēta ir divas vienīgās pašvaldības, kurās nav pašvaldības

veselības aprūpes pabalsta maznodrošinātām personām, kas kopumā ir vērtējams negatīvi, jo nav pamata uzskatīt, ka šajās pašvaldībās maznodrošinātām personām būtu mazāka vajadzība pēc šāda atbalsta. Pabalsta apmērs veselības aprūpes izdevumiem vienai personai kalendārā gada ietvaros pašvaldībās ļoti atšķiras, jo, piemēram, Valkas novadā tas ir 15 EUR, bet Mārupes novadā līdz 500 EUR. Pašvaldībās pastāv ļoti daudz dažādu nosacījumu, kā arī izņēmumu, kāda veida veselības aprūpes izdevumiem tiek sniegts atbalsts. Kopumā atbalsta apjoms ir vērtējams kā nepietiekams, īpaši gadījumos, kad noteikts zemākais atbalsta sliekšnis, bet ļoti nepieciešams.

Mājoklis. Kopumā valstī mājokļa pabalsts nav piesaistīts maznodrošinātas mājsaimniecības statusam, vienlaikus maznodrošinātas mājsaimniecības var kvalificēties mājokļa pabalsta saņemšanai, kā arī maznodrošinātas personas var saņemt valstī noteikto elektrības maksājuma samazinājumu. Pašvaldību saistošos noteikumos ar mājokli saistīti atvieglojumi maznodrošinātām personām attiecas uz dažādiem mājokļa aspektiem. Daudzās pašvaldībās (38 no 43 pašvaldībām) ir paredzēta palīdzība dzīvokļa jautājumu risināšanā. Salīdzinoši daudz retāk pašvaldībās tiek nodrošināti arī šādi atbalsta veidi: līdzfinansējums dzīvojamo māju pieslēgšanai centralizētajai ūdensapgādes sistēmai un/vai centralizētajai kanalizācijas sistēmai (13 no 43 pašvaldībām), pabalsts dzīvojamo telpu remontam (5 no 43 pašvaldībām), pabalsts ar mājokļa lietošanu saistīto izdevumu parāda apmaksai (2 no 43 pašvaldībām) un citi.

Transports. Valsts līmenī nav noteikti nekādi atvieglojumi maznodrošinātām personām sabiedriskā transporta vai jebkādu citu transporta pakalpojumu saņemšanai. Pašvaldību līmenī maznodrošinātas personas var saņemt specializētā transporta pakalpojumus ar dažādiem papildu nosacījumiem. Piemēram, 10 no 43 pašvaldībām pieejams specializētais transports personām, kurām ir nepieciešama pārvietošana guļus stāvoklī, 9 no 43 pašvaldībām pieejams transports, kas nogādā uz/no ārstniecības vai citu specializēto iestādi personas ar funkcionāliem traucējumiem. Braukšanas maksas atvieglojumi sabiedriskajā transportā maznodrošinātām personām pieejami 5 no 43 pašvaldībām. Kopumā atvieglojumi transporta pakalpojumiem maznodrošinātām personām pieejami ļoti ierobežotā apjomā mazā daļā Latvijas pašvaldību.

Nodokļu atvieglojumi. Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumi ir pieejami 41 no 43 pašvaldībām (nav pieejami Līvānu un Rēzeknes novadā). NĪN atvieglojumu apmērs lielākoties ir noteikts 50%, 70% vai 90% apmērā.

Citi atvieglojumi vai palīdzība. Atvieglojumi juridiskās palīdzības saņemšanai maznodrošinātām personām ir noteikti valsts līmenī un paredz pilnīgu vai daļēju atbrīvojumu no tiesas izdevumu samaksas, valsts nodrošināto juridisko palīdzību, notāra pakalpojumu maksas atvieglojumus. Valsts līmenī pastāv arī atsevišķi atvieglojumi maznodrošinātām personām kultūras jomā, piemēram, valsts dibinātajām koncertorganizācijām un teātriem ir pienākums sekmēt pakalpojumu pieejamību dažādām sabiedrības mērķa grupām, t.sk., maznodrošinātām personām. Pašvaldību līmenī atbalsts maznodrošinātām personām juridiskās palīdzības saņemšanai un kultūras pasākumiem nav izplatīts.

2.4. Maznodrošināto personu (mājsaimniecību) portrets: statistikas datu analīze

Maznodrošināto personu portreti raksturoti par laika posmu 2019. gads – 2022. gada aprīļa mēnesis atbilstoši datu pieprasījumam no LabIS sistēmas, par kuru sīkāk apraksts sniegts 2.1. nodaļā. Datu sagatavošanas un analīzes procesā tika konstatēti atsevišķi ierobežojumi, kuri sīkāk aplūkoti šīs nodaļas 2.4.4. sadaļā.

2.4.1. Maznodrošinātu mājsaimniecību tipi un pabalstu saņemšanas struktūra mājsaimniecību griezumā

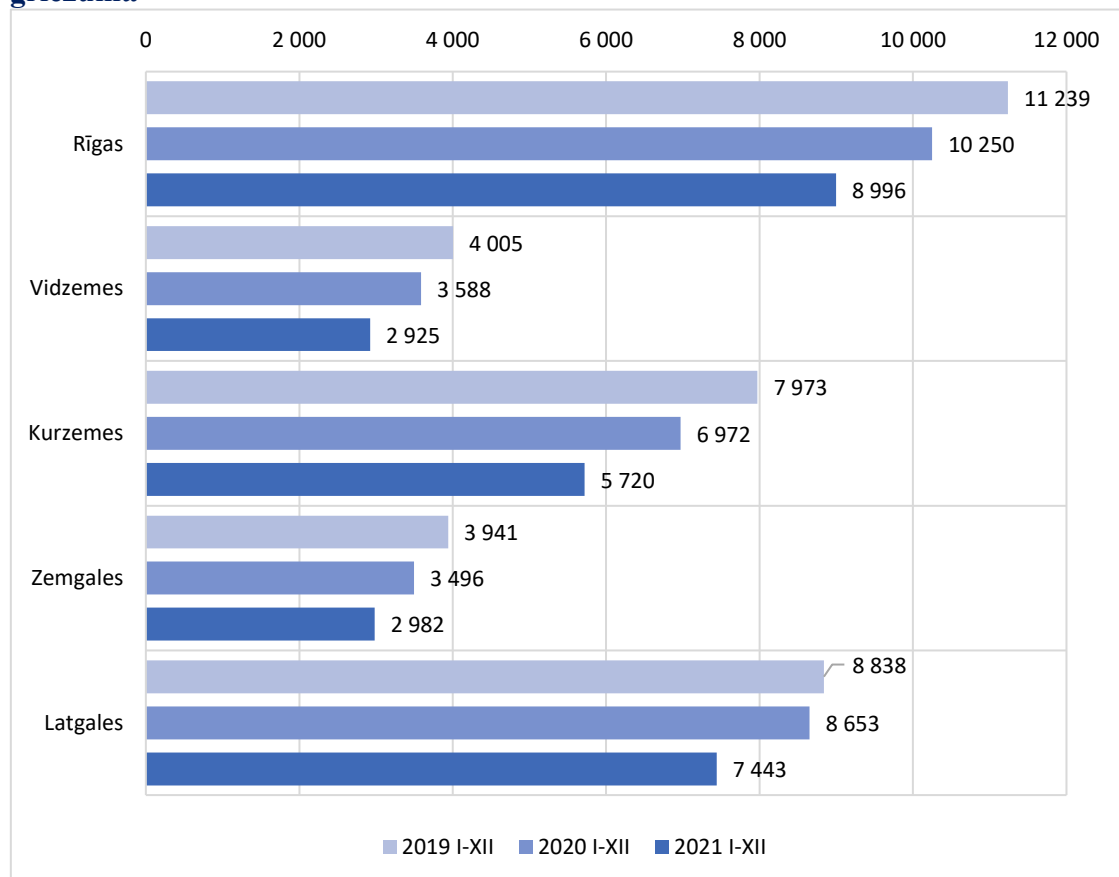
LabIS dati rāda, ka 2019. gadā kopumā bija 35 996 maznodrošinātu mājsaimniecību, 2020. gadā – 32 959, 2021. gadā – 28 069. Savukārt 2022. gada pirmajos četros mēnešos (janvārī – aprīlī) Latvijā bija 15 796 maznodrošinātas mājsaimniecības. **Šis skaits ir augstāks** (par aptuveni 4 000 – 4 500 mājsaimniecībām atkarībā no analīzes gada) par to maznodrošināto mājsaimniecību un personu skaitu, kas norādīts **LM mājas lapā publicētajā oficiālajā statistikas** sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā apkopojumā (pārskats iekļauts izvērtējuma 1.3.6. nodaļā). Atšķirību galvenais iemesls ir apstākļi, ka LabIS dati ietver visas maznodrošinātas mājsaimniecības (personas), kas saņēmušas šo statusu, savukārt LM oficiālā statistika – tikai to maznodrošināto mājsaimniecību (personu) daļu, kuras saņēmušas kaut vienu sociālās palīdzības pabalstu vai sociālo pakalpojumu (sk. sīkāk 2.4.4. nodaļu). Iegūt maznodrošinātas mājsaimniecības statusu var būt svarīgi, piemēram, lai saņemtu kādu citu valsts līmenī noteiktu atbalstu, piemēram, NĪN atvieglojumu. Tā kā LabIS datus pensijas vecuma personu īpatsvars ir par 2 procentpunktiem augstāks nekā LM oficiālajā statistikā, secināms, ka tieši šī grupa ir mazliet vairāk ieinteresēta iegūt maznodrošinātas mājsaimniecības statusu citu atvieglojumu (ne sociālās palīdzības) saņemšanai.

Saskaņā ar LabIS datiem visos plānošanas reģionos (2.1. attēls) 2019. – 2021. gadā maznodrošināto mājsaimniecību skaits pakāpeniski samazinās. Lai gan dati par 2022. gadu ir pieejami tikai par četriem mēnešiem, analīzē (bet ne attēlos) tie ir iekļauti kopā ar datiem par pilnajiem gadiem (2019. – 2021. gads). Dati kopumā un 2.5. nodaļā ietvertā informācija par maznodrošināto mājsaimniecību (un personu) portretu rāda, ka maznodrošinātā statusu tā saņēmēji parasti saglabā ilgstoši (pilnu gadu), ja vien maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņu vai savu ienākumu līmeņa (īslaicīgu) izmaiņu dēļ nav zaudējuši statusu uz kādu laika posmu. Attiecīgi arī 2022. gada pirmie četri mēneši (janvāris – aprīlis) var radīt ieskatu par gada laikā gaidāmajām izmaiņu tendencēm.

Pateicoties augstākiem maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņiem un kopumā reģionā dzīvojošam lielam Latvijas iedzīvotāju īpatsvaram, visvairāk maznodrošināto ģimeņu ir Rīgas plānošanas reģionā, lai gan tieši tam ir raksturīgs zemākais nabadzības riska indekss valstī (sk. 1.11. attēlu). Tā 2019. gadā Rīgas reģionā dzīvoja 31,2% no visām maznodrošinātajām mājsaimniecībām (11 239 mājsaimniecības). Vismazāk maznodrošināto mājsaimniecību bija Zemgales (10,9% jeb 3 941 mājsaimniecības) un Vidzemes reģionos (11,1% jeb 4 005 mājsaimniecības), un viens no iemesliem mazam maznodrošināto mājsaimniecību skaitam ir tas, ka tieši iedzīvotāju skaita ziņā lielākajās katra reģiona pašvaldībās (piemēram, Jelgava – Zemgalē un Valmieras novads – Vidzemē) ir noteikts zemāks maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšnis par maksimāli iespējamo (sk. sīkāk 2.2.

nodaļu). 2019. gadā Kurzemē dzīvoja 22,1% no visām maznodrošinātajām mājsaimniecībām (7 973 mājsaimniecības) un Latgalē – 24,6% (8 838 mājsaimniecības). Līdzīgs mājsaimniecību īpatsvars ir arī 2020. un 2021. gadā. Maznodrošināto mājsaimniecību savstarpējā attiecība Kurzemes, Zemgales un Latgales reģionā kopumā atbilst nabadzības riska indeksa tendenču izmaiņām, savukārt Vidzemes reģionā maznodrošināto mājsaimniecību īpatsvars, vērtējot pēc nabadzības riska indeksa, ir par zemu. Secināms, ka Vidzemes plānošanas reģionā (īpaši – Valmieras novadā) iedzīvotāju iespējas gūt atbalstu kā maznodrošinātām mājsaimniecībām (personām) ir zemāks.

2.1. attēls. Maznodrošināto mājsaimniecību skaits 2019. – 2021. gadā plānošanas reģionu griezumā

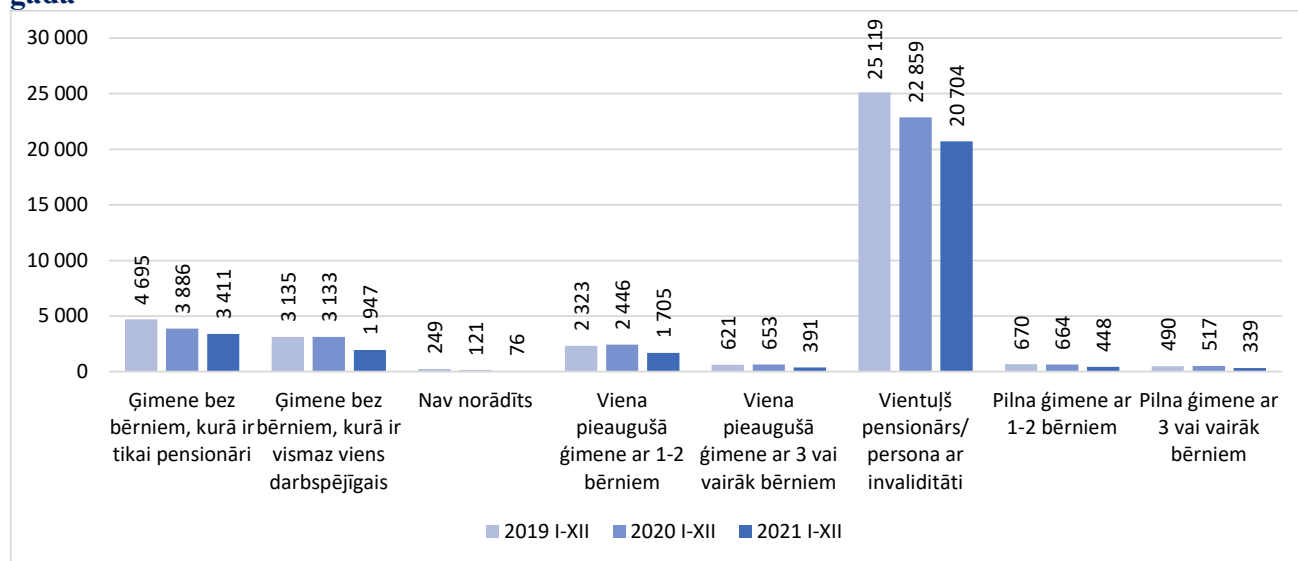
2022. gada pirmajos četros mēnešos (janvārī – aprīlī) Rīgas reģionā dzīvoja 46,3% maznodrošināto mājsaimniecību (7 315), kas nozīmē, ka tieši Rīgas reģionā visbiežāk maznodrošinātās mājsaimniecības savu statusu saglabāja (vai savu statusu atjaunoja) jau gada sākumā, t.i., pirmajos mēnešos, kā rezultātā Rīgas reģionā dzīvojošo mājsaimniecību īpatsvars palielinājās vēl vairāk. Taču tas var izlīdzināties, aplūkojot 2022. gada datus pilnībā. Nākamais reģions ar augstu maznodrošināto mājsaimniecību īpatsvaru bija Latgales reģions – 24,1% (3 813 mājsaimniecības). Savukārt Kurzemes reģionā dzīvoja 15,5% maznodrošināto mājsaimniecību (2 451), kamēr Vidzemes (1 137) un Zemgales (1 080) reģionos aptuveni 7%.

Salīdzinot 2019. un 2020. gadu, visvairāk mājsaimniecību skaits samazinājās Kurzemes reģionā (par 13%), bet vismazāk Latgales reģionā – par 2%. No 2020. uz 2021. gadu vienlīdz liels maznodrošināto mājsaimniecību skaita samazinājums bija Vidzemē un Kurzemē – par 18%, bet Rīgas reģionā – par

12%. Salīdzinot 2021. ar 2019. gadu, visvairāk maznodrošināto mājsaimniecību skaits samazinājās Kurzemē (-28%) un Vidzemē (-27%), vismazāk Latgalē – par 16%. Šie dati rāda, ka, lai gan daļā pašvaldību (it īpaši, Rīgas plānošanas reģionā) maznodrošinātās mājsaimniecības ienākumu sliekšnis ir noteikts valsts līmenī noteiktajā maksimālajā apmērā, maznodrošināto mājsaimniecību skaits sarūk. Potenciāli tas liecina, ka iedzīvotāju ienākumi, it īpaši, pēdējos gados, ir pieauguši straujāk par maznodrošināto mājsaimniecību maksimālo ienākumu sliekšni (2022. gadā tas palika 2021. gada līmenī).

Analizējot maznodrošinātu mājsaimniecību kompozīciju atbilstoši LabIS pieejamajam iedalījumam (sk. sīkāk par datu pieprasījumu 2.1. nodaļā), redzams, ka visbiežāk tie ir pensionāri un personas ar invaliditāti, kas dzīvo vienas (2.2. attēls). 2019. gadā tās bija 25 119 vienas personas mājsaimniecības, kurās dzīvo pensijas vecuma persona vai persona ar invaliditāti (70%), 2020. gadā 22 859 (69%), bet 2021. gadā 20 704 vienas personas mājsaimniecības, kurās dzīvo pensijas vecuma persona vai persona ar invaliditāti (74%). Savukārt 2022. gadā (janvāris – aprīlis) 13 520 (86%) maznodrošināto mājsaimniecību bija vienas personas mājsaimniecība, kurā dzīvo pensijas vecuma persona vai persona ar invaliditāti. Šāds rezultāts ir likumsakarīgs, jo vienas personas, kas vecākas par 65 gadiem, mājsaimniecību nabadzības riska indekss ir visaugstākais (sk. 1.24. tabulu).

2.2. attēls. Maznodrošināto mājsaimniecību raksturojums ģimeņu tipu griezumā 2019. – 2021. gadā

Nākamie biežāk sastopamie maznodrošināto mājsaimniecību tipi ir mājsaimniecības bez bērniem, kurās ir tikai pensionāri (aptuveni 9-13%), un ģimenes bez bērniem, kurās ir vismaz viens darbspējīgais (aptuveni 7-9% 2019. – 2021. gadā). Kopumā arī šis rezultāts ir likumsakarīgs, ņemot vērā, ka mājsaimniecības, kurās dzīvo divi pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem (vismaz viens 65 gadi un vecāks), ir trešā nozīmīgākā nabadzības riskam pakļautā iedzīvotāju grupa (sk. 1.24. tabulu). Redzams, ka arī vairāku maznodrošināto personu bez bērniem mājsaimniecību skaits samazinās laikā no 2019. līdz 2022. gadam. Ja 2019. gadā bija 4 695 (jeb 13%) ģimenes, kurās bija tikai pensionāri, tad 2021. gadā – 3 411 ģimenes (jeb 12%).

Mājsaimniecībās bez bērniem ar vismaz vienu darbspējīgu personu vērojamas līdzīgas tendences attiecībā uz to kopējā skaita samazinājumu (2.2. attēls) – 2019. gadā tādu bija 3 135 mājsaimniecību (jeb 9%), bet 2021. gadā – 1 947 mājsaimniecību (jeb 7%). 2022. gada pirmajos četros mēnešos divu pensijas vecuma personu mājsaimniecību skaits Latvijā bija 1 454 (jeb 9%), kamēr divu personu mājsaimniecību skaits ar vienu darbspējīgu personu bija 395 (jeb 3%).

Retāk maznodrošināto mājsaimniecību starpā sastopamas viena pieaugušā ar bērniem ģimenes (2.2. attēls), lai gan šī grupa ir otra lielākā grupa pēc vientuļajiem pensionāriem, kas pakļautas nabadzības riskam (sk. arī 1.24. tabulu). Maznodrošinātas viena pieaugušā ar 1-2 bērniem ģimenes 2019. gadā bija 2 323 mājsaimniecības (jeb 6,5%); 2020. gadā – 2 446 (jeb 7%); 2021. gadā 1 705 (jeb 6%) mājsaimniecības, 2022. gada pirmajos četros mēnešos – 323 (jeb 2%) mājsaimniecības. Maznodrošinātas viena pieaugušā ar 3 vai vairāk bērniem ģimenes 2019. gadā bija 621 mājsaimniecība (jeb 1,7%); 2020. gadā – 653 (jeb 2%) mājsaimniecības; 2021. gadā – 391 mājsaimniecība (jeb 1,4%) un 2022. gada pirmajos četros mēnešos – 31 mājsaimniecība (jeb 0,2%). Iespējamais iemels, kāpēc viena pieaugušā ar bērniem ģimenes maznodrošināto mājsaimniecību vidū ir pārstāvētas retāk, nekā tam būtu jābūt, vērtējot pēc nabadzības riska indeksa, ir tāds, ka šo mājsaimniecību ienākumi ir tik zemi, ka tās saņem trūcīgas mājsaimniecības statusu. Šāds secinājums izriet no sociālo darbinieku novērojumiem un 2021. gadā veiktā izvērtējuma par GMI pabalsta saņēmēju kompozīciju²⁴⁸.

Vēl retāk maznodrošinātu mājsaimniecību vidū sastopamas pilnas ģimenes ar bērniem – 2019. gadā 760 mājsaimniecības bija pilnas ģimenes ar 1-2 bērniem (jeb 1,9%), 2020. gadā – 664 mājsaimniecības (jeb 2%), bet pilnas ģimenes ar 3 un vairāk bērniem 2019. gadā bija 490 (jeb 1,4%) un 2020. gadā – 517 (jeb 1,6%). Šāds rezultāts ir uzskatāms par likumsakarīgu, jo divu pieaugušo ar bērniem nabadzības riska indekss ir vismaz divas reizes zemāks par viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecības nabadzības riska indeksu (sk. 1.24. tabulu).

Izvērtējot maznodrošināto mājsaimniecību kompozīcijas izmaiņas 2019. – 2021. gadā, kā arī 2022. gada janvārī – aprīlī, secināms, ka, pirmkārt, **maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņu reformas īstenošanas rezultātā**, kad otrajai un pārējām personām mājsaimniecībā tika piemērots zemāks sliekšnis, **izveidojās situācija, kad daļai divu (un vairāku) personu mājsaimniecību kopējie ienākumi summāri pārsniedza jauno sliekšņa līmeni, lai iegūtu maznodrošinātas mājsaimniecības statusu. Rezultātā kopš 2021. gada ir samazinājies tādu maznodrošināto mājsaimniecību skaits (un attiecīgi – īpatsvars), kurā dzīvo vairāki pensionāri.** Tāpat redzams, ka kopš 2021. gada, atšķirīgu iemeslu dēļ, ir samazinājies maznodrošināto viena pieaugušā ar bērniem ģimeņu skaits un īpatsvars, mazliet mazākā mērā – pilnu maznodrošināto ģimeņu ar bērniem skaits. Šeit iemesls var būt Sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu likuma grozījumi, kas, sākot ar 2021. gadu, noteiktus ienākumu veidus izslēdza no aprēķiniem par mājsaimniecības kopējiem ienākumiem. Tā rezultātā mājsaimniecību (visbiežāk – viena vecāka ar bērniem ģimeņu) kopējie rīcībā esošie ienākumi, no kuru aprēķiniem tika izslēgti uzturlīdzekļi bērnam, potenciāli varētu samazināties tik lielā

²⁴⁸ Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2022). “Ilgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībspolitikas izvērtējums (t.sk. padziļināts izvērtējums par GMI saņēmēju iztikšanas stratēģijām)”. Pieejams: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/3246> (skatīts 27.10.2022.)

apmērā, ka mājsaimniecība iegūst trūcīgas mājsaimniecības statusu²⁴⁹, kas dod iespējas pretendēt uz plašāku atbalstu, nekā to saņem maznodrošinātas personas. Tā kā 2022. gadā dati to sagatavošanas brīdī bija pieejami par laika posmu līdz aprīlim, lai novērtētu pilnu tendenci, tie būtu jāpārvērtē, noslēdzoties pilnam gadam.

2.9. tabulā redzams maznodrošināto mājsaimniecību skaits pēc ģimeņu tipiem 2019. – 2022. gadā reģionu griezumā. Lielākā maznodrošināto mājsaimniecību grupa visos reģionos ir atsevišķi dzīvojoši pensionāri un personas ar invaliditāti, tomēr to skaits pakāpeniski samazinās. 2019. gadā vislielākais šādu maznodrošinātu mājsaimniecību īpatsvars bija Rīgas reģionā – 8 498 (jeb 75,6% no reģiona mājsaimniecību kopskaita), bet viszemākais Vidzemes reģionā, kurā bija 2 479 šādu mājsaimniecību (jeb 61,9%). 2021. gadā Rīgas reģionā bija 7 101 (jeb 78,9%) atsevišķi dzīvojošu pensionāru un personu ar invaliditāti mājsaimniecību, vismazāk šādu mājsaimniecību bija Vidzemē (2 026 mājsaimniecības jeb 69,3%) un Latgalē (5 133 mājsaimniecības jeb 69%).

Arī reģionu griezumā otra lielākā maznodrošināto mājsaimniecību grupa ir ģimenes bez bērniem, kurās ir tikai pensionāri. Piemēram, 2019. gadā Rīgas (1 386 mājsaimniecības jeb 12,3%), Latgales (1 068 jeb 12,1%) un Kurzemes (1 003 jeb 12,6%) reģionos ir vērojams augstākais šo ģimeņu skaits. Savukārt procentuāli vairāk šādu ģimeņu ir Vidzemes un Zemgales reģionos. Vidzemē tās ir 686 mājsaimniecības (jeb 17,1%), bet Zemgalē – 552 (jeb 14%). 2021. gadā iezīmējas līdzīga situācija – Vidzemes reģionā ir 493 (jeb 16,9%) ģimenes, kurās ir tikai pensionāri, Zemgalē 404 (jeb 13,5%), bet Rīgas reģionā 1 006 šādas mājsaimniecības (jeb 11,2%).

Salīdzinot un apkopojot tendences, kas vērojamas maznodrošināto mājsaimniecību īpatsvarā reģionu griezumā, redzams, ka, pirmkārt, Rīgas plānošanas reģionā visbiežāk maznodrošinātu statusu saņem vientuļie pensionāri un personas ar invaliditāti (76-79% 2019. – 2021. gadā), bet salīdzinoši retāk kā citos reģionos – ģimenes bez bērniem, kurā ir tikai pensionāri (11-12% 2019. – 2021. gadā), vai ģimenes bez bērniem, kurā ir vismaz viens darbspējīgais (6-7%). Otrkārt, augstāks vairāku pensionāru maznodrošināto mājsaimniecību īpatsvars ir vērojams Vidzemes (16-17% 2019. – 2021. gadā) un Zemgales reģionos (13-15%), kamēr Latgales reģionā – ģimenes bez bērniem, kurā ir vismaz viens darbspējīgais (10-14% 2019. – 2021. gadā, ar tendenci samazināties 2022. gadā). Būtiski, ka, lai gan vidēji pilnu ģimeņu ar bērniem (1, 2, 3 un vairāk bērniem) īpatsvars no kopējā maznodrošināto mājsaimniecību skaita ir zems, redzams, ka augstāks to skaits un arī proporcija visos analizētajos gados ir Latgales reģionā (2.9. tabula). Salīdzinājumam – ja Rīgas reģionā pilnas ģimenes ar bērniem veido 1,3-1,8% no visām maznodrošinātajām mājsaimniecībām 2019. – 2021. gadā (2022. gada pirmajos četros mēnešos – vēl mazāk, t.i., 0,3%), tad Latgales reģionā – 4,8-5,2%. Citos reģionos šis īpatsvars svārstās 2,5-4,2% robežās atkarībā no gada.

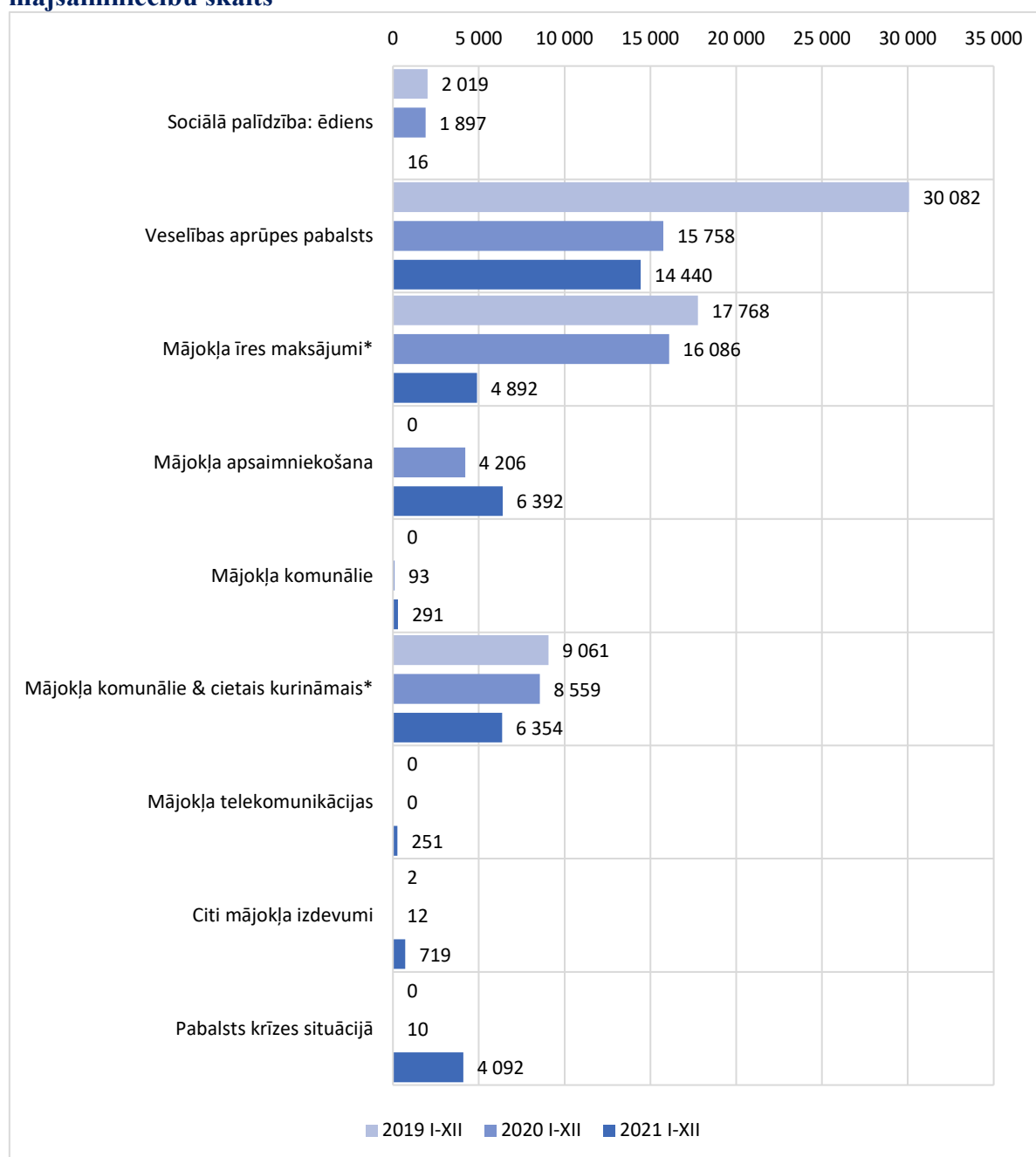
²⁴⁹ Šādu tendenci novērojuši un fokusa grupu diskusijās izklāstījuši pašvaldību sociālie darbinieki. Tāpat viņi norādīja, ka valdībā tiek virzīts ierosinājums iekļaut saņemtos uzturlīdzekļus mājsaimniecības ienākumu aprēķinos. Ja šis ierosinājums tiks pieņemts, nākotnē maznodrošināto mājsaimniecību kompozīcija var mainīties.

2.9. tabula. Maznodrošināto mājsaimniecību raksturojums plānošanas reģionu griezumā 2019. – 2022. gada janvārī – aprīlī

Mājsaimniecības tips	Gads	Rīgas	Vidzemes	Kurzemes	Zemgales	Latgales
Ģimene bez bērniem, kurā ir tikai pensionāri	2019	1 386	686	1 003	552	1 068
	2020	1 083	566	772	468	997
	2021	1 006	493	666	404	842
	2022 I-IV	685	130	235	113	291
Ģimene bez bērniem, kurā ir vismaz viens darbspējīgais	2019	680	438	637	286	1 094
	2020	671	375	609	311	1 167
	2021	520	186	353	173	715
	2022 I-IV	180	46	62	30	77
Nav norādīts	2019	242	1	3	1	2
	2020	117	1	2	0	1
	2021	68	2	3	0	3
	2022 I-IV	58	3	0	1	1
Viena pieaugušā ar 1-2 bērniem ģimene	2019	581	293	523	219	707
	2020	714	290	520	244	678
	2021	599	162	304	140	500
	2022 I-IV	121	29	43	21	109
Viena pieaugušā ar 3 vai vairāk bērniem ģimene	2019	179	92	147	80	123
	2020	180	99	160	67	147
	2021	111	48	96	37	99
	2022 I-IV	12	1	3	4	11
Vientuļš pensionārs/ persona ar invaliditāti	2019	8 498	2 479	5 641	2 765	5 736
	2020	7 833	2 214	4 875	2 372	5 565
	2021	7 101	2 026	4 237	2 207	5 133
	2022 I-IV	6 364	921	2 099	906	3 230
Pilna ģimene ar 1-2 bērniem	2019	82	81	133	74	300
	2020	92	74	142	79	277
	2021	58	35	88	46	221
	2022 I-IV	18	11	13	9	63
Pilna ģimene ar 3 vai vairāk bērniem	2019	79	79	112	61	159
	2020	96	76	108	62	175
	2021	61	37	73	31	137
	2022 I-IV	6	5	11	4	38

Turpinājumā, aplūkojot maznodrošināto mājsaimniecību pabalstu saņemšanas tendences, redzams, ka tiesiskā regulējuma grozījumu rezultātā ir mainījies dažādu pabalstu veidu saņēmēšo mājsaimniecību skaits (2.3. attēls).

2.3. attēls. Saņemtie sociālās palīdzības veidi 2019. – 2021. gadā, maznodrošināto mājsaimniecību skaits

Piezīmes: Sākot ar 2021. gada jūliju, ir mainījusies mājokļa (līdz tam – dzīvokļa pabalsta) aprēķināšanas un uzskaites kārtība. Attēlā ar “mājokļa īres maksājumi” ir ietverti dati par 2019. un 2020. gadā “Dzīvokļa pabalsts. Īres un komunālo maksājumu segšana” (104 kods) saņēmējiem, bet kopš 2021. gada – tikai “Mājokļa pabalsts. Īres maksājumu segšanai” (31442 kods), t.i., atsevišķi ir nodalīti mājokļa komunālie maksājumi. Ar pabalsta grupu “mājokļa komunālie & cietais kurināmais” ir aptverti dati par “Dzīvokļa pabalsts. Kurināmā iegādei” (105 kods), bet 2021. un 2022. gadā – tikai “Mājokļa pabalsts. Komunālo maksājumu un kurināmā iegādei, cietā kurināmā iegādei” (31449 kods).

Lai gan kopumā 2019. – 2022. gada pirmajos četros mēnešos **visbiežāk maznodrošinātas mājsaimniecības ir saņēmušas veselības aprūpes pabalstu** un pabalstu mājokļa īres, kā arī komunālo pakalpojumu un cietā kurināmā apmaksai, šo pabalstu saņēmēju skaits ir samazinājies (2.3. attēls). Pirmkārt, būtiskas izmaiņas ir skārušas veselības aprūpes pabalstu. Ja 2019. gadā veselības aprūpes pabalstu saņēma 83,6% jeb 30 082 maznodrošināto mājsaimniecību, tad 2020. un 2021. gadā

– gandrīz par 30 procentpunktiem mazāk mājsaimniecību, proti, 2020. gadā 47,8% jeb 15 758 maznodrošināto mājsaimniecību un 2021. gadā 51,4% jeb 14 440 maznodrošināto mājsaimniecību. Savukārt 2022. gada pirmajos četros mēnešos veselības aprūpes pabalstu bija saņēmušas jau 40,3% jeb 6 359 maznodrošināto mājsaimniecību. Tātad redzams, ka **būtiskas izmaiņas veselības aprūpes pabalstu saņēmumu skaitā notikušas tieši laika posmā, salīdzinot 2019. gadu ar 2020. un 2021. gadu.**

Analizējot veselības aprūpes pabalsta saņēmējus pēc mājsaimniecību kompozīcijas, redzams, ka izmaiņas skārušas visas mājsaimniecības, bet visbūtiskāk tieši ģimenes ar bērniem (pabalsta saņēmēju skaits samazinājies). Ja 2019. gada dati rāda, ka šīs mājsaimniecības saņēmušas veselības aprūpes pabalstu vienlīdz bieži kā mājsaimniecības, kurās dzīvo pensijas vecuma personas (sk. arī turpinājumā 2.5. attēlu), tad kopš 2020. gada pabalstu saņēmumu maznodrošināto mājsaimniecību kopumā, bet sevišķi ģimeņu ar bērniem īpatsvars ir būtiski samazinājies. Viens no iemesliem šādām izmaiņām var būt piekļuves plānveida veselības aprūpes pakalpojumiem (t.sk., maksas pakalpojumiem) samazināšanās Covid-19 ierobežojumu apstākļos 2020. gadā (īpaši marta – jūnija mēnešos), kā arī 2021. gadā. Tas, kā redzams, lielākā mērā ietekmēja tieši maznodrošināto ģimeņu ar bērniem veselības aprūpes pakalpojumu izmantošanu. Lai gan ierobežojumiem bija jāsamazina arī maznodrošinātu pensijas vecuma personu un personu ar invaliditāti piekļuvi veselības aprūpei, tomēr arī šādos apstākļos saglabājās vajadzība (un piekļuve bija nodrošināta) iegādāties zāles hronisku slimību ārstēšanai, kas saistītas ar novecošanās procesiem. Kā rāda 2.3.4. nodaļā analizētā informācija, zāļu iegāde arī tiek atbalstīta veselības aprūpes pabalsta ietvaros. Attiecīgi pensijas vecuma personu un personu ar invaliditāti mājsaimniecību skaits un īpatsvars, kas saņēmuši šo pabalstu ir samazinājies mazāk nekā citās mājsaimniecību grupās.

Otrs biežāk saņemtais pabalsts ir **mājokļa (dzīvokļa) pabalsts**, kura aprēķināšanas un uzskaites kārtība būtiski mainījies kopš 2021. gada jūlija. Šajā laikā uzskaites kārtība ir kļuvusi arī detalizētāka, sadalot sīkāk dažādas mājokļa izdevumu pozīcijas. Datu pārskatāmības labad saturiski līdzīgās uzskaites vienības pirms un pēc mājokļa pabalsta reformas ir savienotas tādā veidā, lai būtu iespējams novērtēt kopējās tendences. Šajā gadījumā uzskaites pozīcijā “mājokļa īres maksājumi” ir savienoti dati par 2019. un 2020. gadā “Dzīvokļa pabalsts. Īres un komunālo maksājumu segšana” (104 kods) saņēmējiem un 2021. un 2022. gadā “Mājokļa pabalsts. Īres maksājumu segšanai” (31442 kods) saņēmējiem. Redzams, ka pēc reformas atsevišķi ir nodalīti mājokļa komunālie maksājumi un parādās apsaimniekošanas izdevumu pozīcija, kur LabIS reģistrēti ieraksti jau par 2020. gadu (potenciāli – precizēti vēlāk). Ar uzskaites pozīciju “mājokļa komunālie & cietais kurināmais” ir aptverti dati par “Dzīvokļa pabalsts. Kurināmā iegādei” (105 kods) saņēmējiem 2019. un 2020. gadā, bet attiecībā uz 2021. un 2022. gadu “Mājokļa pabalsts”. Komunālo maksājumu un kurināmā iegādei, cietā kurināmā iegādei” (31449 kods) saņēmēji. Papildus tam pēc 2021. gada atsevišķi ir ieviesta arī jauna uzskaites vienība “Mājokļa pabalsts. Komunālo maksājumu un kurināmā iegādei, cits (ne cietā kurināmā iegādei)” (314460 kods).

Kā rāda 2.3. attēls 2019. un 2020. gadā atbalsts mājokļa īres maksājumiem tika piešķirts attiecīgi 49,4% un 48,8% maznodrošinātu mājsaimniecību (respektīvi, 17 768 un 16 086 mājsaimniecībām). Līdz ar būtiskām tiesiskā regulējuma izmaiņām mājokļa pabalsta aprēķināšanā 2021. gadā vidēji atbalstu tikai par īri saņēma 17,4% (4 892), bet 2022. gada pirmajos četros mēnešos 14,7% (2 329)

maznodrošinātu mājsaimniecību. Līdzīga situācija ir ar mājokļa komunālo un cietā kurināmā apmaksu. Ja 2019. un 2020. gadā pabalstu kurināmā iegādei saņēma aptuveni 25,2-26,0% maznodrošinātu mājsaimniecību (attiecīgi 9 061 un 8 559 mājsaimniecības), tad 2021. gadā pabalstu komunālo un cietā kurināmā apmaksai saņēma 22,6% (6 354) maznodrošinātu mājsaimniecību, bet 2022. gadā pirmajos četros mēnešos (janvārī-aprīlī) – 9,5% (1 503) maznodrošinātu mājsaimniecību. Kopš 2020. gadā LabIS sistēmā ir reģistrēts arī pabalsts mājokļa apsaimniekošanas izmaksu segšanai, kuru 2020. gadā saņēmušas 12,8% (4 206) maznodrošinātu mājsaimniecību, 2021. gadā – 22,8% (6 392) maznodrošinātu mājsaimniecību, bet 2022. gada četros mēnešos – 38,6% (6 097) maznodrošinātu mājsaimniecību. Vērtējot apsaimniekošanas izdevumu īpatsvara pieauguma dinamiku saistībā ar pabalsta komunālo un īres izdevumu segšanai īpatsvara samazināšanos, secināms, ka 2021. gadu var uzskatīt arī par pārejas posmu, kurā mainījusies dažādu mājokļa izmaksu kategoriju uzskaites metodika. Tāpat 2021. gadā tiek ieviesta atsevišķa uzskaitē mājokļa pabalsta daļai par telekomunikācijas izdevumiem, ko saņēmis 0,9% maznodrošināto mājsaimniecību (251), bet 2022. gada aprīlī-janvārī – 8,6% (1 362) maznodrošināto mājsaimniecību. Līdzīgi palielinās to ģimeņu skaits, kas saņem palīdzību par citiem mājokļa izdevumiem.

2020. gadā paplašinot **pabalsta krīzes situācijā** piemērošanu, 2021. gadā to saņēma 4 092 (14,6%) maznodrošināto mājsaimniecību, bet 2022. gada pirmajos četros mēnešos – 54 (0,3%) maznodrošināto mājsaimniecību. Pēc 2021. gada ir mainījusies divu citu pašvaldības saistošajos noteikumos noteikto citu sociālās palīdzības pabalstu ģimenes (personas) pamatvajadzību nodrošināšanai saņēmēju skaits. 2019. – 2020. gadā sociālo palīdzību ēdienam no pašvaldības saņēma 5,6-5,8% ģimeņu (respektīvi 2 019 maznodrošināto mājsaimniecību 2019. gadā un 1 897 maznodrošināto mājsaimniecību 2020. gadā), bet 2021. gadā to saņēma 0,1% (16) maznodrošinātu mājsaimniecību.

2.10. tabula. Citi pašvaldību sociālās palīdzības veidi 2019. – 2022. gadā, maznodrošinātu mājsaimniecību skaits

Sociālās palīdzības veids	2019	2020	2021	2022 I-IV
Sociālā palīdzība: apģērbs	174	170	0	0
Izglītības pabalsts	1 483	1 571	878	73
Citi pabalsti (112, 113, 114, 115, 116, 118, 119 kods)	557	1 622	101	15
Pabalsts citiem izdevumiem (31517 kods)	3	712	972	206
Speciālā apstrāde mājokļa pabalstam (3191, 3192, 3193 kods)	0	1 465	1 748	708
Atlīdzība audžuģimenēm	0	1	4	0
Atbalsts daudzbērnu ģimenēm (508, 512, 516, 520 kods)	1	22	39	5
Citi atbalsta pasākumi un kompensācijas iedzīvotājiem (613 kods)	13	1 479	7 381	2 876

Maznodrošinātas mājsaimniecības ir saņēmušas arī citus, retāk izmantotus sociālās palīdzības veidus (2.10. tabula). Pēdējos divos gados ir pieaudzis citu atbalsta pasākumu un kompensāciju iedzīvotājiem izmaksu skaits. 2021. gadā tās saņēma 26,3% mājsaimniecību (7 381), 2022. gada janvārī-aprīlī 18,2% mājsaimniecību (2 876). Salīdzinot ar 2019. un 2020. gadu, 2021. gadā ir samazinājies maznodrošināto mājsaimniecību skaits, kas saņēma izglītības pabalstu. Vidēji 2019. – 2021. gadā izglītības pabalstu saņēma 3,1% - 4,8% maznodrošināto ģimeņu, bet 2022. gada pirmajos četros mēnešos 0,5%

maznodrošināto ģimeņu, kas saistīts ar to, ka izglītības pabalstu visbiežāk izmaksā saistībā ar jauna mācību gada sākumu katra kalendārā gada vasaras (īpaši – augusta) un septembra mēnešos (sk. datus šīs nodaļas turpinājumā).

Plānošanas reģionu griezumā redzams, ka pastāv atšķirības, kāds maznodrošinātu mājsaimniecību īpatsvars ir saņēmis katru no pabalsta veidiem 2019. – 2021. gadā, kā arī 2022. gada sākumā. Kopējās atšķirību tendences šajā laika posmā saglabājas. Pirmkārt, lai gan ar mainīgu atšķirību diapazonu, kopumā **Rīgas plānošanas reģiona maznodrošinātas mājsaimniecības veselības aprūpes pabalstu saņemšanas retāk**, lai gan pieejams visās reģiona pašvaldībās. Piemēram, 2019. gadā veselības aprūpes pabalstu saņēma 61,4% Rīgas plānošanas reģiona maznodrošināto mājsaimniecību, kamēr citos reģionos – 88-97% mājsaimniecību. Kā minēts iepriekš, veselības aprūpes pabalsta saņemšanas īpatsvars samazinājās, sākot ar 2020. gadu, taču tendence saglabājās. Piemēram, 2020. gadā Rīgas plānošanas reģionā veselības aprūpes pabalstu saņēma 38,5% maznodrošināto mājsaimniecību, kamēr citos – 43,3-61,2%. Jāatzīmē, ka tieši 2020. gadā strauji samazinājās veselības aprūpes pabalsta izmantošana arī Latgales reģionā – ja 2019. gadā to saņēma 97,0% reģiona maznodrošināto mājsaimniecību, tad 2020. gadā – 43,3%, īpatsvaram atkal pieaugot 2021. gadā. Attiecīgi, salīdzinot veselības aprūpes pabalsta saņemšanu plānošanas reģionos 2021. gadā, redzams, ka Rīgas reģionā to saņēma 40,0% mājsaimniecību, kamēr citos reģionos – 45,8-68,5% mājsaimniecību.

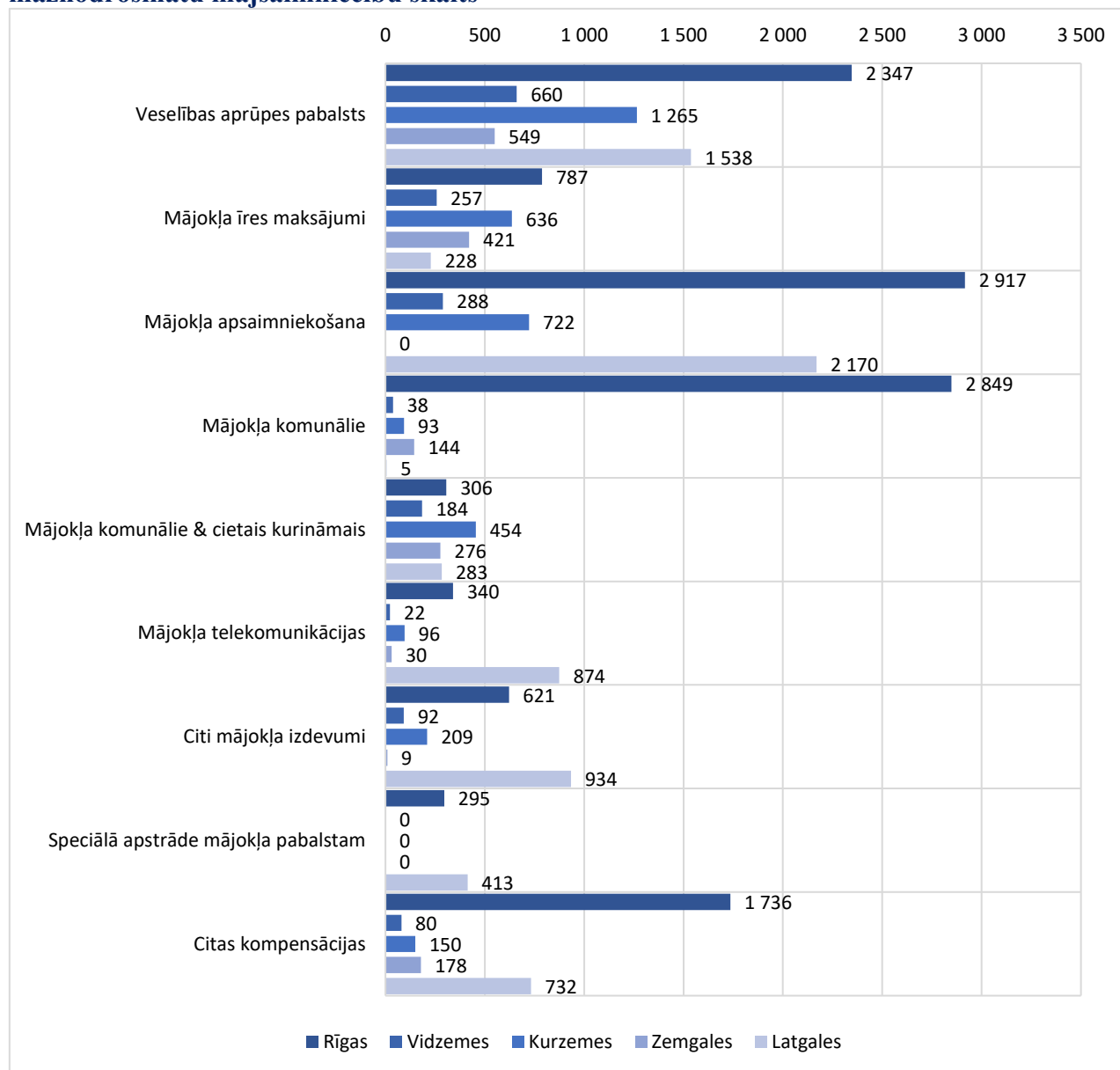
2019. un 2020. gadā, pastāvot iepriekšējai mājokļa (dzīvokļa) pabalsta uzskaites kārtībai, kurā tika nodalītas tikai divas izmaksu pozīcijas – īre un komunālie maksājumi vai kurināmā iegādei, **redzamas atšķirības attiecībā uz kurināmā iegādi plānošanas reģionu starpā** (potenciāli tāpēc, ka ar kurināmā iegādi visbiežāk ietver cieto kurināmo (malku u.tml.)). Zemākais maznodrošināto mājsaimniecību īpatsvars, kas saņēmuši atbalstu īres un komunālo maksājumu segšanai ir Rīgas un Vidzemes plānošanas reģionā (33,9-36,5% abu gadu ietvaros). Visaugstākais īpatsvars bijis Latgales (64,4-71,4%) un Kurzemes reģionā (53,0-57,5%). Pabalstu kurināmā iegādei 2019. – 2020. gadā visbiežāk saņēmušas Vidzemes plānošanas reģiona (51,0-54,1%) un Zemgales reģiona (40,9-41,1%) maznodrošinātās mājsaimniecības. Kurzemes plānošanas reģionā aptuveni trešdaļa maznodrošināto mājsaimniecību saņēma šo pabalstu, Latgales reģionā – 24,7-26,4%, bet Rīgas plānošanas reģionā – 6,2-6,5%.

2021. gadā, mainoties mājokļa pabalsta aprēķināšanas un uzskaites kārtībai, datus redzamas atšķirības, kas, no vienas puses, var raksturot reģionu specifiku, bet, no otras puses, arī atšķirības uzskaitē. Pabalsts īres maksājumu segšanai visbiežāk ir izmaksāts Zemgales (33,9%) un Kurzemes (22,8%) maznodrošinātajām mājsaimniecībām, kamēr Latgalē – 13,2% un Rīgas reģionā – 11,8%. Latgales plānošanas reģionā ievērojami biežāk piešķirts pabalsts apsaimniekošanas izdevumu segšanai (58,9%), kamēr citos reģionos – no 0% (Zemgale) līdz 18% (Kurzeme). Mājokļa pabalsts komunālo maksājumu un kurināmā iegādei (cietā kurināmā iegādei) visbiežāk piešķirts Vidzemes (49,7%), Zemgales (38,4%) un Kurzemes maznodrošinātajām mājsaimniecībām (31,8%). Latgales un Rīgas plānošanas reģionā šī pabalsta veida piešķiršanas īpatsvars ir līdzīgs 2019. – 2020. gadā pabalsta kurināmā iegādei piešķiršanas biežumam.

Runājot par citiem pabalstiem (piemēram, izglītības pabalstu vai atbalstu daudz bērnu ģimenēm), tad to reģionālo iedalījumu nosaka daudz bērnu ģimeņu kopējais īpatsvars no visām maznodrošinātajām

mājsaimniecībām. Attiecīgi to izmaksas īpatsvars ir augstāks Latgales reģionā, kurā biežāk maznodrošinātas mājsaimniecības ir ģimenes ar bērniem. Papildus tam 2021. gadā Latgales reģions atšķīrās ar pabalsta krīzes situācijā izmaksas augsto īpatsvaru. Ja citos reģionos šo pabalstu izmaksāja 1,2-2,3% maznodrošināto mājsaimniecību, tad Latgales reģionā – 51,1% (3 800) maznodrošināto mājsaimniecībām. 2022. gada sākumā šāda tendence nav vērojama (sk. turpinājumā).

2.4. attēls. Saņemtie sociālās palīdzības veidi 2022. gada janvārī-aprīlī reģionu griezumā, maznodrošinātu mājsaimniecību skaits

2022. gada janvārī-aprīlī, lai gan skaitliski visbiežāk, īpatsvara ziņā Rīgas plānošanas reģionā veselības aprūpes pabalstu saņem vismazāk maznodrošināto mājsaimniecību – 32,1% ģimeņu (2 347), bet Vidzemē ir visaugstākais šo mājsaimniecību īpatsvars – 58,0% (660).

2022. gada janvārī-aprīlī mājokļa īres maksājumu atvieglojumi tika piešķirti 39% (421) maznodrošināto mājsaimniecībām Zemgales reģionā, kamēr Latgalē – 6% (228) maznodrošināto mājsaimniecībām.

mājsaimniecībām. Mājokļa apsaimniekošanas pabalsts maznodrošināto mājsaimniecībām biežāk nekā citos reģionos tiek piešķirts Rīgas (40% maznodrošināto mājsaimniecībām jeb 2 917) un Latgales plānošanas reģionos (57% maznodrošināto mājsaimniecībām jeb 2170). Vidzemes plānošanas reģionā šis pabalsts tiek piešķirts 25% (288) maznodrošināto mājsaimniecību, Kurzemes plānošanas reģionā 30% (722) maznodrošināto mājsaimniecību, bet Zemgales plānošanas reģionā – nav piešķirts. Rīgas reģionā ir ievērojami lielāks maznodrošināto mājsaimniecību īpatsvars, kuras saņem palīdzību mājokļa komunālajiem maksājumiem 39% (2 849 maznodrošināto mājsaimniecību), kamēr pārējos reģionos tā tiek saņemta 3%-13% robežās (Vidzemē – 38 jeb 3,3% maznodrošināto mājsaimniecību, Zemgalē – 144 jeb 13,3%). Savukārt mājokļa komunālie un cietais kurināmais visbiežāk tiek apmaksāts Zemgales reģiona maznodrošinātajām mājsaimniecībām (26%-27%), vismazāk Rīgas – 4% (306 ģimenes). Aptuveni vienlīdz liels mājsaimniecību skaits visos reģionos saņem palīdzību mājokļa telekomunikāciju apmaksai (2%-5%, t.i., Vidzemē – 1,9% jeb 22 mājsaimniecības, Rīgā – 4,6% jeb 340), Latgalē visbiežāk – 23% jeb 874 mājsaimniecību. Atbalstu citiem mājokļa izdevumiem visbiežāk saņem maznodrošinātas mājsaimniecības Latgales reģionā (25% jeb 934), vismazāk – Zemgales reģionā (1% jeb 9 mājsaimniecības), kamēr pārējos reģionos 8%-9% robežās. Precīzāk, Vidzemē tās ir 92 (8,1%) maznodrošinātas ģimenes, Kurzemē 209 (8,5%), Rīgas reģionā 621 (9%). Speciālā mājokļa apstrāde raksturīga tikai Rīgas un Latgales reģioniem (attiecīgi tā veikta 295 jeb 4% un 413 jeb 11% maznodrošinātās mājsaimniecībās).

Citas kompensācijas biežāk (17%-24%) tiek piešķirtas Zemgales, Latgales, Rīgas reģionā (Rīgas reģionā citas kompensācijas saņēma 1 736 (24%) maznodrošinātas mājsaimniecības, Latgales reģionā 732 (19,2%) maznodrošinātas mājsaimniecības, Zemgales reģionā 178 (17%) maznodrošinātas mājsaimniecības. Kurzemes un Vidzemes reģionā tās saņēma 6%-7% maznodrošinātu mājsaimniecību (attiecīgi 150 un 80 mājsaimniecības).

Pārējie retāk piešķirtie palīdzības veidi 2022. gada janvārī-aprīlī, kuri nav iekļauti attēlā, ir izglītības pabalsts, pabalsts citiem izdevumiem, pabalsts krīzes situācijā, atbalsts daudz bērnu ģimenēm un citi pabalsti. Dažreiz reģionos tiek piešķirts pabalsts citu izdevumu apmaksai, taču Latgales reģionā to saņēmušas 4,7% jeb 178 mājsaimniecības, kamēr pārējos reģionos tas tiek piešķirts mazāk par 1% mājsaimniecību (mazāk par 11). Minētajā laika posmā pārējos pabalstus katrā reģionā saņem aptuveni vienlīdz mazs mājsaimniecību skaits, izņemot Latgales reģionu, kurā 2% jeb 60 mājsaimniecības ir saņēmušas izglītības pabalstu, kamēr pārējos mazāk par 1% jeb 7 mājsaimniecības (Vidzemes reģionā) vai neviena (pārējos).

Turpinājumā maznodrošināto mājsaimniecību biežāk saņemtie pabalsti tiks aplūkoti sīkāk iedalījumā pēc mājsaimniecību kompozīcijas, pabalstu saņemšanas dinamikas pa mēnešiem katra kalendārā gada ietvaros, pēc vidējā pabalsta saņemšanas mēnešu skaita gadā un pēc tā saņemšanas veida naudā vai natūrā.

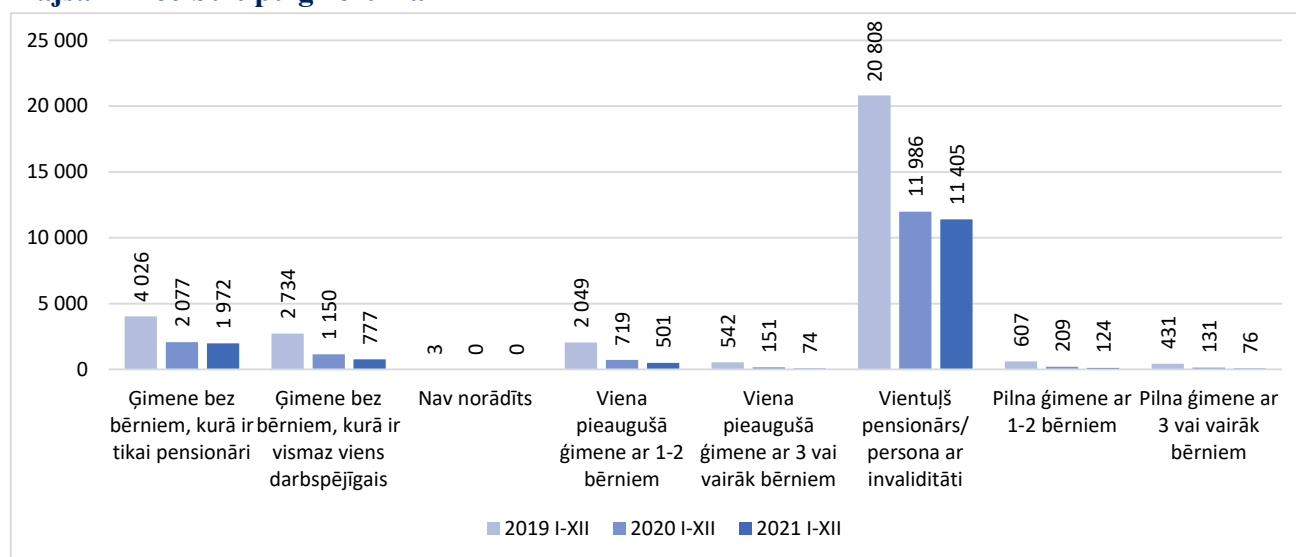
Veselības aprūpes pabalsts

Kopumā veselības aprūpes pabalstu 2019. gadā saņēma 30 082 (83,6%) maznodrošinātas mājsaimniecības, 2020. gadā – 15 758 (47,8%) maznodrošinātas mājsaimniecības, 2021. gadā – 14 440 (51,4%) maznodrošinātas mājsaimniecības. 2022. gada pirmajos četros mēnešos veselības

aprūpes pabalstu saņēma 6 359 (40,3%) maznodrošinātas mājsaimniecības. Kā minēts iepriekš, analizējot 2.3. attēlā redzamos datus, iespējamais iemesls, kāpēc 2020. un 2021. gadā ir samazinājies veselības aprūpes pabalsta saņemšanas īpatsvars, ir ierobežojumi plānveida veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanā Covid-19 pandēmijas apstākļos. Tā rezultātā maznodrošinātajām mājsaimniecībām (un dažādiem to apakštipiem) retāk radušies izdevumi par veselības aprūpes pakalpojumiem (piemēram, ārstēšanās stacionārā, plānveida operācijas), kuru kompensāciju var iegūt caur pašvaldības veselības aprūpes pabalstu. Būtiski retāk šo pabalstu 2020. – 2022. gadā ir saņēmušas maznodrošinātas ģimenes ar bērniem (sk. arī 2.5. attēlu).

Visu analīzes periodu, t.i., no 2019. gada līdz 2022. gada aprīlim (ieskaitot), visbiežāk veselības aprūpes pabalstu ir saņēmuši atsevišķi dzīvojoši pensionāri un personas ar invaliditāti (vienas personas mājsaimniecības). 2.5. attēlā redzams ir veselības aprūpes pabalstu saņēmušo mājsaimniecību skaits. Atsevišķi dzīvojošo pensionāru un personu ar invaliditāti īpatsvars, kas saņēmuši pabalstu, no kopējā šī tipa mājsaimniecību skaita ir samazinājies šādi: 2019. gadā - 82,8%, 2020. gadā – 52,4%, 2021. gadā – 55,1% un 2022. gada pirmajos četros mēnešos – 39,7%.

2.5. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem veselības aprūpes pabalstu, 2019. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā

Nākamā lielākā veselības aprūpes pabalstu saņemošā maznodrošināto mājsaimniecību grupa ir ģimenes bez bērniem, kurā ir tikai pensionāri (2.5. attēls). Šajā gadījumā pabalstu saņēmušo mājsaimniecību īpatsvars no kopējā šādu mājsaimniecību skaita ir mainījies šādi: 2019. gadā - 85,8%, 2020. gadā – 53,4%, 2021. gadā – 57,8% un 2022. gada pirmajos četros mēnešos – 53,4%.

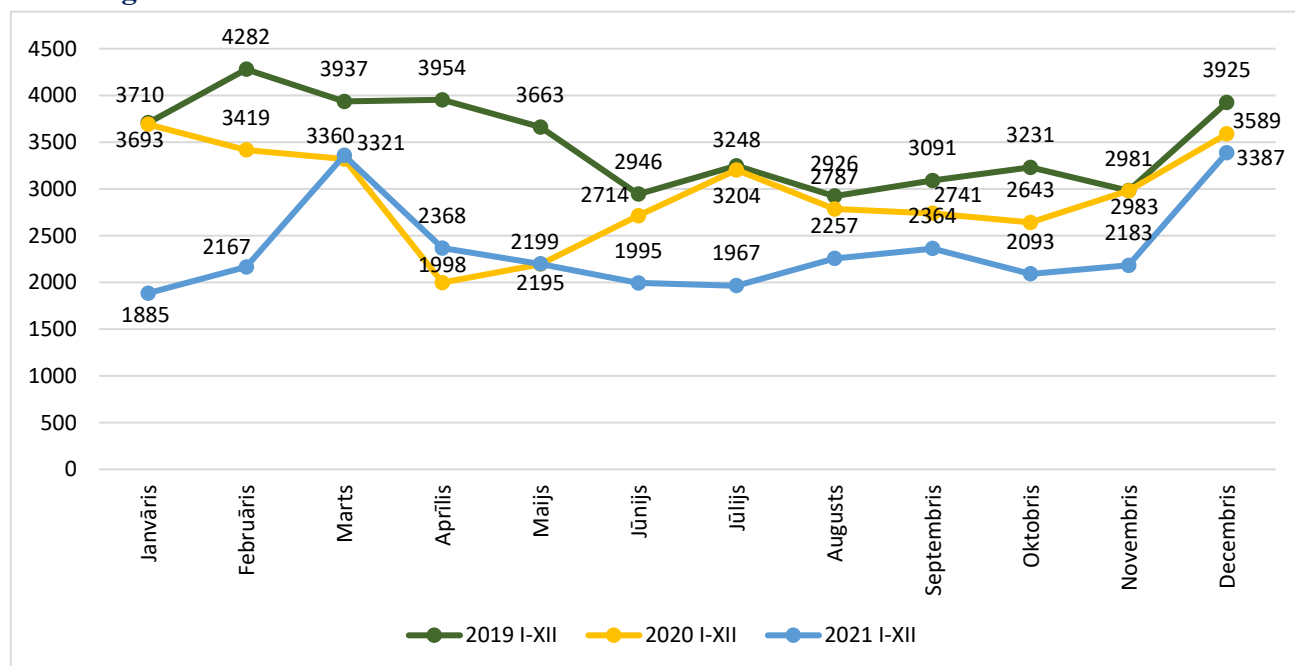
Svārstības veselības aprūpes pabalsta saņemšanas īpatsvarā vērojamas ģimenes bez bērniem, kurā ir vismaz viens darbspējīgais, gadījumā: 2019. gadā šo pabalstu saņēma 87,2% šādu maznodrošinātu mājsaimniecību, 2020. gadā – 36,7%, 2021. gadā – 39,9% un 2022. gada pirmajos mēnešos – 42,5%.

Kā minēts iepriekš, būtisks ir veselības aprūpes pabalstu saņēmušo ģimeņu ar bērniem īpatsvara samazinājums. Ja 2019. gadā maznodrošināto ģimeņu ar bērniem, kas saņēma veselības aprūpes

pabalstu, īpatsvars no kopējā šādu mājsaimniecību skaita bija 87,3-90,6%, tad 2020. gadā – 23,1-31,5%, 2021. gadā – 18,9-29,4% un 2022. gada pirmajos četros mēnešos – 16,7-25,8%.

2.6. attēlā redzama veselības aprūpes pabalsta saņemšanas skaita dinamika katrā aplūkotā gada mēnešu starpā. 2019. gadā visvairāk veselības aprūpes pabalstu saņem no janvāra līdz maijam, arī decembrī (aptuveni virs 3 600 maznodrošinātu mājsaimniecību). 2020. gadā ir līdzīga situācija, izņemot to, ka aprīlī ir uz pusi mazāks maznodrošināto mājsaimniecību skaits, kas saņem veselības aprūpes pabalstu, kas atbilst tam, ka tieši šajā laikā Covid-19 ierobežojumu dēļ pakalpojumi bija pieejami tikai akūtās situācijās, bet plānveida veselības aprūpes pakalpojumi nebija pieejami. No vasaras mēnešiem abos gados palielinās šo ģimeņu skaits jūlijā. Savukārt 2021. gadā lielākais pabalsta saņēmēju skaits bija martā un decembrī. Aplūkojot 2022. gada pieejamos datus par pirmajiem četriem mēnešiem, redzams, ka martā pabalsts ir piešķirts visbiežāk, kad samazinājās Covid-19 ierobežojumi un iedzīvotāji varēja brīvāk apmeklēt dažādas iestādes.

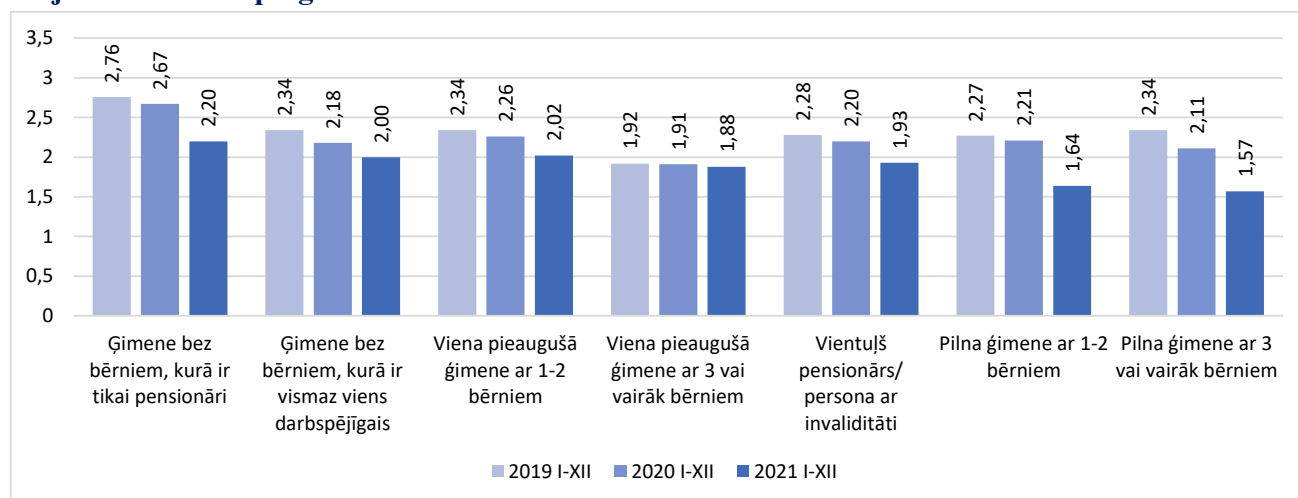
2.6. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem veselības aprūpes pabalstu, 2019. – 2021. gadā, mēnešu griezumā

Attiecībā uz vidējo veselības aprūpes pabalsta saņemšanas ilgumu, t.i., mēnešu skaitu, kuros tas ir izmaksāts (2.7. attēls), redzams, ka tas pakāpeniski nedaudz samazinās, taču visaugstākais rādītājs raksturīgs maznodrošinātajām mājsaimniecībām, kuras sastāv tikai no pensionāriem – 2019. gadā veselības aprūpes pabalsta saņemšanas ilgums ir gandrīz 3 mēneši (2,76), bet 2021. gadā aptuveni 2 mēneši (2,2). Izmaksas mēnešu skaita samazināšanās saistāma ar kopējā pabalstu izmaksas biežuma un īpatsvara samazināšanos, sākot ar 2020. gadu.

Salīdzinājumā ar citiem maznodrošināto mājsaimniecību tiptiem, nedaudz ilgāk 2022. gada janvārī-aprīlī veselības aprūpes pabalstu ir saņēmušas ģimenes bez bērniem, kurās ir tikai pensionāri, un ģimenes bez bērniem, kurās ir vismaz viens darbspējīgais. Viszemākie rādītāji ir viena pieaugušā ģimenēm ar 1 līdz 2 bērniem un pilnām ģimenēm ar 3 un vairāk bērniem.

2.7. attēls. Vidējais veselības aprūpes pabalsta saņemšanas ilgums mēnešos 2019. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā

Veselības aprūpes pabalsts 2019. – 2022. gada sākumā visbiežāk ticis izmaksāts naudā (vismaz 93% gadījumu), kas ir likumsakarīgi, jo pašvaldības piešķir pabalstu atbilstoši maznodrošinātas mājsaimniecības/ personas izdevumiem un šos izdevumus apliecinošiem dokumentiem. Neliels skaits mājsaimniecību ir saņēmušas pabalstu natūrā (medicīnas precēs) un, redzams, ka viņu skaits turpina nedaudz samazināties. Visbiežāk izmaksu natūrā ir atzīmējis Kurzemes plānošanas reģions, kur biežāk nekā citos reģionos pabalsts tiek izmaksāts natūrā, svārstoties robežās no 7%-18% (visaugstākās vērtības 2020. un 2021. gadā).

Izglītības pabalsts

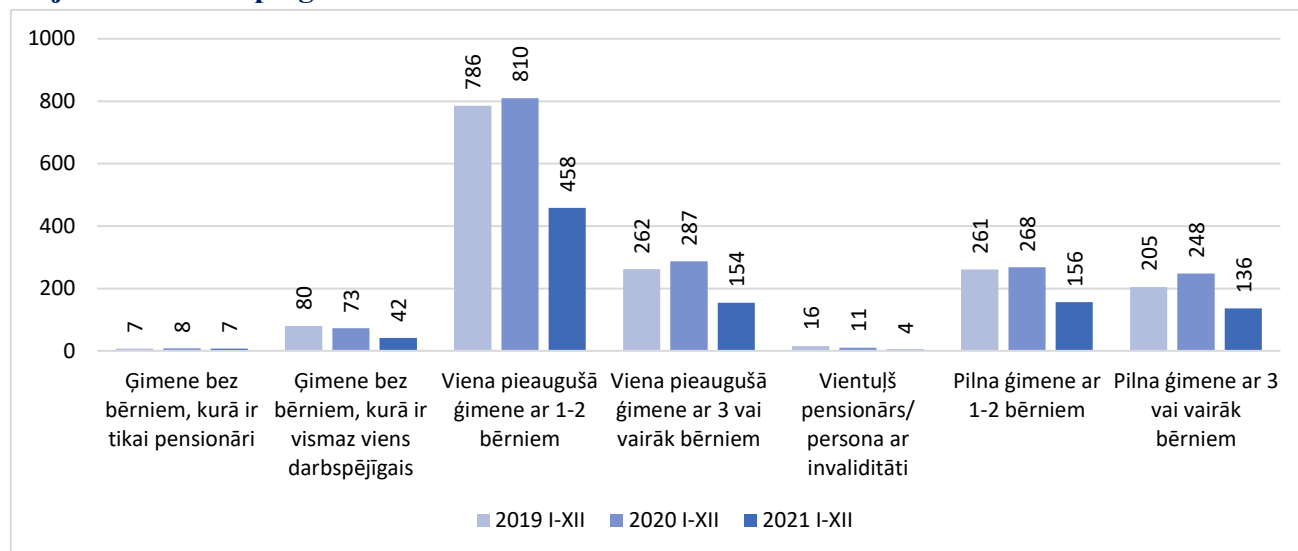
Kopumā 2019. gadā izglītības pabalstu saņēma 1 483 maznodrošināto mājsaimniecību (jeb 4,1%), 2020. gadā – 1 571 (jeb 4,8%), 2021. gadā – 878 (jeb 3,1%) maznodrošināto mājsaimniecību. 2022. gada janvārī-aprīlī pabalsts piešķirts 73 (jeb 0,5%) maznodrošināto mājsaimniecību, taču, kā rāda 2.9. attēls, parasti pabalsts tiek izmaksāts vasaras mēnešos, attiecīgi 2022. gada dati nav uzskatāmi par 2022. gada situāciju raksturojošiem.

2.8. attēlā redzama izglītības pabalsta saņemšana maznodrošināto mājsaimniecību tipu griezumā. Likumsakarīgi, ka pabalstu saņem maznodrošinātas ģimenes ar bērniem, taču redzams, ka atsevišķos gadījumos šo pabalstu ir saņēmušas arī maznodrošinātas mājsaimniecības, kurās bērnu nav (vientuļi pensionāri/ personas ar invaliditāti vai ģimenes bez bērniem). Potenciāli, iespējams, ka tas tāpēc, ka mājsaimniecības kompozīcija attiecīgā gada ietvaros ir mainījusies, piemēram, bērns sasniedzis pilngadību u.tml.

Atkarībā no maznodrošinātas mājsaimniecības ar bērniem kompozīcijas (viena pieaugušā ģimene vai pilna ģimene, bērnu skaits) izglītības pabalstu 2019. gadā saņēma 33,8-42,2% maznodrošināto mājsaimniecību, 2020. gadā – 33,1-48,0% maznodrošināto mājsaimniecību, 2021. gadā – 26,9-40,1% maznodrošināto mājsaimniecību un 2022. gada sākuma mēnešos – 9,0-23,4% maznodrošināto mājsaimniecību. Iegūtie dati ir likumsakarīgi, ņemot vērā 2.3.3. nodaļā sniegto informāciju, kas rāda,

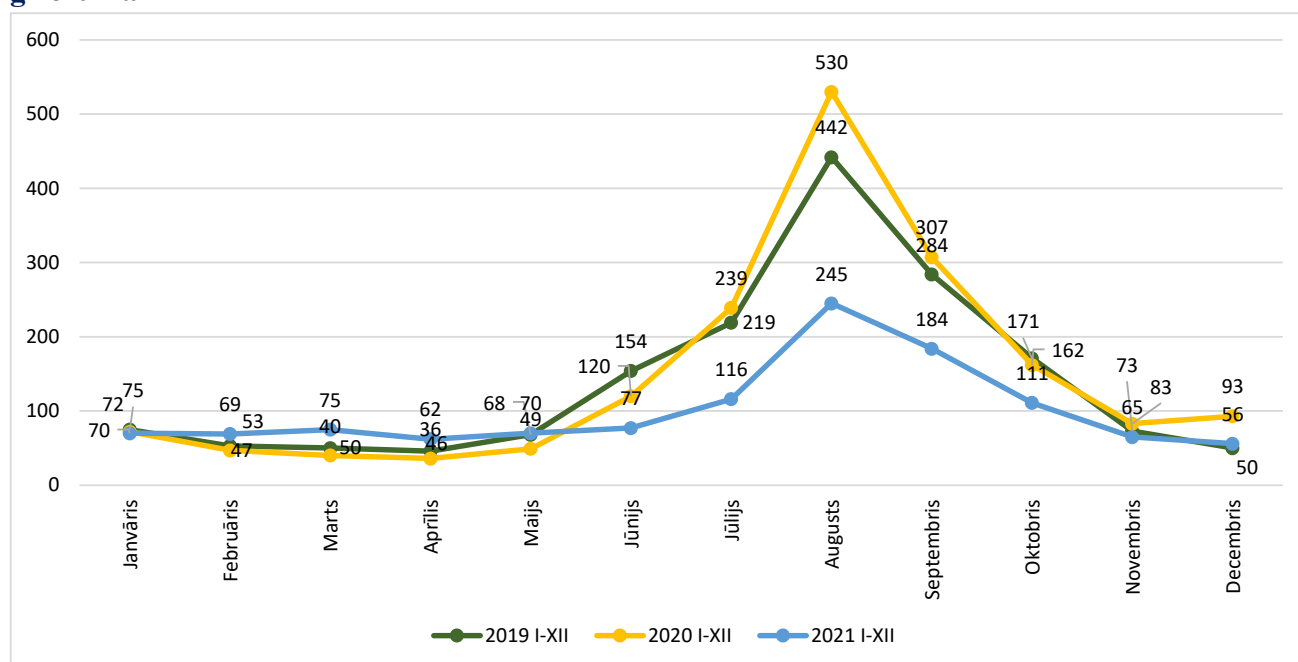
ka izglītības pabalstu piešķir aptuveni puse Latvijas pašvaldību (atkarībā no izglītības līmeņa, kuru apmeklē bērns).

2.8. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem izglītības pabalstu, 2019. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā

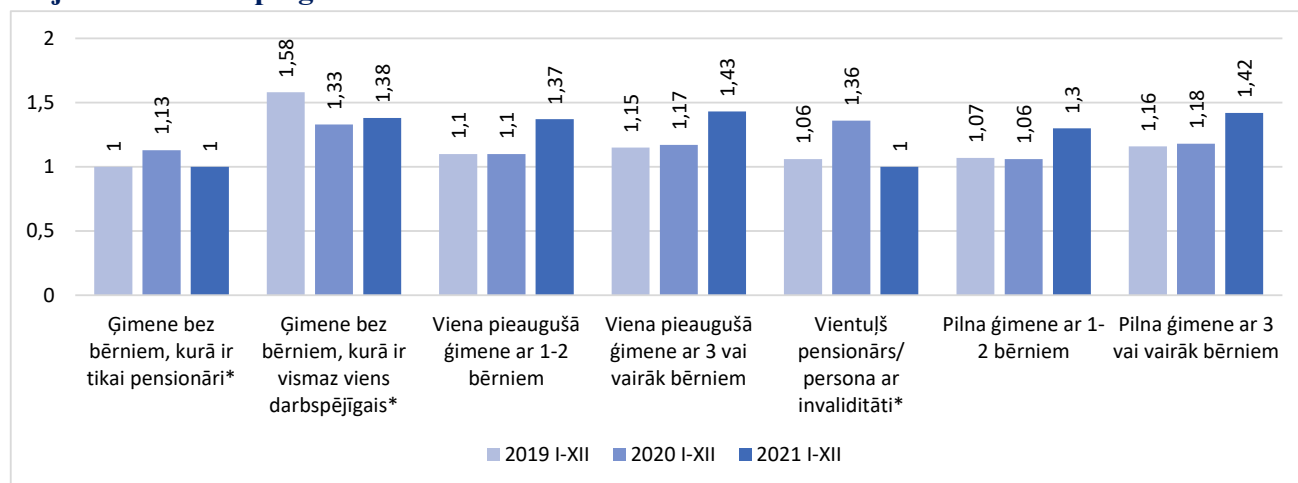
Kā rāda 2.9. attēls, izglītības pabalsts biežāk tiek izmaksāts vasaras un agrīna rudens sezonā – sākoties jūnijam, pakāpeniski palielinās maznodrošināto mājsaimniecību skaits, kas saņem pabalstu. Visbiežāk pabalsts tiek saņemts augustā, un ir vērojamas nelielas atšķirības atkarībā no gada. Retāk pabalsts tiek piešķirts laika posmā no janvāra līdz maijam, kā arī novembrī un decembrī.

2.9. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem izglītības pabalstu, 2019. – 2021. gadā, mēnešu griezumā

Savukārt 2.10. attēlā redzams mēnešu skaits, kuros maznodrošinātas mājsaimniecības saņēmušas izglītības pabalstu, kas vidēji ir mazliet vairāk par vienu mēnesi/ reizi gadā. Fakts, ka izglītības pabalsts tiek izmaksāts mazliet biežāk par vienu reizi kalendārā gada ietvaros (līdz 1,58 reizēm), liecina par to, ka daļa maznodrošināto mājsaimniecību izmaksas apliecinātos dokumentus iesniedz atkārtoti (divas vai trīs reizes) vai ka mājsaimniecības ir saņēmušas vairākus izglītības pabalsta veidus (sk. 2.3.3. nodaļu).

2.10. attēls. Vidējais izglītības pabalsta saņemšanas biežums mēnešos 2019. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā

Piezīme: * Mērķa grupā mazs pabalsta saņēmēju skaits, rezultāti vērtējami kā indikatīvi mājsaimniecībām, kuru kompozīcija mainījies attiecīgā kalendārā gada ietvaros.

Tāpat dati rāda, ka vairāk nekā 90% maznodrošināto mājsaimniecībām izglītības pabalsts tika piešķirts naudā, atļūdzinot faktiskos izdevumus, taču kopš 2021. gada par gandrīz pusi palielinās pabalsta izmaksāšana natūrā (2020. – 9,4% reizes izmaksāts natūrā, bet 2021. – 24,3%).

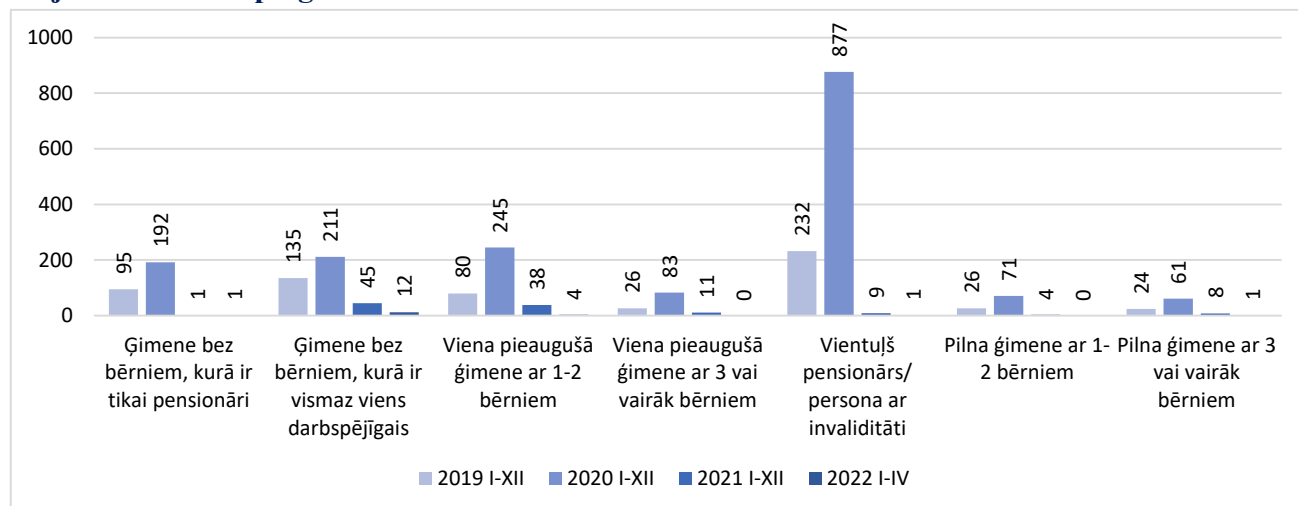
Citi pabalsti

LabIS sistēmā pieejama informācija, ka pašvaldības ir piešķirušas maznodrošinātajām mājsaimniecībām arī citus sociālos pabalstus (LabIS lietotie kodi ir 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119). To starpā ir vienreizējie pabalsti (piemēram, “Vienreizējs pabalsts ārkārtas situācijā. Pabalsts citos iepriekš neparedzamu apstākļu gadījumos”) un dažādi pabalsti bārenim un bez vecāku gādības palikušam bērnam pēc ārpus ģimenes aprūpes beigšanās (kā vienreizēji, tā atkārtoti, ja persona turpina mācības), kā arī pabalsti audžuģimenēm. Ņemot vērā, ka šo pabalstu izmaksa visā aplūkotajā laika periodā, izņemot 2020. gada pavasari (sk. 2.12. attēlu), ir bijusi zema, to piešķiršana ir analizēta kopā.

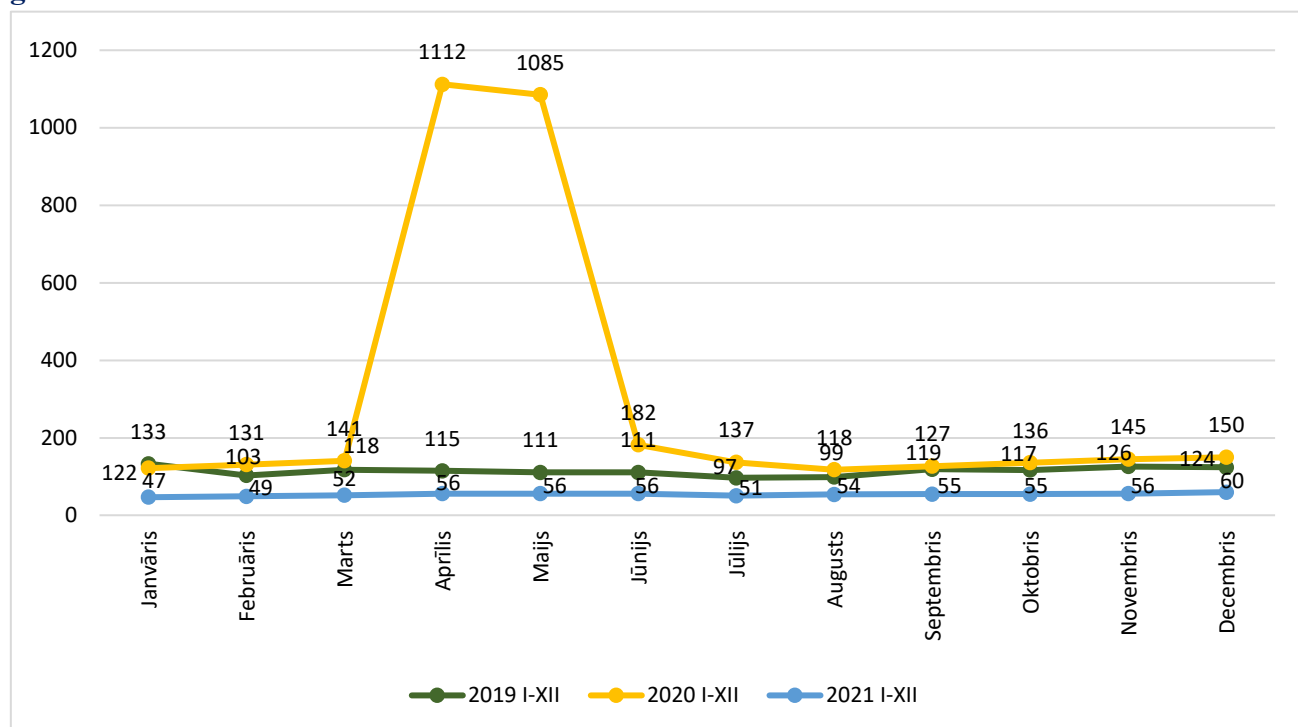
Citi pabalsti 2019. gadā ir piešķirti 557 maznodrošinātajām mājsaimniecībām, 2020. gadā – 1622, 2021. gadā – 101 un 2022. gada pirmajos četros mēnešos – 15 maznodrošinātajām mājsaimniecībām. Redzams, ka straujš kāpums ir vērojams tikai 2020. gadā, kad citi pabalsti (visbiežāk – vienreizējs pabalsts ārkārtas situācijā) ir piešķirts galvenokārt vientuļu pensionāru vai personu ar invaliditāti mājsaimniecībām (sk. 2.11. attēls) laikā, kad pastāvēja dažādi ierobežojumi Covid-19 izplatības ierobežošanai. Tā kā ar 2021. gadu stājās spēkā jauns pabalsta veids – pabalsts ārkārtas situācijā, tad “citu pabalstu” grupas skaita kritums turpmākajos gados skaidrojams ar to, ka, pēc būtības, šo grupu

turpmākajos gados veido sociālā palīdzība bārenim vai bez vecāku gādības palikušam bērnam pēc ārpus ģimenes aprūpes beigšanās, kā arī pabalsti audžuģimenēm.

2.11. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem citus pabalstus, 2019. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā

2.12. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem citus pabalstus, 2019. – 2021. gadā, mēnešu griezumā

Citi pabalsti parasti ir izmaksāti mazam maznodrošināto mājsaimniecību skaitam, izņemot 2020. gadu, kad divus mēnešus pēc kārtas tas piešķirts vienu reizi natūrā maznodrošināto mājsaimniecību atbalstam Covid-19 apstākļos. Zemais citu pabalstu izmaksu skaits ir saistāms ar to salīdzinoši šauro mērķa grupu, jo ietver galvenokārt pabalstus bārenim un bez vecāku gādības palikušam bērnam pēc ārpus

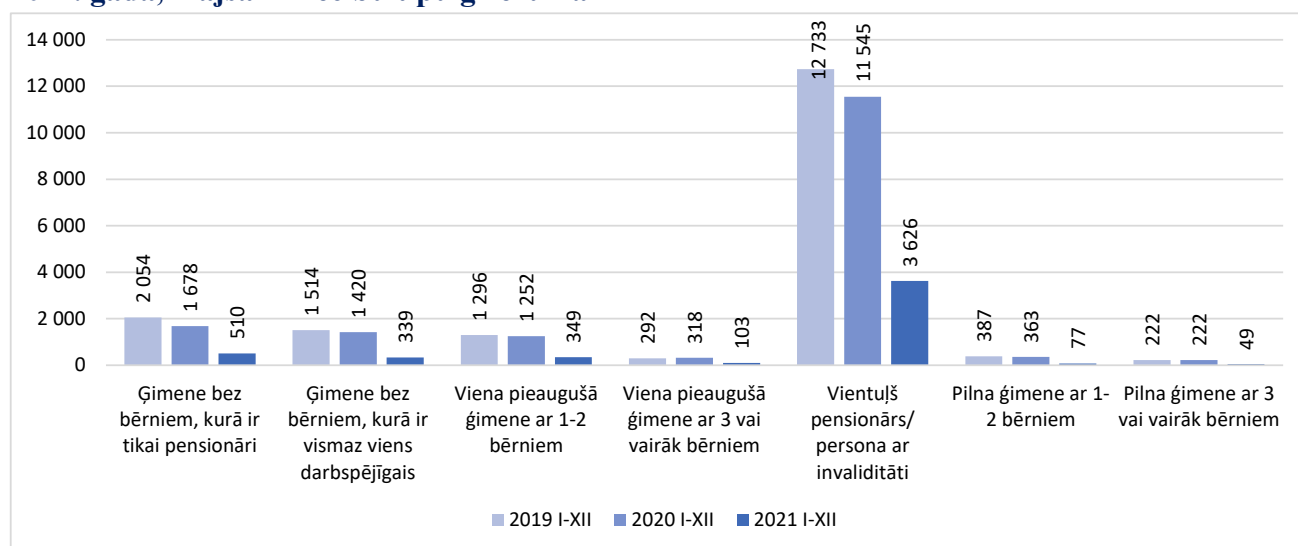
ģimenes aprūpes beigšanās. Visbiežāk, ja maznodrošināta mājsaimniecība ir saņēmusi kādu pabalstu no šīs grupas, tas noticis 4-5 mēnešus kalendārā gada ietvaros.

Mājokļa pabalsts

Kā minēts nodaļas sākumā, ar 2021. gada jūliju mainījās mājokļa (iepriekš – dzīvokļa) pabalsta aprēķināšanas un uzskaites kārtība. Datu pārskatāmībai saturiski līdzīgās uzskaites vienības pirms un pēc mājokļa pabalsta reformas ir savienotas kopā, taču pabalsta piešķiršanas noteiktu izmaksu pozīciju segšanai kritums ir saistīts arī ar atšķirībām uzskaites kārtībā (kā secināts iepriekš – gan detalizācijas pakāpes dēļ, gan arī tāpēc, ka plānošanas reģionu starpā atšķiras mājokļa pabalsta pozīcijas).

Aplūkojot pirmo no mājokļa pabalsta sadaļām, **pabalstu īres maksājumu segšanai**, redzams, ka 2022. gada janvārī – aprīlī atvieglojumus kopumā saņēma 2 329 (14,7%) maznodrošināto mājsaimniecību, bet visā 2021. gadā – 4 892 (17,4%) maznodrošināto mājsaimniecību. Līdz 2021. gada 1. jūlijam kopā ar īri, pabalsts ietvēra arī komunālo pakalpojumu segšanu. Attiecīgi 2020. gadā šo pabalstu saņēma 16 086 (48,8%) maznodrošinātas mājsaimniecības un 2019. – 17 768 (49,4%) maznodrošinātas mājsaimniecības.

2.13. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem mājokļa īres maksājumu atvieglojumus, 2019. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā

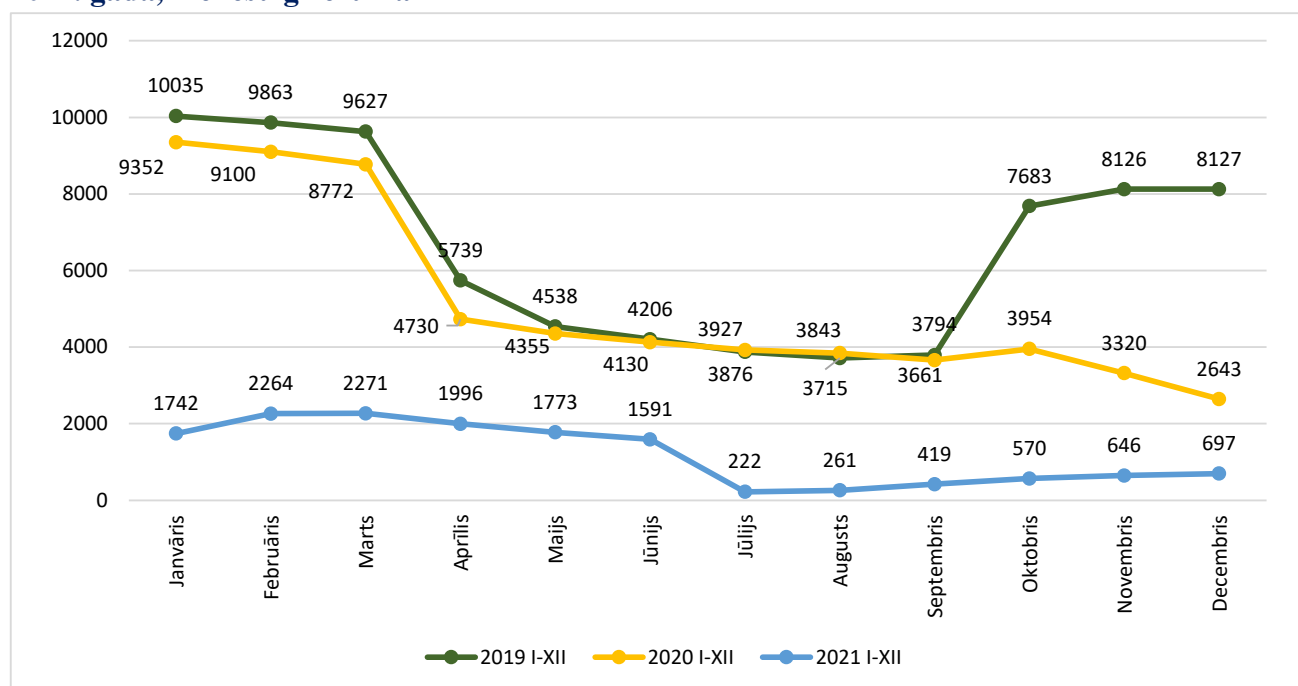
Piezīmes: Sākot ar 2021. gada jūliju, ir mainījusies mājokļa (līdz tam – dzīvokļa pabalsta) aprēķināšanas un uzskaites kārtība. Attēlā ar “mājokļa īres maksājumi” ir ietverti dati par 2019. un 2020. gadā “Dzīvokļa pabalsts. Īres un komunālo maksājumu segšana” (104 kods) saņēmējiem, bet kopš 2021. gada – tikai “Mājokļa pabalsts. Īres maksājumu segšanai” (31442 kods), t.i., atsevišķi ir nodalīti mājokļa komunālie maksājumi.

Kā redzams, pabalsta īres maksājumu segšanai galvenā saņēmēju grupa (skaitliski) ir atsevišķi dzīvojoši maznodrošināti pensionāri un personas ar invaliditāti (2.13. attēls). Rēķinot pēc saņēmēju īpatsvara no kopējā attiecīgā tipa mājsaimniecībām, var teikt, ka 2019. – 2020. gadā saņēmēju īpatsvars dažādās grupās bija samērā līdzīgs. Tā 2019. gadā, kad īrei tika piesaistīti arī komunālie maksājumi, atvieglojumus saņēma 50,7% (12 733) maznodrošināto mājsaimniecību, kas ir atsevišķi dzīvojoši pensionāri un personas ar invaliditāti, 43,7% (2 054) maznodrošināto mājsaimniecību, kurās ir tikai pensionāri, un 48,3% (1 514) maznodrošināto mājsaimniecību bez bērniem, kurās ir vismaz viens

darbspējīgais. Nedaudz biežāk pabalstu īres maksājumu segšanai 2019. saņēma viena pieaugušā vai pilnas ģimenes ar 1-2 bērniem (attiecīgi 55,8% un 57,8%). 2020. gadā maznodrošināto mājsaimniecību īpatsvars, kas saņēma pabalstu īres maksājumu segšanai, mazliet samazinājās, taču tendences palika nemainīgas.

Sākot ar 2021. gadu, kad mainījās mājokļa pabalsta piešķiršanas kārtība, pabalsta īres maksājumu segšanai piešķiršanas īpatsvars samazinājās (2.13. attēls). Attiecīgi 2021. gadā kopumā pabalstu saņēma 17,5% pensionāru un personu ar invaliditāti, kas dzīvo vieni (3 626 maznodrošinātas mājsaimniecības), 15,0% ģimeņu bez bērniem, kurā ir tikai pensionāri (510 maznodrošinātas mājsaimniecības), un 17,4% ģimeņu bez bērniem, kurā ir vismaz viens darbspējīgais (339 maznodrošinātas mājsaimniecības). 2022. gada sākumā šīs pabalstu saņēmušo maznodrošināto mājsaimniecību īpatsvara tendences saglabājas.

2.14. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem mājokļa īres maksājumu atvieglojumus, 2019. – 2021. gadā, mēnešu griezumā

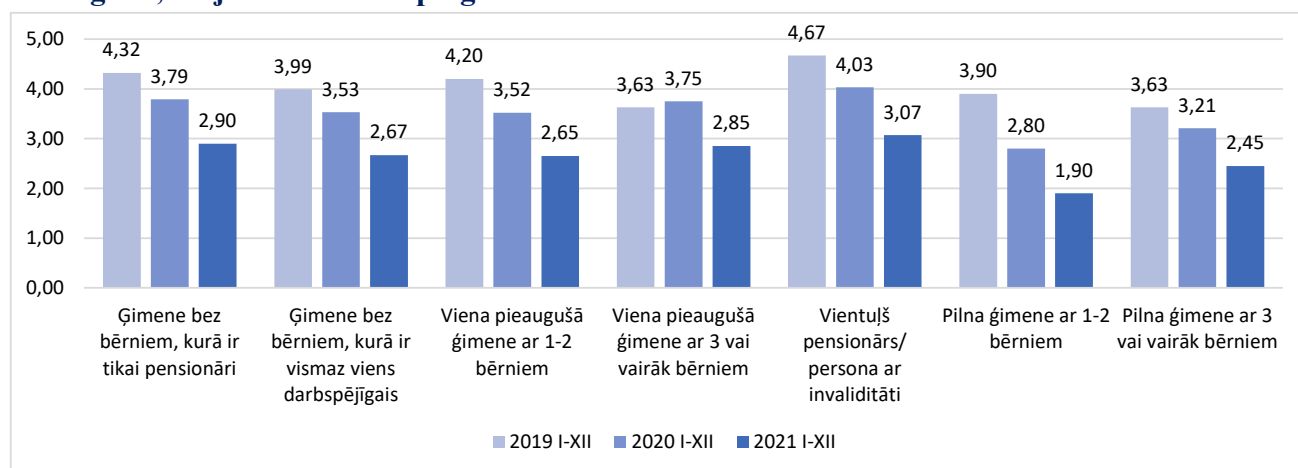
Piezīmes: Sākot ar 2021. gada jūliju, ir mainījusies mājokļa (līdz tam – dzīvokļa pabalsta) aprēķināšanas un uzskaites kārtība. Attēlā ar “mājokļa īres maksājumi” ir ietverti dati par 2019. un 2020. gadā “Dzīvokļa pabalsts. Īres un komunālo maksājumu segšana” (104 kods) saņēmējiem, bet kopš 2021. gada – tikai “Mājokļa pabalsts. Īres maksājumu segšanai” (31442 kods), t.i., atsevišķi ir nodalīti mājokļa komunālie maksājumi.

Mājokļa īres maksājumu atvieglojumi 2019. un 2020. gadā biežāk piešķirti, sākot no oktobra līdz martam (2.14. attēls) – aptuveni 7 600 līdz pat nedaudz vairāk kā 10 000 maznodrošināto mājsaimniecību. Abos minētajos gados redzams, ka no aprīļa līdz septembrim ir vienlīdz augsts maznodrošinātu mājsaimniecību skaits, kas saņem īres maksājumu atvieglojumus (aptuveni 3 600 līdz 5 700 ģimeņu). Secināms, ka pabalsta piešķiršanai bija raksturīga sezonālitate – biežāk pabalstu īres (un komunālo) maksājumu segšanai piešķīra gada vēsākajos mēnešos, kad centrālapkures dēļ pieauga komunālo maksājumu apmērs. Attiecīgi redzams, ka jau ar 2021. gada sākumu maznodrošināto mājsaimniecību pa mēnešiem skaits, kas saņēmušas šo pabalstu, ir mainījies. Lai gan pabalsta

aprēķināšana mainījās 1. jūlijā, redzams, ka LabIS (kas atspoguļo aktualizētos datus uz to izsniegšanas brīža) pabalsta saņēmēju skaits jau kopš gada sākuma atbilst normatīvā regulējuma grozījumiem. Vēl vairāk, redzams, ka kopš pabalsta aprēķināšana 2021. gada 1. jūlijā mainījās, maznodrošināto mājsaimniecību skaits, kas saņēma īres kompensācijas, būtiski saruka. Tas pieauga atkal 2022. gada sākumā, pateicoties paaugstinātiem mājokļa pabalsta aprēķina koeficientiem (konkrētajā laika posmā paaugstinātais koeficients bija 1,5).

Redzams, ka vidējais mājokļa īres maksājumu atvieglojumu saņemšanas ilgums pakāpeniski samazinās (2.15. attēls) – augstākais rādītājs bijis pensionāriem un personām ar invaliditāti, kas dzīvo vienas 2019. gadā – 4,67 mēneši, īsākais periods atvieglojumu saņemšanai – viena pieaugušā un pilnām ģimenēm ar 3 un vairāk bērniem (3,63 mēneši). 2022. gada janvārī-aprīlī atvieglojumus visilgāk saņēmušas viena pieaugušā ar 3 un vairāk bērniem ģimenes, bet ģimenes bez bērniem, kurās ir vismaz viens darbspējīgais (2,05 mēnešus). 2019. – 2021. gadā 84%-87% mājsaimniecību īres maksājumi tiek segti natūrā, 2022. gada janvārī- aprīlī – 58%.

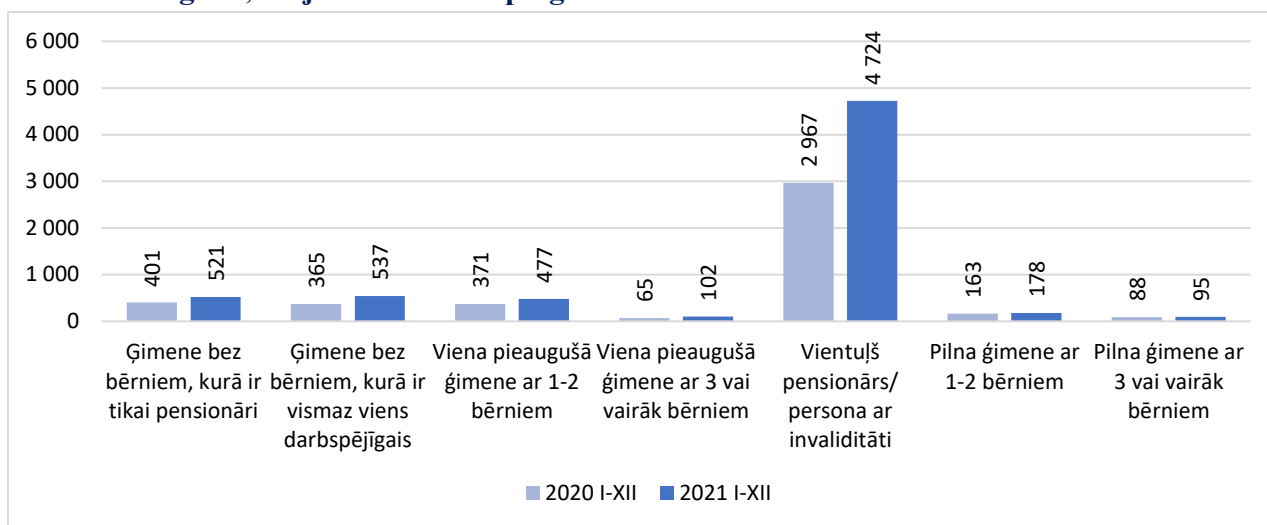
2.15. attēls. Vidējais mājokļa īres maksājumu atvieglojumu saņemšanas ilgums mēnešos 2019. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā

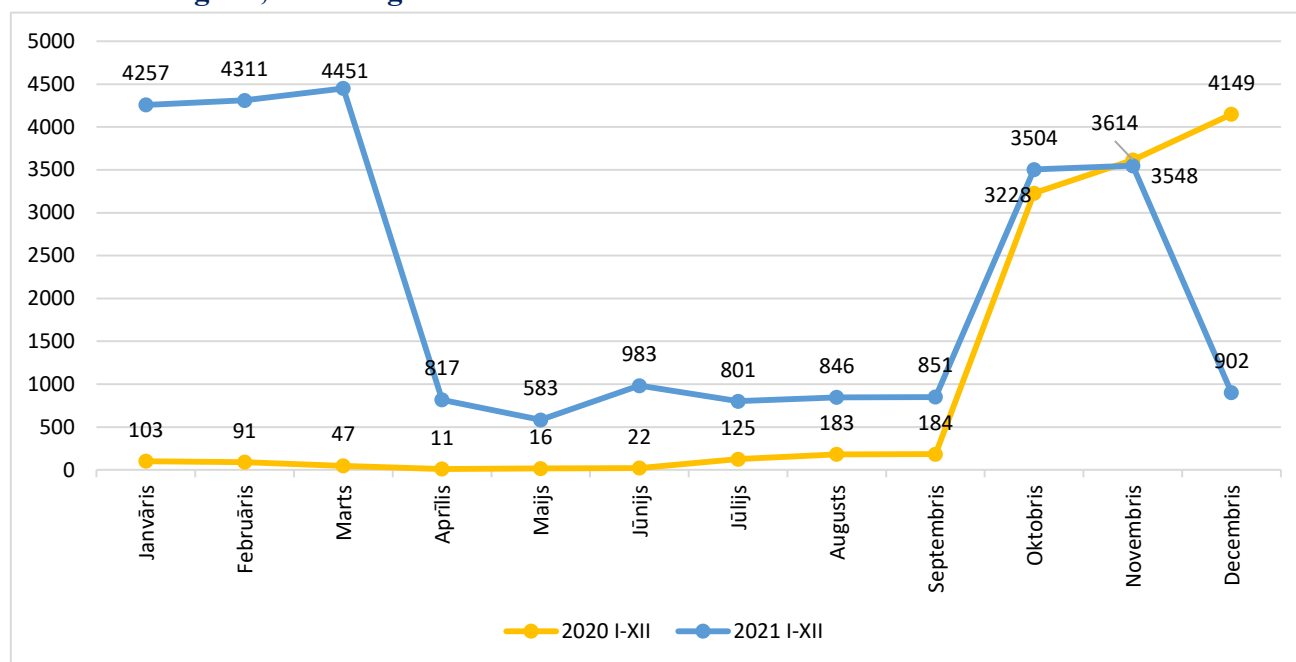
Piezīmes: Sākot ar 2021. gada jūliju, ir mainījies mājokļa (līdz tam – dzīvokļa pabalsta) aprēķināšanas un uzskaites kārtība. Attēlā ar “mājokļa īres maksājumi” ir ietverti dati par 2019. un 2020. gadā “Dzīvokļa pabalsts. Īres un komunālo maksājumu segšana” (104 kods) saņēmējiem, bet kopš 2021. gada – tikai “Mājokļa pabalsts. Īres maksājumu segšanai” (31442 kods), t.i., atsevišķi ir nodalīti mājokļa komunālie maksājumi.

Pabalsta mājokļa apsaimniekošanai piešķiršanu LabIS sistēmā iespējams izsekot, sākot ar 2020. gadu (2.16. attēls). To visbiežāk saņēmušas maznodrošinātas mājsaimniecības, kurās dzīvo vientuļi pensionāri un personas ar invaliditāti, kas dzīvo vienas, un šo ģimeņu skaits pieaug. 2020. gadā tās bija 13,0% maznodrošinātas mājsaimniecības (2 967), 2021. gadā – 22,8% (4 724), bet 2022. gada janvārī – aprīlī tie bija 43,0% maznodrošinātu mājsaimniecību, kurās dzīvo vientuļi pensionāri vai personas ar invaliditāti (5 811). Citās maznodrošināto mājsaimniecību grupās pabalstu apsaimniekošanas izdevumu segšanai 2021. gadā saņēma no 15,3% (ģimene bez bērniem, kurā ir tikai pensionāri) līdz 39,7% (pilna ģimene ar 1-2 bērniem) maznodrošinātu mājsaimniecību. 2022. gada janvārī-aprīlī šis īpatsvars svārstījās 5,3% (pilna ģimene ar 1-2 bērniem) līdz 16,7% (ģimene bez bērniem, kurā ir vismaz viens darbspējīgais) robežās.

2.16. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem atvieglojumus par mājokļa apsaimniekošanu, 2020. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā

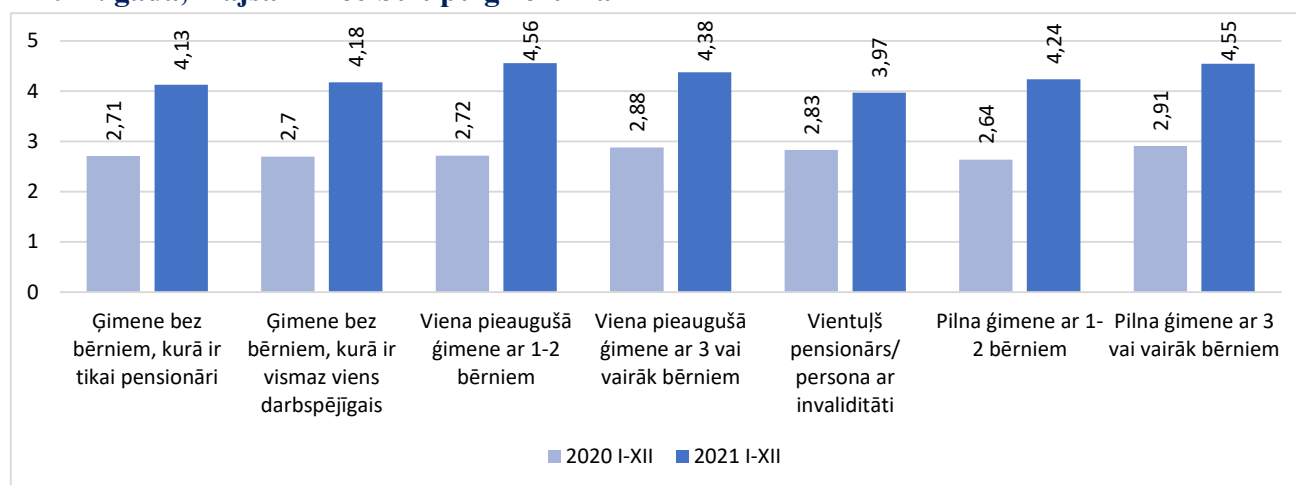
2.17. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem atvieglojumus par mājokļa apsaimniekošanu, 2020. – 2021. gadā, mēnešu griezumā

Lai gan dati pilna gada griezumā pieejami tikai par 2021. gadu, kopumā redzams, ka atvieglojumus par mājokļa apsaimniekošanu, pašvaldības visbiežāk piešķirušas, sākot no oktobra līdz aprīlim (sk. 2.17. attēlu), vasaras mēnešos būtiski samazinoties piešķirto pabalstu skaitam. Kopumā būtisks pabalsta piešķiršanas pieaugums ir sācies 2020. gada rudenī. Lai gan nav skaidrs iemesls, kāpēc 2021. gada decembrī ir samazinājies pabalstu saņēmušo maznodrošināto mājsaimniecību skaits, tas atkal ir vienlīdz augsts 2022. gada sākumā, pateicoties paaugstinātam koeficientam (1,5), kas 2022. gada pirmajā pusgadā bija jāpiemēro mājokļa pabalsta aprēķināšanā.

Visaugstākais vidējais mājokļa apsaimniekošanas atvieglojumu saņemšanas ilgums 2021. gadā ir 4,56 mēneši, kas raksturīgs viena pieaugušā ar 1-2 bērniem ģimenēm (2.18. attēls), bet zemākais – atsevišķi dzīvojošiem pensionāriem un personām ar invaliditāti (3,97). Salīdzinot 2022. gada pirmos četrus mēnešus un 2020. gadu, kad tika ieviesti apsaimniekošanas atvieglojumi, viena pieaugušā un pilnas ģimenes ar 1-2 bērniem, kā arī pilnas ģimenes ar 3 un vairāk bērniem, saņēma apsaimniekošanas atvieglojumus par aptuveni 1 mēnesi ilgāk. Maznodrošinātām māsaimniecībām mājokļa apsaimniekošana tiek segta kā netiešs maksājums (izmaksa natūrā), saņemot vajadzīgo apsaimniekošanas pakalpojumu (99%-100%), 2022. gada pirmajos četros mēnešus palielinās maznodrošināto māsaimniecību skaits, kad apsaimniekošana segta naudā (12,4%).

2.18. attēls. Vidējais mājokļa apsaimniekošanas atvieglojumu saņemšanas ilgums mēnešos 2020. – 2021. gadā, māsaimniecību tipu griezumā

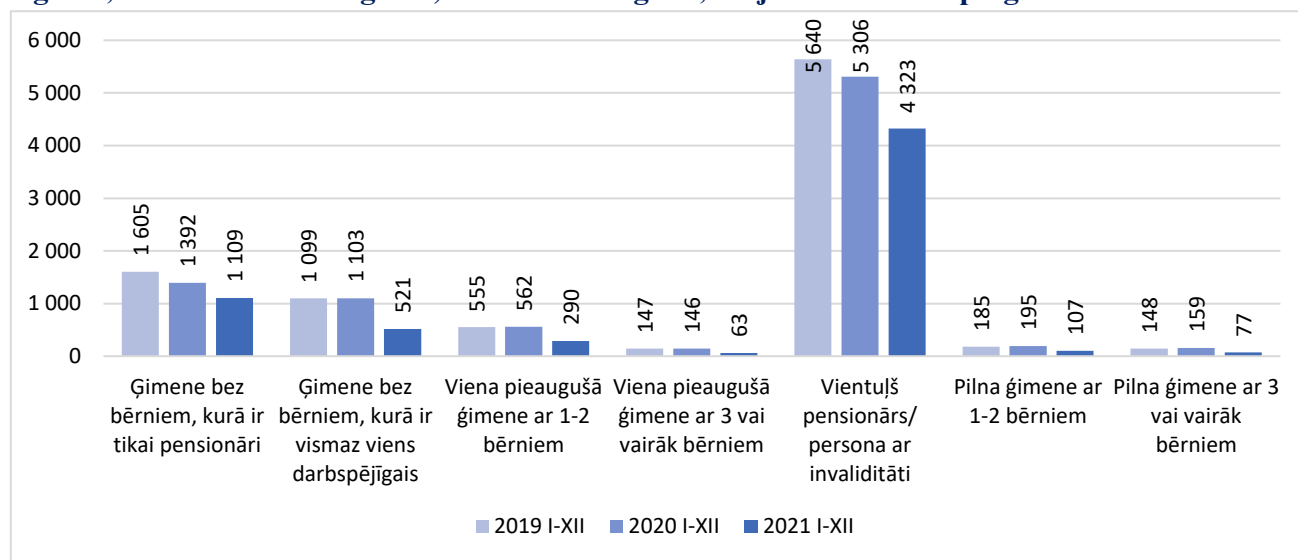
Mainoties mājokļa pabalsta uzskaitē, ar 2020. gadu LabIS sistēmā parādās ieraksti par **pabalstu komunālo maksājumu un kurināmā iegādei, cits (ne cietā kurināmā iegādei)** (314460 kods), kuru saņēmis samērā mazs maznodrošināto māsaimniecību skaits, jo pamatā lielākā daļa saņem līdzīgu pabalstu, kura vienīgā atšķirība ir kurināmā veids – cietais kurināmais. Pabalstu komunālo maksājumu un kurināmā iegādei, cits (ne cietā kurināmā iegādei) 2020. gadā saņēmušas 93 (0,3%) maznodrošinātas māsaimniecības, 2021. gadā – 291 (1,0%) maznodrošinātas māsaimniecības, bet 2022. gada janvārī-aprīlī 3 129 (19,8%) maznodrošinātas māsaimniecības, pamatā vientuļi pensionāri un personas ar invaliditāti.

Savukārt **mājokļa pabalsta komunālo maksājumu un kurināmā iegādei, cietā kurināmā iegādei** (31449 kods) saņemšanas (līdz pabalsta reformai – tikai kurināmā iegāde) nozīme ir augstāka. Pabalsta izmaksas tendences rāda, ka cietais kurināmais visbiežāk ir malka. 2019. gadā pabalstu kurināmā iegādei saņēma 9 061 (25,2%) maznodrošinātu māsaimniecību, bet 2020. gadā – 8 559 (26,0%) maznodrošinātu māsaimniecību. 2021. gadā pabalstu komunālo maksājumu un kurināmā iegādei saņēma 6 354 (22,6%) maznodrošinātu māsaimniecību, bet 2022. gada janvārī-aprīlī – 1 503 maznodrošinātu māsaimniecību (9,5%).

Līdzīgi kā iepriekš secināts, nozīmīgi komunālo un cietā kurināmā saņēmēji ir pensionāri un personas ar invaliditāti (2.19. attēls). No 2019. līdz 2021. gadam atsevišķi dzīvojoši pensionāri un personas ar

invaliditāti šo pabalstu saņēma 20,9-23,2% attiecīgās mājsaimniecībās, bet 2022. gada pirmajos četros mēnešos 9,1% mājsaimniecību (1 227). Ģimenes bez bērniem, kurā ir tikai pensionāri, pabalstu komunālo maksājumu un kurināmā iegādei, cietā kurināmā iegādei, 2019. – 2021. gadā saņēma 32,5-35,8% gadījumos. Redzams, ka 2021. gadā pensijas vecuma maznodrošinātu mājsaimniecību īpatsvars nav būtiski mainījies, kas rāda, ka gan pirms, gan pēc mājokļa pabalsta reformas cietais kurināmais bija nozīmīga izmaksu pozīcija.

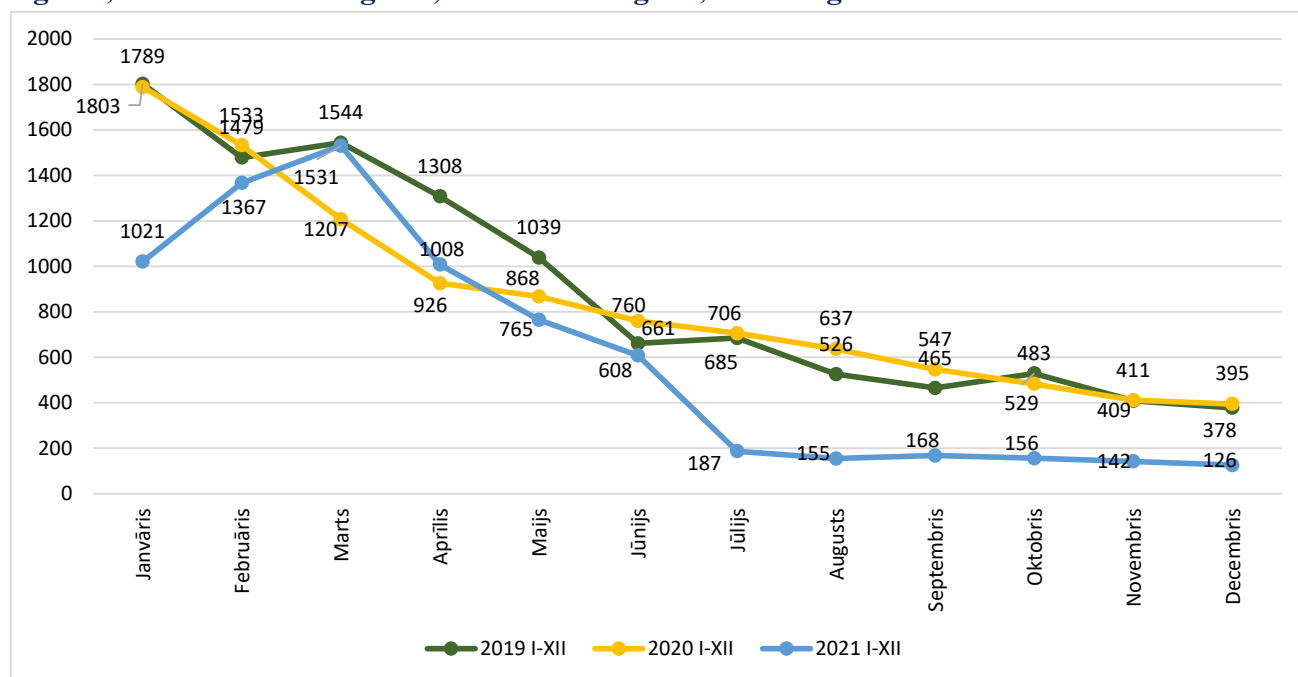
2.19. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem pabalstu komunālo maksājumu un kurināmā iegādei, cietā kurināmā iegādei, 2019. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā

Piezīmes: Sākot ar 2021. gada jūliju, ir mainījusies mājokļa (līdz tam – dzīvokļa pabalsta) aprēķināšanas un uzskaites kārtība. Attēlā ir aptverti dati par “Dzīvokļa pabalsts. Kurināmā iegādei” (105 kods), bet kopš 2021. gada – tikai “Mājokļa pabalsts. Komunālo maksājumu un kurināmā iegādei, cietā kurināmā iegādei” (31449 kods).

2.20. attēlā redzams, ka komunālo un cietā kurināmā atvieglojumi visbiežāk piešķirti gada sākumā – visbiežāk janvārī (virs 1 000 maznodrošinātām mājsaimniecībām). Rudens mēnešos atvieglojumus piešķir uz pusi mazāk maznodrošināto mājsaimniecību. Dati rāda, ka pabalstu gada ietvaros visbiežāk saņem vienu reizi (aritmētiski tie ir 1-1,33 mēneši). Ap 74% maznodrošināto mājsaimniecību saņem komunālo un cietā kurināmā atvieglojumus naudā, bet 2022. gada pirmajos četros mēnešos – 57,3%.

2.20. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem pabalstu komunālo maksājumu un kurināmā iegādei, cietā kurināmā iegādei, 2019. – 2021. gadā, mēnešu griezumā

Piezīmes: Sākot ar 2021. gada jūliju, ir mainījusies mājokļa (līdz tam – dzīvokļa pabalsta) aprēķināšanas un uzskaites kārtība. Attēlā ir aptverti dati par “Dzīvokļa pabalsts. Kurināmā iegādei” (105 kods), bet kopš 2021. gada – tikai “Mājokļa pabalsts. Komunālo maksājumu un kurināmā iegādei, cietā kurināmā iegādei” (31449 kods).

Pabalsta telekomunikāciju izdevumu segšanai galvenie saņēmēji ir personas ar invaliditāti un pensionāri, kas dzīvo vieni, turklāt tā piešķiršana nozīmīgā apmērā parādās tikai, sākot ar 2022. gadu. Ja 2021. gadā pabalstu saņēma 251 maznodrošinātas mājsaimniecības, tad 2022. gadā – 1 362 maznodrošinātas mājsaimniecības, t.sk., 1 289 bija vientuļa pensionāra vai personas ar invaliditāti mājsaimniecības. No kopējā vientuļu pensionāru vai personu ar invaliditāti mājsaimniecību skaita pabalstu telekomunikāciju izdevumu segšanai 2022. gada pirmajos četros mēnešos saņēma 9,5% mājsaimniecību.

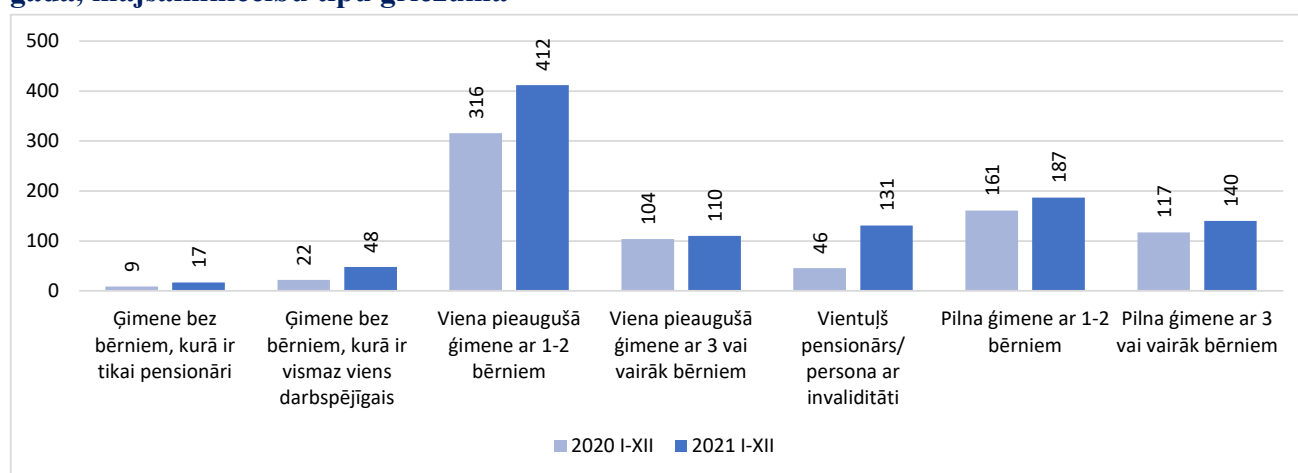
Mājokļa pabalsta uzskaitē kopš 2021. gada parādās arī sadaļa **citi ar mājokli saistīti izdevumi**. Šo pabalstu 2021. gadā saņēma 719 maznodrošinātas mājsaimniecības (2,6%) un 2022. gada pirmajos četros mēnešos – 1 865 (11,8%) maznodrošinātas mājsaimniecības. Novērojamas līdzīgas tendences – gan apsaimniekošanas, gan komunālo pakalpojumu atvieglojumus visbiežāk saņem atsevišķi dzīvojoši pensionāri un personas ar invaliditāti. Šī grupa visbiežāk saņem arī atvieglojumus par citiem mājokļa izdevumiem. Piemēram, 2022. gadā 1 778 vientuļu pensionāru vai personu ar invaliditāti mājsaimniecības saņēma šādu pabalstu, to saņemot gandrīz trīs mēnešus no četriem.

Kopš 2020. gada LabIS dati fiksē arī **speciālo apstrādi mājokļa pabalstam**. 2020. gadā tā veikta 1 465 (4,4%) maznodrošināto mājsaimniecībām, 2021. gadā – 1 748 (6,2%) maznodrošināto mājsaimniecībām, bet 2022. gada pirmajos četros mēnešos – 708 maznodrošināto mājsaimniecībām (4,5%). Trīs biežākie ģimeņu tipi, kuriem veikta mājokļa pabalsta speciālā apstrāde, ir atsevišķi dzīvojoši pensionāri un personas ar invaliditāti, ģimenes bez bērniem, kuras sastāv tikai no pensionāriem un ģimenes bez bērniem, kurās ir vismaz viens darbspējīgais. Ja maznodrošināto mājsaimniecības saņemtajam pabalstam veikta speciālā apstrāde, tas vidēji notiek reizi ceturksnī.

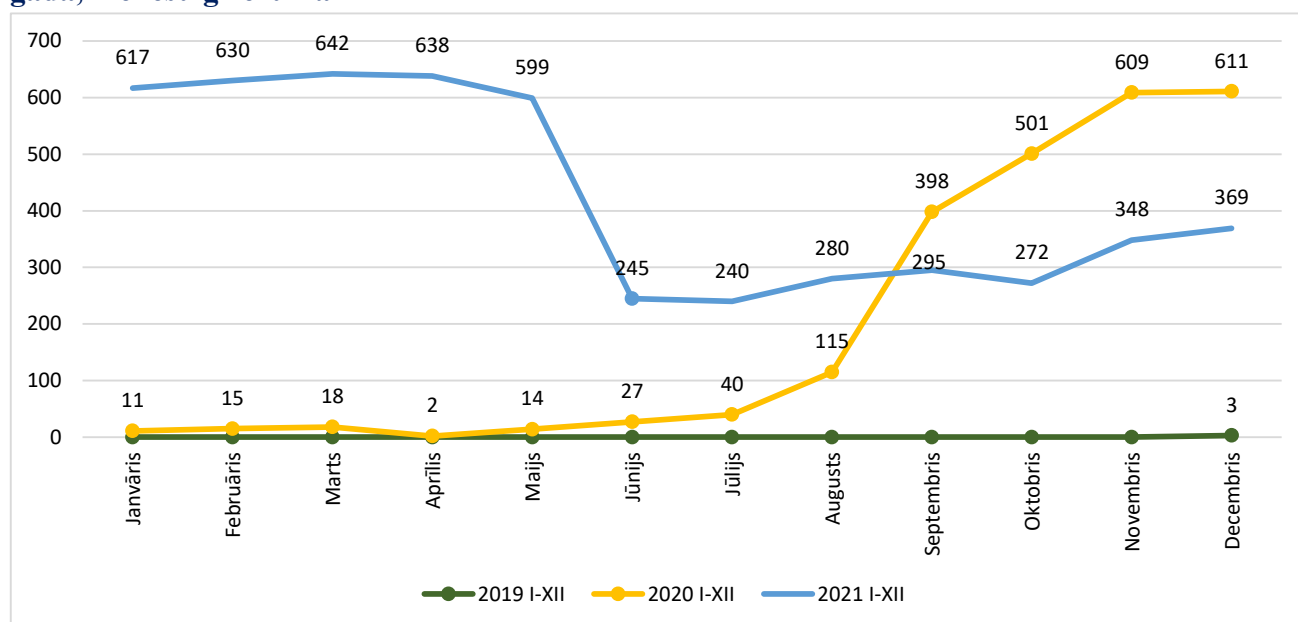
Pabalsts citiem izdevumiem

Pabalstu citiem izdevumiem 2019. gadā saņēma 3 maznodrošinātas mājsaimniecības, 2020. gadā – 712 (2,2%), 2021. gadā – 972 (3,5%) un 2022. gada janvārī–aprīlī – 206 (1,3%). Visbiežāk pabalstu saņēma viena pieaugušā ar 1-2 bērniem ģimenes (2021. gadā 24,2% jeb 412 šī tipa mājsaimniecību) un nepilnas ģimenes ar 3 un vairāk bērniem (28,1% jeb 110 mājsaimniecības) (2.21. attēls). Redzams, ka viena pieaugušā ar bērniem ģimeņu īpatsvars, kas saņem šo pabalstu, ir pieaudzis 2022. gada pirmajos četros mēnešos (29,4-32,3%). Pabalstu citiem izdevumiem mēdz saņemt arī pārējie ģimeņu tipi, kuros ir bērni, kā arī nelielā apmērā – pensionāri un personas ar invaliditāti, kas dzīvo atsevišķi. Visretāk pabalstu par citiem izdevumiem saņem ģimenes bez bērniem, kurās ir tikai pensionāri.

2.21. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem pabalstu par citiem izdevumiem, 2020. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā

2.22. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem pabalstu par citiem izdevumiem, 2019. – 2021. gadā, mēnešu griezumā

Maznodrošināto mājsaimniecību skaits, kam piešķirts pabalsts citiem izdevumiem, būtiski palielinājies kopš 2020. gada augusta. Tāpat redzams pabalstu saņēmumu skaita samazinājums 2021. gada jūnijā (2.22. attēls). Laika posmā, kad vairums ģimeņu saņēmušas pabalstu citiem izdevumiem, tas noticis aptuveni pusgada garumā. Potenciāli ietekmi šeit varētu atstāt tiesību aktu grozījumi, kas bija spēkā laika posmā 2020. gada septembris – 2021. gada maijs, tomēr izvērtējuma autoru rīcībā ir par maz informācijas, lai varētu identificēt, kādi politikas mēri šeit varējuši būt atstāt ietekmi.

Pabalsts krīzes situācijā

Šajā sadaļā ir sniegts pārskats par maznodrošināto mājsaimniecību skaitu, kas saņēmuši pabalstu krīzes situācijā kopš stājās spēkā jaunie tā noteikumi 2021. gada 1. janvārī. 2021. gadā to saņēma 4 092 (14,6%) maznodrošinātas mājsaimniecības un 2022. gada pirmajos četros mēnešos – 54 (0,3%). Parasti pabalsts saņemts vienu reizi. 2021. gadā pabalsts krīzes situācijā visbiežāk izmaksāts marta mēnesī (3 065 maznodrošinātām mājsaimniecībām). Kopumā visa 2021. gada ietvaros to saņēma 14,1% (2 910) ģimeņu, kuras sastāv no atsevišķi dzīvojošiem pensionāriem un personām ar invaliditāti; 12,8% ģimeņu, kurās ir tikai pensionāri (438), un 18,8% (366) mājsaimniecību, kurās ir vismaz viens darbspējīgais, bet nav bērnu. No ģimenēm ar bērniem 2021. gadā visbiežāk pabalstu saņēma nepilnas ģimenes ar 1-2 bērniem (17,4% jeb 296) vai pilna ģimene ar 1-2 bērniem (27,0% jeb 121).

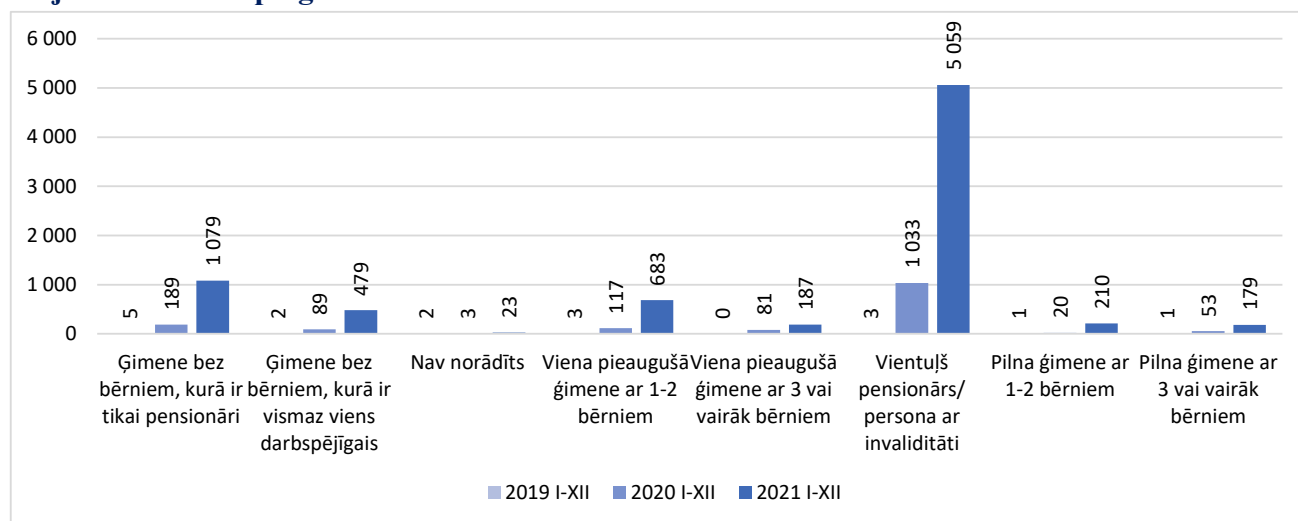
Atbalsts daudzbērnu ģimenēm

Atbalstu daudzbērnu ģimenēm 2019. gadā saņēma 1 maznodrošināta mājsaimniecība, 2020. gadā – 22, bet 2021. gadā – 39 maznodrošinātas mājsaimniecības. Savukārt 2022. gada janvārī-aprīlī šādi tika atbalstītas 5 maznodrošinātas daudzbērnu ģimenes. Tā kā maznodrošinātām daudzbērnu ģimenēm mērķēto specifisko atbalstu ir saņēmis mazs maznodrošināto mājsaimniecību skaits, nav iespējams veikt sīkāku šī atbalsta veida analīzi.

Citi atbalsta pasākumi un kompensācijas iedzīvotājiem

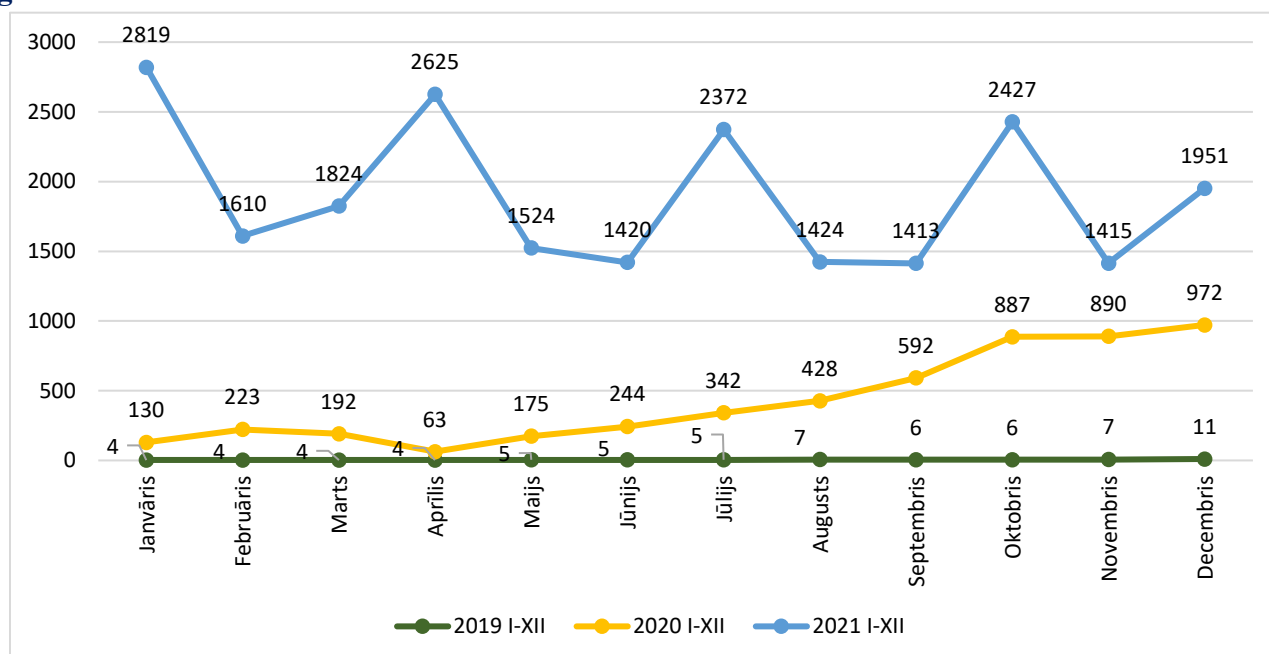
Citu kompensāciju saņēmēji visos analizētajos gados visbiežāk ir maznodrošināti pensionāri un personas ar invaliditāti, kas dzīvo vienas (2.23. attēls).

2.23. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem citas kompensācijas, 2019. – 2021. gadā, mājsaimniecību tipu griezumā

Redzams, ka cita kompensāciju piešķiršana visbiežāk notikusi 2021. gadā un 2022. gada janvārī-aprīlī. Mājsaimniecību skaits, kas saņem citas kompensācijas, izteikti svārstās 2021. gadā ik pa 1-2 mēnešiem, kas liecina par to, ka aptuveni puse maznodrošinātu mājsaimniecību kompensācijas saņem reizi ceturksnī (sk. 2.24. attēlu). To apstiprina arī vidējais citu kompensāciju saņemšanas ilgums kalendārā gada ietvaros.

2.24. attēls. Mājsaimniecību skaits, kas saņem citas kompensācijas, 2019. – 2021. gadā, mēnešu griezumā

2020. gadā 95,1% ģimeņu tās saņēma natūrā, bet 2021. gadā un 2022. gada pirmajos četros mēnešos aptuveni puse maznodrošināto mājsaimniecību saņēma pabalstu naudā, puse natūrā.

Kopsavilkums

Kopumā Latvijā un visos plānošanas reģionos laika periodā no 2019. gada līdz 2022. gada pirmajiem četriem mēnešiem maznodrošināto mājsaimniecību skaits pakāpeniski samazinās. Visvairāk maznodrošināto ģimeņu ir Rīgas reģionā, galvenais iemesls tam ir tas, ka Rīgas reģionā ir augstāki maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņi, kā arī Latvijas iedzīvotāju īpatsvars.

Maznodrošinātā statusu tā saņēmēji parasti saglabā ilgstoši. Visbiežāk maznodrošināto mājsaimniecībās dzīvo pensionāri un personas ar invaliditāti, kas dzīvo vienas (ap 70% visu mājsaimniecību). Otra lielākā grupa ir maznodrošināto mājsaimniecības, kurās dzīvo pensionāri bez bērniem (ap 12%), bet trešā lielākā grupa ir ģimenes bez bērniem, kurās ir vismaz viens darbspējīgais (ap 8%). Salīdzinoši mazliet retāk maznodrošināto ģimeņu vidū ir viena pieaugušā ar bērniem ģimenes, pavisam reti – pilnas ģimenes ar bērniem. Laika posmā 2019. – 2021. gads ir samazinājies maznodrošināto mājsaimniecību skaits, kurā dzīvo vairāki pensionāri, bet pieaudzis vienas personas mājsaimniecību īpatsvars, kurā dzīvo vecuma pensionārs vai persona ar invaliditāti.

Visbiežāk saņemtie sociālās palīdzības veidi 2019. – 2021. gadā maznodrošināto mājsaimniecību vidū ir veselības aprūpes pabalsts un pabalsts mājokļa īres maksājumiem, kā arī pabalsts mājokļa komunālo pakalpojumu un cietā kurināmā apmaksai. Vienlaikus visu šo trīs pabalstu gadījumā aplūkotajā laika periodā šo pabalstu saņēmēju skaits ir samazinājies. Iespējamais iemesls, kāpēc 2020. un 2021. gadā ir samazinājies veselības aprūpes pabalsta saņemšanas īpatsvars, ir ierobežojumi plānveida veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanā Covid-19 pandēmijas apstākļos. Analīze reģionālā dalījumā atklāj, ka Rīgas plānošanas reģiona maznodrošinātās mājsaimniecības retāk saņēmušas veselības aprūpes pabalstu (īpatsvara ziņā), salīdzinot ar citiem reģioniem.

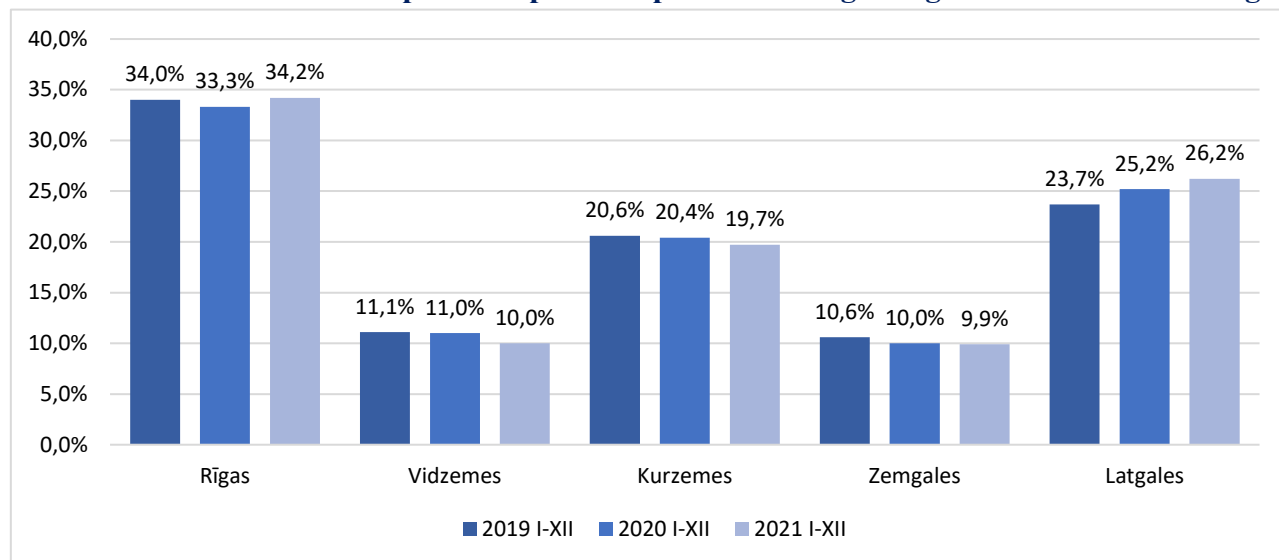
2.4.2. Maznodrošināto personu skaits, vecums, nodarbinātības un veselības stāvokļa raksturojums

Līdzīgi kā maznodrošināto mājsaimniecību arī maznodrošināto personu skaits pakāpeniski samazinās. Saskaņā ar LabIS 2019. gadā bija 60 172 maznodrošinātas personas, 2020. gadā – 55 800, 2021. gadā – 44 588 maznodrošinātas personas. Savukārt 2022. gada janvārī-aprīlī – 27 509, t.i., jau vairāk nekā puse no maznodrošināto personu skaita 2021. gadā.

Visvairāk maznodrošināto personu ir Rīgas reģionā (2019. gadā 20 488 maznodrošināto personu jeb 34% no visām maznodrošinātajām personām, 2020. gadā 18 590 maznodrošināto personu jeb 33,3% no visām maznodrošinātajām personām, 2021. gadā – 15 245 jeb 34,2% maznodrošināto personu no visām maznodrošinātajām personām, bet 2022. gada janvārī-aprīlī – 11 273 maznodrošināto personu jeb 41,0% no visām maznodrošinātajām personām). Nākamais reģions ar lielu maznodrošināto personu skaitu ir Latgale (23,7%-26,2%). 2019. gadā Latgalē bija 14 266 (23,7%) maznodrošināto personu, 2021. gadā – 11 698 (26,2%) maznodrošināto personu. 2022. gada pirmajos četros mēnešos Latgalē skaitliski ir sasniegta vairāk nekā puse maznodrošināto personu (6 667 jeb 24,2%), salīdzinot ar 2021. gadu. Vismazāk maznodrošināto personu ir Zemgales un Vidzemes reģionos. Tendence, ka 2022. gada janvārī-aprīlī šajos reģionos ir vairāk nekā puse maznodrošināto personu no tā skaita, kas bija 2021. gada kopumā, redzama visos plānošanas reģionos (2.25. attēls).

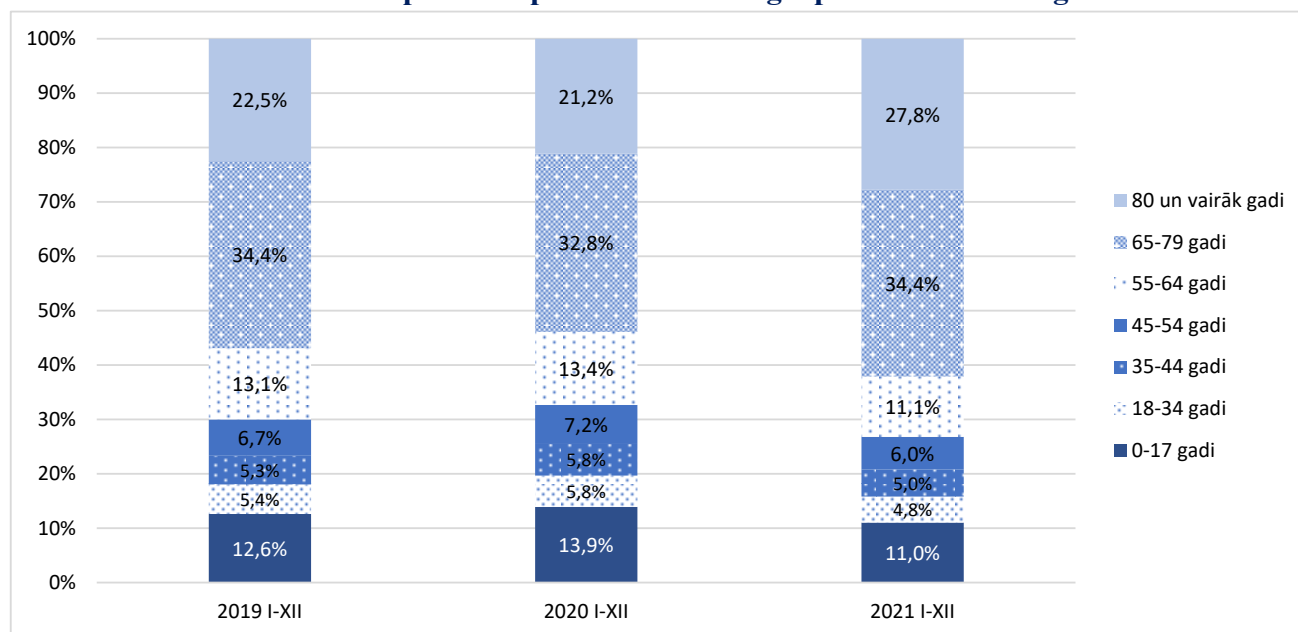
Salīdzinot ar 2019. gadu, 2020. gadā Kurzemes reģionā bija par 13% mazāk maznodrošināto personu, Latgales reģionā – par 2% mazāk. 2021. gadā pret 2020. gadu Vidzemes un Kurzemes reģionos bija lielākais maznodrošināto personu skaita samazinājums (-18%), Rīgas reģionā viszemākais – samazinājums par 12%. Salīdzinot 2021. un 2019. gadu, vislielākais personu skaita samazinājums ir Kurzemes reģionā (-28%), vismazākais Latgales reģionā (-16%).

2.25. attēls. Maznodrošināto personu īpatsvars plānošanas reģionu griezumā 2019. – 2021. gadā

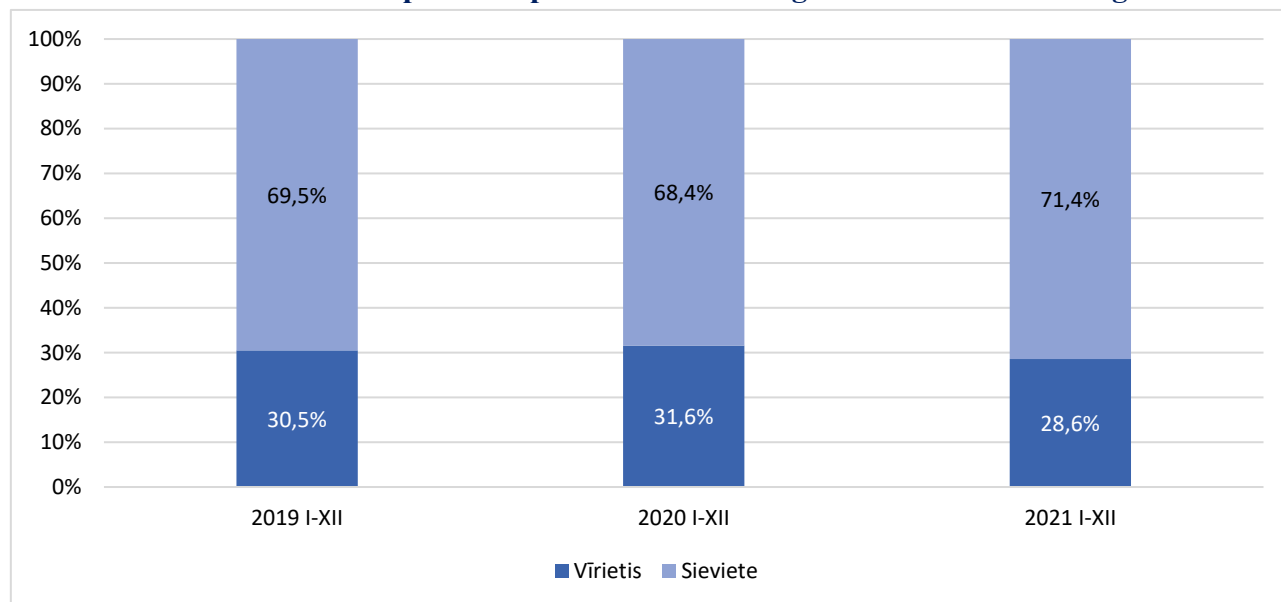
LabIS dati rāda, ka lielākā maznodrošināto personu grupa ir iedzīvotāji 65-79 gadu vecumā. Šo klientu īpatsvars svārstās no 32,8% līdz 39,6% ar augstāko vērtību 2022. gada pirmajos četros mēnešos. Nākamā lielāka grupa ir personas 80 un vairāk gadu vecumā, kuru īpatsvars pakāpeniski palielinās (2.26. attēls).

2.26. attēls. Maznodrošināto personu īpatsvars vecuma grupās 2019. – 2021. gadā

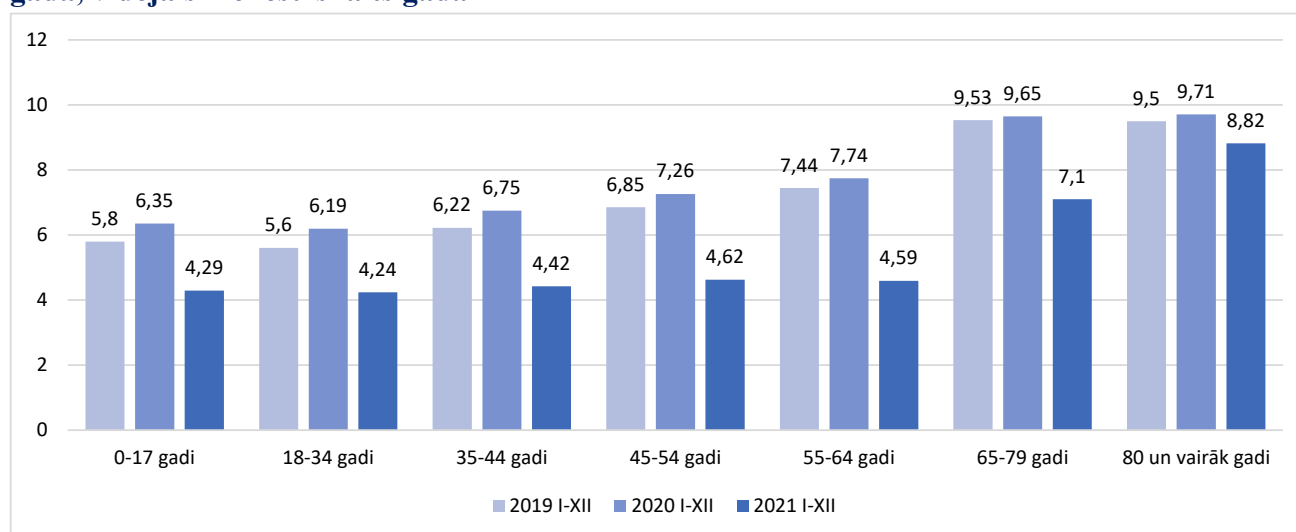
Maznodrošinātās personas galvenokārt ir sievietes. Sieviešu īpatsvars no visām maznodrošinātajām personām variē no 68,4% (38 186 2020. gadā) līdz 78,1% (21 495 2022. gada pirmajos četros mēnešos) atkarībā no gada (2.27. attēls).

2.27. attēls. Maznodrošināto personu īpatsvars dzimumu griezumā 2019. – 2021. gadā

Kā rāda 2.28. attēls, maznodrošināto personu grupas vecuma griezumā 65 – 79 gadi un 80 un vairāk gadi kalendārā gada ietvaros šo statusu saglabā visilgāk (aptuveni 9-10 mēnešus). Tāpat redzams, ka 2021. gadā visu vecuma grupu klienti maznodrošinātā statusu saņēma īsāku laika posmu. Visīsāko laika posmu maznodrošinātā statusu saņēma klienti vecumā no 18-34 gadiem (4,24 mēneši), garāko – tie, kuriem 80 un vairāk gadi (8,82 mēneši).

2.28. attēls. Maznodrošinātās personas statusa ilgums dažādās vecuma grupās 2019. – 2021. gadā, vidējais mēnešu skaits gadā

2019. un 2020. gadā maznodrošinātās personas statusu saņēma un saglabāja vidēji 8,21 līdz 8,41 mēnešus gadā, bet 2021. gadā – 6,57 mēnešus. 2022. gada pirmajos četros mēnešos klienti

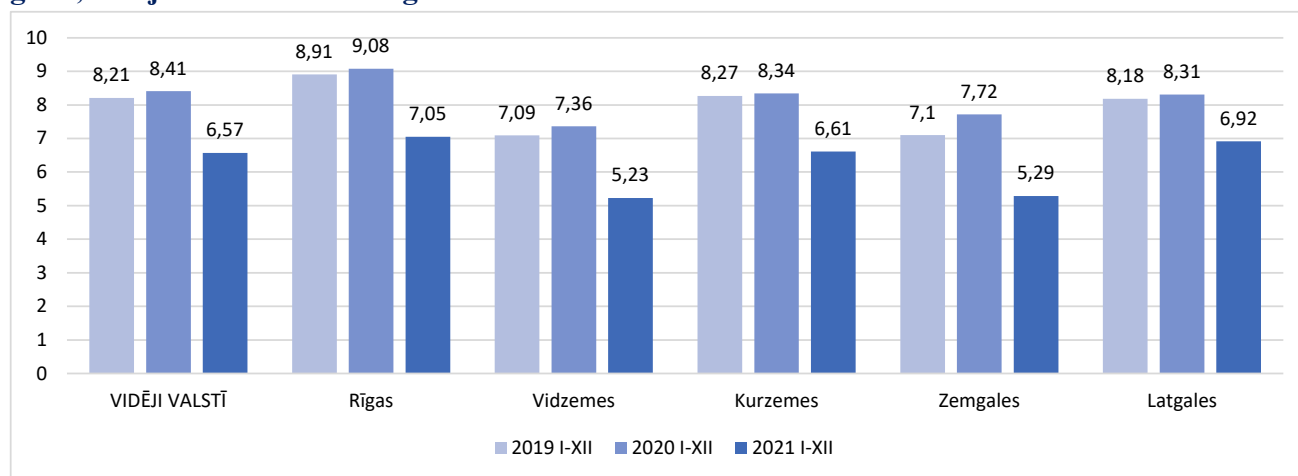
maznodrošināto statusu saņēma vidēji 3,21 mēnešus, t.i., gandrīz visu aplūkoto laika posmu (2.29. attēls).

Redzams, ka Rīgā maznodrošinātas personas statusu piešķir uz ilgāku laika posmu visos gados – augstākais rādītājs ir 2020. gadā (9,08 mēneši). Kurzemes un Latgales reģionos statuss piešķirts aptuveni vienlīdz bieži, t.i., 2019. un 2020. gadā aptuveni 8 mēnešus, bet 2021. gadā 6 mēnešus (sk. 2.29. attēlu).

2022. gada pirmajos četros mēnešos maznodrošinātā statusa piešķiršanas ilgums kopumā ir līdzīgs, bet Rīgas reģionā nedaudz augstāks. Līdzīgas tendences vērojamas arī sadalījumā pēc invaliditātes grupām. Pirms 2021. gada klienti ar II invaliditātes grupu maznodrošinātā statusu saņēma nedaudz ilgāk, bet 2021. gadā visilgāk maznodrošinātā statuss piešķirts personām ar I invaliditātes grupu (6,69 mēneši). Salīdzinājumā klienti ar II grupas invaliditāti saņēma maznodrošinātā statusu 6,36 mēnešus, ar III grupas invaliditāti - 5,86 mēnešus, bet bērni ar invaliditāti – 4,29 mēnešus.

Personas ar dažādiem funkcionālajiem traucējumiem maznodrošinātas personas statusu saņem vienlīdz ilgi – pirms 2021. gada visbiežāk virs 8 mēnešiem (neatkarīgi no funkcionālā traucējuma). Savukārt 2021. gadā visilgāk maznodrošinātā statusu saņem klienti ar redzes invaliditāti (7,02 mēneši), īsāku laika posmu – klienti ar garīga rakstura un psihiskās veselības traucējumiem radītu invaliditāti (5,46 mēneši). Attiecībā uz pēdējo grupu, jāatzīmē, ka VSAA datu analīze parāda visaugstāko nabadzības risku personām ar garīga rakstura un psihiskās veselības traucējumiem (sk. 1.3.9. nodaļu), tāpēc iespējams, ka šīs personas retāk saņem maznodrošināto statusu, jo atrodas ilgstošas sociālas aprūpes institūcijā vai saņem trūcīgas personas statusu.

2.29. attēls. Maznodrošinātās personas statusa ilgums dažādos plānošanas reģionos 2019. – 2021. gadā, vidējais mēnešu skaits gadā

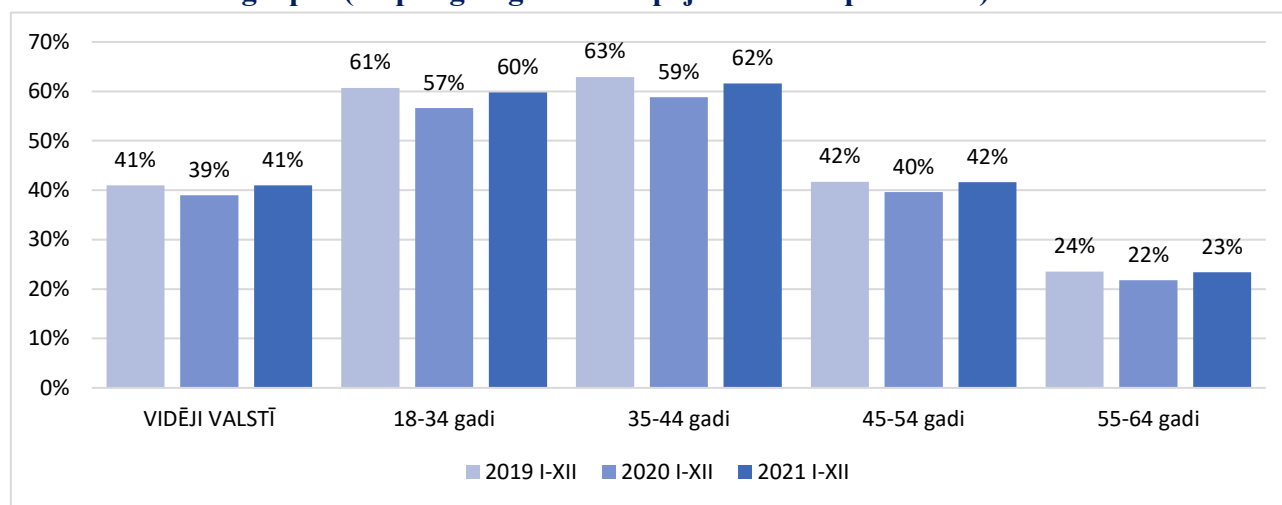

2019. gadā no visām darbaspējas vecuma maznodrošinātajām personām (tādu kopumā ir 18 343 personas) 7 519 bija strādājošas, 2020. gadā no 17 936 darbaspējas vecuma maznodrošinātajām personām strādāja 6 945 personas, 2021. gadā no 11 987 darbaspējas vecuma maznodrošinātajām personām strādāja 4 912 personas, bet 2022. gada janvārī-aprīlī no 4 647 darbaspējas vecuma maznodrošinātajām personām strādāja 1 665 personas. Raksturīgi, ka vidēji visas maznodrošinātās

personas strādā pilnu gadu. Redzams, ka vidēji valstī (no maznodrošinātajiem) 2022. gada pirmajos četros mēnešos ir 36% darbības vecuma maznodrošināto personu, kas strādā algotu darbu. Iepriekšējos trīs gados šādu personu īpatsvars bija 39-41% robežās.

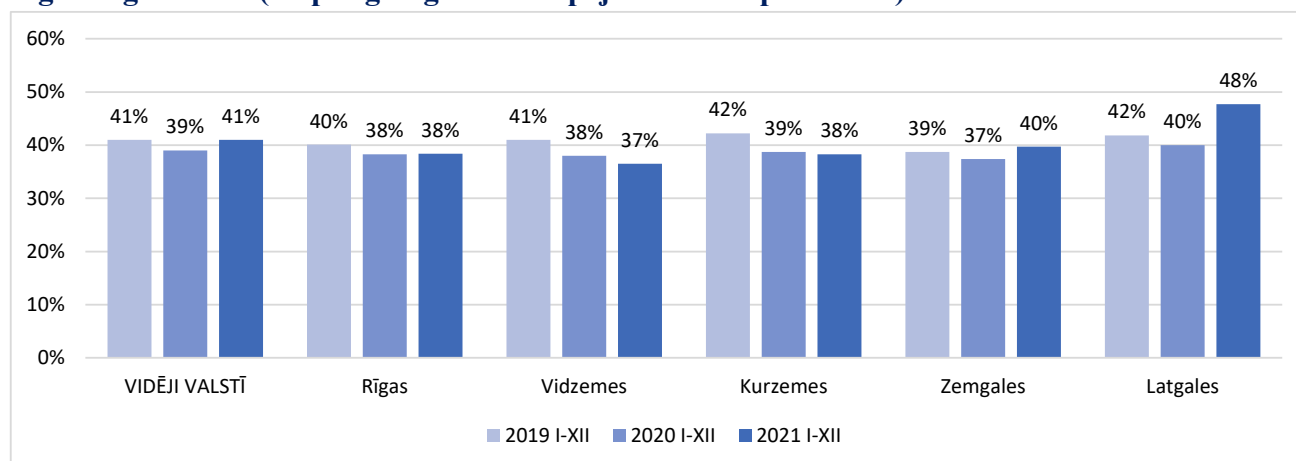
Redzams, ka nodarbinātas biežāk ir gados jaunāku vecuma grupu maznodrošinātas personas. Vecuma grupā 55-64 gadi šajos gados nodarbinātas bija 1 159 – 1 846 personas, bet 2022. gada janvārī aprīlī – 420 personas. Savukārt pirms 2022. gada 1 277 – 1 979 personas 18-34 gadu vecumā strādāja algotu darbu, bet 2022. gada pirmajos četros mēnešos - 359 personas (2.30. attēlā redzams procentuālais sadalījums). Tajā pašā laikā 2.30. attēls parāda, ka analizētajā laika posmā nodarbināto īpatsvars atsevišķi katrā vecuma grupā ir noturīgs.

2.30. attēls. Maznodrošināto personu, kas strādā algotu darbu, īpatsvars 2019. – 2021. gadā dažādās vecuma grupās (no pilngadīgām darbības vecuma personām)

Visvairāk pilngadīgo darbības vecuma maznodrošināto personu, kuras strādā algotu darbu, ir Latgales reģionā, it īpaši, 2021. gadā (1 667 klienti jeb 48%) un 2022. gada janvārī-aprīlī (517 personas jeb 43%) (2.31. attēls). Visu reģionu griezumā redzams, ka nodarbināto īpatsvars ir aptuveni 30%-40% robežās.

2.31. attēls. Maznodrošināto personu, kas strādā algotu darbu, īpatsvars 2019. – 2021. gadā reģionu griezumā (no pilngadīgām darbības vecuma personām)

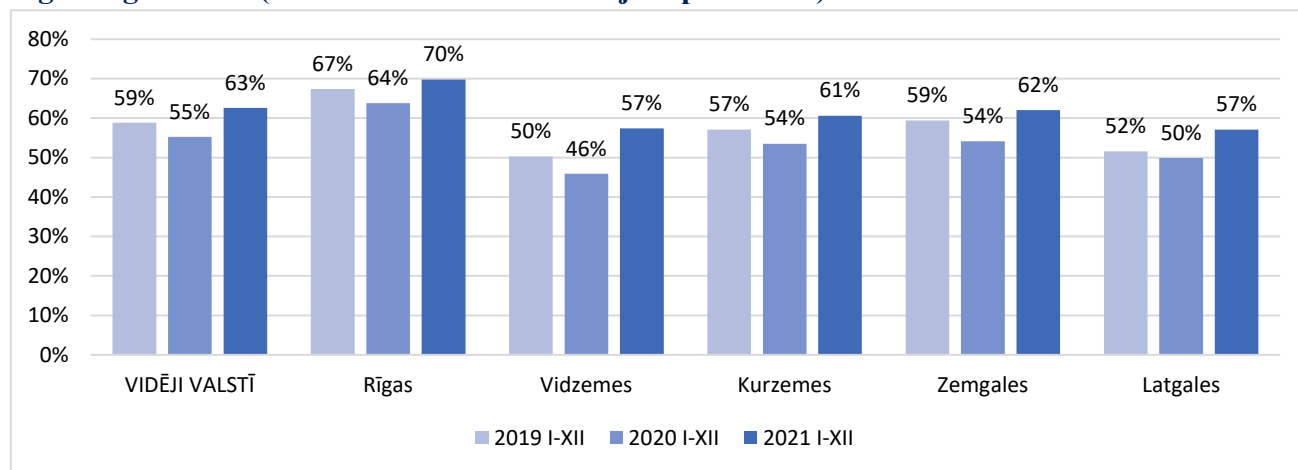

No maznodrošinātajām personām biežāk nodarbinātas ir sievietes, t.i., atkarībā no konkrētā aplūkotā gada no visām strādājošām maznodrošinātajām personām 64-65% ir sievietes.

Informācija par maznodrošināto personu **izglītību** ir ierobežota. Pirmkārt, dati ir pieejami tikai par 2021. un 2022. gadu, otrkārt, tie sniedz informāciju par 2,1-3,9% maznodrošināto personu. Šāda pārstāvēniecība ir par mazu vispārinājumiem par maznodrošināto personu izglītību, taču kopumā parāda tendenci, ka lielākā daļa maznodrošināto ir personas ar pamatizglītību (abos gados – 65%), kas sakrīt ar kopējām nabadzības riska tendencēm valstī, kas rāda, ka jo zemāks ir personas izglītības līmenis, jo augstāks ir nabadzības un sociālās atstumtības risks (sk. 1.25. tabulu). Tāpat dati rāda, ka tās maznodrošinātās personas, kuras strādā, biežāk ir ar vidējo vai augstāko izglītību. Tas parāda, ka iegūta augstākā izglītība pilnībā neizslēdz iespēju, ka persona nenonāks maznodrošinātā statusā. Tas iespējams, piemēram, daudzbērnu ģimenēs un gadījumos, ja vecāki strādā darbu par salīdzinoši zemu atalgojumu.

Kopumā 2019. gadā 35 372 maznodrošinātās personas bija vecuma pensijas saņēmēji, 2020. gadā – 30 826, 2021. gadā – 27 931. Pirmajos četros 2022. gada mēnešos 21 293 maznodrošinātās personas saņēma vecuma pensiju. Vidēji valstī lielākais maznodrošināto personu, kuras saņem vecuma pensiju, īpatsvars ir vērojams 2022. gada pirmajos četros mēnešos, un tas ir 77%. Novērojams, ka Rīgas reģionā vecuma pensiju saņem vairāk klientu (80% jeb 9 049 personas) nekā citos reģionos, Vidzemes reģionā – 73% jeb 1 806 personas 2022. gada janvārī-aprīlī. Rīgas reģionā vecuma pensiju vairāk klientu saņem arī citos gados (2.32. attēls).

2.32. attēls. Maznodrošināto personu īpatsvars, kas saņem vecuma pensiju, 2019. – 2021. gadā reģionu griezumā (no visām maznodrošinātajām personām)

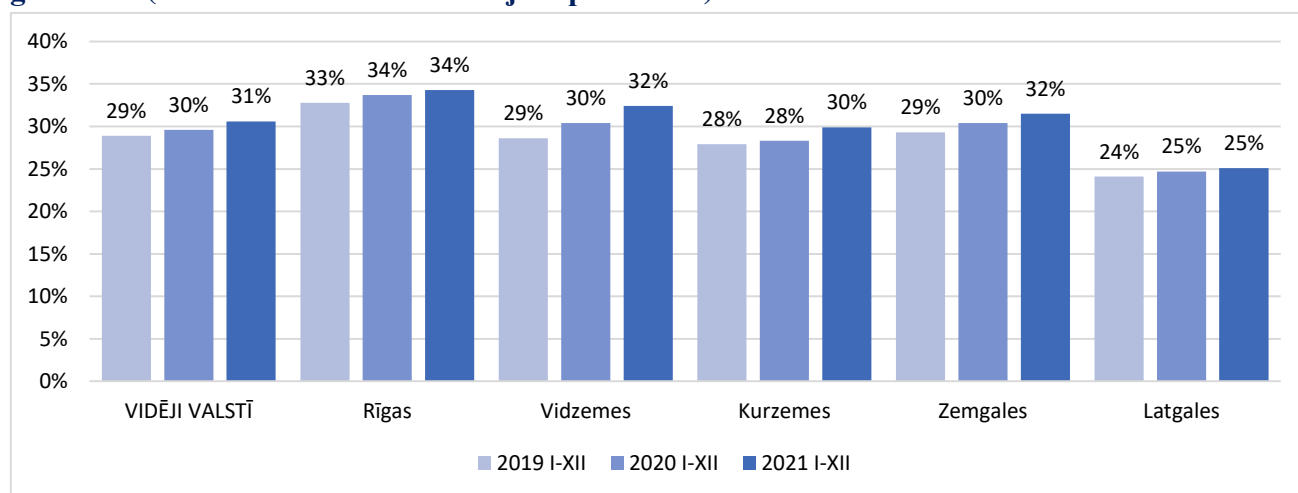

No 2019. līdz 2021. gadam invaliditāte bija aptuveni 30% maznodrošinātu personu. 2019. gadā invaliditāte bija 17 377 maznodrošinātām personām (28,9% no visām maznodrošinātajām personām), 2020. gadā – 16 534 maznodrošinātām personām (29,6%), 2021. gadā – 13 622 maznodrošinātām personām (30,6%), bet 2022. gada janvārī-aprīlī 7 952 maznodrošinātām personām (28,9%) (skat. 2.33. attēls). Visos laika posmos maznodrošinātām personām visbiežāk bija II invaliditātes grupa (17%-18% klientu visos analizētajos gados). 2019. gadā 9 971 maznodrošinātajām personām bija II invaliditātes grupa, 2020. gadā - 9 705, 2021. gadā - 7 971, bet pirmajos četros 2022. gada mēnešos

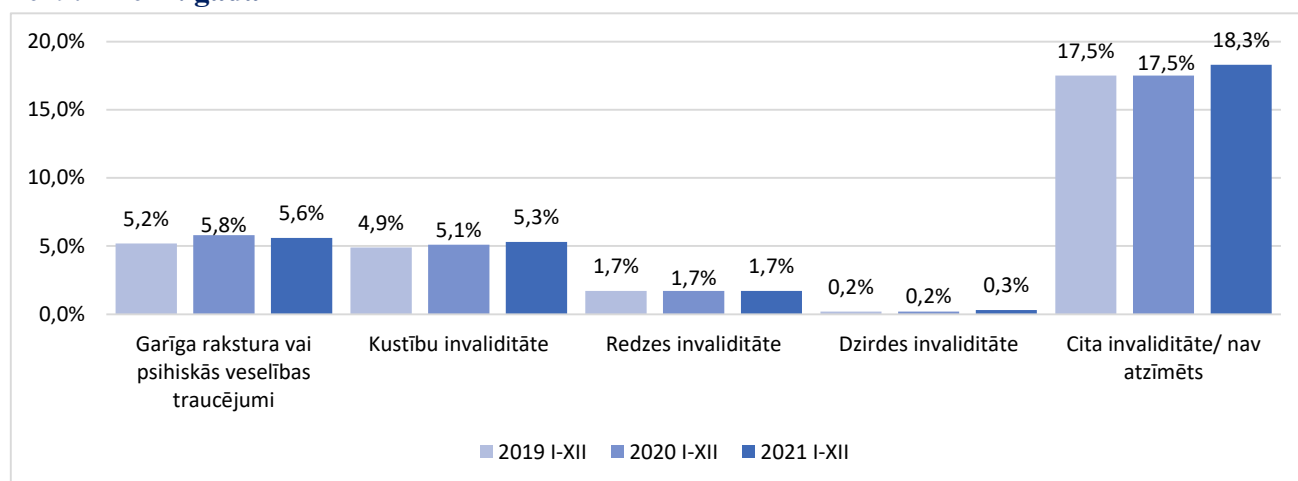
4 604. Visretāk māsaimniecībās ir bērni ar invaliditāti (zem 1% katrā analizētajā laikā) – 2019. gadā 432 bērni, bet 2022. gada janvārī-aprīlī 92 bērni.

Savukārt aplūkojot nodarbinātos pēc invaliditātes grupas, novērojams, ka 2022. gada janvārī-aprīlī visbiežāk algotu darbu strādā klienti ar III grupas invaliditāti (174 personas jeb 24,9%), kā arī klienti, kuriem noteikta invaliditāte saistībā ar kustību traucējumiem (79 personas jeb 17,8%). Citos gados arī visbiežāk nodarbināti ir klienti ar III grupas invaliditāti. Iepriekšējos gados visbiežāk algotu darbu strādāja klienti ar dzirdes invaliditāti (13%-18%).

2.33. attēls. Maznodrošināto personu īpatsvars, kurām ir invaliditāte, 2019. – 2021. gadā reģionu griezumā (no visām maznodrošinātajām personām)

2.34. attēls. Maznodrošināto personu ar invaliditāti īpatsvars daļījumā pa traucējumu veidiem 2019. – 2021. gadā

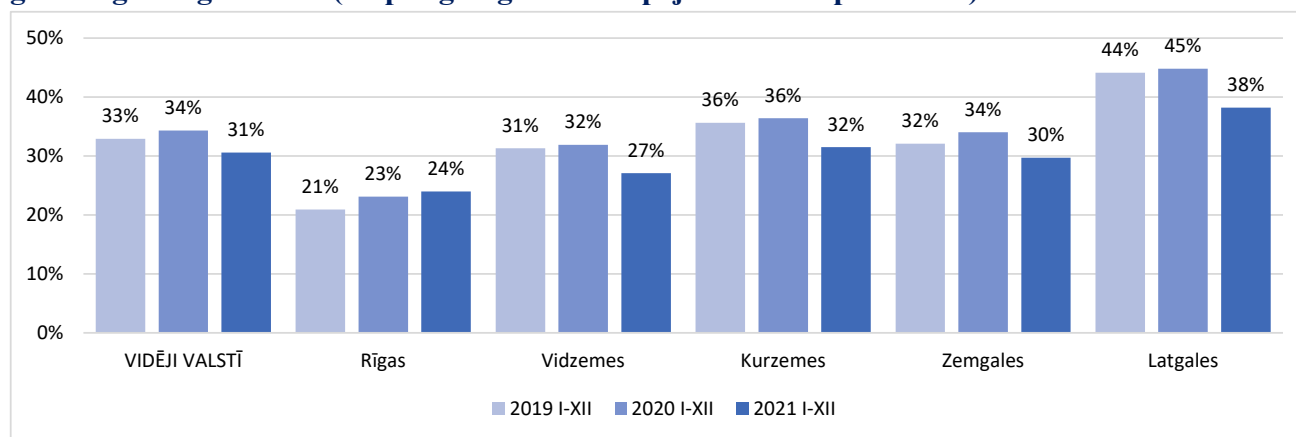

Aplūkojot datus, redzams, ka visbiežāk, aptuveni 18% maznodrošinātu personu, identificē citus funkcionālos traucējumus. 2020. gadā bija 9 772 maznodrošinātu personu ar šādiem funkcionālajiem traucējumiem, bet 2021. gadā – 8 146 maznodrošinātu personu jeb 18,3% (sk. 2.34. attēlu). Nākamās lielākās maznodrošināto personu grupas pēc traucējumu veida ir personas ar kustību traucējumiem un personas ar garīga rakstura vai psihiskās veselības traucējumiem. Kustību traucējumi ir no 4,9% - 5,3%

maznodrošinātu personu, bet garīga rakstura traucējumi ir 4,3% līdz 5,8% maznodrošinātu personu atkarībā no kalendārā gada.

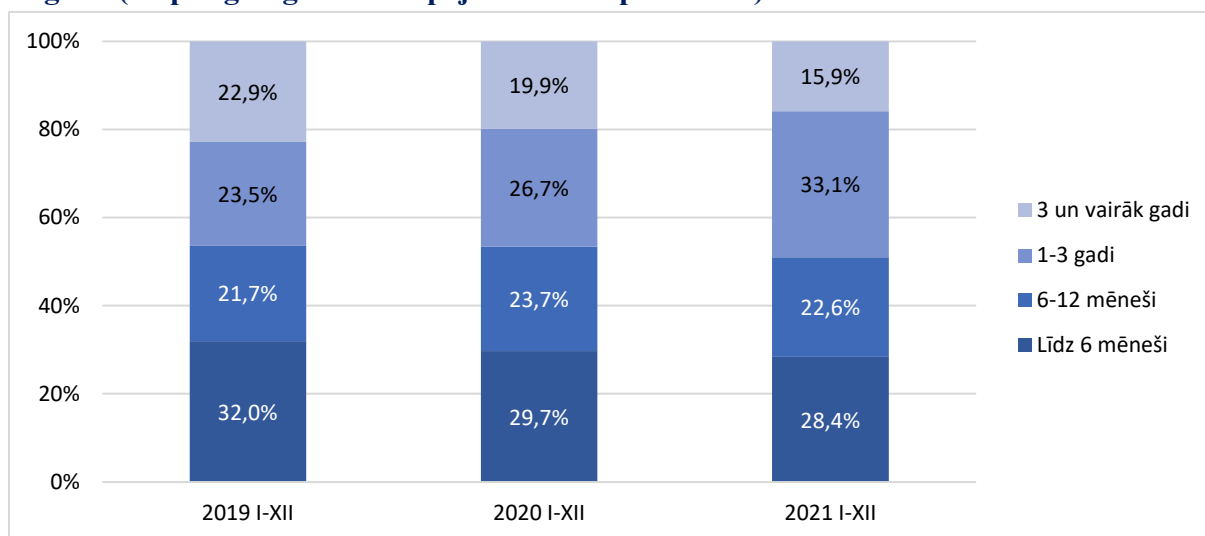
2019. gadā bezdarbnieka statuss bija 6 044 maznodrošinātajām personām darbības vecumā, 2020. gadā – 6 149 maznodrošinātajām personām darbības vecumā, 2021. gadā – 3 672 maznodrošinātajām personām darbības vecumā. Pirmajos četros 2022. gada mēnešos bezdarbnieka statuss bija 937 maznodrošinātām darbības vecuma personām. Redzams, ka visos aplūkotajos gados Latgales reģionā ir visvairāk maznodrošināto personu darbības vecumā, kuri nestrādā algotu darbu (sk. 2.35. attēls). Piemēram, 2020. gadā Latgalē ir 2 280 maznodrošinātu personu darbības vecumā bez darba (45%), 2021. gadā – 1 337 (38%), taču 2022. gada pirmajos četros mēnešos 353 (29%) maznodrošinātas personas darbības vecumā ir bez darba.

2.35. attēls. Maznodrošināto personu īpatsvars, kurām ir bezdarbnieka statuss, 2019. – 2021. gadā reģionu griezumā (no pilngadīgām darbības vecuma personām)

No visām maznodrošinātajām personām ar bezdarbnieka statusu, 2019. gadā 1 933 (32%) klientiem bezdarbnieka statusa ilgums bija līdz 6 mēnešiem, 1 309 (21,7%) klientiem bezdarbnieka statuss bija 6-12 mēnešus, 1 418 (23,5%) klientiem 1-3 gadus, bet 1 384 (22,9%) klientiem bezdarbnieka statuss ir vairāk nekā trīs gadus. 2022. gada janvārī - aprīlī visbiežāk bezdarbnieka statuss bija līdz 6 mēnešiem (362 personas jeb 38,6%), nākamā lielākā grupa ir personas, kurām bezdarbnieka statuss ir 1-3 gadus (241 personas jeb 25,7%). Savukārt vismazāk bija personu ar bezdarbnieka statusa ilgumu 6-12 mēneši (165 personas jeb 17,6%). 2022. gada janvārī-aprīlī palielinās klientu īpatsvars, kuri ir bez darba mazāk nekā 6 mēnešus (2.36. attēls).

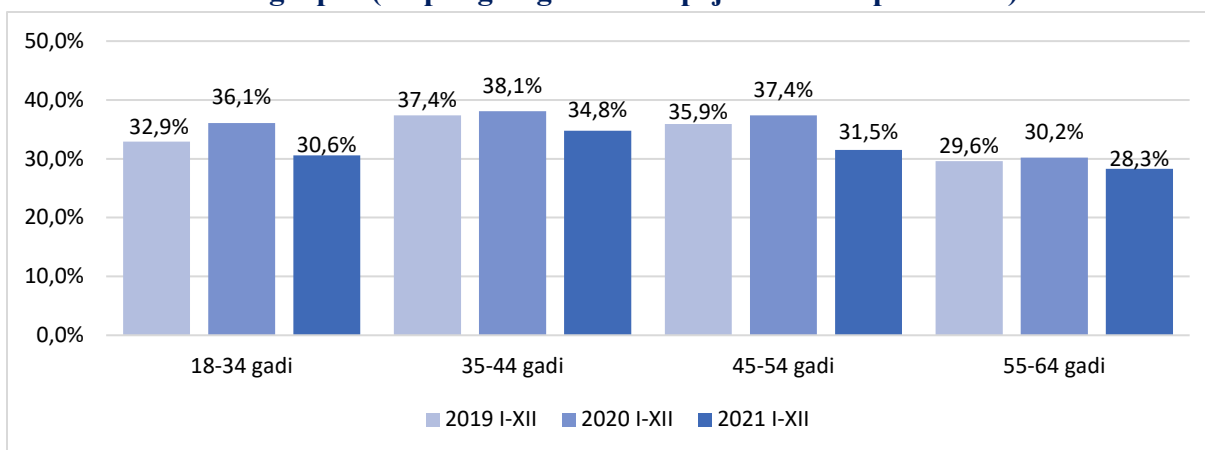
2.36. attēls. Maznodrošināto personu, kurām ir bezdarbnieka statuss, bezdarba ilgums 2019. – 2021. gadā (no pilngadīgām darbības vecuma personām)

Katrā no analizētajiem laika posmiem ir nedaudz vairāk sieviešu ar bezdarbnieka statusu (sk. 2.37. attēlu). Augstākais rādītājs ir 2020. gadā, kad bezdarbnieka statuss bija 3 578 sievietēm (35,2%) un 2 571 vīriešiem (33,1%). 2022. gada janvārī-aprīlī statuss bija 402 vīriešiem (19,7%) un 535 sievietēm (20,5%).

Attēlā redzams, ka bezdarbnieka statuss nedaudz biežāk ir jaunākām personām (2.37. attēls). Augstākais rādītājs bija personām ar bezdarbnieka statusu 35-44 gadu vecumā 2020. gadā – 38,1% (1 227 personas). No gadiem, kuros ir dati par 12 mēnešiem, vismazāk personu ar bezdarbnieka statusu bija 2021. gadā – 28,3% jeb 1 403 personas 55-64 gadu vecumā.

2.37. attēls. Maznodrošināto personu, kurām ir bezdarbnieka statuss, īpatsvars 2019. – 2021. gadā dažādās vecuma grupās (no pilngadīgām darbības vecuma personām)

Vismazāk maznodrošināto personu vidū ir tādi, kuri saņem vecāku pabalstu – 2019. gadā tās bija 418 personas, 2020. gadā – 458 personas, 2021. gadā – 267 personas, bet 2022. gada pirmajos četros mēnešos – 93 personas. No kopējā personu īpatsvara 2020. gadā ir 1% personu, kas saņem vecāku pabalstu, bet pārējos aplūkotajos laika posmos mazāk par 1%.

Kopsavilkums

No 2019. līdz 2021. gadam, samazinoties maznodrošināto mājsaimniecību skaitam, samazinās arī maznodrošināto personu skaits. Iedzīvotāju īpatsvara dēļ visvairāk maznodrošināto personu ir Rīgas reģionā. Otrs reģions ar lielu skaitu maznodrošināto personu ir Latgales reģions, bet vismazāk maznodrošināto ir Zemgales un Vidzemes reģionos. Lielākā maznodrošināto personu grupa ir personas vecumā 65-79 gadi (apmēram trešā daļa no visiem maznodrošinātajiem). Otra lielākā grupa ir personas vecumā 80 gadi un vairāk, un novērojams, ka šīs grupas lielums palielinās no 22% 2019. gadā uz 28% 2021. gadā. Sieviešu īpatsvars maznodrošināto personu vidū ir virs divām trešdaļām.

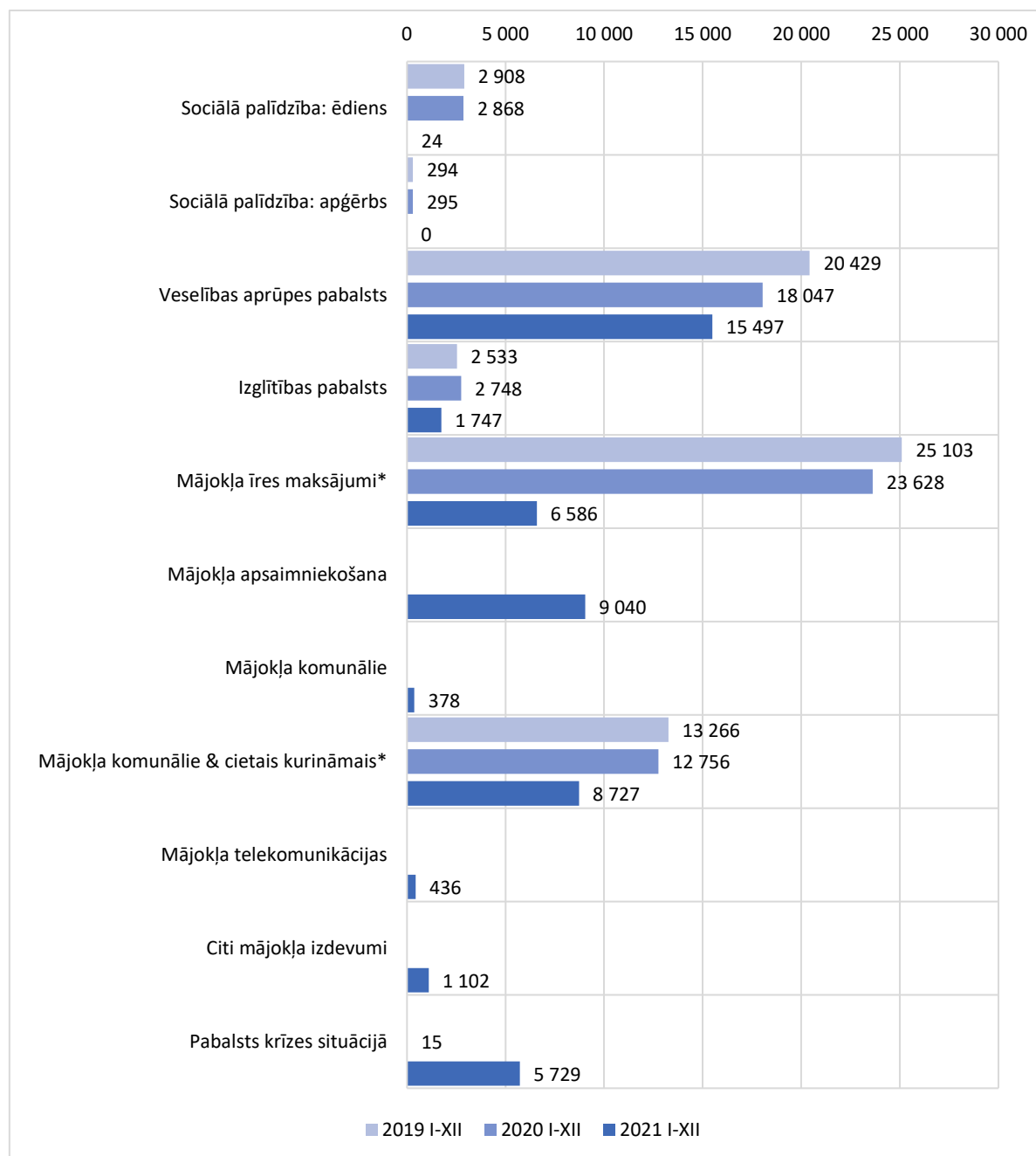
Maznodrošināto darbaspējas vecuma personu (38% bija darbaspējas vecumā 2021. gadā), kas strādā algotu darbu, īpatsvars 2019. – 2021. gadā ir 30%-40% robežās. Visvairāk pilngadīgo darbaspējas vecuma personu, kuras strādā algotu darbu, ir Latgales reģionā (48% 2021. gadā). Tas parāda, ka Latgales reģionā maznodrošinātās personas strādā darbos, kas ir zemi atalgoti. Pēdējos divos gados ir pieaudzis maznodrošināto personu īpatsvars, kas saņem vecuma pensiju, un 2022. gadā tas bija 77% no visām maznodrošinātajām personām (2021. gadā – 63%, 2020. gadā – 55%). Iespējams, tas skaidrojams ar to, ka, paaugstinot minimālo vecuma pensijas apmēru, ir samazinājies personu skaits, kas saņem vecuma pensiju un atbilst trūcīgas personas statusam. No 2019. līdz 2021. gadam apmēram 30% maznodrošinātu personu ir personas ar invaliditāti. Visbiežāk tās ir personas ar II invaliditātes grupu (17%-18%).

2.4.3. Pabalstu saņemšanas struktūra maznodrošinātu personu griezumā

Visbiežāk maznodrošinātas personas saņem veselības aprūpes pabalstu, palīdzību mājokļa īres, kā arī komunālo pakalpojumu un cietā kurināmā apmaksai (sk. 2.38. attēlu).

Kā rāda 2.38. attēls, 2019. un 2020. gadā atbalsts mājokļa īres maksājumos tika piešķirts aptuveni 42% maznodrošinātu personu (ap 23 000 līdz 25 000 personu), kamēr 2021. gadā – 15% maznodrošinātu personu (6 586 personu). Abos gados (2019. un 2020.) mājokļa īres maksājumos tika apkopots gan atbalsts īrei, gan komunālo pakalpojumu maksājumiem. Komunālo pakalpojumu un cietā kurināmā apmaksu kompensēja 22%-23% maznodrošināto personu (2019. gadā - 22% (13 266 maznodrošinātu personu); 2020. gadā 23% (12 756 maznodrošinātu personu); 2021. gadā - 20% (8 727 maznodrošinātu personu). Redzams, ka pašvaldības palīdzību ēdienam un apģērbam visbiežāk sniedza 2019. un 2020. gadā, kad ēdienu saņēma ap 5% maznodrošināto personu, bet apģērbu - 1% maznodrošināto personu. 2019. gadā palīdzību ēdienam saņēma 4,8% jeb 2 908 personas, 2020. gadā - 5,1% jeb 2 868 maznodrošinātas personas. Palīdzību apģērbam 2019. gadā saņēma 0,5% jeb 294 maznodrošinātas personas, 2020. gadā 0,5% jeb 295 maznodrošinātas personas.

2.38. attēls. Galvenie pašvaldību sociālās palīdzības atbalsta veidi 2019. – 2021. gadā, personu skaits

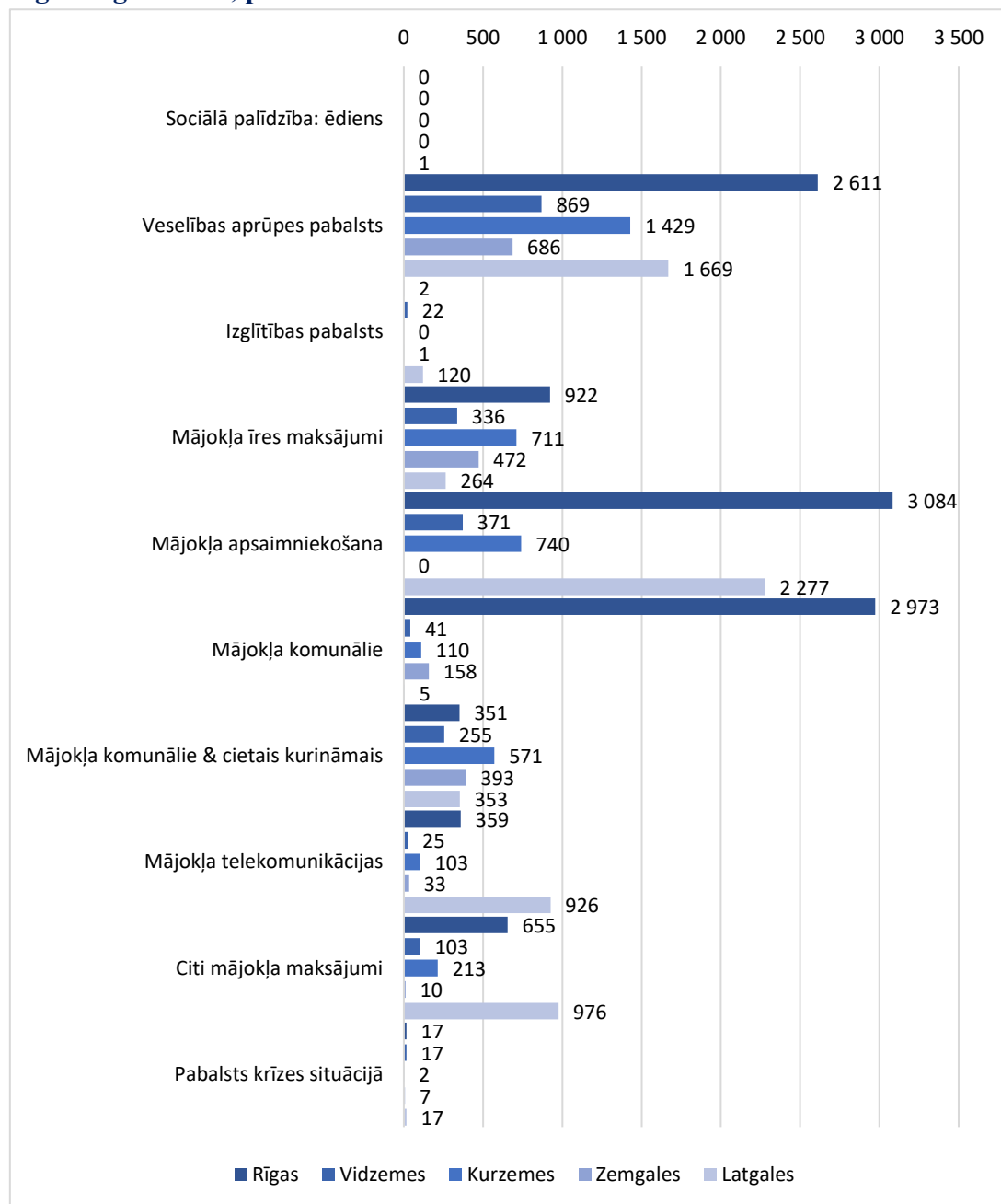

Piezīmes: Sākot ar 2021. gada jūliju, ir mainījusies mājokļa (līdz tam – dzīvokļa pabalsta) aprēķināšanas un uzskaites kārtība. Attēlā ar “mājokļa īres maksājumi” ir ietverti dati par 2019. un 2020. gadā “Dzīvokļa pabalsts. Īres un komunālo maksājumu segšana” (104 kods) saņēmējiem, bet kopš 2021. gada – tikai “Mājokļa pabalsts. Īres maksājumu segšanai” (31442 kods), t.i., atsevišķi ir nodalīti mājokļa komunālie maksājumi. Ar pabalsta grupu “mājokļa komunālie & cietais kurināmais” ir aptverti dati par “Dzīvokļa pabalsts. Kurināmā iegādei” (105 kods), bet 2021. un 2021. gadā – tikai “Mājokļa pabalsts. Komunālo maksājumu un kurināmā iegādei, cietā kurināmā iegādei” (31449 kods).

2022. gada janvārī-aprīlī (sk. 2.39. attēlu), kas lielākoties iezīmē iepriekšējo gadu tendences, visbiežāk maznodrošinātas personas saņēma veselības pabalstu, palīdzību ar mājokļa komunālajiem maksājumiem, kā arī īri. Rīgas reģionā ir lielākais maznodrošināto personu skaits, kuras saņem veselības pabalstu (23,2% jeb 2 611 personas), vismazāk maznodrošināto personu skaita ziņā – Zemgales reģionā (30,4% jeb 686 personas) (sk. 2.39. attēlu). Lielāko daļu atvieglojumu par

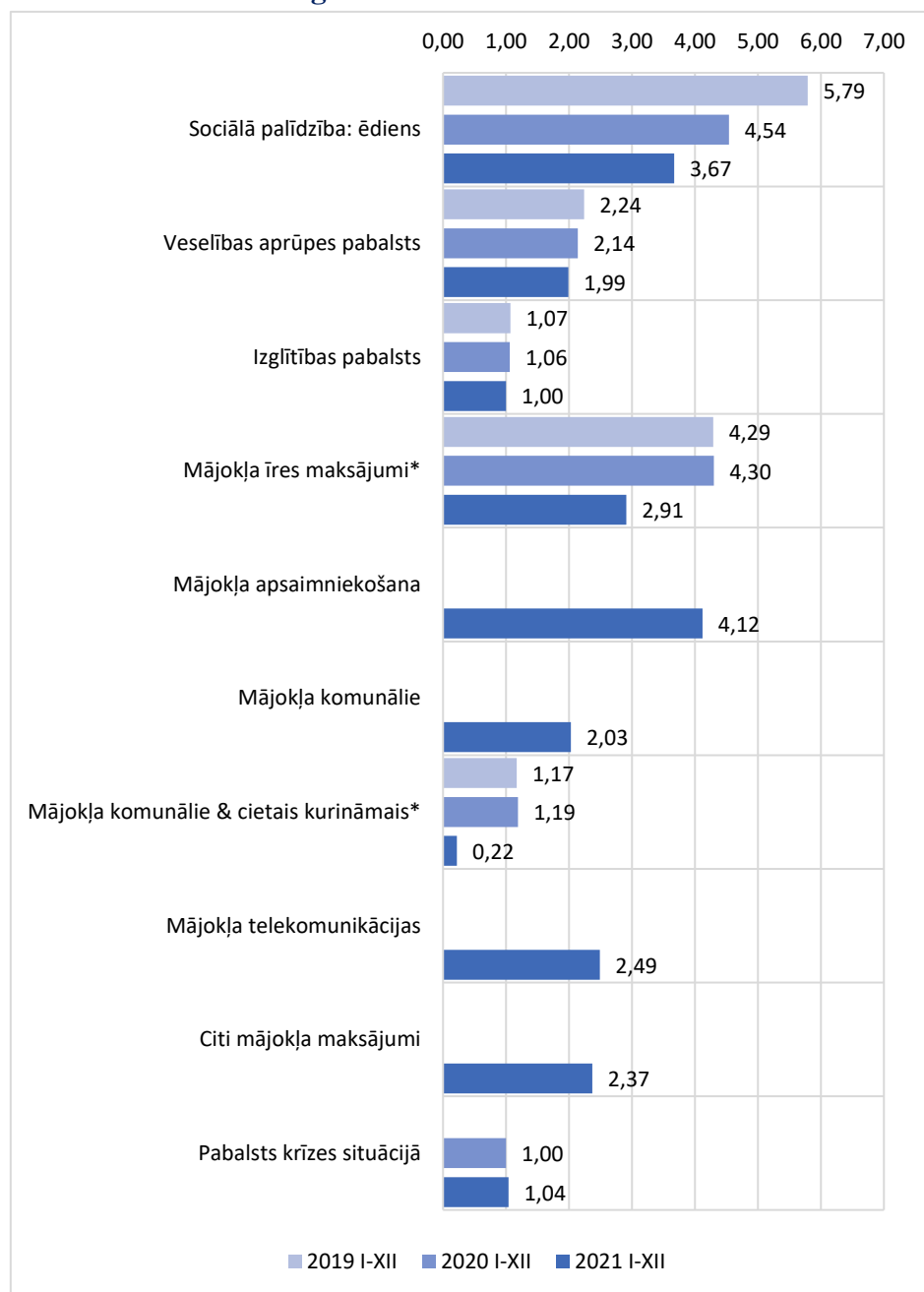
komunālajiem pakalpojumiem saņem Rīgas reģionā dzīvojošās maznodrošinātās personas (26,4% jeb 2 973 personas), līdzīgi kā ar palīdzību par apsaimniekošanas izdevumiem (27,4% jeb 3 804 personas) un īri (8,2% jeb 922 personas).

2.39. attēls. Galvenie pašvaldību sociālās palīdzības atbalsta veidi 2022. gada janvārī-aprīlī reģionu griezumā, personu skaits

Kopumā visilgāk gandrīz katrs pabalsts saņemts 2019. gadā (sk. 2.40. attēlu) – augstākais rādītājs ir pašvaldības palīdzībai ar ēdienu, kas maznodrošinātām personām segta 5,79 mēnešus. Arī mājokļa īres maksājumus personas ir saņēmušas uz ilgāku laiku (4,29 mēneši), taču gan 2019. gan 2020. gadā pie mājokļa īres izdevumiem tiek ieskaitīti arī izdevumi par komunālajiem pakalpojumiem. Savukārt komunālo maksājumu un cietā kurināmā iegāde šajos gados sastāda tikai kurināmā iegādes izdevumi.

2.40. attēls. Vidējais galveno pašvaldību sociālās palīdzības atbalsta veidu saņemšanas ilgums mēnešos 2019. – 2021. gadā

Piezīmes: Sākot ar 2021. gada jūliju, ir mainījusies mājokļa (līdz tam – dzīvokļa pabalsta) aprēķināšanas un uzskaites kārtība. Attēlā ar “mājokļa īres maksājumi” ir ietverti dati par 2019. un 2020. gadā “Dzīvokļa pabalsts. Īres un komunālo maksājumu segšana” (104 kods) saņēmējiem, bet kopš 2021. gada – tikai “Mājokļa pabalsts. Īres maksājumu segšanai” (31442 kods), t.i., atsevišķi ir nodalīti mājokļa komunālie maksājumi. Ar pabalsta grupu “mājokļa komunālie & cietais kurināmais” ir aptverti dati par “Dzīvokļa pabalsts. Kurināmā iegādei” (105 kods), bet 2021. un 2022. gadā – tikai “Mājokļa pabalsts. Komunālo maksājumu un kurināmā iegādei, cietā kurināmā iegādei” (31449 kods).

Uz visīsāko laiku (ap 1 mēnesi) 2019. gadā piešķīra izglītības pabalstu un pabalstu krīzes situācijā (sk. 2.40. attēlu). 2022. gada pirmajos četros mēnešos visilgāk tika piešķirta palīdzība ar ēdienu (3 mēneši) un atbalsts mājokļa apsaimniekošanai (3 mēneši). Izglītības pabalstu un palīdzību ar komunālajiem un cietā kurināmā iegādi personas saņēmušas vienu mēnesi četrus mēnešu laikā.

Sociālā palīdzība ēdienam galvenokārt tiek piešķirta natūrā, kā arī liela daļa no mājokļa izdevumiem maznodrošinātām personām tiek segti natūrā, izņemot izdevumus par mājokļa komunālajiem un cieto kurināmo (virs 70% personu atbalstu saņem naudā). Veselības aprūpes (virs 93% personām) un izglītības pabalsts (63% - 93%) visbiežāk tiek piešķirts naudā. 2020. gadā pabalstu krīzes situācijā 73% maznodrošināto saņēma naudā, 2021. gadā pretēji – 70% pabalstu piešķīra natūrā. 2022. gada pirmajos četros mēnešos 91% saņēma pabalstu krīzes situācijā naudā.

Kopsavilkums

Pabalstu saņemšanas tendences maznodrošinātu personu vidū loģiski sakrīt ar tendencēm, kas identificētas maznodrošināto mājsaimniecību vidū. Visbiežāk maznodrošinātas personas saņem veselības aprūpes pabalstu, mājokļa īres pabalstu, kā arī pabalstu komunālo pakalpojumu un cietā kurināmā apmaksai. Novērojama arī tendence, ka pabalstu saņēmēju skaits pēdējos gados pakāpeniski samazinās. Sociālā palīdzība lielai daļai dažādiem ar mājokli saistītiem izdevumiem un ēdienam galvenokārt tiek piešķirta natūrā, savukārt pabalsts izdevumiem par mājokļa komunālajiem un cieto kurināmo, veselības aprūpes izdevumiem un izglītības pabalsts visbiežāk tiek piešķirts naudā.

2.4.4. Datu kvalitātes novērtējums un rādītāju interpretācijas ierobežojumi maznodrošināto personu portreta analīzei

LabIS dati tika sagatavoti kā mājsaimniecību, tā individuālo personu griezumā. LabIS dati uzskatāmi par šobrīd vispilnīgākajiem datiem, kas pieejami par maznodrošināto personu skaitu un šai grupai sniegto pašvaldības atbalstu. Analizējot LabIS datus (t.sk., sasaistē ar LM publicēto oficiālo statistiku par sociālo palīdzību un sociālajiem pakalpojumiem), ir jāņem vērā divi nozīmīgi aspekti. Pirmkārt, LabIS dati tiek aktualizēti katru mēnesi, attiecīgi atspoguļojot visas aktuālās izmaiņas (gan vēlāk pievienotus lēmumus, gan pārsūdzētus lēmumus, gan atceltus lēmumus u.c.) uz to sagatavošanas brīdi. Otrkārt, LabIS iekļauj informāciju **par visām mājsaimniecībām un personām, kas ir saņēmušas maznodrošinātas mājsaimniecības (personas) statusu**, neatkarīgi no tā, vai persona ir saņēmusi kādu sociālo palīdzību vai sociālo pakalpojumu vai nē. Tas nozīmē, ka LabIS var iegūt informāciju par visu mājsaimniecību kopskaitu, kam piešķirts maznodrošinātas mājsaimniecības statuss, jo daļa personu/ mājsaimniecību maznodrošinātā statusu pieprasa tikai statusa dēļ, ne pakalpojumu saņemšanai. Maznodrošinātas personas statuss (bez pakalpojumu izmantošanas) ļauj iegūt NĪN atvieglojumu, saņemt pārtikas paku vai iegūt atvieglotus nosacījumus saistībā ar alimentu nemaksāšanu. Savukārt LM publicētā oficiālā statistika par sociālo palīdzību un sociālajiem pakalpojumiem raksturo personu skaitu, kuras ir saņēmušas sociālos pabalstus. Salīdzinot abus rādītājus, redzams, ka no LabIS iegūtais statusa saņēmēju skaits ir augstāks. Nosakot starpību starp tiem, ir aprēķināms mājsaimniecību un personu skaits, kas iegūst maznodrošinātā statusu citu atvieglojumu dēļ.

Abu avotu atšķirības raksturo šādi piemēri. Saskaņā ar LM oficiālo statistiku 2019. gadā bija 31 313 maznodrošinātu mājsaimniecību, kas saņēmušas sociālos pabalstus, un 2020. gadā – 28 805 mājsaimniecības. Savukārt no LabIS 2019. gadā atlasītas 35 996 un 2020. gadā – 32 959 maznodrošinātas mājsaimniecības. Secināms, ka aptuveni 4 000 līdz 4 500 maznodrošinātu mājsaimniecību nav saņēmušas nevienu sociālo pabalstu. Personu līmenī LM oficiālā statistika rāda,

ka 2019. gadā bija 45 564 maznodrošinātas personas, kuras saņēma kādu sociālo pabalstu, un 2020. gadā – 43 770 personas. LabIS dati rāda, ka kopumā Latvijā 2019. gadā bija 60 172 maznodrošinātas personas un 2020. gadā – 55 800 maznodrošinātas personas. Salīdzinot abus rādītājus, secināms, ka 2019. gadā aptuveni 14 600 un 2020. gadā – aptuveni 12 000 personas ieguva maznodrošinātā statusu bez sociālo pabalstu saņemšanas. Aplūkojot maznodrošināto personu profilu, kas iegūts no LM oficiālās statistikas (1.19. attēls) un LabIS (2.26. un 2.33. attēls), redzams, ka LabIS datos 2019. – 2020. gadā pensijas vecuma personu īpatsvars bija par 2 procentpunktiem augstāks, no kā secināms, ka iegūt maznodrošinātas personas statusu vairāk ieinteresētas ir personas vecuma personas. Tāpat aprēķini, balstoties uz Rīgas pilsētas sniegto informāciju, rāda, ka liels maznodrošināto personu īpatsvars, kas nesaņem sociālos pabalstus, bet statusu iegūst citu priekšrocību dēļ, ir Rīgā (un iespējams, arī Pierīgā). Piemēram, 2020. gadā Rīgā pēc LabIS datiem ir 14 711 personas, kurām ir piešķirts maznodrošinātā statuss, bet gada pārskatā par maznodrošināto personu skaitu, kas saņēmušas sociālo palīdzību, redzams, ka tādu ir 5 707 personas. Tādējādi aptuveni 9 000 Rīgas maznodrošināto personu nav saņēmušas sociālo palīdzību, kas netieši rāda, ka tieši Rīgā būtisks statusa iegūšanas iemesls var būt NĪN atvieglojums (Rīgas un Pierīgas reģionā ir salīdzinoši augstāka kadastrālā vērtība, attiecīgi – augstāks NĪN nekā attālākos reģionos).

Tāpat jāņem vērā, ka ar 2021. gadu mainījās gan pabalstu klāsts (t.i., tika ieviesti jauni), kā arī to piešķiršanas kārtība, kā rezultātā tika ieviesti arī jauni kodu pabalstu uzskaitē. Tā kā LabIS sistēma ļauj aktualizēt izmaiņas (piemēram, vēlāk pievienotus vai pārsūdzētus lēmumus), saņemtajos datu masīvos par 2019. – 2020. gadu parādās atsevišķi ieraksti par saņemtajiem mājokļa (tobrīd – dzīvokļa) pabalstu veidiem, lietojot atskaites sistēmu, kas tika ieviesta 2021. gadā, un otrādi – vēl 2022. gadā parādās atsevišķi ieraksti, kuros tiek lietoti vecie, pirms mājokļa pabalsta ieviešanas lietotie kodu (sk. visu kodu sarakstu 2.1. nodaļā, sadaļā “statistikas datu analīze”). Šī problēma visbiežāk skar 104 kodu (“Dzīvokļa pabalsts. Īres un komunālo maksājumu segšanai”, līdz mājokļa pabalsta ieviešanai) un 31442 kodu (“Mājokļa pabalsts. Īres maksājumu segšanai”, pēc mājokļa pabalsta ieviešanas) vai 105 (“Dzīvokļa pabalsts. Kurināmā iegādei”, līdz mājokļa pabalsta ieviešanai) un 31449 kodu (“Mājokļa pabalsts. Komunālo maksājumu un kurināmā iegādei, cietā kurināmā iegādei”). Lai datu pārskats būtu skaidrāks, šajā ziņojumā iepriekš minētie kodu tika apvienoti grupās (attiecīgi 104 ar 31442; 105 ar 31449). Gadījumos, kur pabalsta uzskaites kodu dublējās, datu apstrādes gaitā izpildītājs pārbaudīja, vai mājāsaimniecības un personas saņemtie pabalsti par mājokli ir uzskaitīti tikai vienu reizi.

Tā kā problēma ar pabalstu raksturojošo kodu lietojumu var saglabāties arī turpmāk, Labklājības ministrijai kā sistēmas turētājam ir nepieciešams pieņemt lēmumus, kas saistīti ar informācijas ievadi sistēmā. Pirmkārt, nepieciešams izvērtēt attiecīgajā brīdī neaktuālo kodu lietošanas slēgšanu tajos gados, kad šāds pabalsts vairs netiek izmaksāts (t.i., noteikt, ka 104 un 105 kodu nav iespējams ievadīt par tā saņemšanu laika periodā pēc 2021. gada 1. jūlija). Otrkārt, nepieciešams lemt par jaunu sistēmas funkcionalitāti, kur datu kopsavilkumiem ir iespējams apvienot augstāk minētos kodu grupās, it sevišķi, ja tiek veidots salīdzinošs pārskats par ilgāku laika periodu, kurā ir ietverts 2020. – 2021. gads, kurā notikušas būtiskas pabalstu izmaiņas.

Šobrīd mājāsaimniecību iedalījuma pēc statistiskajiem vai plānošanas reģioniem veidošana LabIS sistēmā ir veicama (un datu sagatavošanas nolūkiem tika veikta) manuāli. Tas izriet no apstākļa, ka mājāsaimniecība var mainīt deklarēto dzīvesvietas adresi, kā rezultātā, atspoguļojot datus pa gadiem,

mājsaimniecība ir jāiekļauj tajā teritoriālajā vienībā, kurā tā saņemusi atbalstu (un pašvaldība var atšķirties no šī brīža deklarētās adreses). Lai tās LabIS sistēmā automātiski “sašķirotu” pa teritoriālajiem novadiem, ir jāievieš jauna sistēmas funkcionalitāte.

Saņemot datus, izvērtējuma autori secināja, ka gan atsevišķu personu, gan mājsaimniecību griezumā (atkarībā no gada) bija uzrādītas divas vai trīs deklarētās adreses. Lai sagrupētu mājsaimniecības pēc reģionālā iedalījuma, izvērtējuma autori pieņēma lēmumu par šo atsevišķo mājsaimniecības piederību vienam no reģioniem, balstoties uz deklarētās dzīvesvietas adreses reģionālo izvietojumu (visbiežāk abas adreses atradās vienā reģionā) vai izvēlējās vienu reģionu atkarībā no tā, kāda adrese minēta vairumam saņemto pabalstu vai kurā pašvaldībā ir augstāks maznodrošinātas personas ienākumu sliekšnis. Nākotnē šādu problēmu varētu novērst, piešķirot personai/ mājsaimniecībai kā prioritāru/ piederīgu to administratīvo vienību, kurā tika saņemts iesniegums par maznodrošinātas mājsaimniecības/ personas statusa piešķiršanu.

2.5. FGD ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem rezultāti

Rezultātu apkopojums ir strukturēts atbilstoši diskusijās ar sociālo dienestu pārstāvjiem aptvertajiem jautājumiem, un proti:

- Maznodrošinātu personu/ mājsaimniecību portrets, t.sk. maznodrošinātu personu izglītības līmenis, veselības stāvoklis, mājsaimniecības kompozīcija, nodarbinātība u.c. šai grupai raksturīgie dzīves apstākļi;
- Covid-19, minimālo ienākuma sliekšņa reformas un administratīvi teritoriālās reformas ietekme uz maznodrošināto mājsaimniecību personu/ mājsaimniecību skaitu un profilu;
- Maznodrošināto personu/ mājsaimniecību statusa ilgums;
- Iespējamie šķēršļi, kas kavē vai liedz saņemt maznodrošinātas personas/ mājsaimniecības statusu;
- Valsts līmenī noteiktā atbalsta vērtējums;
- Pašvaldības līmenī noteiktā atbalsta vērtējums;
- Šķēršļi noteikto atbalstu saņemšanai;
- Maznodrošinātu personu informētība par pieejamajiem atbalsta veidiem;
- Maksimālā ienākuma sliekšņa atbilstība Latvijas un pašvaldības reālajai situācijai un prognožu izvērtējums.

2.5.1. Maznodrošināto personu/ mājsaimniecību portrets

Galvenās sociālās grupas, kuras sociālo dienestu darbinieki nosauca kā maznodrošinātas personas/ mājsaimniecības statusa pārstāvjus, ir pensijas vecuma personas, personas ar invaliditāti un, ievērojami retāk, ģimenes ar bērniem. Jāatzīst, ka sociālo dienestu pārstāvju stāstītais vairumā gadījumu sakrita ar statistikas datiem par maznodrošināto personu mājsaimniecību kompozīciju. Savukārt tie, kuru viedoklis atšķīrās, atzina, ka viņiem ir grūti nodalīt trūcīgu un maznodrošināto personu raksturojumu, jo pašvaldības iekšējos statistikas pārskatos abas grupas tiek analizētas kopā (kā rezultātā šie speciālisti sniedza aptuveno portreta raksturojumu). Papildu tam Latgales diskusijas dalībnieki uzsver, ka, salīdzinot ar GMI pabalsta saņēmēju un trūcīgo personu skaitu, maznodrošināto personu šajā

plānošanas reģionā ir skaitliski mazāk, jo iedzīvotāju ienākumi ir tik zemi, ka viņi kvalificējas trūcīgas personas/ mājsaimniecības statusam. Šis apstāklis arī nosaka pašvaldību centienus piedāvāt (vai nepiedāvāt) dažādus brīvprātīgās iniciatīvas pabalstus dažādos reģionos, proti, ja pabalsti tiek piešķirti skaitliski lielākajam trūcīgo personu skaitam, tad mazākā mērā – maznodrošinātajām personām (sk. turpinājumā 2.5.3. nodaļu).

Saskaņā ar sociālo dienestu pārstāvju aplēsēm, aptuveni 4/5 no visām maznodrošinātām personām/ mājsaimniecībām ir pensijas vecuma personas un personas ar invaliditāti. Visbiežāk šīs personas dzīvo vienas. Sociālo dienestu pārstāvji norāda uz vairākiem savstarpēji saistītiem iemesliem, kāpēc vecuma pensijas un invaliditātes pensijas ir zemas, un šie iedzīvotāji kļūst par maznodrošinātām personām. Tas lielā mērā saistīts ar to, kādas bijušas veiktās sociālās apdrošināšanas iemaksas, cik lielā mērā zemo pensiju saņēmēji strādāja deklarētajā nodarbinātībā vai spēj pierādīt savu nodarbinātību padomju laikā. Pirmkārt, daļa pensijas vecuma personu ir pensionējušās laikā līdz 1997. gadam, un pastāv situācijas, kad pensijas aprēķināšanā iekļauti tikai tie gadi, kas nostrādāti atjaunotās Latvijas laikā. Otrkārt, daļai pensijas vecuma personu ir neliels darba stāžs, jo daļu darba gadu ir strādāts nedeklarēti, neveicot sociālās apdrošināšanas iemaksas. Īpaši izplatīta šī prakse bija deviņdesmito gadu laikā, kad strādājošie samierinājās, nepievērsa vērību vai neapzinājās, ka darba devējs nemaksā valstij nodokļus par saviem darbiniekiem. Treškārt, daļai vecuma pensijas saņēmēju darba alga mūža garumā ir bijusi minimālās algas līmenī, kā rezultātā pensija ir zema. Ceturtkārt, daļa vecuma pensijas saņēmēju ir devušās priekšlaicīgā pensijā, jo sliktā veselības stāvokļa un/ vai nepietiekamās izglītības dēļ nevar atrast sev piemērotu darbu. Līdzīgi arī personām ar invaliditāti – saņemtā pensija ir zemāka par maznodrošinātas personas ienākumu sliksni tāpēc, ka par viņiem veiktās VSAOI ir bijušas salīdzinoši nelielas un/ vai veiktas neilgu laiku.

Skaitliski mazāka maznodrošināto personu/ mājsaimniecību statusa saņēmēju grupa ir ģimenes ar bērniem. Pamatā šajās ģimenēs ir viens strādājošais, kura darba algas apmērs ir nedaudz virs valstī noteiktās minimālās algas. Visbiežāk tās ir viena vecāka ģimenes ar vienu vai vairākiem bērniem vai daudz bērnu ģimenes, kurās ir viens strādājošais. Jānorāda, ka aptuveni piektā daļa pašvaldību sociālo darbinieku no vismaz diviem dažādiem reģioniem (Rīga un Zemgale) uzsver, ka daudz bērnu ģimenēm tiek nodrošināti dažādi atbalsta veidi arī bez ienākumu izvērtēšanas (piemēram, brīvpusdienas izglītības iestādēs, izglītības izdevumu atvieglojumi, NĪN atvieglojumi) vai maznodrošinātā statusa iegūšanas (piemēram, mājokļa pabalsts), līdz ar to tās nav motivētas kārtot maznodrošinātas mājsaimniecības statusu. Pašvaldību saistošo dokumentu izpētes gaitā redzams, ka arī citās pašvaldībās, kuru sociālo dienestu pārstāvji nav minējuši šo iemeslu zemai daudz bērnu ģimeņu pārstāvniecībai maznodrošināto mājsaimniecību vidū, lielākā vai mazākā mērā pastāv līdzīgi atvieglojumi izglītībai un NĪN. Tādējādi, ja vērtētu pēc reālā ienākumu fakta, daudz bērnu ģimenes maznodrošināto mājsaimniecību vidū būtu skaitliski vairāk, ja pastāvētu vēl kādi atvieglojumi/ atbalsts, kuri šai iedzīvotāju grupai būtu pieejami tikai tad, ja būtu iegūts maznodrošinātas mājsaimniecības statuss.

Atsevišķa un ļoti neliela grupa ir arī divu personu mājsaimniecība, kuru veido persona ar regulāriem ienākumiem (pensija vai minimālā darba alga) un nestrādājoša persona darbaspējīgā vecumā. Kā piemēru sociālie darbinieki šeit bieži min mājsaimniecību, kurā dzīvo pensijas vecuma persona (visbiežāk māte) un viņas pilngadīgais bērns (biežāk dēls), kuram ir pirmspensijas vecums un atkarību

problēmas. Cits līdzīgs piemērs ir mājsaimniecība, kurā viens no dzīvesbiedriem strādā darbu par aptuveni minimālo algu, bet otrs nestrādā invaliditātes dēļ, saņemot pensiju, un abu kopējie ienākumi atbilst maznodrošinātas mājsaimniecības statusam.

Ņemot vērā, ka maznodrošinātas personas pamatā ir pensijas vecuma personas un personas ar invaliditāti, viņiem visbiežāk ir sastopamas kādas veselības problēmas (t.sk., hroniskas saslimšanas), kas prasa regulāru zāļu lietošanu. Saskaņā ar sociālo darbinieku novērojumiem pensijas vecuma personām vērojamas sirds un asinsvadu problēmas, mutes dobuma veselības problēmas, locītavu un saistaudu problēmas, kā arī cita veida problēmas un saslimšanas, kas saistītas ar novecošanos. Nereti saslimšanas nav savlaicīgi ārstētas, jo maznodrošinātām personām, it sevišķi tām, kas dzīvo lauku teritorijās, ir apgrūtināta piekļuve veselības aprūpes pakalpojumiem (ģimenes ārstu trūkuma dēļ lauku teritorijās, sliktā transporta pakalpojuma pieejamība, finanšu resursu trūkums). Ar līdzīgām problēmām sastopas arī maznodrošinātas personas ar invaliditāti, kurām traucējumu smaguma pakāpes dēļ var būt nepieciešams arī aprūpes mājās pakalpojums. Ģimenēs ar bērniem, kādam no bērniem var būt invaliditāte, kura prasa īpašu aprūpi vai nepieciešamību pēc rehabilitācijas pakalpojumiem. Sociālie darbinieki nav minējuši kādas īpašas veselības problēmas darbaspējīga vecuma maznodrošinātām personām bez invaliditātes.

Attiecībā uz izglītības līmeni maznodrošinātas personas visbiežāk ir ieguvušas pamata izglītību, kā arī vidējo vai vidējo profesionālo izglītību, taču maznodrošinātas personas var būt arī ar augstāko izglītību. Tā kā ievērojama daļa maznodrošināto personu ir pensijas vecumā, tad gados vecākajiem pēc mūsdienu izglītības standartiem var nebūt arī pabeigtas pamata izglītības, jo to skolas gaitu laikā pamata izglītības programmā bija mazāk kā deviņas klases. Daļa sociālo darbinieku norāda, ka daļai pirmspensijas vecumu personu pastāv grūtības paaugstināt kvalifikāciju vai pārkvalificēties, kas saistīts ar virkni šķēršļu – augstajām mācīšanās izmaksām (ietverot arī ceļa izdevumus u.tml.), digitālo prasmju trūkumu, lai to darītu attālināti, transporta pieejamību tādā veidā, lai varētu doties mācīties uz citu pašvaldību. Rezultātā šīs personas izvēlas priekšlaicīgi pensionēties, saņemot zemāku pensiju nekā tad, ja būtu nostrādājušas visu laiku līdz pensionēšanās vecumam.

Nodarbinātības ziņā vērojama tendence, ka darbaspējīgās maznodrošinātās personas strādā zemi apmaksātos darbos (par minimālo algu), kas atrodas netālu no to dzīvesvietām. Kā skaidroja sociālo dienestu pārstāvji, darbaspējīgajām personām nereti trūkst prasmju, iemaņu un/vai uzņēmības meklēt labāk atmaksātu darbu. Tāpat nodarbinātību ietekmē dažāda veida atkarības (vairāk attiecināms uz mājsaimniecībām, kurās kopā dzīvo pensijas vecuma persona un darbaspējīga persona) un sliktā transporta pakalpojuma pieejamība.

Tā kā vairums maznodrošināto personu ir pensijas vecuma personas un personas ar invaliditāti, kuru ienākumu līmenis nākotnē objektīvu iemeslu dēļ nevar būtiski uzlaboties, likumsakarīgi, ka lielākā daļa savu statusu saglabā ilgstoši. Pensijas vecuma personām vienīgie pārtraukumi šajā periodā ir tad, kad valstī ir notikusi pensiju indeksācija. Tās rezultātā pensija nedaudz paaugstinās, nonākot virs pašvaldības noteiktā maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšņa. Parasti pašvaldības ņem vērā pensiju indeksāciju un attiecīgi cenšas savlaicīgi (vai nākamā gada sākumā) paaugstināt maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšni. Tā kā pensiju indeksācija parasti notiek rudenī, bet pašvaldību sociālais budžets tiek plānots uz kalendāro gadu, tad var izveidoties situācija, ka

pensijas vecuma persona uz laiku var izkrist no maznodrošinātā statusa, ja statusa atjaunošana jāveic rudenī pēc pensijas indeksācijas. Tomēr ne visās pašvaldībās un ne katru gadu tiek piemērota iepriekš aprakstītā prakse par regulāru maznodrošinātas personas ienākumu sliekšņa pārskatīšanu, jo lēmums ir atkarīgs no pašvaldības deputātiem. Rezultātā daļa pensijas vecuma personu var zaudēt maznodrošinātā statusu, lai arī viņu ienākumi ir tikai nedaudz virs pašvaldībā noteiktā ienākuma līmeņa. Attiecīgi persona zaudē iespēju saņemt veselības aprūpes pabalstu, kuru sociālie darbinieki atzīst par būtisku šai mērķa grupai, kā arī higiēnas pakalpojumus par zemāku samaksu vai par brīvu, kā tas noteikts saistošajos noteikumos.

Vērtējot pašvaldību praksi pārskatīt maznodrošināto mājāsaimniecību ienākumu sliekšņus, kā tas parādīts 2.2. nodaļā, kurā analizēti pašvaldību noteiktie maznodrošināto mājāsaimniecību ienākumu sliekšņi 2019. – 2022. gadā, jāņem vērā, ka pārskatīšana var notikt nevis katru gadu, bet vienu reizi ilgākā laika (divu līdz trīs gadu) periodā. Sociālie darbinieki norāda, ka, ierosinot pašvaldības deputātiem paaugstināt maznodrošināto mājāsaimniecību sliekšņus, viņi parasti izmanto datus par pensijas vecuma personu skaitu pašvaldībā un saņemto pensiju apmēru, lai prognozētu, kā varētu mainīties maznodrošināto mājāsaimniecību skaits (sk. arī 2.5.4. nodaļu).

Ģimenēm ar bērniem gan ir iespējams izklūt no maznodrošināto mājāsaimniecību loka uz ilgāku laiku. Tas notiek situācijās, ja vecākam ir izdevies atrast labāk apmaksātu darbu vai kāds no bērniem ir sasniedzis pilngadību un pametis mājāsaimniecību. Taču, kā norāda sociālo dienestu pārstāvji, šādi gadījumi ir salīdzinoši reti (arī tāpēc, ka ģimenes ar bērniem veido mazāko maznodrošināto mājāsaimniecību daļu). Tāpat speciālisti atzīst, ka tikai neliela daļa mājāsaimniecību maznodrošinātā statusu iegūst pēkšņi radušās ārkārtas situācijas (piemēram, pēkšņa ienākumu zaudējuma) rezultātā. Tas var notikt, ja viena no mājāsaimniecībā esošajām darbaspējīgajām personām zaudē darbu, smagi saslimst vai nomirst.

Vērtējot, vai ir novērotas kādas izmaiņas maznodrošināto mājāsaimniecību skaitā vai profilā Covid-19 ietekmē, sociālo dienestu pārstāvji noliedz, ka būtu notikušas būtiskas izmaiņas. Redzams, ka dienestu pārstāvji šo jautājumu komentē drīzāk no pakalpojumu pieejamības viedokļa, proti, viņi uzsver, ka visiem sociālā dienesta klientiem tika nodrošināta iespēja attālināti pagarināt maznodrošinātās mājāsaimniecības statusu. To bija iespējams veikt gan elektroniski, gan arī atstājot iesniegumu sociālajā dienestā. Tikai viens no sociālā dienesta pārstāvjiem vērsa uzmanību uz to, ka bija novērotas problēmas ar klientu spēju pašiem patstāvīgi uzrakstīt iesniegumu. Tomēr to nevar uzskatīt par izplatītu problēmu, kuras dēļ pašvaldībās būtu mainījies maznodrošināto personu skaits vai profils.

Maznodrošinātā statusa pagarināšana Covid-19 ierobežojumu laikā notika atvieglotā formā, proti, lai mazinātu savstarpējo kontaktu veidošanos, personām nebija nepieciešams uzrādīt bankas konta izrakstus par pēdējiem trijiem mēnešiem. Sociālo dienestu pārstāvji uzskata, ka tā rezultātā daļa klientu izmantoja šo situāciju un saņēma maznodrošinātā statusa priekšrocības, lai gan citādi to materiālā situācija neatbilda statusa saņemšanas kritērijiem. Savukārt personas, kas Covid-19 dēļ pēkšņi zaudēja darbu un ienākumus, sociālo dienestu pārstāvju vērtējumā, sociālajā dienestā vērsās salīdzinoši reti. Tā iemesli bija nacionālajā līmenī noteiktie atbalsta mehānismi dīkstāves gadījumā Covid-19 ierobežojumu dēļ un bezdarba situācijā, kas ir tieši vērsti uz nodarbinātajiem. Ja persona bija nodarbināta un par viņu veiktas VSAOI, tad pirmais atbalsta mehānisms, zaudējot darbu, arī Covid-19

situācijā bija bezdarbnieka pabalsts, un, beidzoties bezdarbnieka pabalsta izmaksai, specifiski Covid-19 apstākļos bija pieejams arī bezdarbnieka palīdzības pabalsts (sk. sīkāk arī 1.2.2.2. nodaļu). Ja šādas personas vērsās sociālajā dienestā pēc atbalsta, tad visbiežāk tām tika nodrošināts pabalsts krīzes situācijā. Tas tāpēc, ka, pirmkārt, šīs personas neatbilst maznodrošinātas mājsaimniecības statusa kritērijiem (sk. 2.5.2. nodaļu), otrkārt, viņas emocionālu apsvērumu dēļ nevēlējās saņemt šādu statusu. Kāds no sociālā dienesta pārstāvjiem ilustrē situāciju: *“Mēs jautājām personām, kuras varēja pretendēt, vai viņas nevēlas. Lielākā daļa bija šokā un teica kategorisku “nē”, jo viņas tas statuss biedēja. Jo [...] kas nāca un lūdza atbalstu, mēs viņu varam nosaukt par Covid-19 atbalstu, ja viņi nebija nekad pirms tam griezušies sociālajā dienestā, tā viņiem bija pirmā reize. Ļoti daudzi arī iesniegumos rakstīja, ka ir tik grūti prasīt, viņi pat nevēlējās, lai viņiem šo statusu piešķir.”* (Rīgas plānošanas reģions). Tas rāda, ka iedzīvotājiem, kuriem iepriekš nav bijušas finansiālās grūtības, ir grūti lūgt palīdzību, un maznodrošinātas personas statuss tiek uztverts kā stigmatizējošs.

Komentējot, vai administratīvi teritoriālajai reformai un minimālo ienākumu sliekšņu reformai ir bijusi kāda nozīmīga ietekme uz maznodrošināto personu /mājsaimniecību skaitu un profilu pašvaldībās, sociālo dienestu pārstāvji stāsta, kā pašvaldības, kurām bija jāapvienojas lielākās administratīvajās vienībās, saskaņoja un līdzsvaroja maznodrošināto personu ienākumu sliekšņus, ja pirms reformas tie bija atšķirīgi. Kopumā sociālo dienestu pārstāvji noliedz, ka abu reformu rezultātā maznodrošināto personu skaits pašvaldībā būtu ievērojami pieaudzis, lai gan šādas bažas iepriekš ir bijušas. Reformas rezultātā maznodrošināto skaits mazliet pieauga tajās pašvaldībās, kurās pēc apvienošanās paaugstinājās ienākuma sliekšņa apmērs, jo līdz ar to nedaudz paaugstinājās maznodrošināto personu/ mājsaimniecību skaits. Atbilstoši teritorijās, kurās pēc administratīvi teritoriālās reformas ienākumu sliekšnis tika pazemināts, arī maznodrošināto personu skaits samazinājās. Atsevišķu pašvaldību sociālo dienestu pārstāvji norāda, ka minimālo ienākumu sliekšņu reformai bijusi lielāka ietekme uz trūcīgu personu un mājsaimniecību skaita palielināšanos. Tas tāpēc, ka, strauji pieaugot trūcīgas mājsaimniecības ienākumu sliekšnim 2021. gada janvārī, daļa iepriekš maznodrošināto mājsaimniecību kļuva par trūcīgām mājsaimniecībām.

Sociālo dienestu pārstāvji uzskata, ka daudz lielāka ietekme uz maznodrošināto personu skaita svārstībām ir jaunajai mājokļa pabalsta aprēķināšanas pieejai, proti, tam faktam, ka pabalsta saņemšana vairs netiek sasaistīta ar statusa iegūšanu. Daļa sociālo dienestu pārstāvju ir novērojuši, ka klienti vairs nesaskata jēgu kārtot maznodrošinātas personas/ mājsaimniecības statusu, jo mājokļa pabalstu iespējams saņemt, vienkārši iesniedzot atbilstošos dokumentus. Taču daļa klientu rīkojas pretēji – ir nokārtojuši maznodrošinātas personas/ mājsaimniecības statusu, lai gan vērsušies dienestā tieši mājokļa pabalsta dēļ. Tas noticis situācijās, kad iedzīvotāji ir izrādījuši interesi par mājokļa pabalsta saņemšanu, un kārtojot dokumentus tā saņemšanai, sociālais darbinieks ir pastāstījis par maznodrošinātas personas statusu un tā priekšrocībām, kā rezultātā klients ir pieņēmis lēmumu nokārtot arī šo statusu. Tā kā diskusiju norises laikā Latvijā pieauga bažas par dažādu iedzīvotāju grupu pirktspeju, vērojama inflācija, it sevišķi attiecībā uz ikdienas nepieciešamības precēm, un mājokļa pabalsta koeficientu plānots paaugstināt līdz 3, sociālo dienestu pārstāvji prognozē, ka maznodrošināto personu skaits 2022./ 2023. gada rudens un ziemas sezonā pieaugs.

2.5.2. Maznodrošinātās personas statusa piešķiršanas kārtības pašvaldībā vērtējums

Sociālo dienestu pārstāvji uzskata, ka maznodrošinātās personas/ mājsaimniecības statusa nokārtošanas procedūra ir vienkārša un neaizņem ilgu laiku, ja persona pirmajā tikšanās reizē iesniedz visus nepieciešamos dokumentus un atbilst visiem likumā noteiktajiem kritērijiem. Tomēr sociālo dienestu darbinieki atzīst, ka pastāv noteiktas problēmu situācijas, kas kavē vai liedz personai saņemt maznodrošinātās personas/ mājsaimniecības statusu. Kavējošos šķēršļus iespējams iedalīt piecās grupās: (1) bankas konta izraksta iegūšana; (2) īpašuma jautājumi; (3) naudas līdzekļu uzkrājumi; (4) ienākumi un mājsaimniecības locekļu savstarpējie norēķini, kā arī (5) psiholoģiskas barjeras, kuru dēļ persona kavējas vērsties sociālajā dienestā pēc palīdzības.

Viens no nozīmīgākajiem šķēršļiem maznodrošinātās personas statusa kārtošanā, ir banku pieejamība reģionos un augstās izmaksas par bankas konta izraksta saņemšanu. Šī problēma ir aktuāla un rodas vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, lielai daļai potenciālo un esošo klientu nav interneta bankas, pieslēdzoties kurai iespējams ātri un bez papildu izdevumiem saņemt konta izrakstu, kas jāiesniedz kopā ar pieteikumu. Otrkārt, lai nokļūtu uz bankas filiāli, reģionos, īpaši lauku apvidos, ir jābrauc uz citu pilsētu, bet vājais sabiedriskā transporta nodrošinājums padara šo braucienu par grūti veicamu. Šeit gan jāatzīmē, ka brauciens uz bankas filiāli potenciālajiem klientiem ir grūts arī tad, ja personai ir kustību traucējumi. Treškārt, personām var būt sociālo prasmju trūkums, lai pieteiktu vizīti bankā, pareizi noteiktu bankas konta izdrukā ietveramo laika posmu un noorganizētu braucienu.

Ceturtkārt, lai iegūtu bankas konta izdruku situācijā, kad personai nav interneta bankas, nepieciešams ieguldīt salīdzinoši lielus finanšu līdzekļus, jo gan bankas konta izraksta saņemšana bankā (bankas komisijas maksa), gan ceļa izdevumi ir dārgi, raugoties no maznodrošinātās personas viedokļa. Daļa sociālo dienestu pārstāvju norāda, ka viņiem nereti ir neērti lūgt klientam sagatavot konta izrakstu, jo viņi apzinās, ka klientam tā ir liela naudas summa.

Jāatzīmē, ka kādu laiku atpakaļ daļa pensijas vecuma personu atvēra kontu pasta norēķinu sistēmā (PNS). Taču šobrīd diskusiju norises laikā, kā stāsta sociālie darbinieki, šis risinājums arī ir kļuvis par problēmu, jo "Latvijas Pasts" par saviem pakalpojumiem prasa, no maznodrošinātās personas viedokļa raugoties, nozīmīgu un pat lielāku komisijas maksu nekā bankas (tika minētas šādas summas: 30 EUR par konta atvēršanu, 7 EUR par konta izrakstu un 3 EUR par skaidras naudas izņemšanu), kā arī saskaņā ar viena dalībnieka teikto, arī pasta nodaļas (līdzīgi kā bankas nodaļas) reģionos sāk slēgt. Lai sniegtu atbalstu šo jautājumu sakārtot, sociālie darbinieki, pirmkārt, piešķir statusu uz vienu mēnesi (bez konta izraksta), lai persona mēneša laikā var sakārtot dokumentus. Otrkārt, sociālie darbinieki sazinās ar banku, piesaka vizīti, citkārt arī pavada uz to klientu, ja tas personai ir nepieciešams. Treškārt, sociālais dienests palīdz atrast transportu (no pašvaldības, no NVO vai kaimiņa), lai persona varētu aizbraukt uz banku. Atsevišķi sociālie darbinieki atgādina, ka šī problēma ir bijusi jau iepriekš aktualizēta politikas veidotāju līmenī un bija uzsāktas pārrunas ar komercbanku sektoru, lai ieviestu t.s. "atvērtās bankas"²⁵⁰ pieeju, kas ļauj trešajām pusēm piekļūt noteiktai finanšu informācijai no personas konta/iem. Šajā gadījumā tas sociālajiem dienestiem ar klientu atļauju sniegtu iespēju saņemt

²⁵⁰ Open Banking Limited (2022). The Future of Financial Services. Pieejams: <https://www.openbanking.org.uk/> (skatīts 07.09.2022.)

finansiālās situācijas apkopojumu no visiem tā atvērtajiem kontiem. Taču, kā norāda sociālie darbinieki, sistēmas ieviešana Latvijā ir apstājusies, un pētījuma īstenošanas brīdī, saskaņā ar diskusijā pausto pieredzi, šādu iespēju nodrošina tikai “Swedbank”, kas ar klientu atļauju elektroniskā sistēmā nosūta sociālajiem dienestiem konta izrakstus. Citu iespējamo informācijas iegūšanas iespēju – e-pakalpojumu izmantošanu Valsts un pašvaldību vienotajos klientu apkalpošanas centros (VPVKAC), sociālie darbinieki diskusijas gaitā neapskata. Tomēr, izvērtējot VPVKAC pārklājumu pašvaldībās, kuru sociālo dienestu pārstāvji visaktīvāk atbalstīja “atvērtās bankas” principu, redzams, ka šajās teritorijās VPVKAC pārklājums ir ļoti zems (viens līdz trīs punkti uz lielu novada teritoriju).

Otra nozīmīga šķēršļu grupa nokārtot maznodrošinātās personas/ mājsaimniecības statusu saistīta ar personai piederošiem nekustamajiem un kustamajiem īpašumiem: (1) personas īpašumā ir lielāka zemes platība vai vairāki īpašumi, nekā likumā noteikts; (2) persona dzīvo īpašumā, kurš viņai likumiski nepieder (piemēram, nav nokārtoti mantošanas dokumenti), bet kas netiek arī īrēts, vai dārza namiņā, garāžā, kam nav nokārtoti dokumenti, kā arī (3) uz personas vārda reģistrēts uzņēmums vai ir reģistrēti vairāki transporta līdzekļi. Pirmais no gadījumiem īpaši tika aktualizēts Latgales plānošanas reģiona diskusijā, jo šajā reģionā dzīvojošajiem iedzīvotājiem, kas pēc ienākumiem varētu kvalificēties maznodrošinātās personas statusam, nereti mēdz būt īpašumā lielākas zemes platības, taču to kadastrālā vērtība ir būtiski zemāka nekā līdzīga lieluma zemes gabalam Rīgas reģionā. Savukārt Rīgas plānošanas reģiona diskusijā nesakārtoti īpašuma jautājumi tika atzīti par nozīmīgu šķērslī tieši atbalsta saņemšanai, samazinoties mājsaimniecības ienākumiem Covid-19 laikā.

Mēdz būt gadījumi, kad potenciālo klientu īpašumā ir lielākas zemes platības par pieciem hektāriem, kuru dēļ, ja tas netiek atrisināts, sociālais dienests atsaka statusa piešķiršanu. Parasti īpašumu jautājumu iespējams sakārtot, pārdodot zemi vai to “pārrakstot” uz kādu no radniekiem. Vienlaikus mēdz būt gadījumi, kad īpašumā atrodas neapsaimniekotas un bezvērtīgas zemes platības, kuras ir grūti pārdot, vai zemes platības, kas piesaistītas dzīvojamajai mājai, un personai ir nepieciešamas, lai nodrošinātu pašpatēriņu. Piemēram, viens no Latgales diskusijas dalībniekiem norāda, ka, lai uzturētu vienu govī, nepieciešami vismaz 6 hektāri zemes. Latgales reģiona sociālo dienestu pārstāvji aktualizē jautājumu, vai ir iespējams zemes īpašumu platību kā maznodrošinātās personas ienākumu un īpašumu izvērtējuma kritēriju aizstāt ar īpašumā esošās zemes kadastrālā vērtības kā kritērija noteikšanu. Vēl sastopamas situācijas, kad personai ir īpašumi, piemēram, persona nesen mantojusi īpašumu vai otram īpašumam ir uzlikts tiesas aizliegums. Ja tiesa ir uzlikusi aizliegumu, tad daļa sociālo dienestu norāda, ka tas netiek uzskatīts par šķērslī, lai nokārtotu maznodrošinātās personas statusu. Šeit jāpiemin arī situācijas, kad maznodrošināta persona var zaudēt savu statusu, parādoties jauniem īpašumiem, piemēram, bērni noformē savu nekustamo īpašumu vai transportlīdzekļu iegādes darījumus uz vecākiem (tas var notikt arī, piemēram, ja no pieaugušajiem bērniem ar tiesu izpildītāja palīdzību tiek piedzīti parādi u.tml.).

Tāpat nepieciešamu mājokļa pabalstu nevar saņemt personas, kurām nav sakārtots mājokļa īpašuma tiesību jautājums. Piemēram, mēdz būt gadījumi, kad personas dzīvo no vecākiem mantotos īpašumos, bet vieglprātīgas attieksmes, neuzņēmības, parādsaistību un/ vai naudas trūkuma dēļ juridiski nav nokārtojuši mantojumu. Tā kā īpašuma likumiskais īpašnieks ir miris, nav iespējams arī slēgt īres līgumu. Citkārt personas dzīvo dārza namiņos vai garāžās, par kuriem nav nokārtoti dokumenti būvvaldē, un kas pēc likuma netiek uzskatīti par dzīvošanai piemērotām telpām.

Daļa sociālo dienestu pārstāvju kā šķērslī norāda arī situācijas, kad uz personas vārda ir reģistrēti vairāki transporta līdzekļi un/ vai uzņēmums, kas nereti pēc būtības pieder citai personai, ir bankrotējis vai citādi beidzis savu darbību. Piemēram, personai iepriekš piederošs transporta līdzeklis ir nodots metāllūžņos, bet nav noņemts no uzskaites. Tāpat reizēm ir situācijas, kad persona pa noteiktu atlīdzību ir piekritusi uz sava vārda reģistrēt uzņēmumu vai kādreiz tā pati ir reģistrējusi uzņēmumu un veikusi saimniecisku darbību, taču šobrīd tā ir pārtraukta, bet personai nav līdzekļu, lai uzņēmumu likvidētu. Visos šajos gadījumos sociālie darbinieki sniedz konsultācijas par iespējamajiem risinājumiem un, ja nepieciešams, tad arī sazinās ar attiecīgajām valsts iestādēm, lai palīdzētu slēgt uzņēmumu u.tml.

Trešais no šķēršļiem, par ko ļoti neapmierinātas ir pensijas vecuma personas, ir lielāki naudas līdzekļu uzkrājumi, nekā to nosaka Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums (36. pants kopā ar 33. pantu). Sociālie darbinieki norāda, ka pensijas vecuma personas mēdz veidot uzkrājumus, lai segtu, piemēram, savus nākotnes bērnu izdevumus. Saskaņā ar sociālo dienestu pārstāvju teikto, uzkrājumu summas variē no pāris simtu eiro līdz pat trīs tūkstošiem, taču likums nosaka, ka par uzkrājumu neuzskata naudas līdzekļu uzkrājumu mājsaimniecībai trūcīgas mājsaimniecības vienas personas ienākumu sliekšņa apmērā²⁵¹. Līdz ar to šādās situācijās sociālajiem darbiniekiem nepieciešams veltīt laiku un skaidrot, kāpēc uzkrājumi traucē saņemt maznodrošinātas personas statusu un atbilstošu palīdzību, ka saprātīgāk būtu šo uzkrājumu iztērēt savām šī brīža vajadzībām, kā arī citus potenciālos risinājumus.

Dažkārt arī par šķērslī var būt neregulāru ienākumu gūšana no azartspēlēm un aizdevumiem. Sociālo darbinieku starpā pastāv arī atšķirīga izpratne par tiesiskā regulējuma piemērošanu attiecībā uz savstarpējiem norēķiniem vienas mājsaimniecības ietvaros. Viens no Rīgas reģiona sociālajiem dienestiem vērš uzmanību uz to, ka mēdz būt gadījumi, kad mājsaimniecības varētu atbilst maznodrošināto mājsaimniecību statusam, ja vien kādam no mājsaimniecības locekļiem nebūtu azartspēļu atkarība un periodiski kontā netiktu ieskaitīta nauda no laimesta azartspēlēs vai aizņēmuma kādā no ātro kredītu iesniegšanas iestādēm. Tā kā tie tiek uzskatīti par ienākumiem, mājsaimniecība nevar pretendēt uz maznodrošinātās mājsaimniecības statusu. Pēc sociālo dienestu pārstāvju domām ar šo problēmu ir ļoti grūti cīnīties, līdz ar to ir jāmēģina rast risinājumi, lai vismaz ģimenē dzīvojošajiem bērniem nodrošinātu nepieciešamo atbalstu. Jāatzīmē, ka pēc šīs problēmas apspriešanas dalībnieku starpā izvērtās diskusija par to, kādi ienākumi kontā uzskatāmi par ienākumiem, jo atklājās, ka, vienā no sociālajiem dienestiem, jebkurš naudas pārskaitījums uz kontu (izņemot tos, kas ar likumu netiek uzskatīti par ienākumiem), pat ja tas tiek veikts ģimenes locekļu starpā, tiek uzskatīts par ienākumu. Sociālā dienesta pārstāvis ilustrē dienestā radušos situāciju ar kādu no ģimenēm, kurai atteikts piešķirt maznodrošinātās mājsaimniecības statusu, jo tai, veicot savstarpējos norēķinus, summāri veidojas pārāk lieli ienākumi: *“Ģimenei, kurai ir vairāki bērni... Viņi nesaprot, kad katrs ienākums kontā ir ņemams vērā. Viņi savā starpā spēlē bingo, vīrs vienā dienā ieskaita 20 eiro, sieva atpakaļ 30, un šitā te viņi man mētājas ar naudām. Konta apgrozījums ir pieci tūkstoši, bet viņš man nāk maznodrošināto statusu izvērtēt. Vīram konta apgrozījums ir trīs tūkstoši, es prasu – kur jūs dabūjat tās naudas? Viņi bingo spēli spēlē savā starpā, mētā šitā te naudiņas! Katru*

²⁵¹ Labklājības ministrija (17.06.2021.). Maznodrošinātā statuss. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/maznodrosinata-statuss> (skatīts 01.09.2022.)

dienu pa trīs reizēm – tad 5 eiro, tad 10 eiro.” (Rīgas plānošanas reģions). Citi diskusijas dalībnieki norāda, ka šīs situācijas skaidro no Labklājības ministrijas saņemtie metodiskie norādījumi, taču sociālais darbinieks, kas aktualizēja šo problēmu, atzina, ka nepārzina regulējuma piemērošanu gadījumā, ja kopējais konta apgrozījums ir tik liels.

Tāpat mēdz būt situācijas, kad persona kaut kādu iemeslu dēļ (piemēram, atradusies stacionārā) nav paguvusi izņemt/ iztērēt iepriekšējā mēneša pensiju, tāpēc kontā nākamajā mēnesī parādās 300 EUR liels uzkrājums. Daļa sociālo dienestu šādos gadījumos personai lūdz rakstīt iesniegumu ar paskaidrojumu par radušos situāciju, citi – atsaka statusu uz noteiktu laiku. Tādējādi atklājas, ka dienesti var atšķirīgi interpretēt un pielietot tiesisko regulējumu, kā rezultātā kādas personas var nesaņemt maznodrošinātā statusu, kamēr problēma nav novērsta.

Līdzās monetāriem un juridiskiem šķēršļiem ir arī emocionālie šķēršļi jeb psiholoģiskās barjeras, kas noteiktas iedzīvotāju grupas kavē un liedz vērsties sociālajā dienestā pēc palīdzības. Saskaņā ar sociālo dienestu pārstāvju teikto, līdz šim iedzīvotājus lielā mērā kārtot maznodrošināto personu statusu ir atturējusi kauna sajūta par to, ka kādam ir jālūdz palīdzība, sociālā dienesta tēls un/ vai pirms vairākiem gadiem ir bijusi negatīva iepriekšējā pieredze. Sociālo dienestu pārstāvji norāda, ka nereti iedzīvotāji sociālā dienestā ir nonākuši citu iemeslu dēļ (piemēram, lai saņemtu atbalstu pēkšņas saslimšanas gadījumā vai lai saņemtu mājokļa pabalstu), un tikai pēc sociālā darbinieka skaidrojuma par to, ko nozīmē un ko sniedz maznodrošinātās personas statuss, viņi ir piekrituši ienākumu izvērtēšanai, lai nokārtotu šo statusu. Sociālie dienesti saskaras ar gadījumiem, kad par potenciālajiem klientiem informē kaimiņi vai kāds no radniekiem.

2.5.3. Maznodrošinātām personām pieejamā atbalsta valstī kopumā un pašvaldībā vērtējums

Šajā sociālo dienestu pārstāvju diskusiju rezultātu sadaļā ir aplūkotas šādas tēmas: valsts līmenī noteiktā atbalsta vērtējums, pašvaldības līmenī noteiktā atbalsta vērtējums, maznodrošinātu personu informētība par tām pieejamajiem atbalsta veidiem, kā arī potenciālie šķēršļi atbalsta nodrošināšanai.

Sociālo dienestu pārstāvji, vērtējot valstī noteikto atbalstu, pamatā komentēja divas atbalsta jomas, kas tieši izriet no maznodrošināto personu/ mājāsaimniecību portreta, – atbalstu mājokļa izdevumu segšanai un atbalstu (precīzāk – tā trūkumu valsts līmenī) veselības aprūpes izdevumu segšanai. Citus valsts līmenī noteiktos atbalsta veidus (piemēram, juridiskās palīdzības jomā, NĪN atvieglojuma regulējumu) sociālo dienestu pārstāvji komentē retāk, bet noteikta veida atbalstu (piemēram, kultūras jomas) nepiemin vispār.

Sociālo dienestu pārstāvju vērtējumā šobrīd valsts līmenī noteiktais atbalsts maznodrošinātām personām ir mērķtiecīgs, jo atbilst mērķa grupas pamatvajadzībām, taču atbalstu sniedz tikai daļēji, proti, lielākā nozīme valsts līmenī ir mājokļa pabalstam. Savukārt valsts līmeņa atbalsts nav pietiekams **veselības aprūpes jomā**, kas, ņemot vērā mērķa grupas specifiku (pamatā tikai pensijas vecuma personas un personas ar invaliditāti), ir ļoti aktuāla mērķa grupas vajadzība. Lai gan sociālo dienestu pārstāvji atzīst, ka valsts līmenī pastāv kompensējamo medikamentu sistēma, kas ļauj nodrošināt sistemātisku hronisku slimību ārstēšanu, tomēr pensijas vecuma personām un personām ar invaliditāti

kā galvenajai maznodrošināto personu grupai vajadzības pēc veselības aprūpes ir krietni plašākas (piemēram, zobārstniecība, endoprotezēšana, uzturēšanās stacionārā pie hronisko slimību saasinājuma u.tml.), kuras ar valsts atbalstu nav nodrošinātas. Diskusiju dalībnieki uzskata, ka maznodrošinātas personas, līdzīgi kā šobrīd trūcīgas personas, ir nepieciešams daļēji (30-50% apmērā) vai pilnībā atbrīvot no pacienta līdzmaksājuma veselības aprūpes pakalpojumiem un pacienta līdzmaksājuma par vienā stacionēšanās reizē veiktajām ķirurģiskajām operācijām. Šāds piedāvājums izriet no mērķa grupas vajadzībām – augsto pieprasījumu pēc veselības aprūpes pakalpojumiem, kā arī to, ka būtībā maznodrošināto personu ienākumu līmenis ievērojami neatšķiras no trūcīgo personu ienākumu līmeņa.

Šobrīd atbalsts veselības aprūpes jomā maznodrošinātām personām tiek nodrošināts (un valsts atbalsta trūkums – kompensēts) tikai pašvaldību līmenī. Attiecīgi atbalsts nav vienots visā Latvijā, jo tas lielā mērā atkarīgs no katras pašvaldības budžeta iespējām, politiskās gribas un izveidojušās pašvaldības tradīcijas un iniciatīvas atbalsta nodrošinājumā. 2.3.4. nodaļā redzams, ka atbalsta apmērs būtiski atšķiras pašvaldību starpā, un variē no 500 EUR (tikai Mārupes novadā) līdz mazāk par 100 EUR gadā. Attiecīgi pašvaldību sociālo dienestu pārstāvji norāda, ka pabalsta summa kalendārajā gadā un uz to attiecināmo izdevumu veidi, var būt nepietiekami, un daļa senioru viņiem atvēlēto summu iztērē jau gada pirmajos mēnešos vai pirmajā pusgadā. Sociālie darbinieki sniedz piemērus, cik ātri iespējams iztērēt pašvaldības piešķirto veselības aprūpes pabalstu pat tad, ka tā kopējā summa ir vērtējama kā vidēja apmēra, salīdzinot ar citu pašvaldību piedāvājumu (sk. pašvaldību sarindojumu pēc atbalsta apmēra 2.3.4. nodaļā): *“Mūsu novadā ir pabalsts veselības pakalpojumu apmaksai, bet tas ir ierobežots, gada laikā ne vairāk kā 200 EUR. Ja persona nedēļu vai divas ir pavadījusi slimnīcā, tad principā šis pabalsts jau tiek iztērēts vienā reizē.”* (Vidzemes plānošanas reģions).

Komentējot sociālā dienesta piemērotos risinājumus šādiem problēmu gadījumiem, parādās būtiski jauns aspekts par pašvaldību pabalstu piešķiršanu dažādās situācijās. Daļa sociālo dienestu pārstāvju norāda, ka gadījumā, ja klientam ir augsti veselības aprūpes izdevumi, viņam var tikt piešķirts arī pabalsts rehabilitācijas mērķu sasniegšanai vai pabalsts personām, kas nonākušas krīzes situācijā. Pašvaldībās, kurās nav mērķēta atbalsta veselības aprūpei vai tas ir zems, biežāk izmanto pabalstu krīzes situācijā, lai kompensētu ar veselības aprūpes saistītos izdevumus. Tādējādi secināms, ka, lai gan pašvaldības atbalstu veselības pakalpojumu saņemšanai sniedz mērķtiecīgi, tas bieži nav pietiekams.

Sociālie darbinieki ir arī novērojuši, ka maznodrošinātās personas (seniori) arī izstrādā savas stratēģijas, kā atgūt lielāku naudas daļu par tēriņiem veselības aprūpei. Piemēram, izdevumus apliecinošie dokumenti par zobārstniecības pakalpojumiem tiek daļēji iesniegti gada beigās un otra daļa – nākamā kalendārā gada sākumā. Tādējādi seniori apvieno diviem kalendārajiem gadiem atvēlēto summu zobārstniecības pakalpojumu segšanai un veic pamatīgākus ieguldījumus mutes dobuma veselības uzlabošanai. Līdz ar to, lai arī pašvaldības savu iespēju robežās nodrošina atbalstu veselības aprūpes izdevumu segšanai, tas kopumā maznodrošinātām personām nav pietiekams.

Attiecībā uz valstī pieejamo atbalstu citās jomās – pārtika, mājoklis, juridiskā palīdzība un tiesiskā aizsardzība, sociālo dienestu pārstāvju viedokļi dalās. Lielākā daļa diskusiju dalībnieku uzskata, ka valsts līmenī atbalsts **pārtikas jomā** maznodrošinātām personām tiek nodrošināts pietiekamā apmērā, jo tām tiek nodrošinātas Eiropas pārtikas pakas. Taču diskusijas dalībnieku starpā raisa nosacījums, ka

tās var saņemt tikai tās maznodrošinātās personas, kurām ienākumi par pirmo personu mājsaimniecībā nepārsniedz 327 EUR. Daļa uzskata, ka tās būtu jānodrošina pilnīgi visām maznodrošinātajām personām, neatkarīgi no to ienākuma līmeņa. Viens no sociālajiem darbiniekiem to komentē šādiem vārdiem: *“Man šķiet, ka pārtikas pakas būtu jānodod jebkurai maznodrošinātai personai. Ko nozīmē maznodrošināta persona? Ja viņš ir atzīts par maznodrošinātu personu, tātad viņš ir maznodrošināts, jo viņam kaut kā trūkst. Man liekas, ka tas iedalījums, kad viens eiro iet pāri un mēs nevaram dot paku, jo mums tas līmenis ir 327 pirmajai un 270 katrai nākamajai. Tam, kuram iet pāri viens eiro, tam mēs nedodam, bet otram, kuram neiet pāri, tam mēs dodam? Mēs jau sen par to esam domājuši un runājuši, jo tas ir arī viens no aspektiem, par ko sūdzas klienti. Mēs saņem atgriezenisko saiti, ka visi maznodrošinātie ļoti gribētu šīs pakas.”* (Kurzemes plānošanas reģions). Pēc viņu domām, šobrīd tas ir īpaši aktuāli, jo strauji paaugstinās dzīves dārdzība, par ko liecina arī klientu pieaugošā interese par atbalstu pārtikai. Šobrīd uz dienestu pēc pārtikas pakām nāk pat tie klienti, kuri iepriekš no tām atteicās.

Paužot savu viedokli par pieejamo atbalstu **mājokļa jomā**, sociālo dienestu pārstāvji kopumā atzinīgi vērtēja valsts līmenī pieejamos atbalsta veidus – mājokļa pabalstu, iespēju saņemt NĪN atvieglojumu un atlaidi par patērēto elektroenerģiju. Kopumā tiek pausta nostāja, ka gada sākumā noteiktais koeficients (2 un 2,5) mājokļa pabalstam bija adekvāts tā brīža situācijai, tomēr ņemot vērā straujo sadārdzinājumu dažādām ar mājokli saistītām izmaksām, ierosinājums koeficientu palielināt līdz 3, tiek atzinīgi novērtēts. Sociālo dienestu pārstāvji prognozē 2022. gadā rudenī ievērojamu klientu pieplūdumu mājokļa pabalsta dēļ, par ko jau tagad liecinot no iedzīvotāju puses izrādītā lielā interese. Daļa sociālo dienestu pārstāvju izsaka bažas par savu kapacitāti apstrādāt visu interesentu pieteikumus saprātīgā laika posmā, jo lielā daļā sociālo dienestu jau tagad trūkst darbinieku, taču darba apjoms tikai palielinās saistībā ar plānotajām izmaiņām mājokļa pabalsta aprēķināšanā, kā arī papildu slodzi dažām pašvaldībām rada atbalsta nodrošināšana Ukrainas iedzīvotājiem, kas Latvijā raduši patvērumu no kara. Pēc viņu domām, klientiem rudens sezonā var nākties gaidīt rindā līdz pat trīs mēnešiem, lai iesniegtu pieteikumus, kā arī lietu izskatīšana un lēmumu pieņemšana varētu būt ievērojami ilgāka. Vēl daļa sociālo dienestu pārstāvju norāda, ka pieprasījums pēc mājokļa pabalsta būtiski ietekmēs pašvaldību sociālo budžetu, jo 50% no tā sedz pašvaldība. Tāpat tiek norādīts, ka ir klienti, kas novērtē, ka ir iespēja saņemt atlaidi elektroenerģijai. Daļu klientu tieši tā ir motivējusi nokārtot maznodrošinātās personas statusu.

Runājot par gaidāmajām izmaiņām mājokļa pabalsta aprēķināšanā 2022./2023. gada rudens un ziemas sezonā (koeficienta 3 piemērošanu), vairāku sociālo dienestu pārstāvji uzsver, ka valdībai, informējot par lēmumiem, ir jāsniedz sīkāka informācija ne tikai par iespējām, bet arī ierobežojumiem/izslēdzošajiem faktoriem, piemēram, par īpašumu un uzkrājumu esamību mājsaimniecībām, kas pretendē uz mājokļa pabalsta saņemšanu. Tas tāpēc, ka iedzīvotāji, saņēmuši informāciju tikai par pabalsta saņemšanas iespēju, bet neesot informētiem par ierobežojumiem, var vērsties pašvaldībā un saņemt atteikumu. Tas rada kā administratīvo, tā emocionālo slogu gan iedzīvotājiem, gan pašvaldības sociālā dienesta darbiniekiem. Iedzīvotājiem ir jāsaņem dokumenti, bet darbiniekiem – tie jāpārbauda, un, ja atklājas izslēdzošie faktori, abas puses šīs pūles ir ieguldījušas velti. Attiecīgi tas rada dusmas un vilšanos (ne tikai par pabalstu, bet sociālā dienesta darbu vispār) iedzīvotājos, un emocionālu slogu – sociālajiem darbiniekiem, kas saskārušies ar konkrētajiem pabalsta prasītājiem. Sociālie darbinieki uzskata, ka vienu/ pirmo reizi saņemts atteikums var atturēt iedzīvotājus no palīdzības lūgšanas nākotnē, kad viņiem tiešām radīsies tāda vajadzība. Savlaicīga informēšana par

izslēdzošajiem faktoriem mazinātu arī sociālo darbinieku slodzi, t.i., samazinātos vajadzība izvērtēt arī tādu personu iesniegumus, kas jau iepriekš ir zināms, ka nekvalificējas, jo iedzīvotāji jau pirms tam būtu informēti ar visiem izvērtējuma kritērijiem. Tāpēc sociālo dienestu pārstāvji norāda, ka **Labklājības ministrijas infografikās par mājokļa pabalstu būtu jābūt iekļautai vismaz pamata informācijai par izslēdzošajiem faktoriem.**

Lai arī maznodrošinātām personām/ mājsaimniecībām valsts līmenī tiek nodrošināts atbalsts **juridiskajā un tiesiskās aizsardzības jomā**, to diskusijās piemin vien atsevišķi sociālo dienestu pārstāvji. Viens no sociālo dienestu pārstāvjiem vērs uzmanību uz to, ka, lai gan formāli atbalsts ir noteikts, novados tas praktiski nav pieejams sarežģītā procesa, kā arī precīzas informācijas trūkuma dēļ. Šī problēma var būt saistīta arī ar apstākli, ka ne sociālo dienestu pārstāvji, ne arī maznodrošinātās personas līdz galam nezina, kā rīkoties. Lai gan kopumā par juridisko palīdzību zināja stāstīt vairāku sociālo dienestu pārstāvji (pamatā – augstākas vadības līmenī), tikai viens no diskusiju dalībniekiem atzina, ka viņa pārstāvētajā pašvaldībā maznodrošinātās personas aktīvi izmanto šo iespēju gan ģimenes laulību šķiršanai, gan arī strīdus risināšanā saistībā ar īpašumu tiesībām un to apsaimniekošanu. Šajā dienestā pastāv prakse, ka sociālie darbinieki novirza klientu pie attiecīgā juridiskā speciālista pašvaldībā, kurš palīdz izprast atbalsta saņemšanas kārtību.

Attiecībā uz **pašvaldību nodrošināto atbalstu maznodrošinātām personām**, kopumā tiek pausta nostāja, ka tas ir tik liels, cik pieļauj pašvaldības sociālais budžets. Pēc sociālo dienestu pārstāvju domām, pašvaldību sniegtais atbalsts maznodrošinātām personām šobrīd ir būtiskāks, nekā valsts sniegtais, jo pašvaldības, pirmkārt, sniedz atbalstu veselības aprūpes pakalpojumu segšanai, otrkārt, sedz 50% no mājokļa pabalsta, kā arī nodrošina virkni citus pakalpojumus. Sociālo dienestu pārstāvji piemin arī **atbalstu izglītības jomā** – bērnu ēdināšanai un skolas piederumu iegādei, lai gan ģimeņu ar bērniem maznodrošināto mājsaimniecību vidū ir samērā maz. Sociālie dienesti skaidro, ka šāda situācija var rasties tāpēc, ka šī atbalsta saņemšanai ģimenei ne vienmēr ir nepieciešams iegūt maznodrošinātas mājsaimniecības statusu, piemēram, viņi šo atbalstu saņem caur piederību kādai citai mājsaimniecību grupai, piemēram, daudzbērnu ģimenēm, kuras var saņemt pabalstus, nevērtējot materiālo situāciju, vai ēdināšana pašvaldībā noteiktās klašu grupās tiek nodrošināta visiem bērniem. Tomēr, kā norāda diskusiju dalībnieki, tieši 2022. gada rudens sezonā var novērot situācijas izmaiņas, proti, ka arī ģimenes ar bērniem biežāk interesējas par maznodrošinātas mājsaimniecības statusa iegūšanu, lai saņemtu atbalstu bērniem izglītības jomā.

Sociālo dienestu pārstāvji uzskata, ka maznodrošinātās personas ir pietiekami labi informētas par pieejamajiem atbalsta veidiem kā valsts, tā pašvaldību līmenī, t.sk., par atbalstu, kas maznodrošinātajām personām tiek nodrošināts citās pašvaldībās, t.sk., Latgalē ir pietiekami informēti par atbalstu, kāds tiek piešķirts Rīgā (caur plašsaziņas līdzekļiem). Savu pārlicību par maznodrošināto personu (un iedzīvotāju kopumā) informētību sociālo dienestu darbinieki pamato ar sava darba praksi, piemēram, viņi atgādina klientiem par sociālajā dienestā pieejamo atbalstu, un šī informācija ir ievietota pašvaldības mājaslapā. Blakus tam, ja parādās kādi jaunumi vai noskaidrojas, ka iedzīvotāji nav pietiekami informēti par atbalstu sociālajā jomā, sociālais dienests sazinās ar novada laikrakstu un lūdz ievietot informāciju. Visbeidzot, informācija pie iedzīvotājiem nonāk arī neformālā ceļā – daloties ar kaimiņiem u.tml.

Vienlaikus redzams, ka sociālo dienestu pārstāvji paši spēj labāk komentēt un ir informētāki par tādiem atbalsta veidiem, kurus administrē sociālais dienests, nekā par citiem pašvaldības atbalsta veidiem. Piemēram, dažādas pašvaldību iniciatīvas ūdenssaimniecības sakārtošanai vai samazinātu dalības maksu dalībai gadatirgū, kur arī maznodrošinātajām mājāsaimniecībām (personām) iespējams saņemt atbalstu, sociālo dienestu pārstāvji bieži vien nezina vai, ja kopumā ir informēti par kādu iniciatīvu, nespēj komentēt to piešķiruma pamatojumu vai specifiskus kritērijus, kas izvirzīti, lai maznodrošināta mājāsaimniecība varētu saņemt atbalstu. Attiecīgi secināms, ka informācija par visiem pašvaldības piešķirtajiem atvieglojumiem/ atbalsta veidiem maznodrošinātajām personām var nebūt pieejama vienā vietā pašvaldībā un pastāv iespēja, ka sociālais dienests nespēj snigt klientam pilnu informāciju.

2.5.4. Maznodrošināto personu ienākumu sliekšņu un to prognožu vērtējums

Šajā sociālo dienestu pārstāvju diskusiju rezultātu sadaļā ir aplūkotas šādas tēmas: maksimālā sliekšņa apmērs, riski attiecībā uz maznodrošināto personu situāciju, ja tiek saglabāti nemainīgi nosacījumi attiecībā uz maksimālā maznodrošinātas mājāsaimniecības ienākuma sliekšņa apmēra noteikšanu, vērtējums, kā arī citi saistīti jautājumi.

Diskusija par maznodrošināto personu/ mājāsaimniecības maksimālā ienākuma sliekšņa apmēru ietvēra plašāku šī jautājuma kontekstu, proti, sociālās politikas mērķi un valsts/ pašvaldību atbalsta robežu noteikšanu. No vienas puses, esošais maksimālais sliekšnis, kas tiek noteikts pašvaldībās, kurā tas ir zemāks par valsts noteikto maksimālo sliekšni (436 EUR pirmajai vai vienīgajai personai), tiek vērtēts kā neatbilstošs. Sociālo dienestu pārstāvji norāda, ka ir vērsušies pie savas pašvaldības deputātiem ar ierosinājumiem sliekšni pārskatīt un paaugstināt, taču visbiežāk ir saskārušies ar noraidījumu. No otras puses, Rīgas plānošanas reģiona diskusijā, kurā vairākas pašvaldības ir piemērojušas valstī noteikto maksimālo sliekšni, biežāk atzīst, ka jābūt kādai robežai, līdz kurai atbalsts tiek sniegts, bet, kuru pārsniedzot, iedzīvotājiem jāprot risināt savas ikdienas vajadzības pašu spēkiem. Tomēr, ar bažām vērtējot pārtikas cenu pieaugumu 2022. gada vasarā un gaidot 2022./2023. gada rudens un ziemas sezonu, arī Rīgas plānošanas reģiona diskusijas dalībnieki atzīst, ka maznodrošinātas mājāsaimniecības ienākumu sliekšnis viņu pašvaldībā būtu jāpaaugstina.

Tajā pašā laikā tiek uzsvērts, ka maznodrošinātas personas maksimālais ienākumu sliekšnis pašvaldībā (1) ir noteikts tik liels, cik katra pašvaldība to šobrīd var atļauties sava sociālā budžeta ietvaros, kā arī tas, ka (2) nepieciešams ievērot samērīgumu ar valstī noteikto minimālo algu, jo pretējā gadījumā iedzīvotājiem zudīs motivācija būt nodarbinātiem un nonivelēsies sociālās palīdzības mērķis.

“[Esošā maznodrošinātas personas sliekšnis, kas ir zemāks par valsts līmenī noteikto maksimālo, tika noteikts šādi:] Mēs vienkārši savā darba grupā sociālajā dienestā salikām visu grozā, ar ko cilvēks visu mēnesi varētu izdzīvot. Nevis dzīvot, bet izdzīvot. Un tad mums apmēram sanāca tas cipariņš. Bet, ja mēs kalkulejam tālāk, ja minimālā alga ir 500 EUR, tātad maznodrošinātā, nevis trūcīgā, statusam ir jābūt līdz tiem 500 EUR. Citādāk nemaz nevar būt, jo tālāk mēs grimstam nabadzībā.” (Kurzemes plānošanas reģions).

Līdz brīdim, kad valstī tika noteikta vienota metodika maznodrošinātas personas ienākumu sliekšņu noteikšanai (un sabalansējot tos ar GMI un trūcīgas personas ienākumu sliekšņiem), pašvaldības ir lietojušas šādas pieejas:

- veidojušas darba grupas ar iesaistītajiem speciālistiem;
- analizējušas situāciju blakus novados;
- ņēmušas vērā inflāciju;
- rēķinājušas prognozes, cik daudz maznodrošināto personu varētu būt atkarībā no noteiktā maksimālā sliekšņa apmēra, izmēģinot dažādus sliekšņu lielumus, un cik daudz līdzekļu būtu nepieciešams atvēlēt sociālajam budžetam pie katra no sliekšņiem;
- analizējušas situāciju, cik daudz maznodrošināto personu/ mājsaimniecību varētu zaudēt statusu pensiju indeksāciju rezultātā, attiecīgi par kādu summu būtu nepieciešams celt tā apmēru.

Diskusiju dalībnieki norāda, ka nereti ir bijuši iesniegti priekšlikumi par lielākiem maksimālajiem ienākumu sliekšņiem maznodrošinātām personām/ mājsaimniecībām, tomēr izvērtējot pašvaldību finansiālās iespējas un nosakot sociālās palīdzības virzību (uzsvars uz pakalpojumiem), sliekšnis ir noteikts mazāks nekā ierosināts.

Diskusiju dalībniekiem tika lūgts sniegt arī savu viedokli par to, kādi riski pastāv viņu pārstāvētajā pašvaldībā attiecībā uz maznodrošināto personu situāciju, ja tiek saglabāti nemainīgi nosacījumi uz maksimālo maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšņa apmēru (sk. 2.11. tabulu). Diskusiju dalībniekiem tika demonstrēta tabula, kurā redzams GMI, trūcīgas un maznodrošinātas personas ienākumu sliekšņu prognozes līdz 2028. gadam, kas sagatavotas saskaņā ar “Plānā minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2022.-2024.gadam” noteikto, ka

- GMI sliekšnis – 20% no ienākumu mediānas,
- trūcīgas mājsaimniecības ienākumu sliekšnis – 50% no ienākumu mediānas pirmajai vai vienīgajai personai;
- maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšnim noteikts tā maksimālais apmērs – 80% no ienākumu mediānas pirmajai vai vienīgajai personai.

Komentējot prognozes, sociālo dienestu pārstāvji uzsvēra, ka būtiski ir ņemt vērā ne tikai ienākumu mediānu, bet arī jāsabalansē tās pieauguma prognozes ar minimālās darba algas pieaugumu. Proti, maznodrošinātas personas maksimālā ienākuma sliekšņa apmērs nedrīkst pārsniegt valstī noteikto minimālo algu.

2.11. tabula. Minimālo ienākumu sliekšņu un maznodrošināto personu ienākumu sliekšņu prognozes (kolona “80% no mediānas”)

TA piemērojamais	Mediāna	20%	25%	30%	40%	50%	60%	80%	
2021-2022	544,41	109	136	163	218	272	327	436	fakts
2023	626,57	125	157	188	251	313	376	501	prognoze
2024	700,51	140	175	210	280	350	420	560	prognoze
2025	742,54	149	186	223	297	371	446	594	prognoze
2026	784,86	157	196	235	314	392	471	628	prognoze
2027	826,46	165	207	248	331	413	496	661	prognoze
2028	867,78	174	217	260	347	434	521	694	prognoze

Avots: LM aprēķins, balstoties uz FM prognozēm (14.03.2022.)

No sniegtajām atbildēm izkristalizējās vairāki potenciālie un savstarpēji saistītie riski. Pirmkārt, ja nosacījumi tiek saglabāti nemainīgi, pastāv augsts risks, ka **ievērojami palielināsies maznodrošināto personu skaits**, jo īpaši pieaugs darbaspējīgā vecuma personu pārstāvniecība. Ja paralēli maznodrošinātas personas ienākuma sliekšņa pieaugumam netiks paaugstināta arī minimālā alga, lai starp šiem diviem lielumiem vienmēr pastāvētu atšķirība, kritīsies motivācija strādāt algotu darbu.

Vērtējot šo sociālo dienestu pārstāvju viedokli, jāņem vērā, ka negatīvā ietekme lielākā mērā būs psiholoģiska rakstura, t.i., iedzīvotāju nejutīsies motivēti strādāt par zemu darba samaksu, bet tiešu ieguvumu no maznodrošinātā statusa darbaspējīgajiem iedzīvotājiem pastāv šī brīža kārtībai ir salīdzinoši maz, proti, pašvaldību piedāvātā palīdzība lielākā mērā orientēta uz pensijas vecuma personām vai personām ar invaliditāti un bērniem, turklāt pabalsti orientēti uz jau notikušu tēriņu/veiktu maksājumu kompensēšanu. Attiecīgi maznodrošināto darbaspējīgā vecuma personu gadījumā nevar apgalvot, ka pastāvētu tieša saikne starp statusa iegūšanu un atkarību no sociālās palīdzības.

Atalgojuma kontekstā sociālo dienestu pārstāvji akcentēja, ka maznodrošināto personu ienākumu sliekšnim būtu jābūt balansā arī ar pašas nozares darbinieku atalgojumu, proti, nav pieļaujama situācija, kad sociālā darba nozares darbinieku atalgojums maz atšķiras no maznodrošinātas personas maksimālā ienākumu sliekšņa. Te sociālo dienestu pārstāvji norāda, ka, ja tuvākajā nākotnē netiks veiktas izmaiņas MK noteikumos par sociālās palīdzības sniedzēju un organizatoru atalgojumu, tad sociālo darbinieku un sociālās palīdzības organizatoru algas 2028. gadā būtiski neatšķirsies no maksimālā ienākuma apmēra maznodrošinātām personām. Tā rezultātā pastāv risks, ka **sociālās palīdzības sniedzēji un sociālās palīdzības organizatori nebūs motivēti strādāt šajā jomā un sociālajos dienestos trūks vēl vairāk darbinieku**. Kā atzīmē daži no diskusiju dalībniekiem, tad jau šobrīd mēdz būt situācijas, kas sociālā dienesta darbinieks atbilst vai ļoti tuvu atbilst maznodrošinātās mājāsaimniecības ienākuma sliekšņa apmēram, bet nākotnē tas varētu būt vēl izteiktāk. Viens no diskusiju dalībniekiem to komentē šādiem vārdiem: *“Ja mēs sākam rēķināt, tad mūsu ģimenes arī kaut kur palien apakšā.”* (Zemgales plānošanas reģions). Jāatzīmē, ka profesiju prestižs ir cieši saistīts ar profesijas atalgojumu, līdz ar to diskusijas dalībnieki prognozē, ka pie šāda scenārija vēl vairāk mazināsies sociālā darba speciālista prestižs sabiedrībā.

Komentējot iepriekšējo diskusiju par atalgojuma izmaiņām, redzams, ka sociālo dienestu pārstāvji neuztvēra maznodrošinātas personas noteikšanas principu, proti, ka Finanšu ministrija prognozē algu mediānas pieaugumu, kam būtu jānodrošina, ka atšķirība starp maznodrošinātas personas maksimālo ienākumu sliekšni un strādājošo atalgojumu saglabāsies. Šeit jāņem vērā arī apstākļi, ka valstī joprojām saglabājas algu reģionālās atšķirības, līdz ar to valsts līmenī noteikta atalgojuma mediāna un no tās izrietošās sliekšņu paaugstinājuma prognozes dažādos reģionos tiek interpretēta atšķirīgi. Attiecīgi, sekojot sociālās politikas mērķim, būtu vienlaikus jāseko, lai minimālās algas līmenis arī tiktu paaugstināts atbilstoši mediānas algas pieaugumam (vai tuvu tam), lai saglabātos balanss starp dažādiem rādītājiem un saglabātos darbspējīgā vecuma iedzīvotāju ieguvumi, ko sniedz iesaistīšanās nodarbinātībā.

Pieaugot maznodrošināto skaitam, **pieaug slogs uz sociālo dienestu un pašvaldību sociālo budžetu, un daļa pašvaldību tādēļ var daļēji vai pilnībā atteikties no brīvās iniciatīvas pabalstiem.**

Vērtējot priekšlikumu noteikt visā Latvijā vienādu maznodrošināto ienākuma sliekšni, iniciatīvu atbalstošie puda šādus argumentus:

- sociālais taisnīgums – iedzīvotājiem nav jāizjūt negatīvas sekas, ja dzīvo trūcīgākā pašvaldībā;
- Latvija ir pārāk maza teritorija, lai pašvaldību starpā pastāvētu atšķirīgs sociālā atbalsta apmērs;
- sociālā atbalsta sistēma iedzīvotājiem ir skaidrāka un saprotamāka – šobrīd iedzīvotājiem ir grūti izprast, kāpēc maznodrošinātā ienākuma sliekšnis pašvaldībās atšķiras, tā rezultātā nereti rodas domstarpības ar sociālā dienesta darbiniekiem;
- sociālajiem darbiniekiem būtu vieglāk strādāt, ja nebūtu jāsaskaras ar iedzīvotāju pārmētiem par pašvaldības atšķirīgo maznodrošināto personu sliekšņa apmēru.

Runājot par iniciatīvas pretargumentiem, viskrasākās diskusijas radās Latgales reģiona pārstāvju vidū (šos argumentus atbalstīja arī citu diskusiju dalībnieki, kuri arī bija pret iniciatīvu). Kā galvenais pretarguments, tika minēts tas, ka noteiktu reģionu, un it īpaši, Latgales, pašvaldību finansiālās iespējas būtiski atšķiras no pārējo reģionu pašvaldību iespējām, arī strādājošo atalgojums reģionā ir zemāks. Kā norāda viens no diskusiju dalībniekiem: “*Nevar salīdzināt ienākumus Rīgā un Rīgas apkārtnē un pie mums Latgalē. Nevar salīdzināt dzīves kvalitāti, apstākļus, vidi, attiecības vienai kādā jomā. Nevar salīdzināt, kā ir Rīgā un kā ir šeit.*” (Latgales plānošanas reģions.). Kā redzams, komentārā tiek vērsta uzmanība uz to, ka Rīgā un tai apkārt esošajās pašvaldībās iedzīvotāju dzīves kvalitāte (nodarbinātības iespējas, pakalpojumu pieejamība) ir ievērojami augstāka, nekā tā ir Latgales reģionā. Tā rezultātā iepriekš minētie riski attiecībā uz sliekšņu paaugstināšanas ietekmi īpaši augsti būs tieši mazāk attīstītajos reģionos (Latgalē un citu reģionu pierobežu pašvaldībās).

Pēc sociālo dienestu pārstāvju domām, maznodrošinātu personu pamatvajadzības neatšķiras pašvaldību starpā, taču pastāv atšķirīga pakalpojumu pieejamība, kas ietekmē vajadzību nodrošināšanu. Viens no diskusiju dalībniekiem to komentē šādiem vārdiem: “*Tiem, kas dzīvo pilsētā, tiem ir pieejams sabiedriskais transports un medicīna. Bet cilvēkiem, kas dzīvos laukos, tiem ir lielāki izdevumi transportam, viņiem ir jāizbrauc uz pilsētu, lai saņemtu veselības aprūpes pakalpojumus vai vispār kaut kādus pakalpojumus, kaut vai uz to pašu veikalu aizbraukt. Tās pašas pārtikas cenas lauku veikalos ir lielākas nekā pilsētā. Līdz ar to cilvēkiem ir vairāk izdevumu par pārtiku.*”

Pakalpojumu pieejamība ir dažāda.” (Latgales plānošanas reģions). Tāpat uzskatāms piemērs ir nevienlīdzīga piekļuve bankas pakalpojumiem, kuras dēļ lielai daļai maznodrošināto personu nepieciešams patērēt lielākus finanšu līdzekļus, lai saņemtu bankas konta izrakstu (ņemot vērā, ka digitālo prasmju trūkuma dēļ viņi nevar un bankas arī nedod piekļuvi interneta bankai), un gaidīt ilgāku laiku, lai saņemtu atbildi par statusa piešķiršanu. Tajā pašā laikā tiek pieļauts, ka citos aspektos lauku teritorijā dzīvojošajai maznodrošinātai personai ir noteiktas priekšrocības, piemēram, tā var iekopt dārzu vai turēt vistas, lai daļēji apmierinātu savas vajadzības pēc uztura.

2.6. Secinājumi par maznodrošināto personu situāciju un tām sniegtā atbalsta efektivitāti

Aplūkojot maznodrošinātu personu/ mājsaimniecību situāciju 2019. gadā – 2021. gadā, kā arī 2022. gada janvāra – aprīļa mēnešos, kas ļauj salīdzināt situāciju pirms un pēc minimālo ienākumu sliekšņu reformas (un administratīvi teritoriālās reformas), kopumā redzams, ka sociāli demogrāfiskā kompozīcija ir mainījusies maz – maznodrošinātās personas/ mājsaimniecības statusu visbiežāk saņem pensijas vecuma personas.

Maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņu reforma, ietvēra, pirmkārt, valstī iespējamās maksimālās robežas noteikšanu. Ja pirms reformas 2021. gadā Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums noteica tikai minimālo sliekšni (2019. un 2020. gadā tas bija 128,06 EUR), tad pēc reformas – arī maksimālo sliekšni, t.sk., noteiktu sliekšni katrai nākamajai personai mājsaimniecībā (attiecīgi minimālais sliekšnis 2021. un 2022. gadā bija 272 EUR pirmajai un vienīgajai personai vai 190 EUR – pārējām personām, bet maksimālais – 436 EUR pirmajai un vienīgajai personai vai 305 EUR – pārējām personām). Tiesiskā regulējuma izmaiņas sekmēja maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņu pārskatīšanu pašvaldībās. Ja 2020. gadā tikai 20 no tobrīd 119 Latvijas pašvaldībām paaugstināja maksimālo maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšni, tad 2021. gada sākumā (pirms ATR) maksimālais sliekšnis pieauga visos plānošanas reģionos, t.i., to paaugstināja 90 no tobrīd 119 pašvaldībām, 23 pašvaldības sliekšni nemainīja (parasti pārskatot sliekšni pēc ATR) un 6 pašvaldības maksimālo maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšni samazināja. Tomēr tas, ka pašvaldība 2021. gada sākumā pirms ATR maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšni paaugstināja, varēja būt īslaicīgi. Dažu pašvaldību jaunā sasaukuma domes 2021. gada otrajā pusē (pēc ATR) maznodrošināto mājsaimniecību maksimālo ienākumu sliekšni mazliet samazināja (īpaši raksturīgi rezultāts pašvaldībās, kas iekļāvās Tukuma un Valmieras novados).

Otrkārt, līdz ar reformu pašvaldībām tika ieteikts atteikties arī no principa, ka maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņi noteiktām iedzīvotāju grupām ir atšķirīgi. Reforma, pēc būtības, arī samazināja nepieciešamību piešķirt atšķirīgus ienākumu sliekšņus dažādām mājsaimniecību kategorijām, piemēram, pašvaldības samērā bieži augstāku sliekšni noteica mājsaimniecībām, kurās dzīvoja vientuļas pensijas vecuma personas vai personas ar invaliditāti. Ieviešot gradāciju, ka pirmajai personai mājsaimniecībā ienākumu sliekšnis ir augstāks, bet pārējām – zemāks, atbalsta atšķirība atkarībā no mājsaimniecības locekļu skaita tika iekļauta nacionālā līmeņa regulējumā. Pirms reformas pašvaldības bieži noteica zemākus ienākumu sliekšņus tām mājsaimniecībām, kurās dzīvo vismaz viena darbspējīga persona. Šis princips nacionālā līmeņa regulējumā nav iekļauts, taču vajadzība pēc

tāda ir maza, ja aplūko maznodrošināto personu portretu vecuma grupu un nodarbinātības griezumā. Statistikas dati rāda, ka ģimenes ar darbspējīgām personām reti ir maznodrošināto mājsaimniecību starpā (un gadījumā, ja ir, ~40% maznodrošinātu personu strādā). Attiecīgi iekļaut šādu aspektu tiesiskajā regulējumā nav pamatoti, t.sk., arī tāpēc, ka tas var paaugstināt sociālo dienestu darbinieku administratīvo slogu, apstrādājot iedzīvotāju pieteikumus, kuram būs zema atdeve.

Maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņu noteikšanā arī pēc reformas tika saglabātas pašvaldību tiesības noteikt savu maksimālo robežu, kas iekļaujas nacionālā līmeņa sliekšņa ietvaros. 2021. gada 1. jūlijā notika arī ATR, kuras rezultātā lielākās vienībās tika apvienotas pašvaldības, kurās maznodrošināto mājsaimniecību maksimālais ienākumu sliekšnis atšķīrās. Analizējot situāciju pirms un pēc ATR, redzams, ka daļa pašvaldību tiecās sliekšņus saskaņot jau pirms reformas, 2021. gada pirmajā pusē, bet citas – pēc reformas. Attiecīgi arī pieejas, kā tika noteikts jaunās administratīvās vienības maznodrošināto mājsaimniecību jaunais maksimālais ienākumu sliekšnis, atšķīrās. Visbiežāk sliekšnis tika pielīdzināts tam, kāds bija lielākajai par jaunās vienības administratīvo centru topošajai pašvaldībai. Attiecīgi mazākajās pašvaldībās piemērotie ienākumu sliekšņi tika paaugstināti vai samazināti atbilstoši jaunajam centram. Citās pašvaldībās tika meklēts kompromiss, un, veidojot jauno administratīvo vienību, maznodrošinātas mājsaimniecības maksimālais ienākumu sliekšnis tika noteikts atšķirīgs, piemēram, vidējs starp vairākiem bijušajiem sliekšņiem. Maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņus pēc 2021. gada 1. jūlija pārskatīja arī daļa tādu pašvaldību, kuru teritorija pēc ATR nemainījās, kas daļēji bija saistīts arī ar to, ka strādāt sāka jaunās (2021. gada vasaras pašvaldību vēlēšanu rezultātā ievēlētās) pašvaldību domes. Pēc ATR 9 no 43 jaunizveidotajām pašvaldībām maznodrošinātas mājsaimniecības maksimālais ienākumu sliekšnis tika paaugstināts, bet vienā – pazemināts. ATR rezultātā 43 no bijušajām 119 pašvaldībām bija ieguvējas – apvienojoties ar citiem novadiem maznodrošinātas mājsaimniecības maksimālais ienākumu sliekšnis tika paaugstināts, bet 15 pašvaldībās no bijušajām 119 tas tika samazināts. Savukārt 2022. gadā maznodrošinātas mājsaimniecības maksimālo ienākumu sliekšni paaugstināja trīs pašvaldības, bet samazināja – viena pašvaldība.

Vērtējot maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņus dažādos plānošanas reģionos, redzams, ka maksimālais sliekšnis atbilstoši nacionālajā līmenī noteiktajam (436 EUR pirmajai vai vienīgajai personai) jau kopš 2021. gada janvāra ir piemērots vismaz vienā pašvaldībā Rīgas, Zemgales un Latgales plānošanas reģionos. Latgales plānošanas reģionā tā ir Daugavpils valstspilsēta, kamēr visās novadu pašvaldībās reģionā ir noteikts vienāds maksimālais sliekšnis – 327 EUR, kas saskaņā ar tiesisko regulējumu dod iespēju maznodrošinātajām mājsaimniecībām saņemt arī pārtikas pakas. Maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšni šajā vai vēl zemākā līmenī (līdz 327 EUR pirmajai vai vienīgajai personai) 2022. gada sākumā bija noteikušas kopumā gandrīz puse (20 no 43) Latvijas pašvaldību, visbiežāk – Vidzemes un Latgales plānošanas reģionos, trīs Kurzemes un divās Zemgales reģiona pašvaldībās.

Kopš 2021. gada ATR Rīgas plānošanas reģionā kopumā maksimālais ienākumu sliekšnis atkarībā no pašvaldības variē 340-436 EUR robežās pirmajai vai vienīgajai personai un Zemgales reģionā – 327-436 EUR robežās (identiski ir Latgales reģionā). Zemāki maksimālie sliekšņi ir Kurzemes un Vidzemes plānošanas reģionos. Pēc ATR Vidzemes reģionā maksimālais sliekšnis atkarībā no pašvaldības variē 280-380 EUR robežās un Kurzemes reģionā – 336-390 EUR robežās. Valsts līmenī

2022. gadā viszemākais maznodrošinātas māsaimniecības maksimālais ienākumu sliekšnis bija Valmieras novadā – 280 EUR. Kopumā 2022. gadā katrā plānošanas reģionā starpība starp augstākajām un zemākajām maznodrošinātu māsaimniecību ienākumu sliekšņu vērtībām pašvaldību starpā ir aptuveni 100 EUR.

Lai gan reģionu ietvaros joprojām novērojamas maznodrošināto māsaimniecību ienākumu sliekšņu variācijas, sliekšņu reforma ir uzskatāma par efektīvu. Pirmkārt, tā ir ļāvusi mazināt sliekšņu variācijas un dažādību Latvijā kopumā un pašvaldību starpā, kā arī dažādām grupām vienas pašvaldības ietvaros, un, otrkārt, tā var būt pamats, lai pārskatītu citu pabalstu vai atvieglojumu piešķiršanu un pieejamību maznodrošinātajām māsaimniecībām (personām), kas iepriekš netika piemērots tāpēc, ka pašvaldības varēja brīvi noteikt maznodrošinātas māsaimniecības maksimālo ienākumu sliekšni.

Pašvaldību īstenoto atšķirīgo politiku attiecībā uz maznodrošināto māsaimniecību ienākumu sliekšni rezultāti atspoguļojas arī statistikas datos par maznodrošinātām māsaimniecībām un personām. LabIS datu analīze rāda, ka visvairāk maznodrošinātu māsaimniecību ir Rīgas plānošanas reģionā, kam attiecīgi seko Latgales un Kurzemes reģions, vismazākais maznodrošināto māsaimniecību skaits ir Vidzemes plānošanas reģionā. Te jāatzīmē, ka Latgales plānošanas reģiona dati, kur maznodrošināto personu un māsaimniecību skaits ir mazāks nekā Rīgas plānošanas reģionā, ir jāvērtē plašākā kontekstā, proti, Latgalē ir būtiski augstāks trūcīgu personu, t.sk., GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars, ko parāda arī iepriekš veiktie nabadzības rīcībpolitikas izvērtējumi.

Kopumā 2019. – 2021. gada, kā arī 2022. gada pirmo četru (janvāra – aprīļa) mēnešu periodā maznodrošināto māsaimniecību skaitam ir tendence samazināties. Kopumā samērā stabili ir tas, ka maznodrošinātas māsaimniecības visbiežāk ir pensijas vecuma personas un personas ar invaliditāti, kas dzīvo vienas. 2019. gadā šo ģimeņu īpatsvars bija 69-70% no visām maznodrošinātajām māsaimniecībām, savukārt 2021. gadā – 74% un 2022. gada janvārī – aprīlī – 86%, kas var indikatīvi liecināt par to, ka maznodrošināto personu ienākumu sliekšņu reformas rezultātā, kad pārējām personām, izņemot pirmo, ģimenē ienākuma sliekšnis ir zemāks, tomēr ir veicinājis tādu māsaimniecību skaita samazināšanos, kurā dzīvo vairāki pensionāri. Šie dati būtu jāpārreķina un jānovērtē dažādu ģimeņu kompozīciju proporcija maznodrošinātu māsaimniecību starpā, noslēdzoties pilnam 2022. gadam.

Detalizētāk izvērtējot skaitliski lielākās – pensijas vecuma personu un personu ar invaliditāti – maznodrošināto personu māsaimniecības, redzams, 2019. – 2020. gadā ~20-23% mērķa grupas veido cilvēki 80 un vairāk gadu vecumā, bet 2021. – 2022. gadā – 28-38%. Sociālo dienestu pārstāvji, kas fokusa grupu diskusiju ietvaros komentēja situāciju savās pašvaldībās, norāda, ka iemesls augstam pensijas vecuma personu īpatsvaram kopumā un 80 un vairāk gadu vecumā ir zemās vecuma pensijas. Šo iedzīvotāju 1990-tajos gados veiktās VSAOI bija zemas (zemas algas vai darbs nedeklarēti) vai daļa no viņiem nevar pierādīt savu padomju laikos uzkrāto darba stāžu, attiecīgi maznodrošinātas māsaimniecības statusu viņi saņem ilgstoši. To apliecina arī statistikas dati – apskatot mēnešu skaitu, cik katra persona vidēji gadā ir saņēmusi maznodrošinātas personas statusu, redzams, ka šis rādītājs 2019. gadā bija 8,2 mēneši, bet vecuma grupā 65 un vairāk gadu – 9,5 mēneši. 2021. gadā tas bija 6,6 mēneši, 65-79 gadu vecumā – 7,1 mēneši un 80 un vairāk gadu vecumā – 8,8 mēneši.

Aptuveni 35-41% no darbaspējīgām maznodrošinātām personām ir strādājošas, turklāt – pastāvīgu algotu darbu, t.i., apskatot vidēji pilnā kalendārajā gadā nostrādāto mēnešu skaitu šis rādītājs ir 12 mēneši, bet 2022. gada janvārī – aprīlī četri mēneši. Biežāk strādā gados jaunākas maznodrošinātas personas, sievietes. Attiecīgi 20-33% aplūkotajā laika periodā ir bijis bezdarbnieka statuss, biežāk tās ir pirmspensijas vecuma personas (55-64 gadi, aptuveni 39-40% no visiem bezdarbniekiem). Tāpat 2021. un 2022. gadā iegūtie dati par maznodrošināto personu izglītību (pieejami dati par ~3% personu izglītību), rāda, ka vairums (~65%) ir ar pamata izglītību. Šīs personas arī retāk strādā. Savukārt strādājošo vidū vairāk ir to maznodrošināto personu, kurām ir vidējā vai augstākā izglītība. Attiecīgi maznodrošināto personu ar bezdarbnieka statusu potenciālās grūtības ir saistītas ar piemērota darba atrašanu, turklāt iegūtā izglītība pamatā ļauj strādāt mazkvalificētu darbu. Tā kā mazliet augstāks strādājošo īpatsvars ir Latgales maznodrošināto personu vidū, tad šajā reģionā iespēja iegūt maznodrošināto statusu ir saistāma ar zemākām darba algām kopumā. FGD šo problēmu arī īpaši akcentēja sociālo dienestu pārstāvji no Latgales.

Ņemot vērā augsto pensijas vecuma personu un personu ar invaliditāti īpatsvaru maznodrošināto personu vidū, tad par mērķtiecīgiem un nozīmīgiem ir atzīstami tie atbalsta veidi, kas tieši izriet no viņu vajadzībām. Vajadzība pēc mājokļa ir visām personām, attiecīgi mājokļa pabalstu un NĪN atvieglojumus (sevišķi pašvaldībās, kur zemes kadastrālā vērtība ir pietiekami augsta, piemēram, Rīgas plānošanas reģionā) sociālo dienestu darbinieki uzskata par mērķtiecīgu atbalstu maznodrošinātajām māsaimniecībām, atgādinot, ka mājokļa pabalsta saņemšanai nav nepieciešams kārtot maznodrošināto statusu. Tāpat pensijas vecuma personām vai personām ar invaliditāti ir paaugstināta vajadzība pēc veselības aprūpes, un attiecīgi viņiem potenciāli veidojas lieli veselības aprūpes izdevumi. Tas izriet no vajadzības ārstēt hroniskās slimības, kas saistītas ar novecošanas procesiem. Rezultātā arī veselības aprūpes pabalsts, ko piešķir pašvaldības, ir uzskatāms par mērķtiecīgu maznodrošināto personu atbalsta instrumentu. Tomēr izvērtējumā iegūtā informācija indikatīvi norāda, ka gan mājokļa, gan veselības aprūpes pabalsta apmērs var nebūt pietiekams. Jāuzsver, ka valsts un pašvaldību līmenī tiek piedāvāti arī sociālie pabalsti citās jomās, tomēr, diskutējot par atbalsta mērķtiecīgumu un pietiekamību ar sociālajiem darbiniekiem, daudz uzmanības tika veltīts tieši mājokļa un veselības aprūpes pabalsta tvērumam.

Attiecībā uz mājokļa pabalstu sociālo dienestu pārstāvji uzskata, ka 2022. gada sākumā noteiktais koeficients (2 un 2,5) mājokļa pabalstam bija adekvāts tā brīža situācijai, tomēr, ņemot vērā straujo sadārdzinājumu dažādām ar mājokli saistītām izmaksām, atzinīgi tiek vērtēts ierosinājums koeficientu palielināt līdz 3. Jānorāda, ka analizētie statistikas dati indikatīvi rāda, ka līdz ar mājokļa pabalsta reformu 2021. gadā, noteiktu izmaksu pozīciju kompensācija ir samazinājusies (piemēram, īres izdevumi), taču, tā kā vienlaikus ir ieviesta arī detalizētāka mājokļa pabalsta dažādu izdevumu segšanai uzskaitē, pastāv iespēja, ka tie ir attiecināti uz citu izdevumu pozīciju (piemēram, apsaimniekošana). Arī sociālo dienestu darbinieku komentāri indikatīvi rāda, ka līdz ar mājokļa pabalsta reformu daļai pensijas vecuma personu izmaksātā pabalsta apmērs var būt samazinājies.

Valsts atbalstu pārtikas jomā, kuras ietvaros maznodrošinātām māsaimniecībām, ja to ienākumi uz pirmo vai vienīgo personu māsaimniecībā nepārsniedz 327 EUR, ir iespējams saņemt pārtikas paku, arī ir vērtējams kā mērķtiecīgs. Tomēr norādītā ienākumu robeža izraisa diskusijas, t.i., daļa sociālo dienestu darbinieku, it īpaši Latgalē, kur novadu teritorijās augstākais maznodrošinātas

mājsaimniecības ienākumu sliekšnis pirmajai/ vienīgai personai atbilst 327 EUR, uzskata, ka pārtikas paka ir jānodrošina visām maznodrošinātajām personām, neatkarīgi no to ienākuma līmeņa.

Attiecībā uz veselības jomu sociālo dienestu darbinieki kritiski vērtē valsts atbalsta atšķirības trūcīgām un maznodrošinātām personām. Tā kā šobrīd pacientu līdzmaksājumu atvieglojumi ir piešķirti tikai trūcīgajām personām, bet maznodrošinātajām personām ir jāmaksā pilns līdzmaksājums, sociālo dienestu pārstāvji uzskatīja, ka šādas atšķirības nav adekvātas. Pēc būtības šī norma ir saglabājusies no laika pirms ienākumu sliekšņu reformas, kad pašvaldības pašas varēja noteikt maksimālo maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšni. Tolaik atšķirības pašvaldību starpā bija tik būtiskas, ka noteikt vienādus atvieglojumus visām maznodrošinātām personām nebija pamatoti. Līdz ar maznodrošināto mājsaimniecību sliekšņu reformu ir radies tiesisks pamats noteikt arī valsts līmeņa atvieglojumus veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanai (pacienta līdzmaksājumam). FGD sociālie darbinieki ierosina, ka maznodrošinātām personām varētu piešķirt pacientu līdzmaksājumu atvieglojumus, par pamatu ņemot to salīdzinājumu ar trūcīgām personām pieejamo atvieglojumu. Attiecīgi sociālie darbinieki secina, ka atbilstošs atvieglojums pacienta līdzmaksājumam būtu 30-50% apmērā no tā atbalsta, kas pieejams trūcīgām personām.

Izvērtējot dažādu sociāli mazaizsargāto grupu minimālos sliekšņu līmeņus, atbilstošākais pacienta līdzmaksājuma atvieglojuma apmērs ir 50-70%, kas noteikts, salīdzinot trūcīgas un maznodrošinātas personas ienākuma sliekšņa noteikšanas algoritmu. Šāda pieeja arī izlīdzsvarotu atšķirīgo pašvaldību līmenī noteiktā veselības aprūpes pabalsta apmēru reģionu un pašvaldību starpā, saglabājot pašvaldībām iespēju piešķirt pabalstu citiem ar veselības aprūpi saistītiem izdevumiem (piemēram, zobārstniecībai vai zobu protezēšanai, brillu iegādei un dažādu medicīnas preču iegādei). Piešķirot atvieglojumus pacienta līdzmaksājumam maznodrošinātajām personām, politikas veidotājiem var būt bažas par šīs iniciatīvas ietekmi uz valsts budžetu. Šobrīd situācija rāda, ka 2021. un 2022. gadā, pēc maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņu reformas, maznodrošināto personu skaits turpina samazināties. Attiecīgi, lai gan šo grupu veido tā iedzīvotāju daļa, kuru vajadzība pēc veselības aprūpes ir visaugstākā, tomēr, izvērtējot skaitliski, šīs iedzīvotāju daļas apmērs šobrīd ir prognozējams. Vienlaikus pastāv iespēja, ka, paplašinoties iespējām saņemt dažādus pabalstus un atvieglojumus, iedzīvotāji var būt motivētāki nokārtot maznodrošinātās mājsaimniecības statusu, ja iepriekš to nav darījuši.

Vērtējot maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņu reformas ietekmi uz darbspējīgo personu motivāciju strādāt, pirmkārt, jāuzsver, ka maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņu reforma ir samazinājusi darbspējas vecuma iedzīvotāju proporciju. Ja 2019. – 2020. gadā 30,5-32,1% maznodrošināto personu bija darbspējas vecumā, tad 2021. gadā – 26,9% un 2022. gada pirmajos četros mēnešos – 16,7%. Attiecīgi riski, ka sliekšņu paaugstināšana varētu nozīmīgi samazināt maznodrošināto personu motivāciju strādāt, ir samērā zemi. Tomēr, lai tie arī turpmāk saglabātos zemi, ir jānodrošina noteikti apstākļi. Tā, komentējot turpmākās minimālo ienākumu sliekšņu pieauguma prognozes, t.sk., maznodrošināto personu sliekšņa pieaugumu, sociālo dienestu pārstāvji uzsvēra, ka būtiski ir ņemt vērā ne tikai ienākumu mediānu, bet arī jāsabalansē tās pieauguma prognozes ar minimālās darba algas pieaugumu. Maznodrošinātas personas maksimālā ienākuma sliekšņa apmērs nedrīkst pārsniegt valstī noteikto minimālo algu, turklāt tam jābūt pietiekami būtiski zemākam par

minimālo algu, lai saglabātos darbspējīgā vecuma iedzīvotāju ieguvumi, ko sniedz iesaistīšanās nodarbinātībā (t.sk., arī zemo algu kategorijās).

2.7. Galvenās problēmas un ieteikumi par nepieciešamajiem uzlabojumiem rīcībpolitikā attiecībā uz maznodrošinātajām personām

<p>Problēma #1</p>	<p>Paaugstinot maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu maksimālo sliekšni atbilstoši “Plānā minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2022.-2024.gadam” noteiktajiem mērķiem, jānodrošina, lai pastāvētu atbilstoša starpība starp sliekšņa augstāko vērtību un valstī noteikto minimālo algu, lai saglabātu darbspējīgo iedzīvotāju ieguvumu no nodarbinātības arī zema atalgojuma grupās</p>
<p>Ieteikumi problēmas risinājumam</p>	<p>Labklājības ministrijai, sadarbībā ar sociālajiem partneriem un Finanšu ministriju, ieteicams izskatīt minimālās darba algas paaugstināšanas prognozes līdz 2028. gadam, sevišķi tāpēc, ka 2022. gada 14. septembrī Eiropas Parlaments ir pieņēmis direktīvas priekšlikumu par adekvātu minimālo atalgojumu ES. Sagaidāms, ka turpmākajos gados pieaugs šī jautājuma aktualitāte.</p>
<p>Problēma #2</p>	<p>Pensijas vecuma personas, kam piešķirts maznodrošinātas personas statuss, var uz laiku zaudēt to, ja pensijas indeksācijas rezultātā, kas notiek katru gadu rudenī, viņas pensija pārsniedz maznodrošinātas personas maksimālo ienākumu sliekšni, kurš saskaņā ar tiesisko regulējumu savukārt nacionālajā līmenī tiek pārskatīts varētu tikt katra kalendārā gada sākumu, bet pašvaldības līmenī – pēc tās amatpersonu ieskatiem (taču iekļaujoties nacionālā līmeņa regulējumā)</p>
<p>Ieteikumi problēmas risinājumam</p>	<p>Lai gan, apzinoties problēmu, pašvaldības ņem vērā pensiju indeksāciju un attiecīgi cenšas savlaicīgi (vai nākamā gada sākumā) paaugstināt maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšni, tomēr šis process Latvijā nav saskaņots un vienots ne nacionālā, ne pašvaldību līmenī. Attiecīgi politikas veidotājiem būtu jāizvērtē, vai nepieciešams pašvaldībām noteikt pienākumu pārskatīt tās noteiktos minimālo ienākumu līmeņus noteiktā laika periodā. Tas tāpēc, ka valsts noteiktais ietvars ļauj saglabāt maksimālo maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu līmeni nepārskatītu ilgāku laiku, kamēr vien tas iekļaujas nacionālā līmenī noteiktajā ietvarā. Vērtējot šī brīža pašvaldībās noteiktos maksimālos maznodrošināto mājsaimniecību ienākumu sliekšņus un minimālo ienākumu sliekšņu un maznodrošināto personu ienākumu sliekšņu prognozes, ja pēdējās tiks nostiprinātas tiesību aktos, secināms, ka 2023. gadā no nacionālā regulējuma izrietoša vajadzība pārskatīt sliekšni varētu būt tikai vienai pašvaldībai (Valmieras novadam), bet 2024. gadā – 19 pašvaldībām, kuru noteiktais maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšnis šobrīd ir 327 EUR pirmajai/ vienīgajai personai (prognoze prasa to paaugstināt virs 313 EUR). Savukārt nacionālā līmenī politikas veidotāji, īstenojot “Plānā minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2022.-2024.gadam” noteiktos mērķus, tiecas pārskatīt maksimālo maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu</p>

	sliksni atbilstoši reālajam iedzīvotāju ienākumu pieaugumam. Lai nacionālā līmenī īstenotā politika būtu efektīva, būtu jānosaka stimuli pašvaldībām īstenot plāna mērķus arī vietējā līmenī.
Problēma #3	Pastāv maznodrošināto personu ienākumu sliekšņu atšķirības pašvaldībās Latvijā, t.sk., arī viena reģiona ietvaros, ko nosaka pašvaldības deputātu atšķirīgais skatījums uz sociālās politikas mērķiem, pieejamais budžeta maznodrošināto personu atbalstam un mērķi attīstīt sociālos pakalpojumus, samazinot brīvprātīgās iniciatīvas pabalstiem atvēlēto budžetu
Ieteikumi problēmas risinājumam	Lai gan izvērtējumā notikušajās grupu diskusijās bija vērojams lielāks atbalsts valsts līmenī noteikt vienādu maznodrošināto personu ienākumu sliekšni, tomēr dalībnieku vidū pamatā bija vidējā līmeņa speciālisti (t.i., tikai daļa no pārstāvjiem bija sociālo dienestu vadības līmenis), kā arī netika pārstāvētas citas pašvaldību struktūrvienības amatpersonas. Attiecīgi ir ieteicams vērtēt un diskutēt plašākā iesaistīto institūciju lokā (politikas veidotāji, Latvijas Pašvaldību savienība, pašvaldību sociālo dienestu pārstāvji vadības līmenī u.tml.), vai nepieciešams maznodrošināto statusu noteikt visā valstī vienādu. Šeit kā būtisks pretarguments tiek minēts apstāklis, ka dažādos reģionos saņemtais atalgojums ir atšķirīgs, līdz ar to, ja nacionālā līmenī noteiks maznodrošināto personu ienākumu sliekšni atbilstoši tam, kā valdībā ir iesniegts Grozījumu Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā (22-TA-2170) projekts, tad atsevišķos Latvijas reģionos var rasties situācija, kad maznodrošinātas personas ienākumu sliekšnis tuvojas strādājošo vidējai darba algai. Lai saglabātu dažādu rādītāju atšķirību, šajos reģionos pašvaldību pārstāvji var atbalstīt diferencētas pieejas saglabāšanu.
Problēma #4	Tā kā būtiska maznodrošināto personu daļa ir pensijas vecuma personas un personas ar invaliditāti ar augstām veselības aprūpes izmaksām, salīdzinot ar to ienākumiem un biežāku vajadzību apmeklēt ārstu, par netaisnīgu tiek uzskatīta situācija, kad, salīdzinot ar trūcīgām personām, maznodrošinātajām nav pieejams valsts līmeņa atvieglojums pacienta iemaksai
Ieteikumi problēmas risinājumam	Izskatīt iespēju valsts līmenī noteikt atvieglojumus maznodrošināto personu veselības aprūpes izdevumiem, piešķirot atvieglojumu 50-70% apmērā no trūcīgajai personai pieejamā atvieglojuma.
Problēma #5	Pensijas vecuma personas, īpaši, 80 un vairāk gadu vecumā, saskaras ar grūtībām izpildīt administratīvās prasības iesniegt bankas kontu izdrukas ienākumu apliecināšanai, jo banku filiāļu skaits, kas sniedz pakalpojumus klātienē, samazinās, tās tiek slēgtas u.tml., kā arī bankā saņemtas izziņas cena ir augsta, salīdzinot ar maznodrošinātas personas ienākumiem
Ieteikumi problēmas risinājumam	Ņemot vērā mērķa grupas specifiku, kā arī to, ka interneta bankas apgūšanas iespējas pensijas vecumā noteiktai iedzīvotāju daļai var būt apgrūtinātas, pirmais situācijas risinājums būtu diskusija nacionālā līmenī par to, vai iespējams panākt vienošanos ar komercbanku sektoru, lai Latvijā plašāk ieviestu t.s. "atvērtās

	<p>bankas”²⁵² pieeju, kas ļauj trešajām pusēm piekļūt noteiktai finanšu informācijai no personas konta/iem. Šajā gadījumā tas sociālajiem dienestiem, ar klientu atļauju, sniegtu iespēju saņemt finansiālās situācijas apkopojumu no visiem tā atvērtajiem kontiem. Kā liecina sociālo darbinieku pieredze, šādu iespēju Latvijā nodrošina “Swedbank”. Tika izteikts aicinājums iesaistīties politikas veidotājiem pakalpojuma attīstībai, it sevišķi, rūpējoties, lai mazāk aizsargātas sociālās grupas šādu šķēršļu dēļ nezaudētu iespēju saņemt atbilstošu sociālo palīdzību.</p> <p>Otrs risinājums ir veicināt mazāk aizsargāto iedzīvotāju informētību un iespējas izmantot e-pakalpojumus Valsts un pašvaldību vienotajos klientu apkalpošanas centros (VPVKAC), kuros iespējams pieteikt arī personiskas konsultācijas un izmantot bez maksas pieejamu darba vietu, kas tehniski aprīkota ar datoru, interneta pieslēgumu, ir nodrošināta iespēja kopēt, drukāt un skenēt neliela apjoma dokumentāciju, kas attiecināma uz valsts pārvaldes pakalpojumiem. Lai gan VPVKAC tiek attīstīti kopš 2015. gada, to pārklājums Latvijas teritorijā ir nevienmērīgs (sk. karti VARAM mājas lapā²⁵³). Savukārt “atvērtās bankas” principu atbalsta tieši tie sociālo dienestu pārstāvji, kuru teritorijās VPVKAC pārklājums ir zems. Attīstot e-pakalpojumu pieejamību Latvijā, ir jāveicina iedzīvotāju skaitam atbilstošs VPVKAC pārklājums pašvaldībās.</p>
<p>Problēma #6</p>	<p>Izslēdzošo faktoru starpā, kas liedz saņemt maznodrošinātā statusu, šobrīd ir zemes īpašums vairāk kā 5 ha platībā, tomēr šīs zemes vērtība dažādos Latvijas reģionos, īpaši, Latgalē, atšķiras, attiecīgi nav salīdzināma tās ietekme uz personas mantisko stāvokli</p>
<p>Ieteikumi problēmas risinājumam</p>	<p>Izvērtēt iespēju kā aizvietojošo atskaites indikatoru izmantot arī zemes kadastrālo vērtību, t.i., pieļaut, ka persona var saņemt maznodrošināto statusu, ja viņai pieder arī lielāks zemes īpašums, ja tā kadastrālā vērtība nepārsniedz kādu noteiktu apmēru un, piemēram, kas būtu līdzvērtīgs 5 ha zemes īpašuma kadastrālai vērtībai Rīgas reģionā. Šāds priekšlikums, tā noteikšanas metodika un potenciālais administratīvais slogs uz pašvaldību sociālajiem dienestiem ir novērtējams atsevišķi.</p>

²⁵² Open Banking Limited (2022). The Future of Financial Services. Pieejams: <https://www.openbanking.org.uk/> (skatīts 07.09.2022.)

²⁵³ VPVKAC karte ir pieejama šeit: <https://www.varam.gov.lv/lv/vpvkac> (skatīts 27.10.2022.)

Pielikumi

1. pielikums: Fokusa grupu diskusiju ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem vadlīnijas

Iepazīstināšana ar pētījumu un fokusa grupu diskusiju mērķis – iegūt pašvaldību sociālo dienestu skatījumu par pašvaldības teritorijā esošajām maznodrošinātajām personām, par maznodrošinātajām personām sniegtā atbalsta mērķtiecīgumu, ietekmi uz darbspējas vecuma personu nodarbinātību un maznodrošināto personu portretu, t.sk., pēdējo trīs gadu laikā pieņemto tiesību aktu grozījumu un administratīvi teritoriālās reformas ietekmi uz maznodrošinātām personām sniegto atbalstu pašvaldībās.

Tēma: Iepazīšanās un profesionālā pieredze darbā ar maznodrošinātajām personām

Iesākumā iepazīsimies un precizēsim Jūsu darba pieredzi saistībā ar maznodrošinātajām personām. Kā Jūs savā darbā saskaraties ar šo iedzīvotāju grupu? Kas ir Jūsu darba pienākumi, saistībā ar atbalsta sniegšanu maznodrošinātajām personām? Cik ilgi strādājat ar šo grupu?

Tēma: Maznodrošināto portrets

Turpinājumā vēlētos noskaidrot, kāds ir maznodrošināto personu portrets Jūsu pieredzē? Kas raksturo šo iedzīvotāju grupu? Kādi maznodrošināto personu tipi (piemēram, mājsaimniecības kompozīcija, veselība, nodarbinātība, izglītības līmenis u.tml.) parādās Jūsu vai Jūsu dienesta pieredzē? Kādā veidā ir mainījies Jūsu pašvaldības maznodrošināto personu skaits un profils Covid-19 ietekmē? Cik liela daļa maznodrošināto personu saglabā savu statusu ilgstoši, un cik liela daļa kļūst par maznodrošinātām personām kādas pēkšņas krīzes rezultātā?

Diskusijas vadītājs parāda prezentāciju par maznodrošināto portretu plānošanas reģiona ietvaros.

Kas, Jūsaprāt, nosaka/ ietekmē šeit parādītos statistikas datus par Jūsu pašvaldībām un plānošanas reģionu kopumā? Kas mums būtu jāņem vērā, komentējot šos rezultātus?

[citi jautājumi var tikt precizēti atbilstoši reālajiem datiem]

Kādā veidā ir mainījies Jūsu pašvaldības maznodrošināto personu skaits un profils minimālo ienākumu sliekšņu reformas rezultātā?

Kādā veidā ir mainījies Jūsu pašvaldības maznodrošināto personu skaits un profils administratīvi teritoriālās reformas rezultātā?

Tēma: Maznodrošinātās personas statusa piešķiršanas kārtības pašvaldībā vērtējums

Vai Jūsu pašvaldībā ir iespējamās situācijas, kad personas, kuras varētu kvalificēties maznodrošinātās personas statusam, nespēj veikt nepieciešamās pieteikšanās darbības? Kā tas tiek risināts? Vai ir kādas procedūras vai ierobežojumi, kas būtiski kavē maznodrošinātās personas statusa piešķiršanu? Kādas tās ir?

Kāpēc šīs problēmas līdz šim nav bijušas novērstas?

Tēma: Maznodrošinātām personām pieejamais atbalsts valstī kopumā un pašvaldībā

Kā Jūs vērtējat šobrīd valsts līmenī noteikto atbalstu maznodrošinātajām personām (salīdzinot arī attiecībā pret trūcīgajām personām pieejamo atbalstu)?

Cik informētas ir maznodrošinātās personas par atbalstu, kurš tām ir pieejams/ noteikts valsts līmenī? Vai pastāv kādi šķēršļi praktiski sniegt valsts līmenī noteikto atbalstu? Kādi? [precizēt atbalsta veidus, par kuriem tiek runāts, ja nepieciešams]

Kā Jūs vērtējat šobrīd pašvaldības līmenī noteikto atbalstu maznodrošinātajām personām (salīdzinot arī attiecībā pret trūcīgajām personām pieejamo atbalstu)?

Cik informētas ir maznodrošinātās personas par atbalstu, kurš tām ir pieejams/ noteikts pašvaldības līmenī?

Vai pastāv kādi šķēršļi praktiski sniegt pašvaldības līmenī noteikto atbalstu? Kādi? [precizēt atbalsta veidus, par kuriem tiek runāts, ja nepieciešams]

Kurās jomās atbalsts maznodrošinātajām personām ir pietiekams?

Kurās jomās atbalsts maznodrošinātajām personām nav pietiekams?

Kādu ietekmi sniegtais atbalsts atstāj uz darbības vecuma maznodrošināto personu nodarbinātību (*precizēt, ja nepieciešams: gan attiecībā uz iespējām, gan attiecībā uz to motivāciju*)?

Diskusijas vadītājs parāda prezentāciju par maznodrošinātajām personām pieejamo atbalstu pašvaldību un jomu griezumā plānošanas reģiona ietvaros.

Kas, Jūsprāt, nosaka/ ietekmē šeit parādītos datus par Jūsu pašvaldībā pieejamo atbalstu maznodrošinātajām personām? Kas mums būtu jāņem vērā, komentējot šos rezultātus?

[citi jautājumi var tikt precizēti atbilstoši reālajiem datiem]

Tēma: Maznodrošināto personu ienākumu sliekšņu un to prognožu vērtējums

Kā Jūs vērtējat, cik atbilstošs reālajai Latvijas un Jūsu pašvaldības situācijai ir maznodrošināto personu/ mājsaimniecību maksimālā ienākuma sliekšņa apmērs?

Kādi parametri/ rādītāji būtu jāņem vērā, nosakot maksimālo maznodrošināto mājsaimniecību ienākuma sliekšņa apmēru?

Diskusijas vadītājs parāda prezentāciju par maznodrošināto personu/ mājsaimniecību ienākumu sliekšņu prognozēm

Ņemot vērā situāciju Jūsu pašvaldībā, kādi riski pastāv attiecībā uz maznodrošināto personu situāciju, ja tiek saglabāti nemainīgi nosacījumi attiecībā uz maksimālo maznodrošināto mājsaimniecības ienākuma sliekšņa apmēru (ikgadēja pārskatīšana, 80% augstākā ienākumu sliekšņa robeža)?

Un kādi riski pastāv saistībā ar valsts noteikto atbalstu šīm mājsaimniecībām?

Kādu ietekmi ienākumu sliekšņu paaugstināšana varētu atstāt uz darbības vecuma maznodrošināto personu nodarbinātību (*precizēt, ja nepieciešams: gan attiecībā uz iespējām, gan attiecībā uz to motivāciju*)?

Vai, Jūsaprāt, maznodrošināto personu ienākumu sliekšnim vajadzētu būt visās pašvaldībās vienādam visā Latvijā?

Vai pastāv iespēja, ka maznodrošināto personu vajadzības ir/varētu būt atšķirīgas atkarībā no tā vai maznodrošinātā persona dzīvo vienā vai otrā pašvaldībā?

Tēma: Noslēgums

Vai Jums ir vēl kaut kas piebilstams pie iepriekš izrunāto par maznodrošināto personu situāciju Jūsu pašvaldībā, kā arī par valsts un pašvaldību sniegto atbalstu šai iedzīvotāju grupai?

2. pielikums: Sociālo dienestu sadalījums fokusa grupu diskusijās

Organizējot fokusa grupu diskusijas, plānota viena diskusija katram no pieciem Latvijas plānošanas reģioniem (Rīgas, Vidzemes, Kurzemes, Zemgales un Latgales). Pašvaldību sociālo dienestu sadalījums pēc plānošanas reģionu principa veikta, balstoties 22.06.2021. MK noteikumos Nr. 418 "Noteikumi par plānošanas reģionu teritorijām".

Rīgas plānošanas reģiona diskusija (9 pašvaldības): Rīga (vairākas personas), Jūrmala, Ādažu novads, Ķekavas novads, Mārupes novads, Olaines novads, Ropažu novads, Salaspils novads, Siguldas novads;

Vidzemes plānošanas reģiona diskusija (11 pašvaldības): Alūksnes novads, Cēsu novads, Gulbenes novads, Limbažu novads, Madonas novads, Ogres novads, Saulkrastu novads, Smiltenes novads, Valmieras novads, Valkas novads, Varakļānu novads;

Kurzemes plānošanas reģiona diskusija (8 pašvaldības): Liepāja, Ventspils, Dienvidkurzemes novads, Kuldīgas novads, Saldus novads, Talsu novads, Tukuma novads, Ventspils novads;

Zemgales plānošanas reģiona diskusija (6 pašvaldības): Jelgava, Aizkraukles novads, Bauskas novads, Dobeles novads, Jelgavas novads, Jēkabpils novads;

Latgales plānošanas reģiona diskusija (9 pašvaldības): Daugavpils, Rēzekne, Augšdaugavas novads, Balvu novads, Krāslavas novads, Līvānu novads, Ludzas novads, Preiļu novads, Rēzeknes novads.

3. pielikums: Tiesību aktu izmaiņas 2020. gadā, kuras vērstas uz nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības samazināšanu (informācijas avots: tiesību akti un to anotācijas)

Excel formātā atsevišķā failā

4. pielikums: Valsts piešķirtie atvieglojumi un palīdzība maznodrošinātām māsaimniecībām (personām)

Excel formātā atsevišķā failā

5. pielikums: Latvijas pašvaldību piešķirtie atvieglojumi un palīdzība maznodrošinātām māsaimniecībām (personām)

Excel formātā atsevišķā failā